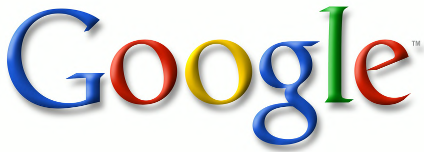

T. LUCRETII CARI

DE RERUM NATURA LIBRI SEX.

VOL. IV.

T. LUCRETII CARI

DE RERUM NATURA LIBRI SEX

EX EDITIONE GILBERTI WAKEFIELDI

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITI.

VOLUMEN QUARTUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1823.

videatur, cum diceret ille, non esse quod quemquam moveat *va* syllaba brevis: sæpe enim poni tribrachum pro dactylo, et choreum pro spondeo. Cum hæc scripsissem, Zoilus hanc Mureti conjecturam tacitus arripuit: et damnavit eam, quam secuti sumus, non solum injuste, verum etiam imperite: nam genus hoc loquendi, 'fit, ut, quæ pars nobis membrorum dextera est, ea in læva speculi parte videatur' (h. e. cernatur) non est barbarum, meo quidem judicio. Mureti conjecturam tamen neque olim damnavimus, neque nunc improbamus: quam ille non debuit præreptam sibi vindicare. *Lamb.* Vulgati: *ut in læva.* Sed barbarum est. *Gif. Fit uti læva*, Muretus. *Creech.*

295 *Planitiem ad speculi*] 'Planitiem speculi,' hic dicit, quam alias 'æquor speculi,' et lib. 1. 'glaciem æris.' *Lamb.*

298 *Cretea Persona*] Sic mihi legendum videtur, et ita scriptum est in cod. Bertin. et Memm. In Vaticano autem *cetera*, litteris transpositis. Quod autem in nonnullis impressis legitur *Cerea persona*, ferri non potest: nam neque, quod hic dicit Lucretius, ex cerea persona fieri potest, neque cera arescit, sed durescit potius. Quidam putant legendum *Terrea*, quod minus probo. Malim tamen legi, *Cressam personam*. Liceat etiam *Creteam* legere, ut *e* et *a* per συνίζησιν coëant in unam syllabam. *Lamb.* Quæ olim 'e gypso et luto figulari' fiebat. Res e Comicis Græcis notissima. *Faber.* Vulg. *Cerea.* Gifan. Nam e gypso aut luto figulari fiebat; ideo *Cerea persona* rejicitur: Lambinus vero amat *Cressam* seu *Creteam personam.* Vetusti Codd. quos Heinsius vidit, constanter exhibent *Cretea persona.* In Catalect. Petron. 'Dum sumit creteam faciem Sertoria, cretam Perdidit illa simul, perdidit et faciem.' *Creech.*

Pilæve] Apuleius, *Pila*, media quæ Stabuli trabes sustinebat. Virg. Æn. 9. 710. 'Qualis in Euboico Bajarum littore quondam Saxea Pila cadit.' *Creech.*

299 *Rectam si fronte figuram*] Quidam legendum censent, *rectam si forte figuram.* Lamb. et Creech.

302 *Mutua*] Mutuo. Sic inf. vs. 946. 'Nec motu mutua fungi.' *Creech.*

303 *Fit quoque de speculo*] Fit etiam (inquit) ut de speculo in speculum transferatur imago, adeo ut quinque aut sex ejusdem rei simulacra reddantur, dum e speculo in speculum translucent. Nam si qua sunt in ædibus quantumvis remota atque abstrusa, et retro condita, ea, pluribus speculis adhibitis, per flexos quosdam aditus, in ædibus esse videbuntur. Immo vero pluribus speculis certo modo sitis et compositis fieri potest, ut tergum tuum cernas. Exempli gratia: sumito duo specula plana, eorumque alterum a tergo ita collocato, ut sit resupinatum, i. e. neque prorsus rectum, neque prorsus supinum; alterum sublime et suspensum supra caput teneto, ita ut ob oculos tuos obversum sit, prono et proclivi situ. sine dubio tergum tuum in speculo illo sublimi, et tuis oculis superne opposito cernes, tui videlicet tergi imagine a posteriore et resupinato speculo in alterum translata. Erat autem ordo versuum hoc loco in libris vulgatis mirum in modum perturbatus: quem ego invita invidia princeps restitui. *Lamb.* Hic melior est ordo quam qui in aliis quibusdam. *Gifan.* Imaginum elisionem atque inversionem ulterius vss. 9. confirmat, nam ex interiori ædium parte per specula rite disposita veluti educitur imago, et in quamlibet partem transfertur; illa autem imago quæ sinistram partem dextræ objecti parti in primo speculo oppositam exhibebat, in secundo speculo convertitur, et dextras partes dextris objecti partibus adversas refert. *Creech.*

804 *Quinque etiam sexve ut fieri*] Codex Bertin. non habet disjunctivam *ve:* sic enim in eo scriptum est, *Quinque etiam sex ut.* atque ita fortasse legi debet. sic Hor. Epist. 1. 1. 5. 'Si quadringentis sex septem millia desunt.' quem versum tamen aliter, quam vulgo intelligi solet, explicavi in secunda editione Horatiana. Zoilus superiorem hanc annotationem arripuit, et secutus est, ab ingenio suo non discedens. *Lamb.* *Sex ut.* Ita ex quibusdam libris vet. malim, ut 'sex septem' Hor. Epist. 1. 1. et Ter. Eun. in aliis: *sexve.* Gifan.

811 *Inde retrorsum reddit se, et convertit eodem*] Cum in codicibus quatuor manuscr. *Inde retrorsum redit,* scriptum reperissem sine copulatione *que,* continuo judicavi ab aliis ita esse repositum, ut habent libri vulgati, *Indeque retrorsum redit:* ab aliis, *Inde retrorsum etiam redit, &c.* ut habent tres Manuscripti. Nam Bertin. neque habet copulationem *que,* neque *etiam.* Itaque sic restitui, *Inde retrorsum reddit se, et convertit eodem.* sententia autem hæc mihi videtur esse: Inde, id est, ex primo speculo, vel ex parte dextra, imago reddit se retrorsum, id est, in lævam partem, in secundo speculo scilicet, et convertit se eodem, nempe in lævam. Cum hæc scripsissem, Zoilus exortus legendum dixit, *Inde retrorsum reddit, et convertit eodem:* ut sit choreus pro spondeo, et 'reddit et convertit' sint absoluta: quod fieri non potest: neque reperietur in tota Lingua Latina. Adde quod versus erit inconcinnus. cujusmodi versus ipse facit: non cujusmodi sunt Lucretiani. *Lamb.* *Reddit et.* Ita vet. libri, nisi quod antiquo more, de quo Pierius, habebant *redit.* Lambinus addidit *se.* Recte forsan; ut olim fuerit *s' et.* Ego veram scripturam reposui. Nam et 'reddit,' ut 'convertit,' absolute accipi possit; et in 'reddit,' choreus pro spondeo. Inf. etiam vs. 324. utitur: 'reddita.' *Gifan.* Gifanius, qui integros versus non amat, omittit *se.* Quidam tamen Codd. *Inde retroversum redit, &c.* Creech. Oblitus est sui Gifanius, cum in Indice notat 'reddere' absolute hic accipi. Sed, quum omnes veteres habeant *redit,* et hoc orationis filum requirat, retinere id malim; posteriorem τοῦ 'Inde' producere auctoritate Græcorum poëtarum, quia *r* prima litera sequenti est voci, ut versus sibi constet; similiter hoc eodem lib. vs. 862. 'Fierique perinde videmus Corpore tum plagas in nostro, tanquam aliqua res Verberet.' Ubi eadem vis literæ ad ultimam in 'aliqua' producendam. *Gron.* *Obs.* scil. lib. 2. cap. 7. pag. 261. eamque lectionem sumus secuti. *Hav.*

812 *Quin etiam quæcumque*] Significantur, opinor, multa specula conjuncta, columnæ figura, convexa. numerantur autem a mathematicis septem speculorum genera, ex quibus fiat usitata et rata reflexio: speculum planum: speculum columnare, convexum: speculum columnare, concavum: speculum pyramidis in morem conformatum, convexum: huic similiter conformatum, concavum: speculum globosum, seu sphæricum, convexum: globosum, concavum. *Lamb.* vss. 7. subjungit de speculis quorum sunt latuscula (facieculæ) varia, instar viz. speculorum plurium ad dextram lævamque sic oppositorum, ut ex reflexione unius in aliud, et porro in oculum situs restituatur; aut potius quorum latera sint partes, regionesve ejusdem speculi concavi, e quo reflexa, et post factam radiorum decussationem spectata imago eo exhibeatur situ, ut dextra ad dextram, sinistra ad sinistram sit; tametsi aliunde pars superior inferior, et inferior superior evadit. Gassendus. *Creech.*

813 *Adsimili lateris, &c.*] H. e. exhibeant partes imaginis respondentes

iisdem nostris partibus, nempe dextras dextris, lævas lævis: Fayus. Imperite, ista enim *flexura adsimilis lateris nostri* ad ipsum speculum pertinet, et idem significat quod 'flexa figura speculi.' vs. 318. *Creech.*

314 *Dextera*] I. e. quorum dextræ partes nostris dextris respondent. *Lamb.*

318 *Flexa figura*] Teres speculi figura, instar columnæ. *Lamb.*

Docet] Efficit, et, ut alibi loquitur, curat. *Faber.*

Convertier] Videlicet imaginem. *Lamb.*

319 *Indugredi porro pariter*] Hæc etiam ad speculorum considerationem pertinent. idcirco hos sex proximos versus hoc loco excudendos curavi, eoque magis, quod hoc ordine leguntur in cod. Bertiniano. Sive *Indugredi* autem, sive *Endogredi* legatur, nihil refert. Nam utroque usos esse veteres, 'endo' et 'indu' pro in, et veteres grammatici testantur et multorum antiquorum scriptorum testimonia probant. Adde quod libri veteres sic habent hoc loco. Postremo vocabularium Latino-Græcum mihi a Cl. Puteano commodatum sic habet; 'Induperat, ἐπιτάσσει' et 'indu, εἰς, ἐν, ἔνδον, ἐντός.' Et Lucil. apud Nonium in verbo 'concelebrare:' 'Multis indu locis sermonibus concelebrarunt.' sic enim legendum, non, ut vulgo, *inductis;* neque, ut habent libri vet. *inde locis.* Lamb. His vss. 6. docet imagines in speculis videri nobiscum incedere, nostrumque gestum imitari, quoniam qua de parte speculi recedamus, statim ex ea imago nequeat reverti, nam quæcunque ab rebus simulachra mittuntur, ea ad æquos et pares angulos referuntur; itaque apposite id refert ad variatas speculi partes, ex quibus aliis ac aliis necessarium est reflexionem in oculum fieri, ac proinde imaginem progredi videri. *Creech.*

321 *Propterea, quia de speculi*] Hæc ratio est admodum arguta, facilis, atque illustris. simulacra (inquit) videntur nobiscum ingredi in speculo, quia, qua de parte speculi recedas, statim ex ea parte non possint simulacra reverti. hujus rationis ratio est, quia quæcumque ab rebus simulacra mittuntur, ea ad æquos et pares angulos referuntur. Mathematici autem docent, idcirco imaginem rei visæ in speculo moveri videri, quia cum omnia puncta rei visæ ab aliis atque aliis identidem punctis reflectantur, nova totius rei visæ efficitur imago. unde per motum rei visæ puncta a quibus facta est reflexio, permutantur. ita forma moveri videtur, cum re vera non moveatur, sed potius nova imago, situ rei visæ mutato, gignatur. id autem accidit propter continuationem punctorum reflexionis, quæ fit in extrema cæsura speculi. Sed videtur legendum, *Continuo nequeunt illuc simulacra rev.* Lamb.

322 *Nequeunt illinc*] Lambinus *nequeunt illuc*, quæ lectio admitti non potest. *remitti* Gassendus pro *reverti*. Creech.

325 *Splendida porro oculi*] Absoluta de speculis disputatione, et eorum ratione, docet quamobrem splendida oculos offendant. Maxime si nimium sint splendida, cujus rei hanc etiam causam afferri posse puto. Quæ sub sensum videndi cadunt, actionem quandam in eum explicant, ita ut videndi sensus a rebus quæ cernuntur, patiatur. Cum igitur actio et perpessio sunt intra modum, et altera alteri ex proportione respondet, juvatur videndi sensus a re, quæ cernitur potius, quam offenditur, et probe suo munere fungitur. Cum vero perpessio actionem superat, i. e. cum id quod cernitur, plus æquo acre et validum est; oculum et videndi sensum offendit: ex quo fit, ut ingens et immoderatus sonitus, audiendi sensum corrumpat; et ni-

minus splendor videndi sensum exstinguat: de qua re mox dicemus. Huc tamen ante adscribam Laberii versus de Democrito, et quodam sene, quos profert Gell. 10. 17. quod ad hunc locum mihi maxime pertinere videantur, et eo magis, quod mendose et perturbate apud Gellium legantur: 'Democritus Abderites physicus philosophus Clypeum constituit contra exortum Hyperionis, Oculos effodere ut posset splendore æreo: Radiis solis sibi aciem effodit luminis, Malis bene esse ne videret civibus: Sic ego splendore fulgentis pecuniæ Volo eludificare exitum ætatis meæ, Ne in re bona videam esse nequam filium.' *Lamb.* Splendida objecta oculi pati non possunt, et sol excæcat, quoniam vss. 8. splendidum objectum emittit multa ignis semina quæ oculos adurunt, vel est sensibile exuperans sensorium, atque ideo corrumpit, quod ipsius texturam solvens, debitam in eo temperiem commensurationemque pervertat ac destruat, adeo ut aliis sensibilibus deinceps excipiendis incapax evadat. *Creech.*

326 *Sol etiam cæcat, &c.*] Sic M. Tull. lib. 6. de repub. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint: sicut in terris intueri solem nequitis adversum, ejusque radiis acies vestra sensusque vincitur. Aristot. lib. 3. de anima, tradit hoc esse commune omnium sensuum, ut ea quæ sub eos cadunt, si modum superent, corrumpant sensus, aut certe sensuum instrumenta. Verbi gratia, sonitus nimius, et modum superans, exsurdat: nimius splendor oculorum aciem præstinguit, atque adeo exstinguit: et ita de cæteris sentiendum. cujus rei hanc rationem affert, quod sensus, ratio quædam est: omnis autem ratio corrumpitur ab eo quod est nimium, et ab eo quod est parum, quemadmodum symphonia corrumpitur, si chordæ vehementius, quam par sit, pulsentur; aut si vel nimis remissæ, vel nimis contentæ fuerint. *Lamb.*

Contra si tendere] Sic habent nostri omnes libri vet. et item vulg. In 'tendere' autem subintelligendum oculos. Sic autem loquuntur boni scriptores, 'tendere,' et 'contendere oculos.' Sic sup. 1. 67. 'Primum Graius homo mortaleis tendere contra Est oculos ausus.' neque est quod quisquam mihi dicat, vocem *oculi* aut nimis longe abesse, aut nusquam hic esse positam. Est enim in superiore versu proximo, sic in hoc eodem dixit, 'Sol etiam cæcat.' nempe 'oculos.' Quod si in his verbis, 'Sol etiam cæcat,' recte subintelligitur 'oculos;' cur non et in 'contra tendere?' Sic enim procedit sententia: Sol cæcat oculos, si pergas oculos contra tendere. Zoilus autem legit *cernere*, non recte, et contra omnium librorum auctoritatem. *Lamb.* *Contra si cernere.* Ita ex veteribus malim. Vulg. et in aliis: *tendere.* Gifan.

329 *Composituras*] Τὰς ἁρμογὰς, τὰς συναφάς. *Lamb.* Συναρμογάς. *Faber.*

332 *Insinuando*] Παθητικῶς, insinuantur, jam alibi. *Faber.*

333 *Lurida præterea fiunt*] 'Luridi' (inquit Festus) supra modum pallidi. 'Luridum' autem a lura, i. e. corio. Auctor vocabularii Latino-Græci, 'Luridus,' inquit, 'ὠχρὸς, πήλιος, ἰκτερικός.' In quibusdam libris vulg. tamen impressum est *lutea.* 'Lutea' autem, i. e. crocei coloris, seu qualis est color ovorum vitellis. Varro: 'Sed Cynicis involucrum et pallium luteum non est.' Sed quærat aliquis, cur hoc fiat. propter oculi vitium scilicet. nam cum visus fiat per adventum formarum adspectabilium in oculos: quicquid autem recipit, debeat esse omnis qualitatis expers, si futurum est, ut formas probe recipiat, quemadmodum materia debet esse

omnium formarum expers, et informis, ut sit formarum capax: merito oculis arquatorum, cum sint lurore infecti, quæ non sunt lurida, lurida videntur. *Lamb.* Ictericis omnia objecta apparent lurida, quia viz. vss. 5. lurida multa semina ab ictericis fluunt, et venientia rerum simulachra tingunt, saltem in oculos intrantia inficiunt. *Creech.*

334 *Arquati*] Pressi morbo regio: quod ei nomen hæsit quoniam victu regio curantur; Græci vocant 'Icteron:' unde nomen avi, quæ Ictericum morbum curat. 'Arquatus' dicitur hic morbus quod 'arquus' sit concolor de virore: vel quod ita stringat corpora ut in arcum ducat. Lucilius: 'Qui nos esse arquatos ducunt, surgamus, eamus, agamus.' Hic morbus in sacris literis 'aurigo' nuncupatur. Hieronymus in interpretatione Hieremiæ: 'Interrogate et videte si generat masculus: quare ergo vidi omnis viri manum supra lumbum suum quasi parturientis, et conversæ sunt universæ facies in auriginem?' Celsus lib. 3. Medicin. 'Æque notus est morbus, quem interdum arquatum, interdum regium nominant: quem Hippocrates ait si post septimum diem febricitante ægro supervenit, tutum esse mollibus tantummodo præcordiis substantibus. Diocles ex toto si post febrem oritur etiam prodesse: si post hunc febris: occidere. Color autem morbum detegit maxime oculorum: in quibus quod album est fit luteum. Per omne autem tempus utendum est exercitatione, frictione, si hiems est balneo, si æstas frigidis natationibus; lecto etiam et conclavi cultiore, lusu loco: uti ludis: lascivia: per quæ mens exhilaretur. ob quæ regius morbus dictus videtur.' *Pius.* Qui morbo regio laborant. 'Arquatus morbus' (inquit Nonius) 'dictus (qui et regius appellatur) quod arquo seu arco, i. e. iridi, sit concolor virore: vel quod ita stringat corpora, ut in arcum ducat.' Varro Eumenid. 'Nam, ut arquatis et veternosis, quæ lutea non sunt, æque ut quæ sunt, lutea videntur: sic insanis ac furiosis, sani et insani videntur esse insani.' Profert iterum eadem verba in voce 'Luteus,' sed utrobique mendose, ut intelliget qui attentius considerabit. Ego, quomodocumque potui, emendavi: sed non omni ex parte. nam manet mendum in voce *veternosis*, cui quomodo hic locus esse possit, non video. Fortasse delenda. *Lamb.* Icterici, quorum color et oculi virent quasi in 'arqui,' quem poëtæ Irim vocant, similitudinem: Lucret. 6. 525. 'Tum color in nigris extabat nubibus arqui.' Nonius. *Creech.*

337 *Contage*] Contagione, ut sup. *Lamb.*

Palloribus] Notabilis hujus vocis apud poëtam usus in numero multiplicato, quum singularia agnoscat Charisius tantum illa rerum nomina, quæ nec videri nec tangi possunt. Verba ejus hæc sunt pag. 22. Edit. Putsc. 'Item singularia semper sunt, quæ nec videri nec tangi possunt.' Verum sicuti idem in fine addit: 'Sed auctores non usquequaque hæc observaverunt;' ita videmus inter illos etiam nostrum esse Lucretium. *Haver.*

338 *E tenebris autem*] Quamobrem e tenebris ea quæ sunt in luce, cernamus, non contra, per longas ambageis hoc loco rationem exponit. Sed ex Aristotelis et mathematicorum sententia, multo brevior ratio reddi potest, hoc modo: Nihil per se videtur præter lucem et colorem. Itaque quicquid cernitur, opera et beneficio coloris, a luce illustrati, cernatur necesse est. At videndi sensus fit per contactum quendam, nempe forma rei quæ cernitur ad oculos perveniente, et suam vim in videndi sensum explicante. Ita fit, ut e tenebris ea quæ sunt in luce po-

sita, cernamus. *Lamb.* Deinde ex tenebris ea videntur quæ sunt in luce, non item in luce quæ in tenebris: id nempe fit vss. 16. propter protrusionem diversi aëris; nam cum lucidus aër tenebrosum sequitur, purgat meatus oculi, ita ut rerum simulachra intrare possint, aër enim lucidus est tenuior, mobilior saltem, et majori vi pollens; cum vero tenebrosus aër lucidum subsequatur, tum meatus oculi ab isto inerti aëre ita implentur, ut advenientibus rerum simulachris excipiendis incapax evadat. *Creech.*

340 *Ater init oculos*] 'nit ocu-' tribrachus pro spondeo, seu dactylo: nisi dicamus, 'init' dictum pro 'iniit;' propter eaque 'nit' esse longum; quod malo: ut sup. l. 71. 'Irritat animi virtutem.' itaque sequitur 'possedit' ejusdem temporis. Quod si quis *init* in præsenti legere malet, quod probari potest, neque est inusitatum; *possidit* erit legendum, in præsenti, a verbo possido, dis: ut jam dicam. Sed omnino malo legi *possedit*, et *init* sic accipi, ut sit præteritum. *Lamb.* Sive init, et possidit et vs. 346. 'Obsiderat,' ut 'Obsiditque vias' vs. 352. perinde est: omnino autem legendum *e luce* non *a luce* vs. 349. et vs. 353. *conjecta*, non *contecta*, ut Lambinus contendit, quoniam vox *adaperta* in vs. 347. legitur. *Creech.*

Et possedit] Quidam legunt *possidit*, a verbo sido, dis: ut infra vs. 352. 'Obsiditque vias oculorum.' et l. 387. 'possidat inane.' et alibi *persidit*, et *residit*. Ego nihil mutuo. *Lamb.* *Et possidit.* Ita malim, petente id sententia. In libris: *possedit*. Ita sæpe variatum. *Gifan.*

341 *Lucidus aër*] Aristoteles diceret, ad oculum pervenire ἐνέργειαν, i. e. actionem coloris luce perfusi. *Lamb.*

349 *E luce*] Sic habent libri manuscr. duo, in quibus est Memmianus: non, ut alii, *a luce*. sic sup. dixit vs. 338. 'E tenebris autem.' *Lamb.* In aliis: *a*. Gifan.

353 *Contecta moveri*] Omnes fere libri manuscr. habent *contecta:* unde olim suspicabar legendum *conjecta*, aut *conlecta*. Nam apud hunc scriptorem 'conjectus' idem valet interdum quod collectus et congregatus. Nisi dicamus ubique legendum *conlectus*. Sed placet nunc retineri scripturam veterem, *contecta:* quod opponitur illi quod supra positum est, 'adaperta.' Verumtamen judicet lector eruditus. *Lamb.* *Conlecta*, sic legendum ex omnibus vet. Marullus et vulg. *conjecta*. Gifan.

354 *Quadratasque procul turreis*] Nunc nonnullas visus fallacias seu captiones proponit: quas tamen negat esse fallacias sensus, sed animi opinationes. Qua de re legendus Q. Septimius Florens Tertullianus lib. de anima, ubi de quinque sensibus disputat: cujus sententia neque sensus mentitur, neque opinio. Ita partim assentitur Epicuro, partim dissentit. Satis autem probabilem et acutam rationem reddit, quare quadrata figura procul rotunda videatur: quoniam scilicet omnis angulus, si longius distet, obtusus videtur, seu potius non videtur: cujus rationis causa est, quod, dum simulacra rei quæ cernitur, per multum aëra feruntur, ab eo aëre anguli ictus, sive ipse angulus, obtunditur; et ita videndi sensum effugit. quo fit, ut quæ sunt quadrata, tamquam rotunda videantur. Mathematici et optici hoc sic demonstrarent: Quicquid cernitur, definitam habet loci distantiam, ultra quam non potest cerni. Finge igitur, magnitudinem aliquam in ultima distantia cerni. cernetur igitur sub quam minimo fieri potest angulo. Removeatur nunc hæc magnitudo longius ab oculo; proculdubio non cernetur. alioqui sub minore angulo cerneretur, quam qui est minimus, quod fieri non potest: magnitudo au-

tem angulis prædita circa suos angulos minor est, quam circa quaslibet alias suas parteis : ita fiet, ut oculus, corporis quadrati longissime distantis angulum, quamvis sibi propinquiorem, minus cernere possit, quam reliquas illius corporis parteis. ex quo efficietur, ut quadratum, rotundum videatur. Huc pertinent illa Alexandri Aphrodis. lib. 1. probl. 37. *Διὰ τί τετράγωνα πόῤῥωθεν στρογγύλα νομίζονται; ἢ τῷ τὴν ὄψιν μὴ σθένουσαν μακρόθεν ὁρᾷν τὰς γωνίας, ὡς ὀξείας, μὴ βλέπειν αὐτὰς ὡς γωνίας; τούτων δ' ὑπεξαιρουμένων, κατ' ἀπάτην τῆς ὄψεως τὸ λοιπὸν σῶμα στρογγύλον φαίνεσθαι;* i.e. 'Quamobrem quadrata e longinquo loco rotunda putantur? An quod visus cum angulos procul cernere nequeat, ut acutos, non cernat eos ut angulos? His autem detractis fallacia oculorum reliquum corpus rotundum videtur?' *Lamb.* Turres quadratæ nobis procul aspicientibus apparent rotundæ, quia viz. vss. 11. turris quadratæ imago dum procul ad nos per aëra advolat sæpius percutitur aëre occursante, quo fit ut anguli illius deterantur, saltem ita obtundantur, ut cum ad nos pervenit quasi tornata et rotunda sub forma ferit oculos nostros, licet ista rotunditas non sit adeo distincta, ac si turris ipsa rotunda foret, et cominus spectaretur. *Creech.*

358 *Neque ad nostras acies perlabitur*] Sic nunc reposui. Olim autem cum ex libris vulgatis alii haberent *illabitur*, alii *delabitur;* ex manuscriptis autem alii *delabitur*, cum vulgatis aliquot consentientes, alii *deriabitur*, cujus scripturæ rationem exputare non poteram: *adlabitur* edideram; pro quo vulgati fere omnes habent *delabitur*. Placet igitur nunc mihi *perlabitur:* quod ego ex *deriabitur* corrupto elicio: ex *der* scilicet, *per*, ex *i*, *l:* omnino facile et sine vi, et usitato more: nam *d* est *p* inversum. *Lamb.* *Perlabitur:* ita ex vestigiis vet. librorum, in quibus sic erat in *derivab.* et *deriabitur*, restitui. Vulgati: *delabitur, labitur.* Alii: *allabitur.* Gifan.

360 *Hebescere eum*] Obtundi angulum, sive anguli ictum. *Lamb.*

362 *Quasi tornata ut sax.*] Ordo est: fit ut structa saxorum, i. e. saxa quæ structa sunt, tuantur, i. e. videantur, quasi tornata, *τετορνευμένα*, i. e. rotundata, et torno facta: 'structa saxorum' autem sic dictum, ut 'septa' et 'clausa domorum,' apud eundem: 'strata viarum,' apud Virgil. et apud hunc eundem: 'ficta rerum,' 'amara curarum,' apud Horat. et similia, quæ in commentariis Horatianis notavimus. Cum hæc scripsissem, Adr. Turnebus lectionem receptam, *Fit, quasi ut ad tornum saxorum, &c.* defendere conatus est in libris Adv. 13. 20. sed frustra. Ferri enim non potest. Hoc autem *ad tornum* natum ex interpretatione est, quæ postea in contextum irruit: ad vocem enim 'tornata' adscripsit aliquis, 'ad tornum facta.' Hinc nata hujus loci depravatio est. 'Tornare' autem idem interdum valere quod teres, aut rotundum efficere, declarant illa Ciceronis in Timæo: 'Idque ita tornavit, ut nihil effici possit rotundius.' *Lamb.* *Quasi ut ad tornum*, ita in veteribus. In quibusdam: *turrim.* Lambinus: *quasi tornata ut.* Gifan.

364 *Adumbratim*] *Τυπωδῶς*, non ad amussim, non exquisite rotunda. *Lamb.*

Simulata] I. e. similata. *Lamb.*

365 *Umbra videtur item*] Cum corpus inter solem et locum a sole illustratum, interpositum, umbram efficiat, eo quod locum illum, qui a solis radiis percussus erat luminosus, sua interpositione lumine privet, (nihil enim aliud est umbra, quam aër a lumine vacuus,) cumque, quocumque in loco, in sole ambulantes, soli officimus, is locus lumine privetur: non est mirum, si una cum corpore nos-

tro umbra moveri videatur. Quod si quis quærat; quamobrem umbra nigra videatur: ratio est in promtu. Umbra omnis lumini contraria est, ut privatio habitui. At lumen omne clarum est: ergo umbra obscura: at quod obscurum est quodammodo nigrum est. Potest et hoc dici: Omne lumen candidum est: umbra privatio luminis est: umbra igitur lumini contraria, merito nigra est. *Lamb.* Non solum imago in speculis sed umbra corporis videtur nobiscum incedere, et gestum imitari; quoniam viz. vss. 15. umbra nihil aliud est nisi aër lumine privatus a corpore aliquo denso soli obverso, ideoque ut corpus istud densum moveatur, ut sese erigat aut inclinet, umbram etiam variari necesse est, quoniam ab isto corpore movente, erecto, inclinato &c. alius aliusque aër alio alioque modo lumine privatur. *Creech.*

369 *Lumine cassus*] A lumine vacuus, lumine privatus. *Lamb.*

373 *Officimus*] Obstamus soli. *Lamb.*

376 *Semper enim nova*] Numquam manet idem lumen, sed primum quodque perit, et aliud atque aliud continue a sole fluit. Idem de flamma sentiendum. Qua de re pluribus versibus disseret 5. 282. eo loco, ubi probare conatur, hunc mundum esse interiturum: 'Largus item liquidi fons luminis ætherius sol,' &c. *Lamb.*

377 *Primaque dispereunt, quasi in ignem*] Illustri et luculenta similitudine demonstrat, prima quæque lumina disperire, et semper recens suboriri: nempe, quemadmodum si lana in ignem aut flammam aliquam traheretur, quicquid lanæ in ignem incideret, absumeretur: ita et de lumine sentiendum. Videtur non longe abludere a proverbio, εἰς πῦρ ξαίνειν· quod est, 'in ignem,' seu 'in igni nere.' quod usurpat Plato lib. 6. de Leg. cujus verba adscribam: Τὸ δ' ἑξῆς τούτῳ πεφυκός τε ὀρθῶς ἂν γίγνεσθαι, γιγνόμενον, νῦν τε οὐδαμῇ γιγνόμενον, ὀλίγου τε ποιοῦν τὸν νομοθέτην τὸ τῶν παιζόντων, εἰς πῦρ ξαίνειν, καὶ μυρία ἕτερα τοιαῦτα ἀνήνυτα ποιοῦντα δρᾷν, οὐ ῥᾴδιον οὔτ' εἰπεῖν, οὔτ' εἰπόντα ἀποτελεῖν. i. e. 'Deinceps autem, quod et recte fieri potest, si fiat, et nunc nulla ratione fit, et propemodum facit, ut scriptor legis in igne lanam trahat, et similia sexcenta inania faciens agat, non est facile neque dicere, neque cum dixeris, perficere.' 'Trahere lanam' autem pro nere dixerunt veteres. Varro Γέροντι διδασκ. 'Sed simul manibus trahere lanam, nec non oculis observare ollam pultis ne aduratur.' Ex quo 'tractum genus dicendi,' i. e. perpetuum, et uno tenore tractuque procedens. Hunc locum autem sic reperi scriptum in duobus lib. manuscr. Bertiniano et Memmiano, ut excudendum curavi, cum in vulgatis miserabilem in modum sit depravatus: alii enim habent *quasi imagine*, alii *qua margine*, alii *quasi margine*. Lamb. Ita Lambinus, et veteres quidam consentiunt. In aliis: *quasi margine*. Alii: *quasi imagine*. Haud scio tamen, an quid lateat. *Gif.* Proverbium Græcum, quo usus Plato, ξαίνειν εἰς πῦρ, de re inutili, ἀνηνύτῳ, et quæ absolvi non possit. Quod autem existimavit Erasmus ξαίνειν εἰς πῦρ esse, 'ignem dissecare,' 'ignem diverberare,' alibi erat cum id scriberet. *Fab.* Proverbium Græcum, quo usus est Plato, ξαίνειν εἰς πῦρ, de re inutili, ἀνηνύτῳ, et quæ absolvi non possit: Faber. Et hæc optime conveniunt menti Poëtæ, et perpetuum istum radiorum solis interitum satis apte exprimunt: Scaliger autem Observ. ad Tibull. legit: 'Quasi carmine lana trahatur.' 'Carmen' autem est instrumentum lanificum. *Creech.*

379 *Nigrasque sibi abluit umbras*] Cur umbræ 'nigræ' dicantur, supra probabileis rationes attulimus: 'abluit umbras' autem translate dictum. *Lamb.*

380 *Nec tamen hic oculos*] Sensus

enim certos esse defendebat Epicurus; at ex opinatu animorum nasci falsa illorum judicia. Sensus autem omnes sunt ἄλογοι; quare non judicant. *Fab.* Absoluta de visu et visione disputatione, a duobus problematis ultimo propositis occasionem arripit defendendi certitudinem sensuum, quam non tantum ista problemata, sed alia etiam, quæ usque ad vs. 470. enumerat, labefactare videantur: quæ omnia explicare non opus est, dum plana sint et familiaria: sensus vero certos esse ideo arguit, quia accipiunt rerum imagines quales sibi deferuntur; non cognoscunt naturas rerum, non judicant, neque aliquid pronunciant, ideo nullus in iis error, omnes autem errores ex opinatu animi nascuntur. *Creech.*

384 *Paullo quod diximus*] Nempe nova se radiorum lumina identidem fundere, et prima quæque disperire. *Lamb.*

387 *Proinde animi vitium*] Si quid fallimur (inquit) in rebus cernendis, animi vitium est, non oculorum. quare noli hanc culpam oculis adscribere. Pergit multa exempla commemorare, ex quibus et sensus oculorum, et alii falsi videntur: quod negat ita esse. Volebat enim Epicurus, sensus esse certos ac veros: qua de re lege M. Tullium in Lucullo, et in primo de N. Deor. nos item nonnihil ex Epicuro ipso infra referemus. *Lamb.*

388 *Qua vehimur navi*] M. Tullius in Lucullo, 'Videsne' (inquit) 'navem illam? stare nobis videtur, at iis qui in navi sunt, moveri hæc villa.' Mathematici docent, ac demonstrant, ex immoderato atque intemperato habitu octo circumstantiarum, in motu et quiete cernenda, errorem objici potestati seu virtuti ad res distinguendas valenti. in octo autem circumstantiis illis numeratur nimia distantia. itaque per immoderatam rei quæ cernitur distantiam, fit ut et eo qui cernit quiescente, res quæ cernitur, cum movetur, quiescere; et eo qui cernit locum mutante, res quæ cernitur, cum quiescit et fixa manet, moveri videatur. Itaque qui navigant, si e portu solvunt, et in altum provehuntur, iis urbes recedere videntur: contra si ex alto portui appropinquant, urbes ad eos accedere. Ex hac opinione dixit Virg. Æn. 3. 72. 'Provehimur portu: terræque, urbesque recedunt.' ibidem, 'et angusti rarescunt summa Pelori.' Ibid. 205. 'Quarto terra die primum se attollere tandem Visa, aperire procul monteis ac volvere fumum.' Ibid. 274. 'Mox et Leucatæ nimbosa cacumina montis, Et formidatus nautis aperitur Apollo.' *Lamb.* Amicus quidam opinabatur, legendum esse *navis.* Verum quis non videt Græcos suos hic secutum esse poëtam? *Hav.*

389 *In statione*] Portu: Virg. 'Statio malefida carinis.' *Creech.*

391 *Quos agimus præter navim*] I. e. præter quos agimus et impellimus navim. *Lamb.*

392 *Ætheriis adfixa cavernis*] Sic inf. 6. 251. 'magnas cœli complesse cavernas.' *Lamb.*

393 *At adsiduo in sunt omnia motu*] Cod. Bertin. habet *omnia mota.* Ego hanc scripturam, quam secutus sum, sic declaro: et omnia sunt in assiduo motu. illam autem Bertinianam sic paullum immutatam adjuvarem, *et assidue sunt omnia mota.* Fortasse etiam *at* pro *et* legendum est, ut hoc totum sic legatur: *at assiduo in sunt omnia motu,* id est, at in assiduo sunt omnia motu: quo modo edi jussi. *Lamb.* *Motu.* Quidam libri, *mota.* Gifan.

398 *Extantesque procul*] Huc apprime facit, quod de freto Siculo scribit Justinus. *Faber.*

399 *Iidem apparent*] I. e. conjuncti et continentes apparent: unum montem efficere videntur: seu, cum duo montes sint, unus mons videntur esse,

seu una insula. Sed non celabo lectorem, hoc totum, *iidem Apparent, et longe divulsi licet*, abesse a tribus lib. manuscr. in eisque ita legi: *patet exitus, ingens Insula, &c.* de qua scriptura judicet lector eruditus. ego quidem probo: atque eam confirmant codices Parisiens. et Veneti antiquiores. Quare delendum hoc totum, quod veruculis confossum est. *Lamb.* Hæc: *iidem Ap. e. l. d.* absunt a veteribus quibusdam libris. *Gifan.* Quidam Codd. non agnoscunt, et Lambinus rejicit. *Creech.*

402 *Atria versari, et circumcursare*] Atria, (inquit,) ubi pueri circumcursarunt et circumacti fuerunt, videntur ipsa pueris circumvolvi et circumagi, ubi illi se circumagere desierunt. hujus animi opinationis hæc causa est; quod spiritus, ad visum pertinentes, intus concussi, ex motu totius corporis, huc et illuc oberrant, et circumaguntur, neque, movendi corporis fine facto, et quiescente corpore externo, spiritus interni quiescunt. Nam cum multo sint leviores corpore concreto, multo etiam sunt mobiliores, et minor animæ potestas eos commovet: illi autem commoti formas et imagines rerum commotas atque agitatas potestati seu virtuti res distinguenti atque internoscenti objiciunt ac repræsentant. ea enim omnia, quorum formæ commotis spiritibus animæ potestati objiciuntur, etiam quiescente eo qui cernit, moveri videntur: quemadmodum rota ab aliquo impulsa diu movetur, postquam manus, a qua impulsa est, moveri desita est. *Lamb.* Eleganter in ebrium ista dicuntur apud Juv. Sat. 6. 303. 'Cum bibitur concha, cum jam vertigine tectum Ambulat,' &c. Inde jocus ille apud Athenæum lib. 6. pag. 245. f. Παρὰ Πτολεμαίῳ δὲ ματτύης περιφερομένης, καὶ κατ' ἐκεῖνον ἀεὶ λειπούσης, Πτολεμαῖε, ἔφη, πότερον ἐγὼ μεθύω, ἢ δοκεῖ μοι ταῦτα περιφέρεσθαι; i. e. 'Apud Ptolemæum cum Mattya circumferretur, et, ut ventum erat ad Corydum, illa semper deficeret, Ptolemæe, an, inquit, ebrius sum, an hæc mihi videntur circumagi?' 'Mattya,' novissime convivio inferri solita, cibus exquisitissimus. *Preig.* Inter Græcos ebrietatis istum effectum describit Quintus Calaber Smyrnæus 13. 9. Καί ῥά οἱ ἐν μεγάρῳ κειμήλια, καὶ δόμος αὐτὸς, Φαίνετο κινυμένοισιν ἐοικότα· πάντα δ' ἐώλπει Ἀμφὶ περιστρωφᾶσθαι ἀνὰ πτόλιν. i. e. 'Quin etiam res in ædibus reconditæ, ac domus ipsa, Illi videntur ac si se commoveant, omniaque in urbe Circum rotari putat.' *Havet.*

406 *Jamque rubrum tremulis jubar*] 'Stella ante solem ortum vocatur jubar, quod sit jubata,' inquit Varro de L. L. lib. 5. Sic item et Festus: 'Jubar, stella, quam Græci φωσφόρον, i. e. luciferum, appellant, quod splendor ejus diffunditur in modum jubæ leonis.' Quidam tamen putant hic a Lucretio positum esse 'jubar' pro splendore et lumine solis orientis: a quibus dissentio. Accedat ad Varronis et Festi auctoritatem, Servii sententia, qui notat ad illum locum Virg. Æn. 4. 130. 'It portis jubare exorto delecta juventus,' &c. 'jubare exorto, i. e. orto Lucifero. 'nam proprie Lucifer jubar dicitur, quod jubar lucis effundat.' *Lamb.* Varro, Festus, Servius ad Æn. 4. 'It portis jubare exorto delecta juventus' docent jubar Luciferum esse; hos sequitur Lambinus, at nihil certius quam unam eandemque rem in hoc versu 'jubar,' et vs. 408. 'Solem,' appellari. *Creech.*

408 *Quos tibi tum supra, &c.*] Ordo est: ii montes, supra quos monteis sol tibi esse videtur, e propinquo loco eos suo igni contingens, vix absunt nobis, i. e. nostro judicio, vel vix a nobis abesse videntur bis mille missus sagittæ, atque adeo quingentos teli cursus, seu jactus, cum tamen inter eos et solem immania, id est,

ingentia atque immensa, maria interposita sint, &c. Tres lib. manuscr. habent, *Quos ubi tum, &c.* Lamb. In quibusdam vet. *ubi cum.* In quibusdam: *ubi tum.* Gifan.

411 *Veruti*] Nonius: '*Veruina*, seu, ut alii scribunt, a quibus dissentio, *verbina*, genus teli longi, quod nonnulli 'verutum' nominant.' *Lamb.* Verutum est telum breve et acutum. Salust. Hist. 3. 'Saxaque ingentia, et axe vinctæ trabes per pronum incitabantur, axibusque eminebant in modum ericii militaris veruta binum pedum.' Nonius. *Creech.*

415 *Retinent*] Colunt, inhabitant. *Lamb.*

416 *At conlectus aquæ*] Sic reposui, secutus trium librorum manuscr. obscura quædam vestigia: 'conlectum aquæ' autem interpretor collectionem aquæ, seu aquam collectam. Hor. Epist. ad Vaalam, 1. 15. 15. 'Collectosne bibant imbreis, puteosne peremneis.' Quod si quis malet legi *conjectus*, ut habent nonnulli libri manuscripti, et quidam typis excusi, non pugnabo: ut conjectum aquæ intelligamus aquam conjectam, et quæ ex pluribus locis in unum confluxit. in quibusdam lib. vulg. ut in Parisiens. impressum est, *commictus:* quæ scriptura fortasse depravata est ex ea quæ reperitur in Memmiano codice, *commixtus.* 'commixtus' autem, seu 'commistus,' idem valet (opinor) quod commixtio, confusio, et colluvies. *Lamb.* *At conlectus aquæ*, ita malim. In aliis vet. *conjectus.* In quibusdam vulg. *commictus.* Gifan.

417 *Qui lapides inter sistit*] Qui inter lapides sistit, sive stat. ἀναστροφή.' *Lamb.*

Per strata viarum] Per vias lapidibus stratas, vel per viæ parteis, quæ sunt lapidibus stratæ. sup. 1. 320. 'Strataque jam volgi pedibus detrita viarum.' *Lamb.*

418 *Despectum præbet*] *Despectum*, i. e. adspectum e loco superiore. Cæs. lib. 2. 'Quod cum ex omnibus in circuitu partibus altissimas rupeis, despectusque haberet,' &c. idem lib. 3. 'Et loca superiora, unde erat propinquus despectus in mare, ab exercitu tenebantur.' *Lamb.*

Impete tanto] I. e. tanta altitudine. *Lamb.*

419 *Terris quantum cœli*] Sic Virg. Æn. 6. 578. 'Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras, Quantus ad ætherium cœli suspectus Olympum.' *Lamb.*

421 *Corpora mirando sub terras*] Si scripturam vulgatam retinebimus, ut non sequatur copula verbum 'videre,' in versu superiore, et (quod primum est) si hunc versum Lucretianum esse judicabimus, 'mirando' interpretabimur dum miraris, scilicet corpora, &c. sin addemus copulationem, 'mirando' cohærebit cum voce 'cœlo:' ut intelligamus, id cœlum esse mirabile, quod sub pedibus nostris cernatur. Sed libri scripti reclamant, in quibus partim scriptum est *mirandæ*, partim *mirande:* cujus lectionis rationem explicare nequeo. Nam *mirande* adverbium inauditum et insolens. Ego sic putabam reponendum, *cœlum ut videare videre, et Corpora mirari sub terras abdita cælo:* vel sic, *Corpora mirandi sub terras abdita cœli.* Omnino si hic versus tollatur, nihil de sententia hujus loci deperеat. Verum tamen judicet lector. *Lamb.* *Corpora mirande, sub, &c.* Ita veteres. In quibusdam vet. *mirandæ.* Marullus et vulg. *mirando.* Male. *Gifan.* Recte quidem hic Gifanius; et pluribus Lucretii in locis librarii, quum non adverterent illud *mirande* studiose adverbialiter positum a poëta, corruperunt in adjectivum mirandus, da, dum, uti et inferius vs. 464. 'Cætera de genere hoc mirande multa videmus.' Quomodo ibi quoque optimæ habent Membr. Lugd. Bat. in editis tamen passim legas *mirando.* Haver.

416 *At conlectus aquæ digitum non altior unum, Qui lapides inter sistit per strata viarum, Despectum præbet sub terras impete tanto, A terris quantum cœli patet altus hiatus: Nubila despicere et cœlum ut videare videre, et Corpora mirando sub terras abdita cœlo*] Prolixiori sermone opus non sit, mihi si probandum fuerit postremum illorum versuum esse corruptum. 'In lacunula, quæ aqua plena sit, videmus,' ait Lucretius, 'et cœlum, et alia corpora, abdita cœlo mirando sub terras.' Qui hæc intelligent, næ ego illorum ἀγχίνοιαν et solertiam dilaudabo; sed judicium tamen haud equidem scio an æque celebrari debeat. Nam qua ratione 'corpora sub terras abdita videantur in collectu aquæ,' res notissima est vel pueris, qui vagi per vias et ludibundi lasciviunt: sed, si quis dicat, 'corpora sub terras abdita sunt mirando cœlo,' id vero est quod nec adulti, nec senes ipsi, opinor, intellexerint. Error itaque ibi sit necesse est; cujus sedem causamque si quæres, en tibi, in proximo est. Quippe in versu superiori legitur, 'Nubila despicere et cœlum ut videare videre.' Atque ibi cum forte scriptori librario oscitanti, ut fit, aut properanti, occurrisset illud 'cœlum,' effectum ex eo est, ut in versu quoque sequenti τὸ *cœlo* scripserit, cum tamen, uti legendum arbitror, scribere debuisset, *Corpora mirando sub terras abdita pacto.* i. e. mira ratione, miris modis. *Faber.* *Corpore mirando, &c.*] Huic versui iniquus est Lambinus, et rejicit; emendat Faber, legitque *Corpora mirando sub terras abdita pacto.* quippe quid sit istud *mirandum sub terras cœlum* ipse non intellexit, nec alios unquam intellexisse putat: quasi vero istud cœlum, in collectione aquæ apparens, non admirabile et sub terras videatur, cum tam profundus sit et admirabilis in istud cœlum despectus. Alii vero *Corpora mirandi sub terras abdita cœli.* Creech. *Corpora mirando, &c.*] Rubrica procul dubio, sicut ille, 1. 883. 'Cum lapide lapidem terimus, manare cruorem.' *Voss.* Constructio est: videris *mirande* (ita lege) sub terras videre corpora cœlo abdita. *Hav.*

422 *Equus acer obhæsit*] Sic habent duo codd. manuscripti, Bertin. et Memmian. Cum hæsit equus (inquit) in medio flumine, despicientibus nobis in aquas celeriter labenteis, equus videtur rapi in adversam et superiorem partem fluminis, et flumen scilicet stare. *Lamb.* Ita recte Lambinus ex vet. libris. Vulg. *adhæsit*, ut et in vet. quibusdam. *Gifan.*

425 *Raptim*] Celeriter, et rapientis in morem. Sic sup. 1. 663. 'nil ab se quod possit mittere raptim.' *Lamb.*

428 *Stansque in perpetuum*] In longum extensa: Servius ad Æn. 7. 176. 'Perpetuis soliti patres considere mensis.' 'Perpetuis mensis,' longis, ad ordinem exæquatis sedentum. *Creech.*

430 *Longe tamen parte ab summa*] Sic restitui conjectura ductus, ut sup. vs. 354. 'procul.' vs. 456. 'longe,' ut hic. Vulg. *longa*, nullo sensu. Vide et Indicem, E. *Gifan.* *Longa*, alii *Longe*, i. e. procul. *Creech.*

431 *Paullatim trahit angusti*] Porticus, (inquit,) quæ est tum æqualibus columnis in perpetuum suffulta, et ita æquali omni ex parte constat altitudine; tum parietibus æqualiter inter se perpetuo distantibus, atque ita æquali perpetua constat latitudine; si eam spectes a summa parte, videbitur tibi paullatim superne, atque inferne, a dextra et læva contrahi et coarctari, et coni similitudinem præ se ferre. est autem conus vertex rotundus atque obtusus cujuscumque pyramidis, sive rotundæ, sive quadratæ, et lateribus præditæ. Causam autem, cur ita videatur, afferunt mathematici pluribus quidem verbis, sed ego in pauca conferam. Paral-

lelarum linearum partes ab adspectu remotiores ad extremum fere concurrere videntur: quod sic demonstratur. Primum lineæ parallelæ plures eandem necessario soli seu planitiei extremitatem occupant. Fingamus igitur, duas lineas parallelas esse centum pedes longas, atque inter se distare pedes decem. ducantur lineæ decem transversæ ab altera illarum duarum parallelarum in alteram. hæ singulæ scilicet erunt inter se æquales, et denos pedes longæ. Esto igitur oculus in summa parte hujus planitiei, in qua parte ducta est prima linea transversa. Dico, secundam lineam, quæ est oculo proxima, (nam primam non numero, quæ oculum tangit,) ei qui cernit, longiorem videri tertia, et tertiam quarta, et quartam quinta, et ita deinceps. adeo, ut ultima linea transversa et decima, quæ ab oculo remotissima est, brevissima videatur. cujus rei ratio est, quod, quo quæque magnitudo a nobis longius abest, eo angulum, qui sub oculum cadit, efficit minorem: et contra, quo quæque magnitudo a nobis propius abest, eo angulum, qui sub oculum cadit, habet majorem. ex quo sequitur, magnitudinem tanto nobis videri majorem, quanto a nobis propius abest: et contra, tanto videri minorem, quanto remotior est. Sic fit, ut extrema et remotissima pars tectorum porticus solum prope tangere, et dexter paries lævo confusus esse videatur. *Lamb.*

433 *Donec in obscurum, &c.*] Nam cum tectum descendere, pavimentum surgere, et parietes concurrere videantur, in acutum conum prospectus desinat necesse est. *Creech.*

Conduxit] Συνήγαγε. *Lamb.*

435 *Condere*] Abscondere, occultare. *Lamb.*

437 *Ne leviter credas*] Sic legendum, et ita scriptum est in libris manuscr. non, ut in vulgatis, *nec leviter.* Pendet autem hic versus a superiore, et *ne* idem valet quod ut ne, vel ut non; proinde ac si ita dicat: non est mirum, si nautis sol in undis obire et occidere videatur, quippe cum præter cælum et aquam nihil cernant, ne forte leviter ac temere credas sensus undique labefactari. *Lamb.* *Ne leviter credas.* Ita in vet. libris. Vulg. *Nec.* male. *Gifan.*

438 *At maris ignaris, &c.*] In omni re cernenda aut radii ab oculis incidunt duntaxat in rem visam, quamvis tales radii non sint causa visus; et hic visus fit recta per unum corpus diaphanes seu pellucidum; aut radii, qui ab oculis in rem visam inciderunt, reflectuntur in oculos: aut iidem illi radii franguntur. Incidunt duntaxat in rem visam, cum verbi gratia, equum, aut corpus aliquod, aut colorem in corpore non lævi, aut si lævi, non tamen denso cernimus. reflectuntur radii, cum speculum, id est, corpus aliquod politum et densum cernimus. franguntur, cum rem aliquam per plura corpora pellucida, verbi gratia, per aërem, et vitrum, aut aquam cernimus. Quod igitur dicit hic Lucret. maris ignaris navigia in portu clauda, et eam remorum partem, quæ in mari mersa est, fractam et curvam videri; is error oculorum nascitur ex tertio cernendi modo, qui fit per duo corpora διαφανῆ, quorum alterum sit magis pellucidum, quam alterum: ut aër magis pellucidus est, quam aqua: aqua densior est aëre. Nam cum (verbi gratia) remum seu potius remi partem sub aqua cernimus, eam remi partem non recte, sed oblique cernimus, neque ipsa remi pars re vera cernitur in eo corpore pellucido, quod est densius aëre, sed imago et similitudo duntaxat, quia linea a re visa non reflectitur recta ad oculum, sed in extremitate secundi corporis pellucidi, nempe aquæ, refringitur. Quo fit, ut oculus rem non suo loco cernat, sed alio; immo non rem ipsam, quip-

pe quæ recta sit, sed umbram quandam rei incurvam ac refractam videat. et, cum remi partes continuæ directæ apparere non possint, appareant continuatæ indirecte. *Lamb.*

438 *Clauda*] Remos enim navigiorum crura pedesque existimes quibus per fluctus incedunt: ideo, cum hi remi fracti appareant, navigia dicuntur clauda. *Creech.*

In portu] Legendum *in Ponto.* Quid enim navigia *in portu* obnitantur undis? *Creech.* Sed legetur ita contra omnes Mss. qua ego violentia non delector. Quid, 'ignari maris,' an non priusquam jam in 'pontum' provecti sint, etiam talia effecta in 'portu' vident? Maneat itaque poëtæ sua vox et sententia. *Hav.*

439 *Aplustris fractis*] Quid sint aplustra, diximus sup. 2. 55. ad illum locum, 'fluitantia aplustra.' *Lamb.* *Undis*, veteres quidam: *undas*, etiam recte. *Gif.* Aplustra proprie navis ornamenta. Hoc autem loco omnes navigii partes, quæ aquis extant, significant, ut sequentia demonstrant. *Creech.*

440 *Nam quæcumque*] Quæcumque (inquit) remorum pars exstat supra 'rorem salis,' i. e. aquam maris, recta est: quæ mersa est, refracta videtur. M. Tull. Lucullo: 'Neque vero hoc loco exspectandum est, dum de remo inflexo, aut de collo columbæ respondeam.' Plutarchus πρὸς Κολώτην, eo loco, ubi disputat adversus sensus, ostendens, eos non semper esse veros, aut veri nuntios, ait, rei quidem, quæ sub aqua est, imaginem, a qua imagine visus afficitur, atque (ut ita dicam) patitur, esse fractam; remum autem, ex quo fluit imago, non esse fractum. Τὸ γὰρ εἴδωλον, ὑφ' οὗ πέπονθεν ἡ ὄψις, κεκλασμένον ἐστίν· ἡ κώπη δὲ, ἀφ' ἧς τὸ εἴδωλον, οὐκ ἔστι κεκλασμένη. Huc pertinent ea quæ scribit Seneca natur. Quæst. 1. 3. 'Nihil acie nostra fallacius, non tantum in his, a quibus subtiliter pervidendis illam colorum diversitas submovet, sed etiam in his quoque quæ ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti speciem reddit. Poma per vitrum aspicientibus multo majora sunt. Columnarum intervalla porticus longiores jungunt.' Sed quæret aliquis φιλομαθὴς, hoc Senecæ loco, quem modo protuli, lecto de pomis per vitrum adspectis, quamobrem majora videantur. Hanc rationem affert Alexander Aphrod. lib. 1. probl. 36. nisi fallor, 'Quia' (inquit) 'aqua pomo, aut alii corpori merso circumdata, colorem corporum illorum in se recipit, et sensum videndi fallit, quasi illa sint majora, quam re vera sunt. Hac nempe ratione etiam sol, et luna, et stellæ errantes cum in finiente seu horizonte orientali, aut occidentali' (liceat mihi his nominibus uti) 'versantur, majores, quam alio in loco, putantur, eo quod aër, qui corpora illa complectitur, cujusdammodi ab illis fiat.' Hactenus ille. Quæ ratio autem in aqua locum habet, eadem in vitro valet. *Lamb.*

Rorem salis] Aquam maris: Virg. Æn. 1. 39. 'Spumas salis ære ruebant.' *Creech.*

441 *Et recta superne guberna*] Sic legendum, et ita habent libri quinque manuscr. Nonius autem docet 'guberna' positum esse ab antiquis pro gubernacula. ut a Lucill. lib. 20. Sat. 'Proras despoliate, et detondete guberna.' Auctor vocabularii Latino-Græci, 'Gubernum,' inquit, κυβέρνιον. sup. 2. 553. 'Disjectare solet magnum mare transtra, guberna.' Juvabit Tertullianum legere lib. de anim. cap. de quinque sensibus, de his omnibus sensuum fallaciis disputantem. Cujus hæc pauca verba adscribam, loci duntaxat indicandi gratia: 'Itaque mendacium' (inquit) 'objicitur: quod remos in aqua inflexos, vel infractos adseverat adversus conscientiam integritatis; quod

turrem quadrangulatam de longinquo rotundam persuadeat; quod æqualissimam porticum angustiorem in ultimo infamet; quod cœlum tanta sublimitate suspensum mari jungat. Perinde auditus fallaciæ reus: ut cum cæleste murmur putamus; et plaustrum est,' &c. *Lamb.* Ita optime in veteribus. In quibusdam tamen: *gubernat*, male. Id et Lambinus, recte. In quibusdam etiam: *superna*. male. *Gifan.* Illos nimirum, qui *superna* reposuerunt, movit, quod non adverterunt adverbia derivata ab adjectivis secundæ declinationis, ut sunt 'superne' et 'inferne,' ultimam penes Lucretium habere correptam; uti videre est hoc loco et 6. 543. 'Terra superne tremit magnis concussa ruinis.' et ibid. 596. 'Tecta superne timent, metuunt inferne cavernas.' atque rursus vs. 186. 'Nec tibi sit fraudi, quod nos inferne videmus.' sicuti et vs. 766. 'Ducere forte Deos Maneis inferne reamur.' *Hav.*

442 *Obeunt*] Ultro citroque moventur. *Faber.*

444 *Et reflexa prope in summo*] *Jam summo* rectius forte: ut *Et*, in metiendo, adnectatur verbo, *reverti*. Quidam: *flexa*. *A* longum ob pr. *Gifan.*

445 *Raraque per cælum cum*] Tempore nocturno, (inquit,) cœlo sereno, cum ventus 'nubila rara,' i. e. nubeis inaneis et pellucidas, portat, stellæ videntur adversum nubila moveri, et nubila stare. *Lamb.*

446 *Splendida signa*] Stellæ. *Lamb.*

447 *Adversum nubeis*] Sic legendum, reclamantibus libris omnibus, qui habent *adversum nimbos.* Rara enim nubila, 'nimbi' dici posse non videntur. *Lamb.* Satis pro imperio. Quod tamen editiones posteriores fere sequuntur; immerito, ut opinor. Nam et 6. 483. dixit: 'Corpora, quæ faciunt nubeis nimbosque volanteis.' Et ut 'rara nubila' dici, ita et nimbi possunt, qui interrupti, et separati, non continuo tractu per aëra feruntur. *Preig.*

448 *Ratione*] 'Αληθῶς, ὄντως. *Faber.* *Quam quo ratione.* Quidam Codd. *Ac vera ratione.* Creech.

449 *At si forte oculo*] Quamobrem hoc fiat, rationem afferens Aristot. problem. Sect. 3. 'Idem accidit,' inquit, 'si quis inferne oculum premat, quod ebriis, nempe, ut unum cernentibus, duo videantur. motum est enim principium aspectus, ita, ut oculus alter convenire in unum non possit. hoc tantum interest, quod hic motus fit extrinsecus; ille autem, qui fit a vino, intrinsecus.' Hactenus Arist. Licet et hanc causam afferre. Tum oculus directe videt, cum radii a re visa in pupillam cadunt ad perpendiculam, et recta ad principium visus conjunctionemque nervorum ad visum conferentium feruntur. At cum oculus alter manu premitur, curvatur aspectus, et nervi sursum ac deorsum moventur, et huc et illuc distrahuntur. ita fit, ut unum plura videantur. *Lamb.*

450 *Pressit eum*] Sic habent codices manuscripti, Memm. et Bertin. Hoc eo dico, quod Thraso asseverat (qua audacia et confidentia est) in omnibus libris manuscr. esse scriptum, *Pressit, cum quodam sensu, &c.* Marullum autem ex *cum* fecisse *eum.* Atqui certe scio Marullum hos duos lib. manuscr. numquam attigisse, aut vidisse. *Lamb.* *Pressit; cum quodam, &c.* Sic veteres. Marullus et vulg. *eum; quodam.* Gifan.

451 *Omnia quæ tuimur, &c.*] Exemplum talis ebrietatis in virgine Nicæa, cujus virginitati insidias struebat Bacchus, habet Nonnus Dionys. lib. 16. pag. 452. vs. 31. *Καὶ διδύμην ἐδόκησεν ἰδεῖν πολυχανδέα λίμνην, Ὄμματα δινεύουσα. βαρυνομένου δὲ καρήνου Δέρκετο θηροβότου διπλούμενα νῶτα κολώνης.* I. e. 'Et duplex videbatur videre multum capax stagnum, Oculos rotans; gravato vero capite, Videbat

a feris depasta duplicata dorsa rupis.' *Haver.*

452 *Bina lucernarum*] Porphyrio in Comment. ad Hor. Sat. 2. 1. 24. 'ut semel icto Accessit fervor capiti, numerusque lucernis,' versum nostrum ita legit: *Tecta lucernentur florentia lumina flammis.* Quasi totus locus ita esset concipiendus: *Fieri tum bina tuendo Tecta, lucernarum florentia lumina flammis Binaque, per totas ædes, &c.* Quæ quidem lectio ferri satis potest; sed vulgata omnibus corroboratur Mss. ideoque nihil mutandum censeo. *Haver.*

Bina lucernarum florentia lum.] Sic habent quatuor libri manuscr. quibuscum congruunt libri Parisiens. et Veneti antiquiores. Ceteri vulg. habent *flagrantia.* Quidam vir doctus putabat legendum *flammantia,* ut apud Virg. Georg. 3. 433. 'Exsilit in siccum, et flammantia lumina torquens Sævit agris:' a quo dissentio, maloque legi, vel, ut est in nonnullis vulg. *flagrantia;* quod tamen minus probo, et suppositum puto: vel, ut in manuscriptis, *florentia,* ut sit metaphora ducta ab arborum aut aliarum rerum floribus. Atque hanc scripturam amplector. sic sup. 1. 899. 'Donec fulserunt flammai flore coorto.' *Lamb.* *Florentia:* hæc verissima scriptura, quæ et in vet. nostris est. Vulgati: *flagrantia.* pessime. *Gifan.* Lumina 'florere' eleganter dicuntur propter lucis lætitiam et hilaritatem, unde de sole et luna similiter, et quidem ex nostri (ut videtur) imitatione loquitur Tertullianus in Apologetico cap. 11. pag. 117. 'Vani erunt homines, nisi certi sint, a primordio et pluvias de cœlo ruisse, et sidera radiasse, et lumina floruisse, et tonitrua mugisse, et ipsum Jovem, quæ in manu ejus ponitis, fulmina timuisse.' *Haver.*

455 *Denique cum suavi*] De somniis disputabit pluribus verbis inf. eod. lib. sub extrem. *Lamb.*

459 *Censemus*] Putamus: et ita sæpe usurpat Plautus. *Lamb.*

460 *Conclusoque loco*] Lib. Vatic. et Faëru. habent, *Conclusique loco;* verum tamen nihil muto. *Lamb.*

461 *Mutare*] Notandum ab interpretibus fuerat: istud 'mutare' imitatio Græci sermonis est, *γῆν ἀμείβειν,* item *ἄλλην ἄλλοτε ἀμείβων,* &c. Plato, Plutarch. Lucianus. Ita apud Herodotum in Terpsichore *τὰς θύρας ἀμείβειν,* 'ingredi.' quem locum Valla minus bene convertit. Locus est pag. 314. edit. Aubrianæ. *Faber.* Vide Fayi interpretationem, et ride. *Creech.*

462 *Severa silentia*] Cur *severa?* an quia tristia? ut 5. 36. 'pelageque severa.' an quia severos decent, et *σπουδαίους?* an quia sacra? an legendum *sonora?* Usu nempe didicimus, nocte silente maxime sonitus audiri etiam levissimos: an *serena?* Sic nempe supr. 1. 143. 'nocteis vigilare serenas.' Sic fere tamen, ut hic, 5. 1189. 'Luna, dies, et nox, et noctis signa severa.' *Lamb.* Lambinus *sonora,* quod putidum est, aut *serena.* Creech. At præsens Lambini nota ostendit magis iniquum, vel minus attentum fuisse Creechium, quam putidum Lambinum. *Haver.*

Severa silentia noctis] Non erat cur locum hunc mutari vellet Lambinus: nec enim est ut quidquam homini poëtæ placeat magis quam severum illud noctis silentium; *Morne silence de la nuict.* Faber.

464 *Cætera de genere, &c.*] Fallimur in iis rebus circa quas sensus versantur, id certum est, inde vero fallaces sensus quis arguat? Cum isti, vss. 7. rerum imagines accipiunt, quales sibi deferuntur, non cognoscunt naturas rerum, non judicant, neque aliquid pronunciant, ideo nullus in illis error, omnes autem errores ex opinatu animi nascuntur. Repræsentant sensus, judicat ratio, sæpe autem temere et inconsiderate. Hæc ipse Epicurus ad Herodotum: *Καὶ πᾶσα μὲν φαντασία, εἴτε διανοίᾳ, εἴτε αἰσθήσει κατα-*

λαμβανομένη, οὐ μέν τοι διαλαμβανομένη, ἐστὶν ἀληθής. τὸ δὲ ψεῦδος, καὶ τὸ διημαρτημένον, ἐν τῷ προσδοξαζομένῳ αἰεί ἐστιν, κατὰ τὴν κίνησιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένην μέν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσαν, καθ' ἣν τὸ ψεῦδος γίνεται, &c. Et apposite Cicero in Lucullo, 'Timagoras Epicureus negat sibi unquam, cum oculos torsisset, (vide vs. 450.) duas ex lucerna flammulas esse visas; opinionis enim est mendacium, non oculorum.' *Creech.*

Mirande] Ita et hic reposuimus ex Mss. Lugd. Bat. approbante etiam Tollio Fortuitor. c. 20. pag. 149. vide sup. ad vs. 421. 'Corpora mirande sub terras abdita cœlo.' *Hav.*

466 *Quoniam pars horum maxima fallit Propter*] Hoc tenebat mordicus Epicurus, (ut sup. diximus,) sensus esse veros: et si quid erroris nobis objiciatur in videndo, aut audiendo, &c. eum errorem nasci ex opinione, non ex sensibus dicebat. Quod prepemodum probat Arist. cum alibi, tum lib. 3. de Anim. 'Η μὲν γὰρ αἴσθησις τῶν ἰδίων ἀεὶ ἀληθής, &c. i. e. 'Sensus propriorum semper verus est.' ibidem: 'Η αἴσθησις τῶν μὲν ἰδίων ἀληθής ἐστιν, ἢ ὅτι ὀλίγιστον ἔχουσα τὸ ψεῦδος, i. e. 'Sensus quidem propriorum subjectorum semper verus est, aut quam minimum mentitur.' Hac autem de re sic M. Tull. in Lucullo: 'Itaque Timagoras Epicureus negat sibi umquam, cum oculos torsisset, duas ex lucerna flammulas esse visas: opinionis enim esse mendacium, non oculorum.' ibidem supra: 'Eo enim rem demittit Epicurus, si unus sensus semel in vita mentitus sit, nulli umquam esse credendum.' Idem lib. 1. de Fin. 'Judicia rerum in sensibus ponit: quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit, sublatum esse omne judicium veri et falsi putat.' *Lamb.* Vitruvii hunc locum apposite adfert Tollius libro memorato pag. 149. 'Non enim veros videtur habere visus effectus; sed fallitur sæpe ab ejus judicio mens. Quemadmodum etiam in scenis pictis videntur columnarum projecturæ, mutulorum ecphoræ, signorum figuræ prominentes, cum sit tabula sine dubio ad regulam plana: similiter in navibus remi, &c. Hoc autem, sive simulacrorum impulsu, seu radiorum ex oculis effusionibus, uti Physicis placet, videamus, utraque ratione videtur ita esse, uti falsa judicia oculorum habeat adspectus.' Exstat Vitruvii hic locus lib. 6. cap. 2. p. 106. *Hav.*

467 *Opinatus*] Opinationes. Utitur eodem nomine Arnob. lib. 1. 'Explorata fidei veritate, an rumoris cassi opinatione sit creditus.' *Lamb.* *Quos addimus ipsi.* Opinatum ita exprimit Epicurus ad Herodotum: Κίνησις ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνημμένη μέν τινι φανταστικῇ ἐπιβολῇ, διάληψιν δὲ ἔχουσα. *Creech.*

469 *Nam nihil egregius*] Secutus sum libros vulg. nam manuscr. tres habent, *Nam nihil ægrius est:* Memmianus, *Nam nihil gregius est:* Bertinianus, *Nam nihil ægrius est, quam res cernere apertas,* versu syllaba una claudicante: ex qua scriptura videri possit legendum, *Nam nihil ægriu' fit, quam res secernere apertas, &c.* Quidam legendum censent, *Nam nihil egregiu' est.* i. e. egregium est. Paucis complectar quod sentio. Hic versus cum proximo non videtur mihi τοῦ ποιητοῦ, non quod comparativum 'egregius' me offendat, (quamquam offendit,) nam a Catone dictum est 'industriorem,' 'iter arduius,' 'innoxiorem;' a Lucillio 'strenuior;' a Plauto 'industrior;' a Pacuvio 'egregiissima forma,' &c. quæ refert Prisc. lib. 3. sed quia hi duo versus sententiam continent perplexam, et absonam, et ineptam. Quis enim, interrogatus quamobrem non fallantur sensus, sed opinionum sit mendacium et fallacia, respondeat, quia nihil egregius est, quam res apertas a dubiis distinguere, ac secernere? Præ-

terea quid sibi volunt illa, 'animus quas ab se protinus abdit?' Nam si hoc significant, animum statim res dubias a se repellere, atque a perspicuis et apertis distinguere, quia has intelligat, illas comprehendere non possit; falsum est nihil esse magis egregium, quam res apertas a dubiis secernere. Omnino in hoc loco mihi aqua hæret, neque quidquam aliud dicere possum, quam quod modo dixi, mihi hos versus non videri Lucretianos. *Lamb.* *Nam nihil egregius est, quam res discernere apertas.* Ita hunc versum ex vet. libris scripsi. In quibusdam veteribus: *ægrius*. Marullus, *secernere*, contra vet. libros. Lambinus hos duos ὀβελίζει. *Gifan.* Hi duo versus ab imperita manu sunt: itaque delendi. *Faber.* *Nam nihil egregius, &c.* Alii Codd. *Nam nihil ægrius est*, et recte. Hos duos versus rejiciunt interpretes, improbe: vs. 467. docuit 'Nos addere opinatus animi,' igitur in vs. 470. pro *abdit* legatur *addit*, et tum omnia plana erunt et facilia: Fallimur in omnibus istis exemplis quæ modo enumeravit, idque etiam admoniti; difficile enim profecto est non addere opinionem animi rebus a sensu delatis. *Creech.* *Nam nihil egregius, quam res est cernere apertas.* Sic Sanct. in Min. lib. 1. cap. 11. Ceterum ut 'proprior' a proprius apud Plaut. in Most. 2. 2. 60. auctore Salmasio, ita 'egregior' ab egregius, unde et neutrum comparativum, 'egregius,' quod sic occurrit. *Preig.* Adde Jo. Ger. Vossium de Anal. 2. 27. ubi sicuti 'arduius' et 'arduissimus' a Catone dici ostendit; atque 'assiduiores' ab aliis; ita docet 'egregius' quoque ex sese augeri; quomodo Pacuvius in Medo dixit, 'Mulier egregiissima forma.' Imo comparativo quoque usus invenitur Juven. Sat. 10. 'Egregius cœnat, meliusque miserrimus horum.' ubi 'egregius' pro egregiius poni et Priscianus testatur, et sententia clamat. Hæc Vossius. At vero speciosa satis est altera illa multorum Mss. lectio *ægrius est*, sed minus videtur satisfacere et respondere instituto poëtæ nostri, qui docere vult sensus non falli, licet falli videantur; et illum, qui percipiat sensus suos non falli, virum esse egregium, &c. ut 2. 7. 'Sed nil dulcius est, bene quam munita tenere Edita doctrina sapientum templa serena,' &c. scripsi vero *secernere*, cum Mss. optimis. *Hav.*

471 *Denique nil Sciri*] Hæc, quæ sequuntur, dicuntur in Academicos: qui nihil comprehendi posse, sensus esse fallaceis ac mendaceis contendunt. Sic Metrodorus Chius, ut refert M. Tull. in Lucullo: 'Nego scire nos, sciamusne aliquid an nihil sciamus: ne id ipsum quidem nescire, aut scire nos: nec omnino sitne aliquid, an nihil sit.' Idem ibid. 'Parmenides, Xenophanes, minus bonis quamquam versibus, sed tamen illis versibus, increpant eorum arrogantiam, quasi irati, qui, cum sciri nihil possit, audeant se scire dicere.' ibidem: 'Dubitari non potest, quin Socrati nihil sit visum sciri posse: excepit unum tantum, scire se, nihil se scire: nihil amplius. quid dicam de Platone? qui certe tam multis libris hæc persecutus non esset, nisi probavisset.' *Lamb.* Vss. 9. Academicos novos, quorum princeps fuit Arcesilas, aggreditur, et veteres qui Socratem sequuti sunt: Siquis enim dixerit 'nihil sciri posse,' id etiam ipsum 'nihil sciri posse' nesciat necesse est, alioquin aliquid sciret. Inde Metrodorus Chius apud Ciceronem in Lucullo: 'Nego scire nos, sciamusne aliquid, an nihil sciamus, ne id ipsum quidem nescire, aut scire nos, nec omnino sitne aliquid aut nihil sit:' sed cum istiusmodi hominibus non est disputandum, qui quid sit verum, quid falsum, quid certum, quid incertum, quid sit scire,

quid nescire, pariter ignorant, et se ignorare gloriantur. *Creech.*

472 *Quo se nil scire fatetur*] Libri scripti tres habent, *quoniam nil scire fatetur.* ego malim legi, *quod se nil scire fatetur:* vel: *quom se nil scire fatetur.* quanquam scriptura illa antiqua probari potest, ut subintelligamus 'se.' Hæc antem omnia disputantur et dicuntur adversus novos Academicos, quorum fuit princeps Arcesilas. 'Hic' (ut scribit Lactantius, seu Lutatius Firmian. lib. 3. de falsa sap.) 'introduxit genus Philosophiæ ἀστάτατον, i. e. instabile, seu inconstans. Ut enim nihil sciri posse sciendum sit, aliquid sciri necesse est. Nam si omnino nihil scias, ipsum nihil sciri posse tolletur. Ita si nihil sciri potest, necesse est id ipsum non sciri, nihil sciri. Si autem scitur, nihil posse sciri; falsum est ergo quod dicitur, nihil posse sciri.' Hæc ille. *Lamb. Quom se nihil.* Vet. libri fere, *quoniam.* Hinc feci: *quom.* Vulgati: *quo.* Gifan. *Qui.* Alii *quo,* et Gassendus *quom.* Creech. Ego cum Gronovio Obs. p. 259. secutus sum optimi Ms. Lugd. Bat. auctoritatem, sensu satis plano et perspicuo; in eo autem legitur *nihil,* nam perinde est, an *nil* an *nihil* scribas: in scansione enim eliduntur mediæ literæ 'hi.' *Haver.*

473 *Hunc igitur*] Hos versus, ut vulgo leguntur, edidi, eosque primum explicabo meo arbitratu: deinde quid de iis sentiam, et quomodo scripti sint in libris manuscriptis, lectori indicabo. *Hunc igitur contra,* i. e. contra hunc igitur: ἀναστροφή. Sed quidam legi volunt, *Hanc igitur.* Lamb.

Mittam] Omittam. *Lamb.*

Contendere causam] Sic loquitur M. Tull. Catil. 'Si causas contendere velimus.' Sed si legamus *Hanc igitur,* 'contendere' erit verbum absolutum. *Lamb.*

474 *Qui capite ipse suo*] I. e. qui capite suo retro graditur. Significat (opinor) eos præpostero et perverso esse judicio, qui ita sentiunt. Sed primum quorsum hæc? contra hunc igitur disputare desinam, qui capite suo retro graditur. cum præsertim continuo subjiciat, 'Et tamen hos quoque,' &c. Deinde si horum versuum sententia illa est, nonne videtur parum plane expressa? Omnino versus mihi suspecti sunt. Augent suspicionem codices aliquot manuscr. in quibus legitur partim *mittuam,* partim *mittnam,* pro *mittam:* deinde pro *causam,* partim *cusem,* partim *causa:* deinde pro *retro, sese.* Omnino si hi duo versus tollantur, nihil de sententia depereat. Verumtamen quoniam reperiuntur in libris omnibus manuscr. (tametsi cognovimus jam, versus non Lucretianos etiam in veteribus libris esse sæpe inculcatos) videamus ecquid ex antiquæ scripturæ vestigiis boni trahere possimus. Quid igitur si ex *mittnam,* faciamus *quidnam,* ex *cusem, curem,* et sic legamus? *Hunc igitur contra quidnam contendere curem Qui capite ipse suo instituit vestigia retro?* Lamb. *Qui capite ipse suo instituit vestigia retro.* Locus sane luculentissimus: et quem vir doctus sollicitare non debuerat. Qui manibus ingrediuntur, prono in terram capite, quod histrionum pueri vulgo faciunt, nonnisi retro incedere possunt. Quod facile ad explicandam Lucretii sententiam transferre possis. *Faber.* Mss. *instituit,* seu *in statuit esse.* Sed malo *sese.* Vide Plautum in 'capite sistere,' et Scalig. ad Manil. p. 400. Rectius tamen legas *Qui capite ipse suo in statuit vestigia suso. Suso,* i. e. sursum; vide in Glossario 'Susu' et 'Suso.' *Vossius.* Hos duos versus omnes Codd. agnoscunt, suspectos tamen habet Lambinus, tandem vero legit *Hunc igitur contra quidnam contendere curem.* Creech. Alia est Fabri sententia. Ego quum plane cum Mss. (quorum varietas cer-

ni potest) sentiam Lugd-Bat. operæ pretium judicavi integram doctissimi Gronovii notam subjicere, ex lib. Obs. 3. c. 19. p. 601. *Hav.* *Hunc igitur contra mittam contendere causam, Qui capite ipse suo instituit vestigia retro.* Jure Lambinus offenditur illo, *qui capite instituit vestigia retro.* Quid enim interest, si capite institui vestigia possunt, ante an retro fiat? Neque tamen statim hi duo versus expungendi erant, aut sollicitandum τὸ 'contendere causam.' Primo quidem sic loqui ait Tullium in Catilinam: 'si causas contendere velimus.' At hic 'contendere' est comparare. Dein conjicit: *Hanc igitur:* ut 'contendere' sit absolutum. Sed si tollimus *Hunc*, ad quid referetur τὸ 'Qui?' Rursus, quia in quibusdam libris est *mittuam* vel *mittnam* pro *mittam*, *cusem* pro *causam*, *sese* pro *retro*, ariolatur: *quidnam contendere curem.* Palmerius eodem impetu, *mutim jam aut tendere cusem:* aut modestius, *minuam contendere causam.* Mihi quoque *contendere causam* satis placet. Est enim 'contendere aliquid' sæpe magna contentione ac studio, summa opum vi, conari atque agere: ut Ciceroni, 'Hoc contendo,' et 'tantum contendere in republica, quantum probare civibus possis.' Monuit autem idem Tullius orationem esse duplicem, alteram contentionis, alteram sermonis; et contentionem tribui disceptationibus judiciorum, concionum, senatus, lib. 1. de Off. Accipio igitur 'contendere causam,' ut 'cernere vitam,' 'cernere bellum,' 'pugnare pugnam,' 'militare bellum,' 'certare mulctam.' Nec moverim facile *mittam*, ob sermonem Terentianum, 'Mitte orare.' Membranæ tamen Vossianæ quoque *mituam:* ut non absonum sit illud *minuam* Palmerii, aut *metuam*, ut Horatio solet poni pro nolle aut cavere. In altero Palmerius, *institit in vestigia sese.* Gifanius *instituere* vestigia scribit esse gladiatorum, aut pugilum προβολήν. Equidem 'in statu stare,' 'gradum componere' novi: sed qua re his illud simile sit, nondum intelligo. Neque id docet Virg. Æn. 7. 689. 'vestigia nuda sinistri Instituere pedis.' Nihil enim aliud dicit, quam πεζετέρους esse, altero tantum pede ocreatos vel peronatos. Quid est autem: 'Non adversus illum pugnabo, qui statum componit capite ipse retro?' Non enim voluerit exprimi illud Virg. 5. 428. 'Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:' aut Statii lib. 6. 'tuto procul ora recessu Armorum in speculis.' Hoc artis est, neque causa, cur quisquam ea utentem recuset parem. Decurramus igitur ad membranas, in quibus: *in statuit vestigia sese.* Prima quidem manus *esse:* sed id correctum juxta veteri manu in *sese.* Accipiamus igitur: *Qui capite ipse suo in statuit vestigia sese.* Desinam contra illum disputare, qui sibi non constat, qui se ipse evertit, qui cernuat et se ipse capite suo in vestigia statuit. Amant sic transmovere præpositiones poëtæ, interdum citra necessitatem metri. Virg. Ecl. 6. 19. 'injiciunt ipsis ex vincula sertis.' Potuisset enim, 'ex ipsis.' Ov. de Rem. Amor. vs. 113. 'Post tamen hic multos servatus creditur annos.' Potuisset: 'Post multos tamen hic.' eodem numero. quo Virg. Æn. 1. 481. 'Lora tenens tamen: huic cervixque comæque trahuntur.' Et ipse Naso alibi: 'Judicium tamen hic nostrum non decipit error.' Sic Met. 1. 231. 'In domino dignos everti tecta penates.' Ubi poterat: 'In dignos domino converti.' *Gronov.*

475 *Hoc*] Scilicet, τὸ μηδὲν εἰδέναι. *Fab.*

480 *Invenies primis ab Sensibus*] De hoc consentiunt inter se omnes philosophi; præter Academicos, scientiam oriri a sensibus. Sed, quod dicebat Epicurus, Κριτήρια τῆς ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις, οὐδ' εἶναι τὸ

δυνάμενον αὐτὰς διελέγξαι, i. e. 'Judicium veritatis penes sensus esse, neque esse quicquam quod eos refellere queat.' Id negabant etiam veteres Academici, et multi alii. Mentem enim volebant esse rerum arbitram atque judicem: sensus autem omneis, hebetes et tardos, nec ullo modo res eas percipere, quæ sibi subjectæ viderentur: utpote quæ essent aut ita tenues et parvæ, ut sub sensum cadere non possent: aut ita mobiles et celeres, ut nihil umquam unum et idem esset, quia omnia continenter fluerent et laberentur. *Lamb.* Jam tandem vss. 22. sensus esse criteria veritatis demonstrat. Id enim veritatis criterion sit necesse est quod falsum corrigere et refutare possit: illud vero faciunt sensus. Ipsos autem sensus quid corrigat, aut refellat? An ratio? Ratio autem a sensibus tota pendet. An alii sensus alios convincent? Hoc minime dicendum, nam singuli sensus circa propria sua objecta versantur; nec quid alii sensus agunt curant, aut cognoscunt: an iidem igitur sensus seipsos emendent? Id fieri non potest, quoniam sensibus æqua fides est semper adhibenda. Simplici igitur sensuum repræsentationi (i. e. primis sensibus) fidendum. *Creech.*

481 *Neque sensus*] Sic legendum est: et ita scriptum est in libris omnibus. Denique, ut ita legatur, sententia postulat. neque ulla opus est conjectura: et Zoilus, qui *neque sensibus* vult legi, nihil aliud quam stuporem suum indicat ac declarat. *Lamb.* *Neque sensibus posse refelli.* Ita conjectura ductus scripsi, postulante sententia. In libris *sensus*. Gifan. *Neque Sensus. Sensibus* Gifanius: imperite. *Creech.*

487 *Qui nisi sint veri*] Si sensus non sint veri, (inquit,) ne ratio quidem ipsa vera sit, cum sit orta a sensibus. Sic Epicurus, Πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται· πᾶσα δὲ αἴσθησις ἄλογός ἐστιν, i. e. 'Omnis enim ratio a sensibus pendet; sensus autem omnis rationis expers est.' M. Tullius lib. 1. de N. D. 'Timuit Epicurus, ne si unum visum esset falsum, nullum esset verum; omneis sensus veri nuntios dixit esse.' *Lamb.*

488 *An poterunt oculos*] Sic Epicurus: Οὔτε ἡ ὁμοιογενὴς αἴσθησις τὴν ὁμοιογενῆ διελέγξαι δύναται, διὰ τὴν ἰσοσθένειαν· οὔτε ἡ ἀνομοιογενὴς τὴν ἀνομοιογενῆ, οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν κριτικαί· i. e. 'Neque enim sensus similis generis, ejusdem generis sensum refellere potest, propter virium et potestatis æqualitatem: neque qui dissimilis generis est, eum qui dissimili genere est: propterea quod dissimilis generis sensus de iisdem judicandi facultatem non habent.' *Lamb.*

493 *Quod molle aut durum est, gelidum fervensve seorsum*] Quis non videt, hunc versum deesse, librariorum negligentia prætermissum? Hoc enim sentit Lucret. suum cujusque sensus munus est, sua cuique vis et potestas data est. Ideo necesse est, seorsum id videri molle, aut durum; gelidum, aut fervens; quod sit molle, aut durum; gelidum, aut fervens: nempe hæc tactu solo judicari: et seorsum colores, eaque quæ sunt coloribus conjuncta, sentire necesse est, videlicet oculis, et videndi sensu, et ita de ceteris. 'deorsum' autem et 'seorsum' interdum esse disyllaba, interdum trisyllaba, supra ostendimus, ibid. 3. 499. 'et (ut docui) divisa seorsum.' *Lamb.* Ita Lambinus, recte, ut puto. Vulgati aliter multo. *Gif.*

Gelidum] Tepidum. Est diminut. hac dictione usus est Ovid. ita loquens Am. 2. 11. 10. 'Et gelidum borean egelidumque notum.' Sed cum præceptor Ovidii Portius Latro tria loca dixisset esse in poëmate Ovidiano, quæ illum offendissent: jusso tacere Portio ipsemet Ovidius

illa ex fide retulit: inter quæ hoc carmen dignum nota fuit: 'Et gelidum borean, egelidumque notum.' Cum Ausonius inquit: 'Impiger egelido movet arma Severus ab Istro;' nonnulli 'egelidum' pro valde gelidum capiunt, tanquam tractus ille magis ad rigorem quam ad teporem vergat: et ea figura dicetur 'egelidum,' qua 'eduræ' coryli a Virgilio pro valde duris. Nunc vitio depravantium scripturas in poëmate Ovidiano *præcipitem* positum est ubi fuit *egelidum*. Pius.

Seorsum] Unicuique singillatim, ita ut hanc aut illam qualitatem sensus quidam noscat, ille alter non possit. *Fab.*

500 *Nec porro poterunt*] Διὰ τὴν ἰσοσθένειαν, i. e. 'propter æqualitatem potestatis.' Non poterit (inquit) visus visum refellere, nec auditus auditum, nec gustatus gustatum, propter æqualem utriusque potestatem, fidem atque auctoritatem. quidam libri habent, *Nec porro possunt*. ego nihil muto. *Lamb.*

Nec poterunt ipsi reprehendere se se] Sunt enim inter se ἰσοσθενεῖς, uti illos vocabat Epicurus. *Faber.*

501 *Æqua fides*] Melius forsan per hyphen legas, *Æqua-fides*, eo ducentibus Mss. *Hav.*

503 *Et, si non poterit, &c.*] Cum vero sæpe fallimur, cum v. g. turris quadrata eminus visa appareat rotunda, quid agendum est? Respondet Lucretius vss. 13. satius esse negligere ista problemata, aut quamcunque causam assignare, quam sensibus diffidere, quibus tota vita et salus innitatur; nam sine illis salubria eligere, aut noxia, præcipitia, v. g. flammas, et ejusmodi alia vitare non possumus. Hic vero tangit scepticos, de quorum principe Pyrrhone Diogenes Laërtius: Μηδὲν ἐκτραπόμενος, μηδὲν φυλαττόμενος ἦν, ἅπαντα ὑφιστάμενος, ἁμάξας, εἰ τύχοι, καὶ κρημνοὺς, καὶ κύνας, καὶ ὅσα τοιαῦτα, μηδὲν ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιτρέπων. *Creech.*

506 *Mendose*] Perperam, male. *Lamb.*

507 *Quam manibus manifesta suis emittere quæquam*] Quam emittere seu amittere res manifestas de suis manibus. *amittere* autem legendum videtur, non *emittere*. 'Amittere' enim valet idem quod apud Græcos ἀποβάλλειν, ἀφιέναι, ἢ προϊέναι. *quoquam* autem olim excudendum curavi, quemadmodum habent aliquot libri manuscr. et omnes vulgati, præter Florentin. qui habent *quenquam*, et Parisiens. in quibus est *quæquam*, quibuscum consentiunt nonnulli etiam veteres. atque hanc postremam lectionem nunc magis probo: et *quæquam* interpretor ulla seu aliqua. licet tamen etiam legere *quemquam*, i. e. aliquem. *Lamb.* *Emittere quæque.* Ita in veteribus, optime. In aliis: *quæquam*. In vulg. et in quibusdam vet. *quoquam*. Gif.

508 *Et violare fidem primam*] Eam scilicet, quæ debetur sensibus. M. Tull. in Lucullo ait, 'Chrysippum, dum studiose omnia conquisierit contra sensus, et perspicuitatem, contra omnium consuetudinem, contraque rationem, ipsum sibi respondentem, se inferiorem fuisse. Itaque ab eo armatum esse Carneadem Academicum contra sensus disputantem.' *Lamb.*

510 *Non modo enim*] Sic Q. Sept. Fl. Tertullianus lib. de Anim. cap. de quinque sensibus. 'Quid agis, Academice procacissime? totum vitæ statum evertis: omnem naturæ ordinem turbas: ipsius Dei providentiam excæcas: qui cunctis operibus suis intelligendis, incolendis, dispensandis, fruendisque fallaceis et mendaceis dominos præfecerit sensus.' *Lamb.*

511 *Nisi credere sensibus ausis*] I. e. si diffidas, et fidem deroges sensibus: si dicas, sensus esse fallaceis et

incertos. *Lamb.*

513 *Sequi, contraria quæ sint*] Sequi quæ sint 'contraria fugiendis,' i. e. quæ sint expetenda. *Lamb.*

514 *Illa tibi est, &c.*] Versum illum sequentem: *Omnis, quæ contra sensus instructa parata est.* Qui in Vulgatis quidem exstat; a vet. libris autem aberat; atque adeo ineptum non admisi. *Gifan.*

Cassa] Vana, inanis. *Lamb.*

515 *Omnis, quæ contra sensus instructa parata est*] Hunc versum habent codex Vatican. Tettian. et Memmian. et ejus sententia est non inconcinna, meo quidem judicio. Thraso autem non delendum judicavit, sed funditus delevit. Si quos versus negamus esse Lucretii, tragœdias excitat, clamat indignum facinus. Cur tam indulgens in se ipse, in alios tam severus est? *Lamb.*

516 *Denique ut in fabrica*] Vult sensus esse tamquam omnium rerum normas ac regulas. Quemadmodum igitur si fabri regulis, normis, libellis fallacibus utantur, ædificia quæ struunt, prava et distorta sint; ita si sensus nostri sint fallaces, actiones omnes nostræ, ratio quoque ipsa, quæ sensibus nititur, incerta, absurda, prava, perversa sit. Licet etiam hoc modo sensus defendere. Scientiæ certæ sunt. Principia scientiarum oriuntur a sensibus. nam inductiones constant ex singularibus. singularia autem in sensibus posita sunt. At syllogismi, qui sunt principia et causæ scientiarum, confirmantur et probantur inductionibus. Ergo sensus certi sunt, minimeque fallaces. alioqui scientiæ, quæ oriuntur a sensibus, essent ipsæ quoque fallaces atque incertæ. 'Regula,' lignum est rectum, oblongum, et latum, quo fabri utuntur ad rectitudines exigendas, et parietes ædificiorum dirigendos. fiunt etiam e ferro regulæ. 'Regulam' Græci κανόνα appellant. 'Norma' autem ex duabus regulis constat inæqualibus, ita conjunctis, ut angulum rectum efficiant: γνώμονα Græci, 'squadram' fabri nostri nominant. *Lamb.* Longam hanc disputationem vss. 9. concludit: Sensus ii sunt, ad quorum fidem res omnes exigimus; ideoque si isti fallaces sint, de omni certitudine et scientia erit actum. Nec minus nos erraremus quam Faber ille, qui fallaci regula, norma, et libella utitur. *Creech.* *Si prava est regula.* 'Pravum' proprie distortum notat, ut exemplis egregie ostendit vir incomparabilis Joh. Fr. Gronovius ad Senec. Ep. 102. *Preig.*

518 *Et libella*] 'Libella' constat regulis duab. æqualibus ita junctis inter se alteris duobus capitib. et divaricatis duob. alteris, ut rectum angulum efficiant. additur tertia regula, et ab utroque suo extremo cum ceteris duabus per medias circiter parteis compingitur. pendet præterea e filo ab angulo, quem efficiunt duæ majores regulæ, plumbea parvula massa turbinata. collocatur jam libella hoc modo, ut duarum regularum longiorum extremis nitatur, et illæ regulæ pronæ altera in alteram incumbant: ab angulo autem plumbum deorsum demissum ita filum ad transversam regulam adplicet, ut eam mediam tangat, et æqualiter a ceteris duabus regulis distet. *Lamb.*

Aliqua si ex parti] I. e. si aliqua ex parte. 'parti,' pro parte, ut supra 'contagi' pro contage, et simil. *Lamb.*

519 *Atque obstipa*] I. e. curvata, obliqua, inflexa. Ennius lib. 18. p. 118. 'Montibus obstipis, obstantibus, unde oritur nox.' M. Tull. Arato: 'Obstipum caput, et tereti cervice reflexum.' Hor. Sat. 2. 5. 'Davus sis comicus, atque Stes capite obstipo, multum similis metuenti.' Persius Sat. 3. 79. 'ærumnosique Solones, Obstipo capite, et figentes lumine terram.' Ne quis autem dubitet de hac scriptura, sic reperi scrip-

tum in quinque libris manuscr. quod eo testatus sum, quod apud Festum legitur *obstitum*, non *obstipum*, fortasse mendose: nisi dicamus aliud esse *obstipum* quam *obstitum*: qua de re judicet lector. *Lamb.* *Obstipa.* Ita fere in vet. libris. Apud Festum: *obstita.* Sed ego Festi librum ibi mendosum esse contendo. Et pro *obstitum* legendum *obstipum*. Nam *obstitum* aliud significat. Vide et 'Nixare' in Indice. *Gifan.*

525 *Nunc alii sensus*] Nunc docebit quo pacto rem sibi subjectam quisque sensus sentiat: atque initium ducet ab auditu. *Lamb.* Hactenus de visu, et simulachris. Jam usque ad vs. 618. de voce et auditu. Primo autem vss. 14. docet quid sit audire. Audimus vero cum vox aures attingit, suoque corpore movet et impellit sensum voci isti percipiendæ destinatum. Quod autem vox corporea sit, id vero est manifestum, radit enim fauces, facit asperas et lædit, ideoque tangat necesse est, at quod tangit, aut tangitur, est corpus. Ἀλλὰ μὲν καὶ τὸ ἀκούειν γίνεται ῥεύματός τινος φερομένου ἀπὸ τοῦ φωνοῦντος, ἢ ἠχοῦντος, ἢ ψοφοῦντος, ἢ ὅπως δήποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος. Epicurus ad Herodot. *Creech.*

526 *Scruposa*] Difficilis, aspera. Tralatio a viis. 'Scrupi' autem dicuntur saxa aspera: ex quo 'scruposam' rem dicimus, quæ aliquid habet in se asperitatis. Proprie dixit Plautus in Capt. 'scruposam viam,' i. e. asperam, et saxis impeditam: quamvis totus ille sermo sit allegoria tectus. Sic igitur Plautus, Capt. 1. 2. 81. 'I modo, venare leporem: nunc irim tenes. Non meus scruposam victus commeat viam.' *Lamb.* 'Scrupi' dicuntur aspera saxa, et difficilia attrectatu, unde rem aliquam 'scrupulosam' dicimus, quæ in se habet aliquid asperi: Festus. *Creech.*

528 *Insinuata*] Ordo est, vox et sonus insinuata in aureis. *Lamb.*

529 *Corpoream quoque enim*] Quia dixerat 'pepulere;' pellere autem quicquam nulla res potest, nisi corpus: ('Tangere enim et tangi nisi corpus, nulla potest res:') iccirco subjunxit, 'Corpoream quoque enim,' &c. 'Plato' (ut scribit Gell. 5. 15.) 'non putat vocem corpus esse: quia non percussus aër, sed plaga ipsa, atque percussio, vox est. Neque vero quævis aëris plaga, vox est; aërem enim verberat etiam digitus motus, neque tamen vocem efficit; sed acris et valida plaga; tanta denique ut aureis feriat, auditumque lacessat.' Quo loco videtur φωνῆς (i. e. vocis) nomen pro sono posuisse. Oportet enim vocem ab aëre per aureis, et cerebrum, et sanguinem ad animum pervenire. alioqui plaga aëris, sonus erit, non vox. Stoici autem vocem corpus esse volunt. quicquid enim facit, aut patitur, corpus esse: vocem facere et pati: facere quidem, cum aureis et aërem, qui est in capite, verberat, cumque ab ea imprimitur auditus, tamquam cera ab annulo: pati autem, cum ea incidens in loca lævia et solida refringitur ac repellitur. Plato in Timæo sic vocem definit, Τὴν δι' ὤτων ἀπ' ἀέρος, ἐγκεφάλου τε, καὶ αἵματος μέχρι ψυχῆς πληγὴν διαδιδομένην· i. e. 'Plagam, quæ ab aëre per aureis, cerebrum, et sanguinem usque ad animum diditur.' Aristot. autem lib. 2. de anim. sic: Φωνή ἐστι πληγὴ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος ὑπὸ τῆς ἐν τούτοις τοῖς μορίοις ψυχῆς πρὸς τὴν καλουμένην ἀρτηρίαν, i. e. 'Vox est plaga aëris, qui respiratur ab anima quæ est in his particulis, ad eam, arteria quæ appellatur.' Hunc versum cum tribus deinceps sequentibus profert Gell. 10. 26. *Lamb.*

530 *Quoniam possunt*] In Noct. Attic. 10. 26. *quantum*. Mendose credo, ex ea nota *q̄m*. Gifan.

531 *Præterradit enim vox fauces sæpe, facitque Asperiora foras gradiens*

arteria clamor. Quippe per angustum turba majore coorta, Ire foras ubi cœperunt primordia vocum, Scilicet expletis quoque janua raditur oris Rauca suis, et iter lædit qua vox it in auras] Sic olim publicatum est. Sed ultimum versum obelo confixit Lambinus: eundemque ab optimo, ut ait, veteri libro exsulem delevit Gifanius. Quod ille factum indignatur, et gloriam tanti facinoris sibi præreptam dolet. Proponit hic auctor secundum argumentum, quo vocem demonstret esse corpoream. Primum fuerat, quia insinuans per aures sensum illarum impellit. Secundum incipit a primo versu hic producto: ubi *τὸ enim* incommodum, nec connectit orationem. Ms. *Propterea radit.* Scribe: *Præterea radit vox fauces sæpe.* Atque ita Mss. Gell. 10. 26. unde sic edidit H. Stephanus. Probat igitur hoc altero argumento vocem constare ex corporeis elementis, quia corpus lædere potest. Nempe per angustum guttur turba majore soni aut vocum coorta, et sic expletis nec satis patentibus viis, per quas transit vox, urgentibus tamen aliis, rauca redditur janua oris, sive guttur, et vox, quæ in auras exit, lædit suum iter. Sic apparet legendum esse: *Scilicet expletis quoque janua redditur oris Rauca viis, et lædit iter quæ vox it in auras.* Sic conjeceramus, et postea in Florentina Juntæ editione plene expressum vidimus. Ov. Met. 2. 828. 'Vitalesque vias et respiramina clausit. Nec conata loqui est: nec, si conata fuisset, Vocis haberet iter.' Statius lib. 5. Theb. 'tandem laxata dolore Vox invenit iter, gemitusque in verba soluti.' Guntherus lib. 3. Ligurini, utriusque imitator: 'vix hæc fauces in verba solutæ Vocis iter præstare valent.' Putarunt *expletas oras* dici: sed quid est 'expletis oris januam radi?' Immo vacuum et spiramentum ipsum expletur: oræ autem raduntur. *Gronov.*

532 *Foris gradiens*] Sic vet. libri. Marullus: *foras.* Et ita Vulg. *Gifan.*

Arteria] Arteria usurpavit in neutro genere, numero multitudinis, cum sit usitatius in fœminino. M. Tull. de N. D. lib. 2. 'Primum enim a pulmonibus arteria usque ad os intimum pertinet: per quam vox principium a mente ducens, percipitur et funditur.' Lege apud eundem eodem lib. præclara de auditu et auribus. *Lamb.* Τὰ, neque enim minus analogum est τὸ ἀρτήριον, quam ἡ ἀρτηρία. *Faber.* Sic Codd. Memm. Suetonii in Vitellio c. 2. etiam *arteria* habet pro Vulg. *arterias.* Vossius.

536 *Rauca suis*] Sunt qui scribunt *viis*, et jungunt cum 'expletis.' Cum explentur viæ vocis et obstipantur ab agmine vocis egredientis, tunc vox rauca procedit. potest defendi lectio promiscua, si *oris* pro extremitatibus intelligis: ut innuat vocem raucam reddi expletis suis oris: cum regiones per quas vox pertransit sunt oblimatæ et oppletæ: quo liquida vox impeditur egredi. *Pius.* Versum: *Rauca suis, et iter lædit, qua vox it in auras*, qui sequebatur hunc: *Scilicet:* ab optimis vet. libris exulem, non admisi. *Gifan.* Sic excudendum curavi, secutus quinque librorum manuscr. auctoritatem: versum autem, qui proxime sequitur in vulgatis libris, *Rauca suis, et iter lædit, qua vox it in auras*, vel, ut est in aliis, *Rauca suis, et iter reddit, qua vox, &c.* vel, ut in aliis, *Rauca viis, et iter lædit, &c.* ego veruto confodi jussi, quia eum non reperi in libris manuscr. 'oris' autem 'expletis' sunt ablativi casus absolute positi. 'oris' enim non est ab os, ris, sed ab ora, æ. Cum hæc scripsissem, Zoilus, gravis auctor, scripsit se hunc versum non admisisse. Dicere voluit, non recepisse: quasi vero ei primo hoc venerit in mentem. Sed non est hoc in hac bellua novum. *Lamb.* Versus νόθος. *Faber.* *Expletis oris*, i. e.

locis, Lambinus, qui versum sequentem rejicit. Retineri autem potest, dum ad rem facit, et commodam interpretationem patitur. *Creech.*

Iter reddit] Legendum *iter radit:* h. e. offendit meatum oris. *Pius.*

539 *Nec te fallat*] Lego *fallit.* hoc sensu: Non te decipiat quæ vox multum detrahit viribus hominis cum loqui perseverat: signum est igitur corpoream esse vocem. *Pius. Nec te fallit item.* Priori argumento aliud vss. 7. subjungit ab experientia ductum. Aliquis magna contentione loquatur, debilis fiet et languidus. Non autem dubitabit vocem corpoream esse cum magnam corporis sui partem, dum loquitur, detractam senserit. *Creech.*

541 *Nigrai noctis ad umbram*] Usque ad noctem perductus. *Lamb.*

542 *Auroræ perductus ab exoriente nitore*] Ab aurora, seu a matutino tempore. *Lamb.*

546 *Nec simili penetrant aureis, &c.*] I. e. nec simili forma prædita primordia vocum aureis penetrant, cum tuba gravi cum murmure mugitum edit, atque cum cycni moribundi canunt: hoc est, alius est, tubæ sonitus, aliterque aureis afficit, quam cycni cantus, et diversæ sunt primordiorum utriusque sonitus figuræ. *Lamb.*

548 *Et reflexa retro dant cornua Barbara bombum*] Sunt 'reflexa retro,' retrorsus intorta in similitudinem litui. *Cornua barbara,* tubæ barbaricæ. 'Tubæ' dictæ sunt cornua: quoniam apud antiquitatem rudem ex cornu bubulo fiebant et ex tibiis. 'Bombum,' vocem collisam fremitu tumultuoso. Pers. 1. 113. 'Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis.' 'Barbara' vocavit 'cornua' sambuccam et barbitum, quibus utebantur barbari. Magna est eruditorum hæsitatio in hoc carmine cum varii variam scripturam sequantur. Sunt qui legunt fulti veterum exemplarium fide: *Et revocat raucum retro cita barbita bombum.* Cæterum ulterius quærendum censeo. Quidam codices habent, *Et reflexa retro dant cornua barbara bombum.* Pius. *Et reboant raucum retro cita cornua bombum.* Hunc versum olim ὠβέλισα, tanquam spurium et interjectum, quamvis eum repererim in libris manuscr. non tamen uno modo scriptum. In nonnullis enim ita scriptus est, *Et revocat raucum retro cita barbara bombum:* in Memmiano vero sic, *Et reboant raucum retrocita cornua bombum.* in Tettiano, *Aut reboant raucum retro cita cornua bombum:* quam scripturam secutus sum in secunda editione ut longe omnium optimam, eandemque nunc retineo. Parisienses autem cum quibus congruunt Aldini antiquiores, in ejus locum habent, *Et reflexa retro dant cornua barbara bombum.* Ego neque hunc, neque illos, Lucretianos esse arbitror. Suspicor autem, quisquis hos versus affinxerit, eum Catullianos illos spectasse in carmine de Nupt. Pelei et Thet. 'Multaque raucisonos efflabant cornua bombos, Barbaraque horribili stridebant cornua cantu.' *Lamb.* Ita partim conjectura ductus, partim a vet. libris adjutus restitui. Ita et Catullus de Nuptiis Pelei. Lambinus hunc tollit. Male. In vet. quibusdam et vulg. *revocat.* In quibusdam: *barbita:* male. *Gifan. Retrocita cornua.* Al. *barbara.* Hunc versum Lucretio abjudicat Lambinus: sed Lucretius, opinor, si viveret, ad alios judices provocaret. Interpres scilicet non viderat, neque multi vident, quid tandem illud sit *retrocita barbara,* vel *retrocita cornua.* At ego videor firmare posse, intelligi illud instrumentum musicum, Syriacæ, opinor, originis, quod *sacbute,* vel *saque-boute,* vocamus a veteri voce Gallica *saquer,* quod trahere est, et *bouter,* quod pulsare significat. Qui instrumentum illud musicum norunt, facile intelligent cur 'retrocita' di-

catur a Lucretio. Si qui meliora dabunt, paratus illis apud me plausus est. *Faber.* Vossius ad Catull. p. 227. dicit *Retrocita* vulgo inepte legi, scribit autem, *Et reboat raucum Berecynthia barbara bombum. Berecynthia barbara*, i. e. Tibia Phrygia, Αὐλὸς Βερεκύντιος, ut habet Hesychius in Βερεκύνται· &c. *Creech. Et revocat raucum retrocita barbara bombum.* Ita edidi, secutus optimorum Mss. fidem, et ipsius Lucretii genium, gemino enim (ut sæpius) adjectivo utitur, et tubam eandem 'retrocitam' vocat et 'barbaram.' *Haver.*

549 *Nece*] Propter interitum supervenientem. *Detorti*, i. e. exclusi ab impetu mortis. Quidam legunt: *Et gelida cycni nece torti antro ex Heliconis.* Torquentur nece olores qui, cum morte cruciantur, cantillant: quod fabulosum Plinius putat: cum tamen Plato illos animæ immortalitatem præsagire putet. Torquentur tamen in morte etiamsi cantent. De his a Marone dictum, Æn. 7. 700. 'Et longa canoros Dant per colla modos.' Vel *torti* positum pro *extorti*, h. e. extracti cycni morte ex collibus Heliconis. In codicibus emendatis scriptum sic: *Vallibus et cycni detorti ex Heliconis:* ut in *detorti* nihil abjiceretur: quod alibi docuimus factitasse priscos. *Pius. Vallibus et Cygni nece torti ex Heliconis.* Hanc puto verissimam scripturam. *Cygni nece torti*, i. e. morti vicini. Vet. libri: *ne tortis, ne torti, nete, nece tortis.* Quidam vulgati: *nece detorti.* In plerisque vulg. *et gelida Cygni: nece torti ex antro Helic.* quod Marullus commentus est. Lambinus: *gelidis orti ex Helic.* Quidam veteres etiam: *Et validis nece tortis ex Hel.* mendosissime. littera *i*, in verbo *torti*, mendo causam dedit. *Gifan. Vallibus et cycni gelidis ortis ex Heliconis.* Sic restitui, partim codices manuscr. et nonnullos impressos secutus: partim conjectura ductus. Nam cum in manuscriptis sic scriptum reperissem, *Vallibus et validis ne tortis ex Heliconis:* in Parisiens. autem, *Vallibus, et cycni nece detorti ex Heliconis:* in aliis fere omnib. vulg. *Et gelida cycni nece torti ex antro Heliconis:* ego veteris scripturæ, tametsi mendosæ, vestigia sagaciter (absit verbo invidia) odorans, et cum vulgata comparans, hanc esse putavi veram et rectam scripturam, aut certe veræ proximam, non pugnaturus, si quis vel ingeniosior conjecturam afferat meliorem, vel emendatiores codices nactus, scripturam veriorem. ordo autem et sententia est: Nec primordia simili forma prædita aureis penetrant, cum tuba graviter mugit sub murmure gravi et demisso, atque cum cynci ex vallibus gelidis Heliconis orti liquidam querelam voce lugubri tollunt. De cycnorum cantu supra diximus ad illum locum: 'Parvus ut est cycni melior canor,' &c. Cum hæc olim scripsissem, Zoilus hanc scripturam verbo damnavit, et hanc substituit, *Vallibus et cygni nece torti ex Heliconis:* re magnam partem approbavit. Atque ubi probavit, non peccavit: ubi sibi indulsit, fœde lapsus est. Nam primum versus ab eo substitutus, numeris et verbis ineptus est: deinde sententia absurda est. Quid enim sibi vult 'cycni nece torti?' nam 'cycnos morte torqueri,' dici Latine potest: 'nece torqueri,' si sine vi moriantur, non potest. Præterea quid sibi vult hoc totum, *cycni torti nece ex vallibus Heliconis?* neminem esse puto in his litteris mediocriter exercitatum, et judicio aliquo sensuque communi præditum, qui non intelligat, versum esse et suo auctore dignum, et Lucretio indignum. *Lamb.* Mirifica vero, sicubi alias, circa locum hunc variantium lectionum multitudo est; nam in quibusdam lib. legitur, *Vallibus et validis ne tortis ex Heliconis;* quod qui intelliget, eum ego Œdipum, eum Tire-

siam esse putabo : sed in aliis ita est, *Vallibus et cycni nece detorti ex Heliconis;* tenebræ, ἀφασία, nihil. In aliis, *Et gelida cycni nece torti ex antro Heliconis;* nihilo sanius, ut vides. Ad eum locum interpres, ille, inquam, interpres, cui prope uni salutem et nitorem suum debet Lucretius, de lectione, quæ in hac nostra editione est, sic inter cetera scribit: 'Hanc esse putavi veram et rectam scripturam, aut certe veræ proximam, non pugnaturus, si quis vel ingeniosior conjecturam afferat meliorem, vel, emendatiores codices nactus, scripturam veriorem.' Hæc ad sese pertinere ratus Gifanius, sic locum hunc legendum esse monuit: *Vallibus et cycni nece torti ex Heliconis.* In quo vel pueris deridiculo esse potest; ut in 3. editione annotavit Lambinus. Idque nisi ipse demonstrasset, nos levi brachio facere potueramus. Quapropter cum Gifanius hic se turpissime dederit, nec Lambinus suæ conjecturæ confidat satis; videndum an quis Gifanio sagacior esse possit aut felicior; quod fiet, ubi rationem exposuerimus quamobrem Lambinus, conjecturam suam, quæ ipsa tamen certa videri potest, non tamen usque quaque probarit. Uno verbo dicam, Latine dici non potest, ut ii probe norunt, qui studiose sermonis Latini proprietatem consectantur, dici, inquam, non potest, *Cycni orti sunt ex vallibus Heliconis;* alioqui significaret originem duxisse ex vallibus, inde ortos esse, &c. quod nugatorium est. Sed enim ut jam in l. indicaveram, dicendum fuerat, ne dubita, *cycni ex vallibus Heliconis coorti;* atque adeo sic legendus est hic locus: *Vallibus et gelidis cycni côrti ex Heliconis.* Fundamentum conjecturæ nostræ est in usu Latini sermonis; tum præterea in vestigiis Mss. codicum, in quibus constanter legas vel *torti,* vel *ne tortis,* vel *ne torti, &c.* Faber. Mirifica, sicubi alias, circa hunc locum variantium lectionum multitudo est, nam in quibusdam legitur, *Vallibus et validis ne tortis ex Heliconis,* in aliis, *Vallibus et Cycni nece detorti ex Heliconis,* in aliis, *Et gelida Cycni nece torti ex antro Heliconis.* Lambinus, *Vallibus et Cycni gelidis orti ex Heliconis.* loco *orti* Faber substituit *côrti.* Vossius tandem ad Catullum legit, *Et validis Cycni torrentibus ex Heliconis.* Ex Helicone nempe, tum alii torrentes, tum ipse Helicon amnis profluit. Breviter, *nece torti,* vel *nece detorti* omnino rejiciendum; istarum enim vocum sententia, siqua esset, in sequenti versu continetur; sed Fabrum aut Vossium sequaris, perinde est. *Creech.* Multiplici lectionum varietate impulsi varie locum hunc tentarunt interpretes. Eadem de ratione, et quod nulla eorum emendatio plene mihi satisfaciat, ipse quoque tentavi ita emendare: *Vallibus et cycni melicis forte ex Heliconis Quom liquidam tollunt lugubri voce querelam.* 'Valles Heliconis,' ut cycnorum conventus locum proprium describit poëta, sicut 'Asia prata' Virgil. Georg. 1. 383. 'Jam varias pelagi volucres, et quæ Asia circum Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri.' Aves enim illas de cygnis explicat Ov. Met. 5. 327. et ipse Virg. Æn. 7. 701. Dein 'melicos' eosdem appellat, uti 5. 335. sonores organicorum hisce: 'modo Organici melicos peperere sonores.' Imo 'mele cycnea,' proprius avium istarum cantus Lucretio dicitur 2. 504. 'Et cycnea mele, Phœbeaque dædala chordis Carmina consimili ratione oppressa silerent.' Et hinc crocitationi corvorum picarumque stridulæ garrulitati opponitur a Persio in Prologo versu ultimo: 'Corvos poëtas et poëtrias picas Cantare credas Pegaseium melos.' Denique verbum *forte,* quod nostro admodum est familiare, proxime ad *torti* vel *tortis,* quod unanimi consensu ex-

habent Mss. accedit, longius vero abit ab iisdem *torrentibus*, quod alias non inepte substituit Vossius: neque ita transponi verba necesse habemus, ut facit Faber, legens *gelidis cycni cōrti*, sed contra positionem verborum, quæ in omnibus Mss. observatur. *Hav.*

551 *Has igitur penitus voces*] Vocem hanc corpoream vss. 4. lingua et labra formant et figurant, et inde verba. Cicero lib. 2. de N. Deor. 'Deinde in ore sita lingua est finita dentibus. Ea vocem immoderate profusam fingit et terminat, sonosque vocis distinctos et pressos efficit, cum et ad dentes et ad alias partes pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum dentes, nares cornibus iis quæ ad nervos resonant in cantibus.' *Creech.*

553 *Articulat*] Format, figurat per quædam quasi membra. 'Articulata' vox explanata, formata, et scriptilis dicitur. Hac voce utitur Apuleius. *Pius.*

Verborum Dædala lingua] I. e. verborum opifex, formatrix, fictrix, figuratrix. M. Tull. de N. D. lib. 2. 'Deinde in ore sita lingua est, finita dentibus. Ea vocem immoderate profusam fingit et terminat, sonosque vocis distinctos et pressos efficit, cum et ad denteis, et ad alias parteis pellit oris. Itaque plectri similem linguam nostri solent dicere, chordarum denteis, nareis cornibus iis quæ ad nervos resonant in cantibus.' *Lamb.*

555 *Asperitas autem vocis*] Docet unde nascatur vocis asperitas, et 'lævor,' seu lævitas: et ostendit, creari vocis asperitatem a principiis asperis, lævorem lævibus. Ordo autem horum versuum perturbatus erat in libris vulgatis, et in nonnullis manuscr. quem restitui, ab aliis libris et ratione ipsa admonitus. Præterea cum libri vulgati sic haberent, *lævis leviore creatur:* manuscripti, partim *lævor lætiore*, partim *lætio lætiore*, partim *lævor lævore:* hanc postremam, ut rectam, amplexus sum. Est enim hæc, ut dixi, sententia: lævor vocis, lævore principiorum creatur. *Lamb. Asperitas autem vocis, &c.* Jam aliud quoque argumentum vss. 7. desumitur ex ipsa voluptate et molestia, qua nos sonus, prout concinnus inconcinnusque est, afficit: siquidem censet Epicurus, quæ corpuscula subingrediuntur aurem organumque afficiunt certa ratione configurari, et omnem suavitatem aut acerbitatem soni non aliunde esse, quam ex eo quod hujusmodi corpuscula in organum subeuntia ipsum deliniant exasperentve, pro conditione lævitatis aut asperitatis qua configurantur. *Creech.*

557 *Ac ubi non longum, &c.*] Varia subjungit problemata, primum vss. 10. Voces longius progrediendo hebetantur, et ex distinctis confusæ fiunt, nempe quia illæ moleculæ, seu singulares voculæ crebro aëris offensu laceratæ amittunt illam figuram et conformationem quam a lingua et labris acceperant. *Creech.*

561 *Sit longius æquo*] Fit rectius, ut puto. *Gifan.*

564 *Neque hilum Internoscere*] Sic restitui, probabilissima conjectura ductus, cum in libris esset partim *illa*, partim *illam*. Hunc porro versum profert Nonius in nomine 'sententia:' quam interpretatur hoc loco sensibilitatem: in quo eum falli puto. *Lamb. Neque illa Internoscere.* Sic omnino legendum ex veteribus. Quidam veteres et vulgati: *illam.* non male. *Gifan.* Recte Lambinus, quamvis tam *illa* quam *illam* recipi potest. *Creech.* Potest recipi *illam*, eo more, quo et Virg. et Lucret. in sensu prægnantiore adhibent, sed cum *hilum* quoque usitatissima poëtæ vox sit, et facilius in *illam*, quam *illam* in *hilum* potuerit depravari, vulgatam lectionem retinui. *Hav.*

567 *Præterea, edictum, &c.*] Deinde vss. 5. loquatur aliquis, innumeræ aures adstantes verba percipient, unde vero hoc? Concipiendum est unam esse quasi totalem, sive mavis, generalem vocem, quæ ab ore emittitur, sed quæ dissiliat tamen in voculas innumeras, inter se consimiles; ideo cum emittitur vox, corporum erumpentium formatura ita comprimitur, eliditur, ac veluti conteritur, ut abeat in frustula, seu in parvas moleculas, omnino consimiliter formatas, quæ et confestim consimiles et dissiliant per aëra, seu per circumfusum spatium, et similitudinem eam conservent usque dum ad aures perveniant. Quo fit ut eadem vox a multis audiri possit, licet ab uno dicatur. *Creech.* *Dictum.* aliquot libri manuscripti habent, *Præterea verbum.* Lamb.

Perciet aureis] Permovet aureis omnibus in populo ad concionem vocato: ad omnium aureis pervenit, et ab omnibus exauditur. *Lamb.*

568 *Præconis ab ore*] Præconum munus erat, præter cetera, concionem advocare, silentium indicere; causam et sententiam dicturos citare. Itaque concione advocata, attentionem comparabant, audientiamque faciebant et sibi et aliis dicturis hoc modo, εὐφημεῖτε, i. e. 'favete linguis:' ἀκούετε λαοὶ, i. e. 'audite cives, seu populi.' Sed in sacris potius illo utebantur, et jubebant εὐφημεῖν; in edictis altero, ἀκούετε λαοί. in concione vero, in qua de bello, aut pace, et similibus rebus consultabatur, ita prædicabant, τίς ἀγορεύειν βούλεται; i. e. 'quis vult dicere?' *Lamb.*

570 *Privas*] Proprias, aut singulas. Lege Nonium, Gellium, Festum. *Lamb.*

572 *At quæ pars, &c.*] Quæcunque partes vocis aures attingunt, illæ audiuntur; aliæ partes per aëra diffusæ evanescunt; aliæ in corpora solida, et utcunque lævigata (quippe et porosa nimis prætermittunt, et scabrosa nimis concidunt atque dissipant) incidentes, et inde repercussæ, efficiunt ut eandem vocem iterato audiamus; inde Echo: inde etiam nocturni sonitus, quos, ad vs. 589. superstitiosum vulgus agrestibus numinibus acceptos refert. *Creech.*

Non aureis accidit ipsas] Sic reposui, a Plauto et ceteris Latini sermonis auctoribus admonitus, qui ita loqui solent. Plautus Rudente: 'Certo enim mihi paternæ vocis sonitus aureis accidit.' si quis tamen malet legi, *non auribus accidit ipsis*, non repugnabo: *incidit*, quod erat in omnibus libris, rejeci: solet enim conjungere hoc verbum cum dandi casu, ut lib. 2. 227. 'Incidere e supero levioribus.' *Lamb.*

574 *Pars solidis adlisa locis*] Hæc est ea, quæ a Græcis Echo nominatur, i. e. vocis imago, seu redditio, rejectio, et repulsio. 'Resonam' appellant Latini, ut docet auctor vocabularii Latinogræci. quæ fit in locis lævibus, tortuosis, et concavis, ut vallibus, et antris, et parietibus, et muris, et ædificiis cameratis, maxime vetustis. Ex quo Virg. Georg. 4. 49. 'aut ubi concava pulsu Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.' Ἠχὼ γίνεται (inquit Aristotel. lib. 2. de Anim.) ὅταν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἑνὸς γινομένου διὰ τὸ ἀγγεῖον τὸ διορίσαν καὶ κωλύσαν θρυφθῆναι, πάλιν ὁ ἀὴρ ἀπωσθῇ, ὥσπερ σφαῖρα. i. e. 'Echo fit, cum ab aëre qui unus efficiatur, propter vas definiens et prohibens ne frangatur, aër repulsus sit, ut globus.' Sed non dissimulabo, in quibusdam libris vet. scriptum esse *pars solis*, pro *pars solidis;* et *lopis*, pro *locis*. Et vero sic habet cod. Bertinian. *Solis* quid sit, in promtu est: quin fortasse ferri potest, ut per 'sola' loca, deserta significari intelligamus, ut infra non longe. *Lopis* quid valeat, non video. Mihi quidem corruptum videtur. *Lamb.* *Pars so-*

lidis adlisa. In quibusdam: *solis.* Fortasse non male. *Gifan.*

575 *Imagine verbi*] Hor. ad August. 1. 12. 3. 'Cujus recinet jocosa Nomen imago Aut in umbrosis Heliconis oris Aut super Pindo, gelidove in Hæmo?' *Creech.*

576 *Quæ bene cum videas*] Ita veteres quidam. *Gifan.*

577 *Per loca sola*] Per loca deserta. Ter. Phorm. 5. 7. 85. 'Nonne hoc publicitus scelus hinc deportarier in solas terras?' Catull. carm. de Pelei et Thet. Nupt. 'Desertam in sola miseram se cernit arena.' Plautus Rudente 1. 4. 6. 'neque qua quæram, consultum est, Neque quem rogitem, quemquam interea invenio: Neque magis solæ terræ sunt, quam hæc loca, atque hæ regiones.' *Lamb.*

580 *Et magna dispersos*] Lectorem non me pigebit admonere de re levi quidem illa, sed tamen non negligenda, in codice Bertiniano scriptum esse *magna dispersus*, mendose, *u* pro *o*. *Lamb.*

581 *Sex etiam, aut septem*] Plutarchus refert περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσ. βιβ. β. in Ægypti pyramidibus vocem unam intus editam, quattuor et quinque reddere. Idem lib. περὶ ἀδολεσχ. in princip. commemorat porticum quandam, quæ Olympiæ fuit, ἑπτάφωνον appellatam, quia scilicet vocem septies iteraret. Pausanias Corinth. narrat ad dextram templi Chthoniæ Cereris, porticum esse, quam incolæ Echonis porticum nominant: cujus ea natura sit, ut imaginem vocis triplicet. Nos in vico Lutetiæ admodum propinquo, (distat enim ab urbe non multo amplius quam tria millia passuum,) cui nomen est *Charento*, Echonem audivimus voces septies iterantem. Sed quid mirum ter, quater, quinquies, sexies, et septies imaginem vocis iterari ac multiplicari, cum Ticini in aula magna Basilicæ ter et decies referatur? Eadem autem propemodum ratio est vocis imaginis sæpius redditæ, atque imaginum a speculis in specula translatarum. Jam Echonis exquisitæ et perfectæ hæc propria sunt, ut cito respondeat, ut longam verborum seriem connectat, ut aliquoties et iterum atque iterum vocem articulatam referat. *Lamb.* *Sex etiam septem.* In libris *etiam aut septem.* Ego ausus sum illud *aut* inducere. Vide Indicem: 'Sex septem.' *Gifan.* De echone, seu 'vocis imagine,' uti plus semel vocavit Horatius, verba faciens Lucretius hæc scribit: 'Sex etiam aut septem loca vidi reddere voces, Unam cum jaceres: ita colles collibus ipsis Verba repulsantes iterabant dicta referre.' Sed ego istud *iterabant referre*, vitiosissimum esse semper arbitrabor. Tam enim eum patienter feram qui dixerit, *iterabant iterare*, quam qui dixerit, *iterabant referre.* Scripserit itaque Poëta necesse est, non, ut vulgo legitur, *iterabant dicta referre*, sed *tradebant dicta referre.* Ingeniosa scilicet et admirabili metaphora, ab iis ducta qui exceptum aliquid aliis perferendum mandant. Quo etiam ducit τὸ 'repulsantes.' Vim autem hujus vocis in versu quodam hujusce libri notabis: 'Fit quoque de speculo in speculum ut tradatur imago;' quod vides huic loco geminum germanum esse. Itaque finem facio. Erroris origo videtur esse ἐν τῷ ἀκροτελευτίῳ versus superioris, quod incogitans exscriptor respexit; in eo enim elementorum similitudo hominem in fraudem conjecit, *ita colles.* Sed unde unde sit, mendum est, et quidem ejuscemodi ut a nemine adhuc animadversum fuerit. *Faber.*

583 *Repulsantes*] *Propulsantes* veteres quidam. *Gifan.* *Iterabant dicta referre.* Codd. *Iterabant dicta referri.* Fabro autem ingratum est illud *iterabant*, ideoque legit *tradebant.* Creech. Si ingeniosa Fabri placet conjectura, ita distinguas: *ita colles*

collibus, ipsis, Verba, repulsantes, tradebant dicta referre. i. e. ita colles repulsantes collibus verba dicta, tradebant ipsis referre. *Haver.*

584 *Capripedes*] Τραγόποδας. Utitur eadem voce Hor. Od. lib. 2. 19. 3. ‘Nymphasque discenteis, et aureis Capripedum Satyrorum acutas.’ *Lamb.*

585 *Et Faunos esse loquuntur*] Cic. 2. de N. D. cap. 2. ‘Sæpe Faunorum voces exauditæ, sæpe visæ formæ Deorum, quemvis non aut hebetem aut impium Deos præsenteis esse confiteri coëgerunt.’ *Preig.* Huc refert etiam Turneb. Adv. 8. 15. Hor. Od. 1. 17. quæ incipit: ‘Velox amœnum sæpe Lucretilem Mutat Lycæo Faunus, et igneam Defendit æstatem capellis.’ et vs. ibidem 10. ‘Utcunque dulci, Tyndari, fistula Valles, et Usticæ cubantis Levia personuere saxa.’ *Hav.*

587 *Silentia rumpi*] I. e. vocem mitti. Virg. Æn. 10. 63. ‘quid me alta silentia cogis Rumpere?’ pro eodem fere dicimus, ‘rumpere vocem,’ quod Græci dicunt ῥῆξαι φωνὴν, ut notavimus in commentariis Horatianis. *Lamb.*

588 *Chordarumque sonos*] Permutari et promiscue poni ‘chordas’ et ‘tibias,’ licet revera diversæ sint notat Voss. ad Catull. pag. 167. atque hic tibias esse intelligendas, unde et inf. 5. 1389. legit: ‘Hæc animos ollis mulcebant atque juvabant Cum satiate cibi: nam tum sunt omnia chordæ.’ Unde et Juv. dixerit, Sat. 3. 63. ‘et cum tibicine chordas Obliquas.’ quod scilicet obliquare caput cogatur tibicen, inflaturus genus istud tibiarum. *Hav.*

590 *Et genus Agricolum*] Pro agricolarum: ut apud Maronem Georg. 3. 27. ‘Gangaridum faciam: victorisque arma Quirini.’ ubi vel auctore Servio pro Gangaridarum posuit. dicunt agricolæ finitimi sentire cantus et choreas horum satyrorum. *Pius.*

Et genus Agricolum, &c. Caprarius apud Theocritum: Οὐ θέμις, ὦ ποιμὰν, τὸ μεσαμβρινὸν, οὐ θέμις ἄμμιν Συρίσδεν· τὸν Πᾶνα δεδοίκομες, ἦ γὰρ ἀπ' ἄγρας Τανίκα κεκμακὼς ἀμπαύεται· ἐντί γε πικρὸς, Καί οἱ ἀεὶ δριμεῖα χολὰ ποτὶ ῥινὶ κάθηται. *Creech.*

Cum Pan Pinea semiferi] Pan pineam coronam in capite gerit, cornutusque fingitur. cornua autem, radiorum solis, et cornuum lunæ similitudinem quandam præbent. Fistulam septem calamis compactam altera manu tenet, altera pedum, i. e. baculum inflexum et incurvum. pedibus caprinis præditus est. Adde, quod solitudine delectatur, et maxime loca maritima colit: ideoque ἁλίπλαγκτος a Græcis appellatur, et Echonem amare existimatur. Mare autem πολύηχον est, i. e. sonorum, vocale, et clamosum. *Lamb.*

591 *Velamina quassans*] Quoniam uterque Codex Vossian. nunc Lugd. Bat. *ullamina* habent, unde ipse Vossius teste Codice meo, Beverlandi quondam, legebat *vallamina*. Cui conjecturæ roborandæ adducere possum versum etiam Lucretianum, qui exstat 5. 27. ‘Hydra venenatis posset vallata colubris?’ item alterum, ubi de Elephantis agit, 2. 538, ‘India quorum Millibus e multis vallo munitur eburno.’ Et ita sertorum pineorum amplitudo Sylvam quasi circa tempora Panos facit, ejusque ora inumbrat, prout de coronis istis frondosioribus dicit Lucret. 3. 926. ‘et inumbrant ora coronis.’ Potuit enim *vallamina* degenerare in *velamina*, scripto in Codd. *vllamine*, et recta ducta linea supra literam primam, ex qua scribendi ratione altera fluxerit in describendo lectio. *Hav.*

592 *Calamos percurrit hianteis*] 5. 1406. ‘Et supera calamos unco percurrere labro.’ Ex septem calamis imparibus ordine junctis constat fistula. Virg. Ecl. 2. 36. ‘Est mihi disparibus septem compacta cicutis Fis-

tala.' Pan autem fistulæ inventor. Idem Virg. ibid. 32. ' Pan primus calamos cera conjungere plureis Instituit.' *Lamb.* *Percurrit.* Quod necesse est, si fistula composita utaris, qualis erat, ' Fistula comparibus septem compacta cicutis.' *Faber.* Lib. 5. 1406. ' Et supera calamos unco percurrere labro.' *Creech.*

595 *Sola tenere*] Ita omnino legendum. Agricolæ enim suum cum Divis commercium jactant. *Creech.*

597 *Ut omne Humanum genus est avidum nimis auricularum*] Ut omnes homines sunt immodice cupidi auditorum. Quia autem homines sunt auditorum avidi, idcirco res admirabileis et portenti simileis confingunt, quibus alliciant et retineant auditores. *Lamb.* I. e. Omnes homines portenta et miracula libenter narrant; eaque a multis audiri jucundissimum illis est. *Faber.* Hinc amarum illud Persii 1. 36. ' Tunc, vetule, auriculis alienis colligis escas?' *Hav.*

599 *Quod superest non est, &c.*] Igitur voces accipimus ab illo qui loquitur expressas et formatas, æque ac simulachra a rerum superficie fluentia; cur igitur audimus aliquem quem videre nequeamus? Respondet Lucretius vss. 20. voces formatæ obliquos meatus, et tortuosa corporum foramina integræ transeunt, in quibus franguntur, ut supra docuit, imagines. Seu potius hoc fit quia vox in voculas dissiliat, quæ sursum, deorsum, prorsum, retrorsum, dextrorsum, lævorsum, et in omnem obliquitatem, ut scintillulæ a scintilla dissultantes, abeunt; sicque in aures etiam alibi quam in directum constitutas incidant; tale vero quid ipsis imaginibus non contingat: vox autem hujusmodi meatus penetrans debilior fit, atque indistinctior. *Creech.*

600 *Quæ loca per*] Ἀναστροφὴ, ' quæ loca per,' pro per quæ loca, ut proximo versu ' hæc loca per,' pro per hæc loca. Nunc docebit, quamobrem acies oculorum, seu vis et potestas videndi eo penetrare non possit, quo vox et sonus permanant: neque illa ea transire possit, qua hæc transeunt. Interposito enim inter nos qui audimus, et eos qui loquuntur, pariete, audire eorum sermonem possumus: faciem, aliamve corporis partem cernere non possumus. Nam et M. Tull. scribit in Topicis, ' Stalenum quendam ea locutum esse, bonis viris subauscultantibus, pariete interposito, quibus patefactis, in judiciumque prolatis, rei capitalis jure damnatus est:' et Thucyd. lib. 1. simile quiddam de Pausania tradidit. *Lamb.*

602 *Colloquimur*] Codices alii sic habent, *Cum loquimur.* hoc sensu: Videmus vocem penetrare per loca, per quæ non potest oculus se intromittere. hoc apparet cum loquimur in cœnaculo clauso: vox tamen erumpit et egreditur extra parietes, quos oculi non transeunt. *Pius.* *Conloquimur claus. forib.* Sic excudendum curavi, non ita longe discedens a vulgata scriptura: quæ talis est, *Cum loquimur, &c.* Nam et Bertinian. et Memm. et Tettian. codex, et item vulgati Parisienses habent, *Conloquium cl. forib.* hoc differt Memmianus ab illis, quod habet, *quod sæpe videmus:* alii, ut vulgati omnes, *quoque sæpe videmus:* nonnulli etiam, *tenemus*, pro *videmus.* Judicet lector emunctæ naris. Mihi quidem, ut dicam quod sentio, versus suspectus est, sive legamus *Conloquimur, &c.* ut edidi, sive *Cum loquimur*, ut habent vulgati cod. sive *Conloquium cl. for. quoque sæpe videmus*, seu *tenemus.* Nam et sententia inepta est, neque id dicitur quod sentit Lucret. Natum autem puto esse ex annotatione ad oram libri posita e regione hujus loci, hoc modo, *ut cum loquimur clausis forib.* quæ verba librarius aliquis conjecit in contextum et seriem versuum: alius nescio quis supplevit quod versui deerat. hæc mea conjectura est. Omnino hoc

versu detracto, nihil de sententia hujus loci demitur. Supervacaneus igitur videtur esse, et idcirco delendus. *Lamb. Conloquium clausis foribus quoque sæpe tenemus.* Ita ex vet. libris restituimus. In quibusdam: *videmus.* Gifan.

599 *Quod superest, non est mirandum, qua ratione Quæ loca per nequeunt oculi res cernere apertas, Hæc loca per voces veniant, auresque lacessant. Conloquimur clausis foribus: quod sæpe videmus*] Clarissimus interpres versum postremum esse plane ineptum, atque adeo ejiciendum, existimavit. At Gifanius ita ex vet. lib. restituendum credidit: *Conloquium clausis foribus quoque sæpe tenemus.* Quid ibi fecerit, scire vis: nugas magnas. Neque enim illustrius ostendere potuit, quam inops, quamque imparatus a judicandi facultate esset; quam denique miserabilis grammaticus: (nosti illud ex Seneca patre, 'miserabilis orator:') nam ex editionibus aliis totus hic locus sic potius legendus, sic distinguendus erat: *auresque lacessant, Cum loquimur clausis foribus, quod sæpe videmus;* sensum saltem commodiorem hæc lectio haberet; id enim probaret Lucretius, ea pervenire et penetrare voces et sonos, qua species visibiles trameare nequeant. Exemplum autem familiare est; cum videlicet astans aliquis ad occlusam januam, cum eo, qui intus est, colloquitur. Tunc enim species visibilis transire nequit; at species audibilis, ea vero potest. Solet autem Lucretius, ubi quid probandum est, exemplum ἰσότητος aut ὁμοιότητος illico subdere, quo res dilucescat magis, uti diligenti lectori constat. Hæc nostra, nisi multum fallimur, Gifanianis haud paulo meliora sunt et rationi magis consentanea. Sed tamen, si, quod res est, dicam, in iis me non magnopere amo: nam de plano affirmare possum, id quod in notis fortasse demonstrabitur, versum hunc subditivum esse. *Faber.* Hunc versum rejicit Lambinus, alii legunt *Cum loquimur, &c.* Gifanius vero e Codd. *Conloquium clausis foribus quoque sæpe tenemus.* Versum subditivum esse affirmat Faber, sed omnes Codd. agnoscunt: et *Cum loquimur* rectius legendum. *Creech.*

604 *Renutant*] Renuunt, nolunt. *Lamb.*

606 *Qualia sunt vitri*] Foramina, ἀπὸ κοινοῦ. intelligendum est hoc esse verum in vitro simplici, et nudo, et ita pellucido. Nam si esset a postica parte plumbo aut alio metallo inductum, et ita densum factum, imago per vitrum non permanaret, cum vitri foramina non paterent, sed a vitro rejecta redderetur. Qua de re sup. *Lamb.*

Species quæ travolat omnis] Nihil ego quidem mutavi, verum tamen non celabo lectorem, in aliquot lib. manuscr. legi, *species quæ transvolat omnis:* in aliis: *species quæ traviat omnis:* in uno, *species quæ trameat omnia.* unde quidam faciunt *trameat*, non male: et fortasse hæc scriptura recta et germana Lucretiana est. *transvolat* tamen, aut *travolat*, non est rejiciendum. Licet etiam legere, *species qua trameat omnis.* Lamb. *Species quæ trameat omnis.* Ita ex vet. lib. quibusdam scripsi. In quibusdam vet. *travolat.* Vide Indicem. Vulgati: *traviat.* pessime. Quidam veteres: *qua.* Vide inf. 6. 348. *Gif.* *Travolat.* Sive *Qua trameat*, sive *qua traviat*, (nam 'viare' apud Plautum legas,) perinde est. *Creech.* *Traviat*, hoc loco, ut et lib. 6. 'transviat,' ex veteri Cod. Fr. Modii defendit Palmerius Tom. 4. Facis Crit. pag. 614. Nec non 'pericula vianda,' 'iter viare,' 'miti viare pectore,' apud Plautum, Lucilium, Afranium. *Preig.*

607 *Præterea parteis in cunctas*] Aliam rationem affert magis (meo quidem judicio) philosophicam, videlicet quia vox missa sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, in

multas parteis dissecatur; ita fit, ut loca etiam abdita vocibus compleantur, et aër etiam remotus atque interclusus per consensum verberetur, ipseque verberatus sonitum aut vocem ad aureis perferat. auditus enim semper patet, ut sonos omni ex parte editos accipere possit. quod eo fit facilius, quod aër natura sua continuum et continens quiddam est. ita quavis parte aëris a sonitu impulsa, non longo post tempore alia ejus pars longe remota sive supra, sive infra, sive a fronte, sive a tergo, sive ad dextram, sive ad lævam partem, ejusdem motus fit particeps, eodemque tempore aërem in auribus nostris inclusum, cui cognatus ipse est, verberat, et lacessit. At visus fit e regione, et per rectas lineas a re quæ cernitur, ad oculos, aut certe, ut mathematicus aliquis dicere possit, per directam quandam pyramidem, cujus basis sit in re quæ cernitur, angulus in oculo: qui angulus quo minor est, eo res, quæ videtur, minor videtur; quo major, eo res major apparet. Quare ea quidem cernimus, a quibus ad oculos rectæ lineæ produci possunt, ita tamen, ut angulus, qui in oculos cadit, non sit minor quam esse debeat. quod fit, cum res ita a nobis remota est, ut videndi sensum effugiat: audimus autem etiam ea quæ sunt ab auribus nostris disclusa et disparata, parietibus ac muris interpositis. *Lamb.*

608 *Ubi una dissiluit*] Sic restitui, cum in lib. manuscr. reperissem scriptum partim *ubi nam*, partim *ubina*, partim *ubinu*. Lamb. *Ubi una.* Ita Lambinus. Vulg. *ubi jam.* In veteribus: *ubina, ubinu, ubinam*. Gif.

616 *Clausa viarum*] Sic legendum, et ita scriptum est in codicibus manuscr. pro quo libri vulg. habent *claustra viarum*, mendose. Sic dicta sunt illa, 'strata viarum,' 'aperta domorum,' 'amara curarum,' 'vilia rerum,' &c. de quibus alibi. *Lamb.*

619 *Hæc, queis sentimus succum*] Nunc de gustatu, de lingua ac palato, quibus succum sentimus, disputare incipit; sit autem paullo plus inesse rationis in disputatione de gustatu, plusque operæ ac laboris, quam in superioribus. Secutus sum porro libros Parisienseis, et nonnullos alios typis excusos: nam manuscripti quidem habent, *Hoc qui sentimus*: excusi autem fere alii omnes, *Nec qui sentimus*, plane (opinor) mendose. *Lamb.* In vet. omnibus: *hoc qui.* Gifan.

Hæc, queis sentimus succum, lingua atque palatum, Plusculum habent in se rationis, plusque operai] Ita quidem in editionibus Lambini, et simiolæ Gifanii legitur; sed mendose, si quid unquam mendose editum est; quod ut demonstrem, exemplis utar ex Lucretio ipso petitis; unde apparebit solere ipsum, positis principiis, eorumque proprietatibus et qualitatibus explicatis, cetera omnia facilia esse et aperta, dicere, neque ullam quæstionem proponi posse, cujus expediundæ ratio in promptu non sit. Exempla igitur congerentur; nam absque iis sit, id ostendi, quod necesse est, haud queat. Illa nos pleno modio admetiemur. Sic enim passim loquitur: 'Illud in his rebus minime est mirabile, quare,' &c. 'Nunc facile ex his est rebus cognoscere quæque.' 'Sed quod amara vides, minime id mirabile cuiquam.' 'Nunc alii, &c. haud quaquam ratio scruposa relicta est.' 'Illud in his rebus minime mirabile habendum est.' 'Illud item non est mirandum, corporis,' &c. 'Nec tamen illud in his rebus mirabile constat, Tantula quod.' 'Non ita difficile est rationem reddere verbis.' 'Nec tamen illud in his rebus mirabile debet Esse, quod,' &c. 'Perfacile est tamen hæc reperire, animoque videre.' 'Postre-

mo quid in hac mirabile tantopere est re?' 'Illud item non est mirandum, qua ratione,' &c. 'Non, inquam, simplex his rebus reddita causa est.' 'Nunc facile ex his est rebus cognoscere,' &c. 'Quare etiam atque etiam minime mirarier est par.' 'Quod superest, nihil est mirum simulacra moveri.' 'Ut non sit mirum, si in tales dispposituras,' &c. 'Nec mirum, cum plena animæ vesicula,' &c. 'Nec mirum est in eo si tempore talia fiant.' 'Perfacile est animi rationem exsolvere nobis.' 'Quo minus est mirum, mare non augescere magnum.' 'Quo minus est mirum paullo quod diximus ante.' Hæc, nisi fallimur, satis multa sunt, ut ne plura addere sit necesse. Nam locum quemdam in 5. qui turpiter et ridicule corruptus est, non attingam; id tunc fiet cum illo deventum fuerit, nunc autem quod in manibus est, id agamus. Quæstionem igitur proxime superiorem sic exorsus erat Lucretius: 'Quod superest non est mirandum, qua ratione Quæ loca per nequeunt oculi res cernere apertas,' &c. Dein ubi rem ipsam per sese facillimam esse ad intelligendum demonstravit, nunc post allatam solutionem de succo et gustatu agere incipit. Antea dixerat mirandum non esse cur qua visus trameare non soleat, ea vocem trameare animadvertamus: nunc addit, ut legendum contendo, *Nec, queis sentimus succum, lingua atque palatum, Plusculum habent in se rationis, plusque operai.* Quam lectionem in quibusdam libris reperiri certum est, eamque a Lambino damnari aut certe in suspicionem vocari miror. Quod autem turbare videtur istud *plusculum*, non debet: hoc enim loco eandem vim habet ac plus, uti et ἀκροτελεύτιον ostendit 'plusque operai.' At vero illud 'rationis' non est quod quis fortasse existimet. 'Ratio' enim hoc loco significat tractationis difficultatem, τὸ φιλοσοφεῖν, argumentationes operosas, &c. quod explicari debuerat. Hæc prolixius præter institutum nostrum; sed tamen locum hunc Lucretii ita detersum dedimus et elucidatum, ejus ut operæ me haud pœniteat. *Faber. Hæc queis sentimus, &c. Nec queis sentimus* cum Fabro legas, non enim plura sunt et difficiliora explicatu de gustu, quam de visu et auditu, problemata: gustamus enim, vss. 18. cum succus e re sapida, tanquam aqua e spongia, expressus in organum, palatum linguamve penetret. Qui succus si constet ex corpusculis ea ratione configuratis ut in organum gustatus effusa, porulosque ejus subeuntia apposite ipsis iisdem particulis accommodentur, sicque ipsum deliniant, demulceant, et leniter placideque afficiant, suavis videtur. Si vero corpuscula ea ratione configurentur, ut in porulos organi subeuntia haud debitam habeant cum ipsis commensurationem, unde et particulas ejusdem compungant, concidant, discerpant, aut asperiter moveant, insuavis videtur, sive amarus, salsus, acidus, acerbus, acris, acutus, austerus, &c. Hanc opinionem, ut multas alias, e Democrito sumsit Epicurus; ille enim singulis saporibus suam figuram tribuit. *Δημόκριτος δὲ σχῆμα περιτιθεὶς ἑκάστῳ, γλυκὺν μὲν τὸν στρογγύλον, καὶ εὐμεγέθη ποιεῖ, στρυφνὸν δὲ τὸν μεγαλόσχημον, τραχὺν δὲ τὸν πολυγώνιον καὶ ἀπεριφερῆ· δριμὺν δὲ τὸν περιφερῆ, καὶ λεπτὸν, καὶ γωνοειδῆ, καὶ καμπύλον· ἁλμυρὸν δὲ τὸν γωνοειδῆ καὶ σκόλιον, καὶ ἰσοσκελῆ· πικρὸν δὲ τὸν περιφερῆ, καὶ λεῖαν ἔχοντα σκολιότητα, μέγεθος δὲ μικρόν· Λιπαρὸν δὲ τὸν λεπτὸν, καὶ στρογγύλον, καὶ μικρόν.* Theophrastus de Causis Plant. 6. 2. *Creech.*

620 *Plus operaique*] Ita in vet. libris. Marullus: *plus operai.* Lambinus: *plusque operai.* Gifan.

623 *Exsiccareque cœpit*] Cum ex

libris manuscr. alii haberent *exsiccareque cœpit*, et ita nonnulli vulgati; alii *ac siccare cœpit*, ceteri vulg. *ac siccare recepit; exsiccareque cœpit* excudendum curavi, non improbaturus, si quis malit *ac siccare recepit*. 'recepit' autem interpretabor ἀνεδέξατο. *Lamb.* *Exsiccareque cœpit.* Ita in veteribus, recte. *Gifan.* Si Lugd. Bat. Codd. sequi velimus, qui una cum aliis quibusdam habent *ac siccare cœpit*, dicendum, distrahi in scandendo ultima debere, et scribi *coëpit*. Haver.

624 *Per caulas*] Per cavernas, et cavitates, seu meatus, et (ut Græci nominant) poros. Sup. 3. 702. 'Dispertitur enim per caulas corporis omneis.' et 2. 950. 'Dispersamque foras per caulas ejicit omneis.' et VI. 491. 'Undique quandoquidem per caulas ætheris omneis,' &c. eod. lib. 839. 'Dispergunt animas per caulas corporis omneis.' Lamb.

625 *Diditur*] Dispergitur, seu dissipatur, seu differtur. *Lamb.*

Per plexa foramina] Sive legas *perplexa*, uno nomine, sive *per plexa*, separatim, et duabus vocibus, parum refert: in Bertiniano quidem codice et Memmiano scriptum est *perplexa* conjunctim: in Faërn. neque *perplexa*, neque *per plexa*, sed *per flexa*. Lamb. *Per plexa.* In quibusdam lib. *perplexa*. Gifan.

626 *Manantis corpora Succi*] Corpora prima, ex quibus succus aliquis constat. *Lamb.*

627 *Suaviter omnia tractant*] Suaviter permulcent, et delectant linguam. *Lamb.*

628 *Linguai circum sudantia templa*] Satis audax metaphora videri queat, templum linguæ pro palato; sed omnis locus extensus et patens in veteri Latio templum dicebatur. Deinde τὸ ὑπερῷον seu ὑπερῴα, qua voce Græci 'palatum' significant, ut et οὐρανὸς, non minoris audaciæ videri debent; quamquam non aliter pedestres scriptores loquebantur. Quid autem, poëtæ non liceat illustri aliqua similitudine aut metaphora, &c. rem variare? *Faber.*

631 *Deinde voluptas est*] Quæ ex cibis et succis percipitur voluptas (inquit) ea tota palati et linguæ finibus et regionibus continetur ac terminatur. Ubi enim cibus in ventriculum præceps actus est, nulla jam reliqua est voluptas. Itaque non immerito Nigrinus ille eos irridebat, qui plus nimio studii in cœnarum apparatu, et succorum varietate, et ciborum condimentis adhiberent. Nam hos brevis voluptatis amore captos multum negotii molestiæque suscipere. Ostendebat enim, quattuor digitorum causa totum hunc ab iis laborem perferri; quam longitudinem longissimum hominis guttur non superat. Nam neque ante quam comessent, ex obsoniis magno pretio emtis fructum capere, neque obsoniis illis jam in stomachum primum, deinde in ventriculum linguæ motu depulsis ac detrusis, satietatem ex cibis carioribus profectam suaviorem esse. Ita illos eam voluptatem, quæ fit in transmissione et quasi trajectu gutturis, tanta pecunia parare. Hæc ex Luciano in Nigrino; quæ nostro arbitratu vertimus. *Lamb.*

In fine palati] Voculam *In* delet Palmerius. *Fine palati*, i. e. quousque palatum pertingit: sic Sallustius. 'Fine inguinum ingrediuntur mare.' Apuleius: 'Paulisper fine inguinum lacinia remota.' *Creech.* Deleri istud *in* recte jubent Mss. optimi et clariss. Bentleius ad Horat. Od. 2. 18. 30. significat enim palato tenus, et non ultra voluptatem istam percipi. *Haver.*

632 *Præcipitavit*] I. e. præcipitata seu præceps data est; de quo passivo sensu verbi activi, hoc aliisque locis adductis, docte disputavit Vossius Pater de Anal. 3. 3. *Hav.*

634 *Nec refert quicquam, &c.*] His versibus adjungas illud Epicuri ad

Menœceum: Τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἁπλαῖς καὶ οὐ πολυτελέσι διαίταις, καὶ ὑγιείας ἐστι συμπληρωτικὸν, καὶ πρὸς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. *Creech.*

636 *Humectum servare tenorem*] Codex Bertin. habet, *humidum servare tenorem,* plane mendose: sed tamen ne hoc quidem lectorem celare volui, ut intelligat, credibile esse, hoc *humidum* natum esse ex annotatione, et, vera scriptura ejecta, in contextum irruisse. *Lamb.* Ita ipse Lucretius 1. 919. 'Et lacrymis salsis humectent ora, genasque.' atque propius adhuc 4. 1188. 'Et tenet adsuctis humectans oscula labris.' Sicuti enim ibi 'humectans' est adsidue irrigans atque nutriens, ita hic 'humectus' tenor stomachi illam salivæ designat copiam, quæ digerendo cibo assiduitate et perpetuitate sua sufficit. *Hav.*

637 *Nunc aliis alius cur sit Cibus*] Hac eadem de re pauca quædam perstringit etiam 5. 897. 'Quippe videre licet pinguescere sæpe cicuta Barbigeras pecudes,' &c. et 6. 970. 'Barbigeras oleaster eo juvat usque capellas,' &c. *Lamb. Nunc aliis alius, &c.* Jam vss. 40. causam explicat, cur idem cibus sit uni non modo jucundus, sed etiam salubris, qui alii erit non modo ingratus, verum etiam noxius: organum gustatus in sui textura, sive atomorum, spatiorumque inter ipsas interceptorum configuratione, in variis seu hominibus seu animalibus differt, perinde ac differunt partes cæteræ, speciatimque ipsæ externæ: differentes autem meatus differentia succi corpuscula (et omnis res, e qua succus exprimitur, continet semina diversimode figurata) admittant necesse est; nec omnia omnibus conveniunt: inde quod alteri animali alimentum, alteri venenum; quod huic gratum, illi insuave. Imo quotiescunque vel per ætatem vel occasione morbi organi temperies seu textura immutatur, eadem res apparet mutati saporis, in qua mutatum tamen nihil est. Ita qui febre laborat amara judicat ea, quæ sanus dulcia: quod propter mutatam organi texturam ea corpuscula quæ prius accommodabantur nunc non congruant, organumque proinde lacerent et discerpant. *Creech.*

639 *Prædulce videri*] In vet. aliis: *perdulce*, etiam recte. *Gifan.*

640 *Tantaque in his rebus*] Profert hunc versum Nonius in voce 'differitas.' 'Differitas' autem, i. e. differentia. Utitur hac voce et Arnobius lib. 2. adv. Gent. 'Vultis favore deposito, cogitationibus tacitis pervidere, animantia nos esse aut non plurima differitate distantia?' Idem lib. 7. 'Quid ergo cessatis cujuslibet arboris viscum sine ulla passim differitate comburere?' *Lamb.*

Differitas] Hujus vocis exemplum nullibi nisi apud unum Arnobium reperias; is enim Lucretium libenter imitabatur. Ita autem formatur 'Differitas,' inquit Gifanius, quemadmodum a prodigus fit 'prodigitas' apud Lucilium. Sed fallitur. Nam τὸ 'prodigitas' a prodigus non magis mirabile fit, quam a bonus 'bonitas,' a cupidus 'cupiditas.' Itaque ἄμφοιν θάτερον. Nam aut 'differitas' nasci potuit ex differo, differitum, ut a facio 'facilitas,' a pudet, puditum 'puditas' apud Varronem, citante Nonio. Quippe olim a fero dicebant 'feritum,' unde 'offerumentum,' quod Diis offerebatur apud Festum, i. e. offerimentum, *u* pro *i*, ut 'optumus,' 'maxumus,' &c. Aut etiam a διάφορος manarit, unde analogως διαφορότης, ex quo 'differitas.' Neque vero adeo mirum est τὸ 'differ,' cum usus hodieque retineat 'herbifer,' 'armifer,' 'umbrifer,' sacrifer,' &c. ut 'scutiger' et 'armiger.' Quare a differ erit 'differitas,' ut a tener fit 'teneritas.' quam vocem a Varrone usurpatam scimus, ut a Tertulliano. *Fab.* Arnobii locus (cujus Faber

meminit) exstat lib. 7. 'Quid ergo cessatis, nec cujuslibet arboris viscum sine ulla passim differitate comburitis?' *Hav.*

641 *Ut quod aliis*] Ita legendum, non *alis.* Vid. Indicem. *Gifan.*

Ut quod aliis cibus est, aliis fuat] Citat et hunc idem Nonius in verbo 'fuat:' docetque positum esse ab antiquis pro sit. Virg. Æn. 10. 108. 'Tros, Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo.' Ter. Hecyra: 'Fors fuat pol.' ubi Donatus: 'Fuat,' sit significat. Iterum Lucret. 5. 584. 'Quanta hæc cumque fuat, tanta hinc videatur in alto.' Plaut. Amphitr. 3. 4. 2. 'Nec quisquam tam audax nunc fuat homo, qui obviam obsistat mihi.' Idem Aulul. 2. 2. 56. 'Neutrubi habeam stabile stabulum, si quid divortii fuat.' *Lamb.*

642 *Est utique ut serpens hominis quæ tacta salivis*] *Est utique: ut serpens hominis contacta salivis.* Sic restitui, probabili conjectura ad hanc scripturam, tanquam manu, ductus. Adjuvit me Plinius, cujus hæc verba sunt 7. 2. 'Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest venenum: feruntque, eas ictum salivæ, tamquam aquæ ferventis contactum fugere.' Recepta autem scriptura, *Est utique, ut serpens, hominis quæ tacta salivis, &c.* ferri non potest. Nam si ita eam explicemus, 'Est utique,' i. e. id nempe quod dico, profecto verum est: id quod sequitur, 'ut serpens, h. quæ,' &c. non cohærebit. Quin hoc ipsum *Est utique, ut serpens,* non admodum mihi probatur. Itaque sic olim edideram, fortasse non male, nisi quod nimis longe a veteribus libris, *Sæpe etenim serpens hominis contacta salivis, &c.* Neque vero me offendit participium *tacta* pro contacta: sæpe enim 'tangere' pro contingere, et 'tactum' pro contactu usurpat, ut alias indicavimus: sed hoc maxime, *ut serpens,* quod nihil sit, quo referatur, quove pertineat, si legatur *quæ tacta,* et non *contacta,* ut edidi. *Lamb.* Ita vulgati et nostri libri. Lambinus nescio cur mutarit: *Sæpe etenim serp. h. contacta salivis.* Gifan. Id vulgo fertur, crediturque a multis, quamquam sæpe expertus nihil tale animadverterim. *Faber.* Quum non immerito vox *utique* Lambinum offenderit, recte, ut puto, ex optimis Mss. *itaque* restitui. Quum tanta distantia, &c. sit inter naturam animalium, ita est ut serpens, &c. i. e. hinc videmus quomodo serpens occidatur saliva hominis, quæ ipsi homini est salubris, sicuti contra homo veratro, quo pinguescunt alia quædam animalia. inf. vs. 692. 'Est alio ut,' i. e. fit passim ut, &c. *Haverc.*

Disperit] Valde perit. Catull. Carm. de Lesbia: 'Dispeream, me nisi Lesbia amat.' et, 'Dispeream, si te mater amare potest.' Hoc carmen est editum in Tiberium, auctore incerto apud Sueton. in Vita ejus cap. 59. *Pius.*

644 *Præterea nobis veratrum*] Veratrum, elleborum Græci appellant. Arnob. lib. 1. adv. Gent. 'Veratrum, venenum est hominibus: numquid ob hanc causam non debuit nasci?' *Lamb.*

645 *Coturnicibus auget*] Plin. 10. 23. 'Coturnicibus veratri semen gratissimus cibus.' *Lamb.*

648 *In rebus mixta tenere*] Sic malui ex vet. quibusdam. Alii: *teneri.* Gifan.

649 *Porro omnes, quæcumque cibum capiunt animantes. Ut sunt dissimiles extrinsecus, et generatim Extima membrorum circumcæsura coërcet, Proinde et seminibus distant, variantque figura*] In secundo versu mendum sit necesse est: debuit enim Lucretius dicere, *Omnia animalia, ut sunt inter se se dissimilia, et varia illorum circumcæsura est, ita et seminibus distant, et variant figura.* Cave itaque legas *generatim;* i. e. secundum unumquodque genus, seu speciem, ut nunc loquimur; scri-

bi enim debet *variatim*. Primo sic omnino legendum esse probat versus posterior, qui a paritate eductus est: *Proinde et seminibus distant, variantque figura*. Argumentatio enim ex principiis bene procedit: 'Dissimiles sunt inter se se,' ait, 'et extima circumcæsuræ varia est, ergo et seminibus differunt, et varias figurationes habent.' Addam et aliud quo res extra dubitandi aleam ponatur: Non agitur nunc de differentiis secundum unum quodque genus animalium, quatenus scilicet species a specie differt; nam in specie humana, quot sunt singularia seu individua, tot varii gustatus,' &c. ergo. Vix enim duos homines reperias, neque fortasse unquam reperti sunt, in quibus omnia omnino similia seu paria fuerint, si ad numerum primorum corporum, ad eorum situm, et collocationem, ad raritatem, et densitatem, figuras meatuum, &c. veniendum sit; (notum illud Horatii, 'Tres mihi convivæ multum,' &c.) Addit itaque inf. et recte quidem, 'Namque figurarum ut ratio motusque reposcunt, Proinde foraminibus debent differre figuræ, Et variare viæ proinde ac textura coërcet.' Alia etiam ad eundem scopum tendunt, quæ huc transferre nihil necesse est. *Faber.*

650 *Generatim*] Per singula animantium genera. *Lamb. Et generatim. Variatim* legendum esse multis contendit Faber. Nam 'Variantque figura' vs. 652. et 'Variare viæ' vs. 661. vocem istam confirmant. Denique non agitur nunc de differentiis secundum unumquodque genus animalium, quatenus viz. species a specie differt; nam in specie humana quot sunt singularia seu individua, tot sunt varii gustatus, &c. Ergo. Et profecto aliquid dixisset Faber, nisi Poëta instituisset hisce versibus docere, quam ob causam una eademque res alteri generi animalium salubris, alteri foret noxia; *Generatim* igitur legendum. *Creech.*

651 *Circum cæsura*] Expressit vocem Græcam, περικοπὴν, i. e. περιγραφὴν, extremitatem cujuslibet rei, et extremum lineamentum, extremamque descriptionem. Lib. nonnulli tamen habent, *circum-textura*, sup. 3. 220. 'Quam tenui constet textura.' et hoc eodem lib. paucis post, 'proinde ac textura coërcet.' Ego *circum-cæsura* probo: qua voce utitur et Arnob. lib. 3. 'Deos filo atterminatis humano; et, quod indignius multo est, terrenorum corporum circum-cæsura finitis.' *Lamb. Circumtextura coërcet.* Ita ex vet. nostris malim, cum et mox sequatur, *textura coërcet*. In aliis tamen: *circum cæsura*. Gifan.

652 *Proinde et seminibus*] Ita ex seminibus dissimilibus variisque figuris constant. *Lamb. Proinde et seminibus distant, variantque figuris.* Sic ex vet. libris restitui, postulante id omnino sententia, et verbis proximis id comprobantibus. Vulgati: *ex. constant. figura*. Gifan.

657 *Triquetra*] Triangula, τρίγωνα. *Lamb.*

658 *Multangula*] Expressit Græcum nomen πολύγωνα. *Lamb.*

662 *Ergo ubi quod suave est*] I. e. ergo cum id quod aliis suave est, aliis amarum sit, credibile est, atque adeo necessario verum est, corpora prima politissima et lævissima, quæ sunt in eo cibo aut potu, qui linguam et palatum dulcedine et voluptate afficit, linguæ et palati meatus inter penetrandum permulcere. Nam omnibus in rebus genitis omnia et omnis figuræ insunt primordia, ut supra docuit, et mox admonendi causa repetet: sed cujus figuræ plura convenerunt ad quamque rem gignendam principia, ab ejus figuræ pluribus principiis res et est, et appellatur. Alii legunt, *Hinc ubi*, &c. non male. *Lamb. Hinc, ubi quod suave.* Ita in

veteribus: in aliis, *Hoc*. Gifan.

668 *Febris*] Sic 6. 804. 'At cum membra hominis percepit fervida febris, Tum fit odor vini plagæ mactabilis instar.' *Lamb.*

672 *Ut quæ*] Voculam *ut* delent Ms. Lugd. Bat. forsitan haud male, neque enim illa oratio indiget. *Haver.*

674 *Quæ penetr.*] *Quæ penetrata*, i. e. quæ ubi penetraverunt, &c. nam videtur significare actionem. *Lamb.*

675 *Utraque enim*] Utraque, et amara et dulcia: sed plura sunt primordia, quæ dulcedinem in melle creant, quam quæ amarorem: et hæc ab illis ita numero superantur, ut illa maxime excellant, sensumque moveant, hæc ne sentiantur quidem. *Lamb.*

676 *Id quod jam supera*] Lib. 2. *Lamb.* et *Gifan.*

677 *Nunc age*] Nunc de odoratu et odoribus disputare incipit. *Lamb.*

Adjectus] I. e. appulsus, seu appulsio odoris. Vide quæ annotata sunt sup. lib. 1. ad illum locum, 'et nostros adjectu tangere tactus.' *Lamb.* *Nunc age, quo pacto, &c.* Gustum et saporem odor et odoratus sequitur, et vss. 24. ut simulachra a rebus fluunt, ut sonus ejicitur, ut exprimuntur succi, sic odores emittuntur: quod vero omnia animalia hos odores perpetuo emissos non æque sentiant, efficit varietas et dissimilitudo figurarum (vid. 2. 414.) quæ omnium animalium organa non pariter movent et afficiunt: sic apes mellis, vultures cadaverum, ferarum canes, et anser hominis odorem longe sentiunt, dum nares hominis isti odores vel non omnino vel languide lacessunt: 'Η ὀσμὴ οὐκ ἂν ποτε πάθος οὐθὲν ἐργάζεται, εἰ μὴ ὄγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀποφερόμενοι σύμμετροι πρὸς τὸ τοῦτο τὸ αἰσθητήριον κινεῖν, οἱ μὲν τοῖοι τεταραγμένως, καὶ ἀλλοτρίως, οἱ δὲ τοῖοι ἀταράχως καὶ οἰκείως ἔχοντες. Epicurus ad Herodot. *Creech.*

678 *Agam primum*] Operarum erratum est. Scribe, *agam. Primum.* Faber.

679 *Unde fluens volvat*] Codd. Memmian. et Bertinian. habent, *unde fluens solvat, &c.* Lamb. *Volvat se.* Melius quam *se solvat*. Creech.

683 *Quamvis longe ducuntur*] Secutus sum quattuor codic. manuscriptos, et treis typis impressos, Paris. et utrosque Venetos antiquos, et recentiores. Ceteri habent, *quamvis longo. quamvis longe* autem, i. e. quantumvis longe. et conjunge vocem 'odore' cum voce 'mellis,' hoc modo: Apes quantumvis longe ducuntur odore mellis. licet tamen et ita verba struere: *Mellis apes, quantumvis longe ducuntur odore*, sibi grato et jucundo scilicet. *Lamb.* *Longe ducuntur.* Ita in vet. nostris. Vulg. *longo*. Gifan.

684 *Volturiique cadaveribus*] I. e. vultures. Catull. 'Lingua exerta avido sit data vulturio.' Hac voce et M. Tullius utitur in quadam oratione, 'vulturios palliatos' appellans. Dicimus 'vultur' et 'vulturis,' et 'vulturius.' *Pius.* Plin. 10. 6. narrat, 'vultures,' seu 'vulturios, triduo ante, aut biduo, eo volare, ubi cadavera futura sunt:' quasi præsentiant multo ante cadaverum odorem: quod est mirabilius, quam magno locorum intervallo interjecto sentire. *Lamb.*

Fissa ferarum Ungula] Περίφρασις, pro eo quod est, eæ feræ, quarum ungulæ fissæ sunt, ut cervi. *Lamb.*

685 *Promissa canum vis*] I. e. canes odoratu valentes, et sagaces, promissi: *promissa* enim legendum videtur potius, quam *præmissa*, ut *promissa* idem valere intelligamus quod longe et porrotenus missa, vel e longinquo loco odores sentiens: quod mihi nunc magis probatur; nam olim *præmissa* edideram: quod tamen non est fortasse damnandum. *Lamb.* Ita legendum. Vulg. *permissa.* Vide Indicem. *Gifan.* I. e. *immissa.* Inde ἐπακτῆρες pro venatoribus apud Callimachum, et ἐπάγειν apud Plutarch. in Apophthegm. pro venatum ducere, seu promittere. *Faber.* Lambinus,

longo et porro tenus missa, vel e longinquo loco odores sentiens. At venatores melius quam grammatici intelligunt, cur canis venatici vis dicatur *promissa*. Alii *permissa* ut vs. 692. 'Permitti.' *Creech*. *Permissa*, est ἐίσσουσα, συθεῖσα, incitata, laxatis habenis lata. Sisenna: 'Inde equum concitatum ad hostium permittit aciem.' Auctor lib. 8. de Bell. Gall. 'equo se a cæteris incautius permittit in præfectum.' Sic Lucret. 4. 685. 'tum fissa ferarum Ungula qua tulerit gressum, permissa canum vis Ducit.' i. e. penetrans, longe missa. Ut mox: 'Hic odor ipse igitur, nares quicumque lacessit, Est, alio ut possit permitti longius alter.' Hic ceperunt: illic mutant. Lambinus primum *præmissa*. Gifanius posteaque et Lambinus, *promissa*: quod sane et ipse in Ms. inveni: nec tamen eo moveor. *Gronov.*

687 *Romulidarum arcis, &c.*] Anser qui Romanorum arcem, hoc est, Capitolium servavit, detrusis a Manlio ob hoc indicium Gallis qui arci successerant. quam causam reor, ut ad æternam rei memoriam in pluribus Italiæ civitatibus in cacumine trabis tanquam arcis collocetur anser, et pueri illuc ascendant, tanquam in Romanum præsidium Galli. Legimus in memoriam hujus rei Romanos anserem consuevisse in Capitolio alimentis publicitus exhibitis nutrire: eoque die, qua detrusi sunt Galli, canes in cruce sambucea necabantur. Lego apud Servium, in Capitolio in honorem illius anseris, qui Gallorum nuntiarat adventum, positum fuisse anserem argenteum: unde nonnulli poëtam eum huic allusisse historiæ perhibent, qui anserem vocavit 'argenteum:' nec per 'candidum' aliud expressum a Lucretio fuisse quam hunc argenteum anserem: qui quamvis de vivo loquatur hic, tamen innuit historiam. hæc ad ingenia provocanda dicta sint. Aureum, non argenteum, in ejus rei memoriam diu cultu divino exceptum prodit Albertus libro de animalibus vigesimo tertio. sed mendum in codice puto. Non enim *aureus* sed *argenteus* legerem. Adjuvatque in eodem capite teterrimam maculam quæ ibi inolevit emendare. 'Ex ansere' (inquit) 'fieri clarissimum medicamen, quod Plinius comager inquit.' scribendum est *comagenum* a loco Judææ. Historiæ Propertius allusit cum cecinit: 3. 2. 12. 'Anseris et tutum voce fuisse Jovem.' *Pius*. I. e. Romanorum arcis, &c. nota historia est, Capitolium, urbe a Gallis capta, servatum esse anserum voce. Plin. 10. 'Est et anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id temporis canum silentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anserum Censores in primis locant.' M. Tull. pro Roscio Amerino: 'Anseribus cibaria publice locantur.' Liv. lib. 5. Annal. 'Galli nocte sublustri tanto silentio in summum evasere, ut non custodes solum fallerent, sed ne canes quidem, sollicitum animal, ad nocturnos strepitus excitarent: anseres non fefellere,' &c. *Lamb.*

Anser] Nota historia est, Capitolium ab anseribus servatum Gallis adscendentibus. *Faber.*

691 *Hic odor ipse, &c.*] Vss. 19. de motu odoris disserit, eumque tardius moveri per aërem quam sonum, distrahi quoque et dissipari facilius et longe minus per aërem diffundi affirmat: quoniam ex intimis corporis odori partibus, seu subjecti profunditate effluit, (nam res odoræ dum franguntur, conteruntur, &c. magis redolent) major etiam est principiorum illius moles, dum illi meatus quos vox penetrat odorem non admittunt, ideoque necesse est ut odor tardius feratur, et facilius ab occursante aëre dissipetur. Huc etiam referri potest causa, cur, cum facile judicare liceat qua ex parte sonus adveniat, non perinde tamen dignoscamus ad quam nobis partem sit situm cor-

pus quod odorem diffundit. *Creech. Hic odor ipse igitur, nares quicumque lacessit, Est alio ut possit permitti longius alter*. Quod lecturus es, ad Latinitatis rationem pertinet, videlicet dici non posse arbitror, ubi de duobus agitur, 'Alter est major alio:' scribendum enim 'alter altero major est;' atque adeo, donec exemplum aliquod prolatum fuerit ex melioris ævi scriptore, legendum putabo, *Est illo ut possit permitti longius ille*. Quibus verbis, *illo* et *ille*, addita fuere glossemata, quæ in contextum operis recepta fuerunt, ut fit. Puritatis Latinæ amatores quid velim norunt; alii enim hæc et alia ejusmodi linea alba signare solent. Sed nihil mihi cum illis est, neque esse velim. *Faber*.

692 *Est, alio ut possit, &c.*] Ordo est: Est igitur ut, i. e. contingere potest ut hic odor, quicumque nareis lacessit, alius longius alio ad nareis perveniat. 'Permitti,' i. e. ita mitti, ut perveniat quo mittitur. Sic Hircius lib. 8. de Bell. Gall. 'Quo tutior altitudine esset, longiusque tela permitteret.' Qui hic *promitti* legunt, delirant. *Lamb. Permitti*. Ita ex omnibus veteribus legendum, non *promitti*. Vide Indicem. *Gifan*.

693 *Sed tamen haud quisquam*] In vet. quibusdam: *quidquam;* ut sit mutatio generis. *Gifan*.

694 *Mitto jam dicere quam res, Quæ, &c.*] Nullus odor tam longe fertur, quam vox et sonitus, nedum quam imagines. ratio est, quia odor tarde fertur, et prius perit interdum, quam ad sensum pervenire possit: cujus rationis ratio est: quia odores ex alto et penitus manant, cum imagines ex summis rerum cæsuris fluant. Plato in Timæo ait, odores omneis esse aut fumum, aut nubem, seu nebulam: atque horum quidem id quod ex aëre in aquam mutatur, esse nebulam: quod autem ex aqua in aërem, fumum: ex quo tenuiores quidem aqua esse odores, aëre autem crassiores. Cui rei argumento esse, quod si quis nareis obturet, aërem quidem trahet una cum spiritu ducto: odorem autem nullum intromittet. Aristotel. lib. 2. de animo, et libr. de sensu, et iis quæ sub sensum cadunt, odoris vim in calido ac sicco sitam esse dicit: icciroo non esse mirum, si congelatio et frigus odores obtundant. odores nihil conferre ad alendum, neque ea quæ bene olent, edendi aut bibendi cupiditatem excitare, immo potius nauseam movere: suaveis odores valetudinem adjuvare eo, quod cerebrum tum sua natura, tum propter exhalationes, alimenti humidum suo calore temperent atque exsiccent: præterea nullas animanteis quæ respirant, odorari, nisi respirent. Cum igitur respirando, eum aërem qui nobis est proximus, ducamus, non absque ratione odores et non ita longinquo ex loco sentiuntur, et tardius ad nareis nostras perveniunt. Quod si dicas, aërem esse continuum, et icciroo per consensum fieri debere, ut etiam ex longinquo loco odores a nobis sentiantur: respondebo, quominus id fiat, crassam odorum naturam impedimento esse. *Lamb*.

699 *Nam penitus fluere, atque recedere rebus odores*] Secutus sum libros manuscr. Nam vulg. habent, *ac procedere rebus odorem*. Ego tamen malim legi *ac decedere rebus*, seu *atque excedere rebus odores*. Verumtamen nihil mutare ausim: sæpe enim alibi ita loquitur. *Lamb. Atque recedere rebus odores*. Ita vet. libri, recte. Sic sup. hoc lib. vs. 63. inf. 741. 858. *Gifan. Atque recedere*. Ita Codd. Lambinus tamen mavult *ac decedere*, seu *atque excedere*. Creech.

701 *Quod contrita, quod igni conlabefacta*] Sic habent tres codices manuscript. et totidem typis excusi: nonnulli *concalefacta*. Ego *conlabefacta* magis probo: sic enim sup. locutus est 1. 493. 'Conlabefactatus rigor auri solvitur æstu.' et Virg. Æn. 8. 389. 'notusque medullas In-

travit calor, et labefacta per ossa cucurrit.' si quis tamen malet legi *concalefacta*, non pugnabo: quamquam videtur esse πλεονασμὸς, *concalefacta igni*. Cur enim igni potius quam sole? Hujus autem totius loci hæc sententia est: quod fracta omnia magis redolere videntur quam non fracta, quod contrita, quod igni victa: hæc significant atque declarant, odores a rebus penitus manare. *Lamb.* *Concalefacta.* Sic ex vet. libris scripsi, licet vulg. et quidam veteres: *conlabefacta*. Vss. seqq. et sententia postulant: *concal.* imo ipsa elegantia. Ut nihil dicam de futura alioqui βαττολογίᾳ. *Gifan.*

702 *Majoribus esse creatum Principiis voci*] *Voci*, i. e. voce, seu quam vocem. Videre (inquit) licet, odorem creatum esse ex majoribus atomis voce. Quod autem in vulg. libris et manuscr. legitur *quam vox*, culpa librariorum scriptorum est, qui cum ad oram librorum adscriptum reperissent, e regione nominis *voci*, *quam vocem*, hoc ipsum in texturam verborum Lucret. conjecerunt: deinde, cum ii, ad quos libri illi pervenerant, hunc versum propter syllabam in tertio pede superantem, esse mendosum sentirent, substituerunt *quam vox*. Ita Lucretium vitiose et mendose sua lingua loquentem fecerunt. Nam cum conjunctio 'quam,' ut ceteræ, copulet simileis casus, Latine dici non potest, 'videre licet odorem majoribus principiis constare, quam vox.' *Lamb.* *Majoribus esse creatum principiis quam vox.* Egregia Lambini conjectura: legendum *voci*. In libris autem: *quam vox*. Vide Indicem: 'Comparat.' *Gifan.* *Voci*, I. e. majoribus principiis quam sunt vocis principia. *Faber.* et *Creech.*

705 *Quare etiam quod olet*] Quare (inquit) videbis non esse tam facile vestigiis exquirere, ubi sit id, quod olet, i. e. quod odorem mittit, quam facile est, cognoscere et reperire unde mittatur vox. *Lamb.*

707 *Refrigescit plaga*] Ad hoc referri debet illud quod de loco quodam Xenophontis alibi notavi, ubi θερμὸν pessime ab interpretibus acceptum est. Nam 'vestigia ferarum,' seu odorem impressum a corpore quiescentis feræ significat; ceterum per 'plagam calidam' intellige recentiorem, atque adeo actuosiorem seu efficacem magis. In eo autem poëtice loquitur. Constat intensissimum frigus obstare effusioni liberiori odorum. *Faber.* Sequenti versu 'plaga' dicitur 'calida,' ideoque dum cunctatur refrigescit. Constat autem intensissimum frigus obstare effusioni liberiori odorum. In omnibus vetustis exemplaribus vss. Lucretii sic leguntur: *Refrigescit enim cunctando plaga per auras, Nec calida ad sensum decurrunt nuntia rerum.* Recedes a sensu Lucretii et rei veritate, si 'nuntia' construas cum 'plaga:' Voss. ad Catull. p. 173. *Creech.*

708 *Nec calida ad sensum decurrit nuntia rerum*] Sic restitui, secutus obscura veteris scripturæ vestigia, ipsamque adeo veritatem: 'nuntia' enim numeri singularis est hoc loco, generis fœminini, et cohæret cum nomine 'plaga,' ut sit hic ordo, hæcque sententia verborum: Nec plaga decurrit ad sensus calida nuntia, id est, recens nuntiatrix rerum. Sic eod. lib. inf. 1217. 'Nuntia præclari voltus, pulchrique coloris.' et 6. 75. 'Nec de corpore quæ sancto simulacra feruntur In menteis hominum divinæ nuntia formæ,' &c. Sic M. Tull. lib. 1. de Orat. ad Q. Frat. 'Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis.' Errant igitur, qui ex his locis probare conantur, *nuntium* substantivum neutrius generis usitatum esse: nam in his, 'plaga nuntia,' et 'simulacra nuntia,' perspicue vox 'nuntia' est ad nomen adjuncta, seu adjectiva: illic quidem fœm. gen. numeri sing. hic vero neutr. numeri multitudinis. *Lamb.* *Decur-*

rit nuntia. Ita Lambinus, etsi libri habeant: *decurrunt.* Ut 'nuntia' jungatur cum 'plaga.' *Gifan.*

710 *Nec tamen hoc solis in od.*] I. e. Nec tamen hoc ita se habet in odoribus et saporibus ut sint inter se dissimiles et dissimilib. primordiis constent, verum etiam colores ipsi inter se sunt dispares ac diversi: et quidem sunt alii aliis visu acriores: et nonnullæ species aliis sunt adspectu gratæ et jucundæ, aliis ingratæ atque injucundæ. *Lamb.* *Nec tamen hoc, &c.* Quod iidem odores et sapores sint aliis ingrati, aliis jucundi, minime dubitandum; nec ipsæ rerum imagines omnium oculis pariter conveniunt: galli aspectu terretur leo, (gallinaceorum cristæ leones maxime terrent: Plinius Nat. Hist. 8. 16.) nam imago galli e seminibus constat quæ fodiunt et lacerant oculos leonis, ut contra tendere non audeat. *Creech.*

714 *Quinetiam gallum, noctem explaudentibus*] Sic legendum, et ita scriptum est in quattuor cod. manuscriptis, Vaticano, Bertinian. Memm. Tettiano, non ut est in vulgatis, *nocte.* 'noctem' autem 'explaudentibus alis,' interpretor, alis noctem cum sonitu et veluti plausu excutientibus atque exturbantibus. Videntur enim vel gallorum alæ suo complosu, vel galli ipsi suarum alarum ad latera appulsu, noctem exigere et expellere. Plin. lib. 10. 21. 'Proxime gloriam sentiunt et hi nostri vigiles nocturni: quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit. Norunt sidera, et ternas distinguunt horas interdiu cantu. Cum sole eunt cubitum, quartaque castrensi vigilia ad curas laboremque revocant. Nec solis ortum incautis patiuntur obrepere; diemque venientem nuntiant cantu, ipsum vero cantum pulsu laterum.' Huc pertinet illud Demosthenis ex oratione *κατὰ Κόνωνος αἰκίας· ᾖδε γὰρ, τοὺς ἀλεκτρυόνας μιμούμενος τοὺς νενικηκότας. οἱ δὲ κροτεῖν τοῖς ἀγκῶσιν αὐτὸν ἠξίουν ἀντὶ πτερύγων τὰς πλευράς.* i. e. 'Canebat enim, gallos imitans qui vicerunt: illi autem dicebant eum debere cubitis pro alis latera verberare.' Mendose autem apud Demosth. vulgo legitur *κρατεῖν*, pro *κροτεῖν.* Totius autem hujus loci hæc sententia, atque hic verborum ordo est: Quinetiam rapidi leones non queunt constare contra gallum. 'Consuetum,' i. e. qui consuevit, auroram clara voce vocare, idque alis noctem explodentibus, sive explaudentibus. i. e. suo complosu excutientibus atque expellentibus, et gallum nequeunt intueri: ita continuo, &c. ut infra. *Lamb.* *Noctem explaudentibus alis.* Noctem cum sonitu, et veluti plausu, excutientibus atque exturbantibus: Lambinus. Hæc vero verba cum versu proximo otiosa sunt; nihil enim Lucretius de cantu galli, quod alii interpretes temere existimarunt. *Creech.*

715 *Consuetum voce voc.*] *Consuetum* vocare, i. e. solitum vocare. Sæpe utitur hoc participio Lucretius, *ἐνεργητικῶς* addito infinitivo, ut infra hoc eodem lib. 995. 'Vitai causa valido consueta bidenti Ingemere:' et 6. 787. 'Floris odore hominem tætro consueta necare;' et item alibi. *Lamb.*

716 *Nenu queunt rapidi contra*] Sic restitui, secutus codicem Bertinianum, et Memmianum, et Tettianum. 'nenu' autem valet non, ut supra 3. 199. 'At contra lapidum conjectum spiclorumque Nenu potest.' Plin. 8. 16. de leonib. 'Atque hoc tale tam sævum animal, rotarum orbes circumacti, currusque inanes, et gallinaceorum cristæ cantusque etiam magis terrent, sed maxime ignes.' Lege eundem 10. 21. de gallis gallinaceis. *Lamb.* *Nenu queunt.* Egregie Lambinus ex vet. libris. Vulg. *Hunc nequeunt.* Alii: *Quem.* In qui-

busdam vet. *Nec nequeunt.* Gifan.

717 *Inque tueri*] Et non queunt intueri. *Lamb.*

Ita continuo meminere fugai] Epiphonema. Ita continuo, inquit, memores sunt fugæ potius, quam pugnæ. 'Meminere fugæ,' pro eo quod est, sese in fugam conjiciunt, figuratum est loquendi genus, neque fortasse longe abest ab illo Homerico, quod est 'Ιλ. τ. 148. Νῦν δὲ μνησώμεθα χάρμης· i. e. 'nunc autem meminerimus pugnæ:' neque ab illo, quod est in eodem lib. 5. 527. et 531. Μεμνῆσθαι πόσιος καὶ ἐδητύος, i. e. 'meminisse potionis et cibi:' neque ab illo, quod non semel, sed sæpius usurpatur, Μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς. *Lamb.*

720 *Pupillas interfodiunt*] Pupillas leonum pungunt et stimulant. *Lamb.*

721 *Feroces*] Quantumvis feroces et virtute freti. *Lamb.*

724 *In remeando*] In redeundo, dum redeunt illa semina, si forte in nostras acies penetrarunt. *Lamb.*

726 *Nunc age, quæ moveant*] Nunc docet, animum tenuissimis et celerrimis imaginibus moveri. Epicurus enim existimabat, non solum videndi sensum, verum etiam διανοητικὰς φαντασίας, i. e. visiones ad cogitandum intelligendumque valenteis, simulacris et imaginibus excitari; et quemadmodum sine imaginibus cernere non possimus, ita sine imaginibus cogitari non posse. Qua de re sic M. Tull. lib. 1. de N. Deor. 'Sic enim dicebas, speciem Dei percipi cogitatione, non sensu; nec esse in ea ullam soliditatem, neque eandem ad numerum permanere: eamque esse ejus visionem, ut similitudine et transitione cernatur, neque deficiat umquam ex infinitis corporibus simulacrorum accessio,' &c. Sequitur paullo post: 'Hoc, per ipsos Deos, de quibus loquimur, quale tandem est? Nam si tantummodo ad cogitationem valent, nec ullam habent soliditatem nec eminentiam: quid interest utrum de Hippocentauro, an de Deo cogitemus? Omnem enim talem conformationem animi, ceteri philosophi motum inanem vocant: vos autem adventum in animos, et introitum imaginum dicitis. Ut igitur Ti. Gracchum cum videor concionantem in Capitolio videre, M. Octavium deferentem sitellam: tum eum motum animi dico esse inanem: tu autem et Gracchi et Octavii imagines remanere, quæ in Capitolium cum pervenerint, tum ad animum meum referantur: hoc item fieri in Deo, cujus crebra facie pellantur animi: ex quo esse beati atque æterni intelligantur. Fac imagines esse, quibus pulsentur animi: species duntaxat objicitur quædam,' &c. Sequitur paucis post: 'Nam quid est, quod minus probari possit, quam omnium in me incidere imagines, Homeri, Archilochi, Romuli, Numæ, Pythagoræ, Platonis: nec ea forma, qua illi fuerunt?' &c. Eodem pertinent illa ex Epist. ejusdem ad C. Cassium, epist. ad Fam. l. 15. 'Fit enim nescio quo modo, ut quasi coram adesse videare, cum scribo aliquid ad te, neque id κατ' εἰδώλων φαντασίας, ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam διανοητικὰς φαντασίας spectris Catianis excitari,' &c. Nam satis est mihi locum indicasse: et alibi hunc eundem locum fortasse præferemus. *Lamb.* *Nunc age, quæ,* &c. De sensibus satis disputatum. Cum vero sopitis sensibus plura imaginemur, non indigna est philosopho de imaginatione quæstio; eam autem explicat Poëta usque ad vs. 820. Asserit igitur tenuissimas imagines partim ab ipsis rebus fluentes, partim sponte in aëre formatas, et partim ex variis varie mistas undique vagari; has vero in animum penetrare lacessendoque ipsum efficere ut intelligat

seu imaginetur: inde de Centauris, Scyllis, aliisque monstris quæ nemo unquam sensibus usurpavit, de mortuis etiam cogitamus, vss. 27. Cicero Ep. Fam. lib. 15. scribens ad Cassium qui recens se Epicureis addixerat: 'Fit nescio quid,' inquit, 'ut coram adesse videaris cum scribo aliquid ad te, neque id *κατ' εἰδώλων φαντασίας*, ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam *τὰς διανοητικὰς φαντασίας* spectris Catianis excitari.' *Creech.* Hactenus docuit, sine imaginibus cerni non posse, neque sentiri. Nunc ne quidem et cogitari. Vide Ciceron. ad Cassium lib. 15. Epist. *Preig.*

731 *Bracteaque auri*] Et tenuissima auri veluti membrana. *Lamb.*

733 *Percipiunt oculos*] Sic habent quinque libri manuscr. et omnes typis impressi, præter Aldin. antiq. in quibus legitur *percipiunt oculi*, mendose: nam 'percipere' hic ponitur pro occupare, seu afficere, seu perfundere. Sic 5. 604. 'Est etiam quoque uti non magno solis ab igni Aëra percipiat calidis fervoribus ardor.' eadem ratione dicuntur illa, 'percipit me odium,' 'horror,' 'fames,' &c. *Lamb.* *Percutiunt oculos.* Ita veteres; recte. Sic sup. 'feriunt,' vs. 695. Vulg. *percipiunt oculos*, Alii: *oculi*. Gifan. *Percipiunt*. Penetrant, ut 'ægritudo me percipit,' jam alibi. *Faber.*

734 *Corporis hæc quoniam penetrant per rara*] *Rara corporis* dixit, corporis (ut ita dicam) raritates, quas alibi 'inania,' 'cavernas,' et 'caulas' appellat. *Lamb.* *Cientque Tenuem animi naturam intus, sensumque lacessunt*] Tenuis animi natura, mens est; itaque legendum, *mentemque lacessunt*. Quod si probem, mora mera sit. Et ita esse ut dico, lector cate, videbis. alii, *numerus erunt*, *&c.* lege modo vs. 752. 'Tenuis enim mens est, et mire mobilis ipsa.' Item 762. 'Mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacessunt.' Ergo simulacra 'lacessunt mentem,' ut legendum aio. Adde, nec enim mora longa est, et vss. 726. 727. 'Nunc age, quæ moveant animum res, accipe, et unde, Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.' *Faber.* *Sensumque lacessunt. Mentemque lacessunt:* Faber, recte: sic vs. 752. 'Tenuis enim mens est,' &c. Et vs. 762. 'Mens animi vigilat,' &c. *Creech.*

736 *Videmus*] Videre videmur, nempe somniantes: vel videmus animo, et cogitamus vigilantes. vel dic Centauros, i. e. Centaurorum imagines, &c. Centauri autem, Scyllæ, Cerberi non fuerunt, ut statim dicet, cum tamen eorum imagines ad animos nostros perveniant. Ad hunc locum pertinent illa Ciceronis ex l. 1. de N. D. 'Quid quod ejusdem hominis imagines aliæ in meum animum incurrunt, aliæ in tuum? quid quod earum, quæ nunquam omnino fuerunt, neque esse potuerunt, ut Scyllæ et Chimæræ,' &c. Ibid. 'Quis enim Hippocentaurum fuisse, aut Chimæram putat?' Sic Virg. 6. 286. conjuncte posuit 'Centauros' et 'Scyllas,' ut res inaneis: 'Centauri in foribus stabulant, Scyllæque biformes.' Iterum M. Tull. lib. 1. Tusc. Quæst. 'Qui enim satis viderit, id quod est luce clarius, animo et corpore consumpto, totoque animante deleto, et facto interitu universo, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil: is plane perspiciet, inter Hippocentaurum qui nunquam fuerit, et regem Agamemnonem, nihil interesse.' Sed hac de re inf. plura fortasse dicentur. *Lamb.*

738 *Quorum morte obita*] Sic sup. 1. 136. 'Cernere uti videamur eos, audireque coram, Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.' *Lamb.*

740 *Partim sponte sua*] Ut Cerberorum, Scyllarum, et similium rerum, quæ scilicet nunquam fuerunt. *Lamb.*

741 *Partim quæ variis ab rebus cumque*] *Quæcumque*, tmesis. *Lamb.*

742 *Et quæ consistunt*] Sic legi debet, non, ut in vulgatis, *conficiunt*: nisi quis malit legere *confiunt*, ut habent nonnulli lib. scripti, (quod tamen vix probem, propterea quod inconcinnum videatur ita loqui, *confiunt facta*:) vel, ut quidam doctus putat, *conveniunt*. Videtur Lucretius tertium simulacrorum genus hoc versu fecisse, ut tria genera ab eo facta esse intelligamus. Primum genus eorum quæ sponte fiunt, id est, per se, ut quæ non fluunt ab ulla re, quæ sit in rerum natura, verbi gratia, simulacra Scyllæ, Cerberi, et similia. Secundum genus eorum quæcumque ex rebus quæ sunt, fluunt, ut simulacra hominis, equi, lecti, et similia. Tertium eorum quæ composita et constituta sunt ex pluribus earum rerum, quæ partim sunt, partim non sunt, figuris; ut sunt Centaurus, seu Hippocentaurus, Chimæra, Tragelaphus. nam Hippocentaurus fit ex homine et equo: Chimæra, a prima parte, ex leone; a media, ex capra; a postrema, ex dracone: Tragelaphus, ex altera parte hircus est, ex altera cervus. Itaque fortasse ita legendum est potius, *Partim quæ constant ex harum facta figuris.* alioqui secundum genus simulacrorum continebit et simulacra rerum quæ sunt, et simulacra rerum quæ non sunt. *Lamb.* *Et quæ confiunt.* Sic veteres quidam, recte. Unde postea factum: *conficiunt*, et *consistunt*. Ita enim etiam in quibusdam libris est. *Gifan.*

744 *Natura animalis*] Sic restitui ex cod. Bertiniano, in quo memini scriptum esse *animais*. nam *animai* quod est in libris vulg. ferri non potest. *Lamb.* *Animantis.* Ita vet. nostri. In aliis: *animantum.* Vulgati: *animai;* male. *Gifan.*

745 *Convenit imago*] Sic habent nostri omnes lib. vet. neque hic, mea quidem sententia, quicquam mutandum: quamquam nonnulli legi volunt *concurrit*. Lamb. *Concurrit imago.* Hoc rectius ex vet. libris, quam in aliis: *convenit*. Quidam veteres: *acrescit*. Gifan.

746 *Hæreseit facile*] Sic habent tres libri manuscr. quibuscum consentiunt omnes typis excusi, quos quidem viderim: duo reliqui manuscr. *Accrescit facile*, *&c.* quos non sequor. Puto enim scriptum esse a librario *aerescit*, sine aspirationis nota, deinde postea ab alio librario factum *accrescit*, ex *aerescit*. Si quis tamen *accrescit* probabit, non pugnabo. *Lamb.*

753 *Hæc fieri (ut memoro) facile*] Probat, animi rationem et cogitationem imaginum accursu commoveri, a similitudine videndi. hoc ita fieri (inquit) ut dico, ex hoc intelligere possis, quatinus, id est, quoniam, seu quia, hoc, quod mente videmus, simile est oculis, i. e. simile est atque illud quod oculis cernimus. Sic autem restitui jam ab initio, cum in omnibus libris vulgatis impressum, neque aliter scriptum esset in plerisque veteribus, *quatinus hoc simile est illi.* quam emendationem Thrasones secuti sunt, dissimulantes, et taciti, more suo, quasi in libris vulgatis repertam. *Lamb.* Id totum de quo jam quæritur per simulachra effici demonstrat vss. 8. Res enim illa v. gr. leo, quem cogitamus, prorsus similis est leoni isti quem oculis usurpamus: at dum visus per simulachra fiat, per simulachra itidem, quæ par visui est, imaginatio. *Creech.*

755 *Atque oculis simili*] I. e. et necesse est nos cernere mente atque animo similiter oculis, id est, similiter ut oculis videmus. *Lamb.* *Oculis simili.* Ita in veteribus; recte. Vulg. *similis.* Gifan.

756 *Forte leones*] Adjecit adverbium 'forte,' quia leones posuit potius, quam aliud animal. quasi ita dicat:

Finge, me aliquo casu leones videre. Hos igitur leones, quos forte video, non nisi per simulacra a leonibus in aciem oculorum meorum affluentia cernere queo. At cogitatio ita fit, ut visus. Ergo leones cogitare non possum sine imaginibus leonum ad animum meum accurrentibus. Non celabo lectorem, legi in cod. manuscr. *me forte leonum*, mendose opinor. *Lamb.* *Leonum* in vet. lib. *Gif.*

759 *Per simulacra leonum cætera*] Copulationem 'et,' quæ erat post vocem 'leonum,' sustuli, secutus auctoritatem codicis Bertiniani. tollendam autem esse etiam ratio pervincit. Nam hoc sentit Lucretius: Quoniam docui, me leones et alias res cernere per leonum et aliarum rerum simulacra, quæ oculos lacessunt: positum autem et concessum est, cogitationem simili ratione atque visum fieri: sequitur, mentem similiter per alia simulacra magis tenuia moveri, et me leones cogitare per ea simulacra quæ mens ita cernit, ut oculi ea quæ sunt majora cernunt. *Lamb.*

761 *Nec ratione alia quom somnus*] De somno cognoscemus hoc eodem libro, non multis post versibus. *Lamb.* Raro vigilantes, at sopitos mortuorum imagines lacessunt, nempe quoniam vss. 11. imagines quaquaversum oberrantes sic in dormientem incurrunt, ut in animum ejus penetrantes ipsum pervellant, et earum rerum quarum imagines sunt imaginationem creent. Istos vero jam diu mortuos coram adesse falso credimus, quoniam sensus, quibus solis verum a falso distinguimus, sopiti officium suum facere non possunt; torpet etiam memoria, et illum qui videtur adesse coram, mortuum fuisse non amplius meminimus. *Creech.*

Nec ratione alia, cum somnus membra profudit, Mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacessunt Hæc eadem nostros animos, quæ, quom vigilamus: Usque adeo, certe ut videamur cernere eum, quem Reddita vitai jam mors, et terra potita est] Conveniant licet harioli, haruspices, et quidquid ubique divinatriculæ artis est; nihil certi, nil boni hinc elicient. Quid enim est, 'Mors vitæ reddita?' sed nihil urgeo: advocandi tempus dabitur. Quid tandem? mussant: nihil enim est quod respondeant. Lege itaque, nam istud *mors* glossema est, lege, inquam, fidenter, *Reddita vitai jam pausa, et terra potita est.* 'Pausa vitæ' mors est; Ita in 3. 943. 'Frigida quem semel est vitai pausa secuta.' Et antea in eod. lib. 872. 'Inter enim jecta est vitai pausa.' Bene autem *pausa vitæ reddita;* mortui enim eadem fruuntur quiete, qua fruuntur qui nunquam nati sunt. Sic enim locus hic intelligi possit. *Faber.* I. e. Cui mors cum vita commutata est. Lambinus, *Reddita vita.* Salmasius a Reddire: apud Plautum Cas. 1. 1. 41. Men. 5. 7. 59. 'Reddibo' legitur. Faber denique *Reddita vitai jam pausa,* 'Pausa vitæ,' mors: ita sæpe Lucretius. *Creech.* Nihil, ut puto, peccavimus, ex fide Mss. Lucretio antiquitatis genium restituentes. *Hav.*

762 *Mens animi*] Ita sæpe hæc duo conjunguntur, ut 5. 150. 'animi vix mente videtur.' et 6. 1181. 'Perturbata animi mens in mærore metuque.' et sup. 3. 615. 'Denique cur animi numquam mens consiliumque Gignitur in capite?' sic et Plautus Cistell. 2. 1. 5. 'nullam mentem animi habeo: Ubi sum, ibi non sum; ubi non sum, ibi est animus.' Sed de hoc genere plura ad illum locum Hor. Epist. ad Villic. 1. 14. 8. 'tamen istuc mens, animusque Fert.' *Lamb.*

765 *Reddita vitai*] Mors vitæ reddita. hoc est (ut opinor) mors cum vita commutata. *Lamb.*

Terra potita est] *Quem terra potita est*, i. e. quem terra humatum tenet. De hoc verbo, et id cum accusandi casu interdum jungi, supra notatum, 3. 1050. 'quorum unus Home-

rus Sceptra potitus,' &c. *Lamb.*

766 *Quod omnes Corporis affecti*] Quidam libri scripti habent *effecti*, alii *effeti*, alii *affecti:* nonnulli typis excusi, *effecti*. ego *offecti* non improbo: quod interpretor obstructi, et somno, quasi obice quodam, impediti. sup. 2. 154. 'extra Officiuntur, uti cogantur tardius ire.' ne *affecti* quidem est rejiciendum; de quo sup. 2. 1150. 'Usque adeo fracta est ætas, affectaque tellus.' *Lamb.* *Offecti sensus.* Ita quidam veteres; rectissime. In aliis: *adfecti*. Vulg. *effecti*. Gifan.

769 *Præterea meminisse jacet*] *Meminisse*, i. e. memoria, seu vis et potestas animi, qua res præteritas meminimus, τὸ μεμνῆσθαι. Sic loquitur Enn. p. 84. 'Aut occasus ubi, tempusve audere repressit.' 'audere,' i. e. audaciam, τὸ τολμᾷν. Plaut. Bacchid. 1. 1. 50. 'hic vereri perdidit.' τὸ αἰδεῖσθαι, i. e. τὴν αἰδῶ, seu 'pudorem.' Idem Lucret. supr. eod. lib. vs. 99. 'Esse in imaginibus missis consistere eorum.' 'esse,' i. e. τὸ εἶναι. et eodem libro infra vs. 834. 'Nec fuit ante videre oculorum lumina nata.' 'videre,' i. e. τὸ ὁρᾷν. et M. Tullius lib. 2. de Fin. 'Id primum videamus, beate vivere vestrum quale sit.' *meminisse* autem legendum esse, non (ut est in quibusdam vulgatis) *mens ipsa*, testantur quinque libri manuscr. *Lamb.* Ita veteres quidam; recte. In quibusdam vet. *mens ipsa;* quod ex glossa irrepsit. Sup. 3. 1053. Vide et inf. a vs. 980. et seqq. *Gifan.* Τὸ 'meminisse,' memoria. *Faber.*

770 *Dissentit*] Quid si *discernit?* Creech.

Mortis lethique potitum] Qui dormit (inquit) quia vis memoriæ sopita est, non dissentit, neque negat, eum esse mortuum, quem sibi vivum cernere videtur. 'Potitum' autem 'mortis' dixit pro eo quod est in potestatem mortis redactum. sic Plautus 'potitus hostium,' Captiv. 'Nam postquam meus rex est potitus hostium,' &c. i. e. in hostium potestatem pervenit. Itemque alibi non semel. Sic et Julianus Jurisconsultus Digestis, titulo 'de captivis et postlim. reversis.' cap. 22. 'Apparet ergo eadem omnia pertinere ad hæredem ejus, quæ ipse, qui hostium potitus est, habiturus esset, si postliminio revertisset.' Et Triphonius eod. tit. cap. 12. 'Cetera quæ in jure sunt, posteaquam postliminio rediit, pro eo habentur, ac si numquam hostium potitus esset.' Et Ulpian. titulo, 'ex quibus caus. majores:' 'Ego autem etiam nomine ejus qui hostium potitus est, si curator, ut plerumque, fuerit bonis constitutus, auxilium competere existimo.' Idem titulo, 'de testamento milit.' cap. 10. 'Facere testamentum miles hostium potitus, nec jure militari potest.' *Lamb.*

Lethi potitum] Ita sæpe Plaut. in Capt. 'Potitus hostium' pro, in potestatem hostium redactus. *Faber.*

772 *Quod superest*] Docet non esse mirum imagines moveri, et saltare, et similia facere: aut certe facere videri. *Quod superest*, i. e. quod reliquum est. *Lamb.* Sed hæc simulachra, quæ per somnum apparent, huc et illuc discurrunt, vagantur, saltant. Quoniam vss. 6. dum aliquamdiu in eadem cogitatione perseveramus, non eadem consistente imagine nos utimur, sed pluribus continuo fluxu sibi succedentibus, quæ si eodem situ maneant, res immota videbitur, si variato, tum res necessario videbitur mota. *Creech.*

773 *In numerum*] Apte, composite, numerose. sic 2. 636. 'Armati in numerum pulsarent æribus æra.' Virg. Georg. 4. 174. de Cyclop. 'Illi inter sese magna vi brachia tollunt In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.' cujus contrarium est 'extra numerum.' Idem Lucret. 5. 1400. 'Atque extra numerum procedere membra moventeis Duriter, et duro terram pede pellere matrem.' Hor.

Ep. ad Loll. 1. 18. 59. 'Quamvis nil extra numerum fecisse modumque Curas.' Ad quem locum plura a nobis annotata sunt. *Lamb.*

776 *Endo statu*] Sic reposui, cum legatur in libris omnibus, *Inde statu*, plane mendose: legendum enim *Endo*. Quamquam fateor me olim reposuisse *Indu*, quod item reperitur in omnibus fere libris pro endo; sed malo *Endo*, idque rectum puto: quod valet in. Sententia autem est hæc: Videtur (inquit) imago in somnis membra movere et gesticulari in numerum, quia postea quam prima imago periit, secundaque continuo in alio statu, quam erat prima, nata est: videtur hæc prima statum gestumque mutasse. quod longe aliter est: nam imago imagini succedit, et uno eodemque tempore aliæ atque aliæ imagines creantur: quemadmodum non est unum lumen, quod a corpore luminoso, quale est corpus solis, fluit: sed aliud atque aliud, quod per successionem quandam non interruptam continuatur ac perpetuatur. qua de re supra. *Lamb.* *Endo statu.* Hoc malui, quam quod in libris: *Inde.* Sic et inf. 6. 889. *Gifan.*

Tanta est mobilitas] Ἐπιφώνημα, ut sup. lib. 1. 'Tantum relligio potuit suadere malorum.' Sed hic versus hinc auferendus est, ut alieno loco positus. Nam infra suo loco ponitur, ibique duntaxat legendus. *Lamb.*

Tantaque sensibili, &c.] Neque hic versus, neque qui deinceps sequitur, Lucretianus est. nam primum non est eorum pura, immo ne Latina quidem oratio: deinde sententia ex eis nulla probabilis, aut huic loco consentanea elici potest. *Lamb.*

Copia particularum, ut possit suppeditare] Suppeditare, i. e. suppetere, ἐπαρκεῖν. Verum (ut dixi) non puto hunc versum esse poëtæ, sed spurium. Itaque sublatis duobus his versib. ut spuriis, sublato et illo, qui hos proxime antecedit, quia frustra et non suo loco locatus est, sic censeo hunc locum esse legendum: *Scilicet id fieri celeri ratione putandum est. Multaque in his rebus quæruntur, &c.* sed non celabo lectorem, scriptum esse in quibusdam vulg. cod. *quærendum.* Lamb. *Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta, Tantaque sensibili quovis est tempore in uno; Copia particularum ut possit suppeditare.* Tres hos versus inducit Lambinus. Ego non ausim ob librorum consensum, etsi eos vix intelligam. Sic et conjectura ductus interpunxi. *Gifan.* *Tanta est.* Infra, sed suo loco, legitur hic versus. Num. 800. At illi alii duo, *Tantaque sensibili*, et, *Copia, &c.* delendi. *Faber.*

777 *Scilicet id fieri, &c.*] Huic versui Codd. subjungunt: *Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta, Tantaque sensibili quovis est tempore in uno, Copia particularum, ut possit suppeditare.* Rejiciunt interpretes, nec repugno, quamvis sententia probabilis, et huic loco consentanea elici ex iis possit. *Creech.*

778 *Multaque in his rebus quæruntur*] *Quærendum;* quidam vulg. *Gif.* Seu *quærendum.* Usque ad vs. 820. difficultates quasdam proponit, et explicat. Primam vss. 9. complectitur, Cum per simulachra mens percipiat, unde de re, quacunque libet, cogitamus? Voluntatem enim nostram observare et ad nutum accurrere imagines, id quidem ridiculum videtur. Deinde vss. 6. Cum simulachra apte, numerose, et decore saltare videantur, an ea credemus hos motus didicisse? Ista profecto esset digna philosopho cogitatio. Respondet Lucretius vss. 21. Præsto adesse omne genus simulachra, sed cum tenuissima sint, animum percipere non posse nisi se contendat, nam negligentem animum æque ac negligentem oculum fugiunt tenuia. Deinde in singulis iis, quæ nos putamus, temporis momentis multa sunt momenta, ita

ut plurima simulachra, quæ sunt maxime mobilia, quolibet momento temporis accurrant, et inter illa imago istius rei de qua cogitare placuit. Hæc quidem mihi videtur hujus loci sententia. *Creech.*

Multa quærendum] Pro multa quærenda. est aparemphaton, h. e. indefinitum verbum neque numeris serviens neque casibus: qua figura loquendi Plaut. utitur in Amphitryone, Prol. vs. 33. 'Justam rem et facilem esse oratum a vobis volo.' In codice Ciceronis in Verrem lib. 7. spectatæ fidei sic legitur: 'Hanc sibi rem sperant præsidio futurum.' Plautus idem in Casina 3. 5. 51. 'Altero te occisurum ait: altero villicum.' cum de ancilla loqueretur. Varro libro primo de R. R. 'In confragoso enim ac difficili valentiora parandum.' Lucilius ad Penelopam conversus ait: 'Nupturum te nupta negas quæ vivere Ulyxem Speras.' Lege Priscianum lib. 9. *Pius.*

779 *Clarandum est*] Clarare oportet, δηλωτέον. sic sup. 1. 112. 'Æternas quoniam pœnas in morte timendum.' *Lamb.*

Exponere] Seu *expandere* legas, perinde est. *Creech.*

780 *Quæritur in primis, quare, quod quoique libido Venerit, extemplo mens cogitet*] Sic M. Tull. oratione pro Milone: 'Fingite animis. Liberæ enim sunt cogitationes nostræ: et quæ volunt, sic intuentur, ut ea cernimus quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meæ.' Idem lib. 1. de N. Deor. 'Chrysippus, qui Stoicorum somniorum vaferrimus habetur interpres, magnam turbam congregat ignotorum Deorum, atque ita ignotorum, ut eos ne conjectura quidem informare possimus, cum mens nostra quidvis videatur cogitatione posse depingere. Hæc quæstio, quare quod cuique libuerit, id cogitet, cum cogitatio simulacris excitetur, pendet ex superiore, quamobrem simulacra moveri videantur. Itaque utrique quæstioni eadem opera respondet: sed Peripateticorum atque Academicorum veterum more, qui ad propositam quæstionem et ad interrogatum pluribus modis, quasi dubitantes, et sibi diffidentes, respondebant: et tamen postremo loco, quam sententiam et rationem magis probabant, ponebant.' Sic igitur Lucretius hoc loco. Quæritur (inquit) quare, quod cuique libuerit, idipsum continuo mens ejus cogitet. An quia simulacra nostro arbitratu ad nos accurrunt, nobisque obtemperant, cum de re aliqua cogitare volumus? an potius quia in uno tempore multa delitescunt tempora, quæ non nisi ratione esse intelliguntur? Atque iccirco fit, ut quovis tempore et quibusvis in locis simulacra præsto sint, atque ad nutum nostrum parata nobis assistant? Hanc de imaginibus, et de cogitandi per imaginum appulsum ratione, Epicuri sententiam irridet et improbat M. Tull. Epist. quadam ad Cassium lib. 15. Epist. his verbis: 'Fit enim nescio quomodo, ut quasi coram adesse videare, cum scribo aliquid ad te: neque id κατ' εἰδώλων φαντασίας, ut dicunt tui amici novi: qui putant etiam διανοητικὰς φαντασίας spectris Catianis excitari. Nam ne te fugiat, Catius Insuber Epicureus, qui nuper est mortuus, quæ ille Gargettius, etiam ante Democritus, εἴδωλα, hic spectra nominat. His autem spectris etiam si oculi possent feriri, quod, cum velimus, ipsa accurrunt, animus qui possit, ego non video: doceas tu me oportebit, cum salvus veneris, in meane potestate sit spectrum tuum, ut, simulatque mihi collibitum sit de te cogitare, illud accurrat: neque solum de te, qui mihi hæres in medullis, sed si insulam Britanniam cœpero cogitare, ejus εἴδωλον mihi advolet ad pectus.' Idem lib. 1. de N. Deor. 'Quid quod simul ac mihi col-

libitum est, præsto est imago? quid quod etiam ad dormientem veniunt invocatæ? Tota res, Vellei, nugatoria est.' Eodem pertinent illa ejusdem lib. 2. de Divin. ' Igitur me imago Marii in campum Atinatem persequebatur. Nulla nempe species cogitari potest, nisi appulsu imaginum. Quid ergo? istæ imagines ita nobis dicto audientes sunt, ut, simulatque velimus, accurrant? etiamne earum rerum quæ nullæ sunt?' *Lamb.*

782 *Anne*] Dicemusne hanc esse causam quia quando aliquid desideramus statim occurrit imago, quæ ad id nos incitet? ' Anne' et ' an' indiscriminatim dicimus. Catullus: ' Est ne novis nuptis odio Venus? an ne parentum Frustrantur falsis gaudia lachrymulis?' Tranquillus in Augusto: ' Anne refert ubi et in quam arrigas?' *Pius.*

783 *Occurrit imago*] Sic quidem habent libri omnes, et manuscr. et typis excusi, quibus usus sum: sed videtur potius legendum *accurrit*, ut declarant ea quæ paullo ante ex Marco Tullio protulimus, ibi: ' Cum velimus, ipsa accurrunt,' &c. et ibi, ' Ejus εἴδωλον mihi ad pectus advolet,' &c. nisi dicamus, *occurrit* positum esse pro accurrit, antique, quod alias notavimus. Lege Festum in præpositione ' Ob.' *Lamb.* *Occurrit imago.* Ita omnes libri; i. e. accurrit. Nam verbo accurrendi utitur sic Cic. 2. de Divin. et lib. 15. Epist. ad Cass. *Gifan.*

784 *Si terram cordi est*] Lege *si terra est cordi.* si capessere volumus iter terrenum an maritimum, nunc nobis illarum rerum occurrit imago: quæ nos ad id lacessat et provocet. *Pius.*

786 *Omnia sub verbone creat*] Omniane simulacra sub verbo gignit natura? Vel ex hoc loco perspicuum est, ubicunque legitur in codicibus, sive manuscriptis sive impressis, *simulacra geruntur*, legendum *genuntur*, i. e. gignuntur. *Lamb.*

789 *Quid porro, in numerum*] Videtur reverti ad priorem quæstionem, quamobrem simulacra in numerum moveri videantur: eamque una opera dissolvere. *Lamb.*

791 *Mittunt*] Immittunt: brachio brachium insertantes: quod et hodie audio observari: multinodes chorearum ambages: de quibus Apuleius in decimo: quidam huc vergere contendunt: idque nec minus Ovidianum: ' Si mollia brachia, salta.' *Pius.*

792 *Et repetunt oculis, &c.*] Puto hunc esse verborum ordinem: Et repetunt gestum pede oculis convenienti, ποδὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἁρμόζοντι· vel legendum, *Et repetunt manibus gestum pede convenienti.* Lamb. *Repetunt oculis.* Abeat vox *oculis*, et succedat *ollis*, brachiis viz. meliori jure. *Creech.*

793 *Scilicet arte madent*] Sic habent libri manuscr. *Scilicet arte madent, &c.* inquam, quod ego olim quidem lectori indicaram: neque satis probaram, tantumque lectoris judicio rem totam permiseram: nunc autem, rejecta vulgata lectione, *Scilicet arte valent, &c.* quæ est supposita, antiquam amplector. *Lamb.* *Arte madent.* Sic lego ex vet. libris. Marullus fecit: *valent.* contra libros vet. Et ita vulgati. Vide Indicem: ' Madere arte.' *Gifan.* Arte instructa sunt; metaphora a re infectoria (quamquam et cibi percocti ' madere' dicantur Plauto et aliis): eadem ratione ' Lana bibere succum' dicitur Horat. et Virg. Ita et Tertullianus de fraternitate Christianorum; ' Qui unum' (i. e. eundem) ' spiritum biberunt sanctitatis;' et in lib. de pudicitia, ' Ebibere notitiam Apostoli.' Eadem metaphora a re infectoria Platoni placuit in politicis pag. 57. Edit. Læmarianæ. Sed urgent operæ, et indicasse satis est. *Faber.* *Arte madent.* Ita Codd. et recte: alii tamen *valent.* Creech. *Arte madent.* In integris librorum monumentis conservatum reperimus, non ut in degene-

ribus editionibus: *arte valent.* Ut enim 'arte imbui' dicimus, sic et 'arte madere' honesta eademque translatione Romanos veteres dixisse defendimus. Turneb. Adv. 13. 20. *Preig.*

795 *An magis illud*] I. e. an potius illud erit verum, quia in uno tempore multa inclusa sunt tempora: quibus singulis temporibus singulæ nobis paratæ præsto sunt imagines? *Lamb.*

Tempore in uno] In vet. quibusdam: *illo.* Gif.

796 *Cum sentimus, &c.*] Hunc versum delendum puto, ut spurium. Nam et corrumpit sententiam hujus loci, et nullam ipse probabilem sententiam continet, nisi quis dicat hoc modo retineri et interpretari posse: An magis illud erit verum, tum cum id sentimus; i. e. cum videntur nobis imagines in numerum brachia jactare, et saltare, in uno tempore, multa inclusa latere tempora, ut cum vox una uno tempore missa, plura tempora metitur? Omnino in hoc loco, atque in hoc versu, mihi aqua hæret. Adde quod in quatuor lib. manuscr. ita eum scriptum reperi, *Consentimus, id est, cum vox emittitur una:* cujus scripturæ quæ sententia aut quæ ratio sit, non satis dispicio. Putavi aliquando sic legendum, *Cum sentimus item, ut, cum vox emittitur una:* vel sic, *Cum sentimus idem, ut cum vox emittitur una.* sed quorsum hæc, cum mihi delendus esse videatur? *Lamb.* *Consentimus, id est,* ita fere vet. libri. In aliis: *Cum sentimus, id ut.* Gifan. Versus spurius, cujus sententia stare non potest. *Faber.* *Cum sentimus id, &c.* Alii *Consentimus, id est, cum vox emittitur una:* ejiciunt interpretes meliores, nec ego revoco. *Creech.*

799 *Locis in queisque parata*] Sic habent quatuor libri manuscripti, Vatic. Scipionis, Faërni, Bertinianus: et ita legendum est. Cum his congruunt illa M. Tullii lib. 1. de N. D. quem paullo ante protuli: 'Fluentium frequenter transitio fit visionum, ut e multis una videatur.' *Lamb.*

800 *Tanta est mobilitas, et eorum*] Hoc loco duntaxat et scribi, et legi debet hic versus. Jam duos versus, qui deinceps in omnibus libris leguntur, sustuli, ut alieno loco inculcatos, et frustra repetitos, et minime ad hunc locum quadranteis: leguntur enim supra suo loco post versum, 'Nam fit ut in somnis facere hoc videatur imago,' apte enim sequitur, 'Quippe ubi prima perit,' &c. 'prima' autem imago scilicet. At hic non licet ita dicere, quia non antecedit nomen 'imago,' sed vox 'simulacra,' quæ est numeri multitudinis. *Lamb.* *Tanta est.* Duos illos versus: 'Hoc, ubi prima perit,' ut alieno loco inculcatos, cum Lambino circumscripsimus. *Gifan.*

Et quia tenuia sunt] Quærere aliquis poterat: Sed si mens cogitare non potest, nisi per occursum seu accursum simulacrorum, et, si, quod cuique libuerit, id cujusque mens facile cogitare potest, quia quovis tempore et quovis in loco parata sunt et præsto sunt simulacra: qui fit, ut, cum infinita et omnis generis simulacra ei præsto sint, non æque videat eodem tempore ea quæ non vult, atque ea quæ vult? Respondet Lucretius, ea simulacra, quibus mens movetur, et quæ videt, esse tenuissima, et longe tenuiora scilicet, quam quæ oculis cernimus. Quapropter animus non, nisi se contendit acute, ea cernere potest. ea igitur, quæ accurate et contente cernit, cernit acute, quæ vero leviter, et (ut ita dicam) aliud agens cernit, ea dilabuntur et pereunt. Idque ex similitudine oculorum intelligere licet, qui cum rem aliquam cernere cœperunt (quod sine simulacris facere non possunt) eam rem acute cernere non possunt, nisi simulacra illa contenta acie cernant. *Lamb.*

801 *Nisi se contendit, acute Cernere*] Sic restitui, reclamantibus omnibus codicibus, admonitus ab eo loco qui est inf. septimo abhinc versu: in quo ita loquitur, 'contendere se atque parare.' 'Contendere' autem his locis agendi vim habet, ut cum dicimus, 'contendere nervos,' 'contendere aciem oculorum,' 'contendere vireis.' Idem Lucret. inf. eod. lib. 986. 'Et quasi de palma summas contendere vireis.' Idem 1. 67. 'Primum Graius homo mortaleis tendere contra Est oculos ausus.' ad quem locum plura. *Lamb.* *Nisi quæ contendit.* Ita lib. omnes. Lambinus tamen legit: *se*, rectius fortasse: ut mox: 'contendere se atque parare.' Et tamen vetus scriptura non est mala, ut mox: 'Præterquam queis est in rebus deditus.' *Gifan.*

802 *Omnia quæ sunt præterea*] I. e. omnia simulacra, quæ sunt præter illa, ad quæ cernenda animus sese contendit et parat, pereunt. *Lamb.*.

803 *Nisi sic sese ipse paravit*] I. e. nisi sese contendit, ut ea cernere queat, nempe dum rerum consecutionem et seriem considerat. *Lamb.*

804 *Ipse parat sese porro*] Porro (inquit) ipse animus sese componit et parat ad cernendum, speratque fore, ut videat id quod quamque rem consequitur, i. e. quod cuique rei est consequens. *Lamb.*

806 *Nonne vides*] Hoc ostendit a simili. *Lamb.*

808 *Nec sine eo*] I. e. nisi se contendant et parent ad cernendum. Etiam mathematici docent, primum, adspectus alios fieri per lineas a punctis rerum adspectabilium ad perpendiculum in oculum, seu in visum incidenteis; et hi adspectus distincti appellantur: alios per lineas, quæ a rebus adspectabilibus non cadunt in visum ad perpendiculum; et hi indistincti nominantur: deinde omnem adspectum fieri vel inspectione simplici, et subita oculi adjectione ad rem aliquam; vel contuitione accurata et intenta. Ut igitur rem aliquam acute cernam, et plane ac perfecte inspiciendo cognoscam, duo concurrere oportet: unum, ut res quæ cernitur, oculo sit ad perpendiculum opposita, lineæque a re quæ cernitur, in oculum ad perpendiculum incidentes, pyramidem efficiant, cujus vertex sit in puncto medio oculi, basis vero in extremitate seu summa cæsura rei quæ cernitur: alterum, ut rei contuitio sit diligens et accurata, et tam diuturna, quantum satis sit. *Lamb.*

809 *Et tamen in rebus*] Licet (inquit) intelligere, etiam in rebus apertis ac manifestis, nisi animum attendas dum eas cernis, et si aliud agas, aut si peregrinetur animus, proinde esse, quasi eæ ipsæ res omni tempore abs te fuerint remotissimæ, tibique obscurissimæ. sic M. Tull. lib. 1. Tuscul. 'Itaque sæpe aut cogitatione aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris oculis et auribus, nec videmus nec audimus.' *Lamb.*

811 *Semotæ fuerint, longeque remotæ*] Sic legendum vel invitis omnibus codicibus, in quibus legitur, *semotum fuerit, longeque remotum:* et, ut ita legatur, sententia ipsa flagitat. *Lamb.* *Semotum fuerit, longæque remotum.* Lambinus: *semotæ fuerint, longeque remotæ.* Ego non ausim contra omnes libros, imo nolim. *Gifan.*

813 *Præter quam quibus est in rebus*] Secutus sum cod. Parisiens. Venetos antiq. Flor. etiam Bertin. et Memm. Manuscriptos. hoc tamen interest inter Venetos et Florent. quod in Florent. legitur, *queis est in rebus*, et ita in Bertiniano: in Venetis, *quibus est in rebus*, et ita in Paris. Jam hoc loquendi genus, 'deditus in rebus,' 'deditus in studio,' usitatum fuit antiquis. Catull. in nuptias Juliæ et Manlii: 'Non tuus levis in mala Deditus vir adultera.' Iterum

Lucret. sup. 3. 648. 'Et simul in pugnæ studio quod dedita mens est.' Cato: 'Poëticæ arti honos non erat. si quis in ea re studebat, aut sese ad convivia applicabat, grassator vocabatur.' *Lamb.* *Præter, quam quibus est.* Ita in vet. nostris, et aliis. In quibusdam: *queis.* Gifan.

815 *Ac nos in fraudem induimus*] Eleganter et venuste dictum 'induere se in fraudem.' Sic M. Tull. Verr. de jure dicundo: 'Hic videte in quot laqueos se induerit.' Idem in Lucullo: 'Philo autem dum nova quædam commovet, quod ea sustinere vix poterat, quæ contra Academicorum pertinaciam dicebantur: et aperte mentitur, ut est reprensus a patre Catulo, et, ut docuit Antiochus, in idipsum se induit, quod timebat.' Idem de Divin. lib. 2. 'Cur vos induitis in eas captiones, quas numquam explicetis?' Plaut. Casina 1. 25. 'Mea præda est illa: proin tu te in laqueum ne induas.' *Lamb.*

Frustramur et ipsi] Cum in codicibus quibusdam manuscriptis reperissem scriptum, *frustraminipsis*, idque cum litura: in aliis, *frustramur id ipsi*, et ita in Parisiens. et Venetis antiq. ego *frustamur et ipsi* reposui: quæ scriptura perspicue vera est. Jam vero etiam Arist. lib. de insomniis scribit, nos facile decipi ac falli circa sensus, maxime cum perturbati aliquo animi motu sumus; ut amantes videntur ex parva similitudine eam, quam amant, cernere; timidi et ignavi hostium conspectum sibi fingunt, &c. cujus rei exstat exemplum apud Cæs. lib. 1. de Bell. Gall. ubi narrat, 'Considium quendam, alioqui rei militaris peritissimum, cum exploratum, quid hostes agerent, missus esset, metu perterritum, quod non vidisset, pro visu sibi renuntiasse.' *Lamb.* *Frustramur id ipsi.* Sic fere omnes libri vet. In quibusdam vulg. *frustra nimis.* Lambinus conjicit: *frustramur et.* Gifan. Verbum 'frustrari' similiter occurrit 4. 565. et 969. satis commoda tamen Mss. est lectio *frustra nimis ipsi.* Hav.

816 *Fit quoque ut interdum, &c.*] Tertia (si sit alia a præcedentibus) difficultas vss. 5. continetur: Eadem viz. imago modo mas, modo fœmina, modo puer, et subito senex per somnum apparet. Sed ista eo modo quo reliquæ explicari potest: saltem in explicandis somniis, quorum maximam partem obliti sumus, frustra moramur. *Creech.*

820 *Sopor atque oblivia curant*] Hoc significat: Non miramur, dum dormimus, quæ ante fæmina nobis visa sit, eam nunc virum esse factam, propterea quod tum 'meminisse jacet, languetque sopore,' ut sup. dixit vs. 769. 'Sopor atque oblivia curant.' I. e. efficiunt, ne hoc miremur. Tralatio est. sic loquitur 3. 128. 'calidique vaporis Semina curare, in membris ut vita moretur.' et 5. 1014. 'Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus Non ita jam possent cæli sub tegmine ferre.' *Lamb.*

821 *Illud in his rebus vitium vehementer inesto; Effugere illorumque errorem præmeditemur*] Ita ex vet. libris scripsi. In quibusdam erat: *præmetitemur.* Hinc in aliis: *præmetuentur.* Nostra verissima est scriptura; quam veteres interpretantur, imo totus locus postulat. *Gifan.* *Illud in his rebus vitium vehementer, et istum Effugere errorem, vitareque præmeditator.* Hos duos versus indignis modis corruptos, ego vestigia scripturæ veteris odoratus, et Lucretii sententiam ipsis cubilibus persecutus, non infeliciter, mea quidem sententia, restitui. Sed proponam primum scripturarum dissimilitudines: deinde ejus scripturæ, quam probavi, sententiam explicabo. Sic igitur scriptum est in cod. Vatic. *Illud in his rebus vitium vehementer inesse Effugere errore, multareque præmetuen-*

tor: in Tett. et Faërn. *Effugere errores, multasque præmetuentur*: in Bertin. *Effugere errorem, vitareque præmetuenter*: in Memm. *Effugere errore, vitareque præmetuenter.* cod. typis impressi, Paris. et Venet. antiqui, *Effugere errorem, vitareque præmeditemur.* ceteri vulgati ita corrupti sunt, ut pigeat me referre. Sic igitur repono, *Illud in his rebus vitium vehementer, et istum Effugere errorem, vitareque præmeditator, &c.* i. e. multo ante meditator in his rebus illud vitium, istumque errorem effugere ac vitare, ne scilicet facias, neve existimes, oculos ejus rei gratia esse creatos, ut cernamus; suras et pedes, ut ambulemus; brachia et manus ad ea facienda, quæ ad vitam sint utilia, &c. Non enim membra aut quicquam omnino in corporibus nostris natum est, ut eo utamur: sed ex eo quod natum est, proficiscitur usus. Neque enim viderunt homines, ante quam oculos a natura habuerunt, neque ante orationes habuerunt, aut omnino locuti sunt, quam lingua creata est: sed contra et oculi prius creati sunt, quam quicquam cernerent, et lingua prius nata est, quam loqui posset. Quod si id verum esset, quod quidam arbitrantur, membra esse creata, ut eis cerneremus, audiremus, fabricaremur, ambularemus, &c. sequeretur ex eo, nos et prius, quam oculos haberemus, cernere, et sine manibus fingere aut pingere, et sine pedibus ambulare potuisse. Nam quicquid alicujus rei fit gratia, id ea re, cujus rei causa comparatur, posterius est tempore: ut lectus dormiendi et quiescendi causa factus est; poculum bibendi causa comparatum est; parma tegendi corporis et vitandæ plagæ gratia reperta est. at prius quam lecti, pocula, parmæ essent, et quiescebant, et bibebant, et plagam vitabant homines. Cum igitur neque ante quam oculi essent creati, cernere; neque ante pedum originem, passus proferre; neque ante manus factas, quicquam contrectare potuerint homines; falsum est et oculos cernendi, et pedes ambulandi, et manus contrectandi causa esse factas. Aliter sentiebant Stoici, ut refert M. Tull. lib. 3. de Fin. 'Jam membrorum, i. e. partium corporis, alia videntur propter eorum usum a natura esse donata, ut manus, crura, pedes, et ea quæ sunt intus in corpore, quorum utilitas quanta sit, a medicis disputatur; alia autem nullam ob utilitatem, quasi ad quendam ornatum, ut cauda pavoni, plumæ versicolores columbis, viris mammæ atque barba.' Hanc autem Epicuri opinionem refellit et Lutatius, sive Lactantius, lib. de Opificio Dei, his verbis: 'Dixit enim neque oculos ad videndum esse natos, neque aureis ad audiendum, neque pedes ad ambulandum: quoniam membra hæc prius nata sunt, quam esset usus videndi, et ambulandi: sed horum omnia officia ex natis exstitisse. Vereor ne hujusmodi portenta et ridicula refutare non minus ineptum esse videatur. Sed libet ineptire, quoniam cum inepto agimus, ne se ille nimis argutum putet. Quid ais, Epicure? Non sunt ad videndum oculi nati?' &c. Cum hæc scripsissem, Zoilus, hac mea emendatione improbata, sic emendandum censuit, *Illud in his rebus vitium vehementer inesto Effugere, illorumque errorem præmeditemur, Lumina qui faciunt, &c.* non solum contra omnium librorum manuscr. auctoritatem, verum etiam præter rationem, et sine ulla sententia. Sed omnino malo mea ab istis Zoilis improbari, quam compilari et harpagari. Simeo Bosius, homo acerrimi judicii, cum hæc jam scripsissem, et ita excudi jussissem, dixit mihi, sibi videri ita posse legi, *Illud in his rebus vitium vehementer vise Effugere, errorem vitareque præmetuenter, &c.* 'vise effügere' inquit,

i. e. vide ut effugias: 'præmetuenter' inquit, i. e. præcaute, *προπεφυλαγμένως*. *Lamb.* *Istud in his rebus vitium vehementer, et istum Effugere errorem, vitareque præmeditator, Lumina ne facias, &c.* Tanta in Mss. Codd. varietas est, uti monuit Lambinus, vix ut certi quidquam constituere possis: alii enim habent, *Illud in his rebus vitium vehementer inesse, Effugere errore, multareque præmetuentor*. Alii autem: *Effugere errores multasque præmetuentur.* Quidam etiam: *Effugere errore, vitareque præmetuenter.* Sed Gifanius rem *εἰς ἄκρον* provexit: sic enim legit: *Illud in his rebus vitium vehementer inesto.* Admirabilem vero Latinitatem et dignam ejusmodi auribus. Ego autem, si quid in tanta verborum confusione tuto licebit tentasse, legam, *Illud in his rebus vitium vitare memento, Effugere illorumque errorem præmetuenter*, I. e. caute, sedulo, considerate. Sed hoc hariolari est; tamen advocato judicio hariolamur. *Faber in Emend.*

Istud in his rebus] Vide Emendationes. Ceterum, si quod in physicis Epicuri maxime improbabile est, hoc ipsum, quod hic asserit Lucretius, tale est. Sed quamobrem ita judicavit? Videlicet (hæc mea sententia est, alii fortasse aliam afferent) si Stoicorum opinionem secutus fuisset, videbat sibi necessario admittendam esse Providentiam; quæ ex consideratione et usu partium humani corporis elucescit maxime. Inde est quod dicere soleo, Galeni librum de usu partium ad comparandam Dei ejusque providentiæ cognitionem longe plus prodesse, quam omnes omnino aliorum libros, qui super iis rebus conscripti a veteribus fuerint. *Faber in Notis.*

Illud in his rebus vitium, &c.] Gifanius, *Illud in his rebus vitium vehementer inesto, Effugere illorumque errorem præmeditemur.* Alii, *Illud in his rebus vitium vehementer vise Effugere, errorem vitareque præmetuenter.* Faber, *Illud in his rebus vitium vitare memento, Effugere illorumque errorem premetuenter.* I. e. caute, sedulo, considerate. Nescio quis *Illud in his rebus vitium vehementer nosse Et fugere errorem vitareque præmetuenter.* Subauditur *χρῆ*, oportet: Nardius denique *Effugere errorem illorum, qui hæc præmeditentur.* Sed de his litigent Grammatici; Præcedenti disputationi subjicit vss. 35. aliam Epicuri opinionem, quam, nisi providentiam admitteret, explicare et defendere fuit necesse. Hæc autem est, nihil in procreandis animalibus providentiæ ratio molita est, nam neque oculi facti sunt ad videndum, neque aures ad audiendum, neque lingua ad loquendum, neque pedes ad ambulandum, quoniam prius hæc nata sunt quam esset loqui, videre, audire, ambulare; uno verbo, docuit Epicurus, non membra facta ex destinatione ad usum, sed membris casu genitis oblatum usum arreptum fuisse. Nam, ut quidpiam ob usum fiat aliquem, præcognosci debet usus, aut præexistere aliquid ex quo is usus necessarius commodusve significetur. Nempe nisi usus quidam præfuisset pugnandi, indormiendi, sitim restinguendi, futurum non fuit ut arma, cubilia, pocula excogitentur. Oculus vero videndi causa non potuit fieri, cum nihil esset visum, et ignoraretur quidnam visio foret. Neque auris auditus causa, cum et nihil foret auditum, et nesciretur quid esset auditio. Atque ita de aliis. *Creech.* Gifanii hæc nota est: 'Ita ex v. l. scripsi, in quo erat *præmetitemur.* hinc in al. *præmetuenter.* nostra verissima est scriptura. quam v. interpretantur, immo totus locus postulat.' Non puto. Neque enim *τὸ illorum* aut *qui faciunt* in ullo codice reperire est. Lambinus: *et istum Effugere errorem vitareque præmeditator.* Egregie vero habetur in Ms. Vossiano et Bertiniano Lambini, satisque evi-

denter alii alludunt: *Effugere, errorem vitareque præmetuenter, Lumina ne facias oculorum clara creata, Prospicere ut possimus.* Disputat contra eos, qui aiunt membra usus causa et cum usu creata. Inesto, ait, effugere vehementer in his rebus illud vitium et vitare præmetuenter errorem, ne opineris lumina clara creata, ut videremus. 'Præmetuenter' (quam elegantem particulam exturbarunt editores) idem est quod prudenter, circumspecte. Notum est præceptum morale, prudentem metuere magis quam sperare. Pro *inesto* quidem habebat et optimus codex, *inesse.* Sed hæc exerratio librarii est, *Vehementer inesto*, i. e. Hoc tibi inculcatum, hoc infixum sit. *Gronov.* Mss. *inesse Effugere, &c.* Fac *inesto* et conjunge cum sequenti verbo: in hunc modum: *Illud in his rebus vitium vehementer inesto Effugere, errorem vitareque, præmetuenti, ut Lumina ne facias, &c.* ita enim distinguendi erunt hi versus, ut sit sensus: inesto tibi effugere, et vitare errorem, præmetuenti, ut ne facias, &c. Aut si *inesse* se recte habeat, subintelligendum scito, cognosce, observa. Quales ellipses alibi multas congessimus. Sed potius lege: *Illud in his rebus vitium vehementer nosse Et fugere errorem vitareque præmetuenter, Lumina, &c.* Vossius. Ex hisce omnibus eam, quam vides in editione nostra, lectionem concinnavi, in qua non tantum scripsi *præmetuenter*, sed etiam *inesse;* illud ultimum nova ratione, non scilicet ut subintelligam puta vel scito, verum ex Græcismo adducta ratione, amant enim sæpe Græci, Attici præsertim, infinitivum pro imperativo usurpare, ut Phocylides: Μέτρῳ μὲν φαγέειν, πιεῖν, καὶ μυθολογεύειν. i. e. 'Moderate edito, bibito, ac loquere,' pro φάγε, πίε, καὶ μυθολόγευε. Neque dubito quin, ut alia multa, ita et hanc elegantiam politiores ex Latinis poëtis sint imitati, nosque in iis videremus, si per editores licuisset. In Lucretio autem non modo hic optimi Mss. sed et pariter 1. 650. infinitivum usurpant: 'si partes ignis eandem Naturam, quam totus habet super ignis, habere.' quamvis ibi pro imperativo adhiberi non potest, sed putes, vel statuas subintelligi debet. *Hav.*

826 *Plicari*] Torqueri, convolvi: unde vulgo tibias et crura 'campas' appellant; quoniam plicantur et flectuntur. κάμπη Græce flexura dicitur. Erucam, quæ in orbem convolvitur, Plautus 'campam' vocat, et Modestus Columella eo versiculo: 'Volvitur ad terram distorto corpore campe.' *Pius.*

827 *Brachia cum porro*] Corrige ex codicibus eruderatis, *Brachia nec porro.* nec tu præterea dixeris, inquit poëta, brachia esse data ut nos juvent ministerio suo: sed nos juvant potius quoniam data sunt. *Pius.*

Esse ex apta] Esse conjuncta. 'Aptum' junctum dicimus: hinc illud Æn. 4. 482. 'stellis ardentibus aptum:' et 'aptare' conjungere: a Græco ἅπτειν. *Pius.*

829 *Ut facere possimus quæ foret usus*] Istud 'foret' satis probare videtur, legendum, non *possimus*, sed *possemus;* neque ut aliter loquamur ratio ipsa sinat. Quis enim eum ferat qui sic scripserit, 'Membra ideo nobis data esse aiunt ut illis utamur si opus esset;' dicendum enim fuit, 'ut illis uteremur.' Scribe itaque *possemus.* Faber. *Quæ foret usus*, i. e. quæ foret opus. Quidam tamen legunt, *quæ ferat usus.* Ego malim hic nihil mutare, et pro *possimus*, legere *possemus.* Lamb. *Quæ foret*, rectius quam *quæ ferat.* Creech.

830 *Inter quæcumque pretantur*] Quæcunque interpretantur: tmesis. *Lamb.*

832 *Nihil ideo*] Forte *adeo.* Gifan.

834 *Nec fuit ante videre*] Ordo est: Nec videre fuit ante oculorum lumina

nata: 'videre' autem interpretor, τὸ ὁρᾷν, ἡ ὅρασις, ut sup. 'Præterea meminisse jacet.' nisi quis malit dicere, *nec fuit*, i. e. nec licuit, videre, &c. *Lamb.* *Videre*, Usus videndi, ut recte Lactantius de Opif. Dei 8. 6. *Creech.*

836 *Præcessit*] Sic legendum, et ita scriptum est in lib. manuscr. quibuscum consentiunt Parisiens. et Veneti antiq. alii enim vulgati habent *præcedit*, non recte. *Lamb.* *Præcessit*, Ita vet. libri. Vulg. *præcedit:* male; nam mox: 'creatæ sunt,' 'fuere,' &c. *Gifanius.*

845 *Objectum*] Πρόβλημα, 'objectum' autem 'parmæ'daret' dixit pro eo quod est, parmam objiceret. Jam vero 'parmam' esse Θρᾳκικὸν ὅπλον, docet auctor vocabularii Latino-Græci; Festus autem, 'scutum breve.' *Lamb.*

Daret objectum parmai læva per artem] Nihil fortasse est quamobrem hic aliud quam quod prima fronte apparet quæratur; sed nec abs re tamen fuerit dicere, clypeatos olim, et præcipue peltastas, discursare per hostilia castra solitos, eo tantum fine ut obvios protruderent, quo ceteræ copiæ disturbatos jam et perculsos aggrederentur. *Faber.*

848 *Quam pocula*] Quare Diogenes, qui in victu naturam bene vivendi ducem sequebatur, cum poculum sibi ligneolum paravisset, viso puero qui concavata manu sorbillabat aquas, pocillum et cymbiolum protinus abjecit, et pandata palma pro vase deinceps est usus. 'Concavat ille manus, palmasque in pocula fingit,' Calpurnius inquit, cum pastoriam vitam describeret. *Pius.*

849 *Hæc igitur possunt*] Hæc, nempe tela, parma, lectus, pocula. *Lamb.*

850 *Vitaque*] Ita hoc loco usurpat 'vitam' ut Græci τὸν βίον, non ζωὴν, pro experientia scilicet et πράξει τῶν ἐν τῷ βίῳ. *Faber.*

856 *Illud item non est*] Nunc cur esuriant et sitiant animantes, rationem affert. *Lamb.* Circa famem et sitim siquis difficultatem moveat, illam vss. 19. facile expediet Lucretius. E rebus omnibus multa corpora emittuntur, ex animalibus plurima, multa per poros corporis, multa per os effluunt; subductis autem hisce partibus, cæteræ minus cohæreant, ideoque totum corpus languidius fiat necesse est; ut hæc intervalla repleantur, cibus sumitur, pariterque potus, inde iterum corpus fit integrum, et vires reficiuntur; potus insuper reprimit calorem istum qui stomachum et viscera nimium torreret. *Creech.*

Corporis ipsa natura] *Ipsa*, i. e. per se se, ultro, δι' ἑαυτῆς. *Faber.*

858 *Quippe etenim*] Aiunt medici, cibum et potum ab animante propter magnitudinem caloris nativi desiderari: qui, nisi cibo et potu restingueretur, membra depasceretur atque absumeret. nunc autem, alimento sicco et humido refrenatus, et vireis imminutas reficit, et quæ depereunt, reparat ac resarcit. *Lamb.*

Atque recedere] Fortasse legendum *ac decedere*, ut sup. 2. 1127. 'Nam certe fluere ac decedere corpora rebus Multa, manus dandum est.' Cum multa (inquit) corpora fluunt e rebus et corporibus nostris, tum longe plurima ex iis animantibus quæ plurimum exercentur atque agitantur. *Lamb.* *Atque recedere*, Vide sup. vss. 699. *Gifan.*

Quippe etenim fluere, atque recedere corpora rebus Multa modis multis docui: sed plurima debent Ex animalibus iis, quæ sunt exercita motu] Tollendum ex oratione vitium est, legendumque .... *sed pluria.* Sic enim sentit poëta, 'multa' ex rebus inanimatis corpora recedere, sed longe 'pluria' ex animalibus quæ motu exercita sunt. Res plana est. Ita etiam olim pec-

catum infra fuerat, 1082. 'Unaque res hæc est, cujus quam pluria habemus,' &c. quem locum restituit diligentissimus interpres. *Faber.*

859 *Docui*] Sup. hoc libro, non longe a princip. *Lamb.*

Sed plurima] Legendum omnino *pluria*, i. e. plura. *Faber*. Faber *pluria*: Nihil muto. *Creech.*

860 *Exercita*] Fatigata. *Lamb.*

866 *Interdatus*] Interea datus: ut et alibi. *Lamb.*

Atque patentem, &c.] Hæc et quæ sequuntur venustissima, ubi enim fames patulis suis faucibus hians convenientius quam in exsiccatis pene venis hospitetur? et quid accommodatius dici possit quam anhelam sitim de corpore nostro infuso humore ablui? *Creech.*

867 *Ut amorem obturet edendi*] Reperio alibi scriptum: *ut amore obduret edendi:* ut sit hic sensus: Cibus tum capitur ut membra roboret ac fulciat: tum ut duret, hoc est perennem faciat ac promptum amorem edendi: qui fame languente stomacho vanescit et obtunditur. 'Amor edendi,' pro appetentia ponitur: ut illud est Maronianum 8. 184. 'et amor compressus edendi.' *Pius. Obturet.* Ita lego ex veteribus. Vulg. *obduret.* Ex vestigiis etiam vet. librorum forte: *obcludat*, quod congruit verbo: 'patentem.' *Gifan.*

Obturet] Sic legendum est, tametsi hoc loco mendosi sint codices manuscr. præter Bertinianum, qui perspicue habet *obturet;* vulg. autem *obduret.* Sic Homer. idque non semel: Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο. cui prope par est hic versus Virg. Æn. 1. 220. 'Postquam exemta fames epulis, mensæque remotæ.' Cum hæc scripsissem, et jam sic bis edidissem, homo ἀναιδὴς, meam emendationem sequens et probans, 'Ita lego,' inquit, 'ex veterib. libris.' Talis est usquequaque istius βδελυροῦ ἀναισχυντία καὶ ἀδικία. *Lamb.*

868 *Humor item discedit*] Atqui cibus et potus in ventriculo commiscentur, atque una concoquuntur. Quibus concoctis, succus ex illis expressus, atque ab alienis secretus, permanat ad jecur, ibique in sanguinem vertitur. *Lamb.*

869 *Vaporis*] Caloris. *Lamb.*

871 *Dissupat*] Discutit. *Lamb.*

873 *Sic igitur tibi anhela satis, &c.*] I. e. sic sedatur sitis, sic expletur fames. *Lamb.*

874 *Jejuna cupido*] I. e. esuries, seu fames. *Lamb.*

875 *Nunc qui fiat*] Causam motus ad locum vult esse simulacra quædam ad meandum apta, mentem seu animum pulsantia, et voluntatem movendi e loco ad locum corporis efficientia. Idem lib. 2. simplicius et planius voluntatem vult esse principium motus, et a corde initium motus exsistere. Sic enim illo loco vs. 282. 'Nam dubio procul his rebus sua cuique voluntas Principium dat: et hinc motus per membra vagantur.' seu genuntur. ibid. 269. 'Ut videas initum motus a corde creari,' &c. Aristoteles duas hujus motus causas esse vult lib. 3. de Anim. ὄρεξιν, καὶ νοῦν. i. e. 'appetitum, et mentem.' *Lamb.* De motu voluntario animalium vss. 30. breviter inquirit, et hoc modo explicat: simulachra quædam quibus voluntas movendi in animo excitari potest pulsant animum: inde vult animus, et ut perficiat quod voluit animam sibi conjunctam et per totum corpus diffusam (vid. 2. 260.) excitat; et inde protruditur tota moles. Quoniam vero tanto oneri movendo anima tenuis illa et subtilis substantia impar videretur, aër externus venit in subsidium, qui corporis rarescentis (nam corpora motu exercita rarescunt) poros et meatus subeuns onus pariter propellit, atque ita corpus ab anima intus laborante, et aëre externo subeunte, ut navis velis et remis, promovetur. Tenuia

quidem hæc sunt instrumenta, sed et ventus tenuis qui magnam navim protrudit; manus debilis, at navim regit, et gubernaculum contorquet, et machinæ quædam vi non magna agitatæ immensa pondera sustollunt. *Creech.*

876 *Varieque*] Melius quam *varcque*, quod quidam Codd. exhibent. *Creech.*

877 *Oneris*] Quidam lib. scripti habent *honeris*, ut fortasse legendum sit *honeris* cum aspirationis nota. 'honorem' n. ab 'honere' dictum esse docet Varro lib. 4. de L. L. *Lamb.*

878 *Insuerit*] Insueverit, solita sit. Quidam tamen 'insuerit' positum esse volunt pro insuefecerit. *Lamb.*

880 *Accidere*] *Accidere animo nostro*, i. e. accidere ad animum nostrum, ut supra locutus est eod. lib. 236. 'in luci quæ poterit res Accidere ad speciem,' &c. et sup. eod. 216. 'ad terrarum accidat oras.' *Lamb.*

882 *Rem quisquam, quam mens*] Ordo est: neque enim quisquam ullam rem facere incipit ante quam mens providit, quid velit. *Lamb.*

883 *At quod providet*] At id quod mens 'providet,' seu prævidet, (inquit) illius rei quam quisque facere instituit, est imago. licet autem hunc versum dimetiri duobus modis, vel ut pronominis 'illius' secunda syllaba longa sit, 'rei' unius sit syllabæ: vel ut 'illius' secunda syllaba sit brevis, et *s* absumatur, 'reii' sit disyllabum. *Lamb. At quod providet, &c.* At id quod mens prævidet illius rei quam quis facere instituit est imago: Lambinus. Aliam sententiam, et quam veriorem existimo, sequutus sum. *Creech.*

885 *Inde gredi*] Et ingredi: tmesis. *Lamb.*

Ferit extemplo] Animus ferit animam per totum corpus fusam, et permanantem. *Lamb.*

887 *Quoniam conjuncto*] Quoniam anima cum animo conjuncta est. Sic 5. 557. 'Nonne vides etiam quam magno pondere nobis Sustineat corpus tenuissima vis animai, Propterea quia tam conjuncta atque uniter apta est?' *Lamb.*

888 *Proporro*] Deinceps, ἑξῆς δέ. *Fab.*

890 *Præterea tum rarescit*] Altera causa motum adjuvans. *Lamb.* Animalium, quæ sunt motu exercita, rarescit corpus: vid. vs. 860. *Creech.*

894 *Hinc igitur rebus fit utrimque duabus, &c.*] Mihine operoso et magno molimine probandum sit, legi debere, *his igitur rebus fit utrimque duabus?* Quid enim loci habeant τὰ 'hinc utrimque' cum 'rebus duabus?' *Faber. His igitur:* Faber: Et versu sequenti pro *velis ventoque* optime conjecit Gassendus legendum *remis ventoque;* alioqui *velis* et *vento* una eademque res significaretur. Gifanius vero, *Corporis ut hæc navis velis ventoque feratur:* inepte. *Creech.*

895 *Corpus uti, ut navis*] Sic reposui, paullum discedens a scriptura vulgata, quæ est, *Corpus ut ac navis, &c.* Inusitatum autem et insolens loquendi genus, 'ac navis,' pro proinde ac navis, vel ita ut navis. Adde quod lib. scripti a vulgatis dissentiunt, et ipsi inter se dissident. In aliis enim scriptum est, *Corporis, ut de navis:* in aliis, *Corporis, ut ac navis.* ex qua scriptura Muretus suspicabatur legendum esse, *Corporis, ut navis, velis, &c.* ut per 'navim corporis' corpus ipsum intelligamus. Cum ita bis edidissem, Zoilus conjecturam Mureti arripuit, neque tamen eam integram servavit: sed corrupit. Sic enim vult legi, *Corporis, ut hæc navis, &c.* quam scripturam quis mediocriter doctus non videt ferri non posse? Nam quod ait 'in voce 'corporis' *s* absumi,' hoc non solet fieri, nisi ante consonantem. ita jacet istius βασκάνου acumen. Omnino corpus nostrum, quod ad ejus motum attinet, cum na-

v comparat hoc modo: Quemadmodum navis velis ventoque agitur, ita corpus nostrum impellitur et movetur ab animæ potestate, et ab aëre multo, corpus rarefactum penetrante. *Lamb.* *Corporis ut hæc navis velis,* sic ex vet. nostris scripsi. In quibusdam vet. *ac.* Quidam veteres: *de.* quidam veteres: *hac.* *S* littera absumitur in *Corporis.* Marullus fecerat: *Corpus ut, ac.* Gifan.

Velis ventoque feratur] Ut hic versus cum superiori omnino consonet, 'his rebus utrinque duabus' optime conjecit vir maxim. legendum, *remis veloque.* alioqui velis et vento una eademque res significaretur. Illum adibis in Physiologia pag. 537. *Fab.*

899 *Quippe etenim ventus*] Aristoteles μηχανικῶν cap. 7. rationem affert, quam ob rem, quanto antemna sit altius elata, tanto citius navis feratur, eodem velo, eodemque vento. quæ ratio intelligi non potest, nisi ab eo, qui, quare vectis tantam vim habeat movendorum gravissimorum onerum, causam cognorit. (est autem 'vectis' palus ligneus, seu ferreus lingulatus, seu rostratus: μοχλὸν Græci appellant.) 'Nam' (ut scribit Vitruv. 10. 8.) 'quod onus manuum multitudo movere non potest, supposita, veluti centro, et porrecta pressione (quod Græci ὑπομόχλιον appellant,) et vectis lingua oneri subdita, ejusdem vectis caput, unius hominis viribus depressum, id onus extollit. Causa igitur hujus rei est' (ut docet ibidem Vitruv.) 'quia prior pars vectis brevior ab ea pressione, quæ est loco centri, subit onus: et quia caput ejus longius ab eo centro, i. e. a pressione, distans, cum per id ducitur, faciendo motus circinationem, cogit pressionem paucis manibus oneris maximi pondus examinare. Semper enim, quanto posterior pars, i. e. ea quæ est a centro, seu a pressione ad vectis caput, quod a motore premitur, fuerit longior priore, i. e. ea parte quæ a centro ad lingulam seu rostrum pertinet; tanto facilius onus movebitur.' His igitur cognitis et præpositis, quamobrem velum vento inflatum, maxime si antemna non procul absit a cacumine mali, celerrime navem moveat, facile intelligere licet. Malus enim rationem vectis obtinet: mali sedes, seu mali calx, est loco hypomochlii, id est, pressionis: ventus, qui velum implet, est veluti motor. Itaque si antemna longissime absit a sede mali, (ἑδώλιον nominat Aristoteles,) quæ quidem mali sedes centri rationem obtinet, navis citissime feretur. Linea autem, quo longius abest a centro, eo majorem circulum describit. At, ut maximus quisque circulus est, ita celerrime et concitatissime movetur. eodem enim temporis spatio, quo circulus minor, nempe is qui propius abest a centro, certi loci spatium metitur et conficit, circulus major ampliorem locum percurrit. *Lamb.*

901 *Et manus una regit*] Vitruvius eodem quem commemoravi libro: 'Quemadmodum etiam' (inquit) 'navis onerariæ maximæ gubernator ansam gubernaculi tenens, quod οἴαξ a Græcis appellatur, una manu momento per centri rationem pressionibus artis agitans, versat eam amplissimis et immanibus mercis et penus ponderibus oneratam,' &c. Aristoteles cap. 6. μηχανικῶν hujus rei causam hanc affert, 'quod gubernaculum vectis locum obtineat, navis oneris, gubernator motoris, cardines, in quibus vertitur gubernaculum, hypomochlii.' *Lamb.*

902 *Unum*] Nempe gubernaculum. Alii legunt *una*, ut subintelligatur manus: a quibus dissentio. non dissimulabo tamen, in nonnullis libris legi *unus:* quam scripturam nihilo magis probo. Omnino hæc mihi hujus loci sententia videtur esse. Atque unum gubernaculum, non plura, navem quolibet torquet. *Lamb.* Quo-

libet una. Ita vet. libri nostri melius, quam alii: *unum* vel *unus*. Gifan.

Quolibet unum] Rectius forsan quam *una*, viz. manus, vel *unus* navis rector. *Creech.*

903 *Multaque per trochleas*] 'Trochlea' machina est tractorii generis, cum æreo aut ligneo orbiculo, qui per axiculum versatur, trajecto fune ductario. ea utimur etiam in hauriendа e puteis aqua. 'fit' autem 'trochlea,' auctore Isidoro Etymolog. 19. 2. 'ad similitudinem Θ litteræ Græcæ octavæ, dicta a trochis, i. e. rotis.' *Lamb.* Vulgo *Pulley*: 'Tympanum' autem est rota e solidis tabulis facta. *Creech.*

Tympana] 'Tympanum,' quod Græci *γέρανον* appellant, genus rotæ est, magno circuitu præditæ, cujus axis fune obvolvitur, interea dum eam circumagunt homines, regulas pro gradibus affixas quasi ascendentes. *Lamb.* Machina notissima est ex Lexico Vitruviano Bernardini Baldi Urbinatis. *Faber.*

904 *Sustollit*] Sursum tollit. Utitur eodem verbo Plaut. Cistell. 1. 1. 117. 'amiculum hoc sustolle saltem.' et item alibi. et Catull. de nupt. Pelei et Thet. 'Dulcia nec mæsto sustollens signa parenti.' et Cicero Arato: 'Istius in Boream quod se sustollit acumen.' utitur et Arnob. non semel: uno exemplo nunc contentus ero: sic ille lib. 1. 'Qui pecudes vos esse, qui fugitivos, qui exsules prædicant, et insanos; admirantes, plaudentes, ad cœli sustollitis sidera.' *Lamb.*

905 *Nunc quibus ille modis*] Nunc de somno disputare incipit. *Lamb.*

Per membra quietem Inriget] Sic Virg. Æn. 1. 695. 'placidam per membra quietem Irrigat.' Furius Bibac. 'mitemque rigat per pectora somnum.' *Lamb.* Animal omnibus sensuum operationibus perfunctum in cubili collocat Lucretius, non tamen deserit, sed dum dormit contemplatur, de somno usque ad vs. 958. et de insomniis quibus agitatur usque ad vs. 1030. disputans: somnus autem fit, cum ita labefactatur anima, ut artus suffulcire non valeat, (anima enim est corporis fundamentum,) inde membrorum languor, et sensuum remissio: quod autem perturbatur anima, illud quidem manifestum est, nam corpus ab aëre externo et ab aëre inspirato perpetuo labefactatur; aër enim iste non tantum corporis superficiem radit, sed poros et meatus pervadens ad partes intimas admittitur, easque verberat. Inde prima corpora disjunguntur, eamque disjunctionem ipsius animæ dissolutio sequatur necesse est, ita ut pars ejiciatur, pars (ut Plinii verbis utar) in mediam sese recedat; reliqua vero pars distracta nimis per membra dispergatur. Hinc denique intelligi potest cur cibum aut lassitudinem gravissimus somnus sequatur: nam cibus obturat nimis atque infarcit istos meatus per quos anima debet libere ferri, inde major dispersio aut constipatio animæ; lassitudine vero debilius fit corpus, atque inde eadem sequuntur. *Ὕπνός τε γίνεται πονουμένων τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν τῶν καθ᾽ ὅλην τὴν σύγκρισιν παρεσπαρμένων, ἢ ἐγκατεχομένων, ἢ διαφορουμένων, ἤτε καὶ συμπιπτόντων τινῶν τοῖς ἐσπαρμένοις, τὰ μὲν ἐξωθούντων, τὰ δὲ συνταραττόντων.* Epicurus ad Herodot. *Creech.*

Ille Somnus] Non temere ponitur 'ille;' *ἐξοχὴν* enim significat, ut alibi; a quo viz. tot et tenta in humanum genus promanant bona. *Creech.*

906 *Inriget*] Numquam vox venustior: Latini enim proprie 'rigua' appellant id genus rigationis quæ rivo fit et sulco: hinc 'rigua Nili' Plinio sunt rivi, et *διώρυγες* e Nilo ductæ, et 'rigua aquæ dulcis' apud eundem derivationes ex aqua dulci. Qui autem intelligit quomodo quies artus omnes et venas permanat, hæc etiam intelliget. *Creech.*

Curas e pectore solvat] Utroque mo-

do loquimur, et 'animi curas solvere,' et 'animum curis solvere.' Sic Catull. ad Sirmionem penins. 'O, quid solutis est beatius curis?' *Lamb.*

907 *Suavidicis potius*] Hi versus supra leguntur hoc eod. lib. non longe a princip. *Lamb.*

910 *Tenues aures*] Alii teneras interpretantur, ego vero acutas: Lucret. 1. 45. 'Vacuas aures.' *Creech.*

911 *Ne fieri negites*] Ne fieri iterum atque iterum neges: hoc est, sæpius neges: quamquam verba frequentativa sæpe usurpantur pro primitivis. idque apud Plautum maxime cernere licet. *Lamb.*

Retroque Vera repulsanti discedas] Non putavi quinque librorum manuscr. in quibus legitur *discedas*, non, ut in plerisque vulgatis, *discedant*, auctoritatem mihi esse rejiciendam: quam adjuvant codd. typis impressi, Veneti antiq. et Parisiens. Si quis tamen pluris faciet vulgatam scripturam, *discedant*, non repugnabo. *Lamb.*

912 *Discedas*] Melius quam *discedant*. Creech.

913 *Ne cernere possis*] Aliquot lib. manuscr. habent, *neque cernere possis*. Lamb.

914 *Principio somnus fit*] Sic somni causam investigat: Somno sensus impediuntur, (quod est consentaneum cum iis quæ docet Aristot. somnium esse ἀδυναμίαν, i. e. impotentiam animi potestatis, quæ ut sentiamus efficit, ex alimenti halitu profectam,) at sensus qui est in nobis, fit opera animæ. Itaque necesse est, cum dormit animal, partim foras ejecta anima recesserit, partim in penetraleis corporis sedes concesserit, partim sit per membra dissipata. *Lamb.*

915 *Partimque foras ejecta*] Sic inf. non longe, vs. 921. 'Ejectamque foras.' et item inferius, vs. 942. 'ut pars inde animai Ejiciatur.' et inferius vs. 957. 'Fit ratione eadem conjectus porro animai Altior, atque foras ejectus largior ejus.' *Lamb.*

916 *Et partim contrusa*] Sic fere Aristot. lib. de somno et experrectione, ubi ὕπνον dicit esse σύνοδόν τινα τοῦ θερμοῦ εἴσω, καὶ ἀντιπερίστασιν φυσικὴν διὰ τὸ ἀπωθεῖσθαι τὸ θερμὸν κάτω ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ τῆς ἀναθυμιάσεως πάλιν ἀντιστρέφοντος. i. e. 'somnum esse coitionem calidi in intimis partibus, et ejus naturalem ab adverso frigore circumfuso contractionem et compressionem, quia calidum ab humore exhalationis revertentis, ad inferiora repellatur ac detrudatur.' Sic Plin. lib. 11. cap. ult. ait, 'somnum esse animi in sese medium recessum.' *Lamb.*

918 *Nam dubium non est, animai*] Nam dubium non est, inquit, quin hic sensus qui est in nobis, ab anima oriatur vel gignatur. *Lamb.*

921 *Nam omnem; namque*] Nam si tota anima ejecta foras esset, jaceret corpus examinum. *Lamb.*

924 *Cinere ut multa*] Sic habent quattuor libri manuscr. et tres typis excusi, Parisienses et utrique Veneti. Nonius quidem testatur, apud Cæsarem, Catull. Calvum, cinis esse fœminini generis. Calvus: 'Cum jam fulva cinis fueris.' idem: 'Forsitan hoc etiam gaudeat ipsa cinis.' quæ proferuntur etiam a Sosipatro. Catull. ad Manlium: 'Troja virum et virtutum omnium acerba cinis.' Optime autem conservatur ignis, si cinere tegatur. Nam ita fit, ut et cinis igni impositus, ejus calorem contineat, et ignis tamen per cinerem rarum quasi respiret ac vivat. Ignem enim dicimus 'vivere,' et 'mori:' 'vivere,' dum calorem naturalem continet; 'mortuum' esse, ubi exstinctus est. Lucret. lib. 1. extr. 'et vivant labentes ætheris ignes.' idem infra eod. lib. 1131. 'Quod cupido adfixum cordi vivescit, ut ignis.' Ad hunc autem locum pertinet illud Virg. Æn. 8. 410. 'Impositum cinerem et sopitos suscitat igneis.' et illud Hor. Od. 2. 1. 7.

'et incedis per ignes Suppositos cineri doloso.' *Lamb.*

925 *Reconflari sensus*] Hic locus id confirmabit quod antea contra Gifanii sententiam dictum est de accensis sensibus. Nam 'reconflari' eadem metaphora est ac τὸ 'accendi.' *Faber.*

926 *Ut ex igni cæco*] Sic reposui secutus auctoritatem librorum manuscr. nam vulgati habent *tecto*, quæ erat interpretatio nominis *cæco*. Lamb. Ita Codd. et recte. vulgati *tecto*. Creech.

927 *Sed quibus hæc*] Nunc docere incipit, qui fiat, ut anima partim foras ejici, partim in altum conjici et contrudi, partim per membra dispergi ac dissipari possit. *Lamb.*

929 *Ne ventis verba profundam*] I. e. Tu fac, ut verba mea ad aureis tuas perveniant, et in animo tuo penitus insideant, non abs te negligantur, aut etiam respuantur. Sic Catull. Carm. de Pelei et Thet. nupt. 'Quæ cuncta aërii discerpunt irrita venti.' ibid. 'Irrita ventosæ linquens promissa procellæ.' Plura exempla si desideras, lege quæ annotavimus ad illum locum Horat. 'Tradam protervis in mare Creticum Portare ventis.' Od. 1. 26. 2. *Lamb.*

930 *Principio externa*] Primum (inquit) corpus extrinsecus ab aëre externo verberatur: deinde hic idem aër cum ducitur et cum reflatur, corpus pulsat. quæ plagæ ubi per foramina et meatus corporis pervenerunt ad primordia corporis; quodammodo sensuum in nobis fit ruina, &c. *Lamb.*

932 *Tundier*] Recte, ut vs. 955. 'Contusa.' Alii *Trudier*. Creech.

933 *Propterea que fere res omnes*] Et propterea, i. e. ut res sint ab injuria aëris externi tutiores ac munitiores, aut corio, aut seta, &c. tectæ sunt. Uberius hanc rem persequitur M. Tull. lib. 2. de N. D. 'Animantium aliæ coriis tectæ sunt, aliæ villis vestitæ, aliæ spinis hirsutæ: pluma alias, alias squamma videmus obductas, alias cornibus armatas, alias habere effugia pennarum.' sic Plin. lib. 7. Procem. 'Ante omnia unum animantium cunctorum alienis velat opibus; ceteris varia tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squammas, vellera.' *Lamb.* I. e. ut res sint ab injuria aëris externi tutiores et munitiores. *Creech.*

934 *Aut seta, aut conchis*] Sic restitui partim conjectura ductus, partim auctoritate codicum calamo exaratorum fretus: in quibus ita reperi scriptum, *Aut etiam, aut conchis, &c.* Nam vulgati mendosissimi sunt, in quibus legitur, *Aut cute conclusæ*. Lamb. *Aut etiam conchis*. Sic vet. libri. In quibusdam vet. *Aut etiam aut*, ut forte legendum sit: *Aut seta, aut.* quod et Lambinus voluit. Marullus hunc locum etiam depravavit. *Gifan.* *Aut seta, aut.* Mera conjectura, quæ nihil facit ad mentem poëtæ, qui de corporum incrustatione 'externa de parte' adhucdum loquitur. *Aut crusta, aut conchis, &c.* vel simile quid potius cogitandum fuerat. *Preig.*

935 *Interiorem etiam partem*] Sic M. Tull. eodem lib. 'Cum aspera arteria ad pulmones usque pertineat, excipiatque animam eam quæ ducta sit spiritu, eandemque a pulmonibus respiret et reddat,' &c. *Lamb.*

936 *Cum ducitur, atque reflatur*] I. e. cum attrahitur, et cum respiratur, seu redditur, *εἰσπνεόμενος, καὶ ἐκπνεόμενος*. *Lamb.*

943 *Ejiciatur*] Sic reposui. Sup. enim ita locutus est: 921. 'Ejectamque foras,' &c. *Lamb.*

945 *Mutua*] Mutuo, ut sup. 2. 625. 'et inter se mortales mutua vivunt.' *Lamb.*

946 *Inter enim sæpit aditus*] Sic restitui, et ita legendum, non, ut in nonnullis vulgatis, *sæpit septus;* neque, ut in quibusdam manuscr. *sæpe*

cætus: neque, ut in aliis, *sæpit coitus.* Errati causam puto præbuisse librariis, aut librariorum operis, posteriorem syllabam verbi 'sæpit' brevem, exceptam a vocali, cum existimarent necessario dactylum hoc loco esse debere. Ita factum est, ut hunc locum corruperint, et modo supposuerint *sæpit cætus,* modo *sæpit septus.* Sed sciunt docti, tribrachum pro dactylo interdum poni solere, non solum in tertia sede, verum etiam in secunda. Virg. Æn. 4. 64. 'Pectoribus inhians.' sic sup. Lucret. eod. lib. 340. 'Ater init oculos.' quamquam 'init' illo loco præteriti temporis esse potest, ut sit 'init' pro iniit. et Hor. Od. 1. 3. 'Perrupit Acherunta Herculeus labor.' Idem Sat. 2. 3. 'Exclusus qui distat, agit ubi secum, eat, an non?' Cum hæc edidissem, Zoilus censuit legendum, *sæpit coitus:* quod ferri non potest, neque *coitus* aditum significat: quæ vox hic desideratur. neque *coitus* porro neque *coëtus* hic locum habere possunt, quæ voces congressum et conventum significant. Et tamen audet ille κυνώπης ita pronuntiare de me: 'Male ergo Lambinus.' Ain' tu omnium mortalium profligatissime et flagitiosissime? Immo vero tu plane fœdissime. *Lamb.* Gifanius *coitus:* sed illius Codicibus Lambini conjecturam libenter præfero. *Creech.*

947 *Abit alte*] Scribo *adit alte:* h. e. discedit in intima penetralia corporis comitatus animam: quæ cedens sopori migravit. Si legis *abit alte,* interpretare discedit in summum corporis cedens somno. Excluditur enim adveniente somno pars animæ per Lucretium. *Pius.* Penitus: qui aliter sentit, idem cum Fayo *alte* intus seu intrinsecus inepte interpretetur. *Creech.*

Mutatis motibus] Corrige *mutatus motibus.* Discedit alte sensus mutatus a motu soporis advenientis. Et quoniam non est corpus, cum spoliatum sit sensibus et anima, fit debile et languens. *Pius.*

948 *Suffulciat artus*] Hor. Sat. 2. 3. 154. 'Stomacho fultura ruenti.' *Faber.*

950 *Brachia palpebræque*] Sic Arist. de somno: καὶ διὰ ψύξιν καταπίπτει τὰ βλέφαρα, i. e. 'et propter refrigerationem decidunt palpebræ.' ibid. sup. καὶ ἀδυνατοῦσιν αἴρειν τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ βλέφαρα, i. e. 'et non possunt attollere caput et palpebras.' profert hunc versum Nonius, mendose, ut et mendose legitur in libris omnibus etiam manuscr. in quorum duobus cum scriptum reperissem, *poplitesque procubanti,* re cum Turnebo communicata, *procumbunt* reposui: quamvis ille legendum censeat *cubant pro,* quod probare non potui: neque est quod quemquam moveat prima syllaba, quæ apud Virg. semper producitur. Nam præpositionem pro in compositione, et in talibus verbis, propello, protrudo, procudo, et simil. nunc corripiebant nunc producebant veteres. Quod si cui tamen placebit legi *cubant pro,* quod mavult vir ille doctiss. pro eo quod est *procubant,* seu *procumbunt,* non pugnabo. Jam versum, qui deinceps sequitur, *Sæpe etiam summittuntur, vireisque resolvunt,* delendum censeo, ut spurium. fuit enim additus hoc versu corrupto. Hæc cum edidissem, Zoilus scripsit, se hunc versum delevisse, ut ineptum ac nothum: nihil ab ingenio aut more suo discedens: in versu superiore autem, 'Brachia, palpebræque,' &c. nescio quibus furiis agitatus, *procubant* legendum censet, non *procumbunt,* ut nos; neque *cubant pro,* ut Turnebus: ut sit (inquit) versus luxatus, optime congruens luxatis poplitibus. Atqui non sunt ei continuo luxata genua, cui genua summa procumbunt: neque si essent, tali versu luxatio genuum esset exprimenda. servet igitur sibi tam inelegantem et invenustum versum, neque Lucretio tam polito poëtæ suas sordeis allinat.

Lamb. ***Poplitesque procubant.*** Ita ex vestigiis vet. librorum. In quibusdam erat: *procubanti.* ut sit luxatus versus, optime congruens luxatis poplitibus. Versum sequentem: *Sæpe etiam summittuntur viresque resolvunt.* ut ineptum, et prorsus nothum, delevi; licet sit in vet. libris. *Παρεμβέβληπτο*, ex mendosa hac scriptura. *Gifan.* Expungendus est (*Sæpe etiam, &c.*) hic versus. *Faber.* Gifanius *Procubant*, ut luxatus versus luxatis poplitibus conveniat; putide. *Cubant pro* Turnebus. Alii autem legunt, *Poplitesque cubanti*, et subjungunt *Sæpe etiam summittuntur, viresque resolvunt.* Alii, *Sæpe tama summittuntur, viresque resolvunt.* Dicitur autem 'tama,' cum labore viæ sanguis in crura descendit, et tumorem facit: Festus. Lambinum vero sequor, qui legit *procumbunt*, et versum *Sæpe, &c.* rejicit. *Creech.* *Poplitesque procumbunt Sæpe etiam submittuntur, viresque resolvunt.* Mss. *Sæpe tamen.* Lege, *Poplitesque cubanti Sæpe tama submittuntur, &c.* 'Cubantem tamam' dicit, quod deorsum ad pedes tendat. sic sup. vs. 520. 'cubantia tecta.' Idem error apud Nonium, in versu Lucilii, in voce 'differre.' Ubi pro *tama* similiter legitur *tamen.* 'Tama' quid sit docet Festus. *Vossius.* Multa omnino specie se commendat hæc conjectura; nam alter ex his versibus ita scribitur apud Nonium, in 'Palpebrum.' In altero *tama*, vocabulum inusitatius, facile degeneravit in *tamen*, cui, quod sententiæ minus congrueret, *etiam* in quibusdam substitutum est. Apud Festum autem: 'Tama dicitur, cum labore viæ sanguis in crura descendit, et tumorem facit.' Lucilius: 'Inguen ne existat, papulæ, tama, ne boa noxit.' Ubi vitium corporis ex delassatione contractum proprie notat. Noster metonymice forsan pro ipsa lassitudine pedum usurpavit, et *cubanti* potius dativus casus est, pro subsidenti, sive, adeo ut subsidas, neque stare amplius aut pergere queas. Loquitur enim de somno, quem satur aut lassus in primis capias. *Preig. et Hav.*

952 *Deinde cibum sequitur*] Idem tradit Arist. lib. de somno et experrectione: nempe cibi et potus halitus humidos sursum ferri: qui ubi in supernum locum pervenerint, tunc quia sunt graves et corporei, deorsum referuntur et recidunt, et una secum calorem vitalem et nativum, qui sua sponte sursum fertur, rapiunt, et ad interiora detrudunt; quo facto creatur somnus. Itaque a cibo somnus altissimus et gravissimus esse solet: itemque a labore. labor enim liquefacit, et quasi tabefacit. quicquid autem ex corpore liquescente deteritur, est veluti cibus non coctus, et crudus. *Lamb.*

954 *Et multo sopor ille gravissimus*] Sic Arist. eodem loco, *Μετὰ τὰ σιτία ἰσχυρότατος ὁ ὕπνος γίνεται*, i. e. 'Post cibos validissimus fit somnus.' *Lamb.*

955 *Quia plurima, &c.*] De somno saturi jam actum est, at quatuor vss. qui deinceps sequuntur, docent, cur gravissimus sit ille somnus quem lassus capiat; atque inde facile intelligi potest quid velint voces 'Magnus Labor' vs. 956. ab interpretibus nondum satis explicatæ. *Creech.*

956 *Magno contusa labore*] Codex Vatican. habet *concusa:* unde suspicatur Muretus legendum *concussa.* Ceteri scripti, in his Bertinianus, cum vulgatis consentiunt, qui habent *contusa.* Lamb. *Concusa labore.* Hanc veram puto scripturam, ex quibusdam vet. aliam vero *contusa*, etiam non malam, ex glossa inrepsisse. Vide Indicem. *Gifan.* *Contusa.* Muret. *Concussa.* Faber.

957 *Conjectus porro animai Altior*] I. e. anima in altiores et interiores parteis cogitur, et colligitur, seu contruditur. *altior*, i. e. abstrusior, reconditior. Nonnulli lib. tamen habent *arctior* seu *artior.* Lamb.

958 *Altior*] *Artior*, in quibusdam lib. Vid. sup. vs. 947. *Gifan.*

960 *Et quoi quisque fere studio devinctus adhæret*] Sic restitui ex auctoritate quinque librorum manuscr. Nam libri vulg. mendose habent, *Et quo quisque fere studio defunctus adhæret, &c.* Incipit ab hoc loco de somniis disputare: quæ inania arbitrabatur Epicurus, et prorsus divinitatis expertia: nec mirum, qui divinationem omnem tollebat. Cum somnia sint (ut ait Aristot.) 'reliquiæ earum rerum, quas vigilantes sensu percipimus:' vel (ut idem Aristoteles definit) 'visa ex motionibus rerum a vigilantibus sensu perceptarum animantibus inter dormiendum objecta, qua dormiunt:' cumque ea quæ a vigilantibus sensu percepta sunt non statim ut sensus afficere desierunt, evanescant, sed aliquantisper maneant: quemadmodum, si rem aliquam mobilem agitaveris, non continuo, simulatque eam movere desieris, et manum continueris, ea quoque conquiescit: non est mirum dormientibus nobis eorum imagines objici, quæ vigilantes aut egimus, aut locuti sumus, aut cogitavimus. Cum his Lucretianis congruunt illa Claudiani: 'Omnia quæ sensu volvuntur vota diurno, Pectore sopito reddit amica quies. Venator defessa toro cum membra reponit, Mens tamen ad silvas et sua lustra redit. Judicibus lites, aurigæ somnia currus, Vanaque nocturnis meta cavetur equis.' Sic fere et Ennius: 'Quæ in vita usurpant homines, cogitant, curant, vident, Quæque agunt vigilantes, agitantque; ea si cui in somno accidunt, Minus mirum est.' De somniis legendus Tertullianus libro de anima. *Lambin.* Jam de insomniis; censet autem Epicurus, ut supra declaratum est, animos dormientium externis et adventitiis simulachris pulsari; inde insomnia: quod vero ea somniemus maxime quibus per vigiliam studiose incubuerimus, cum omne genus simulachra præsto adsint, id fit quia isti meatus, per quos toties intrarunt simulachra, patent; et facilius admittunt imagines quæ ad ista studia, quam quæ ad res alias pertinent. Et non tantum hominum sed aliorum animalium insomnia hoc modo explicari possunt. Alia autem insomnia magis terrent quam alia; nec id quidem mirum, ea enim terreant necesse est et acrius lacessant, quorum simulachra e seminibus asperis compacta sunt, et pungunt mentes in quas incidunt. *Creech.*

962 *In qua ratione*] Meditatione, occupatione. *Faber.*

Contenta] Attenta, defixa sup. 801. 'nisi se contendit, acute Cernere non potis est animus.' *Lamb.*

964 *Componere leges*] Sunt qui legunt *lites. Creech.* Quod et multo elegantius. *Preig.*

966 *Cernere bellum*] Quidam lib. scripti habent *degere velum:* quidam, *degerere velum:* nonnulli, *gerere bellum*, ut vulg. fere omnes: sunt et qui habeant *gerere bellum*, nos certissima et inexpugnabili conjectura ducti, *cernere bellum* reposuimus jam in secunda editione, a qua in hoc quidem loco non discedimus. sic autem loquitur et 5. 393. 'Tantum spirantes æquo certamine bellum Magnis de rebus inter se cernere certant.' sic Plaut. Cas. 3. 1. 2. 'nunc specimen specitur, nunc certamen cernitur.' *Lamb.*

Cernere bellum] Certare, decernere, &c. *Faber.* *Degerere bellum.* Ita legendum; ut sit pæon: vel *gerere;* ut sit tribrachus. In quibusdam vet. *degere velum.* In quibusdam: *degerere velum.* Vulg. *degere.* *Degere* vel *Agere bellum*, barbarum puto. *Gifan.* Gifanius *Degerere bellum:* at Plautus, 'Certamen cernere.' *Creech.*

967 *Nos agere hoc*] Nos autem hoc agere, nempe naturam rerum quærere. *Lamb.* De ratione philosophica scribere. *Faber.*

971 *Et, quicumque dies*] Et quicumque (inquit) dies aliquot, tragœdos, aut comœdos spectaverunt, eosque recitanteis audierunt, ubi desierunt spectare et audire, sibi tamen eosdem spectare, et cantores, fidicines, ac tibicines audire videntur: *dederunt* autem, et *destiterunt* habet codex Memmianus et Bertinianus. *Lamb.*

Et quicumque dies multos] In hanc rem lepidissima historia est apud Lucianum. *Faber.*

972 *Dederunt*] Ita in vet. libris; rectissime. Hac in re peccatum sæpissime est. Vulg. *dederint, destiterint.* Gifan.

973 *Sensibus usurpare*] Oculis et auribus percipere. Sic Plaut. Trinum. 4. 2. 4. 'Quas ego neque oculis, neque pedibus umquam usurpavi.' Lucret. 1. 302. 'nec frigora quimus Usurpare oculis.' *Lamb.*

974 *Relliquas*] Cod. Bertin. et Memm. habent, *Rellicuas tamen esse vias:* Vatican. *Relliquias tamen esse viai in mente patenteis.* ego priorem scripturam hac editione secutus sum, ceteris omnibus rejectis. ex quibus olim vulgatam, *At reliquas tamen esse vias, &c.* secutus eram: et tamen hanc antiquam meo more lectori indicaram in prima et secunda editione. *Lamb.* *At relliquias tamen esse vias,* ita omnino legendum ex vet. libris, vel ut in quibusdam: *viai*, pro *viæ.* 'At,' licet initio sit positum (ut alias sæpe) jungi tamen debet in metiendo cum verbo 'usurpare.' Hæc ignorata pepererunt mendum, et in versu et in sententia. Legi etiam posset: *At relliquas*, ut in quibusdam libris. *Gifan.* His verbis voculam *At* præponit Gifanius, cui nullus placet versus nisi vitiosus. *Creech.*

978 *Saltanteis*] Chorum, vel eos ex quibus constabat chorus. Saltabat enim chorus, et cantabat. *Lamb.*

979 *Chordasque loquenteis*] Tralatio est. Catullus ad arborem vento agitatam transtulit carm. ad Faselum: 'Loquente sæpe sibilum edidit coma.' *Lamb.*

980 *Consensum*] Symmetriam et synodiam. quidam codices servant *concentum*, i. e. suavem harmoniam quæ succentore constat et incentore et hujusmodi consensu. *Pius.* Utraque lectio sese tueri poteat, imo et *consessum*, quod vulgatum est, haud displicet. *Hav.*

981 *Decores*] Pulchritudines, species decoras et venustas. *Lamb.*

982 *Usque adeo magni refert*] Usque adeo magnum momentum affert cujusque studium ac voluntas: vel usque adeo interest, quo quisque studio teneatur, quaque voluntate sit. *Lamb.*

983 *Operati*] Occupati, in opere versati. *Lamb.*

986 *Spirareque sæpe*] Libri manuscr. tres habent, *Spirareque semper.* ego nihil muto. *Lamb.* *Semper*, veteres quidam. *Gifan.*

987 *Et quasi de palma*] I. e. de victoria. sic restitui, cum in tribus lib. manuscr. reperissem scriptum *palmas.* Lamb.

988 *Tum quasi carceribus*] Versus hic jam olim mihi visus est tollendus, ut spurius. Atque ut magis intelligas, eum esse inculcatum, is qui deinceps sequitur, qui est germanus Lucretianus, aberat a Bertiniano. Licet tamen eum retinere, et ita legere: *Tum quasi carceribus patefactis tempore puncto.* ut 2. 263. 'Nonne vides etiam patefactis tempore puncto Carceribus,' &c. ex quo loco fortasse in hunc locum alienum delatus est. Sed Simeo Bosius, homo perquam eruditus et perquam ingeniosus, putabat retineri posse, et sic esse emendandum: *Tum quasi carceribus patefactis exequitet quis.* Lamb. Hic fortasse nothus est. Id quod etiam Lambinus existimat. *Gifan.* Versus spurius. *Faber.* Hunc versum rejiciunt interpretes, retineri tamen pos-

se judicat Lambinus, si legatur e 2. 263. 'Tunc quasi carceribus patefactis tempore puncto.' e quo loco forsan in locum alienum delatus est. *Creech*. Ego hosce versus ita puto esse emendandos et in ordinem redigendos: *In somnis sudare tamen, spirareque sæpe; Haud, quasi carceribus patefactis, stare quiete, Et quasi de palma summas contendere vires*. Illud 'haud stare quiete' optime exponit Lucanus l. 293. 'Accenditque ducem, quantum clamore juvatur Eleus sonipes, quamvis jam, carcere clauso, Immineat foribus, pronusque repagula laxet.' in Mss. enim hic omnia luxata et perturbata sunt. *Hav*.

989 *Venantumque canes*] Proverb. κύων ἄγραν ὀνειρόττων, i. e. 'canis prædam somnians.' *Lamb*. *Venantum*. Venatorum, ut 'medentes' pro medicis. *Faber*.

990 *Et crebras redducunt naribus auras*] Et crebro respirant, crebro attrahunt aërem quasi odorantes ferarum vestigia. Cod. Bertinianus habet, *Et crebro redducunt naribus auras*. Lamb.

994 *Erroribus*] Sic restituit Adrianus Turnebus, cum in libris omnibus legatur, *terroribus*. cui assentior. Nam canes feras insequentes non terrentur, neque vigilantes neque in somnis: sed si in somnis insequantur, seu videantur sibi insequi, tum errant. Non probat hæc Zoilus. Quid mirum? Potestne quicquam homini barbaro placere et probari, quod Adrian. Turnebo (non enim dicam mihi) placuerit? *Lamb*. *Terroribus*. Lambinus, *erroribus*, ex conjectura Turnebi. Ego nihil muto. Nam et sup. lib. 1. et infr. lib. 6. 'animi terrorem discutere,' dixit poëta. *Gifan*. *Erroribus*. Ita Turnebus, et recte quidem. Valeant autem Codd. Gifanii cum suis *terroribus*, quid enim terreat canes vestigia feræ, leporis forsan, persequentes? *Creech*.

995 *At consueta domi catulorum*] Locutus est de canibus venaticis, nunc de iis qui domui custodiendæ præponuntur, et de domesticis. *Lamb*.

Degere, sæpe levem ex oculis, volucremque soporem] Hunc versum restitui, qui hoc loco desiderabatur, ut videbunt, qui superiora cum iis quæ sequuntur, conferent, et sensum Lucretii considerabunt. Jam verbum 'discutere' perspicue non habebat nomen, cum quo cohæreret, ut 'somnum,' aut simile: nam neque 'corpus discutere,' neque 'discutere' sine nomine aliquo accusandi casus, constare potest. Præterea vox 'consueta,' sola, et sine infinitivo, illepide et inusitate jacebat, cum tamen numquam, ne ab ipso quidem Lucretio, sine verbo infinitivo usurpetur: quod ostendam exemplis aliquot collectis (neque plura tamen reperiri possunt) ubi hoc participio usus sit: sic igitur hoc eodem lib. sup. 715. 'Auroram clara consuetum voce vocare.' et 5. 209. 'ni vis humana resistat, Vitai causa valido consueta bidenti Ingemere.' et 6. 787. 'Floris odore hominem tætro consueta necare.' ibid. 1041. 'Interdum fugere atque sequi consueta vicissim.' Accedat Arnob. cujus hæc sunt lib. 1. 'Tyndaridæ Castores, equos unus domitare consuetus, alter pugillator bonus,' &c. Idem eodem lib. 'Neque alia sectantur aucupia verborum, quibus capi consueti sunt audientes.' *Lamb*. Hunc versum Lambinus interseruit: in nostris libris non erat. Et haud scio, an rectius abesse possit. *Gifan*. Hunc versum postulante sententia inseruit Lambinus. *Creech*. Eo tamen opus esse non judico; dixit enim poëta 'discutere' et 'corripere de terra corpus,' quorum prius differt a posteriori, et ille catulorum actus est, quo, oborto terrore aliquo, quatiunt villos atque erigunt pilos. *Hav*.

996 *Corripere*] Ut hic Lucret. 'corpus corripere e terra' dixit: sic

Virg. Æn. 3. 176. 'Corripio e stratis corpus.' Iterum Lucret. 3. 164. 'Conripere ex somno corpus, mutareque voltum.' ibidem: 'Quin conreptus homo ex somno,' &c. *Lamb.*

997 *Proinde quasi ignotas*] Recte dixit, 'ignotas facies,' nam canibus ignoti omnes, etiam ii qui nunquam læserunt, hostium sunt loco, ut scribit Plato lib. 2. de Repub. *Lamb.*

999 *Et quam quæque magis*] Sic reposui etiam repugnantibus libris omnibus: sic enim legi debet, ut docui in Scholiis ad lib. 1. *Lamb.* *Et quo quæque magis.* Lambinus, *quam.* Ego a libris non discedo. Nam et *quo*, et *quanto*, et *quam magis*, recte dicitur. *Gifan.*

Seminia eorum] Libri quinque manuscr. habent *seminiorum*, ut fortasse legendum sit *seminia horum.* *eorum* autem, sive *horum*, nempe 'canum.' *Lamb.* *Seminiorum.* Ita omnes fere vet. libri; optime. *Quæque seminiorum*, pro quæque seminia. Marullus et vulg. *semina eorum.* Gif. *Semina eorum*, viz. canum, Lambinus: sed fallitur interpres, nam tota de canibus disputatio absoluta est, et jam igitur de insomniis terrificis, quæ excitantur a simulachris fluentibus e rebus quæ ex asperis seminibus componuntur: rectius igitur legendum *seminiorum*: seu potius *semina rerum.* Creech.

1001 *Pennisque repente*] Libri scripti habent *pinnisque.* Lamb. *Pinnisque*, ita vet. libri. In aliis: *pennis.* Gifan.

1002 *Sollicitant divum nocturno*] Timore et pavore lucos complent, somniantes sibi a tergo instare accipitres insectanteis. *Lamb.* Agnosce scomma Lucretio dignum; Divi viz. hospites suas aves ab imagine accipitris tueri non valent. *Creech.*

1003 *Accipitres somno in leni*] Profert hunc versum Nonius, ut probet, nomen 'accipitres' usurpari interdum in gen. fæmin. *Lamb.* *Accipitres visæ*, dicebant enim 'hæc accipitris.' *Faber.*

1005 *Porro hominum mentes*] Redit ad hominum somnia. *Lamb.* Hæc cum interrogationis nota ita hactenus fuerunt edita, *Porro hominum mentes magnis quæ motibus edunt? Magna etenim, &c.* Judicet lector quid præstet. Ego in Mss. nullam interrogationis notam inveni. *Hav.*

1008 *Tollunt clamores*] Sic loquuntur boni scriptores. M. Tull. lib. 4. Accus. 'Clamor a vigilibus, fanique custodibus tollitur.' Virg. Æn. 2. 222. 'Clamores simul horrendos ad sidera tollit.' Idem 9. 566. 'undique clamor Tollitur.' *Lamb.*

1009 *Doloribus*] Ob dolores, seu præ doloribus. *Lamb.*

1012 *Multi de magnis, &c.*] H. vs. a vet. quibusdam abest. *Gifan.*

1013 *Indicioque sui facti*] I. e. et sæpe suum factum indicaverunt. M. Tull. Topic. 'Et per somnum, vinum, insaniam, multa sæpe patefacta sunt.' Lucret. 5. 1157. 'Quippe ubi se multi per somnia sæpe loquentes, Aut morbo delirantes procraxe ferantur.' *Lamb.*

1014 *Obeunt*] Obire videntur. *Faber.*

1020 *Pusi sæpe lacum propter*] Cum in libris scriptis reperissem scriptum *Puri*, sciremque veteribus 'pueros' 'pusos,' et 'pusiones,' et 'pupos' esse dictos, ut etiam Isidorus docet, in voce 'pupus:' sic à Lucretio esse scriptum putavi, ut excudendum curavi. 'Pusum' autem et 'pusam,' puerum et puellam significare, intelligere licet etiam ex illo Epigrammatio Pomponii in Cascam adolescentem: quod exstat apud Varr. lib. 6. de L. L. 'Ridiculum est quod te Cascum tua dicit amica Filia Petroni sesquisenex puerum.' 'vel, ut vulgo legitur, 'Casca Philethonis ipsa senex puerum. Dic tu illam pusam: sic fiet, mutua muli: Nam vere pusus tu, tua amica senex est.' licet

etiam hoc loco legere *pupi.* fuit enim facilis lapsus a *P* littera in *R.* licet et legere *pueri,* ut sit tribrachus pro spondeo, aut dactylo. Ne Turnebi quidem sententia mihi displicet, existimantis, nihil esse mutandum, et *Puri* legendum. dixerunt enim (ut ait ille) veteres 'puri' pro pueri: unde 'pulli.' Pueri igitur (inquit) sæpe putant se in somnis prope lacum ac dolia vestem attollere, ut mejant, cum interea vesteis stragulas et lectum lotio madefaciunt et commejunt. Fuisse Romæ, cum aliis in urbis locis, tum in angiportis dolia quædam brevia, et amphoras, et similia vasa mejendi causa comparata, ac disposita, declarant illa verba ex oratione C. Titii apud Macrob. 2. 16. 'Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant: quippe qui vesicam plenam vini habeant.' *Lamb. Pueri sæpe.* in vet. quibusdam, *Puri;* non male. Lambinus *Pusi.* Alii, *Multi;* pessime. *Gifan. Puri, Pusi, Pueri,* legi potest; eadem enim omnium significatio. *Faber.* Ego *Puri* reposui ex Mss. optimis, ex qualibus et hunc et similes Nonii locos quoque emendavit Andr. Schottus Observ. Hum. lib. 1. cap. 4. Præterea a 'puri' deducit vocem 'pueri' Isidorus p. 1102. lin. 40. *Hav.*

1020 *Dolia curta*] In urbe populosissima, si qua unquam fuit, (Romam dico,) dolia in angulis platearum erant, in quæ peregrini homines vel cives, qui de faciendo domi lotio, (sic enim loqui solent Latini,) antequam in publicum prodirent, non cogitarant, vesicam exonerare soliti fuerunt. Unice ad hunc Lucretii locum facit quod apud Macrob. legere est 2. 17. 'Curta' autem semifracta, &c. satis ad eos usus apta. Cæterum illa dolia lateritia erant, vel figlini operis, non lignea. *Faber.* Adde notas Casaub. ad Suet. Vesp. cap. 23. *Hav.*

1021 *Somno devincti*] In vet. nostris: *devicti.* Gifan.

1022 *Totius humorem saccatum, &c.*] Sic esse legendum indicavit mihi Adr. Turneb. (Adv. 13. 14. 17. 18. et 27. 35.) conjectura facta ex cod. Bertin. scriptura *saccutum.* lotium autem significat Lucret. per humorem totius corporis saccatum. Lotium enim nihil aliud est, quam 'humor corporis saccatus,' i. e. per totum corpus quasi per saccum percolatus. Atque hoc eodem nomine lotium appellat Arnob. lib. 2. adv. Gent. de Animab. loquens: 'Corporibus involutæ inter pituitas et sanguinem degerent: inter stercoris hos utres, et saccati obscœnissimas serias.' 'Saccatum' autem participium est pass. a verbo saccor, aris, quo utitur Martial. Epig. 2. 40. ad Tongilium: 'Cæcuba saccentur, quæque annus coxit Opimi: Condantur parco fusca Falerna cado.' *Lamb.* Præclare Turnebus *saccatum,* cum in quibusdam libris esset: *saccutum, sacratum, siccatum.* Gifan. Honeste positum pro lotio. Notum quid sic 'saccus' et 'saccare,' ubi de vino et laticibus percolandis agitur. Gall. *une chausse.* Faber. 'Cæcuba saccentur, quæque annus coxit Opimi.' *Creech.*

1023 *Babylonica*] Petronius Arbiter: 'Clausus aureo plumato Babylonico.' Josephus lib. 6. de Bell. Jud. 'Auleum longitudine pari, hoc est velum Babylonium hiacyntho et bysso et cocco et purpura variatum. mirabili opere factum: neque rationis inopia colorum permistione: sed velut rerum omnium imaginem perferens. Cocco enim videbatur ignem imitari: et bysso terram, et hiacyntho aërem: ac mare purpura: quoniam byssum quidem terra, mare autem purpuram gignit: eratque in eo perscripta omnis cœli ratio præter signa.' *Pius.* 'Babylonica,' vestes stragulæ avectæ ex Babylonia,

diversis colorib. intextis pictæ. In vocabul. Latino-Græco Manuscr. sic explicatur: 'Babylonicum, πολύμιτος,' i. e. vestis filis versicoloribus contexta. Plaut. Sticho 2. 2. 54. 'Tum Babylonica peristromata, consutaque tapetia.' Plin. 8. 48. 'Colores diversos picturæ intexere Babylon maxime celebravit, et nomen imposuit.' Martialis 8. 28. 'Babylonia picta superbe Texta, Semiramia quæ variantur acu.' *Lamb.* Babylonica tapetia magnifica et splendida, ut apud Virg. 'Equos splendore nivali,' in Æn. 3. 538. *Faber.*

1023 *Rigantur*] Lotio conspergantur a pueris somniantibus. *Lamb.*

1024 *Tum, quibus ætatis freta*] Tum adolescentes (inquit) quibus 'freta,' i. e. æstus, et fervores ætatis primum insinuantur, &c. i. e. qui incipiunt rebus Venereis idonei esse. 'Fretum' (inquit Varro) 'a similitudine ferventis aquæ, quod in fretum sæpe concurrat æstus, atque effervescat.' *Lamb.* Ætatis æstus et fervor, adolescentia scilicet. *Faber.* Ubi quidam Lucretii immodestiam, ibi ego illius artem agnosco et suspicio: neque profecto ille unquam aliquid de hujusmodi insomniis, nisi ad connectendam sequentem de libidine et amore disputationem necessaria fuisset istorum explicatio. *Creech.*

1025 *Ipsa dies*] Matura rebus Venereis ætas. *Faber.*

1026 *E corpore quoque*] Ita ex vet. libris restitui. In aliis quibusdam, *quoque.* In aliis, *quæque.* Gifan. Corpus persona est, 'Salvete optima corpora.' Ennius. *Faber.*

1027 *Nuntia præclari voltus*] I. e. quæ nuntium formæ alicujus eximiæ ad eorum animos in somnis perferunt. *Nuntia,* i. e. nuntiantia: adjectivum est, nuntius, a, um. *Lamb.*

1028 *Qui ciet*] Qui vultus eximius, quique color pulcher commovet irritando loca, in quibus inest semen virile. Nam per 'loca' hoc loco sedeis eas virileis, in quas semen virile jam concoctum, et ad gignendum aptum confluxit, significat. Aliis per 'loca' magis proprie membra muliebria significantur. infra eod. lib. 1260. 'quia sic loca sumere possunt Pectoribus positis.' eod. lib. 1268. 'atque locis avertit seminis ictum.' *Lamb.*

Turgida] Seminis et spiritus plena. Hor. Sat. 2. 7. 49. 'Turgentis verbera caudæ.' *Lamb.* Sæpius de muliere, quam de viro occurrit. *Faber.*

1029 *Ut quasi transactis*] Adeo ut, quasi re Venerea transacta, et ad extremum perducta, profundant semen. Perfica autem dicta est ea Dea, quæ rem Veneream perficit: ut supra diximus. ἐξονειρωγμὸν porro, i. e. seminis profusionem nocturnam, et in somnis factam, significat tectis verbis: quam describit Horat. simplicius Sat. 1. 5. 82. 'somnus tamen aufert Intentum Veneri: tum immundo somnia visu Nocturnam vestem maculant, ventremque supinum.' *Lamb.* Quasi τὴν Ἀφροδίτην τελέσαντες, uti optimum scriptorem, et harum rerum peritum, loqui scimus. *Faber.* Theocritus Idyll. 2. 143. Ἐπράχθη τὰ μέγιστα. *Creech.*

1030 *Fluminis ingenteis fluctus*] I. e. magnam copiam seminis fluentis. Quidam tamen legendum censent, *Seminis ingenteis fluctus.* Atque hoc quidem modo in sec. ed. edendum curavi. Nunc vero veterem scripturam, et receptam retineo, *Fluminis,* existimans dictum a Lucr. 'fluctus fluminis' ὑπερβολικῶς, pro multo semine flumen. Sic fere 2. 354. 'Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen.' *Lamb.* Legendum putarem, *Seminis,* aut *Fleminis.* Sed a libris non ausim recedere. Inf. etiam variatum est, 6. 1061. *Gif.*

1030 *Cruentent*] I. e. polluant, inquinent, et maculent: semen enim virile, sanguis est: sanguis autem 'cruentat,' i. e. contaminat, et inquinat: ex quo 'cruentum' pro impuro

usurpatur etiam a Lucretio lib. 6. *Lamb.*

1031 *Sollicitatur*] Commovetur, concitatur, *ἀναστέλεται*. Sic enim interpretatur auctor vocabularii manuscr. Latino-Græci. Festus autem, 'Sollicitare,' inquit, solo citare, i. e. ex suo loco movere: quod et alibi retulimus. *Lamb.* Tota libido, tam quæ ad animum, tam quæ ad corpus spectat, vss. 18. explicatur: formosa viz. simulachra animum commovent. Ille vero semen ex omnibus membris in partes genitales deducit, quæ partes tument, deinde res ipsa peragitur. Præter hæc nec Venerem nec Cupidinem expectes. *Creech.*

1032 *Adulta ætas cum primum roborat*] Statim ineunte juventa, seu initio ætatis adultæ et corroboratæ. *Lamb.*

1034 *Una Hominis vis*] Sive imago formosi corporis commovens animum, sive animus ipse semen e toto corpore deducens. *Creech.*

1036 *Decedit corpore toto*] *Toto*, inquit, quod non temere. Hinc itaque sæpissime fit, ut mutilati parte aliqua corporis mutilatos etiam gignant; quod certissimis exemplis probari posset; nisi id alii fecissent. Semen itaque ex omnibus membris; neque aliter sensisse Tertullianum constat, uti ostendit locus quidam, qui a me superius allatus est, cum tamen alia res ageretur. *Fab.* Hoc quidem verum, sed aliud agebat Lucretius, quod alii conjiciant melius quam ego exprimam. *Creech.*

1039 *Irritata tument*] Hic versus, et is qui proxime sequitur, mihi suspecti sunt. Nam de tertio, cujus initium est, 'Incitat inritans,' &c. non dubito quin sit adulterinus, et spurius. 'tument' autem, i. e. ὀργῶσι. *Lamb.*

Fitque voluntas] Sic habent quinque lib. manuscr. quibuscum consentiunt omnes typis excusi, præter Florent. qui habent *fitque voluptas*. Lamb.

1040 *Ejicere id, quo se*] Fit voluntas ejicere semen in illud vas quo elaborat ejicere voluntas hominis: quæ causa est ut inter coëundum cum gaudia quis adiret, mens memor 'admonuit dominæ: deseruitque Venus.' *Pius.* Versum sequentem, 'Incitat inritans,' &c. ut spurium (nam et a veteribus nostris aberat, et alieno loco inculcatus erat) ablegavi. *Gif.* *Incitat inritans, &c.* Hunc versum ex illo qui paullo ante positus est, 'Quæ ciet inritans,' &c. inepte a nescio quo, alieno loco repetitum, delendum censeo. *Lamb.* Delendus versus. *Faber.* Huic quidam subjiciunt *Incitat irritans loca turgida semine multo.* frustra. *Creech.* *Ejicere.* Quidam Codd. *Elicere*, sed perperam, confer vs. 1035. et 1267. *Hav.*

1042 *Namque omnes plerumque*] Hunc versum et duos deinceps sequenteis, ut spurios, delendos censeo. Fuerunt enim adjecti ab aliquo inepto, qui putaret aliquid deesse ante versum illum, 'Sic igitur,' &c. quasi Lucretius uti voluisset similitudine hominis ab altero vulnerati, cujus sanguis continuo in percussorem propinquum redundaret. sed neque Lucretius uti voluit illa similitudine, nisi quod dixit, mentem in corpus petere, unde est saucia amore; neque hi versus satis significant, quod voluit eorum auctor. Præterea illud, *omnes plerumque cadunt*, inepte dictum est: sic potius dictum oportuit, *omnes plerique.* Ter. Andr. 1. 1. 28. 'Quod plerique omnes faciunt adolescentuli.' Cæs. lib. 2. de Bell. Gall. 'Nam plerisque omnibus Gallis præ magnitudine corporum suorum brevitas nostra contemtui est.' præterea illud *icimur ictu*, improprie et inusitate dictum est. Tum hoc totum, *Etsi comminus est, hostem*, sive, ut habent alii lib. *os tum ruber, &c.* neque satis Latine dictum est, et obscurum est. Denique tota elocutio, et sententiam horum ver-

suum, frigida et inconcinna est. Cum hæc scripsissem atque edidissem, Thraso scripsit, me hos versus treis ὀβελίζειν pessime. immo vero tu sycophanta eos pessime et indoctissime retines: et, si aliquid saperes, ista non scripsisses: si os haberes, aut nisi esses κυνώπης, isto modo non scripsisses. *Lamb.* Tres hos versus eradit Lambinus; pessime. *Gifan.* *Cadunt in volnus*, i. e. in eam corporis partem, quæ vulneratur, 'cui adactum est vulnus;' ut Virg. Æn. 10. loquitur. Imo 'vulnus' pro hasta aut telo poëtis familiare est. Virg. Æn. 2. 529. 'Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus Insequitur.' Stat. 9. Theb. 'vulnus tamen illa retentum Pertulit.' Item lib. 11. 'Cum subitum obliquo descendit ab aëre vulnus.' 'Cadit in vulnus' igitur Latine eleganter dicitur, ut 'cadit in ensem.' 'Vulnus' a vellendo. *Preig.* *Namque:* Hunc versum cum duobus sequentibus expunge. *Fab.* Hunc et duos sequentes versus rejiciunt interpretes, qui tamen ad rem facete, et non indigni Lucretio videntur. *Creech.*

1044 *Hostem ruber occupat humor*] Ita vet. nostri, et alii. Vulg. *os tum;* male. *Gifan.*

1045 *Veneris qui telis accipit ictum*] Qui amat, qui amore saucius est. Virg. Æn. 4. 1. 'At regina gravi jamdudum saucia cura Vulnus alit venis.' *Lamb.*

1046 *Sive puer membris muliebribus*] Sive hic pueri amore captus est, ut ejus flore ætatis abutatur ad rem Veneream, &c. *Lamb.*

Membris muliebribus] Membris mollibus, qualia sunt muliebria: vel parte postica, τῷ πρωκτῷ. *Lamb.* Mollicellis, delicatis, quæ meram spirant Cyprin. *Faber.* Quænam vero sint 'Membra pueri muliebria' inquirant qui nesciunt; certe puer mollicellus et delicatus æque ac 'mulier toto corpore' amorem jactaret. Sed recte Faber. *Creech.*

Jaculatur] Tamquam jaculo ferit. translatio. proprie Hor. posuit Od. 1. 2. 3. 'sacras jaculatus arceis.' *Lamb.*

1050 *Namque voluptatem præsagit*] Duo libri manuscr. habent, *Jamque voluptatem præsagit muta Cupido.* Sententia autem hæc est: nam vehemens et acris 'Cupido,' sive libido, voluptatem quasi auguratur, et sibi ante promittit. Sic inf. non longe: 1097. 'Cum jam præsagit gaudia corpus.' *Lamb.*

1051 *Hæc Venus est nobis*] Hæc Cupido Veneris nomine dicitur. *Faber.*

1052 *Hinc autem est nomen*] Codd. Vatic. et Faërn. habent, *hinc mite est nomen Amoris.* Lamb. Levis est mutatio, tamen necessaria: leg. *numen.* Creech.

1052 *Hinc illæ primum Veneris*] Secutus sum libros quattuor manuscr. qui partim sic habent, *Hinc illa primum Veneris, &c.* partim sic, *Hinc illam et primum, &c.* *Illa* enim, et *illam et*, depravata sunt ex *illæ*. '*illæ*' autem pro illius positum, ut paullo post: 'rabies unde illæ germ. surgunt.' Hujus autem loci hæc sententia est: Hinc, nempe ex cupiditate, seu ex amore, primum gutta dulcedinis, quæ inest in Venere, stillavit in animum: deinde consecuta est cura, animum graviter angens, et sollicitans. vel dic, hinc primum, id est, ex simulacris et imaginibus: quod magis probo. Longum sit autem ad singula lectorem admonere, has omneis emendationes sic sequi et probare Thrasonem, ut suas. *Lamb.* *Illæ*, i. e. illius. *Faber.* *Hinc illa primum*, sic omnino lego ex veteribus. *A* longum ob *PR.* vulg. *illata.* Lambinus *illæ*, contra vet. libros. Quidam veteres, *illam;* male. *Gifan.*

1059 *Frigida cura*] Liber Memmian. habet *fervida cura.* Ego nihil muto: sic enim Hor. Epist. ad Jul. Flor. 1. 3. 26. 'Frigida curarum momenta re-

linquere posses.' *Lamb.* *Fervida* quidam libri, et Marull. *Gifan.* Necessario revocandam arbitror lectionem Ms. *fervida;* eam certe quilibet probabit, qui unquam ex animi sententia dixit, 'Nunc scio quid sit amor.' Cura illa, de amore dico, fervida est, coquit, urit ille nitor, *μαλερὸν βέλος, πυρόεντα βέλεμνα, πυρὶ πάντα βέβανται.* Post illam 'dulcedinem' tum 'anxiferæ curæ' succedunt, uti Cicero vocavit. Locus Horatii, 'Frigida curarum fomenta relinquere posses,' qui ab interprete allatus est, hauddum etiam odorari potui quo pertineat; nihil enim ad Lucretium, &c. *Faber.* Probabit etiam ille, qui observat Lucretium ortum Cupidinis, atque incrementum explicare, primum Veneris gutta in cor stillat, deinde vehemens cupido, quæ per simulachra jugiter advenientia, imo per fabulas nutritur. *Creech.*

1054 *Nam si abest*] In particula 'si,' i non eliditur, et corripitur, sequente vocali. sic 5. 7. 'Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum.' et 2. 617. 'Vivam progeniem qui in oras luminis edant.' Quod autem ad sententiam attinet, expressit amoris affectum, et amantium consuetudinem: quæ talis est, ut absentium desiderio tabescant, et præsentiam concupiscant, atque expetant. Quod et Arist. significavit libro nono de morib. ad Nicomachum, his verbis: Μὴ γὰρ προησθεὶς τῇ ἰδέᾳ, οὐδεὶς ἐρᾷ· ὁ δὲ χαίρων τῷ εἴδει, οὐδὲν μᾶλλον ἐρᾷ, ἀλλ' ὅταν καὶ ἀπόντα ποθῇ, καὶ τῆς παρουσίας ἐπιθυμῇ. i. e. 'Nemo enim amore capitur, qui non fuerit ante forma specieque delectatus: nec tamen is qui specie delectatur, continuo amat, sed tum, cum et absentem desiderat, et præsentiam concupiscit.' Consentanea his sunt illa Terentiana in Eunucho, quæ Thaidi dicuntur a Phædria: 1. 2. 112. 'egone quid velim? Cum milite isto præsens, absens ut sies: Dies, nocteisque me ames, me desideres, Me somnies, me exspectes, de me cogites, Me speres, me te oblectes, mecum tota sis,' &c. *Lamb.*

1056 *Sed fugitare decet*] Quam pulchris versibus, quam gravibus sententiis deterret nos ab amore Lucretius? Quam aperte et luculente amantium furorem insaniamque ob oculos proponit? Quam docte et perite amoris incommoda et molestias enumerat? Quam merito et vere ejusdem voluptates extenuat, elevat, ac deprimit? Quam perspicue amantium in re ipsa Venerea transigenda, atque in ipso corporum complexu rabiem describit? Digni versus, qui accurate legantur atque ediscantur: digna præcepta, quæ et juvenes et viri his levitatibus amatoriis dediti penitus in animo recondant. proderit etiam legere quæ scripta sunt in amorem a M. Tull. lib. 4. Tusc. *Lamb.* In toto Latio, quantum quantum est, nihil, ut opinor, quidquam legas, quod æque legi oporteat, atque eos versus qui hunc sequuntur. Sed tamen reperti olim fuere nonnulli, hodieque reperiuntur ejus generis bene multi, qui illos ab oculis hominum, si fieri queat, removendos esse contendant, quasi si insigni quadam turpitudine scateant. Miserum itaque Poëtam nostrum, cujus tam frugiferum, tamque salutare consilium, adeo improsperos eventus habeat, quamvis enim totis exclamet faucibus, 'Sirenas hilarem navigantium pœnam, Blandasque mortes, gaudiumque crudele, Effugite, o miseri, tortumque ab littore funem Rumpite;' quamvis tot argumentis probarit, certissimam homini pestem ab re Venerea esse, atque adeo cane pejus et angue vitari oportere nugivendulas istas mulierculas, quæ suos amatores offrenatos ductitant; quamvis rem, famam, sanam mentis corporisque valetudinem, ea via defluere ostenderit; tamen id ubi præstitit, ibi tum viri boni, Heus, (inquiunt, et quam longe quidem)

fuge turpia, obscena dicta, 'spurcidicos, immemorabiles versus, amationes,' &c. Sed, o boni, si boni estis, nihil hic spurcidicum, nihil immemorabile. Si quid tale videbitur, id vitio legentis, non poëtæ adscribendum erit. Hoc certe videor affirmare posse: Si, quæ a Lucretio hic scribuntur, ea pro fœdis et flagitiosis dictis habebuntur; longe illis turpiora, longeque fœdiora reperiri in eo libro posse, quem nemo sine præsenti famæ periculo reprehendat. At enim, sentio, virum illum sanctissimum (quem appellare, nunc quidem, haud sane magnopere attinet) dicent ea gratia rem ipsam, quamvis turpissimam, tam aperte tamque perspicue tractasse, ut ex tanta tamque flagitiosa descriptionis fœditate vitium illud magis aversabile fieret. Fateor, neque unquam aliter sensi. Sed Lucretius quo fine scripserat? an ut lenonias operas præberet, et ex pessimo omnium mercimonio rem faceret auctiorem? Hoc quidem multis temporibus alii poëtæ fecere, quibus profuit, et nunc fortasse nonnullis prodest; sed vitæ integritas, gravitasque morum, ac tot saluberrima præcepta hic illic per totum opus sparsa, hujusmodi suspicionem longe a Lucretio amoliuntur. Paucis dicendum; vin' scire quod ipsi consilium fuerit? En tibi: 'Sed fugitare decet simulacra et pabula amoris Absterrere sibi, atque alio convertere mentem; Nam certa et pura est sanis magis inde voluptas Quam miseris: Etenim potiundi tempore in ipso Fluctuat incertis erroribus ardor amantum; Nec reperire malum id possunt quæ machina vincat. Usque adeo incerti tabescunt vulnere cæco. Adde quod absumunt vires, pereuntque labore, Adde quod alterius sub nutu degitur ætas. Labitur interea res, et vadimonia fiunt; Languent officia, atque ægrotat fama vacillans. Si nescis, etiam medio de fonte leporum Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat. Aut quod conscius ipse animus se forte remordet, Desidiose agere ætatem, lustrisque perire; Aut quod in ambiguo verbum jaculata reliquit; Quod cupide affixum cordi vivescit ut ignis; Unde fit ut melius multo vigilare sit ante, Qua docui ratione, cavereque ne inlaqueeris.' Ain' tu, Lector, qui ita loquantur, eos hortatores scelerum vocemus, an dehortatores simul facundissimos, simul acerrimos? *Faber.* Hæc de consilio poëtæ Faber, nec falso: nihil de dictione, quæ tamen est purissima, nec Lucretium in ulla parte totius operis quam in hac magis diligentem invenies, ita vero simplex et significans, ut interpretationem non admittat. Quippe in iis vocibus quæ parum verecundæ sunt, Latium, saltem quod ego scio, non est copiosum, Latina quidem habet et Romana verba (vid. Martialis lib. 11. Ep. 20.) sed ea tamen parce invenit, et parcius utitur. *Creech.* Senec. Ep. 69. 'Ei, qui amorem exuere conatur, evitanda est omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim facilius, quam amor, recrudescit.' *Preig.*

1057 *Absterrere sibi*] Sic quidem habent libri omnes, et manuscr. et vulg. sed videtur mihi legendum esse, *Abstergere sibi, &c.* hoc enim loquendi genus est insolens et prope absonum, *Absterrere sibi pabula amoris,* pro eo quod est a se depellere: alterum autem *Abstergere sibi amorem*, et *Abstergere amoris pabula*, ita consonum atque usitatum, ut 'Abstergere molestiam,' 'dolorem,' 'metum,' 'luctum.' Dixit tamen inf. eod. lib. in extr. 'Nec divina satum genitalem numina cuiquam Absterrent,' &c. si cui forte illud huic simile videatur. Cum hæc scripsissem olim, Zoilus meam conjecturam arripuit, et se ita in suis lib. vet. scriptum reperisse testatus est: cui non credo. Sed tamen cum me laudarit imprudens,

atque adeo invitus, in eo, quod meam conjecturam auctoritate lib. manuscr. comprobatam significarit; tum suo ingenio indulsit in eo, quod hanc emendationem, sive vera sit, sive secus, sibi adscripsit. *Lamb.* *Abstergere sibi*, hoc ex vet. libris reposui. ut et inf. hoc lib. 1228. et 5. 844. rectissime. Vulg. *Absterrere*. Gifan.

1057 *Alio*] Ad virtutem quæ est homini firma possessio: de qua Cicero ad Atticum. 'Nihil est (mihi crede) virtute formosius: nihil pulchrius.' de qua Chrysostomus in Mattheum sic: 'Invicta res virtus est: et talis res est ut nequam etiam homines et admirentur ipsam et laudent.' Aristotelis sententia est lib. 2. Politicorum: 'Ubi autem non maxime honoratur virtus, ibi non est possibile firmum optimorum esse in Republica statum.' De virtute sic Plato in Phædro: 'Disciplina nihil apud Deos et homines revera aut est aut erit unquam venerabilius. hac tanquam Ulyxis moly Sirenes hujus mundi h. e. voluptates evitabimus.' Præcipue ab amore declinandum cum cani capilli prudentiæ nuntii decidunt: quod lepide poëta Græcus ita cecinit: Ἠράσθην. τίς δ' οὐχί; κεκώμακα. τίς δ' ἀμύητος Κώμων; ἀλλ' ἐμάνην. ἐκ τίνος; οὐχὶ θεοῦ; Ἐῤῥίφθω. πολιὴ γὰρ ἐπείγεται ἀντὶ μελαίνης Θρὶξ ἤδη, συνετῆς ἄγγελος ἡλικίης. Καὶ παίζειν ὅτε καιρὸς ἐπαίξαμεν· ἡνίκα καὶ νῦν Οὐκ ἔτι, λωϊτέρης φροντίδος ἁψόμεθα. Nos pro tempore Latina sic fecimus: 'Lusimus, o veneres, satis anxia pectora amori Jam dedimus. Procul o sit procul iste furor. Tempora canus obit mea, quæ jam nigra fuerunt, Canus prudentis nuntius ingenii. Donec erat tempus sat lusimus: arripere at nunc Est operæ lusus utilioris iter.' *Pius.* At vero ea mens Lucretii non est, verum ut unius puellæ amorem dissolvat usu promiscuo. *Hav.*

1058 *Et jacere humorem conlectum*] Secutus sum duos cod. manuscr. mihi tamen non displicet amici cujusdam mei conjectura, qui putat legendum *congestum*: quam adjuvat codex Memm. ceteri libri manuscr. et item vulg. habent *conjectum*. quæ scriptura tamen non est repudianda. *Lamb.* Ita veteres quidam. In aliis vet. ut in vulg. *conjectum*. Gifan.

1059 *Nec retinere semel conversum*] Olim edideram *conceptum unius amore*, quod sic haberet cod. manuscr. Memm. et typis excusi Florent. nunc *conversum*, ut habent ceteri, mihi magis probatur. Ne hoc quidem dissimulabo, ad oram libri Memmian. annotatas esse has varias lectiones, *congestum*, *conceptum*, *concertum*. ex quo postremo licet facere *consertum*. *Lamb.* Revocandam esse arbitror quorumdam codicum lectionem, quæ talis est: *Nec retinere semel conceptum unius amorem*. Id verius quam si tripode ex Phœbi, &c. *Faber.* *Conversum*. Sic vet. libri fere omnes, et vulg. Sed Marullus et Lambinus, ex quibusdam codd. *conceptum*. Gifan.

1059 *Unius amore*] Sic habent tres lib. manuscr. et nonnulli vulg. alii, *amorem*. Lamb.

1061 *Ulcus*] Vid. Mart. Ep. 60. lib. 11. *Creech.*

Inveterascit] Ita Ter. 'feci ut inveterascerent,' i. e. viverent, diu desiderarentur atque expeterentur. Ita etiam Tullius. *Faber.* Ter. Prol. Hecyr. vs. 12. 'Novas qui exactas feci ut inveterascerent.' Donatus, 'Inveterascerent, in consuetudinem venirent:' Et Cicero 4. Tusc. 'Inveteratio autem, ut in corporibus, ægrius depellitur quam perturbatio.' *Creech.*

1062 *Atque ærumna gravescit*] Verbum aptissimum nomini 'ærumnæ' adjunxit. *Lamb.*

1063 *Si non prima novis*] I. e. si non veterem amorem novo amore deleas ex animo. Sic M. Tull. lib. 4. Tusc.

'Etiam novo quodam amore veterem amorem, tanquam clavo clavum, ejiciendum putant.' *Lamb.*

Conturbent] Quo modo Catullus ad Lesbiam: 'Dein cum millia multa fecerimus, Conturbabimus illa:' &c. *Creech.*

1064 *Volgivagaque*] Expressit Græcam vocem, *πάνδημον*. *Lamb.*

1068 *Nam certa, et pura est*] Nihil muto, tametsi tres libri manuscr. habeant, *Nam certe pura est*. nam etiam hæc scriptura, *Nam certa et pura est*, reperitur in libris manuscr. in Bertiniano, et Memmiano. ne quis dicat eam a Marullo excogitatam et confictam, quod scripsit *κυνώπης*: cum certum sit, hos libros a Marullo numquam esse visos. Præterea ipsum loquendi genus, 'Nam certe pura est,' &c. non est satis nitidum. Postremo certam voluptatem eorum qui hoc amoris cruciatu vacant, opponit incertæ alterorum voluptati: sequitur enim, 'etenim potiundi tempore in ipso Fluctuat incertis erroribus,' &c. *Lamb.* *Certe puta est:* hæc est vet. librorum scriptura. Marullus: *certa et pura est.* Gifan.

1069 *Miseris*] Amatoribus. Simile est illud Plautinum: Miser est homo qui amat. Festivissime poëta græcanicus miseros vel in hoc amantes appellat, qui cum ad incitas et paupertatem devenerint spoliati patrimonio, quod muneribus assiduis ad puellam illiciendam dilapidarunt, nemo, nec quidem amica sua, dignatur amare. Versus ipsos meros Græcæ facundiæ flosculos inserere operæ pretium visum est. Alloquitur Sosicratem ex amore mendicum, quem amica fingebat non agnoscere: Ἠράσθης πλουτῶν Σωσίκρατες· ἀλλὰ πένης ὢν Οὐκέτ' ἐρᾷς· λιμὸς φάρμακον οἷον ἔχει. Ἡ δὲ πάρος σε καλοῦσα μύρον καὶ τέρπνον Ἄδωνιν, Μῆν φίλα, νῦν δέ τε τοι τοὔνομα πυνθάνεται· Τίς; πόθεν εἶς ἀνδρῶν; πόθι τοι πτόλις; ἦ μόλις ἔγνως Τοῦτ' ἔπος, ὡς οὐδεὶς οὐδὲν ἔχοντι φίλος. Illexit linguæ transmarinæ venustas ut Latina facere hæc carmina tentarem. experimentum habes. æqui bonique facies, si transmarinam venerem non ad unguem referre potui: 'Dives amas: Veneris solita non lampade ferves Pauper: habet tenuis pharmaca quanta fames! Te vocat ante rosam, calidum te dicit Adonim Panthea: nunc nomen vix tenet illa tuum. Unde? Quis es hominum? quænam tibi patria? nostin Verba miser? tenues nullus amicus amat.' *Pius.* Amore perditis. *Faber.*

1069 *Etenim potiundi tempore*] Quam sit miserum amare, vel hoc unum satis arguit ac declarat, quod eo ipso tempore, quo voluptate tantopere expetita atque exoptata potiuntur amantes, ac fruuntur, eo (inquam) ipso tempore se mutuo mordent, vellicant, et cruentant. *Lamb.*

1073 *Et denteis inlidunt sæpe labellis*] Hor. Od. 1. 13. 11. 'sive puer furens Impressit memorem dente labris notam.' Plaut. Curcul. 1. 3. 31. 'Pariter hos perire amando video. uterque insaniunt. Viden' ut misere moriuntur? neque queunt complecti satis?' Idem Mil. Glor. 4. 8. 25. 'labra labellis ferruminavit.' Idem Pseudolo, 5. 1. 14. 'Nam ubi amans complexus est amantem: ubi ad labra labella adjungit,' &c. interdum etiam linguam linguæ admovent, 'duplices ut linguas habeant,' quemadmodum idem Plaut. loquitur Asin. 3. 3. 105. *Lamb.*

1076 *Quodcumque est, rabies unde illæ germina surgunt*] Sic restitui ex auctoritate quinque librorum manuscr. a quibus non admodum dissentiunt codices vulgati Paris. et Veneti antiq. nam ceteri habent partim *Rabies unde illa hæc germinat urgens:* partim, *Rabies unde illa hæc germina surgunt.* 'Rabies' antem positum accipio pro rabiei, præterea *illæ* generandi casus est, fæminini generis, antiquus, de quo supra lib. 2. ibi, 'unæ-

que figuræ :' ut sit hæc totius hujus loci sententia: Et stimuli subsunt (inquit) qui amanteis incitant atque impellunt, ut id ipsum lædant, unde rabiei illius germina oriuntur, atque augescunt; quodcumque illud tandem sit, sive color, sive facies, sive pars alia aliqua corporis. nomina autem quintæ sic inflectebant antiqui, ut alibi diximus: 'rabies' in casu recto: 'rabies,' et 'rabie,' et 'rabiei,' et 'rabii,' in patrio. Cum hæc edidissem, Thraso, ut aliquid sapere videretur, hæc omnia approbavit, et secutus est, præter quam quod edi voluit, *Illæ hæc germina surgunt:* inepte. Nam *hæc* natum est ex diphthongo; quæ erat in provocabulo 'illæ.' Quod autem quidam doctus, idemque amicus meus, legi posse putat, *Rabies unde illhæc germina surgunt,* non multo magis placet. Nam pronomen demonstrativum, quod cohæreat cum voce 'rabies,' necessario debet interesse, meo quidem judicio. quod non esset, si *illhæc,* seu *illæc* legeretur. Verumtamen judicent eruditi. Omnino non negaverim, multo tolerabilius ferri posse hanc lectionem, *Rabies unde illhæc germina surgunt,* quam illam, *Rabies unde illæ hæc germ. surg.* Lamb. Ita vet. nostri. In quodam meo: *ille.* male. et ita fere Lambinus. *Gifan. Rabies illæ,* Rabiei illius. Sic enim nomina quintæ olim inflectebantur. 'Dies,' gen. 'Dies,' vel 'Die,' vel 'Dii;' Veteres passim. *Faber. Illius rabiei.* Ita enim veteres. vs. 1053. 'Illæ dulcedinis.' *Creech.* et *Voss. de Anal.* 2. 19. p. 338.

1077 *Sed leviter pœnas*] I. e. sed Venus, seu res Venerea, pœnarum et doloris sensum aufert, aut certe minuit.' *Lamb.* Doloris, et morsiuncularum stimulos minuit. *Faber.*

1081 *Totum*] Nescio qua ratione impulsi omnes Lucretii editores pro hac voce *coram* substituerint atque approbaverint, contra omnes Mss. Natura, inquit, 'repugnat,' i.e. negat, et ostendit totum illud contra fieri. Ita 1. 694. de Heraclito: 'Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat.' i. e. negat operationes sensuum per sensus ipsos, ab iis sumens argumentum. *Hav.*

1082 *Quoius quam pluria habemus, Tam magis*] Sic restitui, tres libros manuscr. secutus. ex vulgatis enim alii habent, *cujus quo pluria:* alii, *cujus quam plurima:* alii, iique deterrimi, *cujus quo plurima.* Lamb. *Cujus quam pluria habemus, Tam, &c.* Ita in vet. libris. Vulg. *quo. dira* etiam est in vet. libris. Sic sup. vs. 1040. *dira lubido.* Vulg. *illa.* Gifan.

1084 *Nam cibus atque humor*] Ostendit dissimilitudinem ejus voluptatis quæ percipitur ex cibo et potu, ab ea quæ proficiscitur e re Venerea, hoc modo: cibus et potus (inquit) in corpus ejus qui est et bibit assumuntur; et in ventrem intromissi certas corporis sedes occupant: quo fit ut fames et sitis expleantur cibo et potu, et ita desinat animans esurire et sitire. At qui amat, nihil ex ore et grato colore ejus quam amat detrahere ac demere potest, præter inania quædam simulacra: quæ nullum locum occupant. quare amantem satiare atque explere non possunt. *Lamb.*

Adsumitur intus] Fortasse legendum *intro.* Lamb.

1088 *Præter simulacra fruendum*] Secutus sum codices quattuor manuscr. et omneis vulgatos. Nam Vaticanus habet *feruendum,* ex qua scriptura suspicatur doctus quidam legendum *ferendum.* 'ferendum' autem interpretatur auferendum, ut ibi apud Hor. Epist. ad Jul. Florum 1. 3. 25. 'Prima feres ederæ victricis præmia.' et Epist. 2. 1. 120. 'non temere a me Quivis ferret idem.' et Virg. 5. 248. 'magnum dat ferre talentum.' quæ lectio mihi non displi-

cet, videturque non invenusta. sed receptam damnare non possum. *Lamb.*

1089 *Tenuia*] Proceleusmaticus pro dactylo, aut spondeo, ut sæpe alias: vel dicendum *u* hic esse consonantem. *Lamb.*

Quæ vento spes raptat sæpe] Si hæc scriptura emendata est, aut vero si hic versus Lucretianus est, sic videtur explicandus: Quæ simulacra tenuia spes misella sæpe raptat 'vento;' i. e. in ventum, seu cum vento. Quæ tamen sententia absurda est: videtur enim ita potius dicere debuisse Lucretius: Quæ simulacra una cum spe ventus sæpe rapit et dissipat: quidam amicus meus putabat tolerabiliorem fore scripturam, si ita legatur, *quæ in ventos spes raptat sæpe misella.* sed etiam in hac lectione hoc inest vitii, quod spes amantium non raptat simulacra in ventos; sed ipsa spes sæpe una cum simulacris videtur quasi a ventis raptari. Ego malim hoc modo legi, *quæ ventus spes raptat sæpe misellæ.* 'ventus spes' autem, i. e. ventus spei, ut per ventum spei, spem levem, et incertam, et fallacem intelligamus. Omnino locus hic mihi valde suspectus est, neque puto hunc versum esse Lucretianum; eoque sublato planissima sententia est. *Lamb.* *Tenuia, quæ vento spes captat.* In libris quidem: *raptat.* Sed *captat* ego scripsi. *Vento,* forte pro frustra, i. e. quæ non tam sibi quam vento, ut ea ille differat, captat. Ita mox: 'frustraque laborat.' *Gifan.* Misera vero, si qua alia, res amor est, nugæ, somnia, nihil, aut pæne nihil, si ex pulchellis corporibus tenuia tantum simulacra decerpere licet. Quid igitur illud attinet, color verus, corpus solidum et succi plenum? quid, 'Flos ipse,' &c. quid? quando omnia prætervolant, 'Quando in amore Venus simulacris ludit amantes, Et frustra comprensa manus effugit imago, Par levibus ventis volucrique simillima somno.' Hoc ipsum est quod apud Lucretium legis, hominem illius mercimonii haud imperitum: 'Ex hominis vero facie pulcroque colore,' inquit, 'Nil datur in corpus præter simulacra fruendum Tenuia, quæ vento spes raptat sæpe misella.' Sed tertius ille versus, Lector, placetne? Lambino certe displicebat: neque id injuria; illum itaque ut Lucretio patre indignum verso stylo confixit. At Gifanius ita scribendum existimat: *Tenuia, quæ vento spes captat sæpe misella.* Ibique ad oram editionis suæ hæc adscribit: 'In libris quidem, *raptat;* sed *captat* ego scripsi. *vento,* fortasse pro frustra, i. e. quæ non tam sibi quam vento, ut ea ille differat, captat. ita mox 'frustraque laborat.'' Dii boni! Cur hæc non legerat Lambinus? quam belle, quam festive hominem adhibuisset! Quid enim, quæso, obscurius vel Sphinx ipsa diceret? Quis, nisi plane Latinitatis expers, scribat, *spes misella captat vento simulacra?* Deinde homo ingeniosus non vidit illud *sæpe* vitiosum esse; quod enim hoc loco asserit Lucretius, nos in amore simulacris tantum frui, 'Nec manibus quidquam teneris abradere membris,' id perpetuo verum est; si 'sæpe' fieret, aliquando quoque non fieret. Itaque ubi primum per ætatem Lucretium legere paulo attentius cœpi, ea una vox mendi suspicionem commovit: ibique dubitabundus, hærens, defixus, steti aliquandiu, (nam sex septem dies locum hunc animo versavi, οὐδὲν ὑπερβολικῶς dico:) tum denique, sic Dii voluistis, ad veram lectionem pervenimus, *Simulacra fruendum Tenuia, quæ venti suevit raptare procella.* De hac emendatione eorum erit judicium, qui poëtæ sunt, aut qui poëtas legerunt. Eam enim exemplis hinc illinc collatis firmare nihil necesse; quippe cui-

libet obvia sunt. *Faber.* Rejicit Lambinus. Gifanius, *Quæ vento captat spes sæpe misella. Vento* pro frustra, i. e. quæ non tam sibi quam vento, ut ea ille differat, captat: ita mox, 'frustraque laborat.' Hunc vero locum sex septemve dies in animo versans Faber tandem ad veram lectionem pervenit: *Tenuia, quæ venti suevit raptare procella.* At versum, lector, vel ita emendatum rejice. *Creech.* Forte rectius distinguas: *Tenuia, quæ vento spes raptat sæpe, misella.* Hav.

1091 *Stinguere*] Restinguere. Eodem verbo alibi iterum atque iterum utitur, ut 2. 827. 'Evanescere paullatim, stinguique colorem.' *Lamb.*

1093 *Torrenti flumine*] Codex Bertinianus habet *torrentis,* mendose. *Lamb.* et *Vossius de Analogia* 3. 27. p. 102.

1096 *Abradere*] Auferre, detrahere. *Lamb.*

1098 *Flore fruuntur Ætatis*] 'Florem ætatis' appellat, quem Græci *ὥραν* et *ὑπώραν* dicunt. Horat. Od. 2. 5. 10. 'jam tibi lividos Distinguet auctumnus racemos Purpureo varius colore.' Sed non dissimulabo, in cod. Bertiniano legi *tuuntur:* in Memmiano *luuntur:* quarum lectionum rationem nondum cogitando explicare potui. Thraso, cum hæc edidissem, scribendum curavit *flore utuntur.* Quid isto homine facias, qui videtur ea gratia esse natus, ut aliis risus præbeat, aliis stomachum faciat? Ita mera versuum portenta ex immani et barbaro pectore depromta elegantissimo scriptori assuit. At suo capiti malum suat potius. Sed redeo ad hunc locum, et has scripturas vet. quas jam olim proposui, *tuuntur, luuntur.* ex his igitur ego nunc conjectura ductus facio *juvantur:* nam sive ex *t,* sive ex *l,* faciamus *i,* mutatio facilis est, ut norunt hujus artis periti. Cetera jam æque facilia sunt. *juvantur* autem interpretor delectantur, quod statim agnoscet lector ingeniosus et Latine doctus. Dicat mihi nunc *κυνώπης,* utra probabilior sit conjectura, mea, an sua. Utrumcumque faciet, sive suam retinens, stuporis simul et impudentiæ se alligabit; sive meam magis probans, dirumpetur; æque animo feram. *Lamb. Flore utuntur Ætatis.* Ita ex vet. libris scripsi. In quibusdam vet. *tuuntur:* in aliis, *luuntur;* quæ ex *utuntur* depravata sunt. In vulg. et vet. quibusdam: *fruuntur.* Etiam non male; sed glossam sapit. *Gifan.* Amicus quidam meus monuit, hunc locum ita a Palmerio legi: *Denique conlatis membris cum flore luuntur Ætatis.* 'Luuntur' autem erit *λύονται.* 'flos ætatis' significabit *τὴν γονήν,* seu, ut lepide vocabat Lucilius, 'Mutonis lacrymas.' Rem bellam scilicet, et ter bellam! Vides, præclara ingenia non amant quod in medio positum est: quid enim facilius Latiniusque, quam 'frui ætatula,' 'flore ætatis frui?' Quare Palmerio comes alius quærendus est; solus eo. *Faber.* Gifanius, *Flore utuntur.* Palmerius, *Flore luuntur,* i. e. *λύονται.* Flos autem est 'Id quod sponte sua solet remitti, Cum mens est pathicæ memor puellæ.' *Luuntur* quam hic proprie, nemo ignorat, qui hoc sciat modo, cum perficiunt, solvi: vid. vs. 1107. De qua conjectura ita Faber: 'Vides, præclara ingenia...Ego solus eo.' Lambinus *Flore juvantur.* Creech.

1099 *Jam cum præsagit*] Cum in quibusdam codicib. manuscr. reperissem partim *dum jam,* partim *jam dum,* reposui, *jam cum:* quæ scriptura perspicue vera est: nam sententia adhuc pendet. *jam dum* autem non quadrat. *dum* enim significat perpetuitatem et continuationem quandam et spatium temporis: *cum* autem punctum et articulum temporis, quo aliquid fit, aut agitur. Cum jam (inquit) corpus præsagit, i. e. præsentit, et præcognoscit voluptatem rei Venereæ propinquam. *Lamb. Dum*

jam. Ita omnes libri. sic fere sup. vs. 1049. Vulg. *jam tum*. quidam vet. *jam dum*. Gifan.

1100 *Atque in eo est Venus, ut muliebria conserat*] Verecunde rem obscenam circumlocutus est: significat enim tempus, quo vir inibi est, ut semen in loca muliebria profundat. *Lamb.*

Arva] Sic Virg. Georg. 3. 135. 'obtusior usus Sit genitali arvo.' Sic inf. eod. lib. 1265. 'Eicit enim sulci recta regione viaque Vomerem,' &c. *Lamb.*

1105 *Nam facere interdum*] Nam videntur (inquit) interdum hoc facere velle, nempe alter in corpus alterius corpore toto penetrare et introire. *Lamb.*

1106 *Veneris compagibus hærent*] Mss. Lugd. Bat. *in compagibus*. Videtur tamen alterum esse Lucretianum ex vs. inf. 1198. 'Cum interea validis Veneris compagibus hærent.' *Hav.*

1107 *Liquescunt*] Sic habent aliquot libri manuscr. et typis excusi. quam scripturam si quis probabit, versus *Usque adeo cupide* legetur ἐπιφωνηματικῶς, hoc sensu: Tam cupide inter se cohærent Veneris vinculis adstricti: idque tamdiu, dum membra vi voluptatis labefacta liquescunt, et quasi in humorem resolvuntur. in aliis libris scriptum est *liquescant*, quam lectionem sic explico, ut conjungam hoc totum *usque adeo dum*, cum verbo *liquescant*, hoc modo: usque adeo dum, i. e. usque eo, seu usque ad id tempus, dum (i. e. donec) membra liquescant, &c. *Lamb.*

1108 *Tandem*] Sed cum ad finem clivi noster anhelat equus, hoc est, cum expleverimus venerem, paulisper rabies illa residet. Sed paulopost rediviva recrudescit et recentatur. Mox 'nervis conjuncta,' &c. i. e. cum incipiunt agitata tumescere virilia tormento citharaque tentiora, opus est ad hanc rigidissimis nervis ut stent membra quæ jacebant ante. Nam auctore Arbitro Petronio 'sine nervis aiunt stare nil potesse.' Quidam *venis* legunt: ut sit sensus: Quæ voluptas in venarum interiori fomite bacchabatur. *Pius. Tandem ubi se erupit nervis.* Sic libri quidem fere omnes habent: sed tamen amicus quidam meus legendum putat, *se eripuit.* atque hæc lectio a Petro Candido in codicibus Florent. in calce libri annotata est. quale est illud 'se duxit foras,' apud Terent. et illud, 'quo nunc se proripit ille?' apud Virg. Ecl. 3. 19. et illa usitatissima, 'contulit se domum,' 'in urbem,' 'rus,' &c. ego tamen nihil mutandum censeo. *Lamb. Ubi se erupit.* ita recte. Vide Indicem. *Gifan.* Recte interpretes retinuerunt hanc lectionem, quam et optimi Mss. conservant, perperam vero Creechius et Angli mutarunt; præter enim locos in Indice Gifanii adductos, locutus ita est Petronius c. 24. p. 594. 'Atque has erumpit furibundo pectore voces.' *Hav.*

Conlecta cupido] Alii libri habent *conjecta cupido*, quod idem valet: *conlecta* tamen malo. *Lamb.* Vulg. *conjecta*. Vide Indicem: 'Conlectus.' *Gifan.*

1109 *Pausa*] Intermissio, requies, ἀνάπαυσις, ut supra 2. 118. 'nec dare pausam Conciliis.' *Lamb.*

1112 *Quæ machina*] Quæ ratio, quod inventum, quæ ars, τίς μηχανή. sup. 3. 957. 'Nam tibi præterea quod machiner, inveniamque,' &c. *Lamb.* *Machina:* Græcum est: τίς μηχανὴ, τί μῆχος; Res nota. *Fab.*

1114 *Adde quod absumunt*] Sic 5. 1016. 'Et Venus imminuit vireis.' sic Epicurus: 'Η συνουσία ὤνησε μὲν οὐδέποτε· ἀγαπητὸν δ', εἰ καὶ μὴ ἔβλαψε. i. e. 'Concubitus et usus rei Venereæ profuit numquam: bene agatur cum homine, si non etiam nocuerit.' *Lamb.* Vss. 28. recenset incommoda amoris, quæ res damnosa est, et misera ser-

vitus; suspicionibus obnoxia, et cujus, nisi prorsus insanias, pœniteat necesse est. *Creech.*

1114 *Adde quod....Adde quod*] Geminatio, quæ Caro nostro mire placuisse videtur. vide et 3. 840. et 1050. sic infra eodem hoc lib. vss. 1167. bis ac tertio conjunctionem illam 'nempe' repetit. *Preig.*

Nervos] Vires quæ domicilium et sedem habent in nervis. Nunc amoris incommoda refert. In primis corpus viribus exhaurit, pallidum reddens et exangue. 'Fecit amor maciem: longa internodia crurum,' inquit Ovid. Idem: 'Longus amor tales corpus tenuavit in usus: Aptaque subducto corpore membra dedit.' *Pius.*

1115 *Sub nutu*] Sub imperio, sub servitio alterius: cum nulla servitus deterior sit quam voluntaria. Consimiliter Tibullus libertate se spoliatum conqueritur, 2. 4. 2. 'Jam mihi servitium video: dominamque paratam. Jam mihi libertas illa paterna vale.' Suffragatur huic sententiæ Propertianus ille versiculus 2. 18. 80. 'Nullus liber erit si quis amare volet.' *Pius.* Sub alterius arbitratu, sub alterius imperio et dominatu, nam serviunt amantes. *Lamb.*

1116 *Labitur interea res*] Res familiaris dilabitur, dissipatur, perit. Sic Plaut. Trin. 2. 1. 16. 'Quam extemplo sævis sagittis percussus est, illico res foras Labitur, liquitur. da mihi hoc mel meum, si me amas, si audis. Ibi ille cucullus, ocelle mi, fiat, et si amplius vis dari, Dabitur.' *Lamb.*

Res] Patrimonium. Ausonius in monosyllabis: 'Imperium, litem, venerem, cur una notet res.' *Pius.*

Et vadimonia fiunt] Amantes contracto ære alieno vocantur in jus, et datis vadibus promittunt se judicii diem obituros, atque in judicio staturos: vel vades dati promittunt se prodigum illum amatorem, ad extremam jam egestatem redactum, et a creditoribus in jus vocatum, in judicio stituros. Hor. Sat. 1. 1. 1. 'Ille, datis vadibus qui rure extractus in urbem est,' &c. Auctor vocabularii Latino-Græci manuscr. 'Vadimonium,' inquit, 'ἐγγύη, ἱκανοδοσία.' *Lamb.*

1117 *Officia*] Ov. Rem. Amor. vs. 627. 'Nec quæ ferre solet spatiantem porticus illam Te ferat, officium neve colatur idem.' *Creech.*

Ægrotat fama vacillans] 'Ægrotat, νοσεῖ.' tralatio est a corpore: quo verbo sæpe utitur Demosthenes pro dissidiis et seditionibus laborare. Sic Varro lib. 1. de vita populi Rom. apud Non. in verbo 'distrahere:' 'Distractione civium elanguescit bonum proprium civitatis, atque ægrotare incipit, et consenescere.' Sic Plautus in Trinummo, loquens de bonis moribus, 1. 1. 8. 'Sed dum illi ægrotant, interim mores mali, Quasi herba irrigua, succreverunt uberrime.' Idem ibidem paucis post, 1. 2. 34. 'Nam si in te ægrotant artes antiquæ tuæ, Sive immutare vis ingenium moribus,' &c. Sed non celabo lectorem, in uno libro manuscr. versum, *Labitur interea res, &c.* ordine converso legi post hunc, *Languent officia, &c.* Ostendit autem Lucretius, amanteis neque rei, neque famæ parcere, sed utriusque jacturam facere: quod item pluribus versibus docet Hor. Sat. 1. 2. 55. 'Ut quondam Marsæus amator Originis, ille, Qui patrium mimæ donat fundumque, laremque; Nil fuerit mi (inquit) cum uxoribus umquam alienis: Verum est cum mimis, est cum meretricibus; unde Fama malum gravius, quam res trahit,' &c. *Lamb.* Græcorum imitatio, Eurip. Med. νοσεῖ τὰ φίλτατα. Aristoph. νοσεῖ τὸ θέατρον. Latini imitati sunt; sed loci ab aliis notati fuere. *Fab.* Addi meretur Æliani locus V. H. 2. 13. ubi de Socrate ab Aristophane traducto in Scena dicit verum esse illud Cratini dictum τῷ θεάτρῳ νοσῆσαι τὰς φρένας. i. e. 'Theatrum insa-

nire,' seu 'mente ægrotare.' Ad seq. versum nota Beroaldi addi potest Ann. App. cap. 18. *Hav.*

1118 *Unguenta et pulchra in pedibus Sicyonia rident*]. Neminem ne adhuc animadvertisse, falsam esse, atque adeo ridiculam, in hoc loco scripturam? et tamen ita res constat, ut ne dubitare quidem vel tantillulum possis. Quomodo enim rident unguenta in pedibus? Deinde ea vox, si sensum rationi consentaneum haberet, hinc tamen ejicienda esset; legitur enim paulo inferius, et quidem loco apto et suo: 'Pocula crebra, unguenta, coronæ, serta parantur.' Eadem corrumpendi loci hujus causa fuit quæ ceterorum qui jam tales esse animadversi sunt; vicinia scilicet vocis alicujus quæ ad hanc ('unguenta') proxime accedat: ea vero est τὸ ('languent') in versu proxime superiori. Sed quid 'unguentorum' loco substituendum sit, id vero est quod affirmare nequaquam ausim, cum hic error neque contra Latinitatem sit, neque contra materiam physicam, neque alia, quæ certa haberi queant: est enim ἀθροισμὸς rerum, in quas impensæ et sumptus fiant. Fortasse scriptum fuerit, *unioque, et pulchra in pedibus, &c.* Nam et calceis additos uniones et margaritas fuisse notum est; fortasse etiam, *fibulaque;* nam et fibulis gemmeis nonnumquam utebantur luxuriosi nepotes. Sed et multa alia possent substitui. Ad summam, Deo aliquo opus sit, ut de veritate lectionis constet. Locum indicavi; si quid opis in Mss. codicibus, alii jam admoniti eam rem curabunt. *Faber in Emend.*

1118 *Unguenta*] Vide Emendationes. Cum autem τὸ *unguenta* locum hic habere nequeat, fortasse legi possit *Tyrrhena.* Noti sunt Tyrrheni seu Tusci calcei, ut et Sicyonii. Utrique enim et splendidorum hominum erant et delicatiorum. *Faber in Notis.* '*Unguenta* locum hic habere nequeunt,...Sed et multa alia possunt substitui.' Faber: et ipse alibi substituit *Tyrrhena.* nam noti sunt Tyrrheni calcei, ut et Sicyonii. Utrique enim et splendidorum hominum erant, et delicatiorum. Tull. de Orat. lib. 1. 'Si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer quamvis essent habiles, et apti ad pedem, quia non essent viriles:' vid. denique Jul. Pollucem. *Creech.*

1118 *Sicyonia*] Calcei Sicyonii. M. Tull. de Orat. libr. 1. 'Sed ut, si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles, et apti ad pedem, quia non essent viriles; sic illam orationem disertam sibi et oratoriam videri; fortem et virilem non videri.' Lucil. 'et pedibus Sicyonia demit honesta.' *Lamb.*

1118 *Rident*] Renident, pulchra sunt. Tralatio est. sup. lib. 1. princip. 'tibi rident æquora ponti.' *Lamb.*

1119 *Smaragdi*] Codices duo manuscr. habent *Zmaragdi.* Lamb.

1120 *Thalassina vestis*] Vestis cærulei coloris. *Lamb.* Cærulei quidem coloris, sed qui viridantis aliquid habeat. *Faber.*

1122 *Et bene parta patrum*] Et patrimonia, seu bona a patribus relicta, bene parta, dantur scortis, ut anademata, et mitras, et simil. comparent. Plaut. Epid. 2. 2. 41. 'quid istuc mirabile est? Quasi non fundis exornatæ multæ incedant per vias.' Hor. Sat. 1. 2. 56. 'Qui patrium mimæ donat fundumque, laremque.' quem versum paullo ante protulimus. *Lamb.* Ter. 'Bene parta mei patris.' Locum Plauti in quo meretrices 'fundis exornatæ incedunt' protulit Interpres; ei hunc Ovidii addas licet, quo de puella conqueritur amator: 'Illud et illud habet: nec ea contenta rapina Sub titulum nostros misit avara Lares.' I. e. ita effecit, ut ædes meæ proscriptæ fuerint venales. *Faber.* Legi debere *bene par-*

ta patrant, contendit Andr. Schottus Obs. Hum. 2. 58. pag. 114. sicuti 'bene-parta lacerare' dixit Sallustius. Verum et contra Mss. hæc est lectio, et haud necessaria, imo contra sensum poëtæ; sicut enim mox dicit 'verti in Melitensia Ceaque,' ita nunc fieri Anademata et Mitras ista patrum 'bene-parta,' i. e. quæ illi multo sudore collegerunt, ut apud Persium 6. 69. 'mihi festa luce coquatur Urtica, et fissa fumosum sinciput aure, Ut tuus iste nepos olim satur anseris extis, Cum morosa vago singultiet inguine vena, Patriciæ immeiat vulvæ? mihi trama figuræ Sit reliqua: ast illi tremat omento popa venter.' et plura apud Horatium aliosque similia. de vestibus autem Melitensibus summa cura scripsit Commendator Abela in Melita sua illustrata, a nobis ad finem Thesauri Siculi relata. *Hav.*

Anademata] Ridimicula, corollæ, et ornamenta capitis: ab hoc verbo ἀναδέω, quod significat coronare et circumligare. huc faciunt verba Suidæ: ἀναδεῖ. ἀναπλέκει, στέφει. καὶ ἀναδεῖσθαι στεφανοῦσθαι. καὶ ἀναδήσασθαι στεφανώσασθαι. Paulus digestis de auro et argento legato: 'Sicut mitræ,' inquit, 'et Anademata.' quidam Græcos secuti *Anadesmata* scribunt. Vide ne anadema sit fascia candida, quæ circumligatur regio capiti. *Pius.* Fasciæ, corollæ, redimicula. Sic enim auctor vocabularii Latino-Græci manuscr. 'Redimicula,' inquit, 'ἀναδήματα.' quamquam Festus docet, 'redimicula a mulieribus vocari corollas, quibus utuntur ornatus causa.' Quidam legi volunt, *anademata mitræ*, continenter, et sine distinctione, et interpretantur vincula, quibus mitra vincitur, capitique religatur, ut mitræ sit numeri singular. patrii casus: quibus propemodum assentior. adjuvat enim eorum opinionem Virg. Æn. 9. 616. 'Et tunicæ manicas, et habent redimicula mitræ.' verum tamen licet etiam legere disjunctim, ut 'anademata' et 'mitras' esse ornamenta intelligamus. *Lamb.* Redimicula, fasciolæ, catenulæ, &c. *Faber.*

Mitræ] Mitra ornamentum capitis muliebribus et effœminatis conveniens: cujus diminutivum est mitella: quod patet eo Maroniano testimonio: 'Copa Syrisca caput Graia redimita mitella.' *Pius.*

1123 *Interdum in pallam atque allidens jachiaque vertent*] Corrige meo quidem periculo: *Interdum in pallas aclides et jatria vertunt:* ut sit hic sensus: Tanta est hominum cæcitas amoris uredine raptorum, ut vertant, hoc est commutent, arma muliebribus vestibus: et medica atque salubria mundo fœmineo: cum malint amori indulgere quam bello salutique propriæ. 'Pallam' enim scimus esse muliebre vestimentum vel ex fabula Plautina Menechmis. 'Aclides' sunt brevia jacula: de quibus Maro lib. 7. 734. 'Teretes sunt aclides illi Tela. sed hæc lento mos est aptare lacerto.' ἰατρεύω significat 'medeor,' ἰατρεῖον 'medicina,' h. e. officina ubi medelæ fiunt: 'jatria' medicinalia: quæ sunt preciosissima: utpote cum gemmatis contineantur vasis, quæ magni censentur. Reperio in nonnullis exemplaribus, *Interdum in pallam in stlitas et jantina vertunt.* ut significare velit illum permutare 'stlitam' vestem, h. e. lata purpura intextam. Vertunt igitur mutando: distrahendo: vendendo: emendo: resarciendo: interpolando pallam in *stlitam* vel *stlatam*, h. e. lata purpura textam: et repudiata palla et stlita optant violaceos colores. 'Jantina' vestis est coloris violæ quæ subinde tyrio jungebatur: et 'tyriantina' vocabatur: cui suffragatur epigrammatici vatis auctoritas. 'Lingonicus tyriantina bardocucullus.' ἴον Græci 'violam' vocitant. huc nonnulli trahunt id Persianum, 1. 46. 'Cui circa humeros et jantina

lena est.' hoc carmen a sequenti separandum est. Alii recognoscunt, *Interdum in pallam et qualos et jachia vertunt.* lectio superior accommodatior est. *Pius.* *Interdum in pallam, ac Melitensia, Ceaque vertunt.* Sic restituit Adr. Turneb. seu potius Gulielm. Pellisserius, Episcopus Mompessulanus, secutus vestigia veterum codicum. Sic enim habent Vatican. Tettian. Faërn. *Interdum in pallam, atque allidens jacchiaque vertunt:* quibuscum congruunt Veneti antiq. Bertin. sic, *Interdum in pallam alidensia chiaque vertunt.* Memmianus, *Interdum in pallam, atque alidensia chiaque vertunt.* Vulgati autem varie depravati sunt. alii enim habent, *Interdum in pallam et qualos, et janthina vertunt,* ut Lugdunenses: alii, *Interdum in pallam, et qualos, et jacchia vertunt,* ut Florent. et Venet. recentiores: alii, *Interdum in pallas et aclides, et jatria vertunt,* ut Parisienses: quæ scriptura a Baptista Pio, homine nullius judicii, excogitata est. Exstat et hæc, *Interdum in pallam, et stlitas, et jantina vertunt.* cujus neque rationem, neque sententiam video. Sic igitur, ut excudendum curavi, cum Gul. Pellisserio et Adr. Turnebo legendum puto. Et tamen vet. codd. scripturas proposui, ut, si quis ingeniosior veriorem lectionem excogitare poterit, habeat paratum, unde adjuvari possit. Jam vesteis Melitenseis et Ceas in pretio fuisse sciunt vel mediocriter docti. M. Tull. Verr. 4. de jure dicundo: 'Jam non quæro unde cccc. amphoras mellis habueris, unde tantum Melitensium,' &c. ibid. 'Sed tantumne Melitensium? quasi etiam amicorum uxores ornaturus esses,' &c. ita enim utrobique legendum est, ut 'Melitensium' sit a recto casu 'Melitensia,' numero multitud. quamquam scio in editione Ciceronis Parisiensi anni 1565. impressum esse, *tantam Melitensem vestem,* culpa operarum: qui quod erat sumendum, reliquerunt: quod relinquendum, secuti sunt. Plin. lib. 4. de Ceo insula, 'Ex hac,' inquit, 'profectam delicatiorem fæminis vestem auctor est Varro.' *Lamb.* *Melitensia, Ceaque vertunt,* hanc veram puto scripturam. Vide et Indicem. Vet. libri tamen: *alidensia chiaque,* habent, et quidam vett. *atque alidensia.* Gifan. Vestium genera, ab insulis unde advehebantur. Diod. alicubi. Locus Ciceronis notissimus, ut et ille alter Plinii. Ceterum hæc lectio a Turnebo constituta fuit. *Faber.* *Melitensia Ceaque,* Hesychius Μελίτεα, ὀθόνιά τινα διάφορα ἐκ Μελίτης τῆς νήσου: Cicero Verrina secunda meminit multoties 'Melitensium vestium,' et Verrina quarta Melitam oppidum Verri ait 'textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuisse,' et inter Melitenses artifices commendat inprimis Diodorus, τοὺς ὀθόνια ποιοῦντας τῇ τε λεπτότητι καὶ τῇ μαλακότητι διαπρεπῆ: Bochartus. *Creech.*

1124 *Eximia veste, et victu*] Si hic versus mendo caret, videtur esse hæc totius loci sententia: rem vestiariam et facultates ad victum necessarias insumunt in convivia et opsonia, in ludos, in pocula, unguenta, coronas, serta. *Lamb.* Convivia, quorum vestes stragulæ, culcitræ, pulvinaria, &c. exquisiti operis sunt. *Faber.*

1126 *Nequiquam*] Ita vett. quidam. *Gifan.*

Medio de fonte lep. surg. am.] Ex quo γλυκύπικρον illud amoris a Græcis dictum, i. e. 'dulce cum amaro conjunctum.' sic Plaut. Cist. 1. 1. 71. 'Namque ecastor amor et melle et felle est fæcundissimus. Gustu dat dulce: amarum ad satietatem usque aggerit.' *Lamb.*

1127 *In ipsis floribus*] 'Εν ταῖς τῶν ἡδονῶν ἀκμαῖς, i. e. tum maxime, cum amor suas delicias, suumque nectar amantibus propinat. *Lamb.*

1128 *Aut quod conscius*] Sic jam edendum curavi in sec. editione. In

prima autem tantum timide et pudenter posueram videri posse legi *Aut quod*, cum libri vet. haberent partim *Aut cum*, ut vulgati, partim *Aut quom*. Melius autem quadrat *Aut quod*, quam *Aut cum*, *&c.* sequitur enim, 'Aut quod in ambiguo,' &c. *Lamb.* At ego revocavi meliorum Mss. lectionem, idque ob has rationes; primo non dicit ideo amari illud in ipsa lætitia hominem contristare, quod animus sibi hoc vel illud suggerat, sed quum illud forte accidat, ut inter voluptates sani quid cogitet; dein illud 'quod' duobus post versibus sequens sumi debet ac si dixisset 'aliquod;' non vero separatim; si, inquit, aliquod verbum in ambiguo amica dixerit, simile videlicet facetiis illis, 'quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt,' ut inquit Tacit. Ann. 15. 68. de amoris incommodis vide Plaut. Mercat. Prol. vs. 24. et Ter. Eun. 1. 1. 13. *Hav.*

1129 *Lustrisque perire*] In lustris et ganeis vitam conterere, et corporis vireis absumere, et rem familiarem perdere. Festus; 'Lustra significant lamas lutosas, quæ sunt in sylvis, aprorum cubilia.' a qua similitudine ii qui in locis abditis et sordidis ventri et desidiæ operam dant, dicuntur in lustris vitam agere. Plaut. Asin. 5. 2. 84. 'Cano capite te cucullum uxor ex lustris rapit.' *Lamb.*

1130 *Aut quod in ambiguo*] I. e. aut quod ea quæ amatur, aliquid ambigue locuta est. *Lamb.*

1131 *Vivescit, ut ignis*] Sup. 1. 33. 'et vivant labentes ætheris ignes,' &c. inf. 5. 478. 'Et tamen inter utrosque ita sunt, ut corpora viva Versent,' &c. *Lamb.*

1132 *Aut nimium jactare, &c.*] Ordo est: Aut quod amator putat illam oculos nimium jactare, atque huc et illuc torquere, aliumque virum intueri. *Lamb.*

1134 *Atque in amore mala hæc proprio*] Argumentum est a minori. Atqui (inquit) in amore secundo, et in quo omnia ex animi sententia procedunt, hæc mala inveniuntur: quanto igitur plura et graviora inesse credibile est in adverso? 'Atque' positum videtur pro atqui: ut sæpe alibi, et apud alios probatos scriptores. *Lamb.* Terentianum. *Gifan.* Amor proprius est, cum quis a muliercula ita amatur, ut omnes alios illa abs se segreget; cui opponit Lucretius 'amorem adversum et inopem;' i. e. in quo multa tibi adversa sint, quique ἀμηχανίαν afferat, et in quo amicam non habes satis morigeram. *Faber* et *Creech.*

1135 *Inopi*] Ἀμηχάνῳ, seu in eo, in quo amator amica non potitur: quæ summa miseria est. *Lamb.*

1136 *Prendere quæ possis oculorum lumine*] I. e. quæ oculis cernere queas: quæ sunt in promtu posita et manifesta. *Lamb.* Hæc mala in amore felici sunt; quid in adverso? tot tantæque ibi sunt calamitates, ut nemo non illas facile pervideat. *Faber.* In adverso amore tot tantæque sunt calamitates, ut nemo non illas facile pervideat. Alii tamen legunt *operto*, i. e. cæco, Quilibet viz. vel cæcus videat. *Creech.*

1138 *Cavereque, ne inlaqueeris*] Sic nunc edendum curavi, pro *inliciaris*, quod olim probaram secutus codices vulgatos. Ad hanc autem conjecturam me duxit codex Bertinianus, et Memmianus, qui habent partim *inliquaris*, partim *inliqueris*. Atque hoc modo sine dubio legendum. et ne Zoilum quidem hanc lectionem improbaturum puto: nisi forte ea gratia non probabit, ne desinat esse κυνώπης, aut hebes, aut ἀναίσθητος, aut Zoilus. Usurpavit hoc verbum Arnob. lib. 2. 'Illaqueare, decipere dolis atque insidiis nescios:' et M. Tull. ejus participium oratione de Harusp. resp. 'Illaqueatus jam omnium legum periculis.' *Lamb.*

1139 *Ne laciamur*] Sic reposui, ratione et veritate fretus. 'Lacio' enim verbum est antiquum, teste Festo. Sic enim ille, 'Lacit,' inquit, 'in fraudem inducit: inde est allicere, lactat, delectat, oblectat.' Idem: 'Lacit, decipiendo inducit. lax enim fraus est.' Iterum Lucret. inf. eod. lib. 'Quæ lacere in fraudem possent, vinctosque tenere.' *Lamb.* Ita Lambinus. In veteribus: *jaciamur.* Gifan.

1140 *Non ita difficile est: quam*] 'Ita, quam;' 'non ita, quam;' genus loquendi rarum quidem, sed tamen non inusitatum veteribus. sic sup. 2. 36. 'Nulli, ut opinor, ita hæc species miranda fuisset, Quam tibi.' quamquam nonnulli legendum censent, *Non tam difficile est.* sed errant. Alii autem sic: *Nil, ut opinor, ita hæc species miranda fuisset, Quam tibi jam nemo, &c.* quibus assentior. *Lamb.*

1142 *Et tamen implicitus*] I. e. et tamen etiam amore captus, et illaqueatus, et irretitus, explicare et exsolvere te possis, nisi tute tibi obsis. *Lamb.* Sed miser jam capitur et adstringitur, quis expediet? Id agit poëta vss. 43. melius Chrysippo et Crantore. *Creech.*

1143 *Infestum*] Amorem, viris, qui curant cælestia, infensum et inimicum. Apposite itaque dixit Ovidius super his disserens qui ad cælestes nituntur speculationes, 'Non Venus aut vinum cælestia pectora fregit.' Festivissime igitur Palladas inquit se uxorem et grammaticam ferre non posse. Cujus Græca carmina salsa prorsus et urbana subtexere visum operæ pretium: *Οὐ δύναμαι γαμετῆς καὶ Γραμματικῆς ἀνέχεσθαι. Γραμματικῆς ἀπόρου καὶ γαμετῆς μαχίμου. Ἀμφοτέρων τὰ πάθη, θάνατος καὶ μοῖρα τέτυκται. Τὴν οὖν Γραμματικὴν καὶ μόλις ἐξέφυγον. Οὐ δύναμαι δ' ἀλόχου τῆς Ἀνδρομάχης ἀναχωρεῖν· Εἴργει χάρτης γὰρ καὶ νόμος Αὐσόνιος.* Latine sonant: 'Non possum uxorem et Grammaticen sustinere. Grammaticen indigam et uxorem pugnacem. ex utrisque passiones, mors et fata parantur. Ipsam Grammaticen vix datur evadere. Non possum autem ab uxore Andromache secedere: prohibent charta et lex Ausonia.' *Pius.*

1144 *Et prætermittas*] Est *ἐπεξήγησις*, hoc modo: Et nisi prætermittas ejus quam amas, et animi et corporis vitia, id est, nisi velis omnia illius et animi et corporis vitia dissimulare. Reperitur autem hæc scriptura in quinque libris manuscriptis. Nam vulgati habent, *Ut prætermitt.* Lamb.

1145 *Quam percupis ac vis*] Cum in libris manuscr. reperissem partim *præpetis*, partim *præcipis*, partim *præceptis*, partim *percis;* ego *percupis* reposui: quod si quis malet *perpetis*, ut habent nonnulli vulgati; aut *præpetis*, ut quidam scripti: non pugnabo. *Lamb.* *Quam præpetis, ac vis.* Ita vet. libri. Sic *prædulcis.* libri quidam: *perpetis.* Gifan. Et recte, ut mihi videtur, nisi forte melius scribas *præcipis*, quod innuere videtur optimus ex Lugd. Bat. 'perpetere' est valde petere, 'præcipere' vero ante animo et imaginatione rapere. *Haver.*

1146 *Nam hoc faciunt*] Prætermittunt amicarum suarum corporis atque animi vitia. Sic hunc versum explico referens ad superiora. alioqui lege, *Ut tribuant ea, &c.* proximo versu. *Lamb.* *Nam hoc faciunt homines plerumque ... commoda vere.* Hanc adjunxi parentheseos notam, ut Lucretius rectius intelligatur. *Gifan.* Hæc particula 'Nam' refertur ad *τὸ*, 'Nisi tute tibi obvius obstes,' &c. i. e. nisi tute ipse tibi fucum facias, et amiculæ ea tribuas animi corporisque bona quæ non habeat. In eam rem locus insignis est apud Platonem in V. Politicorum, unde ea hausta sunt quæ a Plutarcho in lib. *περὶ τοῦ ἀκούειν*, ut et in lib. de discrimine amici ab adulatore, et quæ ab Aristæneto in Epist.

18. scripta fuere; sed quæ propter temporis angustias et morem meum nolim transcribere; ut nec Ovidiana ex 2. Artis, ab illo versu, 'Parcite præcipue vitia exprobrare puellis,' &c. *Faber*.

1147 *Et tribuunt ea quæ*] Sic habent quinque libri Manuscripti. Sed si superiorem versum ad hunc referamus, videbitur legendum, *Ut tribuant ea quæ non sunt, &c.* Lamb.

1148 *Multimodis igitur pravas, &c.*] Hic vide, Lector, ingenium et elegantiam poëtæ. Ovidius etiam hæc, sed nihil ad hunc. *Gifan*.

1149 *Summoque in honore vigere*] Legendum fortassis est, *summoque vel honore vigere*. Lamb.

1150 *Alios alii irrident*] Vide hominum vecordiam: qui invicem se irrident alter alterum dicentes amare turpiculum, scortillum illepidum atque infacetum: cum ipsi habitudinis deterioris et deformioris puellam colant et adorent. Quod facit ut credamus illi Catulliano: 'Suus cuique attributus est error. Sed non videmus manticæ quod in tergo est.' *Pius*. Si hunc versum cum duobus proxime sequentibus deleamus, tamquam spurios, non solum nihil de sententia decedet, verum etiam magis erunt media cum primis, et extrema cum mediis contexta et consentanea. Nunc autem hi tres versus antecedentia ab iis quæ sequuntur disjungunt, et insignem faciunt hujus loci interruptionem. Nam posteaquam dixit, nos videre, pravas et deformeis multis modis in deliciis atque in pretio esse, debet continuo subsequi, 'Nigra μελίχροος est,' &c. nihilque interponi: quare videntur delendi. Quod autem Zoilus eos retinet, manum non verterim. ille judicio suo utitur, ego meo. *Lamb*. Hos tres versus non recte delet Lambinus: sunt in omnibus libris. *Gifan*. Hos tres versus deleri velit Lambinus; at ego nolim; sunt enim Lucretiani et optimi sensus. Amatores quidam suadent amico suo, qui deformem puellam amet, ut propitiam sibi Venerem faciat, a qua hujusmodi amor immissus sit, cum interim ipsi minus amabilem, minus venustam, ament, &c. *Faber*. At ego vel nihil video, vel Lucretiani sunt, et positi olim ab ipso Poëta post vs. 1147. *Hav*.

1151 *Ut placent*] Lego *ut placent*. hoc sensu: Sunt quidam ex amatoribus irrisores qui cum ipsi scorta colant scortea, alios tamen irrident et suadent ut Venerem placent, et irato Cupidini sacrificent, sedentque Idaliæ matris iram, quom ea irata turpiculi scorti amanti objecit turpem faciem et personatum monstrum. Simile illud est quod accepimus de Platone, qui tristem nimisque matutinæ et caperatæ frontis Xenocratem hortari solebat ut Gratiis sacrificaret, quo esset hilarior. *Pius*.

1153 *Nigra*] Tale perceptum est Ovidii in lib. de A. A. 'Dic agilem quæcumque brevis: quæ turgida plenam: Et lateat vitium proximitate boni.' Idem in libris Amorum vitia sibi puellarum excusat et ad formæ præconium trahit. 'Sive procax ulla est: capior quod rustica non est: Spemque dat in molli mollius esse thoro. Sive est docta, placet, raras imitata Sabinas: Sive rudis: placita est simplicitate sua.' *Pius*. *Nigra μελίχροος*. Sic habent nonnulli libri manuscr. alii, ut Bertinianus, *melchrus*: quod depravatum est ex *melichreus*. Aldinus antiquior, μελάγχρους, i. e. nigro colore prædita. Quidam autem typis excusi, μελίχλωρος, deleto *est*, i. e. pallore subviridi, qualis est mellis color: quo nomine utitur Theocritus ἐργατίναις vs. 26. Βομβύκα χαρίεσσα, Σύραν καλέοντι τὺ πάντες, Ἰσχνὰν, ἁλιόκαυστον· ἐγὼ δὲ μόνος μελίχλωρον. Nonnulli autem μελάγχλωρος legi volunt, i. e. nigro et viridi colore, quo nomine utitur Plato lib. 5. de Repub. ubi hunc amantium errorem pluribus ver-

bis persequitur. Ego μελίχροος probo magis, quam μελάγχροος. μελίχροος enim valet 'mellei coloris:' μελάγχροος, 'nigri.' itaque si μελάγχροος legeretur, idem diceretur: nisi quis dicat, idem vitium ab homine Romano, Græco nomine appellatum, levius quodammodo videri, atque extenuari: quemadmodum apparet ex toto hoc loco, ubi nomina et verba fere omnia extenuantia Græca sunt. Denique Plutarch. libro περὶ τοῦ ἀκούειν, locum illum Platonis, quem paullo ante commemoravi, proferens, legit μελίχρουν. Cum his autem Lucretianis confer illa Horatiana, in quibus optat Horatius, ut amicorum nostrorum vitia ita dissimulemus atque elevemus, ut et amantes amicarum suarum corporum vitiis propemodum delectantur, et parentes filiorum vitia levioribus nominibus extenuant, Sat. 5. lib. 1. et præterea locum illum Platonis lib. 5. de Repub. Non celabo autem lectorem, omnia vocabula Græca in libris antiquis scripta esse litteris Latinis. Ego tamen de quorundam doctorum virorum sententia Græcis excudenda curavi, non reclamaturus, si quis ea litteris Latinis scribat: immo vero probaturus. *Lamb.* Hæc Græca nomina, *Nigra Melichrus, &c.* scripsi, prout in vet. libris exstant, et ipse scribenda judicavi. *Gifan.* Quæ plane nigra est eam μελίχρουν vocant, i. e. colore mellis, seu fuscam. Ovid. 'fusca vocetur Nigrior Illyrica cui pice sanguis erit.' *Faber.*

Immunda et fœtida, ἄκοσμος] Quæ prorsus immunda est, ejus vitium nobis ipsis occultamus, nam ἄκοσμον vocare solemus, quæ cultum et nimiam ornamentorum curam respuat. *Faber.* Aristænetus lib. 1. Ep. 18. Καὶ ὁ μέν τις τῶν νέων ὅτι σίμος, ἐπίχαρις παρά σοι κληθεὶς ἐπαινεῖται. τοῦ δὲ τὸ γρυπὸν βασιλικὸν ἔφης. τὸ δὲ διὰ μέσον τούτων ἐρεῖς ἐμμετρότητα ἔχειν. μέλανας δὲ ἀνδρικοὺς ὀνομάζεις· λευκοὺς δὲ θεῶν παῖδας προσείρηκας· μελιχρώτους δὲ οἴει τοὔνομά τινος, ἀλλ' οὐ ποίημα εἶναι. ἢ τοῦ ἐνόντος σοι πόθου ὑποκοριζομένου τε καὶ φέροντος εὐχερῶς τὴν ὠχρότητα, εἰ μόνον ἐπὶ ὥρᾳ προσῇ. Καὶ ἑνὶ λόγῳ πάσας προφάσεις προφασίζῃ, καὶ πάσας φωνὰς ἀναφθέγγῃ. ὥς τε διαφιλεραστεῖς μηδέν' ἀποβαλεῖν τῶν ἀνθούντων ἐν ὥρᾳ. i. e. 'Itaque juvenum si quis simus, laudas tanquam concinnum; aduncum nasum regium vocas; medium inter hos modicum dicis. Nigri sunt, viriles appellas: albi, Deorum filios indigitas; melleorum vero nomen aliunde credis effictum quam ab amore tuo imminuente pallorem, bonique consulente, dummodo tempestivum. In summa quosvis prætextus prætexis, quamvis vocem effers, ut nullum tempestiva ætate amatorem amittas.' *Hav.*

Et Fœtida] Fortasse legendum *sordida.* Lamb.

Ἄκοσμος] I. e. 'inornata.' *Lamb.*

1154 Παλλάδιον] I. e. 'parva Pallas,' quæ ab Homero describitur et appellatur γλαυκῶπις, i. e. 'cæsiis et glaucis oculis:' quamquam scio etiam aliter Grammaticos Græcos hoc nomen interpretari. *Lamb.* *Cæsia* Παλλάδιον. Oculi cæsii, seu noctuini (locus Plauti notus est) non probabantur. Ut tale vitium levarent, amicam suam 'parvulam Pallada' vocabant. γλαυκῶπις Pallas Homero millies. *Faber.*

Nervosa] Sic habent libri quinque manuscr. et aliquot typis excusi; non, ut vulgati, *nævosa.* Lamb. *Nævosa,* Vulg. ex Marullo; male, contra omnes libros. *Gifan.*

Et lignea] Ἀπόξυλος. Theoc. ἁ καλαμῆτις, i. e. arida et exsucca. *Lamb.*

Δορκὰς] I. e. 'capra fera,' 'caprea.' *Lamb.* Capream vocabant, quæ nervosior esset et quodammodo lignea. *Faber.*

1155 *Parvola, pumilio,* χαρίτων, *&c.*] Sic nunc restituo, auctoritate veterum codicum fretus, a quibus non discrepant vulgati. Sed in utrisque

corruptam vocem χαριτωνία, et unam ex duabus factam, divido, et rursum ex una duas facio, χαρίτων ἴα. ἴα autem valet μία. Homerus Ἰλιάδ. ν. vs. 354. Ἡμῖν ἀμφοτέροισιν ὁμὸν γένος, ἠδ' ἴα πάτρη. et ι. 319. Ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἡμὲν κακὸς, ἠδὲ καὶ ἐσθλός. qui posterior versus profertur ab Arist. Πολ. β. et Ἰλιάδ. σ. 25. Ἰῇ δ' ἐν νυκτὶ γένοντο. Parvula (inquit) his nominibus appellatur ab amante, 'pumilio,' i. e. nana, et humilis staturæ, χαρίτων ἴα, i. e. 'una Gratiarum,' &c. atque hic locus multo jam ante a Gulielmo Pellisserio (Adde Turn. Adv. 13. 20. et 27. 35.) fuerat ita restitutus, χαρίτων μία. Sed tutius est legere ita ut dixi, χαρίτων ἴα. Nam sic minus, immo nihil fere, receditur ab antiqua scriptura et recepta, χαριτωνία, cum præsertim ἴα idem plane valeat quod μία. Itaque hoc modo potius arbitror esse legendum, et in omnibus libris reponendum, per *unam Gratiarum* autem significat lepidam, politulam. *Lamb.* *Chariton mia, tota merum sal.* Ita vet. libri omnes. Forte: *mia: torta,* vel *torva.* Sed ego libros sequor; et parvam cum magna conjungit Poëta. *Gifan.* Quæ parvula et pumila sit, dicunt eam esse ἴαν χαρίτων, totam ex sale, et facetiis, et elegantia constare. Ceterum χαρίτων μία, vel ἴα legas nil interest. *Faber* et *Creech.*

Tota merum sal] Sic est distinguendum. illa (inquit) quæ parvula est, vocatur etiam *tota merum sal*, i. e. tota salsa, et faceta, et elegans. *Lamb.*

1156 Κατάπληξις] 'Stupefactio,' 'terror,' i. e. ipso aspectu terrorem et stuporem incutiens. Κατάπληξιν definiunt Philosophi, φόβον ἐκ μεγάλης φαντασίας: i. e. 'metum ex magna aliqua specie, seu visione animo objecta.' *Lamb.* Quæ talis est, eam κατάπληξιν, quasi 'terribilem,' &c. locus ex Cantico Canticorum hic proferri posset. Plenam autem honoris intelligo venerandam, vel quæ solo aspectu reverentiam in animis virorum ingeneret. *Faber.* Intelligit Cant. 6. 4.

1157 *Balba, loqui non quit, τραυλίζει*] Balbutit. *Lamb.* Si qua ita balba est ut vix loqui possit, dicunt eam τραυλίζειν. Est autem levissimum oris vitium τραυλισμὸς, quale in Alcibiade fuisse docent Aristoph. et Plutarch. at ψελλισμὸς dicitur, cum præceps balbuties facta est. τραυλὸς circa literam *R* labitur, ut ὀλᾷς pro ὁρᾷς, ψελλὸς antem totas aliquando syllabas obterit, et misere perdit. *Faber.*

Muta, pudens est] Si qua puella sit muta, elinguis, aut infans, ait amans, eam ingenuo pudore, quo minus loquatur, impediri. nam pudor obest locuturo. Hor. Sat. 1. 6. 57. 'Infans namque pudor probibebat plura profari.' ad quem locum annotata sunt a nobis nonnulla. *Lambin.* Si qua est pæne muta, pudentem esse dicimus. Præ pudore non libenter loquitur, aiunt. *Faber.*

1158 Λαμπάδιον] 'Parva lampas,' seu, 'parva fax.' *Lamb.* Unde nomen meretriculæ procacioris apud Varr. in Agathone: 'Quid tristiorem video te esse? num angit hæc Lampadion?' *Hav.*

At flagrans] Ardentior paulo, et nescio quomodo inquieta. *Faber.*

Odiosa] Importuna, &c. eam λαμπάδιον vocamus; quia faces e picea &c. crepitant: nam apud veteres fax e ligno fissili et 'inspicato,' ut Virgilius vocat, fiebat, sine cera, resina, &c. *Faber.*

1159 Ἰσχνὸν ἐρωμένιον *tum fit*] I. e. cum ita macilenta est, ut vivere nequeat, appellatur ἰσχνὸν ἐρωμένιον, i. e. 'amicula gracilis.' ἐρωμένη, 'amica,' 'puella quæ amatur:' ex quo ὑποκοριστικὸν nomen ἐρωμένιον, ut a γλυκέρα γλυκέριον, φοινίκη φοινίκιον, &c. Lamb. *Ischnon eromenion*, omnes vet. libri. Etiam: *Ischnoeromenion.* Reliqua omnia se bene habere videntur, ex omnibus vet. libris. Nihil ergo mutandum. *Gifanius.* Amasia Græce ἐρω-

μένη dicitur, sed ἐρωμένον amasiola, seu amicula. ἰσχνὸς vero inter macrum et habitiorem est; quod plerique non observant. Gracilem vocavit Ovid. 'Sit gracilis macie quæ male viva sua est.' Locum autem Lucretii in oculis habebat Ovidius. Tale aliquid est in illo Lucilii 'Vix vivo homini ac monogrammo.' *Faber*. Cujus quasi ἥμισυ ὦπται, ut loquitur Callimachus in Epigr. 53. Τῆς Ἀγορανακτός με λέγε, ξένε, κωμικὸν ὄντως Ἀγκεῖσθαι νίκης μάρτυρα τοῦ Ῥοδίου Πάμφιλον, οὐκ ἐν ἔρωτι δεδαυμένον· ἥμισυ δ' ὦπται Ἰσχάδι καὶ λύχνοις Ἴσιδος εἰδόμενον. i. e. 'Dic me, o hospes, positum esse victoris Agoranactis Rhodii testem vere comicum Pamphilum, non quidem in amore ambustum: dimidium vero conspicitur Caricæ et lucernis Isidis simile.' Confert vero ibi statuam istam ligneam (ut videtur) atque ideo tempore contractam et corrugatam, ficui, quæ arida dimidio minor est recenti, atque lucernis Isidis, diutissime servatis. *Haver*.

1160 Ῥαδινή] Tenuis: exsucca: inanis: minuta. Cæterum in codicibus antiquis legitur ῥοδανή, qua voce significatur 'trama.' Est n. 'trama' filum quod in tela subtexitur minutum et tenuissimum: ut decenter macerrima puella 'trama' vocitetur, subtilis scilicet et tenuicula. Simile est illud Persianum 6. 73. 'Mihi trama figuræ sit reliqua.' dein pro *vero est jam mortua tussit*, scribe meo quidem periculo *βήττω est jam mortua tussi*. Si forte, Lucretius inquit, quis hæret puellæ tussi quassæ et vexatæ, appellabit illam 'betto,' nomine a tussi detorto. Βήττω enim apud Græcos significat 'tussio.' Si proletarium et popularem codicem sequi malueris hic erit sensus: appellant tenuem puellam, cum vero (hoc est re vera) sit mortua tussi, non emaciata. Sed *tussi* perinde legendum erit nomen: non *tussit* verbum. *Pius*. Puella (inquit) jam tussi mortua et tabida, amanti ῥαδινὴ est, i. e. 'gracilis.' Theocr. εἰδ. ἐργατίν. 10. 24. Μοῦσαι Πιερίδες συναείσατε τὰν ῥαδινάν μοι Παῖδα. *Lamb*. Quia tussis, postquam in ἕξιν abiit, aut certe diuturnior est, corpora tenuat; ideo, ut hoc vitium verbis minuerent, puellas ejusmodi ῥαδινὰς vocabant. Unde a Theocr. 2. 45. Cyparissi ῥαδιναὶ dicuntur; ubi ἐπιμήκεις καὶ λεπτὰς ait significari Scholiastes. *Faber*.

1161 *At gemina et mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho*] Sic restitui, scripturæ veteris vestigia secutus. Nam cum ita scriptum reperissem in libris vet. *At jamina et mammo sacer est ipsa ab Iaccho*, primum non dubitavi reponere, *mammosa Ceres est*, *&c.* deinde cum hærerem in illo *jamina*, in cujus locum nonnulli codices habebant *lamina*, Adr. Turnebus (Conf. Adv. 27. 35.) me expedivit: quia statim mihi dixit, sibi videri *gemina*, pro *jumina*, parva immutatione facta, esse legendum: 'geminam' autem, interpretabatur ille opimam, amplam, et obesam. Idem mihi indicavit Arnobii locum plurimum ad hujus loci intelligentiam conferentem lib. tertio: sic autem ille: 'Avet animus, atque ardet in Chalcidicis illis magnis, atque in palatiis cæli, Deos Deasque conspicere intectis corporibus atque nudis: ab Iaccho Cererem (Musa ut prædicat Lucretii) mammosam, Hellespontiacum Priapum inter Deas virgines atque matres circumferentem res illas, prœliorum semper in expeditione paratas.' Idem lib. 5. 'Ceres mammis cum grandibus.' eodem lib. paucis post: 'Mammæ promtæ.' Jam 'Ceres ab Iaccho,' i. e. Ceres illa, quam Iacchus amat, vel Ceres amica Iacchi. 'ipsa' autem positum est ad significandam similitudinem hujus puellæ mammosæ et Cereris. Postremo 'geminum' idem interdum valere quod amplum, vel illud satis probat, quod Hor. Od. 2. 14. Geryonem 'ter amplum' dicit, quem 'ter-

geminum' Lucretius, Virgil. et alii appellant. Itaque 'tergeminos honores' in Od. 1. 1. posuit Horatius pro amplissimis honoribus, ut ego in secunda editione Horatiana indicavi, et Turnebus probat: quamquam alii ad numerum honorum et magistratuum referunt, fortasse minus recte. Et quoniam illius odæ primæ mentio facta est, libet hic mihi horum versuum explicationem retractare, 'Hunc si mobilium turba Quiritium Certat tergeminis,' &c. usque ad illum, 'Numquam demoveas, ut trabe Cypria,' &c. Nam hunc locum vulgo sic explicant, et me cum vulgo sic memini eum explicare: Numquam demoveas, seu dimoveas, etiam amplissimis conditionibus de suo vitæ degendæ genere, hunc, nempe ambitiosum aliquem, si populus Romanus eum studeat amplissimis honoribus ornare. *Illum* numquam demoveas, si sit dives arator, et magnam vim frumenti ex agris suis percepti et collecti in horreis suis condiderit: illum (inquam) gaudentem agros patrios surculo findere, &c. numquam igitur his persuadeas, ut navigare inducat animum. Sed hæc explicatio quadrare non potest, neque hanc probant docti viri, in his Joan. Auratus, Petr. Angelius Bargæus, quibus assentior. Quamobrem autem non sit probanda, hæc causa est. Quid enim mirum sit, hominem, cui sit conditio et spes explorata obtinendorum summorum magistratuum, et eum qui habeant in horreis suis conditum maximum frumenti numerum, navigandi periculum adire nolle? Sic igitur potius hic locus explicandus ac distinguendus est: Sunt quos victoria certaminum Olympicorum evehit ad Deos, hoc est, Diis proximos et beatissimos efficit. adscribe ad vocem 'Deos' comma, hoc modo: Hunc, nempe ambitiosum aliquem, evehit ad Deos, si eum populus Romanus certat afficere summis honoribus. Ut hoc totum, 'Si mobilium turba Quiritium Certat hunc tergeminis tollere honoribus,' sit loco suppositi, ut Grammatici loquuntur: proinde quasi ita dicat Horatius, alium facit sibi beatissimum videri studium et voluntas populi Romani in eum conferendorum amplissimorum honorum, aura popularis denique: sequitur deinde, 'Illum si proprio,' &c. quæ similiter explicanda sunt, repetito ἀπὸ κοινοῦ verbo 'evehit,' hoc modo: illum evehit ad Deos horreum frumenti plenum, quantum est in Africa, et intellige, hunc non esse aratorem, sed hominem alioqui locupletem et copiosum, qui habet horrea sua maxima frumenti copia referta. Jam post vocem 'areis' scribe punctum, seu interpunctionis notam. Nam quæ sequuntur, dividenda ac separanda sunt a superioribus hoc modo, 'Gaudentem patrios,' &c. i. e. alium autem, qui delectatur agris suis, sibique a patre relictis, eosque sua manu libenter arat, numquam vel amplissimis conditionibus a suo instituto demoveas, et adducas, ut naviget. *Lamb.* Ita Lambinus. Vet. libri: *Lamia.* Vide Indicem. *Gifan.* Hunc locum laudat Arnobius lib. 3. Ceres autem mammosa pingebatur: unde et illi solenne epithetum, τροφὸς, et causa in promptu est. Ceres ab Iaccho, i. e. Ceres ἡ τοῦ Ἰάκχου, quam scilicet Iacchus, seu Bacchus amavit. 'Ipsa' autem comparationem ἀκριβεστάτην innuit, ita ut ejusmodi puellam dicas esse pæne ipsammet Cererem. Per geminam autem intellige corpulentiorem et pleniorem, ut 'duplex ficus' Horat. et 'duplex spina' Virg. in Georg. de boni equi signis; quod ille a Varrone habuit lib. 2. R. R. c. 7. quamquam hoc posterius aliter intelligi possit. *Faber.* At vero cum Iacchus ab aliis tradatur filius fuisse Cereris et frater Proserpinæ, uti cerni potest apud Salmasium ad Dedi-

cat. statuæ Regillæ pag. 92. hic æque Iacchi mater, quam Bacchi amica intelligi potest, quod et epitheton 'mammosa,' ut enixis proprium, suadere videtur. *Hav.*

1162 *Simula, σιληνὴ, ac Satyra est*] Si qua puella simis est naribus, silena, et satyra ab amante nominatur. sileni enim simi et pinguntur et finguntur. *Lamb.* Quia fere simi pingebantur Sileni, Bacchi comites, ut et Satyri. Sileni seniores et Satyrorum magistri. Vide Casaubonum in aureolo libello de Satyrica, &c. *Faber.*

Labiosa, φίλημα] Quæ est labris prominentibus, ea (inquit) φίλημα dicitur, i. e. 'osculum.' seu 'os ad oscula factum et compositum.' Nam et suavius viros osculantur puellæ labiosæ, quam quæ sunt brevibus labris: et labiosas osculari viris dulcissimum est. *labiosa* autem, seu *labeosa*, legendum, ut habent libri manuscr. Et vero interest inter 'labia' et 'labra,' ut vult Verrius Flaccus, teste Sosipatro Carisio. sic enim ille lib. 1. 'labra' et 'labia' indistincte dicuntur, &c. Verrius autem Flaccus sic distinguit, 'modica esse labra, labia immodica, et inde Labiones dici.' Nam et Ter. Eunuch. 2. 3. 42. 'labiis demissis gemens.' et Plaut. Mil. 2. 1. 15. 'Labiis dum ductant eum.' Nonius Marcellus docet etiam 'labias' dici genere fæminino, et profert locum illum Plaut. Sticho, 5. 4. 41. 'Age, tibicen, quando bibisti refer ad labias tibias.' Cum hæc jam bis edidissem, Zoilus κυνώπης meam totius hujus loci restitutionem usquequaque probavit, præterquam in *gemina*, pro quo *Lamia* posuit: neque professus est, quem secutus sit, aut unde sumserit, sed omnia sibi more suo, i. e. impudentissime atque injustissime, arrogavit. Nam totus hic locus (ut ceteros taceam) ante meam editionem, miserabilem in modum corruptus ac depravatus erat. *Lamb.* Inter blanditias erat, 'meum osculum,' 'meum suavium,' φίλημα, φιλημάτιον, et labiosæ habent qui osculentur. *Faber.*

1163 *Cætera de genere hoc*] Hoc hemistichium aliquoties ab eodem usurpatur, ut supra admonuimus: idque mutuatus est Hor. Sat. 1. 13. 14. 'Cetera de genere hoc, adeo sunt multa, loquacem Delassare valent Fabium.' *Lamb.* Cetera de genere hoc pæne infinita sunt, neque illa attingere coner; sed optimi scriptoris locum emendabo, qui hodie a nemine intelligitur. Apud Aristophanem in Pluto anus quædam est facetis sane et lepidis morata moribus. Ei olim adolescens quidam fuerat, formosus sane et strenuus, quique res ipsius ex sententia procurabat. Id quamdiu factum est, tamdiu nulla inter eos simultas, jurgium nullum, querela fuit nulla. Sed 'mala ætas, mala merx,' inquit Comicus; neque libenter vetulam amet qui potiorem conditionem habeat. Itaque amasius ille bonæ mulierculæ, ubi primum habere cœpit unde res constabiliret suas et sibi meliuscule faceret, deserta misella animum suum alio contulit; quæ res aniculam ita perculit, ut eo dolore amens et plane perdita cœlo terræque ærumnas narraret suas, ut in Medea Ennius et Eurip. dixerunt. Ibi autem cum chorum adiisset, inter ceteras verborum delicias, quibus ad se usum esse olim adolescentem commemorat, se ab illo vocari solitam esse ait 'Nitarium' et 'Batium' vs. 1011. Καὶ νὴ Δί', εἰ λυπουμένην γ' αἴσθοιτό με, Νιτάριον ἂν καὶ Βάτιον ὑπεκορίζετο. 'Et per Jovem, sicubi me tristem cerneret, Nitarion appellabat, aut Batium suum.' Quæritur itaque quid sit Nitarium, quid sit Batium. Alii alia fortasse conferent, nos ea, Lector, quæ jam jam leges. Scripsit olim Symmachus, Aristophanis interpres, ideo 'Nitarium' vocatam fuisse aniculam, quod Nitarus qui-

dam ob mollitiem famosus fuerit. Sed contra judicium faciet qui amiculæ blandiens, eam aut Bathylli nomine, aut Ganymedis, vocaverit; quare ridicule Terentianus ille Thraso fecit, qui coram Thaide ausus sit dicere, 'Ego illum Eunuchum, si sit opus, vel sobrius.' Alii autem qui eam sententiam Symmachi probare non possent, Nitarium plantæ genus esse dixerunt, unde nullus esse sensus possit, nisi, Me quasi pro floribus habebat, rem plane fatuam et imperito magistello dignam: θέλει οὖν εἰπεῖν, ὅτι, ὡς ἄνθη εἶχέ με, inquit. Didymus autem scribit 'Nitarium' et 'Batium' esse blanda dicta, quibus mulierculas delinibant, ΝΙΤΑΡΙΟΝ ΔΕ ΝΕΟΤΤΙΟΝ, οἱονεὶ κοράσιον. Alii vere σκατοφάγοι homines aiunt βαταλὸν significare ἕδραν, podicem scilicet, atque inde βάτιον vocatam illam mulierem fuisse; quod ita ridiculum est et ineptum, nihil ut ineptius quidquam fingi queat, ut ne de turpissima imagine dicam. Quin et vocem illam significare fatuum aiunt, vel mollem et delicatum, ut 'batus' pisciculus est; quem tamen eundem esse arbitror, qui apud nos *Raya* dicitur, non inter pisciculos habenda. Denique pumilas mulieres βατύλλους dictas fuisse aiunt; quod tamen Græci sermonis ratio non patitur; dicendum enim fuit βατύλας, forma diminutiva a βαιὸς exiguus. Et hæc quidem ab illis scripta fuere; videamus ecquid aliquanto meliora sint, quæ mihi in mentem. Legendum puto, non Νιτάριον, quod nihili est, sed Νησσάριον, i. e. 'anaticulam,' a νῆσσα; unde ex Dorico ἁ νᾶσσα Latinum 'anas' prodiit. Inter ceteras autem amatorculorum blanditias aves locum habebant; idque non apud Græcos et Italos tantum, sed apud Hebræos ipsos, qui interdum belli homines erant, et columbulas et turtures in eam rem adhibebant. Sed de anaticula locus Plauti in Asin. suffecerit 3. 3. 103. 'Dic igitur me anaticulam, columbam et catellum, Hirundinem, monedulam, passerculum.' Βάτιον autem avicula etiam est, ea ipsa, opinor, quam 'rubellinam' vocamus, aut alia quævis ex earum genere quæ βάτοις seu rubetis aut spinetis delectantur. Hoc itaque mihi debebit Aristophanes, quod, qui locus antea a nemine intelligebatur, nunc planus erit et perspicuus. Ceterum æquitatis meæ esse arbitror agnoscere Didymum, doctissimum illum et laboriosissimum Grammaticorum, non aliter olim sensisse, atque nunc sentio; sed ab imperitis compilatoribus locus illius ita corruptus est, id ut hodie apparere nequeat. Nam in illis verbis νεόττιον οἱονεὶ κοράσιον, mendum est. Pro νεόττιον autem legendum νήττιον, quod idem est ac νησσάριον seu 'anaticula.' Locus Scholiastæ κατὰ πλάτος sic habet: Σύμμαχός φησι, Νίταρος πολὺς ἐπὶ μαλακίᾳ ὀνειδιζόμενος ἐν τοῖς ἑξῆς δράμασι καὶ Βάτος. καὶ τὰς μικρὰς δὲ θηλείας, Βατύλλους ἔλεγον. καὶ Θεοπόμπου δρᾶμά ἐστι Βατύλη. τινὲς δὲ νιτάριον καὶ βάτον εἴδη φυτῶν, θέλει οὖν εἰπεῖν ὅτι ὡς ἄνθη με εἶχε. Δίδυμος δέ φησιν ὑποκορίσματα πρὸς γυναῖκας. νιτάριον δὲ, νεόττιον, οἱονεὶ κοράσιον, ἄλλως. φιλοφρονητικὴ ἡ προσφώνησις. βάταλον δὲ τὴν ἕδραν παρὰ καὶ τὸ βάτιον. τὸ δὲ συνεσταλμένως ἀναγινώσκειν, ἀνόητον, ἢ δύναται βάτον ἀντὶ τοῦ τρυφερὸν καὶ μαλακὸν, οἷος ὁ βάτος τὸ ἰχθύδιον. *Faber.*

1164 *Sed tamen esto jam*] I. e. sed tamen demus, eam esse eximia forma, demus esse venustissimam, atque adeo ipsi Veneri parem: at aliæ sunt item formosæ: at sine hac antea viximus. Libri vet. tres habent *estolam;* quod lectori indicandum esse duxi, ut meminerit, in libris manuscr. sæpe *l* pro *i*, et *i* pro *l* scriptum reperiri. *Lamb.*

1165 *Quoi Veneris, &c.*] Cujus membra Venerem ipsam et omnes ejus suavitates adæquent. *Faber.*

1166 *Nempe alia quoque sunt, nempe, &c.*] Elegantissime sermonis objurgatorii naturam expressit poëta. Sic apud Plaut. in Rud. II. 7. 'LA. Nempe, meæ. Sc. nempe nescio istuc.' Et mox. 'LA. Nempe, puellæ? Sc. nempe, molestus es.' Item in Catalectis veterum poët. pag. m. 216. 'Nempe parum casta es: nempe es deprensa: negabis? Res venit ad lites: rursus et illa nega. Dic potius: sed nempe semel, sed nempe puella,' &c. *Preig.*

1168 *Nempe eadem facit, et scimus facere omnia turpi*] *Eadem turpi* Græcorum more dixit, ταὐτὰ τῇ αἰσχρᾷ, i. e. 'eadem facit atque ea quæ turpis est.' sic lib. 3. 1051. 'eadem aliis sopitus quiete est.' *Lamb.* Eadem ac turpis facit. *Faber.* Eadem facit Turpi, i. e. 'Eadem ac turpis.' Hæc ante oculos Ovidius, cum scripserit Rem. Amor. vs. 437. 'Quid, cui clam latuit reddente,' &c. *Creech.* Hor. A. P. 467. 'Invitum qui servat idem facit occidenti.' *Hav.*

1169 *Suffit*] Imbuit. sed magis proprio verbo usus est. quo et supra. *Lamb.*

1170 *At lacrymans exclusus*] Sic Tibull. 2. 6. 13. 'Juravi quoties rediturum ad limina numquam? Cum bene juravi, pes tamen ipse venit.' sic ille apud Ter. Eunuch. 1. 2. 2. 'Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem, Cum arcessor ultro?' &c. vide quæ annotavimus ad illum locum Epod. Od. 2. 22. 'Ad non amicos (heu) mihi posteis,' &c. *Lamb.*

1171 *Operit*] Tibullus 1. 2. 14. 'Cum posti florea serta darem.' non minus ineptit Phedromus Plautinus amator: qui pessulos irrigat ne inter aperiendum verbum faciant. Adulescentulos hoscine exclusos videre poteris posti supplices oscula figere: cantilenam illam Plautinam meditari ex Curc. 1. 2. 64. 'Sussilite, heus pessuli, sussilite.' *Pius.*

Posteisque superbos] I. e. et foreis superbas. 'superbas' autem, h. e. superbæ puellæ, ut apud Hor. Od. 2. 14. 26. 'et mero Tinguet pavimentum superbum.' i. e. domini superbi. *Lamb.*

1172 *Unguit amaracino*] Unguit oleo; seu potius unguento ex amaraco. *unguit* autem legendum est, et ita habent lib. vet. *Lamb.*

1173 *Quem si jam admissum*] Ostendit inconstantiam et mobilitatem amantium, ubi cum exclusi fuerunt, desiderio puellæ contabescunt: ubi vero intromissi sunt, levissima re offensi discedere volunt: et tum resipiscunt, tumque se stultitiæ condemnant, quod mulierculam tanti fecerint. Fortasse autem significat, utile, atque adeo salutare esse amantibus, amicarum suarum ingenia, et mores, et victus consuetudinem, et vitia nosse: quoniam his cognitis, quantopere desipuerint, qui talem amarint, intelligunt. cujus rei exemplum est notissimum apud Ter. Eun. 5. 4. 8. sic enim Parmeno: 'Id vero est, quod ego mihi puto palmarium, Me repperisse, quomodo adolescentulus Meretricum ingenia et mores posset noscere: Mature ut cum cognorit, perpetuo oderit: Quæ dum foris sunt, nihil videtur mundius, Nec magis compositum quidquam, nec magis elegans: Quæ, cum amatore suo cum cenant, ligurriunt. Harum videre ingluviem (al. *inluviem*), sordeis, inopiam, &c. Nosse omnia hæc, salus est adolescentulis.' *Lamb.*

Venientem] Omnes quidem libri vulg. habent *veniens:* itaque olim in prima editione scripseram, secutus libros illos vulg. Nunc autem, ut jam in editione sec. scripsi, *venientem* malo, quomodo habent cod. Bertin. et Memm. et Tett. Hæc enim lectio vera et recta est, ut sit hæc sententia: amantem jam admissum et modo venientem, si eum una duntaxat aura offenderit, causas abeundi quærere

speciosas: tanta inconstantia est. 'admissum, venientem' autem ἀσυνδέτως posita sunt, ut infra statim, 'subat, ardet.' *Lamb.* Ita lib. nostri, et alii vet. Vulg. fere: *veniens.* Gifan. De inconstantia amatoris. Modo exclusus lacrymis limen et postes durioris amiculæ rigabat, modo unguentis illinebat, aut aspersis floribus ningebat; Deos atque astra incusabat; nihil denique se miserius quidquam deplorabat; tandem tandem reserata janua est, ibi tum homo noster consilium suum damnat; vix satis ingressus est, cùm jam egreditur, &c. *Quem si jam admissum venientem offenderit aura Una modo, causas abeundi quærat honestas.* Ita vulgo legitur: sed quomodo tandem stare possit *venientem* cum *admissum?* Itaque tolerabilior aliorum codicum lectio est, *veniens aura*, nisi si conjectura nostra probari pote st, *Quem si jam admissum vel venti offenderit aura*, i. e. vel levissima res, folium, pluma, musca, &c. *Faber in Emend.*

Quem si jam admissum venientem] Alii *veniens*, et rectius; Faber conjicit *vel venti*, i. e. vel levissima res, folium, pluma, musca, &c. *Creech.*

1175 *Alte sumpta*] Ex alto tracta et a magno recessu. Simile illud Maronianum Æn. 8. 593. 'quid causas petis ex alto?' Tunc apud amicam vocabit insanum: delirum: vanum: qui adscripserit sibi illa quæ satis essent ipsi Veneri. qualis est illa Propertiana exprobratio, 3. 23. 1. 'Falsa est ista tuæ, mulier, fiducia formæ, Olim oculis nimium facta superba meis. Noster amor taleis tribuit tibi Cynthia laudes: Versibus insignem te pudet esse meis. Mistam te varia laudavi sæpe figura, Ut quod non esset esse putaret amor.' *Pius.*

1178 *Nec Veneres nostras hoc fallit*] I. e. nec hoc ignorant nostræ puellæ. nam quos volunt in amore retinere, eos omnia vitæ suæ postscenia celant; id est, non admittunt eos in eam familiaritatem, ut eis suas sordeis domesticas, suæque vitæ inhonestam rationem aperiant. 'fallit,' i. e. latet, λανθάνει. *Lamb.* *Veneres.* Amiculas, &c. *Faber.*

1179 *Vitæ postscenia celant*] Cum in libris manuscr. reperissem partim *postcenia*, partim *postcænia*, ego *postscænia*, sive *postscenia*, littera *s* addita, restitui. Erat autem 'postscenium,' seu 'postscænium,' locus post scenam, ubi multa fiebant, quæ a spectatoribus audiebantur tantum, non autem cernebantur: quale erat βροντεῖον apud Græcos: in quo, ut scribit Julius Pollux, calculis compluribus in utres conjectis, et illis utribus per aëra versatis, atque agitatis, tonitru similitudo referebatur. 'Proscenium' autem (ut docet Diomedes) est pulpitum et locus ante scenam, in quod pulpitum prodibant actores. Itaque 'proscænia vitæ' hic non convenit. Nam per 'postscænia vitæ' (ut diximus) significat Lucretius absconditam et intimam puellarum seu meretricum vivendi consuetudinem, et omnia quæ domi faciunt, cum solæ sunt: quæ suis amantibus occulta esse volunt. 'proscænia' autem 'vitæ' contra significarent quidquid puellæ impudicæ, et hujusmodi mulieres, coram amatoribus suis et loquuntur, et faciunt: quod totum est fictum et simulatum, et ad illiciendos amanteis comparatum: nihilque in eo verum, nihil simplex, nihil genuinum. At hæ mulieres fucum, munditiem, luxum, splendorem, risum, blanditias, et reliquum apparatum meretricium habent in promptu positum, et suis amantibus ostentant. sordeis autem suas, inopiam, ingluviem, illuviem, immunditiem, maculas corporis, rugas, crineis emtos, et similia, occultant. sic Ovid. lib. 3. de A. A. 'Multa viros nescire decet: pars maxima rerum Offendet, si non interiora te-

gas.' Idem ibidem: 'Quæ male crinita est, custodem in limine ponat, Orneturque Bonæ semper in ore Deæ.' *Lamb.* *Vitæ postscænia cælant.* Ita Lambinus; egregie. In vet. libris: *postcenia*, et *posttenia.* Marullus, et vulg. *proscænia;* pessime. *Gifan.* *Vitæ postscenia*, Metaphora a theatro. De hac muliercularum cautione vide Ovid. de Rem. *Fab.*

1182 *Anquirere nisus*] Secutus olim fueram codices vulgatos, *anquirere in usus*, nisi quod illi habent *inquirere. anquirere* autem seu *inquirere in omneis usus*, sic interpretabar, inquirere omnia meretricum facta scilicet in usus tuos: plane duriuscule. Itaque admonueram lectorem libros scriptos habere *omneis anquirere*, seu *inquirere risus.* Per *risus* autem, si hæc lectio recta esset, significaret Lucretius fallacias meretricum, quibus illudunt suos amatores: sententia huic loco conveniente, sed quæ non satis ex verbis posse elici videatur. Nam per 'risus' significarentur potius derisiones et ludibria. Quare harum lectionum nunc mihi neutra placet. Venit postea mihi in mentem hæc tertia, *omneis inquirere lusus:* ut per 'lusus' meretricum fallacias, quibus suos auctores illudunt, intelligamus. Sed ne hæc quidem mihi satis postea probata est, quia et aliquanto remotior sit a scriptura vel recepta, vel antiqua: et minus cum antecedentibus aut consequentibus cohærere videatur. Cum me tandem in omneis parteis cogitando vertissem, existimavi, aptissime legi posse, *omneis anquirere nisus:* ut per *nisus* significet Lucretius studia, quæ adhibent puellæ illæ ad arteis ac fallacias suas occultandas, ceteraque sua vitia tegenda. Quæ sententia cohæret aptissime et cum illis superioribus, 'Omnia summopere hos vitæ postscenia celant,' &c. et cum iis quæ sequuntur, 'Prætermittet te humanis concedere rebus.' i. e. non admodum studebit, aut nitetur te sua mala et vitia celare. Cum hæc paullo post secundam editionem excogitassem, cujus rei testes sunt mihi viri doctissimi et amplissimi, cognovi, idem cuidam male de me merito venisse in mentem: si credibile est hoc evenisse, et non ab altero excogitatum, istum sibi assumsisse. Usus est eodem nomine et 5. 912. 'Trans maria alta pedum nisus ut ponere posset.' *Lamb.* Sic restitui. In vet. libris: *risus. R* pro *N*, ut sup. eod. hoc libro vs. 217. &c. Vel etiam: *usus.* Vide Indicem: 'Nisus.' Vulg. *in usus.* Gifan. Imo 'visus' inquirere jubet num veri sint, num ficti. *Hav.*

1183 *Et si bello, &c.*] Horum versuum hæc sententia est: Quin etiam, nisi plane difficilis est et morosa, satis multa apud illam videbis, quæ efficient ut magno nisu opus non sit ad deprehendenda corporis vitia; sed ea sinet ut pervideas, sperans te non ita illis offensum iri, quippe quæ non unius mulieris propria sint, sed communia omnium. *Faber* et *Creech.*

1184 *Prætermittet te humanis concedere*] I. e. sinet te ignoscere incommodis humanis, i. e. non admodum in eo laborabit, ut te celet sua incommoda ac mala: sed ea te sinet cernere, sperans fore, ut ea æquo animo feras, tamquam humana, et hominibus usitata. hic versus, et ejus explicatio, declarant, supra legendum esse *anquirere nisus.* Lamb. *Prætermittet* autem ut supra vs. 1144. 'Et prætermittas animi vitia omnia primum.' *Creech.* Mss. lectionem potius secuti sumus. Si illa (inquit) non odiosa est *prætermittere*, i. e. facile prætermittet te, vel tu prætermittere, i. e. prætermitteris, scil. ab illa, humanis concedere rebus. *Hav.*

1185 *Nec mulier semper*] Neque vero mulier (inquit) semper se amare simulat, sed interdum ipsa quoque amat ex animo. Cujus rei exemplum capere licet ex Silenio puella Plau-

tina, quæ ex animo Alcesimarchum amat. Sic autem de ea altera meretrix, Gymnasium, 'hoc sis vide, ut petivit Suspirium alte? et pallidula es,' &c. quæ petita ex auctore, in Cistellaria, non longe a principio I. 1. 58. *Lamb.* De meretriculis, quæ tantum propter quæstum faciunt, et prohibent conceptum, satis. Jam dicturus cur liberi sint modo patribus, modo matribus, modo utrique parenti similes, aliquando vero avos et proavos referant, præmittit vss. 17. quibus docet quasdam fœminas ex animo facere, propter voluptatem quam non minus quam mares percipiunt. Communia enim sunt Veneris gaudia, quod brutorum animalium conjunctiones abunde probant. *Creech.*

1187 *Adsuctis humectans*] Ita vet. libri. Vulg. *adsuetis*, mendose. *Gif.* *Adsuctis humectans oscula labris.* Sic legendum, non *assuetis*, ut est in libris vulgatis. Est autem *adsuctis*, participium a verbo *adsugo*. Mire vero expressit amantium osculantium nequitias improbulas: qui labra labris affigentes alter ex alterius labris humorem sugunt, quasique animas alter alterius hauriunt. hæc autem oscula dicuntur a poëtis *humida;* alia vero *sicca.* Hic locus ita in duabus superioribus meis editionibus restitutus est: eamque restitutionem secutus est Zoilus, quasi suam, instituto suo. *Lamb.*

1188 *Nam facit ex animo sæpe*] I. e. nam sæpe *facit* illa omnia quæ dixi, *ex animo*, nihilque simulans: vel dic, *facit ex animo*, i. e. amat ex animo. *Lamb.*

Communia quærens Gaudia] Et quærens communem cum viro voluptatem, studet rem Veneream perficere. *Lamb.*

1189 *Spatium amoris*] Honeste intelligit finem coitus: quem tunc descripsit Ovidius, cum inquit: 'Ad metam properate simul: tunc plena voluptas Cum pariter victi fœmina virque jacent.' *Pius.* Eleganti et honesta translatione significavit, mulierem interdum etiam amare ex animo, et corpus suum cum viri corpore commiscentem ipsam quoque communia ex re Venerea gaudia percipere properare. Est autem tralatio ducta a stadiis in quibus curritur, ut notavimus supra ad illum locum, 'decurso lumine vitæ,' 3. 1055. ubi tamen legendum fortasse est *limite vitæ*. Lamb.

1191 *Subsidere*] Succumbere. *Lamb.*

1192 *Subat, ardet abundans*] Sic reperi scriptum in libris manuscr. pro quo vulgati habent *subito ardet*, mendose. Dicuntur autem 'subare' quadrupedes fœminæ, cum libidine flagrantes marem appetunt, et maxime sues: Festus: 'Suillum genus, invisum Veneri prodiderunt poëtæ, ob interfectum ab apro Adonim, quem Dea illa diligebat: quidam autem, quod immundissimi sint sues ex omni mansueto pecore, et ardentissimæ libidinis: ita ut opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum subare et subire dicuntur.' Auctor vocabularii Latino-Græci manuscr. 'Subat,' inquit, 'ὀργᾷ.' ὀργᾷν autem est 'complexum maris aut fœminæ appetere.' Utitur hoc verbo Hor. Epod. 12. 11. 'jamque subando Tenta cubilia, tectaque rumpis.' quod si cui pervicaci magis placebit scriptura vulgata, *subito ardet*, equidem cum eo non pugnabo. Sed quamobrem antiquam rejiciamus, causam non video. Dictum est autem 'subat, ardet,' ἀσυνδέτως. quale illud apud Hom. Ιλ. λ. 119. Σπεύδουσ', ἱδρώουσα, i. e. 'properans, sudans,' et alia sexcenta. *Lamb.* Alii: *subit.* In vulg. *subito.* Quod Marullus commentus erat. *Gifan.* Subat, atque ardet: alii *subito ardet:* 'Subare' autem quadrupedes fœminæ dicuntur, cum libidine flagrantes marem appetunt, et maxime sues. Festus. *Creech.*

1193 *Et Venerem salientum læta re-*

tractat] Si legemus *retractant*, subintelligetur pronomen 'illa,' nempe animalia, hoc modo: et animalia illa, de genere fœminarum, Venerem marium salientium atque irruentium læta vicissim et pro sua parte tractant, i. e. maribus in Venerem ruentibus pariter et mutuo respondent: una cum maribus voluptatem rei Venereæ tractant: sin *retractat*, quo modo hic edi jussi, subintelligemus 'natura illorum animalium.' Utitur autem eodem loquendi genere inf. eod. lib. 1265. 'Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet.' *Lamb.* *Salientum.* Quidam Mss. *fallentum*, quod suo sensu et acumine non caret, puto tamen natam lectionem inde quod sæpe in Mss. ita longa invenitur litera *i* quasi pro *l* sit accipienda, ut sæpissime vidi in L. B. *Hav.*

1195 *Ut in vinclis*] Fortasse legendum *uti vinclis, &c.* Lamb.

1196 *In triviis non sæpe canes*] Secutus sum olim lib. vulgatos in quibus est, *quin sæpe canes.* Nam in manuscr. scriptum est, *In triviis cum sæpe canes, &c.* in quibusdam, *In triviis con sæpe:* unde nunc facio, *non sæpe canes, &c.* hac sententia: Nonne sæpe canes in triviis discedere cupientes, diversi, hoc est in diversas parteis, summis viribus contendunt? quæ scriptura recta est. Nam et *quin*, quod habent lib. vulg. rejiciendum: et *cum*, seu *quom*, propter alterum *cum*, quod proxime sequitur, ferri non potest. Jam quod ad hujus loci emendandi rationem attinet, sæpe jam admonui, *con* ex *non*, et contra, *non* ex *con*, a librariis illis factum esse. *Lamb.* *In triviis quum.* Ita vet. libri; recte. Est enim exemplum versuum illorum: 'Nonne vides,' &c. Vulg. *quin;* male. *Gifan.* Melius cum Gifanio, *In triviis quum.* Creech.

1198 *Compagibus*] Vinculis, nodis, copulis. *Lamb.*

1200 *Quæ lacere*] Sic reposui, sola veritate fretus. Sic sup. 1139. 'Nam vitare plagas in amoris ne laciamur,' &c. hujus quoque loci restitutionem dissimulans sequitur Zoilus, ita ut sit hoc perpetuum in isto, καὶ τόδε Φωκυλίδου. *Lamb.* Vet. libri, et vulg. *Quæ jacere.* Gif.

1202 *Et commiscendo cum semen*] Nunc quærere incipit, quamobrem filii patribus ac matribus similes sint, aut dissimiles. *commiscendo* autem, i. e. inter commiscendum, seu in commistione viri et fœminæ; qua de re plura Lactantius lib. de opif. Dei. *Lamb.* Scio locum hunc a quodam tentatum esse, sed nil necesse fuit. *Faber.* Cum semina inter se permista coalescant, si virile superaverit, patri similis provenit sive mas, sive fœmina; si muliebre prævaluerit, progenies cujusque sexus ad imaginem maternam respondet. Hincque plerumque fieri solet, ut unius tantum lineamenta prætendant: si vero æqua fuerit ex pari semine permistio, figuræ quoque miscentur, ut soboles illa communis aut neutrum referre videatur, quia totum ex altero non habet; aut utrumque quia partem de singulis mutuata est. Quod autem nati avos aut proavos aliquando referant, id fit, quia semen contexitur e moleculis pluribus, quæ non semper exsolutæ omnes ad atomos usque, nec proxime ipsas in generatione prima proximave aliqua, sese deinceps in aliqua consequentium sic explicant, ut quod potuissent in proxima id agant solum in remota. Hæc vss. 24. Salmasius Ep. 51. legit, *Et commiscendo cum semine, forte virilis Fœmina vim vicit, subita vi corripuitque.* Creech. Turnebi (vide notam sequentem) conjecturam, etiam non inspectam, ultro eram secutus, et porro sequor. *Hav.*

1203 *Fœmina commulxit subita, vi corripuitque*] Cum secutus essem initio, hoc est in prima editione, omni ex parte libros vulg. nisi quod *mulxit*,

non, ut illi habent, *mulsit*, excudendum curaram, in hoc uno scripturæ veteris auctoritatem non aspernatus, (quæ scriptura talis est, *Et commiscendo cum semine forte virile Fœmina vi mulcit subita vi, &c.*) quod ex *mulcit*, feceram *mulxit* (nam *mulcit* scriptum putabam, et etiam nunc puto, pro *mulcsit*. *cs* enim sæpe scribebatur a librariis illis pro *x*) in ceteris autem scripturam veterem, ut depravatam, rejecissem : de toto hoc loco ita senseram, itaque scripseram, et vero his ipsis verbis usus. Si quis tamen veteris scripturæ rationem habendam putabit, quemadmodum mihi maxime videtur ; sic aliqua poterit haberi, ut hoc modo legamus : *Et commiscendo cum semen forte virile Fœmina commulxit subita vi, conripuitque*. vel hoc modo, *Et commiscendo cum semen forte virile Fœminei mulxit subito vis, conripuitque, &c.* quæ lectio omnium planissima est, et fortasse vera. Adrian. Turnebus autem multo severius ac religiosius veterem scripturam retinet, hoc modo : *Et commiscendo cum semine, forte virile Fœmina vi mulxit subita, vi conripuitque*. Venio nunc ad receptam, eam dico, quam secutus sum, quamvis non admodum probem : quæ talis est, *Et commiscendo cum semen forte virile Fœmineum mulxit subita vi, corripuitque, &c.* quam sic explico : Cum in commiscendo, atque in concubitu, seu complexu maris et fœminæ, semen fœminæ vi quadam subita 'mulxit,' i. e. attraxit, et corripuit semen virile, (quod non semper accidit : iccirco addidit 'forte.' Nam sæpe semen virile effluit ex locis muliebribus, neque mulgetur, aut rapitur a matrice :) tum igitur ex materno quidem semine fiunt filii matrum similes ; ex paterno autem, patrum. Hæc mihi videtur esse hujus loci sententia. Ego tamen malim legi, *Fœminei mulxit subito vis, &c.* ut sit 'vis fœminei seminis.' Hæc igitur tum mea fuit sententia, seu potius opinio quædam probabilis, talisque hujus loci explicatio. In sec. editione sic scripsi, ut fere est in veteribus lib. *Fœmina commulxit subita vi, conripuitque*. eandemque hic quoque retineo : cujus sententia ita aperta est, ut declaratione non egeat. Sed quod Lucret. hic 'maternum semen' appellat, Aristot. lib. de ortu animalium, negat fœminas in re Venerea semen ullum mittere : cujus sententiam improbant ac refellunt medici. Jam quod ad similitudinem ac dissimilitudinem filiorum attinet, medici item aiunt, si semen paternum sit potentius ac dominantius et semine materno, et sanguine menstruo, tum filios et animo et corpore patri esse simileis : sin ab utroque superetur, tum eos et ingenio, et figura corporis ad matrum similitudinem propius accedere. *Lamb.* *Cum semen forte virile Fœmina immulsit, subita vi conripuitque*. Ita ex veteribus, qui habebant : *Fœmina vi mulcit*. Vulg. *Fœmineum mulsit*. Imo in antiquis : *Fœmina inmulcit*. Gifan.

1205 *Ut patribus patrio*] Sic omnes quidem habent libri tum manuscr. tum excusi : sed videtur legendum *Ut patrum patrio*. nam consuetudo Latini sermonis postulat, ut verba sic construantur : tum similes matrum filii fiunt, semine materno scilicet dominante, vel materiæ locum obtinente, ut fiunt similes patrum, patrio semine. nam particulæ copulantes et disjungentes copulant et disjungunt simileis casus. *Lamb.*

1026 *Esse vides juxtim*] Sic legi debet, et ita habent quinque lib. manuscr. *juxtim* autem pro juxta, i. e. similiter, æqualiter, pariter. Sall. Bello Jug. 'Hiemem atque æstatem juxta pati.' Plaut. Aulul. 4. 7. 1. 'Dixi tibi mater : juxta mecum rem tenes.' Idem Trin. 3. 1. 24. 'Jux-

taque eam curo cum mea.' *Lamb.* *Juxtim.* Ita vet. plerique. Alii: *mistim.* Gifan.

Miscenteis volta parentum] Sic habent libri manuscr. atque hanc scripturam agnoscit Nonius in voce *vultus*, ubi hunc versum profert cum superiore, ut probet, usitatum esse veteribus 'vultus, us,' et 'vultum, i.' 'miscenteis vulta' autem, seu 'vultus parentum,' i. e. similitudinem utriusque parentis promiscue et æqualiter referenteis. *Lamb.* *Volta*, pro voltus. Sic veteres, et jam, ni fallor, alibi Lucretius usurpavit. *Faber* et *Voss.* Anal. 1. pag. 161.

1207 *Et materno sanguine*] Et hoc loco possit videri, Lucretio nihil interesse inter sanguinem menstruum, et semen maternum, (quod nullum esse negat Aristot.) cum tamen hæc plurimum inter se differant. Sed dicamus 'maternum sanguinem' hic intelligendum semen: nihil enim aliud est semen hominis, quam sanguis optimus, et concoctus, et ad gignendum aptus. σπέρμα nominant Græci: sanguinem menstruum autem καταμήνια iidem appellant. *Lamb.*

1209 *Conflixit*] Ἐνεργητικῶς accipiendum, quasi commisit, collisit. *Lamb.*

1210 *Et neque utrum*] Sic habent lib. scripti: vulg. autem, *Et neutrum*. sed nihil refert. *Lamb.* Ita vet. libri. Vulg. *neutrum.* Forte etiam: *ne utrum.* Gifan.

1211 *Exsistere Avorum, &c.*] Neque facie tenus, sed et mente. Suet. in Ner. cap. 1. 'Plures e familia cognosci referre arbitror, quo facilius appareat ita degenerasse a suorum virtutibus Nero, ut tamen vitia cujusque quasi tradita et ingenita retulerit.' *Hav.*

1213 *Propterea, quia multa modis*] Sic legendum, non *multimodis*. Lamb.

1215 *Quæ patribus patres tradunt*] Quæ patres tradunt filiis suis, qui susceptis liberis patres sunt. *Lamb.*

1216 *Inde Venus varia producit sorte figuras*] Secutus sum cod. Bertinian. cum quo congruunt Parisiens. et Veneti antiq. et Lugdunenses alteri. Nam Vaticanus habet *Inde Venus varie producit sæpe figuras*, cum quo congruunt Florentini. alii partim, *Inde Venus variæ producit forte figuras*: partim, *Inde Venus varie producit sorte figuras.* fortasse legendum, *Varias producit sæpe figuras.* neque tamen eam scripturam, quam secutus sum, rejiciendam censeo. *Lamb.* *Varia.* Ita quidam libri. Quidam: *varie.* et quidam: *forte.* *Sæpe* quidam. *varie, sorte.* Gifan.

1218 *Quandoquidem nihilo minus*] Hoc referendum est ad illud quod proxime dixerat, Venerem sæpe referre non solum vultus, verum etiam voces et comas majorum. quod quia mirum alicui videri poterat, subjiciens rationem, quandoquidem (inquit) hæc, nempe comæ et voces, nihilo minus constant de semine certo, quam oris forma, et totius corporis habitus et figura. Quin sit autem legendum *nihilo minus*, etiam reclamantibus libris omnibus, neminem puto dubitaturum. Nam si *nihilo magis* legeretur, diceret Lucretius, res aliquas incerto semine nasci: quod pugnat vel cum Epicuri decretis, si 'semen' pro primis corporibus accipiamus; vel cum ipsius Lucretii verbis, si semen patrium et maternum intelligamus. 'Nihilo magis' enim vim habet negandi: ut 'nihilo minus' affirmandi. *Lamb.* *Nihilo magis hæc.* Sic omnes lib. Forte legendum: *minus.* Atque ita variatum etiam sup. 2. 533. *Gifan.*

1220 *Sæclum*] Genus. *Lamb.*

1222 *Semper enim partus duplici de*] Duplici de semine, nempe patrio et materno. 'partum' usurpavit pro eo quod paritur, ut lib. 2. *Lamb.*

Duplici de corpore] Quoniam semen

per membra atque artus decedit corpore toto 4. vs. 1036. *Creech.*

1224 *Plus parte æqua*] Plus æquali parte: i. e. habet plus ejus cui magis similis est, quam ejus cui minus similis est. *Lamb.*

Quod cernere possis] Alii libri habent, *quæ cernere possis*: quam lectionem non probo. *Lamb.*

1225 *Sive virum suboles, &c.*] Sic legendum, et ita habent libri manuscr. et ita scriptum reperi in vocabulario manuscr. Claudii Puteani, hac interpretatione subjecta: 'Suboles, ἐπιγονή, γενεὰ, γονή.' denique hanc scripturam agnoscit Festus in voce 'suboles,' his verbis: 'Suboles ab olescendo, i. e. crescendo, ut adolescentes quoque et adulti, et indoles dicitur.' Lucret. lib. 4. 1226. 'Sive virum suboles,' &c. Virg. Ecl. 4. 49. 'Cara Deum suboles, magnum Jovis incrementum.' Qui autem dicunt, contra rationem, et veterum Grammaticorum, librorumque Manuscript. auctoritatem, receptam consuetudinem hujus vocis scribendæ per *o* in prima syllaba esse retinendam, et hoc usui dandum; aut videant, ne, dum in hac voce corruptæ consuetudini indulgent, idem facere cogantur in multis aliis; aut mihi, cur tam inconstanter in aliis vocabulis vitiosam scribendi consuetudinem, quantumvis receptam, damnent et corrigant, in uno atque altero ferendam censeant, causam, nisi eis molestum est, afferant, rationemque exponant. Etiam hujus loci restitutionem dissimulanter secutus est Zoilus, cum ego princeps ita restituerim in Lucretio et Horatio, ubi antea legebatur *soboles*. Lamb.

Origo] Sexus. *Faber.*

1226 *Nec divina satum*] Constat sibi Lucretius. Nam hominis erat de natura rerum se dicturum seu scripturum profitentis, maxime ejus qui Epicurum sequeretur, omnium rerum causas afferre atque explicare, nihilque ad Deos referre. *Lamb.* Contra illos qui sterilitatem mulieri aut viro a Diis immitti putabant. *Faber.* Causæ sterilitatis, quas attulit ex temperie seminis, vss. 31. probæ quidem et veræ: quas e motibus nequioribus vss. 15. illæ non absurdæ, sed parum pudicæ: a Diis autem viro vel fœminæ sterilitatem immitti negat, neque id mirum si e thalamis excludat istos Deos, quos in intermundiis collocavit. *Creech.*

1227 *Abstergent*] Ita vet. libri. Vulg. *Absterrent*. Vide Indicem. *Gif.*

1230 *Adolentque altaria donis*] *Adolent*, i. e. augent, honorant, et ita Nonius. Virg. Æn. 7. 71. 'Præterea castis adolet dum altaria tedis.' alias 'adolere' est urere κατ' εὐφημισμόν. Virg. Pharmac. 65. 'Verbenasque adole pingueis et mascula tura.' *Lamb.*

1232 *Fatigant*] *Fatigant Deos* precibus et hostiis scilicet. sic Hor. Od. 1. 2. 26. 'prece qua fatigent Virgines sanctæ minus audientem Carmina Vestam?' *fatigant sorteis*, consulentes oracula. Virg. Æn. 4. 346. 'Italiam Lyciæ jussere capessere sortes.' *Lamb.*

1233 *Nam steriles nimium*] Duas causas affert sterilitatis: unam, quod semen nimis crassum sit; alteram, quod nimis tenue. *Lamb.*

1234 *Præter justum*] Supra modum, supra quam satis sit. *Lamb.*

Vicissim] Partim. *Lamb.*

1235 *Tenue*] Vel proceleusmaticus est, vel *tenue* disyllabum est. *Lamb.*

Locis] Vasis muliebribus. *Lamb.*

Adfigere adhæsum] Adhærere. Profert et hunc versum Nonius Marcell. in voce 'adhæsus,' et item alterum, qui est 3. 382. 'Nam neque pulveris interdum sentimus adhæsum.' Sed videtur duriuscule dictum 'adfigere adhæsum,' pro adhærere. Quid si legamus *adfigi adhæsim?* Quod autem Thraso vult legi *adfigi adhæsum*,

ut sit participium, fieri non potest: nam participium passivum 'adhæsus, a, um,' a verbo adhæreo absoluto, neque reperitur in tota Lingua Latina, neque formari potest. Quod enim Grammatici notant, interdum participia pass. formasse veteres a verbis neutris aut absolutis; ea, cum rara sint, exemplo nobis esse non debent. *Lamb.* *Adfigi adhæsum.* Sic restitui, conjectura ductus. Vide sup. 1. 210. et Indicem: 'Adfigere;' ut hic vulgati. *Gifan.*

1236 *Ab ortu*] Sic legendum separatim, non *abortu* conjuncte, et ita habent libri manuscr. *Lamb.*

1239 *Locos*] Sic τόποι apud Aristot. Hist. An. 7. 3. Cicero item simpliciter 'locos,' Varro 'Locos muliebres.' *Creech.*

Aut penetratum] In prima editione scripseram *penetratis*, rejecta scriptura vulg. *penetratum*, admonitus a cod. Vatic. in quo scriptum erat *penetrati*. Deinde hæc adjeceram in Scholiis: Et vero, ut *penetratis* legatur, ratio et veritas postulant. *penetratis* subintell. locis. nisi quis dicat 'penetratum' significationem habere ἐνεργητικὴν, et positum pro eo quod est, cum penetravit: cujus modi participia sunt, 'juratus,' 'pransus,' 'cenatus,' &c. et ita sup. 674. 'Quæ penetrata queunt sensum progignere acerbum.' Itaque in sec. editione, mutata sententia, *penetratum* (quod tamen in prima non plane damnaram, ut intelligere licet ex iis quæ supra commemorata sunt) reposui. Idem etiam hic sequor: ut intelligamus, esse ἐνεργητικόν. *Lamb.* Ita omnes veteres fere; rectissime. Lambinus: *penetratis*. Gifan.

1241 *Nam multum harmoniæ Veneris*] Docet, alios viros aliis fæminis ad procreationem liberorum convenire. Itaque multum interesse qui vir cum qua muliere matrimonio copuletur, et nuptias contrahat. *harmoniæ*, i. e. convenientiæ. *Lamb.* Intellige temperamenti convenientiam, συναρμογήν. Locus Epicratis in Antilaide apud Athenæum, quem citat Gifanius, ad hunc versum nihil quidquam facit. Cum enim de Laide jam vetula loquens Epicrates scribit, Τὰς ἁρμονίας τε διαχαλᾷ τοῦ σώματος, ibi αἱ ἁρμονίαι nihil aliud sunt quam juncturæ et articuli corporis. Itaque risum debet Thraso Lambinianus, quod ei toties evenit, quoties Græca, in quibus imperitissimus erat, voluit attingere; quod Index hominis facile ostendat. *Faber.*

1243 *Pondus*] Uteri pondus, fœtus est. *Faber.*

1244 *Hymenæis ante fuerunt Pluribus*] Multæ pluribus hymenæis, i. e. pluribus nuptiis, antea steriles fuerunt, neque ex viris pluribus liberos suscipere potuerunt, &c. *Lamb.*

1245 *Et nactæ post sunt tamen*] I. e. et tamen postea alias nuptias nactæ, et alii viro junctæ sunt, unde liberos suscipere et fæcundæ esse possent. Hunc locum (absit verbo invidia) sane εὐστόχως restitui, modice a veteribus codicibus adjutus, cum antea in hoc loco semper hæsissem. partim propterea quod participium *nactæ* insolenter mihi per se positum videbatur, partim propter ineptam repetitionem verbi *possunt*. Cum igitur reperissem scriptum in aliis codicibus veteribus *et nactæ possunt, &c.* in aliis, *et natæ possunt tamen unde puellos Suscipere, et partu possent ditescere dulci;* sic restitui, quemadmodum excudendum curavi, *et nactæ post sunt tamen, unde, &c.* quæ lectio perspicue vera et recta est: nam vulgati habent *possunt tamen inde, &c.* Lamb. Egregie Lambinus. Vulg. *possunt tamen inde.* Ita inf. fere, 6. 1194. *Gifan.*

Puellos] In hac ipsa voce 'puellos' profert hunc versum Nonius: et præterea Ennianum illum, p. 28. 'Ipse suos Divis mos sacrificare puellos:' et Lucillii, 'Cumque hic tam for-

mosu' tibi, ac te dignu' puellus.' et illud Varronis, Testamento: 'Sic ille puellus Veneris repente vado cecidit cruentus olim.' *Lamb.*

1247 *Et quibus ante domi fæcundæ*] Legendum mihi videbatur olim *infæcundæ*, et ita primo edideram, cum in omnibus libris legatur *fæcundæ*. mihi enim hoc sentire videbatur Lucret. Et ii qui habuissent domi uxores sibi infæcundas et sterileis, invenerunt tandem comparem et fæcundam, ex qua liberos susciperent. Sic supra 'sterileis' appellavit mulieres, non quod tales essent natura, cum ex alio viro postea liberos susceperint, sed quod ab illo viro gravidæ non fierent. Sed Turnebus putat, scriptura recepta servata incolumi, hunc locum ita explicari posse, ut eadem sit sententia, atque si *infæcundæ* legeretur, hoc modo, et iis quibus antea fuissent uxores fæcundæ quidem illæ, sed quæ ex his viris concipere non potuissent, inventa est uxor aliqua compar, et temperatione respondens, ex qua liberos suscipere possent. Omnino mihi nunc videtur *fæcundæ* recte huic loco quadrare posse, nihilque esse immutandum. videtur enim mihi Lucretius hoc ostendere velle, quod supra posuit, Veneris harmonias differre, et alios viros aliis fæminis esse aptiores, et contra alias fæminas aliis viris. Multæ fæminæ, inquit, certis viris nuptæ, steriles fuerunt, neque concipere potuerunt: post alium virum nactæ sunt, ex quo liberos susceperunt. Rursus plures viri reperti sunt, qui cum certis mulieribus, quantumvis fæcundis, matrimonio copulati, ex iis liberos procreare non potuerunt: iidem aliam uxorem nacti, ex ea liberos susceperunt. *Lamb.* *Fæcundæ sæpe.* Ita omn. libri. Male Lambinus: *infecundæ*. Sæpe fit, ut fecunda uxor ex aliquo non concipiat, quia non est compar natura. *Gifan.*

1248 *Inventa est illis quoque compar Natura*] Illis viris inventa est uxor compar natura, τῇ φύσει. *natura* accipio, ut sit septimi casus. potest tamen etiam esse recti casus, et cohærere cum voce *compar*, ut alii malunt, ut per naturam comparem, uxorem comparis naturæ intelligamus. *Lamb.*

1249 *Natis munire senectam*] Nam hanc gratiam debent parentibus liberi, ut non solum eos alant, verum etiam tutos ab injuria præstent, quantum in eis situm sit. Hesiodus de liberis, θρεπτήρια δοῖεν. Sic Catullus Epithalam. Juliæ et Manlii: 'Nulla quit sine te domus Liberos dare, nec parens Stirpe nitier.' *Lamb.*

1250 *Usque adeo magni id refert; ut*] Conjectura ductus, postulante sententia, *id* interjeci. *Gifan.* *Usque adeo magni refert, &c.* Vel legendum necessario, *Usque adeo magni hoc refert, &c.* videlicet, quæ mulier cum quo viro jungatur et misceatur, ad id, ut semina seminibus commisceri possint genitaliter apta, i. accommodata ad gignendum, &c. vel dicendum, post versum 'Crassaque conveniant,' &c. versum talem, et qui talem sententiam contineat, desiderari, *Quæ cum quo cupide jungatur per Veneris res*, i. e. usque adeo magni refert, quæ fæmina cum quo viro corpus suum commisceat. quo versu addito, integer et planus erit hic locus: alioqui lacer, mutilus, et obscurus. Cum hæc superiora scripsissem, missum est ad me ab Jo. Columbino, viro docto, populari meo, exemplum Lucretianum olim Lutetiæ typis excusum, ad cujus oram e regione hujus loci adscriptus erat hic versus cum hac inscriptione, et quasi commendatione: Versus restitutus ex V. C. *Quæ cui juncta viro sit fæmina per Veneris res.* qui quidem versus ita mihi videtur Lucretio dignus, ut non dubitem, quin sit Lucretianus. Cum hæc edidissem, Zoilus, quia non poterat negare, conjecturam meam esse veram, noluit versum illum ita scri-

bere, *Usque adeo magni hoc refert, &c.* quomodo legendum censueram, si versus 'Quæ quoi juncta viro,' &c. non addatur post hunc 'Crassaque,' &c. sed ita, *Usque adeo magni id refert, &c.* sic solent fures: formas rerum furtivarum immutant, ne agnoscantur. Quamquam hic non potuit formam immutare. Tantum pro *hoc*, quod erat meum, *id* substituit: quod reddit versum *κακόφωνον*, ob concursum duarum vocalium iteratarum *i, i*, in *magni id*. Vide quid os suum faciat, et plumæ alienæ. *Lamb.*

1251 *Genitaliter apta*] Ita ut aliquid gignatur. *Faber.*

1252 *Crassaque conveniant, &c.*] Lambinus post hunc versum posuerat hunc: *Quæ cui juncta viro sit femina per Veneris res.* Sed libris repugnantibus non ausim. *Gifan.*

Liquida crassis] Huic versui subjungit Lambinus, et recte quidem e Codd. *Quæ cui juncta viro sit fœmina per Veneris res.* Creech.

1253 *Atque adeo refert, &c.*] Refert vero etiam quo victu vir et fæmina utantur. *Lamb.*

1254 *Aliis rebus*] Alio cibo, alioque victu. *Lamb.*

Concrescunt Semina membris] Semina cum membris, vel in membris crescunt. *Lamb.*

1255 *Atque aliis extenuantur*] Nihil muto, tametsi duo codices scripti, Faërni et Tettii, habeant, *Atque aliis tenuantur item:* impressi autem Florentini, *extenuantur itemque aliis:* quas lectiones suspicor esse ab iis excogitatas, qui putarent, hunc versum esse vitiosum propter verbum 'extenuantur:' quod constat quinque syllabis, prima longa, deinde duabus brevibus, deinde quarta longa, et postrema brevi. Sed fugit illos, aut hic esse anapæstum pro dactylo, aut spondeo, aut verbum 'extenuantur,' hic ita pronuntiandum esse, ut sit quattuor syllabarum duntaxat, et *u* sit consonans. quorum alterutrum sæpe fieri in voce 'tenuis,' ante docuimus. *Lamb.*

Tabentque] I. e. et minuuntur. *Lamb.*

1257 *Nam more Ferarum*] Si more ferarum uxorem scandas et averse dedoles, credunt illam fœcundius parituram. Quadrupedum coitus fit mare fœminam inscendente. Ursus tamen humano more semisupinam fœminam amplexus init. hunc Lucretianum Veneris modum Naso signavit lib. 3. de A. A. 'Tu quoque cui rugis uterum Lucina notavit, Ut celer aversis utere Parthus equis.' *Pius.* Hoc Veneris genus describit Naso lib. 3. de A. A. 'Quæ facie præsignis erit, resupina jaceto: Spectetur tergo, cui sua terga placent.' *Lamb.*

1259 *Quia sic loca*] Loca muliebria, ἡ μήτρα. Varro lib. 4. de L. L. 'Loci muliebres, ubi nascendi initia consistunt.' Marcus Tullius lib. 2. de N. D. 'Cum autem in locis semen insedit, rapit omnem fere cibum ad sese, eoque sæptum fingit animal.' Inde Lucret. inf. 1268. 'atque locis avertit seminis ictum.' ordo autem est: quia sic 'positis pectoribus,' i. e. muliere prona et aversa jacente, et lumbis sublatis, loca possunt sumere semina virilia. *Lamb.*

1261 *Nec molles opus sunt*] Sic legendum, et ita habent libri vet. sic loquitur vs. 1272. 'Conjugibus quod nil nostris opus esse videtur:' et sup. item sæpe: mendosi igitur sunt libri vulg. qui habent, *Nec molles prosunt.* Lamb.

1263 *Clunibus ipsa viri, &c.*] Si clunium motu ipsa læta 'Venerem,' i. e. voluptatem viri, 'retractet,' i. e. iterum atque iterum tractet, et viro cluneis agitanti pariter respondeat. Sic sup. 1193. 'et Venerem salientum læta retractat.' *Lamb.* Turpicula res est, atque adeo paucis attingenda; sed attingenda tamen; quod ita faciemus ut Stoicorum dogmati, qui τὸν σοφὸν εὐθυῤῥημονεῖν et simpliciter

loqui volunt, non pareamus. Dico igitur depravatum esse hunc versum, *Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet;* legendumque, *Crissans ipsa viri Venerem si læta retractet.* Miram vero Criticæ audaciam, inquies; fateor; sed clementer et placide, nisi molestum est; Donatum audi ad Eunuch. Ter. 3. 1. in ea verba, 'forte habui scortum.' ubi inter cetera hoc scribit: 'A parte ergo sui meretrices scorta dicuntur, vel ἀπὸ τοῦ σκαίρειν, quod Græce palpitare intelligitur, quod illæ faciunt saltando assidue, vel potius crissando, ut Lucretius ait lib. 4. ob eam caussam ut concinniorem Venerem exhibeant viris, aut sibi abigant conceptum,' &c. Planissime ergo scripserat poëta non *Clunibus*, sed *Crissans:* dubitari enim non potest, quin hunc Lucretii locum ante oculos haberet Donatus, cum cetera, quæ profert, hic legantur; 'Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat.' Cui loco hæc Donati verba respondent, 'aut sibi abigant conceptum.' Illa autem, 'ob eam causam ut concinniorem Venerem exhibeant viris,' quo tendunt tandem, nisi ad Lucretiana quæ legis? 'Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset.' Quare non est ut alium locum respexerit Terentii Interpres, quam qui nunc nobis in manibus est. Sed quid istud monstri est, 'Crissans,' unde terrarum advectum fuit? Illæ ipsæ docebunt, o bone, de queis agitur; tu mihi ad illas pergito. Martialem lib. 10. Ep. 68. tamen legisse poteras; vel fortasse leges. Saltem auctor obsceni carminis, (vide Schiopp. ad Priap. Ep. 18.) si memini satis, olim scripserat, 'Crissabit tibi fluctuante lumbo.' Scin' quid sit 'fluctuante?' illud ipsum est quod dixerat Lucretius, 'Atque exossato ciet omni pectore fluctus.' Nihilo, inquis, doctior abeo. Quid illud Satyrici autem? 'Romule ceves?' Non intelligo, dices? Ipse autem non interpretor; quanquam de admissura veterini pecoris, et ceterorum animantium loqui et jus et fas sinebant; sed de homine, grave piaculum est, scilicet. *Faber. in Emend.* Vide Emendationes. Locus Lucilii hic adscribi possit; sed apud Nonium legatur. *Faber in Not.*

Retractet] Libri vet. *retractat.* Lamb.

1264 *Atque exossato ciet omni pectore*] I. e. omni pectore seu corpore exossato, i. e. ita inflexo et incurvato, ut exosse videatur, fluctus commovet. Apul. lib. 1. de asino aur. 'Inque flexibus tortuosis enervam et exossem saltationem explicat cum omnium, qui aderant, admiratione.' Sic Jo. Auratus, homo acerrimi ingenii, doctrinæque singularis, versum illum Hesiodi in lib. ἔργα καὶ ἡμέρ. Ἤματι χειμερίῳ, ὅτ' ἀνόστεος ὃν πόδα τένδει. qui vulgo de polypo pedem suum rodente intelligitur, interpretatur de homine ignavo et inerti, qui nullo in hiemem æstate præterita præsidio parato, nullaque re ad vitam tolerandam provisa, corpore contracto domi residet, frigore rigens, fameque tabescens. In nonnullis libris legitur *exossatim:* quod si cui probabitur magis, eadem tamen erit sententia, eademque interpretatio quadrabit. Præterea ne illud quidem lectorem celabo, cuidam docto viro legendum videri, *ciet omneis pectore fluctus.* Lamb.

1265 *Eicit enim sulci recta regione viaque Vomeris, &c.*] Hunc locum, approbante, atque adeo adjuvante M. Antonio Mureto, felicissime (mea quidem sententia) restitui. Est autem totus hic sermo ἀλληγορικὸς, per quem significat Lucretius, mulierem clunium agitatione conceptionem seminis virilis prohibere, quia 'vomerem,' i. e. membrum virile, tali corporis motu ejicit e recta via ac regione 'sulci sui genitalis,' i. e. partis suæ pudendæ; et a 'locis,' i. e. a

sedibus illis muliebribus, avertit seminis virilis ictum. significat id quod uno verbo Græci dicunt, semen *οὐκ εὐθυβολεῖσθαι*, i. e. ‘non recta via in loca jaci.’ sic fere Virg. locutus est Georg. 3. 135. ubi de equis scribit: ‘Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus Sit genitali arvo, et sulcos oblimet inerteis.’ Sic autem Arnobius partem illam fæminæ inhonestam, et arvum genitale, ‘scrobem’ appellat lib. 4. ‘Etiamne Pertunda, quæ in cubiculis presto est virginalem scrobem effodientibus maritis?’ Sic Sophocles in Œd. Tyr. Œdipum ipsum de se loquentem facit, *τὴν τεκοῦσαν ἤροσεν, Ὅθεν περ αὐτὸς ἐσπάρη*, i. e. ‘matrem suam aravit, ex qua ipse satus est.’ sic Plautus Asinar. de quodam marito qui scortabatur: ‘Fundum alienum arat, incultum familiarem deserit.’ Eodem pertinet facetissimi poëtæ Martialis Epigramma: quod eo libentius huc adscribam, quod non reperitur in libris vulgatis: ego autem in membranis calamo exaratis, cum in Italia essem, repertum in meo codice typis impresso, suo loco, i. e. lib. 7. reposui, ac restitui: quamquam non dissimulabo, ab alio quodam, eoque docto viro, ex alio item exemplari manuscr. protractum ac prolatum esse. Sic igitur Mart. 7. 102. ‘Milo domi non est: peregre at Milone profecto, Arva vacant: uxor non minus inde parit. Cur sit ager sterilis, cur uxor fertilis, edam. Quo fodiatur, ager non habet: uxor habet.’ Jam ‘eicit’ disyllabum est, ut ante diximus. Præterea non est, quod quemquam moveat tertia syllaba vocis ‘vomerem,’ in qua *m* non eliditur. hoc enim non inusitatum fuisse veteribus, etiam supra docuimus. Hanc hujus loci restitutionem Turnebo viro doctissimo et humanissimo cum ostendissem, probavit ille quidem: sed cum videret, in omnibus libris manuscr. legi *Vomeris*, videndum esse dixit, possitne vetus scriptura, nulla immutatione facta, retineri. Itaque re aliquantisper considerata, dixit mihi fortasse servata voce *Vomeris* hunc locum ita legi et explicari posse: ‘Eicit’ enim, subintell. Venerem, vel seminis ictum, recta sulci regione, et recta via vomeris. sic quidem vir ille doctissimus: sed ‘recta via vomeris’ quid sibi velit, non est facile expedire. *Lamb.* Præclare Lambinus: quod et nostris vet. libris confirmatur. *Gifan.* At vero quid simplicius, quam, servata Mss. fide, *sulcum vomeris* capere de ipsa aratione, et sulco quem vomer arando facit? Lascivo enim venere ejicitur (inquit poëta) recta sua via atque regione, et ita exorbitans semen disperdit. *Hav.*

1266 *Seminis ictum*] Lego, *Seminis jactum*. Primum nunquam dictum est, icere semen, sed jacere: deinde metaphora ab agro colendo et serendo ducta est, uti probat, tum illud ‘sulci,’ tum ‘vomerem;’ et alibi, ‘muliebria conserat arva.’ et Græce *ἐπ᾽ ἀρότῳ παίδων*. et alia sexcenta. *Faber in Emend.* et *Creech.*

1267 *Idque sua causa*] Quidam *Idque* dictum putant pro ideoque, seu ob idque. Duo libri manuscr. hoc totum *Idque* habent demersum in litura, ut fortasse legendum sit *Itque*, pro *Itaque*. codex Vaticanus habet *Ipsuque*. Quid si legamus, *Icque?* quid si, *Atque?* Lamb.

1268 *Ne complerentur*, *&c.*] Lego, *hacque ipsa causa*, ita enim ratio postulat. et sane ita alibi locutus Lucretius est in v. 569. ‘Illa ipsa intervalla nihil de corpore libant.’ Adde quod in Mss. Codd. legitur, *Ipsa sua causa consuerunt scorta moveri.* Faber in Emend.

Ne complerentur, *&c.*] Disciplina enim est scortis, curare ne gravidæ fiant: partus enim de mulieris forma multum detrahit. Adde quod non facile completur fæmina, nisi se uni dediderit, quod est alienum a re me-

retricia. Ratio autem, quamobrem mulier, quæ cum pluribus rem habet, non facile semen concipiat, hæc est: multorum virorum concubitus, et multi seminis complurium virorum jactus, loca muliebria plus nimio lubrica reddit. Ex eo fit, ut semen virile non facile continere possint. *Lamb.*

1270 *Conjugibus nostris*] Etiamsi vulgo ferant cælibem vixisse Lucretium. Sed figura notissima est. *Faber.*

1271 *Nec divinitus est interdum*] Istud *est* ab obscitantia Typothetæ ortum fuit: itaque tollendum. *Faber.* Demum cum amor a simulachris excitetur, et simulachra e formosis corporibus profluentia eum potissimum concilient; unde deformes sæpe sint in honore et deliciis vss. 10.? Cave ne divinitus hoc fieri dixeris, nam Dii id non magis curant quam Manes sepulti; in obsequio autem est venustas, et a munditie sæpe veniunt sagittæ: saltem consuetudo conciliat amorem. Illud Epicuri adjiciam, ἡ συνουσία ὤνησε μὲν οὐδέποτε, ἀγαπητὸν δ' εἰ καὶ μὴ ἔβλαψε. *Creech.*

1271 *Venerisque sagittis*] I. e. Cupidinis sagittis, qui filius Veneris est. alterum pro altero posuit: ut Virg. Georg. 3. 89. 'Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis Cyllarus.' Cum Cyllarus equus fuerit Castoris, Castorque eques fuerit, Pollux autem pugil. *Lamb.*

1274 *Morigerisque moris*] Tarditatibus brevibus amorem augentibus: sed tamen morigeris postea et obsequentibus. ut exprimat illud Ovidianum: 'Fac subeat blandis rara repulsa jocis.' in prisco codice legitur, *Morigerisque modis.* Morigeræ dicuntur illæ, quæ ad amatoris nutum præsto sunt. Plautus Capt. 5. 2. 13. 'Morigerus fuit puer: nunc non decet.' habet obscenam significationem verbum 'morigerari:' trahiturque ad pudenda et fellatores. Tranquillus in Tiberio: 'Tabula in qua Atalanta Meleagro ore morigerabatur.' *Pius.* *Modis,* moribus, τρόποις. *morigeris* autem, i. e. obsequentibus, et commodis. Vel dic *modis morigeris,* i. e. morem gerendo viro. *Lamb.*

1276 *Munde corpore culto*] Cum in aliquot libris manuscr. reperissem scriptum *culto,* sæpeque antea hic locus mihi suspectus fuisset, propterea quod hoc totum, *et mundo corpore culta,* ut habent libri vulg. non satis apte cohærebat cum iis quæ antecedunt; conjectura ductus sic reposui, *et mundo corpori' cultu:* quæ scriptura, sine controversia, recta et germana Lucretiana est: altera autem, inepta, inconcinna, et propemodum non Latina. Jam quod ad hujus loci sententiam attinet, ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς, i. e. 'in rebus amatoriis, alienant amanteis immundæ,' ut scribit M. Tullius Epist. ad Attic. 9. 9. *Lamb.* *Et mundo corporis culto.* Ita nos ex vet. librorum vestigiis. In quibusdam erat: *corpore culto.* Vulg. *corpore culta.* Lambinus: *corporis cultu.* Gifan: Non displicuit optimorum Mss. lectio *et munde corpore culto.* Plautus Pœn. 5. 4. 5. 'Tanta ibi copia venustatum aderat, in suo quæque loco sita munde.' Haver.

1275 *Facile*] Libenter. Terent. 'Ut ego illi facile involem in capillum!' Et hæc quidem de amore Lucretius; in quibus explicandis si paulo brevior fui, prudens sciensque feci, qui viderem, ita comparatum esse totum illud negotium, ut ad illius intelligentiam nemo interprete opus habeat. Sed dum sciens prudensque pleraque transilio, aliquid mihi inscienti et imprudenti evenit, quod nollem factum, fieri infectum si posset; emendationem scilicet cujusdam loci Ovidiani prætermisi, qui et ingenii plenissimus est et elegantiorum hominum cura dignissimus. Is in 1. Trist. le-

gitur, Eleg. 1. sub finem. In ea librum suum, quem in urbem mittebat, alloquitur, eique mandata his verbis dat: 'Postquam in museium nostrum perveneris, ibi fratres tuos aspicies, parve liber; quos ego eodem studio quondam produxi; Plerosque omnes facile agnoveris, quippe qui titulos apertos ostendant; sed procul ab illis tres in intimo angulo latitantes videbis, qui, &c. eos cave salutes; cum enim tot mihi calamitates attulerint, parenticidæ potius quam alio quovis nomine tibi vocandi erunt.' Sed poëtam ipsum audire satius est: sic igitur scribit: 'Cum tamen in nostrum fueris penetrale receptus, Contigerisque tuam scrinia curva domum; Adspicies illic positos ex ordine fratres, Quos studium cunctos evigilavit idem. Cætera turba palam titulos ostendit apertos, Et sua detecta nomina fronte gerit. Tres procul obscura latitantes parte videbis, Hi quoque, quod nemo nescit, amare docent.' Otiose, opinor, legisti: ecquid igitur sentis vitium in postremo disticho esse? *Hi quoque, quod nemo nescit, amare docent.* Qua enim ratione HI QUOQUE amare docent, cum tres tantum artis amatoriæ libros ab Ovidio scriptos esse constet? Quamobrem cum τὸ QUOQUE locum ibi habere nequeat, legendum, manuscriptis, quantum est, reclamantibus, *Tres procul obscura latitantes parte videbis,* Quos tandem, Ovidi? *Hos qui, quod nemo nescit, amare docent.* Hos scilicet qui de arte amandi tractarunt. Sed tandem sit modus, et ad quintum Lucretii librum transeamus. Ceterum an hæc emendatio cuiquam usque adhuc in mentem venerit, nescio, nisi quod in editione 1661. nil tale animadverti; ut nec in omnium postrema, anni 1662. Sed in hac tamen aliquid reperi circa loci hujus explicationem, quod tale est, ut nil imperitius, nil homine mediocriter erudito indignius fingi possit. Si certe ad illud exemplum cetera in eo libro se habent, tanto omnium pessima editio est quanto omnium splendidissima. Hunc enim versum, 'quod nemo nescit, amare docent,' sic ibi explicatum reperi, quasi dixerit poëta, 'Hi docent amare, quod opus a me compositum esse nemo ignorat,' ridicule. Sententia enim Ovidii fuit, libros illos id docere quod cuncti sine omni magistrorum opera noverunt; quid? amare scilicet. Neque enim præceptore opus est, id ut addiscas. O acutum hominis judicium, quisquis notam adeo bellam ex Merula suo exceptam ibi adscribendam curavit! *Faber.*

1276 *Concinnat*] 'Concinnare (inquit Nonius) a cinno, potionis genere ex multis liquoribus confecto.' M. Tull. Orat. perfect. 'Est autem quidam interjectus inter hos medius, et quasi temperatus, nec acumine posteriorum, nec fulmine utens superiorum, ut cinnus amborum, neutro excellens, utriusque particeps, vel utriusque, si verum quærimus, expers.' quo loco in libris vulg. legitur *vicinus amborum.* 'Concinnare' igitur est conficere, componere, et quasi cinnum efficere. *Lamb.*

1278 *In longo spatio*] Ita nonnulli: vet. libri: *id:* recte. *Gifan.*

1279 *Nonne vides etiam guttas, &c.*] Sic sup. 1. 314. 'Stillicidi casus lapidem cavat.' et Cherilus: *Πέτραν κοιλαίνει ῥανὶς ὕδατος ἐνδελεχείη.* i. e. 'Lymphæ gutta cavat lapidem persæpe cadendo.' et Propertius, (exstat apud Ovid. de Arte 1. 476.) nisi fallor: (non enim satis memini: et nunc alio properans, quærere non potui:) 'Quid magis est durum saxo? quid mollius unda? Dura tamen molli saxa cavantur aqua.' Et Tibull. Eleg. 1. 4. 14. 'Longa dies molli saxa peredit aqua.' Et Plutarchus libro *περὶ παίδων ἀγωγῆς· Σταγό-*

νες γὰρ ὑδάτων πέτρας κοιλαίνουσι· σίδηρος δὲ καὶ χαλκὸς ταῖς ἐπαφαῖς τῶν χειρῶν ἐκτρίβεται, &c. i. e. 'Guttæ enim aquarum saxa cavant; ferrum et æs contactu manuum deteruntur.' *Lamb.*

In hoc libro admodum pauca sunt quæ approbet philosophus; nulla enim in universa philosophia futilior quam illa de simulachris et imaginibus opinio. Nam credamus tenues exuvias et membranulas a rerum superficie continuo direptas, dum undique volitant se mutuo intercidant et dilacerent necesse est. Ita denique misceantur, ut nihil præter Centauros, Scyllas, et ejusmodi monstra videremus, aut imaginaremur.

Dicendum tamen Lucretium de istis imaginibus et simulachris usque ad vs. 471. acute et decore disputasse, et bene ornasse fabulam.

Deinde ad vs. 524. poëta tractat scepticos eo, quo debuit, fastu, et severitate, spernenda enim profecto et reprimenda ista animalia. Neque ego istam erga sensus indulgentiam improbarem, nisi illis concesserat provinciam majorem quam commode administrare possunt. Sensus minime fallaces agnosco, ideone vero oculo meo magnitudinem solis, lunæ, et astrorum emetiar? Ne quid acerbius dicam, hæc est nimis rustica opinio.

Sonum, saporem, odorem corporea esse, omnemque sensationem corporibus peragi ad vs. 725. agnoscent omnes, qui qualitatibus et aliis ægri Aristotelis insomniis non detinentur.

De imaginatione vero usque ad vs. 820. cum nulla sint simulachra, non est ut fusius agamus: et ridenda prorsus vanissima ista opinio quæ usque ad vs. 855. docet membra nostra tam artificiose et subtiliter composita non ideo fuisse facta ut utamur, sed jam facta oblatum sibi usum arripuisse.

De fame et siti usque ad vs. 874. protulit, quæ ferri possunt. De motu vero animalium ad vs. 904. inepta omnia. Denique cum somnus Lucretii dispersionem animæ consequatur, quidni nos immortali anima donati æternum vigilemus? De insomniis ad vs. 1031. meræ nugæ: reliqua vero nocte et tenebris tegenda. *Creech.*

DE RERUM NATURA LIB. V.

1 *Pollenti*] Codex Bert. habet *palanti:* alius, *patanti:* unde quid si quis faciat *præstanti?* Lamb. *Polenti.* Sic legendum: hinc libri quidam, *palenti*, et *palanti*. Gifan.

2 *Pro rerum majestate, hisque repertis*] Cum in libris vulgatis omnibus impressum esset, *majestatisque repertis;* in manuscriptis autem partim ita scriptum reperissem, *majestate, hisque repertis;* partim ita, *majestate, atque repertis*, ego illo potius modo excudendum curavi, non repugnaturus, si quis altero modo, *majestate, atque re-*

pertis, reponat. *Lamb.* *Hisque repertis.* Ita vet. libri. *Gifan.*

3 *Qui fundere laudes*] Libri aliquot mannscr. habent *quis fingere*, aut *quis findere:* nonnulli, *quis figere:* vulgati partim *quis fundere*, partim *qui fundere*, quæ scripturæ omnes depravatæ videntur, nisi forte *qui fundere* retinendum est. Nam primum illud, 'Quisve valet verbis tantum,' per se positum, novum et inusitatum est: debet enim subsequi aliquid tale, 'ut ejus laudes describere possit,' aut quippiam aliud simile. deinde hoc totum, *quis fingere laudes, &c.* non sincerum sonat. significat enim, veras laudes non futuras. At nonne ridiculum est profiteri se aliquem falsis laudibus ornare velle? Hæc cum mecum ipse considerarem, existimabam sic aptissime et commodissime posse legi, *Quisve valet verbis tantum, ut depingere laudes, &c.* vel, *ut describere laudes, &c.* Sed cum hæ conjecturæ nimium longe distarent a scriptura et vulgata et antiqua, neutram earum sum ausus recipere, maluique unam ex vulgatis tueri ac retinere, *qui fundere laudes, &c.* ut 'fundere laudes' intelligamus esse translate dictum, quo modo illud lib. 1. 'suaveis ex ore loquelas Funde:' et infra non longe, 'fundere fata:' a Cicerone, et Terentio, et aliis, 'fundere verba,' 'versus,' 'orationem,' 'voces,' &c. Licet etiam per me sic legere, *Quisve valet tantum verbis, ut fundere laudes, &c.* Lamb. *Queis pingere laudes.* ita conjectura ductus scripsi. In libris fere: *quis fingere;* vel ut in quibusdam vulg. *fundere.* Quam phrasin non intelligo. *Gifan.* Mss. Codices constanter habent vel *fingere*, vel *fundere;* Gifanius autem legendum conjecit, *pingere.* In eum locum hæc, quæ ad rem faciant, scribit interpres, dum illud *fingere* impugnat: 'Deinde hoc totum, quis fingere laudes, &c. non sincerum sonat: significat enim, veras laudes non futuras. At nonne ridiculum est profiteri se aliquem falsis laudibus ornare velle?' Sed ibi vir doctus et memoriosus oblitus sui est. *fingere* enim, ut ex infinitis locis M. Tullii constat, idem est ac πλάσσειν Græcorum, figurare, scilicet, formare, &c. unde et fictores qui Græcis semper, et Latinis nonnunquam, plastæ dicuntur. Egregia itaque metaphora usus est Lucretius, quæ scilicet a fictorum arte seu plastica ducta sit: ita Cicero in lib. de Orat. dixit, 'volucres fingere atque construere nidos:' alibi, 'vis quæ finxit hominem.' in Acad. Iterum in Cl. Orat. 'Peripateticorum institutis commode fingitur oratio,' i. e. πλάσσεται, συντίθεται. Sed Hor. nonne in 4. dixit, 'operosa parvus Carmina fingo?' Quare hic locus Lucretii sic legi, et tuto quidem, potest: *Quisve valet verbis tantum, quis* (i. e. *queis*) *fingere laudes. Pro meritis, &c.* Faber in Emend. Vide Emend. Manil. 1. 'In cœlo vibrantia fulmina fingunt.' *Faber in Not.* Secutus sum meliorum Mss. lectionem, utrumque tamen recte dicitur, nam et de Catone, verba ejus oraculis comparans, dixit Lucan. 9. 565. 'Effudit dignas adytis e pectore voces.' De poëtarum tamen labore *fingere* magis mihi placet; illos enim apibus quoque ceras fingentibus et libantibus floriferos saltus comparavit 3. 11. 'Floriferis ut Apes,' &c. *Hav.*

4 *Ejus*] Epicurum intelligit. *Faber.*

6 *Mortali corpore cretus*] *Cretus*, i. e. creatus. hunc locum graviter atque acriter exagitat Lactantius lib. 3. de Fals. Sap. *Lamb.*

7 *Nam si, ut ipsa*] *Nam si ut* dactylus est, neque vocalis eliditur: quod sæpe aliis fieri admonuimus. sic inf. eod. lib. 75. 'Terrarum qui in orbi sancta tuetur Fana,' &c. *Lamb.*

8 *Deus ille fuit*] Libri manuscr. habent, *Deus ipse fuit.* Lamb. Errat Lactantius, qui existimaverit hæc de

Epicuro scripta non fuisse, sed de Pythagora, Thalete, aut, &c. Id certe refellit versus ille, 'Cujus ego ingressus vestigia,' qui mox occurret. Hunc autem locum prorsus respiciebat Cicero, cum in 1. Tusc. scripsit: 'Quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, ejusque inventori et principi gratias exultantes agunt, eumque venerantur ut Deum. Liberatos enim se per eum dicunt gravissimis dominis,' &c. Hoc notasse profuerit. *Faber*. Vid. vs. 88. 'Et dominos acres adsciscunt.' Verum gratus poëta agnoscit per quem profecerat, et si revera metu, terroribus, superstitione homines Epicurus liberasset, cæteris Divis jure præferendus videretur. *Creech*.

9 *Princeps*] Primus. sic 1. 95. 'Quod patrio princeps donarat nomine regem.' Nonnulli vel ex hoc loco colligunt, non significari Epicurum, sed alium antiquiorem, sive Pythagoram, sive Socratem, sive unum aliquem e septem, sive ipsum Thaletem. Firmianus lib. de Fals. Sap. 3. 14. 'Unde apparet, eum (inquit) aut Pythagoram laudare, qui se primus (ut dixi) philosophum nominavit, aut Milesium Thaletem, qui de rerum natura primus traditur disputasse.' *Lamb*.

10 *Nunc appellatur Sapientia*] Sic Ennius lib. 7. ex Festo: 'Nec quisquam sophiam, sapientia quæ perhibetur, In somnis vidit prius quam sam discere cœpit.' Sic enim primum vs. emendavi. in secundo autem vs. *sam* idem valet quod *eam*. Sed quod ad hujus loci sententiam attinet, eam maxime illustrant ea quæ loquitur Torquatus apud M. Tull. lib. 1. de Finib. his verbis: 'Nam cum ignoratione rerum bonarum et malarum maxime hominum vita vexetur, ob eumque errorem et voluptatibus maximis sæpe priventur, et pravissimis animi doloribus torqueantur, sapientia est adhibenda, quæ et terroribus cupiditatibusque detractis, et omnium falsarum opinionum temeritate derepta, certissimam se nobis ducem præbeat ad voluptatem. Sapientia enim est una, quæ mæstitiam pellat ex animis, quæ nos exhorrescere metu non sinat: qua præceptrice in tranquillitate vivi potest, omnium cupiditatum ardore restincto.' *Lamb*. Nomen hoc ab aliis philosophis relictum suæ doctrinæ tribuerunt Epicurei, viri quidem non semper nimis modesti: Authorem quæris: adest Horatius nitidus istius gregis Porcus: 'Parcus Deorum cultor et infrequens Insanientis dum sapientiæ Consultus erro.' *Creech*.

12 *In tam tranquillo, et tam clara luce locavit*] Vide ut paria paribus reddiderit: e 'fluctibus' in 'tranquillo,' e 'tenebris' in 'luce' vitam locavit. Errant autem, qui legendum censent *in tam tranquilla*, quasi cohærere debeat cum voce 'luce;' sic enim dicimus, 'esse in tranquillo,' et 'referri in tranquillum.' Lucill. 'Quodque te in tranquillum ex sævis transfert tempestatibus:' ex Nonio, in nomine 'sævus.' M. Tull. de Offic. lib. 1. 'Quare in tranquillo tempestatem adversam optare, dementis est: subvenire autem tempestati quavis ratione, sapientis.' *Lamb*. Tale aliquid apud Lucilium; sed et apud Terentium idem legas. *Faber*. Quidam Mss. iique non malæ notæ *vocavit;* vulgatam tamen lectionem præfero; quod enim 'locatur in tranquillo' per otium potest considerari, quod in 'luce clara,' ab omnibus potest conspici. *Hav*.

13 *Reperta*] Εὑρήματα. Instituisse, invenisse. *Faber*.

14 *Namque Ceres*] Cum multa de Cerere tradita sint a veteribus, tum hoc unum non videtur hoc loco prætermittendum, quod scriptum reli-

quit Diod. Siculus lib. 5. Οὐκ ἄξιον δὲ παραλιπεῖν τῆς θεοῦ ταύτης τὴν ὑπερβολὴν τῆς εἰς τοὺς ἀνθρώπους εὐεργεσίας. χωρὶς γὰρ τῆς εὑρέσεως τοῦ σίτου, τήν τε κατεργασίαν αὐτοῦ τοὺς ἀνθρώπους ἐδίδαξε, καὶ νόμους εἰσηγήσατο, καθ' οὓς δικαιοπραγεῖν εἰθίσθησαν. δι' ἣν αἰτίαν φασὶν αὐτὴν θεσμοφόρον ἐπονομασθῆναι. τούτων δὲ τῶν εὑρημάτων οὐκ ἄν τις ἑτέραν εὐεργεσίαν εὕροι μείζονα. καὶ γὰρ τὸ ζῇν καὶ τὸ καλῶς ζῇν περιέχουσι. i. e. 'Non est autem prætereundum hujus Deæ (Cereris) immensum in homines beneficium. Nam præter quam quod frumentum invenit, etiam ejus subigendi rationem docuit, et leges dedit, quibus justitiam colere didicerunt. Atque ob hanc causam dicunt eam legiferam esse nominatam. His autem beneficiis nullum majus reperiri potest. Nam et vivendi, et bene vivendi rationem continent.' Virg. Æn. 4. 57. 'mactant lectas de more bidenteis Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo.' Idem Georg. 1. 147. 'Prima Ceres ferro mortaleis vertere terram Instituit, cum jam glandeis Dodona negaret.' Et Orpheus, Γῆ μήτηρ πάντων, Δημήτηρ πλουτοδότειρα: i. e. 'Tellus omniparens, largitrix divitiarum, Alma Ceres.' Sic fere Arnobius lib. 1. Advers. Gent. 'Si enim vos Liberum, quod usum reperit vini; si quod panis, Cererem; si Æsculapium, quod herbarum; si Minervam, quod oleæ; si Triptolemum, quod aratri; si denique Herculem, quod feras, quod fures, quod multiplicium capitum superavit compescuitque natrices, Divorum retulistis in cœtum; honoribus quantis afficiendus est nobis, qui ab erroribus nos magnis, insinuata veritate, reduxit? qui velut cæcos, passim, ac sine ullo rectore gradienteis, ab deruptis, ab deviis, locis planioribus reddidit?' *Lambin.*

Liberque liquoris Vitigeni laticem] Liquoris vitigeni laticem, i.e. vinum. Virg. Georg. 1. 7. 'Liber et alma Ceres, vestro si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista, Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis.' de Baccho cum multa Diodorus Siculus lib 1. tum ibidem eundem Osirin atque Bacchum fuisse narrat: multa similiter et lib. 2. 3. 4. *Lamb.*

17 *Ut fama est aliquas*] Lege Diodorum Siculum lib. 3. de iis populis qui oram sinus Arabici, et Troglodyticam regionem, et Æthiopiam Australem ac meridionalem incolunt: quorum alii piscibus, alii testudinibus, alii radicibus, alii frondibus, et seminibus, et fructibus arborum, et gramine; alii locustis vescuntur, neque usum, aut naturam frugum noverunt. *Lamb.* Id hodieque verum est; nam vix sexta orbis pars triticum novit. *Faber.*

18 *At bene non poterat sine puro*] Quia 'Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis acescit,' ut ait Horatius noster Ep. 1. 2. 54. et idem Ep. 1. 50. 'Valeat,' inquit, 'possessor oportet, Si comportatis rebus bene cogitat uti.' *Lamb.*

Vivi] 'Agitari vita' haud poterat. *Faber.*

20 *Didita*] Dispersa. *Lamb.*

21 *Solita vitæ*] Sic lib. 6. vs. 4. 'Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ.' *Lamb.*

22 *Antistare*] Anteire, antecellere. Usus est eodem verbo et Catullus ad Verannium: 'Veranni, omnibus e meis amicis Antistans mihi millibus trecentis.' sic enim legunt nonnulli, cum vulgo legatur, *Antistes mihi millibus trecentis.* Lamb.

23 *Ferere*] Sic habent duo libri manuscr. et ita vulg. alii *fereris*: nihil refert. *Lamb.*

24 *Quid Nemeæus*] Persequitur aliquot Herculis labores: quorum primus fuit Leo Nemeæus, magnitudine inusitata, neque ferro, neque ære, neque saxo vulnerabilis, sed sola vi manuum violabilis. Leonis autem hiatus περιφραστικῶς, i. e. leo.

Sic apud Plautum in Persa, statim ab initio, Toxilus ille ait, 'eum, qui amans egens princeps ingressus est in amoris vias, superasse ærumnis suis ærumnas Herculis:' deinde 1. 1. 3. aliquot Herculis labores enumerans; 'Nam cum leone, et cum excetra, cum cervo, cum apro Ætolico, Cum avibus Stymphalicis, cum Antæo deluctari mavelim, Quam cum amore,' &c. *Lamb.*

Quid Nemeæus, &c.] De Herculis laboribus ageretur, nisi pueri isthæc nossent; et alio properandum. *Faber.*

Hiatus] Λέουσι χάσμ' ὀδόντων. Anacreon. *Faber.*

25 *Et horrens Arcadius sus*] Aper Erymanthius: qui tertius labor fuit. Non enim ordinem servat Lucretius. Sic autem Virg. 'suem horridum' dixit Georg. 4. 407. 'Fiet enim subito sus horridus.' *Lamb.*

26 *Cretæ taurus*] Quem Pasiphaë adamavit, ex quo natus est Minotaurus. quam de Pasiphaë fabulam tractat Virg. in Sileno, ibi, 'Pasiphaën nivei solatur amore juvenci. Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit?' &c. hic autem labor fuit septimus. *Lamb.*

Lern. q. pest. hydra] Cujus erant cervices centum, totidemque serpentium capita: quorum uno absciso, duo renascebantur. *Lamb.*

27 *Vallata*] Cincta tanquam vallo. *Lambin.* Superius 2. 537. 'In genere anguimanos Elefantos, India quorum Millibus e multis vallo munitur eburno.' *Hav.*

28 *Quidve trip. terg.*] *Geryo*, seu *Geryones.* Chrysaoris Iberiæ regis filius, *tergeminus*, et *ter amplus*, et *triceps*, et *tricorpor* ideo a poëtis dictus, quia tres fratres erant, viribus corporis præstantes. Virg. 8. 202. 'Tergemini nece Geryonis, spoliisque superbus.' Hor. Od. 2. 14. 7. 'qui ter amplum Geryonen, Tityonque tristi Compescit unda.' de hoc lege Pausan. Attic. et Eliac. et Diod. Sicul. lib. 4. fuit autem hic decimus labor. *Lambin.*

29 *Et Diomedis equi*] Hic fuit octavus. Diomedis sive equi, sive equæ, χαλκᾶς φάτνας εἶχον διὰ τὴν ἀγριότητα, &c. (inquit Diodor. Sic.) i. e. 'ærea præsepia habebant propter immanitatem ac feritatem:' catenis ferreis propter roboris præstantiam vinciebantur: alebantur autem non hordeo, aut avena, aut alio cibo e terra nato, sed corporibus humanis membratim discerptis ac dilaceratis. Virg. 10. 581. 'Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis?' Sed Diomedes ille, alius est ab hoc. *Lambin.* Thracem Diomedem intellige. *Faber.*

30 *Thracen*] Propter Thracen, i. e. prope Thraciam; erat enim hic Diomedes Thrax, seu Threx. *Lamb.*

Bistoniasque] Thracias; a Bistonia urbe, vel a stagno Bistone: ex quo Bistonides. Hor. Od. 2. 19. 20. 'Bistonidum sine fraude crines.' *Lamb.*

32 *Arcad. voluc. Stymph. col.*] Hic fuit quintus. Stymphalus, urbis et montis nomen in Arcadia, et Stymphalis palus: unde 'Stymphalides aves,' quæ magnitudine gruibus pares erant (ut tradit Pausan. in Arcad.) figura ibibus similes: rostra habebant ita solida et dura, ut arma penetrarent: suberi autem soli cedebant. 'Stymphalia monstra' appellat Catullus carm. ad Manlium: 'Tempore quo certa Stymphalia monstra sagitta Perculit imperio deterioris heri.' eas aveis sagittis suis confixit Hercules, ut declarant versus Catulli, et tradit Pausan. Arcad. Sed Diodorus Siculus scribit libro quarto, eum constructo æneo crepitaculo, et ingenti per id sonitu excitato, illas abegisse. *Lamb.*

33 *Aureaque Hesperidum*] Duodecimus hic fuit Herculi labor injunctus ab Eurystheo, ut ex hortis Hesperidum mala aurea, seu oveis aureas asportaret: (nam μῆλον apud Græcos

utrumque significat:) quorum custos erat draco pervigil. de hoc autem dracone, et de Hesperidibus lege Diodorum Sic. lib. 4. Virg. Æn. 4. 483. 'monstrata sacerdos, Hesperidum templi custos, epulasque draconi Quæ dabat, et sacros servabat in arbore ramos.' Ordo autem est hic, et hæc sententia: Et serpens ille, sive draco, servans aurea mala Hesperidum, asper, horribili aspectu, immani corpore, arborem amplexus, quid tandem obesset, juxta litus Atlantæum, i. e. maris Atlantici, ad quod neque quisquam Romanus adit, neque quisquam barbarus audet adire? *Lamb.*

34 *Acerba tuens*] Acerbo aspectu, acerbe intuens. imitatus est Virg. Georg. 3. 149. 'Asper, acerba sonans.' *Lamb.*

35 *Stirpem*] Truncum. Virg. Æn. 12. 781. 'lentoque in stirpe moratus.' ibid. 208. 'Cum semel in silvis imo de stirpe recisum Matre caret.' *Lamb.*

36 *Propter Atlantæum littus*] Cum in omnibus libris manuscr. quos quidem viderim, Vaticano, Tett. Faërn. Bertin. Memm. scriptum reperissem, *Propter Atianeum litus;* in vulg. autem, *Oceani propter litus;* deque hac scripturæ dissimilitudine cum Adrian. Turnebo communicassem, meamque suspicionem et conjecturam ei aperuissem, quam faciebam ex antiqua scriptura, cum dicerem, in voce 'Atianeum' inesse aliquid ulceris, et fortasse maris Atlantici litus significari; ille meam suspicionem comprobans, sic legendum esse judicavit *propter Atlantæum littus,* atque ita excudendum, immutatione facta scripturæ veteris, nempe mutato *i* in *l*, et ex *e* vocali facta diphthongo *æ*, et addito *t*, quæ emendatio minime violenta est. Quod autem in secunda editione vulgata lectio retenta est, hujus facti culpam typographus sustinere debet. *Lamb.* Egregie Lambinus ex veteribus libris. Vulg. *Oceani propter, pelagique sonora.* Gifan. et Voss. de Anal. 1. 41.

Pelageque severa] Sic habent libri quinque manuscr. per 'pelage severa' autem intellige non navigabilia, et quæ non præbent se navigantibus placata, aut facilia, sed infesta, et inimica. Sic Plautus in Trinummo, 4. 1. 6. 'Neptunum severum' dicit. Sic enim ille: 'Namque te omnes sævumque, severumque, atque avidis moribus commemorant.' sic Virg. Georg. 3. 35. 'Invidia infelix Furias, amnemque severum Cocyti metuet.' Iterum Plautus Cistell. 3. 15. 'Haud voluisti istuc severum facere?' quo loco Melænis meretrix Alcesimarchum adolescentem alloquitur, qui se, ferrum tenens, interficere voluerat. Licet tamen fortasse legere *sonora*, ut habent libri vulg. nonnulli. Qua de re judicent eruditi: ego interea nihil muto. Vide supra 4. 462. 'severa silentia noctis Undique cum constant,' &c. 'pelage' autem Græcum est πελάγη, ut μέλη 'mele.' sic 6. 619. 'At pelage multa et late substrata videmus.' *Lambin.* Στυγνὸν πέλαγος. 'amnemque severum,' Virgil de Acheronte. *Faber.* Eadem voce utitur Manil. 2. 190. 'Atque hæc seditio pelage nunc sidere lunæ Mota tenet.' *Creech.*

37 *Quo neque noster adit quisquam*] Cicero certe asserit sua tempestate non latius navigari solere quam ab ostiis Ponti Euxini ad columnas Herculis. *Faber.*

40 *Nam ad satiatem*] Nam etiam hodie ad satietatem, πρὸς κόρον: i. e. valde repleta est terra ferarum. De hac voce alibi. *Lamb. et Voss. de Acal.* 1. 48. et *de Construct.* 30.

41 *Scatit*] Sic legendum, et ita habent libri aliquot manuscr. non *scatet.* Sic inf. 597. 'Largifluum fontem scatere atque erumpere flumen.' sic apud hunc 'fulgit,' 'fervit,' &c. codex Bertinianus tamen et Memm. habent, *Nunc etiam sonet.* unde quidam faci-

unt *senet*: quo verbo utitur et Catullus carm. ad Faselum: 'nunc recondita Senet quiete.' *Lamb.*

43 *Quæ loca*] Subaudi tamen. Quæ tamen loca. *Faber.*

44 *Quæ prælia nobis Atque pericula tunc ingratîs insinuandum*] I. e. quæ tunc prœlia inire, quæque pericula adire nos oportet vel invitos? 'insinuandum,' subintellige, est: i. e. insinuare et subire nos oportet. 'ingratiis,' i. e. velimus nolimus. sic sup. 3. 1282. 'at, quod scilicet, (ut fit) Effugere haud potis est, ingratiis hæret, et angit.' ad quem versum notavimus, 'ingratiis' nomen esse potius, quam adverbium. Quod si cui adhuc minus probatum, aut persuasum sit, fidem fecerit (opinor) illud Plautinum Mercatore 'tuis ingratiis:' in scena, cujus principium est, 'Pentheum diripuisse,' &c. Cum in libris omnibus legeretur, *Atque pericula sunt ingr. &c.* ego *Atque pericula tunc* reposui: quæ scriptura sine controversia recta est; altera autem depravata. Hunc locum Zoilus, ab ingenio et instituto suo non discedens, secutus est tacitus et dissimulans, tamquam integrum in aliis libris repertum, et non a me emendatum. *Lamb.* *Tunc ingratis.* In libris: *sunt.* non recte. *Gifan. in priori edit.* *Est ingratîs,* sic scripsi. In omnibus vet. *sunt.* Marullus, et vulg. *tunc.* Vide 'Versuum hiatus.' *Gifan. in alter. edit.*

45 *Insinuandum*] Prœlia insinuandum, i. e. subeunda sunt prœlia. *Faber.* Si Saturnium audimus, gerundia hæc usurpantur in nominativo plurali, quod fieri censet in hoc Lucretii, ubi 'insinuandum' poni censet pro insinuanda. Sed fallitur. Nam 'pericula' est casus incusativus; quia ut dicimus 'insinuo' vel 'fugio pericula,' sic 'insinuandum,' vel 'fugiendum pericula.' Est igitur rectus, sed singuli numeri. *Voss. De Anal.* 3. 10.

46 *Cuppedinis*] I. e. cupiditatis. idem 6. 24. 'Et finem statuit cuppedinis atque timoris.' et sup. 4. 1083. 'Tam magis ardescit illa cuppedine pectus:' et item sæpe. 'Cupiditates' (inquit M. Tull. de Finib.) 'sunt insatiabiles, quæ non modo singulos homines, sed universas familias evertunt: totam etiam labefactant sæpe remp. Ex cupiditatibus, odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur.' Ibidem sub persona Torquati dicit, Epicurum tria genera cupiditatum posuisse: unum earum quæ essent et naturales, et necessariæ; alterum earum quæ naturales essent, nec tamen necessariæ; tertium earum quæ nec naturales essent, nec necessariæ, &c. *Lamb.* Cupiditatis. *Faber.*

47 *Perinde*] Similiter. *Lamb.*

48 *Spurcities, petulantia*] Quidam libri habent *spurcities, petulantia, &c.* ἀσυνδέτως. quos sequor. Nam in aliis est, *spurcitia, ac petulantia, &c.* minus recte. *Lamb.* Spurcus, ἀσυρής: Qui, ut interpretatur Polybius lib. 17. ὁλοσχερῶς εἰς ἀσέλγειαν ἐξώκειλε. Vide Casaubon. ad Theophrasti charact. p. 180. *Creech.*

50 *Subegerit*] Hor. Epist. 2. 1. 11. 'Notaque fatali portenta labore subegit.' *Lamb.*

51 *Dictis, non armis*] I. e. verbis et rationibus, non ferro neque telis, neque corporis viribus, ut Hercules. Sic M. Tull. lib. 1. de natura Deorum, non longe ab extr. 'At quomodo in his loquitur? ut Coruncanium aut Scævulam pontifices maximos te audire dicas, non eum, qui sustulerit omnem funditus religionem: nec manibus, ut Xerxes, sed rationibus, Deorum immortalium templa et aras everterit. Quamquam Herculem illum Gallicum Galli illi existimabant plura confecisse lingua, ratione, et consilio, quam viribus, lacertis, et ferro.' *Lamb.* *Non armis,* ut Hercules. *Faber.*

52 *Hunc hominem*] Sive Pythago-

ram sive Thaletem, ut vult Firmianus. *Lamb.*

Numero Divum dignarier] Profecto decebit. Nam cum animi ratio nobis sit cum Diis communis, corporis vires vero cum bestiis, is qui viribus et lacertis, et armis urbeis expugnat, et res magnas gerit, parum differt a bellua. Qui vero ratione, et consilio, et oratione rerum potitur, et res magnas administrat, is hominis proprio munere fungitur. Quare laudandi sunt Lacedæmonii, qui cum alioqui essent militares et bellicosi, legibusque fere omnibus uterentur ad rem militarem comparatis, tamen ei, qui rem aliquam præclaram et laudabilem consilio et ratione administrasset ac perfecisset, majorem laudem, quam ei, qui viribus et armis, tribuebant. Itaque re bene gesta hic gallum, ille bovem immolabat. testis Plutarchus in Marcello. *Lamb.*

54 *Immortalibus de Divis*] Sic restitui, usum et consuetudinem Latini sermonis secutus. Nam sic loquuntur Latini: 'sermo de Divis:' 'dicta,' seu 'verba de Divis.' *Lamb.* *De Divis*, librum Epicuri περὶ ὁσιότητος intelligit. *Faber.*

55 *Pandere dictis*] Sic 1. 55. 'et rerum naturam pandere dictis.' *Lamb.*

56 *Quoius ego ingressus vestigia, nunc rationes*] Olim in prima editione, cum scripturam receptam, et, quæ in omnibus fere libris vulgatis reperitur, *Cujus ego ingressus vestigia dum rationes Persequor*, secutus essem, scripseram, hunc versum pertinere et referendum esse ad versum abhinc decimum, cujus principium est, 'Quod superest, nunc huc rationis detulit ordo,' et esse ἀνακόλουθον propter longum hyperbaton. Sic enim videri Lucretium loqui debuisse: *Cujus me ingressum vestigia dum rationes Persequor, &c. Quod superest, nunc huc ration. detul. ordo, &c.* Alioqui quomodo illud, *Cujus ego ingressus vestigia*, apte cohærere possit cum his, 'Quod superest nunc huc,' &c. non facile expediri posse. Itaque sic putaveram esse scribendum, et vero sic a Lucretio esse scriptum, *Cujus me ingressum vestigia.* Post ea, re attentius considerata, et libris omnibus de integro consultis, cum in uno atque altero lib. manuscr. et in aliquot vulgatis ita reperissem, *Cujus ego ingressus vestigia, nunc rationes Persequor*, hanc esse veram et rectam scripturam judicavi, qua probata, nihil jam erit ἀνακόλουθον, nullum hyperbaton. Sequetur enim decem post versibus, 'Quod superest, nunc huc,' &c. per se, et separatim legendum atque accipiendum, neque, ut ab hoc loco pendens, intelligendum. *Lamb.* Vss. 36. habes libri argumentum; probabit enim poëta mundum aliquando incepisse, aliquando etiam periturum; deinde mundi et animalium originem describet; docebit quæ animalia nasci potuerunt, quæ finxit poëtarum vanitas et vulgi superstitio: quomodo nomina rebus imposita, et mutua per voces commercia, unde religio et metus Deorum dicet. Denique solis, lunæ, syderum cursus explicabit, eaque sola vi naturæ, nulla vero providentia volvi demonstrabit. Nisi enim motus cœlestes explicet, haud facile tollet omnem de providentia opinionem: nam religio, ut primo libro observat, 'Caput e cœli regionibus ostendit.' *Creech.*

Nunc rationes] Ita in vet. quibusdam et nostris melius, quam in aliis: *dum.* Gifan. Alii *dum rationes*, et forsan melius. *Creech.*

60 *Quo genere in primis*] Lib. 3. *Lamb.*

62 *Nec posse incolumis*] Sic 3. 604. 'Non modo non omne incolumis durare per ævum, Sed minimum quodvis neque cons. temp.' vel ut in omnibus lib. legitur, *Non modo non omnem possit dur. per ævum, &c.* Quod autem hic nonnulli libri vulgati habent, *Nec posse incolumem, &c.* men-

dosi sunt: et legendum, *Nec posse incolumis, &c.* quo modo edendum curavi. Nam præterquam quod veteres codices aliquot hanc lectionem confirmant, etiam ratio adjuvat. Hic enim est ordo verborum: Et reperta est anima non modo non posse incolumis o. d. p. sæv. sed simulacra in somnis mentem fallere reperta sunt. *Lamb.*

63 *Sed Simulacra*] Quæ 'simulacra' vulgus pro animis a corpore separatis accipit. Vide Gafarelli collectionem de Talismanis. *Faber.*

64 *Cernere uti videamur*] Cum in codice Vaticano scriptum reperissem, *Cernere ut videamur, &c.* ego sic reposui, *Cernere uti videamur, &c.* Nam vulgati codices habent, *Cernere cum videamur, &c.* Lamb.

65 *Quod superest*] Nunc instituit docere, mundum esse natum, et interiturum. Scripseram autem olim, hunc versum pendere ab illo versu qui est supra, 'Cujus ego ingressus vestigia, dum rationes Persequor,' &c. ut vulgo legitur. hocque addideram, fortassse sic esse legendum, *Cujus me ingressum vestigia, dum rationes Persequor, &c.* Nunc autem nihil opus est immutare, si ita legatur, ut edidimus, *Cujus ego ingressus vestigia, nunc rationes Persequor, &c.* neque hac lectione probata, hic versus 'Quod superest,' &c. ab illo pendebit: sed per se legetur, ut diximus. Porro quod ad hujus loci sententiam attinet, Plato mundum natum quidem facit, non tamen interiturum: non quod natura sua sit sempiternus, aut quod neget, id omne quod oritur interire; sed propter bonitatem opificis Dei, qui nolit opus tam præclarum ac perfectum dissolvi. Aristoteles putat neque esse natum, neque interiturum. Epicurus et natum, et interiturum. quicquid enim natum sit, etiam interire. sic Arnob. lib. 2. 'Mundum quidam ex sapientibus existimant neque esse natum, neque ullo tempore periturum: immortalem nonnulli, quamvis eum conscribant esse natum et genitum. Tertiis collibitum dicere est, et esse natum, et genitum, et ordinaria necessitate periturum.' Quomodo autem mundus ex corporibus primis conflatus et concretus sit, docebit inf. eod. lib. 418. 'Sed quibus ille modis congressus materiai Fundarit cælum,' &c. *Lamb.*

65 *Huc*] Junge cum τῷ *Ut*, versu sequenti. Itaque mundum esse 'interibilem' (sic loquitur Tertullianus,) nunc probabit. *Faber. Huc rationis*, vulg. *me huc.* sed τὸ *me* a veteribus fere abest. *Gifan.*

68 *Congressus materiai*] Concilium primorum corporum, coitus et cœtus primordiorum. *Lamb.*

71 *Quæ nullo tempore*] Intellige Chimæras, Centauros, Scyllas, Hermaphroditum, &c. *Faber.*

73 *Cœperit inter se vesci*] Sic restitui partim secutus fidem codicum manuscriptorum, partim Nonii Marcelli testimonio adductus, qui sic legit hunc versum, et 'vesci' interpretatur uti. 'Vesci' (inquit) 'etiam significat uti. Virg. Æn. 1. 550. 'Quem si fata virum servant, si vescitur aura Ætherea.' Lucret. 5. 73. 'Quove modo,' &c. Pacuvius: 'Fugimus, qui arte hac vescimur.' Idem arm. judicio: 'Qui viget, vescatur armis, et percipiat præmium.'' Etiam hujus loci emendationem sequitur, et tacitus probat Zoilus, eam præteriens, tamquam lectionem vulgatam, et in omnibus libris repertam: cum libri vulg. habeant, *inter se nosci, &c.* Lamb.

73 *Vesci*] Uti. Locus a Lambino restitutus. *Faber.*

74 *Insinuarit Pectora*] Virg. Æn. 2. 228. 'Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis Insinuat pavor.' ubi similem ex Clodio locum notat Servius: 'Insinuem intro eam penitus.' Sed et 'ingeminare,' et 'instigare,'

ita usurpari doctissimus Grammaticorum Voss. docuit de Anal. 3. 3. *Haver.*

75 *Terrarum qui in orbi*] In provocabulo 'qui,' i vocalis non eliditur, et corripitur: quod non esse novum sæpe admonuimus. qui Deorum metus (inquit) tuetur Deorum fana, lacus, lucos, aras, simulacra: id est facit, ut homines fana, &c. quæ supra dicimus, Diis immortalibus consecrent. *Lambin.* *Orbi.* Recta hæc est scriptura pro orbe. Ita dixerunt, 'parti,' 'posti,' 'sordi,' 'sorti,' 'vecti,' 'ungui.' Confer Voss. de Anal. 1. 12. *Hav.*

78 *Natura gubernans*] Sic inf. paucis post versibus: 'Quod procul a nobis flectat fortuna gubernans,' vel, ut aliis in libris legitur, *natura gubernans.* Sed nonne hæc pugnant inter se, Deos facere otiosos, aut negare, eos curam habere rerum humanarum, et ponere naturam gubernantem? Non pugnant. Vult enim Epicurus, Deos esse beatos: beatos autem esse non posse existimat, nisi sint ab omnibus negotiis vacui ac soluti: multo igitur minus, si mundum regant, et curis rerum humanarum implicentur. naturam autem ponere gubernantem, non pugnat cum illa opinione, Deos omni cura et negotio esse vacuos ac solutos. Hoc enim significat, nullum alium esse hujus mundi gubernatorem, quam naturam. Sic Minucius in Oct. 'Etiam Epicurus ille, qui Deos otiosos fingit, naturam tamen superponit.' *Lambin.* Per 'naturam' nihil intelligit Lucretius præter atomorum in hanc mundi compagem temere conjectarum vim et motum. *Creech.*

79 *Ne forte hæc*] Sic habent libri manuscr. quinque. *hæc* autem, nempe solem et lunam. vulgati porro habent, *Ne forte hic.* Lamb.

81 *Morigera*] Obsequentia, sese accommodantia. *Lamb.*

82 *Neve aliqua Divum*] Diogenes Laërtius: Καὶ ἡ θεία δύναμις πρὸς ταῦτα μὴ προσαγέσθω· ἀλλὰ ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακαριότητι· ὡς εἰ μὴ τοῦτο πραχθήσεται, ἅπασα περὶ τῶν μετεώρων αἰτιολογία ματαία ἔσται. i. e. 'Et divina potestas ad hæc ne adhibeatur: sed administrationis et functionis omnis expers servetur. Nam si hoc non fiet, tota quæ de rebus superis redditur ratio, inanis erit.' *Lamb.*

83 *Nam, bene qui didicere Deos securum*] Hic versus, et novem deinceps subsequentes, iterantur non longe a principio libri sexti. *Lamb.*

Securum agere ævum] Secure vivere. ex hoc illud Horatianum sumtum est Sat. 1. 5. 101. 'namque Deos didici securum agere ævum.' sic sup. 1. 58. et 2. 646. 'Omnis enim per se Divum natura necesse est Immortali ævo summa cum pace fruatur,' &c. *Lamb.*

84 *Si tamen interea mirantur*] Inde Hor. Epicur. Ep. 6. 1. 'Nil admirari prope res est una, Numici, Solaque quæ possit facere et servare beatum: Hunc solem, et stellas, et decedentia certis Tempora momentis, sunt qui formidine nulla Imbuti spectent.' Istum Horatii locum e Lucretio interpretare, et prudentius facies quam alii interpretes. *Creech.*

85 *Quæque geri*] I. e. a natura gubernante administrari. licet etiam legere *geni*, i. e. gigni. sed nihil muto. *Lamb.* Lambinus: *geni*, non recte. *Gifan.*

86 *Quæ supra caput æthereis*] Plane ut Socrates. Itaque quod vulgo Socrati ab aliis tributum est, id Epicuro tribuit Tertullianus lib. 2. ad Nationes: 'Sed Epicurus qui dixerat, 'Quæ super nos nihil ad nos,' cum et ipse cœlum aspicere desiderat, solis orbem pedalem deprehendit,' &c. *Faber.*

88 *Et Dominos acreis adsciscunt*] Nempe Deos: quos, 'dominos superbos' appellat 2. 1091. 'Quæ bene cognita si teneas, natura videtur Li-

bera continuo, dominis privata superbis,' &c. sic M. Tullius lib. 1. de N. D. 'Itaque imposuistis cervicibus nostris sempiternum dominum, quem dies et nocteis timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem, et cogitantem, et animadvertentem, et omnia ad se pertinere putantem, curiosum, et plenum negotii Deum?' *Lamb.* *Dominos acres*, Deos. Vide supra locum Cicer. ex 1. Tusc. *Faber.*

91 *Quanam sit ratione*] Hic versus cum superiore iteratur lib. 1. et 6. *Lamb.*

Utque alte term. &c.] Sup. 1. 77. *Gifan.*

92 *Quod superest, &c.*] Tandem vss. 19. rem ipsam aggreditur, præclaram quidem illam, sed difficilem; et quam vix persuadebit. Non facile credimus quod nolumus, quis autem velit videre mundi ruinam, quam sine sua pernicie experiri non potest? Ipse poëta talis tantique casus misereri videtur, 'Tria talia texta Una dies dabit exitio.' vs. 95. certe timet vs. 108. 'Quod procul a nobis flectat Fortuna gubernans.' *Creech.*

Ne te in promissis plura moremur] Quidam viri docti censent delendam præpositionem *in*. Lamb.

93 *Tuere*] Intuere, aspice. *Lamb.*

94 *Horum naturam, &c.*] Sic necessario legendum: nam in vulgatis legitur, *Quorum naturam, &c.* Hanc etiam meam conjecturam comprobat Zoilus re tantum, non etiam verbo. *Lamb.*

95 *Treis species, &c.*] Hunc versum profert Nonius in voce 'textus.' *Lamb.*

96 *Una dies dabit*] Idem lib. 2. extr. 'Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi Expugnata dabunt labem, putreisque ruinas.' Idem inf. eod. lib. 997. 'At non multa virum sub signis millia ducta Una dies dabat exitio,' &c. hoc æmulatus est Ovid. his versibus: 'Carmina sublimis tunc sunt moritura Lucretî, Exitio terras cum dabit una dies.' Quod autem ad hujus mundi interitum attinet, tum id fore nonnulli tradiderunt, cum septem errantia sidera in unum ex 12. animalibus, quæ sunt in circulo signifero (Græci ζωδιακὸν nominant) coierint et convenerint: idque per Deorum pugnam, quæ descripta est ab Homer. lib. Iliad. *υ.* significari volunt. in ea enim concurrunt Apollo, Diana, Venus, Mars, Mercurius, ejusque pugnæ spectator Jupiter fingitur. Jam per Apollinem, solem; per Dianam, lunam significari, nemo est, qui nesciat. Neque quemquam movere debet, quod Saturnus abest ab ea pugna. Saturnus enim Κρόνος a Græcis dicitur, et per eum tempus significatur, quod Græci, versa tenui in aspiratam, χρόνον vocant. Saturni igitur absentia significat tum tempus esse desiturum, cum id evenerit. Nam plane tempus sine siderum et cœli conversione constare non potest. Negat autem hoc Aristotel. 1. lib. de cælo: negat et Plato in Timæo. Sed hoc interest inter Platonem et Aristot. quod Plato mundum a Deo creatum esse ait, interiturum negat, non quod sua natura non sit mortalis, sed quod non sit consentaneum bonitati opificis Dei, quod opus tanto consilio, tantaque sapientia fabricatus sit, id opus aut dissolvere, aut aliqua vi dissolvi sinere, ut paullo ante retulimus. Arist. autem quidquid natum sit, vult etiam interire posse, atque adeo interiturum: cælum autem neque natum esse, neque umquam interiturum. *Lamb.* Ovid. ex hoc fonte hauserat, 'Exitio terras cum dabit una dies.' *Faber.*

97 *Sustentata ruet moles*] Hunc versum profert Probus grammaticus. *Lamb.*

98 *Nec me animi fallit*] Genus loquendi usitatum Latinis, et maxime poëtis, ut huic ipsi: quod alibi notavimus. *Lamb.* Protherapeusi et sup. 1. 921. simili de causa utitur. *Gifan.*

99 *Accidat*] Quidam : *Accidit*. Gif.

Exitium] Subaudi τὸ, nempe, &c. *Lamb.*

101 *Ante*] Junge cum 'insolitam.' *Lamb.*

102 *Oculorum subdere visu*] Oculis subjicere. 'visu,' i. e. visui. *Lamb.*

103 *Nec jacere endo manus*] Jacere in manus, i. e. sensibus subjicere; probare testimonio sensuum, quæ 'via proxima,' i. e. tuta et compendiosissima est ad veri cognitionem, &c. *Faber.*

Indu manus] In manus. 'endo' et 'indu' præpositiones antiquæ, quæ valent in: 'jacere' autem 'in manus,' i. e. manibus contrectandam dare. *Lamb.* *Endo manus.* Ita vet. libri. Vulg. *Indu.* Gifan.

Qua] Per quam partem, nempe per sensum tangendi, et sensum videndi. *Lamb.*

104 *Proxima*] Via maxime propinqua: ea enim maxime credimus, quæ cernimus et tangimus. *Lamb.*

Templaque mentis] Mentem, vel potius mentis sedem, nempe præcordia, seu pectus, ex sententia Epicuri: ut sup. diximus, 3. 141. 'Idque situm media regione in pectoris hæret.' et lib. 2. princip. 'Tum vacuum pectus linquunt, curaque solutum.' *Lamb.*

105 *Dictis dabit ipsa fidem res Forsitan*] I. e. forsan res ipsa, nempe mundi interitus, fidem conciliabit meis verbis, te vivo, et vidente: cum omnem hunc mundum conquassari, et concidere, et dissolvi cernes, tum mihi credes. *Lamb.*

108 *Flectat*] Avertat. *Lamb.* et *Faber.*

Fortuna gubernans] Nonnulli libri habent *natura gubernans*, ut supra non longe. Ego nihil muto. Nam si, ut ille apud Minutium in Octav. disputat, vel fortuna certa, vel incerta natura est, neque Deus curam habet rerum humanarum, (quod dictu quidem nefarium et impium est, sed tamen Epicureorum rationi consentaneum) recte dicitur a Lucretio, et hic 'fortuna gubernans,' et illic 'natura.' *Lamb.* Quidam libri: *natura.* Ego, *fortuna*, malim; nam illud: 'Et ratio potius,' respondet 'fortunæ.' Supra vs. 78. dixit: 'natura gubernans.' Hinc et hic in quibusdam libris est: *natura.* Epicureum est, omnia tribuere fortunæ. *Gifan.*

110 *Succidere*] Subter cadere. *Lamb.*

111 *Qua prius adgredior, &c.*] Quoniam vero Stoicorum vanitas, aliorum ignorantia, et vulgi superstitio multa præjudicia huic opinioni opposuerant, illa omnia amolitur Lucretius; et primo vss. 36. Stoicos refutat. Quippe isti homines solem, lunam, mare, terras, totum denique mundum spiritu intus infuso animatum Deum esse voluerunt. Manil. 1. 258. 'Hoc opus immensi constructum corpore mundi, Membraque naturæ diversa condita forma Aëris, atque ignis, terræ, pelagique jacentis Vis animæ divina regit, sacroque meatu Conspirat Deus, et tacita ratione gubernat.' Hos autem contemnit poëta, et indignatur; injuriarum forsan memor, nec nugarum patiens. *Creech.*

111 *Fundere*] Tralatio est. sic sup. vs. 3. 'fundere laudes.' *Lamb.*

112 *Sanctius, et multo, &c.*] Hic versus, et qui proxime sequitur, jam supra positus exstat libro primo. *Lamb.*

114 *Multa tibi, &c.*] Prius quædam removet impedimenta, quæ et objici possent, et deterrere Memmium, quam ad quæstionem præcipuam, Mundum interiturum, veniat. Vide etiam Macrob. lib. 2. in Somn. Scip. *Gifan.*

Doctis dictis] Sic Plautus Asinar. 3. 1. 21. 'an tu tibi Verba blanda aurum rere? dicta docta pro datis?' Idem in Trinummo: 'Multa ego possum docta dicta, et quamvis facunde loqui,' &c. Sic idem dixit in

Mil. glor. 2. 1. 69. 'doctis dolis:' et in Pseud. 1. 5. 70. et 113. 'doctos dolos.' Sic iterum Lucret. sup. 2. 985. 'Et sapere, et doctis rationem reddere dictis.' *Lamb.*

115 *Relligione refrenatus*] Superstitione et inani Deorum metu repressus. *Lamb.*

117 *Manere*] Quidam libri vet. habent *manere*, in his Bertinianus: quos nunc sequor: alii, *meare*. quos si quis sequi malet, 'meare' interpretabor moveri, labi, ut 1. 129. 'solis lunæque meatus Qua fiant ratione,' &c. *Lamb.*

118 *Propterea que putes, &c.*] I. e. et idcirco putes æquum esse eos omneis dare pœnas, pro sua impietate, ut gigantes impios, qui suis rationibus mundum interiturum esse probare conantur. *Lamb.*

120 *Qui ratione sua disturbent mœnia mundi*] Elegantissima figura, ratione sua disturbant mœnia mundi, i. e. probant mundum interiturum. Ita Virg. 'ingentes erigit alnos,' i. e. describit quo pacto ex Heliadibus alni surrexerint. Inde apud Aristotelem *οἱ γεννῶντες τὸν κόσμον* (generantes mundum) i. e. qui probant mundum genitum esse, mundum nativum esse. Et illud Platonis notandum, qui *τοὺς ῥέοντας* ('fluentes') alicubi vocat eos ex philosophis qui omnia in fluxu perpetuo esse dicerent. Eadem figura usus est Manil. lib. 1. cum de philosophia loquens ait, 'Eripuitque Jovi fulmen, viresque Tonantis, (leg. *Tonanti*) Et sonitum ventis concessit, nubibus ignem.' I. e. probavit, illa omnia causis naturalibus niti, neque ea Deos curare. Locos hic plures ex libris sacris afferre possim: adde locum alium Lucret. inf. 161. 'Nec fas esse Deum,' &c. *Faber.*

122 *Immortalia*] Cælum, solem, lunam, &c. 'mortali sermone notantes,' i. e. mortalia esse dicentes, quæ immortalia sint. *Lamb.* et *Faber.*

123 *Quæ procul usque adeo*] Hæc nunc dicuntur ex persona Lucretii. *Lambin.* Abest a vet. nostris. *Gif.*

127 *Quippe etenim non est*] I. e. non enim fieri potest (inquit) ut animus et consilium cum quovis corpore sit; quare sol, luna, cælum, terra, mare, &c. quibuscum animus jungi non potest, inquit, immortalia non sunt. sic 3. 786. 'Denique in æthere non arbor, non æquore in alto Nubes esse queunt,' &c. ibi enim duodecim versus et amplius, hujus loci, jam positi sunt. *Lambin.*

129 *Nec in æquore salso*] Lib. 3. eo quem indicavi loco, legitur *non æquore in alto.* Lamb.

132 *Ubi quidquid crescat*] I. e. ubi quicque crescat. *Lamb.* Quidque, jam alibi. *Fab.*

134 *Longiter esse*] Ita vet. libri. Vulg. *longius.* Gif. Sup. 3. 676. 'ab letho longiter errat.' *Hav.*

135 *Hoc si posset*] Superioribus et 'Sicut in æthere non arbor,' &c. usque ad decimum vs. 'Tandem in eodem homine,' &c. probare suscepit Lucretius, sidera, cœlum, animata non esse; sed cum hi quatuor versus, 'Hoc si posset enim, multo prius ipsa animi vis In capite, aut humeris, aut imis calcibus esse Posset, et innasci quavis in parte soleret, Tandem,' &c. cum, inquam, hi quatuor versus ad materiem, qua de agitur, nil faciant, huc illos temere ex 3. cum ceteris translatos fuisse arbitror. Lector judicabit. *Fab.* Quatuor hos versus huc cum aliis temere translatos conjicit Faber: sed ad rem æque ac reliqui faciunt. Nam si in ipso nostro corpore nervis, venis, et sanguine instructo certa et definita loca sint, ubi anima et animus seorsum nascantur et existant; frustra animam et animum in cœlo, mari, terra, aliisque corporibus, nullis omnino organis donatis, aliquis requirat. *Creech.*

139 *Constat corpore certum*] 'Constat certum,' i. e. certum est. *Lamb.*

140 *Dispositumque videtur*] Et quoniam in nostro corpore locus animo et animæ certus ac dispositus est, in quo sint: nempe animi sedes, pectus est; anima autem per totum corpus fusa est: quoniamque animus alibi esse, quam in certo corporis humani loco non potest; tanto magis negandum est animum extra corpus humanum in terrarum glebis, aut in ardore solis, aut in aqua, aut in æthere permanere. *Lamb.*

141 *Seorsum anima atque animus*] Hæc in 3. *Faber.*

145 *Haud igitur constant*] Velleius apud Ciceronem lib. 1. de N. D. 'Qui Mundum ipsum animantem sapientemque esse dixerunt, nullo modo animi naturam intelligentes, viderunt, in quam naturam cadere possit.' *Creech.*

147 *Illud item non est*] Cum vero Dii sint immortales et æterni, pares sedes habeant necesse est, inde Deos in cœlis, atque ideo nunquam ruituris, omnes collocant. Respondet poëta vss. 10. illud omne esse sive poëtarum, sive vulgi figmentum, nam tenuior est Deorum natura quam ut tangat tam crassa corpora, ideoque ista Deos habitare minime putandum. *Creech. Non est ut.* Non potest fieri ut, οὐκ ἔστιν ὅπως. *Lamb.*

Sedes Esse Deum] Negat Lucretius, ullam mundi partem Deorum sedem esse, cum Homerus et plerique philosophi consentiant, cælum Deorum esse domicilium. idem testatur et vita communis, inquit Aristoteles lib. de mundo: Nam manus ad cælum porrigimus atque attollimus, cum vota facimus ac precamur. Sed ubi volebat Deos habitare Epicurus, si nullis in partibus mundi sedem habent? in intermundiis, id est, duorum aut plurium mundorum spatiis. M. Tullius de Divin. lib. 2. 'Deos enim ipsos jocandi causa induxit Epicurus, perlucidos, et perflabileis, et habitanteis, tanquam inter duos lucos, sic inter duos mundos, propter metum ruinarum: eosque habere putat eadem membra, quæ nos,' &c. Idem lib. 1. de N. D. 'Tum Velleius fidenter sane, ut solent isti, nihil tam verens, quam ne dubitare aliqua de re videretur, tamquam modo ex Deorum concilio, et ex Epicuri intermundiis descendisset: Audite, inquit, non commentitias,' &c. *Lamb.*

149 *Tenuis enim natura*] Sic argumentatur Lucretius: Deorum natura tenuissima est, atque a sensibus nostris remotissima. at quod est hujusmodi, neque quicquam tangere, quod nobis sit tactile, neque a nobis tangi potest. omnes autem mundi partes sub sensus nostros cadunt. ergo nullæ mundi partes Deorum sedes esse possunt. Quod autem dicit hic Lucr. Deorum naturam esse tenuem, longeque a nostris sensibus remotam, animique vix mente videri; id ipsum est, quod significabat Epicurus, cum λόγῳ θεωρητοὺς, seu una voce, λογοθεωρήτους, id est ratione spectabileis, seu qui ratione intelligantur, et μονογράμμους appellabat: et M. Tull. lib. 2. de Divin. 'perlucidos et perflabileis.' Vocis autem hujus λογοθεώρητος facta mentio me admonet, ut explicem jocum illum Ciceronis in Caninium Rebilium, quem refert Macrob. lib. 2. Saturn. propterea quod video a quibusdam non solum non intelligi, verum etiam, quod miserabile est, depravari, et pro λογοθεώρητος, ὀλιγωρητέος substitui. Primum igitur sciendum est, hunc Caninium, cum in locum Q. Maximi consulis, qui pridie Kal. Januar. mortuus erat, suffectus esset, unum diem duntaxat consulatum obtinuisse, nempe usque ad Kal. Januarias, quæ postridie fuerunt. quo die creati sunt alii consules. de quo sic idem M. Tullius scribit ad Curionem lib. 7. Epist. 'Ita Caninio consule scito neminem prandisse, nihil tamen eo consule mali factum est: fuit

enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit.' Quod totum etiam urbane et facete in Caninii consulatum tam brevem a M. Cicerone dictum est. Hoc posito et cognito, aperta est jam superioris illius joci sententia. significat enim M. Tull. Caninium consulem, tanquam Epicuri Deos, intelligentia tantum et ratione cerni posse, qui tam breve tempus consul fuerit. Videlicet quomodo, quæ res ita parvæ et minutæ sunt, ut effugiant sensum oculorum, eæ res ratione tantum intelliguntur, non oculis sentiuntur, ideoque a Græcis λογοθεώρητα nominantur: sic M. Tullius Caninii consulatum tam brevem, et vix unius diei, pervenuste ac perfacete λογοθεώρητον dixit: non, ut illi volunt, ὀλιγωρητέον, i. e. 'contemnendum:' quo nihil alienius aut absurdius fingi potest. Venit nunc mihi in mentem unius præterea loci apud M. Tullium Ciceronem in oratione in Pisonem, quem locum similiter vir longe omnium doctissimus, idemque, dum vixit, mihi carissimus, et aliquot annos meus collegia, Adr. Turnebus, corruptum existimans, emendare conatus est, cum sit integer et incorruptus, nullaque emendatione egeat. Verba Ciceronis hæc sunt: 'Quod si reprehendis, quod cupidi gloriæ fuerint, cum bella aut parva, aut nulla gessissent; tu tantis nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorum, præmia periculorum, insignia virtutis contemnere debuisti: neque vero contemsisti, licet sis Themista sapientior: sed os tuum ferreum senatus convicio verberari noluisti.' Hactenus Cicero. Putavit ille vir, hæc verba *licet sis Themista sapientior*, esse mendosa, et sic emendanda, *licet sis tu in isto sapientior*. Sed, ut dixi, nullius emendatoris operam requirunt. Fuit nempe Themista mulier Philosophiæ Epicureæ dedita, Leontei, seu Leontis uxor, ad quam scripsit Epistolas Epicurus, ut testatur Diogenes Laërt. qui eam sæpenumero commemorat. ideoque longum sit locos omneis hic referre: uno atque altero contenti erimus. Sic igitur Laërtius: Πρὸς Θεμίσταν τὴν Λέοντος γυναῖκα γράφων, οἷός τε, φησὶν, εἰμὶ, ἐὰν μὴ ὑμεῖς πρὸς μὲ ἀφίκησθε, αὐτὸς τρικύλιστος, ὅπου ἂν ὑμεῖς καὶ Θεμίστα παρακαλῆτε, ὠθεῖσθαι. i. e. 'Ad Themistam Leontis uxorem scribens, possum, inquit, si vos ad me non veneritis, ipse ter-volubilis, quocumque vos et Themista me invitaveritis, tanquam pulsu aliquo externo incitatus ferri.' Idem: Λεοντεύς τε Λαμψακηνὸς ὁμοίως, καὶ ἡ τούτου γυνὴ Θεμίστα, πρὸς ἣν γέγραφεν Ἐπίκουρος. i. e. 'Et Leonteus Lampsacenus similiter, ejusque uxor Themista, ad quam scripsit Epicurus.' Commemorat hanc Themistam idem Laërt. duobus, aut etiam (opinor) tribus aliis locis. Commemorat et Lactantius Firmianus lib. 3. qui de falsa sapientia inscribitur, his verbis: 'Denique nullas umquam muliereis philosophari docuerunt' (Epicurei subintell.) 'præter unam ex omni memoria Themistam: neque servos, præter unum Phædonem,' &c. Satis nunc existimo perspicuum esse in nomine *Themista* nullum subesse mendum: quod vir ille, alioqui doctissimus, suspicatus est: eademque opera in promtu esse verborum M. Tullii sententiam. Nam cum Pisonem compellet, hominem (ut vult ipse Cicero) Epicureum, Epicurus autem gloriam et triumphos contemneret, quod nihil sit in eis, quod ad voluptatem referri possit; more suo jocans Cicero dicit, 'eum non contemsisse triumphum, quamvis sit Themista,' muliere præceptis Epicuri polita atque erudita, 'sapientior.' Non necesse habeo aliorum conjecturas refellere, si qui post Turnebum ausi sunt huic Ciceronis loco, tanquam sanæ corporis parti, scalpellum ad-

movere. Spero enim eos, his lectis, nisi erunt valde pervicaces, et nisi se et suas conjecturas nimis amabunt, veritati concessuros, ac manum daturos. Turnebum quidem, quo ingenio, quaque animi æquitate et facilitate eum cognovi, si reviviscat, non dubito, quin suæ conjecturæ suæque emendationis vehementer pœniteat. Redeo ad Deos Epicuri, quorum dicebat esse 'quasi corpus,' non corpus: 'quasi sanguinem,' non sanguinem, ut refert M. Tull. l. 1. de N. D. his verbis: 'Idem facit in natura Deorum: dum individuorum corporum concretionem fugit, ne interitus et dissipatio consequatur, negat esse corpus Deorum, sed tanquam corpus: nec sanguinem, sed tanquam sanguinem,' &c. Sequitur aliquot versibus post: 'Illud video pugnare te, species ut quædam sit Deorum, quæ nihil concreti habeat, nihil solidi, nihil expressi, nihil eminentis: sitque pura, lævis, pellucida. Dicemus ergo idem, quod in Venere Coa: corpus illud non est, sed simile corpori: nec ille fusus et candore mixtus rubor, sanguis est, sed similitudo sanguinis quædam. Sic in Epicureo Deo non res, sed similitudines rerum esse,' &c. *Lamb.*

150 *Animi vix mente videtur*] Vix cogitatione et intelligentia comprehenditur. sup. 4. 762. 'Mens animi vigilat.' *Lamb.*

152 *Contingere debet*] Contingere, i. e. attingere, tangere. *Lamb.*

153 *Quod tangi non licet ipsum*] Quidam legendum putant, *Quod tangi non queat ipsum*. Lamb.

154 *Quare etiam sedes*] Quæ tenuitatis differentia est nos inter et Deos ipsos, eadem inter sedes Deorum et nostras est. Itaque 'tenues de corpore eorum' significabit, tenues esse, quasi ex iisdem corpusculis constent, quibus et Dii constant. *Faber.*

155 *Tenues de corpore*] I. e. tenues, quasi de corpusculis et primordiis, ex quibus Dii constant, factæ. sed omnino malim legi *tenues pro corpore eorum*. Lamb. Lambinus legit *Tenues pro corpore eorum*. Creech.

157 *Dicere porro*] Negat mundum hominum causa esse a Deo creatum: hos autem versus profert et Lactantius Firmianus. *Lambin.* At Dii hunc mundum fabricarunt, et æternum esse voluerunt. Resp. Lucretius vss. 25. sui an hominum causa fabricarunt? Sui siquis dixerit, idem dicat, quid Deo cultus hominis confert beato, et nulla re indigente? Quid autem erat quod concupisceret Deus mundum signis et luminibus tanquam Ædilis ornare? Si ut Deus melius habitaret, antea viz. tempore infinito in tenebris tanquam in gurgustio habitaverat? post autem, varietatene eum delectari putamus, quia cœlum et terras exornatas videmus? Quæ ista potest esse oblectatio Deo? quæ si esset, non ea tam diu carere potuisset. Hominum causa qui dicit, idem explicet, quomodo nobis non existentibus insuave foret non esse. *Creech.*

159 *Divum*] Quidam veteres: *Dium*: Gifan.

161 *Nec fas esse, Deum quod*] Ordo et sententia est: nec fas esse quemquam id, quod sit ratione et consilio Deorum, hominum causa conditum, i. e. mundum, verbis et argumentis suo loco movere, aut labefactare conari, &c. *Lamb.*

163 *Sollicitare*] Proprie. Nam sollicitare (inquit Festus) est solo citare, i. e. ex suo loco movere. Solum autem quin significet locum (inquit idem) quis dubitet, cum exsules quoque dicantur loco patriæ suæ pulsi? *Lamb.* *Ullum ex sedibus*, ita vet. libri, recte. Vide Me in Indice. *Gifan.* Arrisit tamen scriptura optimorum Codd. *ulla vi ex sedibus*, neque enim tam ab ullo mortalium negat Lucretius moveri hoc eosdem sede sua velle; quam ulla vi et ratiocinatione, quantacunque illa solida sit

atque veritatem evincens. *Hav.*

164 *Et ab imo evertere summam*] Sic habet codex Vaticanus; verumtamen ego legendum puto *evertere fundo*, hac ratione ductus, quod, cum in quattuor libris manuscr. et in omnibus impressis repererim, *evertere summa*; in uno Vaticano, *evertere summam*; quæ sola scriptura videtur tolerabilis, et speciosa; existimem omnia exemplaria esse corrupta, depravata, ac detorta a scriptura recta *fundo*, et *summam* esse emendatum ab eo qui facile viderit *summa* esse mendosum. omnino *evertere summam* mihi non admodum probatur, quia hæc tria verba, 'sollicitare,' 'vexare,' 'evertere,' referantur ad illud quod est supra, nempe quod sit Deorum 'ratione vetusta Gentibus humanis fundatum perpetuo ævo:' quod nihil est aliud, quam mundus. Jam sic sup. locutus est 3. 83. 84. 'Hunc vexare pudorem, hunc vincula amicitiai Rumpere, et in summa pietatem evertere fundo:' ubi vulgo legitur, *evertere suadet*; neque tamen ignoro ita Latine dici posse, *evertere ab imo*, simpliciter: sic enim Virg. est locutus 2. 625. 'et ex imo verti Neptunia Troja.' *Lamb. Evertere summa.* sic omnes vet. et vulg. optime. 'Summa,' i. e. cœlum, respondet τῷ 'imo.' Quidam vet. *summam*. Gifan. *Summam*, mundum viz. Mundum autem dixit 'summam' ex eorum philosophorum sententia qui unicum agnoscebant. Lambinus legit *fundo*. Creech.

165 *De genere hoc*] Vet. quidam *de hoc genere*. Gifan.

166 *Quid enim immortalibus, atque beatis*] Totius hujus loci sententiam persecutus est M. Tull. lib. 1. de N. D. his verbis: 'Quid autem erat, quod concupisceret Deus mundum signis et luminibus, tamquam ædilis, ornare? si ut Deus ipse melius habitaret; antea videlicet tempore infinito in tenebris, tanquam in gurgustio, habitaverat. Post autem varietatene eum delectari putamus, qua cælum et terras exornatas videmus? Quæ ista potest esse oblectatio Deo? quæ si esset, non ea tamdiu carere potuisset. An hæc, ut fere dicitis, hominum causa a Deo constituta sunt? sapientumne? propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio, an stultorum? at primum causa non fuit, cur de improbis bene mereretur,' &c. *Lamb.*

168 *Ut nostra quidquam, &c.*] Vide Cic. 1. de N. D. *Gifan.*

173 *Tempore in ante acto*] Sic puto legendum ex meo quodam. Vulg. *in anteacto*. Gifan.

174 *Quid potuit novitatis amorem accendere*] Sic restitui, trium librorum manuscr. fidem secutus. Nam vulg. sic habent, *novitatis amore accedere tali?* mendose. Porro autem 'novitatis amorem accendere alicui,' est aliquem impellere, aut adducere, ut rebus novis studeat, seu ut res novet. *Lambin.* Vulgati: *amore accedere.* Sæpe pro *accendere* et *incendere* scripserunt *accedere* et *incedere*, et contra. *Gifan.*

Tali] Tali ὄντι, seu Deo seu homini. *Faber.*

175 *An, credo, in tenebris*] An scilicet Deorum vita jacebat in tenebris et mærore, donec mundus creatus est? an habitabant Dii tanquam in gurgustio? quod est absurdum dictu. *Lamb. An credo, in tenebris vita, ac, &c.* Sic interpungendum. *Gifan.*

177 *Quidve mali*] Hunc versum, qui fuerat alieno loco positus, in suum locum restitui. debet enim legi post versum, 'Donec diluxit,' &c. quod probavit Zoilus re et facto. neque tamen, quo auctore fecerit, indicat, aut ingenue fatetur. *Lamb.* Ita legendum putavi. Vulg. *fuerat*. Vide Indicem. *Gifan.*

181 *Nec fuit in numero*] Rerum creatarum. *Faber.*

Esse creatum] Alii *esse creato*, ut

vs. 177. 'esse creatis.' *Lamb. Gifan.* et *Creech.*

182 *Exemplum*] Τὸ παράδειγμα, exemplum, quod sequerentur, et ad cujus similitudinem mundum crearent; vel 'exemplum,' i. e. ἰδέα, εἶδος. *Lamb.* Tota omnium rerum notities a simulachris rerum incurrentibus derivatur; Dii etiam nihil inconsiderate faciunt; quicquid agere constituunt illud prævident: at nullæ imagines rerum in mentem divinam cadere potuerunt, cum res ipsæ nondum extiterint; ideo inepte aliquis dicat Deos cœlum, terram, animalia, omnia creasse. *Creech.*

183 *Notities Hominum*] Ἡ ἔννοια, ipsa idea, τὸ εἶδος. hujus loci hæc sententia est: Nihil creari, nihil fingi potest sine idea, seu specie, seu exemplo: nec sine ejus rei, quæ creanda est, notitia, et cognitione informata. At unde primum Diis immortalibus insitæ sunt ideæ rerum creandarum? unde nacti sunt illarum notitias, per quas scirent, animoque cernerent, quid facere instituerent? Platonici responderent ideas esse æternas, et in mente divina ab infinito tempore una cum Deo insitas. *Lamb.*

185 *Quove modo est umquam*] Sic restitui, secutus codices Faërn. Tettian. nam vulg. habent *inquam*. Vaticanus autem habebat *numquam*: utrumque mendose. *Lamb.*

187 *Si non ipsa dedit specimen natura creandi*] Primum *specimen*, non *speciem*, ut est in vulgatis, legendum est. *specimen* enim nunc dicit (opinor) quod supra 'exemplum,' i. e. παράδειγμα, appellavit: seu potius *specimen* posuit pro eo quod arguit et significat, qualis quæque res sit, i. e. pro indicio et nota rei: δεῖγμα nominant Græci: quo modo auctor vocabularii Latino-Græci, mihi a Claudio Puteano commodati, interpretatur. sic enim dicimus 'specimen innocentiæ Rutilium fuisse:' 'specimen suæ virtutis aliquem dare:' 'senatum omni vitio carere, et ceteris ordinibus specimen esse debere.' Deinde *creando* legi malim, ut habent codices Florentini, quam *creandi:* ut sit hæc totius hujus loci sententia: nullo alio modo principiorum vim et potestatem cognosci potuisse, quid illa valerent, ordine, et situ, et cæteris mutatis, nisi quia natura creando et gignendo 'specimen dedit,' i. e. ostendit quæ esset vis principiorum. Verumtamen in hac voce non sum ausus a libris manuscr. discedere, qui omnes ad unum habent *creandi.* Lamb. Ita vet. libri. Vulgati: *speciem.* et mox Marullus, ac Lambinus, contra libros: *creando.* Gifan. Sic al. sed Lamb. *creando.* melius. *Faber.* et *Creech.*

188 *Multimodis*] Ita optime vet. libri, ut et alibi. Vulg. *multa modis.* Gifan.

195 *Qualibus hæc genitur*] I. e. gignitur. Mendose autem hic legitur *geritur*, neque ullo modo ferri potest: nam summa non geritur, sed *genitur*, seu gignitur, et creatur quotidie novando. Zoili autem sententiam contra me latam, non minus inanem, quam inane rerum, flocci non facio. *Lamb.* Lambinus: *genitur.* male. *Gifan.* Codd. *geritur.* Nec melior quidem hæc vox *genitur* Lambini. *Creech.*

Novando] Novando ea quæ ætate sunt confecta et consumta. *Lamb.*

196 *Quod si jam rerum, &c.*] I. e. quod si concedam, me ignorare, quæ sint principia rerum, &c. Hi versus quattuor qui deinceps sequuntur, jam sup. positi sunt 2. 177. paucis immutatis: 'Nam quamvis rerum ignorem prim. q. sint: Hoc tamen ex ipsis c. r. aus. Confirmare tibi,' &c. *Lambin.* Sequuntur vss. 27. argumenta e vitiosa hujus mundi constitutione ducta; quippe sapientissimi artificis opus fuisset absolutum, non horridum montibus, sylvis, paludibus, &c. Aliæ partes non rigerent perpetuo gelu,

neque alias nimii calores torrerent: deinde fruges potius quam spinas, sentes, et cætera inutilia produceret, denique nullis procellis vexaretur, non aleret feras humano generi infestas, neque varii morbi varias anni tempestates sequerentur, et funera præcipitarent: sed omnia fuissent optime disposita et ornata, quieti atque usibus humani generis accommoda, et Deo digna. *Creech.*

199 *Paratam*] In 2. 180. 'creatam.' *Lambin.*

200 *Tanta stat*] I. e. adeo multa insunt peccata, multaque quæ reprehendi possint: vel multa non recte, neque ordine facta, in natura rerum, et in hoc mundo. Epiphonema. Sed in 2. 181. aliter, 'quæ tanta est prædita culpa.' *Lamb.*

201 *Quantum*] Non dixit 'quantum terræ,' sed 'quantum' simpliciter: non enim quicquid cælum complectitur et tegit, terra est, sed partim terra habitabilis, partim mare, partim fluvii et lacus, et paludes, partim silvæ et nemora, partim terra propter ardorem aut frigus inhabitabilis. *Lambin.*

Impetus ingens] *Cæli impetum* dixit, cæli ambitum celerrimum et volubilissimum. sic M. Tull. lib. 2. de N. D. 'Cum autem impetum cæli admirabili cum celeritate moveri vertique videamus, constantissimeque conficientem vicissitudines anniversarias,' &c. *Lamb.*

202 *Avidam partem*] I. e. magnam partem, vastam et ingentem, quasi avide occupatam, per hypallagen. sic posuit Hor. Od. 2. 14. 'pavimentum superbum,' pro pavimento superbi domini. *Lamb.* Magnam, multam, supra. *Faber.* Marullus: *aliam.* pessime. *Gifan.* Magnam, ingentem, interpretes, quia viz. avidi magna omnia desiderant, vel quia avide occupata est. Quis feret hæc? *Avidam;* Bibulam, Nardius, nam terra est humoris avidissima: inepte. Nec porro interpretes prætendant 'Avido complexu quem tenet æther,' 2. 1065. non attinet. Melius igitur cum vulg. legatur *aliam*, sed potius *habitant:* Neque insolentius 'Montes habitant' quam 'Sylvæ possident.' *Creech.*

204 *Distinet*] Distrabit, dividit, separat. Porsena ad Romanorum legatos, apud Liv. 1. 15. de Tarquiniis: 'Alium hinc, seu bello opus est, seu quiete, exilio quærant locum, ne quid meam vobiscum pacem distineat.' *Hav.*

205 *Fervidus ardor*] Sub zona torrida. *Lamb.* et *Faber.*

206 *Assiduusque geli casus*] Sub duabus zonis extremis nimio frigore rigentibus. gelus autem etiam masculino genere usitatum fuisse veteribus testatur Nonius Marcell. profertque hæc verba ex Afranio: 'Quis tu es ventoso in loco Soleatus, intempesta noctu, sub divo, Aperto capite, silicem cum findat gelus?' *Lamb.* Zonæ extimæ. *Faber.*

208 *Sentibus obducat*] Spinis operiat. *sentes* a sentiendo dictæ sunt, quæ sint asperæ tactu. ex quo jocus Plautinus Captivis, 1. 2. 83. 'Heg. Asper meus victus sane est. Erg. senteis ne esitas?' *Lamb.*

208 *Ni vis humana resistat*] Arando, fodiendo, sarriendo, pastinando, colendo denique, ut statim dicet. *Lamb.*

210 *Ingemere*] Sic Virg. Georg. 1. 45. 'Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro Ingemere.' Animadvertat lector, participium 'consueta' jungi hic cum infinitivo, quemadmodum supra observavimus ad illum locum, 'At consueta domi catulorum blanda propago Degere,' &c. 4. 995. *Lamb.*

Proscindere] Idem Virg. Georg. 2. 237. 'Et validis terram proscinde juvencis.' *Lamb.*

211 *Si non fæcundas vertentes, &c.*] Hic versus cum duobus qui sequuntur, jam ante positi sunt lib. 1. *Lamb.*

212 *Cimus*] Excimus, excitamus. Priscianus in 8. ' Quartæ duobus; eo is, et queo quis. I antecedente unum invenitur cieo cies. hoc est voco. unde Virgilius: ' Bella cient.' Idem: ' ære ciere viros.' Invenitur tamen idem etiam in io desinens quartæ conjugationis: unde Statius in octavo Thebaidos: ' Suus excit in arma Antiqua Tiryntha Deus.' Lucanus in secundo: ' Nunc urbes excite feras.' Lucret. ' Aurarum cimus ad ortus.'' *Pius.*

213 *Sponte sua*] Vi sua: nullo nostro labore. Maro Georg. 2. 47. ' Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras.' *Pius.*

214 *Et tamen interdum magno, &c.*] Virg. Georg. 1. 114. ' Nec tamen, hæc cum sint hominumque boumque labores, Versando terram, experti, nihil improbus anser,' &c. ibidem 311. ' Quid tempestates auctumni, et sidera dicam,' &c. quæ cum his Lucretianis conferre non parum juvabit. *Lamb.*

222 *Apportant*] Quidam legi volunt *Important*, quod magis probarem, si quo in codice scriptum reperissem. Sic quidem est locutus infra eod. lib. 370. ' Aut aliam quamvis cladem importare pericli.' *Lamb.*

223 *Tum porro, &c.*] Archiæ super humana vita non erit inserium afferre versus luculentissimos. *Θρήϊκας αἰνείτω τις, ὅτι στοναχεῦσι μὲν υἷας Μητέρος ἐκ κόλπων πρὸς φάος ἐρχομένους· Ἔμπαλι δ' ὀλβίζουσιν ὅσους αἰῶνα λιπόντας Ἀπροΐδης κηρῶν λάτρις ἔμαρψε μόρος. Οἱ μὲν γὰρ ζώοντες, ἀεὶ παντοῖα περῶσιν Ἐς κακά· τοὶ δὲ κακῶν εὗρον ἄκος φθίμενοι.* H. e. ' Thraces laudat aliquis quia filios lugent matris ex alvo in lucem prodeuntes. Rursus beatos vocant quoscunque ævum deserentes improvisa Parcarum sæva capit mors. Ii quidem viventes universa transeunt ad mala. Hi autem malorum invenerunt remedium morientes.' *Pius.* Lege ad hunc locum Plinium lib. 7. de imbecillitate naturæ humanæ, et Lactantium lib. de opif. Dei, cap. 3. *Lamb.* Vss. 13. aliud habes argumentum: Si Dii mundum fecissent, melior foret hominum, quam aliorum animalium conditio; at longe deterior, et, si rem ipsam attendas, brutis parens videtur natura, hominibus noverca. *Creech.*

Projectus] Longe jactus. *Lamb.*

225 *Vitai auxilio*] *Vitali* habent quidem omnes libri: malim tamen legi *Vitai auxilio*, ut censet Muretus: itaque nunc edendum curavi. *Lamb.* Hoc omnino placet, etsi libri dissentiant. Nam, ut libri habent, *Vitali auxilio*, Latine non dicitur. Sic supra 4. 77. infra 6. 29. et 1151. *Gifan.* Emendat Muret. *Vitai auxilio.* Faber. Sic Virg. Æn. 1. 603. ' omnium egenos.' *Vitai* autem, non *Vitali* auxilio, haud dubie ipse Lucretius scripsit. vide Lamb. et Gif. *Preig.*

Cum primum in luminis oras Nixibus, &c.] I. e. cum primum eum natura ex alvo matris enixæ, longe, seu in conspectum effudit, atque in lucem extulit: quod proinde est, ut si dixisset: cum primum natus seu editus est; vel cum primum manibus nutricis exceptus est, vel, ut Homerus, cum primum inter pedes matris cecidit. sic Homerus Ἰλ. τ. 110. *Ὅς κεν ἐπ' ἤματι τῷδε πέσῃ μετὰ ποσσὶ γυναικὸς*, &c. Sic Papinian. lib. 1. Silvarum, ' tellure cadentem Excepi, fovique sinu.' *Lamb.* Adde Statii locum alterum, qui est Theb. 1. 60. ' Si me de matre cadentem Fovisti gremio,' &c. *Preig.*

227 *Vagituque locum*] Sic Plin. eo quem dixi loco: ' Hominem tantum nudum, et in nuda humo natali die abjicit ad vagitus statim et ploratus, nullumque tot animalium pronius ad lacrymas, atque has protinus vitæ principio.' *Lamb.*

228 *Cui tantum in vita restet transire malorum*] Profert hunc versum Lactantius Firmianus lib. supra prox-

ime a nobis commemorato, cap. 3. his verbis: 'Itaque naturam non matrem esse humani generis, sed novercam: quæ cum mutis tam liberaliter se gesserit, hominem vero sic effuderit, ut inops, et infirmus, et omnis auxilii indigens, nihil aliud possit, quam fragilitatis suæ conditionem ploratu ac fletibus ominari, scilicet, 'Cui tantum in vita restet transire malorum.' Quæ cum dicunt, vehementer sapere creduntur, propterea quod unusquisque inconsiderate suæ conditioni ingratus est. Ego vero illos numquam magis desipere contendo, quam cum hæc loquuntur,' &c. *Lamb.*

230 *Crepitacula*] I. e. crepundia. cum in quibusdam libris manuscr. scriptum reperissem, *Nec crepitacula eis opus est*, non dubitavi, quin ea scriptura a recta et vera, *Nec crepitacula eis opus sunt*, esset depravata. nam quod in omnibus libris vulgatis legitur, *Nec crepitacillis opus est*, et ita in Bertin. non dubito, quin hæc scriptura subdita sit ab eo qui *Nec crepitacula eis opus est*, ferri non posse animadverteret, nec veram excogitare posset. *Lamb.* Ita diserte in libris nostris. Optime. Ita et Lambinus. Marullus, et vulg. *crepitacillis opus*. Vide Indicem. *Gifan.* Codd. *Nec crepitacula eis opus est*, et rectius. Plautus: 'Puero opus est cibum.' *Creech.*

231 *Infracta*] Interrupta. Quoniam facilius pueri blesa verba discunt quam integra: et ut ait Cato libro de filiis educandis: 'Pueri potum et cibum primum buas et papas vocant, et matrem mammam: patrem tatam.' Hinc exiit illud Epigrammatici poëtæ: 'Mammas atque tatas habet Afra: sed ipsa tatarum Dici et mammarum maxima mamma potest.' Consimile est illud Tibullianum 2. 5. 94. 'Balbaque cum puero dicere verba senem.' *Pius.* Fracta, et decurtata. Solent enim patres et matres verbis uti curtatis ad pueros infanteis, non integris. Sic Arnobius lib. 4. de Jove loquens: 'Atque ut fletum poneret ineptissime tractum crepitaculis obticuit auditis: et ad somnos inductus est in mollissimis cunis jacens, et vocibus delinitus est infractis?' *Lamb.* Arnobio, apud Lambinum, comes est Minucius Felix, in Octavii sui exordio: 'Nam negotii, et visendi mei gratia Romam contenderat relicta domo, conjuge, liberis; et quod est in liberis amabilius, adhuc annis innocentibus, et adhuc dimidiata verba tentantibus loquelam, ipso offensantis linguæ fragmine dulciorem.' Quod nutricibus tribuerat Lucretius, parvulis Minucius accommodat, sed simul elegantiorem multo suavidici Poëtæ imitatorem sese præstat, quam Arnobius. Sen. Epist. 84. 'Apes' (Virgilianas illas, de quibus superius locutus fuerat) 'debemus imitari, et quæcunque ex diversa lectione congessimus, separare; melius enim distincta servantur. Deinde adhibita ingenii nostri cura et facultate, in unum saporem varia illa libamenta confundere: ut etiamsi apparuerit, unde sumptum sit, aliud tamen esse, quam unde sumptum est, appareat.' *Preig.*

234 *Queis*] Pro *quæ*. Lego *quis*. h. e. quibus. Obiter corrige Pompeii codicem; in quo ita legitur: 'Atavus quia asta est avi. i. e. pater: ut pueri usurpare solent.' scribendum est *tata* non *asta*. Pius.

235 *Ipsa*] Sua sponte. *Faber.*

Dædala] Artifex, opifex. Lege quæ annotata sunt ad illum locum 1. 7. 'dædala tellus.' *Lamb.*

236 *Principio, quoniam*] Ostendit mundi parteis interire; ex quo vult effici, mundum quoque ipsum interiturum. *Lamb.* Depulsis iis præjudiciis quæ Stoicorum vanitas aut vulgi superstitio opinioni suæ opposuerat, vss. 12. hoc modo disputat: Cum ea sit natura totius quæ partium, et observemus mundi partes, terram viz.

aquam, aërem et ignem subinde mutari, aliquando diminui, et deinde refici; dicendum est totam compagem esse pariter mortalem. *Creech.*

237 *Leves animæ*] Venti. profert hunc versum Nonius. Sic Hor. Od. 4. 12. 2. 'Impellunt animæ lintea Thraciæ.' *Lamb.*

240 *Debet eodem omnis*] Ita veteres nostri, recte *Eodem*, sc. corpore. Vulg. et in quibusdam libris: *omnia eadem.* Lambinus male: *tota eadem.* Gifanius. *Debet tota eadem.* Sic restitui conjectura ductus, cum in duobus libris manuscr. reperissem, *Debet omnia eadem.* *omnia* enim factum est ex *oĩa*; *oĩa*, ex *ota*; *ota*, ex *tota*; *t* autem omissum a librario propter alterum *t*, quod antecedit. Hanc emendationem non probavit Thraso. Videamus ecquam afferat meliorem. sic ait legendum esse, *Debet eodem omnis mundi, &c.* Atqui hæc lectio reperitur etiam in libris Parisiensibus. ex qua facta est illa mendosior, *Debet eadem omnis*, quæ est in omnibus fere aliis impressis. Præterea perspicue argumentum est a partibus ad totum, hoc modo: partes mundi sunt 'mortali corpore præditæ,' i. e. mortales: ergo et totus mundus est idem, h. e. mortalis est. Præterea si forte dicat, 'omnis' idem hic valere quod 'tota;' hæc locutio, 'Debet tota eadem,' &c. longe (opinor) concinnior et elegantior est, quam altera: quamvis 'omnis' interdum usurpetur pro toto. quemadmodum et πᾶς apud Græcos. Postremo hic nihil fere subintelligendum est; aut si quid est, id fit molliter et facile: illic multa, eaque duriter et laboriose. Sic enim explicare necesse est: Debet omnis mundi natura putari constare 'eodem corpore,' hoc est nativo et mortali. *Lamb.* Gifanius, *Debet eodem omnis*, viz. æque nativo et mortali corpore constare. *Creech.*

243 *Ferme*] Μείωσις est; debuit enim plane et diserte concludere. Sed ita alibi locutus est. Donatus, 'ferme' pro facile in Andr. 3. 1. *Faber* et *Creech.*

246 *Fuisse Principiale aliquod tempus, clademque*] I. e. fuisse tempus, quo cælum et terra principium et originem habuerint, et fore cum intereant. Putant item Stoici fore aliquando, ut hic mundus ardore deflagret: et nos Christiani credimus: 'principiale' autem vox est nata a nomine principium, non a princeps: ut alibi diximus. *Lamb.*

248 *Illud in his rebus*] Quod vero præcipuæ partes, et maxima mundi membra, terra, aqua, aër, ignis gignuntur, et intereunt, vss. 59. fusius demonstrat: multæ terræ particulæ in altum feruntur, et aëra componunt; multas auferunt flumina, et in mare volvunt, vss. 14. Aqua item nova indies nascitur, at pars illius vi solis in aërem mutatur, pars in meatibus subterraneis terræ formam induit, vss. 12. Aërem, qui recipit omnes particulas e rebus omnibus perpetuo fluentes, et res illas omnes reficit, nemo dixerit æternum, aut immortalem, vss. 8. De igne denique idem concludendum, cum radii solis, qui unicus est lucis et ignis fons, quolibet momento emissi pereunt, ideoque quod sol ipse reparetur, æque ac lychni et tedæ, omnino confitendum, vss. 25. *Creech.*

Ne arripuisse] Ita quidam libri. In aliis, *corripuisse.* Lambinus, *ne me arripuisse*, male. Hiatus est Ennianus, et Lucretianus. *Gifan.* *Ne me arripuisse.* Sic restitui, non levi conjectura ductus. Nam cum in duobus libris manuscriptis reperissem ita scriptum, *ne arripuisse rearis*, facile adductus sum, ut existimarem, *me* pronomen, quod necessario desideratur, et sine quo neque versus, neque sententia constare potest, esse omissum a librario scriptore propter similitudinem particulæ *ne*: deinde ex *arripuisse*, factum esse *corripuisse* ab aliquo semidocto, qui facile quidem sen-

tiret versum claudicare, sed quid sententiæ deesset, non videret; *ne me arripuisse rearis* autem, i. e. ne forte me existimes per vim, et temere, et sine ratione assumsisse, quasi abs te datum et concessum, id quod sumsi et posui, nempe parteis mundi interituras, &c. Cum hæc scripsissem, Zoilus *arripuisse* pro *corripuisse* probavit, sed *me* additum improbavit, eoque nomine me male hoc modo edidisse pronuntiavit. Atqui primum Latini sermonis consuetudo et ratio non ferunt, ut hic locus ita legatur sine provocabulo *me*. Deinde hiatus Ennianus, quem iste jactitat, hoc loco a Lucretio quæsitus non est: neque Lucretius taleis umquam versus faceret, qualeis iste ructatur. 'Arripere' autem pro assumere non datum ab altero, etiam usurpavit M. Tullius lib. 1. de N. D. 'Primum igitur quidque consideremus quale sit. Arripere enim mihi videmini, quasi vestro jure, rem nullo modo probabilem.' *Lamb.* Pluribus tamen adductis exemplis hiatui isti favet Jo. Ger. Voss. de Arte Gramm. 2. 16. *Hav.*

252 *Principio, pars*] Ad hunc locum usque ab illo versu, 'Illud in his rebus,' sententia pendet: hinc autem incipit probare id quod sumsit, ne quis dicat, eum pro suo jure et quasi per vim 'arripuisse,' ut dixit, non assumsisse. *Lamb.*

254 *Exhalat nebulam*] Verbo 'exhalat' subjunxit casum accusandi, ut Virg. Georg. 2. qui videtur hunc locum imitatus esse: 217. 'Quæ tamen exhalat nebulam, fumosque volucreis.' Idem Æn. 7. 84. 'sævamque exhalat opaca Mephitin.' Iterum Lucret. infr. eod. lib. 464. 'Exhalantque lacus nebulam, fluviique peremnes.' etiam verbo exspirandi, ut sup. 2. 354. 'Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen.' et verbo efflandi, ut inf. eod. lib. 651. 'atque suos efflavit languidus igneis.' *Lamb.*

256 *Pars etiam glebarum ad diluviem*] Profert hunc versum Nonius in voce 'diluvies.' *Lamb.*

258 *Alit, auget*] Ita libri vulg. omnes, et vet. nostri, recte. Multis locis ea conjungit Poëta. Lambinus, *alid.* Gifan. Præterea (inquit) quidquid pro parte sua aliud alit atque auget, id roditur. Olim edideram *quodcumque alid auget. alid* autem, i. e. aliud, ut sæpe alias. mendose autem putabam in vulgatis legi *alit*, per *t*, ex versu qui sequitur paullo post, 'Nam quod cumque alias ex se res auget alitque, Deminui debet,' &c. Nunc receptam scripturam retineo, ut intelligamus, *alit, auget*, posita esse ἀσυνδέτως, ut illa, 'subat, ardet,' 4. 1192. et subintelligamus aliud, seu alias res. *Lamb.*

259 *Roditur*] I. e. diminuitur. Tralatio: quod statim dicit 'limari,' alia tralatione. *Lamb.*

260 *Omniparens*] Virg. Æn. 6. 595. 'terræ omniparentis alumnum.' *Lamb.*

Commune sepulcrum] Sic Catullus de Troja ad Manlium, 'Troja nefas, commune sepulcrum Europæ, Asiæque, Troja virum, et virtutum omnium acerba cinis.' *Lamb.* Plautus 'Communem locum' dixit, in Prol. Casinæ, vs. 19. 'Ea tempestate flos poëtarum fuit, Qui nunc abierunt hinc in communem locum.' *Preig.*

261 *Ergo terra tibi libatur*] Ita vet. et vulg. libri. Lambinus tamen, *limatur*, male. *Gifan.* Ergo terra minuitur ac deteritur. *limatur* autem legendum, non *libatur*. 'tibi' venustatis et concinnitatis causa positum, ut apud Hor. Epist. 1. 3. 'Quid mihi Celsus agit?' Neque vero me movet cimex Zoilus, qui hanc emendationem damnat. satis est mihi, eam probari duodecim viris totius Galliæ doctissimis, ut taceam non pauciores Italos, Germanos, Hispanos, Britannos mihi assentienteis. *Lambin.* Melius *libatur*. Faber et Creech. Nam et ita 'degustant' dixit superius vs.

192. ubi vide Notas. Imo non aliter 'libatam animam' dixit diminutam 3. 716. 'Partibus amissis quoniam libata recessit.' Neque aliter legendum ibid. 214. 'Nil ibi libatum de toto corpore cernas.' ut nec lib. 5. 569. 'Illa ipsa intervalla nihil de corpore libant Flammarum.' De ea vero consuetudine qua 'tibi' hic eleganter vacat, plura collegit Jo. Ger. Voss. de Const. cap. 59. *Hav.*

261 *Et aucta recrescit*] Lucan. 6. 277. 'Illos terra fugit dominos: his rura colonis Accedunt donante Pado.' *Hav.*

264 *Magnus decursus aquarum Undique*] I. e. magnæ aquæ undique decurrentes, sive fluvii in mare delabentes. Lucret. sup. 1. 1030. 'Efficit, ut largis avidum mare fluminis undis Integrent amnes,' &c. cum fluvii ex fontibus originem trahant: fontes ex aquis, subter per terras diditis, et quasi percolatis. *Lamb. Magnus decursus.* Subaudi, Id enim magnus decursus aquarum declarat, &c. *Faber.*

265 *Primum quidquid*] Primum quidque, ut sæpe alias, et quidem paucis post versibus: 'Nam primum quidquid fulgoris deperit eii.' *Lamb.* Quidque, ut sæpe alias, et vs. 285. item vs. 305. 'Nam primum quidquid fulgoris disperit eii.' *Creech.*

267 *Verrentes æquora venti*] Sic inf. 267. et 389. 'Nequidquam, quoniam verrentes æquora venti Deminuunt,' &c. et l. 217. 'Sunt igitur venti nimirum corpora cæca, Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cæli Verrunt.' *Lamb.*

268 *Radiisque retexens æther*] Qui, cum suis ignibus, alitur terræ halitibus humidis, et aquis marinis, sive extenuatis, et longo intervallo quasi percolatis, et dulcibus redditis, sive manentibus etiam salsis. qua de re alibi dictum est. Ex humoribus autem, quos sol non consumsit, nascuntur imbres et pluviæ: qui rursum terram irrigant et madefaciunt, mareque et fluvios redintegrant. Et hic ille est oceanus, quem Homerus facit circum terram fluere, ut vult Arist. Iterantur autem hæc eadem infra eodem libro non longe, 268. et 390. 'quoniam verrentes æquora venti Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol.' *Lambin.* Idem propemodum sonus verborum Virg. tanquam aliud agenti, excidit, in illis, Æn. 4. 118. 'Ubi primos crastinus ortus Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.' Et vs. 65. 'Præterea, si nona diem mortalibus almum Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem.' Propius nostro accedere voluit Statius, ubi 5. Theb. pag. m. 228. ita canit: 'Exoritur pudibunda dies, cælumque retexens Aversum Lemno jubar.' Ubi 'cœlum,' pro caligine cuncta obumbrante atque operiente, posuisse videtur Statius, ut Homerus passim 'aëra' simpliciter, pro aëre spisso, atque opaco, adeoque pro ipsa caligine, &c. ut ex. gr. Il. γ. vs. 389. Ἐκάλυψε δ' ἄρ' ἠέρι πολλῇ. Unde vel in ipsis Sacris Litteris, Eph. 2. vs. 2. ἐξουσία τοῦ ἀέρος appellatur, quæ alibi ἐξουσία τοῦ σκότους, Col. 1. 13. Singularis Statii rursus locus est, 3. Theb. pag. m. 141. qui forsan huc faciat, ubi Amphiaraus in Aphesante monte cum Melampo auguria captans: 'sic fatus, et alto Membra locat scopulo: tunc pluria ignotaque jungit Numina, et immensi fruitur caligine mundi.' *Retexere* autem de dissolutione, quæ paulatim, et quasi filatim fit, quam aptum quamque elegans verbum sit, satis patet. *Preig. Retexens.* Ἀναλύων, καταλύων, resolvens. *Faber.* Penelopes veluti telam. *Hav.*

270 *Percolatur enim virus, retroque*] Fuit hæc quorundam antiquorum Philosophorum opinio, quam commemorat Aristotel. lib. 2. μετεώρ. fluvios ex mari nasci, quemadmodum in idem relabuntur: quia aqua salsa percolata fit dulcis, et ad bibendum

utilis. sic Aristot. δυσθούμενον γὰρ γίνεται τὸ ἁλμυρὸν πότιμον. supra 2. 470. ‘ Et, quo mista putes magis aspera lævibus esse Principiis, unde est Neptuni corpus acerbum, Est ratio secernundi, seorsumque videndi,’ &c. *Lamb.*

270 *Virus*] Humor, seu liquor naturalis. sup. 1. 720. ‘ Ionium glaucis adspergit virus ab undis.’ *Lamb.*

271 *Et ad caput*] I. e. et ad fonteis. iteratur autem hic versus cum tribus deinceps sequentibus, lib. 6. *Lamb.*

272 *Inde super terras fluit*] I. e. ex fontibus fiunt fluvii: qui rursum in mare relabuntur, illudque integrant: ut paullo ante dictum est ad illum locum, vs. 264. ‘ magnus decursus aquarum Undique declarat,’ &c. Sic idem Lucret. sup. 1. 1030. ‘ Efficit, ut largis avidum mare fluminis undis,’ &c. adde et illa ejusdem 2. 589. ‘ Principio tellus habet in se corpora prima, Unde mare immensum volventes flumina fontes Assidue renovent,’ &c. Ad hanc rationem referendum est illud Plautinum in Pœnolo 3. 3. 14. ‘ Viam qui nescit, qua deveniat ad mare, Eum oportet amnem quærere comitem sibi,’ &c. Eodem pertinet illud Homericum Ἰλ. φ. vs. 122. ubi Achilles Lycaonem a se interfectum, pede prehensum, in Scamandrum fluvium jacit. quo facto hæc in eum gloriabundus loquitur: Ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλῆς Αἷμ' ἀπολιχμήσονται, ἀκηδέες· οὐδέ σε μήτηρ Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται· ἀλλὰ Σκάμανδρος Οἴσει δινήεις εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον. i. e. ‘ Hic nunc jaceto inter pisceis, qui tibi ex vulnere sanguinem lingent sine cura: neque te mater lecto aut feretro impositum lugebit; sed Scamander vorticosus in latum maris sinum deferet.’ *Lamb.*

Agmine dulci] Virg. Æn. 2. 782. ‘ leni fluit agmine Tibris.’ sic Ennius lib. 5. p. 64. ‘ Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.’ ‘ agmen’ pro actu et ductu, inquit Macrob. lib. 6. Saturn. *Lamb.*

273 *Qua via secta semel*] Ita leviter et mobiliter fluit hic versus, ut Lucret. fluvium per alveum suum currentem ac labentem nostris oculis subjicere videatur. Repetitur et lib. 6. Lege, si vacas, quæ notavimus ad illum locum Horatii Od. 16. Epod. 48. ‘ Levis crepante lympha desilit pede.’ *Lamb.*

274 *Aëra nunc*] Nunc de aëre disserere incipit. Probat autem, omnia quæ de rebus fluunt, in aërem confluere: aërem autem certa corpora rebus tabescentibus retribuere, ne rerum omnium interitus consequatur. *Lamb.*

275 *Privas mutatur in horas*] Ita omnino legendum. Vide Indicem. Vulg. *oras*. Gifan. Singulas, vel proprias. sed si singulas interpretemur, videbitur legendum, *privas mutatur in horas:* sin proprias, ferri poterit scriptura recepta, *privas mutatur in oras:* ut per ‘ oras proprias’ intelligamus extremitates ignis, aquæ, et terræ. ego tamen *privas mutatur in horas* legi malo, sup. 4. 569. ‘ In multas igitur voces vox una repente Diffugit, in privas quoniam se dividit aureis.’ Probavit hanc emendationem Thraso. Hoc mirum: illud non mirum, quod probavit, ut ejus auctor aut repertor. *Lamb.*

276 *Id omne Aëris in magnum fertur mare*] Semper (inquit Lucret.) quidquid e rebus fluit, in aërem longe lateque usque ab æthere ad terras diffusum fertur. ‘ Aëris mare’ tralatio est: quæ hic non solum ad ornandum, verum etiam ad significandum ac declarandum adhibita est. significatur enim hac tralatione natura aëris mollis et humida: quam idcirco poëtæ effæminarunt, et Junonis nomine appellarunt. *Lamb.* Aëris capacitatem, κύτος. *Faber.*

278 *Fluenteis*] Suo fluxu. *Faber.*

281 *Reccidere*] Sic legendum, et ita habet codex Bertinian. et codex Memm. in utrisque Aldinis autem legitur *Recidere*, per unicum *c*, mendose. *Reccidere* enim dictum, ut 'rettulit,' 'refferre,' 'redducere,' 'remmota,' et simil. apud Virgilium Horat. et apud hunc eundem. *Lamb.* Marullus, *decidere;* male, contra vet. libros. *Gifan.*

Quoniam fluere] Sic sup. 4. 228. et 6. 933. 'Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi.' *Lamb.*

282 *Largus item liquidi fons*] Inf. eod. lib. 597. 'Jam licet hinc fontem scatere, atque erumpere flumen Ex omni mundo,' &c. *Lamb.*

283 *Irrigat cœlum candore*] Ita Manil. 2. 'irriget orbem omnia pervolitans.' Ita et Tertull. de Pompeiis, (urbs est Italiæ) 'Perfudit ignis Pompeios.' *Faber.* Sol enim Fons luminis. Vid. vs. 661. et 4. 375. *Creech.*

284 *Suppeditatque novo confestim*] Sic sup. 4. 376. 'Semper enim nova se radiorum lumina fundunt: Primaque dispereunt, quasi in ignem lana trahatur,' &c. et infra eodem lib. 823. 'Quæ faciunt solis nova semper lumina gigni.' ad quem versum plura. *Lamb.*

285 *Nam primum quidquid fulgoris*] I. e. primum quicque fulgoris ei disperit. *Lamb.*

287 *Succedere soli*] I. e. subire solem, seu succedere sub solem. Sic enim loquitur Cæs. lib. 1. de B. G. 'Ipsi confertissima acie, rejecto nostro equitatu, phalange facta, sub primam nostram aciem successerunt.' Idem lib. 2. 'Testudine facta portis succedunt, murum subruunt:' et Virg. Georg. 3. 418. 'Aut tecto assuetus coluber succedere, et umbræ.' Idem lib. 4. 227. 'atque alto succedere cælo.' *Lamb.*

290 *Qua nimbi*] Legendum arbitror, *qua nubes cumque feruntur.* Lamb.

294 *Ni suppeditet*] Nisi suppetat: absolute enim accipiendum. *Lamb.*

295 *Quin etiam nocturna tibi*] Negat Aristoteles lib. 2. μετεώρ. simile esse lumen solis ceteris luminibus et flammis, quæ humido aut pingui aluntur, si aluntur. nam cetera lumina (inquit) continenter mutantur, neque umquam sunt eadem: at solis lumen semper est unum et idem. quod si verum esset, solem humoribus ali: non solum quotidie novus sol oriretur, sed semper et assidue novus esset: quod falsum atque absurdum est. *Lamb.*

296 *Pendentes Lychni*] Virg. Æn. 1. 730. 'dependent lychni laquearibus aureis.' *Lamb.* Plures locos colligit Macrob. Sat. 6. 4. *Hav.*

297 *Fulguribus*] I. e. fulgoribus, ut sæpe alias. *Lamb.*

298 *Ardore ministro*] Ardoris opera; ita efficiente ardore. *Faber.*

299 *Suppeditare*] Nunc ἐνεργητικῶς, subministrare, præbere, πορίζειν. *Lamb.*

Tremere] Notat tremulum astrorum lumen. *Faber.* Tremulos radios spargunt lychni et tedæ. *Creech.*

300 *Constant: instant*] Epanaphora. *Lamb.*

302 *Celeri*] Celeriter lumen suboritur, unde, &c. *Faber.*

Toleratur] Sustentatur. Sic Cæsar dixit lib. 1. de Bel. Gall. 'Domi nihil erat, quo famem tolerarent.' in cod. Memmiano tamen legitur *celeratur*, et ita in Florentinis: omnino mendose. *Lamb.* Nescio cur lectioni illi irascatur Lambin. quum recte legas *celeratur*, uti quoque exstat in utroque Lugd. Bat. et apte ad sensum Lucretianum, qui hic non vult ostendere *tolerari*, i. e. sustentari, exitium eo modo quo 'famem tolerari' dixit Cæsar, verum in eo totus est, ut evincat novo lumine assidue et e vestigio vetus exstingui (conf. sup. vs. 284. 285.) atque ita inquit 'exitium flammæ,' i. e. fulgor tedæ dispersus, 'celeratur,' seu accelera-

tur novæ flammæ origine. Lusit vero pro more suo Lucretius in sonus repetitione 'celeri celeratur.' *Hav.*

304 *Subortu*] Sic legendum, *subortu*, uno vocabulo, a verbo suborior, quod est, in alterius locum orior. Lucret. 1. 1048. 'Quare etiam atque etiam suboriri multa necesse est:' et 2. 1137. 'Unde queat tantum suboriri, ac suppeditare,' &c. *Lamb.*

305 *Et primum quidquid*] I. e. et primum quicque. *Lamb.*

Flammai] Cod. Memmian. habet *flammarum*, et ita Florentin. ego tamen nihil muto. *Lamb.*

307 *Denique*] Colligit omnia corruptionem pati, et æra et lapides. Simile illud Ovidian. 'Ergo cum lapides, cum dens patientis aratri Depereant ævo; carmina morte carent.' *Pius.*

Denique non lapides, &c.] Superiora argumenta confirmat vss. 12. Quæ solidissima videmus, sentiunt vires temporis, et putrescunt. turres, templa, Deorum simulachra (nec illa Numen ipsum sustentare potest) quis non videt quotidie labantia? Saxa denique, quæ integra vidimus brevi tempore labefacta sunt, et montibus avulsa cadunt. Quis autem dicat illa ab æterno extitisse, quæ temporis finiti vires perferre nequeant? *Creech.*

Ab ævo] A tempore, a temporis longinquitate. *Lamb.*

309 *Fatisci*] Defatisci? Attius: 'Tamen haud fatiscar, quin tuam opem implorem.' Idem: 'Vereor, si umquam fatiscar facere quicquid quibo boni.' Idem valet *fatisco.* Lucretius sup. 3. 459. 'et (ut docui) simul ævo fessa fatiscit.' *Lamb.*

310 *Procellere*] Vi ante venire: *percellere* proprie urgere significat et impellere. Scribit Gellius circium ventum 'honustum plaustrum percellere.' in Donato proverbium: *Plaustrum percellis:* ubi mendum sit nec ne video posse ambigi: cum austrum percellere ventum naufragium molientem sit proverbialis locutio: qua Plautus utitur: vel propter populos illos, de quibus meminit Gellius, qui cum austro bellum gesserunt; vel quod ictus irritos facit, qui cum austro pugnat. *Pius.*

Fati protollere fines] Ita ex vet. librorum vestigiis restitui. *Protollere fines*, i. e. proferre. Adlusum ad id, quod l. 78. Vulgati, *procellere.* mendose. Vet. libri, *protollere.* Gifan. Secutus eram initio codicem Bertinian. et Vatic. et vulgatos fere omneis, Paris. utrosque Venetos, Lugdunenseis: in quibus est *procellere.* Nunc ex aliis vet. libris, qui, ut olim lectori indicavi, habent partim *protellere*, partim *prætollere*, *protollere* edendum curavi: quod tamen non dissimulabo, homini cuidam de me male merito, qui me læsit nulla injuria lacessitus, in mentem venisse, ne quod in altero reprehendo, in eo ipse peccare reperiar. 'Protollere' autem 'fineis fati' dictum pro diem mortis proferre. Usus est hoc eodem verbo et Plautus non semel, neque uno loco. Sed uno, atque altero exemplo contenti erimus. sic Casina 2. 8. 11. 'Protollo mortem mihi.' Ibidem 3. 5. 43. 'quia si cedes Uxorem Olympioni, neque tuam, neque suam, Neque viri vitam sinet in crastinum protolli.' *Lamb.*

312 *Denique non monumenta virum dilapsa videmus*] Hunc versum Lucretii non esse dejerare possim; probare autem, hic labor est: sed qui sensum aliquem veteris Musæ habent, ii pedibus in sententiam nostram ibunt. Certe minus in clausula orationis dicit quam in principio dixerat. *Faber.*

313 *Cedere proporro*] Nihil mutavi in hoc versu. veruntamen non celabo lectorem, in codicibus quattuor manuscr. Vat. Tett. Faërn. Memmian. ita legi, *Quærere proporro sibi cunque senescere credas?* cujus scripturæ ra-

tionem exputare non possum. docti quidam in voce *proporro* mendum subesse suspicantur, et legendum *proretro* censent. Ego nunc utrumque versum, et eum qui in codicibus antiquis reperitur, et eum qui in vulgatis et recentioribus, spurium et suppositum esse arbitror. *Lamb.* *Quærere proporro sibi cumque senescere credas?* Ita libri vet. In quibusdam, *omnique.* Sententia videtur: ut credas, ea quærere sibi aliquando senectutem. Haud scio etiam, an sit spurius. Marullus primus et hunc depravavit: *Cedere proporro subitoque senescere casu.* Quæ hæc est impudentia? *Gifan.* *Cedere proporro subitoque senescere casu?* Ita constanter habent vet. libri, nisi quod in quibusdam legitur, *Omnique proporro subitoque senescere casu?* Sed vide quam in hoc genere literarum nil quidquam neglectui sit. Istud *omnique* vitiosum est, neque erit unquam, id ut vel *διανοίας* vel metri ratio pati possit; et tamen ejus unius voculæ ope vestigia veræ lectionis deprehendimus. Sed largiori sermone opus est; cujus veniam petimus. Dixerat antea: Nonne lapides et structuræ ædificiorum ruunt, et turres ac saxa ab ævo vincuntur? nonne ipsa templa, sedentibus, atque etiam invitis Diis, senio defessa labuntur? Omniaque ut porro, cujus illa cumque generis sint, senescere, abire, obire, perire ut credas, nonne et silices ipsos, rupesque, solidissima terræ corpora, senescere ante oculos vides? Nunc locum integrum exponam, et ita exponam, uti distingui et legi debere videtur: *Denique non lapides quoque vinci cernis ab ævo? Non altas turres ruere, et putrescere saxa? Non delubra Deum, simulacraque fessa fatisci? Nec sanctum numen fati protollere fines Posse? neque adversus naturæ fœdera niti?* *** [hinc versum sustuli.] *Omniaque ut porro subitoque senescere credas, Non ruere avolsos silices a montibus altis?* Repetendum autem ἀπὸ κοινοῦ *cernis* ex vs. 1. unde ceteræ interrogationes pendent. De usu hujus particulæ 'cumque' dicerem quod fortasse non pœnitendum esset; sed satis in præsens fuerit, unicum Horatii locum, qui doctos torsit, afferre, Od. 1. 32. 15. 'mihi cumque salve Rite vocanti.' Addam tantum, in versu illo, *Non delubra Deum, Simulacraque fessa fatisci?* videri posse, quamquam nil affirmo, legendum, *Simulacraque fissa fatisci?* Nam et huc respexisse Hor. Sat. 2. 5. 39. arbitror, 'seu rubra canicula findet Infantes statuas,' &c. Dein cum 'fessus' et 'defessus' fiant a fatisci et defatisci, valde mihi credibile sit scripsisse hoc loco Lucretium, *fessa fatisci?* Scimus tamen ædificiis, templis, muris, ætatem, senium, &c. tribui, atque adeo stare posse *τὰ fessa;* et qui id probabit, nihil fecerit; nam id, ad me quidem, nihil est; conjecturam enim affero, non emendationem. *Faber.* Gifanius *Quærere pro porro sibi cunque senescere credas.* i. e. ut credas ea aliquando sibi quærere senectutem: sed melior vulgata lectio. Faber autem rejicit, *Denique non monumenta, &c.* et legit, *Omniaque ut porro, subitoque senescere credas, Non ruere avulsos, &c.* Sed huic etiam conjecturæ vulgatam lectionem libenter præferam. *Creech.* Placet Vossii seu conjectura, seu lectio, ita distinguenda: *Quæ ruere proporro ibi, conque senescere credas? Ibi,* ubi nempe dilapsa ea jam videmus; *conque senescere,* pro, et consenescere, ut passim. *Preig.*

314 *Non ruere avolsos*] Hunc versum profert Nonius in voce 'silices.' *Lamb.*

318 *Tormenta ætatis*] Tralatio est, vel a tormentis bellicis, vel a quæstionibus. *Lamb.*

Privata] Refer ad vocem 'saxa,' non 'tormenta.' *Lamb.*

319 *Denique jam tuere*] *Tuere,* aspice, a verbo tuor. Denique aspice

hoc cælum, inquit. sic Ennius, 'Aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Jovem.' *Lamb.* Vss. 6. illos refutat, qui omnia e cœlo oriri, et in cœlum iterum resolvi sentiunt, et tamen cœlum ipsum immortale et æternum asserunt; nam quod in alias res vertitur, et quod ex iis rebus solutis reparatur et reficitur, id nativum prorsus et mortale. *Creech.* Pacuvius Chryse: 'Hoc vide, circum supraque quod complexu continet Terram, quod nostri cœlum memorant, Graii perhibent æthera; Quidquid est hoc, omnia is animat, format, alit, auget, serat, Sepelit, recipitque in sese omnia, omniumque idem est pater. Indidemque eadem, quæ oriuntur, de integro æque eodem occidunt.' Quem nostrum fuisse imitatum docet Scaliger ad Varr. de L. L. p. 31. ubi vide plura. *Hav.*

320 *Amplexu*] Ambitu. M. Tull. ex Eurip. 'Qui tenero terram circumactu amplectitur.' *Lamb.*

Quod procreat ex se] Tamquam pater. *Lamb.*

324 *Deminui debet*] Sic habent codices manuscr. Vaticanus, Tettian. Faërn. Memm. Bertin. typis impressi vero, *Diminui debet.* Lamb. *Deminui*] Ita fere libri vet. Marullus, vulg. *Diminui.* Gifan.

325 *Præterea, si nulla fuit, &c.*] Mundi novitas vss. 14. probatur, tum ex eo, quod historiæ omnium antiquissimæ Thebano aut Trojano bello superiores non sint, ut esse deberent, si mundus foret, non dico æternus, sed multo vetustior; tum ex eo quod artes omnes recens adinventas habemus, siquidem authores omnium memorantur; cum, si mundus nunquam cœpisset, deberent artes, ac potissimum vitæ utiles, semper extitisse. Macrobius in Somn. Scip. 2. 10. 'Quis non hinc existimet mundum quandoque cœpisse, nec longam retro hujus ætatem, cum abhinc ultra duo retro annorum millia de excellenti rerum gestarum memoria ne Græca quidem extet historia? Nam supra Ninum, a quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum est. Si enim ab initio, imo ante initium fuit mundus, ut philosophi volunt, cur per innumerabilium seriem seculorum non fuerat cultus, quo nunc utimur, inventus. Non literarum usus, quo solo memoriæ fulcitur æternitas? Cur denique multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate pervenit? Ut ecce Galli vitem, vel cultum oleæ Roma jam adolescente didicerunt; aliæ vero gentes adhuc multa nesciunt, quæ nobis inventa placuerunt. Hæc omnia videntur æternitati repugnare, dum opinari nos faciunt certo mundi principio singula quæque cœpisse.' *Creech.*

Genitalis] Principialis, seu potius gignens, aut ad gignendum pertinens. de qua voce sup. satis multa l. 11. *Lamb.*

327 *Supra bellum Thebanum*] Supera, i. e. supra: de quo alias diximus. Fuit autem bellum Thebanum antiquius Trojano. lege Macrob. lib. secundo comm. in Somn. Scip. ubi eadem fere argumenta leges adversus mundi æternitatem. *Lamb.* Paulo antiquius clade Trojana; paulo, inquam, cum constet quosdam duces bello Trojano interfuisse, quorum patres Thebas oppugnarint. *Faber.*

331 *Summa*] Mundus. *Lambin.*

334 *Nunc etiam augescunt*] Codd. Vatic. habet, *Nunc autem augescunt.* sic Demosth. Philipp. nona, quæ vulgo tertia inscribitur, ait, cum alia multa sua ætate immutata et meliora facta esse, et crevisse, tum ea maxime quæ ad rem militarem pertinent: Ἐγὼ δὲ ἁπάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, πολλῶν εἰληφότων ἐπίδοσιν, καὶ οὐδὲν ὁμοίων ὄντων τῶν νῦν τοῖς πρότερον, οὐδὲν ἡγοῦμαι πλέον, ἢ τὰ τοῦ πολέμου κεκινῆσθαι καὶ ἐπιδεδωκέναι. et Aristoteles lib. de Rep. 7. 11. ubi quærit, utrum urbes muris

esse munitas, an, ut Spartam, nullis mœnibus sæptas oporteat, ait, suis jam temporibus multa et telorum et tormentorum genera ad urbium expugnationes exquisitissima ac perfectissima esse reperta quæ antiquioribus fuerint ignota. *Lamb.*

335 *Organici*] Ut tibicines, fidicines, citharœdi. sup. 2. 412. 'Ac musæa mele, per chordas organici quæ Mobilibus digitis expergefacta figurant.' *Lamb.*

336 *Denique natura hæc*] Lege Lactantium, Firmian. de Falsa Sapient. lib. 3. 16. ubi hunc locum profert. *Lamb.* Notandum maxime; Intelligit enim physicam. Plane eadem ratione Horat. qui interdum audacior est, de Pythagora 1. 28. 15. dixit, 'naturæ non sordidus auctor.' Ratio autem hoc loco philosophia est. *Fab.*

337 *Et hanc primus*] Quocirca non immerito illud de se prædicavit, quod est initio lib. 4. et in lib. 1. non longe ab extr. 'Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita solo,' &c. *Lamb.*

338 *In patrias qui possim vertere*] Qui possim convertere in Latinum sermonem. Fuit enim Lucretius Romanus. *Lamb.* Pro, vertam. Exempla alibi: nisi ita intelligas, superbiusculum fuerit; quamquam vera prædicat, quis enim ante Lucretium? *Faber.*

339 *Quod si forte fuisse ante hac, &c.*] Huc pertinent ea quæ sunt apud Platonem in Timæo non longe a princip. ubi senex ille Ægyptius sacerdos cum Solone loquens, ait, Græcos semper esse pueros, neque quicquam antiquum nosse, propterea quod multis non uno tempore in Græciam vel ab ignibus, vel ab aquarum diluvionibus cladibus importatis, non potuerit a majoribus ad posteros rerum præteritarum cognitio quasi per manus tradita pervenire. Nonnulli autem legunt hinc, *Quod si forte fuisse ante hæc eadem omnia credis, &c.* Lamb. His argumentis nonnulli philosophi hoc modo respondent, olim artes istæ viguerunt, quæ nunc florent, sed aliquando ignis, aliquando aqua delevit, vel terræ motus hausit humanum genus: inde jam novæ videntur nobis et recentes. Hoc responsum retorquet Poëta vss. 13. Nam orbem aliquando ignibus perustum, aliquando aquis obrutum, aut terræ motibus diruptum nemo sanus æternum dixerit: ideo enim hominem dicimus mortalem, quoniam illis morbis tentatur, qui in alios vehementius incidentes eos abstulerunt. *Creech.*

340 *Vapore*] Calore. *Lamb.*

343 *Cooperuisse*] In verbo 'cooperuisse' duæ vocales *oo* coolescunt in unam syllabam: ut sup. 2. 1060. 'Tandem cooluerint ea quæ conjecta repente, Magnarum,' &c. *Lamb.* Huc pertinent illa, quæ de literarum inventione Cadmo attributa, aliisque, disputat Diodorus Siculus lib. 6. 'Postmodum Græcia diluvio oppressa, cum plurimi homines periissent, et literarum quoque monumenta deleta sunt,' &c *Hav.*

347 *Tentarentur*] Pulchre dictum, 'tentari morbo,' 'periculo,' 'incommodo.' sic 1. 632. 'Quæ nondum clueant ullo tentata periclo.' et 2. 966. 'nullo primordia posse dolore Tentari.' *Lamb.*

Ibi si tristior incubuisset Causa] Hoc negat metuendum esse Aristot. lib. de Mundo cap. 5. Quinetiam ait diluviones aquarum, et incendia, deflagrationesque terrarum ad salutem universi valere, his verbis: Ἥ τε γῆ φυτοῖς κομῶσα παντοδαποῖς, &c. τὴν ἀγήρω φύσιν ὁμοίως τηρεῖ· καίτοι καὶ σεισμοῖς τινασσομένη, καὶ πλημμυρίσιν ἐπικλυζομένη, πυρκαΐαις τε κατὰ μέρος φλογιζομένη. ταῦτα δὲ πάντα ἔοικεν αὐτῇ πρὸς ἀγαθοῦ γινόμενα, τὴν δι' αἰῶνος σωτηρίαν παρέχειν. σειομένης τε γὰρ διεξάττουσιν αἱ τῶν πνευμάτων παρεμπτώσεις κατὰ τὰ ῥήγματα τὰς ἀναπνοὰς ἴσχουσαι, καθὼς ἄνω λέλεκται. καθαιρομένη τε ὄμβροις, ἀποκλύζεται πάντα τὰ νοσώδη. πε-

ῥιπνεομένη δὲ αὔραις, τά τε ὑπ' αὐτὴν, καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτὴν εἰλικρινεῖται. καὶ μὴν καὶ αἱ φλόγες μὲν τὸ παγετῶδες πιαίνουσιν. οἱ πάγοι δὲ τὰς φλόγας ἀνιᾶσι. καὶ τῶν ἐπὶ μέρους τὰ μὲν γίνεται, τὰ δ' ἀκμάζει, τὰ δὲ φθείρεται. i. e. 'Et terra stirpibus et plantis variis ornata ac vestita, &c. naturam senectutis expertem pariter retinet: cum tamen et motibus concutiatur, et ab aquis inundantibus obruatur, et incendiis non tota quidem, sed quibusdam suis partibus deflagret. Hæc autem omnia videntur ei boni gratia evenientia æternam salutem afferre. Nam et cum concutitur, dissiliunt ac difflantur interjecti spiritus, respirandi viam per terræ parteis effractas reperientes, quemadmodum supra dictum est: et cum imbribus purgatur, rebus omnibus insalubribus et morbosis abluendo levatur: cum autem a ventis perflatur, et quæ sub ea sunt, et quæ supra, pura redduntur. Jam vero flammæ quidem id quod glaciei natura præditum est, densant: conglaciationes autem flammas remittunt, et rerum singularium aliæ oriuntur, aliæ florent, aliæ intereunt.' *Lamb.*

348 *Darent late cladem*] Pro *dedissent*. Ter. in Adelph. 1. 2. 27. 'Nam si esset unde id fieret, faceremus,' pro, si fuisset, et fecissemus. Aliter locus ille intelligi non potest; Demea enim et Micio jam tum in re ampla erant. *Faber*. Virg. 2. 310. 'Jam Deiphobi dedit ampla ruinam, Vulcano superante, domus.' qui et alibi sæpe sic locutus est. *Hav.*

352 *Præterea, quæcunque*] Hoc eodem argumento, atque adeo iisdem versibus supra lib. 3. usus est, ubi probare conatur, animum esse mortalem. Quare quæ ad locum illum notavimus, inde repetat lector, si quid requiret. *Lamb.* Nihil æternum aut immortale agnoscit Epicurus, præter corpora perfecte solida, inane, et *τὸ πᾶν*, universum: at mundus non est corpus perfecte solidum, nec inane, neque, cum infiniti sint mundi, hæc compages potest dici universum: vss. 24. vid. 3. 808. *Creech.*

363 *Quis locus*] Mss. optimi *qui*, et ita sæpe *aliqui* pro *aliquis*, ut ad Tertulliani Apolog. docuimus. *Hav.*

369 *Conruere hanc rerum*] Ita vet. libri. Lambinus tamen, *Proruere;* male. *Gifan.*

372 *Exspargi*] *Expargi*, sive *exspargi*, recte, et hoc loco nonnulli legendum censent, ut in Variantibus Lectionibus apparet. Vide Voss. ad Catull. pag. 170. *Preig.*

374 *Haud igitur lethi*] Sic 3. 829. de anima: 'Haud igitur leti præclusa est janua menti.' Emenda obiter Ovidium; occasione enim quamlibet levi uti volo. Locus est 2. de Ponto Eleg. 7. 'Sed quia res timida est omnis miser, et quia longo Tempore lætitiæ janua clausa meæ est.' Legendum *janua clausa mea est*. Jamdiu est, inquit, cum ad me lætitia non revisit: scilicet illi 'janua mea' occlusa est. *Faber.*

376 *Sed patet*] Sed janua leti valde late et vaste retrorsum patefacta est. *Lamb.* Virg. 2. 661. 'Patet isti janua letho.' *Hav.*

377 *Quare etiam nativa, &c.*] Ex eo quod finem habiturus est Mundus concludit vss. 4. initium habuisse: nam quod aliquando peribit, olim periisset. *Creech.*

380 *Contemnere vireis*] In duobus manuscr. codicibus scriptum erat *contempnere:* quod eo notavi, ut intelligat lector, eodem errore ductos esse eos qui 'contempsi,' 'contemptum,' 'sumpsi,' 'sumptum,' et similia, scribunt cum *p*, atque eos qui 'contempno,' 'dampno,' 'tempto,' et similia. *Lamb.*

381 *Denique tantopere, &c.*] Aliud demum argumentum deducit vss. 36. a pugna continua (elementorum) præcipuarum mundi partium. Cum enim ignis cum aqua committatur, et modo

incendia, modo eluviones superent, quidni tandem cum totius mundi ruina hæc concertatio terminetur? Quod vero magna incendia et diluvia contigerint, de Phaëthonte et Deucalione fabulæ demonstrant, nam Igne vastata, et aquis obruta erat terra, licet poëtæ inepte finxerunt incendium istud et diluvium interventu Deorum erupisse, et cessasse. *Creech.*

Cum maxima mundi Pugnent membra, pio nequaquam concita bello] Cum maximæ mundi partes inter se pugnent, impio bello concitatæ, quale est bellum civile et intestinum. Hæc est illa fortasse pugna, quam finxit Hom. Ἰλ. *υ.* qui inscribitur *θεῶν μάχη*, inter Apollinem et Neptunum: per 'Apollinem' enim sol significatur; per 'Neptunum' mare, et aquarum natura. Hi igitur posteaquam satis diu inter se decertarunt, cedunt ad extremum inter se, quia par erat, et id quod ab altero alitur, cum suo pabulo non diutius pugnare: et alterius pabulum, ab eo cujus pabulum est, non superari, neque ad nihilum redigi. Quod significat Homerus eo quem dixi libro. Apollo enim, per quem sol et ardor significatur, pugnans cum Neptuno, per quem humor et mare, sinit ad extremum se vinci. Nam si sol omnem humorem ebiberet atque exhauriret, hic pulcherrimus mundi ornatus ardore conflagraret. *Lambin.*

382 *Membra*] Elementa, &c. *Fab.*

384 *Et Vapor*] Et calor. *Lamb.*

385 *Omnibus epotis humoribus*] Omnibus exhaustis humoribus. quod cum fiet, ut nos Christiani futurum credimus, tum non solum totus orbis terrarum, sed etiam mundus hic universus, flammis consumtus, interibit. *Lamb.*

Exsuperarint] Superiores fuerint. *Lamb.*

386 *Conata*] Sic Accius apud Nonium: 'Ego incipio. conata exsequar.' et Cornel. Nepos in Dione: 'Verens, ne prius consilium aperiretur suum, quam conata perfecisset.' *Lamb.*

387 *Tantum suppeditant*] Vel accipe ἐνεργητικῶς, tantum humoris suppeditant: vel absolute, usque adeo suppetunt, ἀρκοῦσι. *Lamb.*

388 *Diluviare*] Diluvio obruere. *Lamb.*

393 *Spirantes*] Πνέοντες. M. Tullius lib. 3. ad Quintum fratrem, 'In primisque Ἄρη πνέων Q. Scævula.' *Lamb.*

394 *Cernere*] Decernere, et controversiam dijudicare, ac finire. sic Pacuvius: 'Et æquum, et rectum est, quod postulas, jurati cernant.' sic dicimus, vitam cernere. Ennius p. 61. 'Ferro, non auro, vitam cernamus utrique.' Idem p. 204. 'Ter sub armis malim vitam cernere, quam semel modo parere.' Iterum Lucret. sup. 4. 965. 'Nantæ cum ventis contractum cernere bellum.' *Lamb.*

395 *Superantior*] Ἐγκρατέστερος, κρείττων, potentior, validior. *Lamb.*

396 *Regnarit*] *Superarit*, et vs. 399. *Terrasque perussit*, Gassendus. *Creech.*

397 *Ignis enim superavit*] Ex fabulis poëtarum hoc dicit, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ. quod ostendit ille versus, 'Scilicet ut veteres Graium cecinere poëtæ.' *Faber.*

Ambens] Participium est vel a verbo ambedo, vel a verbo ambio, ut sit positum ambens pro ambiens. *Lamb.* Quidam libri, *ambiens.* Gifan. I. e. Ambedens ab ambedo: sic ambesse pro ambedere: alii *ambiens. Creech.*

398 *Avia cum Phaëthonta*] Nota est fabula Phaëthontis, et eam persequitur Ovid. Met. lib. 2. initio. Plato in Timæo, quid hæc fabula significet, docet, ut mox dicemus. *Lamb.*

400 *At pater Omnipotens*] Ovid. Met. 2. 304. 'At pater omnipotens superos testatus et ipsum, Qui dederat currus,' &c. Virg. Æn. 6. 592. 'At pater omnipotens densa inter nubila telum,' &c. *Lamb.*

401 *Repenti fulminis ictu*] I. e. subito et repentino; *repens* enim et *repentinus* æque invenitur apud poëtas aliosque scriptores; Virg. Æn. 12. 313. 'Quo ruitis? quæve ista repens discordia surgit?' Val. Fl. Argon. 2. 91. 'Insonuit: vox inde repens ut perculit urbem.' Ubi ex Cicerone et Livio plura loca Carrio collegit. *Haver.*

402 *Deturbavit equis in terram*] Sed excepit eum Eridanus, 'fumantiaque abluit ora,' inquit Ovid. Aristotel. autem περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. scribit, Electridas insulas in latebris et recessu Adriæ; ab Eridano fluvio quondam fuisse exaggeratas; et etiam nunc videre licere paludem ei fluvio propinquam, cujus aqua calida est, ex quaque odor exspiratur tæterrimus; hujus autem loci incolas dicere, Phaëthontem fulmine percussum, in hanc paludem decidisse. *Lamb.*

404 *Trementis*] Ov. Met. 2. 398. 'Colligit amentes et adhuc terrore paventes Phœbus equos, stimuloque dolens et verbere sævit. Sævit enim natumque objectat et imputat illis.' *Pius.*

407 *Quod procul a vera nimis est ratione repulsum*] Idem et Platoni videtur in Timæo, cujus hæc verba sunt: Τὸ γὰρ οὖν καὶ παρ' ἡμῖν λεγόμενον, ὥς ποτε Φαέθων Ἡλίου παῖς τὸ τοῦ πατρὸς ἅρμα ζεύξας διὰ τὸ μὴ δυνατὸς εἶναι κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὁδὸν ἐλαύνειν, τάτ' ἐπὶ γῆς ξυνέκαυσε, καὶ αὐτὸς κεραυνωθεὶς διεφθάρη, τοῦτο μὲν μύθου σχῆμα ἔχον λέγεται. Τὸ δ' ἀληθές ἐστι τῶν περὶ γῆν καὶ κατ' οὐρανὸν ἰόντων παράλλαξις, καὶ διὰ μακρῶν χρόνων γιγνομένη τῶν ἐπὶ γῆς πυρὶ πολλῷ φθορά. i. e. 'Nam quod etiam apud nos dicitur, Phaëthontem Solis filium, olim patris curru juncto, propterea quod non potuerit patria via aurigari, et ea quæ sunt in terra exussisse, et ipsum fulmine percussum periisse, hoc quidem dicitur per fabulæ figuram: re vera autem significatur et eorum quæ sunt in terra, eorumque quæ in cælo et cum cælo moventur, immutatio, tum is, qui fit, longo intervallo interposito, rerum quæ in terra sunt, multis ignibus grassantibus, interitus.' Aristoteles item Phaëthontis fabulam refert ad incendia et flammas ex cælo profectas, quæ parteis mundi ad orientem spectanteis exusserunt. sic enim ille libro quarto de mundo, in extremo: Πυρκαϊαί τε καὶ φλόγες, αἱ μὲν ἐξ οὐρανοῦ γενόμεναι πρότερον, ὥσπερ φασὶν ἐπὶ Φαέθοντος, τὰ πρὸς ἕω μέρη κατέφλεξαν, &c. i. e. 'Incendia et flammæ, eæ quidem quæ ex cælo antea exortæ, quemadmodum ferunt Phaëthontis ætate, parteis orientaleis exusserunt,' &c. Ita autem restituit hunc versum Adr. Turneb. vulgo enim legitur, *a vera est animi ratione repulsum.* Lamb. *A vera nimis est ratione repulsum.* sic vet. libri. Marullus, *vera est animi.* Et ita vulg. vide supra, 2. 644. *Gifan.* Melius *vera nimis est.* Creech.

410 *Aliqua ratione revictæ*] I. e. aliqua ratione vicissim victæ. *Lamb.*

413 *Ut fama est hominum, multas quando obruit urbeis*] Sic est distinguendum: quod loquendi genus agnoscent Latine docti. Marc. Tull. pro Cluentio: 'Non timuisse si minus vim Deorum, hominumque famam,' &c. Idem pro Sylla: 'At si tibi nos peregrini videmur, quorum jam et nomen, et honos inveteravit et huic urbi, et hominum famæ, ac sermonibus,' &c. Idem de Harusp. Resp. 'Mitto illam veterem ab ipsis Diis immortalibus, ut hominum fama est, Hetruriæ datam disciplinam.' *Lamb.* Hanc scripturam et interpunctionem agnoscunt omnes libri. Lambini lectio non placet, *est hominum: urbes.* Gifan. Vossium vide ad Catull. p. 215. qui dum a Creechio refellitur, non tamen immerito, perperam in vulgatis exemplaribus, invitis libris antiquis, *urbes* repositum dicit pro *undis.* Ego Gifanio accederem, cujus lectio seu conjectura sim-

plicissima est. *Preig.* Gifanius, *Ut fama est, hominum multos quando obruit undis.* Vossius, *Hominum multas*, i. e. Crimina hominum, sive impios homines. At quid hic loci Lucretius cum criminibus hominum? profecto Epicureus nunquam credidit istas aquas ad eluenda hominum peccata fuisse terrarum orbi immissas. *Creech.*

Multas quando obruit urbeis] Cum reperissem scriptum in Cod. Vatican. *multas quando obruit ūbis*, reposui *urbeis*. nam sæpe observavi, in libris veteribus lineam parvam supra duci pro *r*, ut 'coōta,' pro 'coorta,' 'tūba' pro 'turba,' 'ōdine' pro 'ordine.' Præterea sine ulla varietate sic habet liber Florentiæ impressus. Non probavit hanc emendationem Zoilus. quid mirum? quæ dulcia sunt, amara videntur ei qui febrem habet, aut cui alioqui palatum corruptum est. Atqui satis ostendi hoc genus loquendi 'ut fama est hominum,' bonis scriptoribus esse usitatum. Jam vero hoc *multas obruit urbeis*, homines qui aliquid videant in his litteris, agnoscent, et probabunt: illud contra *hominum multos obruit undis*, non item: ut taceam, quod, cum Lucretius significare velit insignem diluviem, non satis eam his verbis exprimeret, 'multos hominum,' sive 'multos homines obruit undis.' quid est enim multos homines undis esse obrutos? si centum, si quinquaginta obruti sunt, multi obruti sunt. At nunc ex hac mea lectione multæ urbes obrutæ sunt. Quæ verborum sententia cum Lucretii sensu consentanea est. Confirmat denique hanc lectionem historia, nuntia vetustatis, et testis temporum præteritorum. Qua de re sic Arnob. lib. 1. 'Terrarum validissimis motibus tremefactæ nutant usque ad periculum civitates. Quid? hiatibus maximis interceptas urbeis cum gentibus superiora tempora non viderunt? aut ab hujusmodi casibus fortunas habuere securas?' His adde quæ de urbibus terræ motu absumtis canit ipse Lucr. l. 5. 584. 'In Tyria Sidone quod accidit,' &c. Disrumpatur igitur Zoilus. *Lamb.*

416 *Constiterunt*] Repressi et cohibiti sunt, vel se cohibuerunt. *Lamb.*

417 *Sed quibus ille modis*] Nunc aggreditur ad explicandum, quo pacto ex corporibus primis, quæ neque consilio, neque certo fœdere inito moventur, factus sit mundus. Totus autem hic locus de mundi et partium mundi concretione videtur prope ad verbum expressus (nisi quod uberius a Lucretio tractatur) ex iis quæ exponuntur a Plutarcho libro primo περὶ τῶν ἀρεσκόντ. quæ suis locis membratim et particulatim referam: nunc autem universa Latine reddam, quod existimem ea magnam lucem huic loco allatura. Sic igitur Plutarchus, ut quidem Latine vertimus: 'Mundus in globosam figuram conformatus, hoc modo concrevit. Cum prima corpora sine consilio et fortuito moverentur, assiduoque ac celerrimo motu agitarentur, in idem multa convenerunt, et coierunt, et propterea varietate figurarum et magnitudinum prædita. His autem in eodem loco coactis et coacervatis ea quidem, quæ majora erant et gravissima, omnino subsidebant, quæ parva vero, et rotunda, et lævia, et lubrica, hæc etiam exprimebantur in primorum corporum concursu, et in altum ferebantur. Ubi igitur ad verberandum apta potestas defecit, ea, inquam, quæ in altum extollebat, neque jam plaga in sublime tollebat, in inferiorem vero locum hæc ferri prohibebantur: ad ea loca, quæ recipere poterant, urgebantur: hæc autem erant illa loca, quæ sunt in extremis oris mundum ambientibus: et ad hæc corpusculorum multitudo reflectebatur. Implicata autem inter se et impedita ex reflexione, mundum genuerunt. Porro hac eadem natura prædita corpuscula, cum essent varia, ut dixi-

mus, in altum sublata, astrorum naturam perfecerunt. multitudo autem corporum, quæ sursum subvehebantur, aëra verberabat, et hunc exprimebat. Impletus autem aër spiritu, atque inflatus ex agitatione et motu, et astra una comprehendens, ea una circum agebat, et eorum conversionem sublimem servabat. Deinde ex iis quæ subsederunt, terra genita est: ex iis vero quæ sublime ferebantur, cælum, ignis, æther. multa autem etiam materia in terra restante, eaque condensata et stipata, et flatuum verberibus, et aurarum ex astris exsistentium ictibus, comprimebatur hujus figuratio ex partibus minutis constans, et humidam naturam gennit. Cum esset autem hæc fluida et diffusilis, in cava terræ loca, et ad capiendum continendumque idonea, deferebatur: aut aqua, cum per se subsedisset, loca subjecta excavabat. Præcipuæ igitur mundi partes ad hunc modum genitæ sunt.' *Lamb.* Nativi hujus mundi exordium explicaturus, Deos, omnemque providentiam longe removet, et totum opus materiæ permittit, vss. 16. Inde Chaos, rudis et indigesta particularum congeries, quæ huc et illuc agitatæ tandem pares cum paribus convenerunt, inde mare, cœlum, terra, sol, sidera, et quæcunque hic mundus continet, vss. 17. Plutarchus ex Epicuro de Placit. Phil. 1. 4. 'Ο τοίνυν κόσμος συνέστη περικεκλασμένῳ σχήματι ἐσχηματισμένος τὸν τρόπον τοῦτον· τῶν ἀτόμων σωμάτων, ἀπρονοήτων, καὶ τυχαίαν ἐχόντων κίνησιν, συνεχῶς τε καὶ τάχιστα κινουμένων, εἰς τὸ αὐτὸ πολλὰ σώματα συνηθροίσθη, καὶ διὰ τοῦτο ποικιλίαν ἔχοντα καὶ σχημάτων καὶ μεγεθῶν. *Creech.*

417 *Conjectus*] Congressus, acervus, coitus, seu cœtus primorum corporum. quidam legunt *conlectus;* alii *congestus.* ego nihil muto. quamquam *conlectus* non improbo. *Lamb.* *Conlectus.* Ita et hic scripsi. Vulg. *conjectus.* Vide Indicem. *Gifan.* In prima editione. In secunda autem, *conjectus* in textum recipit idem Gifanius.

418 *Pontique profunda*] Sic dictum 'ponti profunda,' ut 'vera viai,' 'ultima naturai,' &c. *Lamb.*

419 *Solis lunai*] Secutus sum codic. Tettian. et Faërn. in quibus ita sine ulla litura legitur: in codice Vatic. autem, *Solis, lunæ cursus:* ut facile appareat, copulationes *que, et,* quæ reperiuntur in libris vulg. posterius esse ab aliquo adjectas. Sic enim in eis legitur, *Solisque et lunæ, &c.* Lamb. *Solis lunai cursus.* Sic vet. libri quidam. Plures veteres: *Solis lunæ.* Hinc Marullus, et vulgati, *Solisque et lunæ.* Forte legendum, *Solis et lunæ.* Vide Indicem, 'Versus.' ibique, 'Is terminata.' *Gifan.*

420 *Nam certe neque consilio*] Hic versus cum duobus deinceps sequentibus jam supra positi sunt lib. 1. *Lamb.* Hunc versum, ut et similem lib. 1. 1021. ita invenio correctos et explicatos a Magno Gronovio Patre, Obs. Nov. 4. 9. '*Nam certe neque consilio primordia rerum Ordine se suo quæque sagaci mente locarunt.* Sic claro vetustissimæ membranæ. Ut et 1. 1019. ubi repetuntur hi versus: *Ordine suoque quæ sagaci.* levi errore librarii, quem et in sequenti refert: *Nec quosque quæ refert:* pro, *Nec quos quæque refert.* Turbaverunt librarios et viros doctos tot ablativi, *consilio sagaci mente ordine:* quos ita facile explicabis: neque consilio ex sagaci aliqua mente profecto se locarunt quæque suo ordine. Lambinus, *Se ordine quæque suo atque sagaci:* vel, *Se ordine so quæque atque sagaci.* Gifanius, *Ordine se quæque atque sagaci.* Non aliunde quam diximus illud *atque* exortum: nam *suo* in unam syllabam contractum non magis mirum quam in duas 'seorsum,' 'deorsum,' 'tenuis,' 'levius.' in tres 'oriundi' et lib. 2. 660. 'et equorum duellica

proles.' Ubi frustra Lambinus: *equoru' duellica.*' Gronov. Quæ quidem mihi explicatio jam arridet, licet meminerim aliter emendatum a me fuisse hunc versum libro primo, conjectura forsan non pœnitenda; alterutram sibi lectionem eligat lector, quæ sibi scilicet maxime placeat. *Hav.*

430 *Tandem conveniant; ea quæ conjuncta, &c.*] Ita vet. libri nostri, diserte. In aliis, *quæ convenere*, non male. Vulg. male, *ea quæ conventa.* *Conjuncta*, etiam mox, vs. 445. *Gifan.* *Tandem ea conveniant, quæ ut convenere repente.* Alii, *Tandem conveniunt ea quæ conjuncta, &c.* Et melius. V. 2. 1169. In seq. versu pro *sæpe* Faber legit *nempe.* Ut et lib. 2. 1060. At profecto vox 'repente' modum tantum conjunctionis exprimit, ideoque illa, quam jactat Faber, emendatio nulla est. Vid. 2. 1060. *Creech.*

430 *Quæ ut convenere*] Cum in omnibus libris manuscr. scriptum reperissem, *quæ convenere*, non, ut est in quibusdam vulg. *ea quæ conventa*, sic reposui, *quæ ut convenere*, i. e. ea principia, quæ cum convenerunt et congressa sunt, &c. Licet tamen hunc locum emendare ex illo qui est huic simillimus, et plane geminus, 2. 1060. 'Tandem cooluerint ea quæ conjecta (vel, ut alii legi volunt, *conlecta;*) repente,' &c. licet etiam legere, *ea quæ conjuncta repente.* ut inf. 'poterant conjuncta manere.' Harum emendationum Zoilus postremam arripuit, ut suam. *Lamb.* Gifanius hoc loco vulgatam lectionem damnat, *ea quæ conventa;* cum tamen apprime faciat ad confirmandam conjecturam, quam 2. 97. amplexus est, et exponit in Indice, ad vocem 'Consulta.' Forsan etiam haud male. Vide Festum in, 'Conventa conditio,' et 'Conventus.' *Preig.*

431 *Magnarum rerum fiant exordia sæpe*] Jam antea monui, qua ratione emendandus hic locus videretur: itaque nihil addam. Vide quæ ad 1. 1061. *Faber.*

433 *Solis rota*] Græcis δίσκος. Confer. Turn. Adv. 8. 17. et 18. 27. Rotam candidam dixisse Sidonium docet: 'Inde patefecit radiis rota candida cœlum.' Vitruvii locos addit idem 22. 29. *Hav.*

434 *Altivolans*] Sic legendum, et ita habent duo lib. manuscr. et aliquot impressi. ita denique legit Macrob. lib. 6. Saturn. vulgati enim mendose habent, *Alta volans.* Talia sunt illa, 'claricitat,' infra eod. lib. et 'altitonans,' ibidem. *Lamb.* *Altivolans.* Ita recte vet. libri, et Macrobius. In aliis, *Alta volans.* Gifan.

438 *Inde loci*] I. e. ab illo loco, seu potius ab illo tempore. sic Ennius apud Festum, 'Inde loci lituus sonitus effudit acutos.' et iterum Lucret. inf. eod. lib. 789. 'inde loci mortalia sæcla creavit,' &c. *Lamb.* 'Locus' sæpe pro tempore ponitur. Itaque 'inde loci' significabit postea. Plaut. Ter. Lucil. *Faber.* I. e. Postea. Inf. vs. 740. 'Inde loci sequitur calor.' *Creech.*

439 *Discludere*] Virg. Ecl. 6. 35. 'Tum durare solum et discludere Nerea ponto Cœperit.' Nam Macrobius Saturn. 6. 4. hæc Lucretiana cum illis Virgilianis comparat. 'Discludere' autem, i. e. discernere, distinguere, disparare. *Lamb.* Discernere, Distinguere, &c. At 'disclusis' et 'discludere' 3. 172. et 6. 239. diruptis sonat, et perrumpere. Macrobius 6. 2. his comparat illa Virgilii in Sileno: 'Namque canebat uti magnum per inane coacta Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent, Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis: Tum durare solum, et discludere Nerea ponto Cœperit,' &c. *Creech.*

441 *Discordia quorum*] Istud *quorum* jungi debet, non cum *discordia*, sed cum *intervalla, vias, &c.* Faber.

447 *Hoc est a terris*] Non poterant principia (inquit) inter se dare motus convenienteis, hoc est, non poterant a terris cælum separare, &c. *Lambin.* Explicatio illarum vocum, 'dare motus convenientes,' i. e. inquit, separare cœlum a terra, &c. *Faber.* Alia vero, quam posui, interpretatio non est inepta; et 'cœlum' recte aërem interpretor. *Creech.*

448 *Secreto*] Sejuncto, segregato. *Faber.*

449 *Seorsus item*] Macrobius, *Seorsum.* Gifan.

450 *Quippe etenim*] Cum rudis et indigesta corpusculorum congeries in ordinem redigatur per motum, omnisque motus a gravitate oriatur, recte inquirit Poëta quid atomi gravissimæ agant. Existimavit autem Epicurus coacervatas confusasque atomos irrequieto et ingenito suo motu ita sese convolvisse, revolvisse, susque deque exagitasse, ut postremo crassiores omnes versus medium confluxerint, et tenuiores extrusione facta a crassioribus versus circumferentiam avolarint. Porro ex crassioribus quidem illis conflatum fuisse terræ corpus, quod semina aquæ in se contineret, ut quæ non potuissent perinde avolare cum cæteris. At e cæteris, quod varii in ipsis tenuitatis gradus forent, quasdam restitisse non longe a terra, constituisse aërem, reliquas altius emersisse, et constituisse ætherem, et extrusa simul corpuscula ignea coiisse in eas moles, quæ in illo adhuc collucent, et appellantur sidera. Corpora denique illa minora rotunda, lævia, fuisse ad eum motum in circumferentiam per elisionem, seu expressionem a crassioribus factum sic determinata, ut cum ex massa tamen non exirent viis parallelis, neque juxtim inciderent, idcirco in ipso progressu sibi varie obcursitarint, impetumque acceptum mutuo refregerint, quo usque impetu denique cessante, quæ promotiores, sive a medio remotiores extiterunt effectæ sunt sibi invicem implicitæ, seseque mutuo continentes, comprimentes, atque idcirco speciem quandam mœniorum mundi creantes; et quæ deinceps eo appulerunt, ita sunt ab illis reflexæ, ut ab aliis subinde occursantibus tota illa ætherea atque cælestis regio fuerit exinde concinnata. Licebit id forte intelligere ea comparatione, qua Lucretius rem explicat, dum id potuisse fieri ostendit, ut quando vapores et halitus ex aqua terraque prodeuntes, et sublime elati ita sursum addensantur, concrescuntque in nubila, ut illic fiat quasi Laquear, sub quo aër qui restat nobis aspectabilis contineatur. Hæc vss. 21. vide etiam Plutarchum l. 4. de Placit. Phil. *Creech.*

451 *Perplexa*] Implicata et connexa. *Creech.*

Coibant In medio, atque imas capiebant] I. e. coibant et subsidebant in medio, qui locus est infimus. Sic autem emendavit Adr. Turnebus. Nam vulgo legitur, *coibant, In medioque imas capiebant omnia sedes.* sic Epicurus: Κἄπειτα ἐκ τῶν ὑποκαθιζόντων ἐγεννήθη ἡ γῆ, &c. i. e. 'Deinde ex iis corpusculis quæ subsidebant, facta est terra.' *Lambin. In medio; imas, &c.* Sic nos. Marullus, *atque imas.* In libris fere, *que imas.* Male etiam interpunctum Vulgatis. Vide etiam vs. 487. 'In medio ut propulsa suo condensa coiret;' et Indicem, de 'Versuum' Hiatu. *Gifan.*

454 *Tam magis expressere*] Epicurus: Ἐκ δὲ τῶν μετεωριζομένων, οὐρανὸς, πῦρ, ἀήρ. i. e. 'Ex corpusculis autem quæ sublime ferebantur, factum est cælum, ignis, aër.' Idem apertius: περιπλεκόμενα δὲ ἀλλήλοις κατὰ τὴν περίκλασιν, τὸν οὐρανὸν ἐγέννησαν: i. e. 'implicata autem inter se et perplexa, cælum fecerunt.' Sequitur deinceps: τῆς δ' αὐτῆς ἐχόμεναι φύσεως αἱ ἄτομοι, ποικίλαι οὖσαι, καθὼς εἴρηται, πρὸς τὸ μετέωρον ἐξωθούμεναι, τὴν

τῶν ἀστέρων φύσιν ἀπετέλουν. i. e. 'Ea vero corpuscula quæ eandem naturam erant adepta, cum essent varia, quemadmodum dictum est, in sublime expressa atque extrusa, astrórum naturam perficiebant.' 'Expressere' igitur, i. e. quod Græci dicunt, et Epicurus usurpabat, ἐξέθλιψαν. 'per expressionem seu exprimendo emisere.' *Lambin.*

456 *Omnia enim magis hæc*] Nempe mare, sidera, sol, luna: vel aër, sidera, sol, luna. Nam sic quidam legunt sup. *Expressere ea quæ aëra, sidera, solem, &c.* Lamb.

459 *Æther Signifer*] Sic habent omneis lib. et manuscr. et typis excusi. nonnulli tamen legunt *Ignifer:* et ita inf. paucis post versibus, 'inde æther ignifer ipse.' sed 6. 480. perspicue et sine controversia 'signiferum' dicit æthera: 'Urget enim quoque signiferi super ætheris æstus.' Aristot. quidem lib. de Mundo, et lib. 1. de Cælo, negat æthera esse igneum, idemque ait dictum esse ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν, non ἀπὸ τοῦ αἴθεσθαι: i. e. 'ab eo quod semper currat et moveatur,' non 'ab ardendo.' *Lamb.*

462 *Gemmanteis*] Sic sup. 2. 319. 'Invitant herbæ gemmantes rore recenti.' *Lamb.*

464 *Exhalantque*] Et exhalant nebulam, ἐνεργητικῶς. de quo sup. *Lamb.*

466 *Conciliantur*] Congregantur. *Lamb.*

467 *Subtexunt nubila cælum*] Eleganter; cujus contrarium vidimus, ad vs. 268. hujus libri, apud Statium tribui Auroræ et ortui solis, 'cœlum' nempe 'retexere.' *Preig.*

468 *Sic igitur tum se*] Sic legendum. *tum* autem, i. e. cum mundus nasci cœpit. *Lamb.*

Diffusilis] Qui facile diffunditur, ῥευστικῶς διακείμενος. Nam quamquam hoc Epicurus de aqua dixit, idem tamen in aëra quadrat, quippe qui humidior sit, quam aqua, ut vult Aristoteles. quadrat et in naturam ætheris, propter incredibilem levitatem, ac mobilitatem, et liquidissimam naturam. Itaque inf. non longe liquidissimus appellatur, et levissimus. *Lamb.*

471 *Avido*] Vasto et ingenti, ut sup. 202. 'Inde avidam partem montes, silvæque ferarum,' &c. *Lamb.*

472 *Hunc*] Nempe æthera, exordia solis et lunæ sunt subsecuta, i. e. post æthera creari cœpti sunt sol et luna. 'exordia' autem pro primordiis videtur usurpasse. *Lamb.* Ita terram totius mundi fundamentum, ita ætherem, mundi mœnia (cæteros planetas negligit) constituit, solem autem lunamque mediæ inter ætherem et aërem naturæ, quorum nempe principia erant aëriis leviora, graviora ætheriis, in ipsis ætheris aërisque confiniis collocat, ubi perpetuo, ut pulmones et corda in animalibus, moveantur, vss. 9. *Creech.*

473 *Inter utrosque, &c.*] Hic versus delendus, ut spurius, minimeque Lucretianus. *Lambin.* Hunc putat esse nothum Lambinus. In quibusdam, *utrasque; auras.* Videtur vel circumscribendus hic versus, vel potius nota parentheseos includendus. *Gifan.* Ubi luculentissimis versibus exposuit Lucretius, qua ratione effectum sit, ut a terra paulatim sese extulerit æther, tum hoc adscribit: 'Hunc exordia sunt solis lunæque secuta;' dein versum quemdam addit, qui rota, qui saxum et crux gentis Grammaticæ vocari possit, nisi commode emendetur. En tibi: *Inter utrosque globi quorum vertuntur in auris.* Ad eum locum sic scribit interpres: 'Hic versus delendus ut spurius, minimeque Lucretianus.' et recte quidem Lambinus, qui correctionis viam non videbat, ita existimavit. At Gifanius se se hinc ingeniose expedivit, o jecur Cratetis! 'Includendus,' inquit, 'hic versus est nota parentheseos.' Nihil, ita me Deus juverit, commodius quam istæ parentheseos machina; ad illam

ne comparanda quidem est helepolis Demetrii; nil certe ejusmodi reperisset Archimedes. Atque utinam explicasset quod Lambinus videre non potuerat; novum fecisset: Gifanius enim, (semel dictum esto) quem tanto plausu, tamque faustis acclamationibus excepere Lambini obtrectatores, et qui cum illo simultates exercebant, quem vulgus esse credit hunc, is non erat, uti pro certo constabit, si quando Lucretium κατὰ πόδα exponemus. Sed, ne te diutius teneam, pro corruptis illis, *Hunc exordia sunt solis lunæque secuta: Inter utrosque globi quorum vertuntur in auris*, sic legendum est, sic distinguendum: *Hunc exordia sunt solis lunæque secuta, Astrorumque, globi quorum vertuntur in auris*. Nempe cum solis lunæque ortu, astrorum quoque ceterorum ortum conjunxerit, necesse est; hincque adeo factum, ut cum de motibus astrorum infra aget, de ortu tamen illorum nihil quidquam scripturus sit. Sed ea est, spero, hujus nostræ emendationis perspicuitas et necessitas, ut plura his addenda non sint. *Faber*. Hunc versum delet Lambinus, parenthesi includit Gifanius: Faber legit *Astrorumque, globi:* quam emendationem excute, et nulla videbitur. Astrorum enim ortum vs. 460. docuit: 'Se sustulit æther Signifer, et multos secum levis abstulit ignes.' Deinde, vs. 477. in quo *Corpora bina* non *viva* legendum, totam istam de astris fabulam evertit: Dele igitur versum, qui e vs. 477. natus videatur. *Creech*.

474 *Quæ*] Solis et lunæ exordia, i. e. primordia, ex quibus sol et luna creati sunt. *Lamb*.

475 *Quod neque tam fuerint*] Aliquot libri manuscr. habent *fuerunt*. quæ scriptura non est rejicienda. *Lamb*.

476 *Per summas labier oras*] Sic habent libri manuscripti. quidam tamen legi volunt *auras*. ego nihil mutandum censeo, et *summas oras* interpretor extremitates mundi, quas æther occupavit. *Lamb*.

477 *Et tamen inter utrosque*] Inter æthera et terram: mendose enim legitur vulgo, *inter utrasque*. Lamb.

Ut Corpora viva] Legendum olim putabam, *corpora bina*, vel reclamantibus libris omnibus, non *corpora viva*. nam si hanc vulgatam scripturam probaremus, sequeretur, solem et lunam esse animatos: quos paulo ante negavit vitali motu sensuque esse præditos. Itaque secum ipse pugnaret. Ac ne quis miretur, hoc mendum in omneis libros etiam veteres irrepsisse, redeat in memoriam eorum quæ alias dixi: solitos esse librarios illos scribere interdum *u* pro *b*, et contra *b* pro *u*. ut supra in versu illo, 'Vitai causa valido consueta bidenti Ingemere,' libri manuscripti habent, *consueta videnti:* et sexcenta similia reperiuntur. Ita cum a librario scriptore scriptum esset *vina* pro *bina*, existimabam semidoctum aliquem ex voce *vina*, fecisse *viva:* atque ex uno errato duo fecisse, ut solent facile propagari et multiplicari mala. Nunc tamen non sum ausus hac tertia editione scripturam receptam mutare, satis esse putans, quid aliquando senserim, et quid suspicatus sim, lectori indicasse. Præterea video hujus scripturæ probabilem esse rationem. Potest enim aliquis dicere, sic esse dicta 'corpora viva' solis et lunæ corpora, quomodo dicuntur 'vivi lacus,' et 'saxum vivum,' a Virgilio: 'sæpes viva,' et 'aqua viva' ab aliis: vel quod suapte natura, et sine arte, aut opera divina moveantur, vel quod assidue. Postremo licet dicere, 'viva corpora' dici solem et lunam, vel tanquam igneis, quemadmodum supra libro 1. 1033. 'et vivant labentes ætheris ignes.' et 4. 1131. 'Quod cupido adfixum cordi vivescit, ut ignis.' et Plaut. Aulul. 1. 2. 15. 'Nam si vivet ignis, tu exstinguere extempulo.' vel tan-

quam lumina, ut apud Hor. Od. 3. 21. 'vivæque producent lucernæ, Dum rediens,' &c. *Lamb.* Ita omnes libri. Lambinus, *bina.* Gifan.

479 *Quod genus*] Cujus generis, qualia. *Lamb.*

480 *Membra manere, tamen cum sint ea, quæ moveantur*] Vulgati: *manere tamen, c. s. e. q. moveant nos.* Male inf. vs. 518. 'Ut possit cœlum omne manere In statione, tamen cum,' &c. *Gifan. Cum sint ea, quæ moveantur.* Sic habent quattuor libri Manuscripti, in quibus est Memmianus. nam vulg. habent *quæ moveant nos*, plane mendose. Hanc emendationem arripuit Thraso suo more. *Lamb.*

481 *His igitur rebus, &c.*] Sed opus nondum perfectum est; nullibi enim, aqua, aër, ignis: fœculenta igitur ista congeries, quæ in imum confluxit, solis radiis ætherisque æstu ex omni parte pressa se contraxit, inde mare tanquam sudor emanavit; leviores autem particulæ altius evectæ elementum ignis et aëris constituerunt: cum vero hujus congeriei particulæ quædam duræ magis essent rigidæque, omnes non pariter subsidebant, inde cava loca mari recipiendo idonea, inde etiam fluviorum alvei, inde denique plani campi, et montium altitudo vss. 18. *Creech.*

482 *Ponti plaga cærula*] Mare. Virgil. maria 'cærula' appellavit simpliciter. Æn. 3. 208. 'Annixi torquent spumas, et cærula verrunt.' qui versus iteratur lib. 4. sic et Tull. lib. 5. de Fin. 'Nam nemo est umquam hæc transvectus cærula cursu,' &c. Lucretius autem 1. 1089. 'cæli cærula' dixit: 'Et cæli flammam per cæli cærula pasci.' et inf. 5. 770. 'magni per cærula mundi.' et 6. 95. 'Principio tonitru quatiuntur cærula cæli.' et eod. lib. vs. 481. 'cærula' simpliciter pro cælis, seu cælo, 'Et quasi denseudo subtexit cærula nimbis.' *Lamb.*

483 *Et salso suffudit*] Codd. Memm. habet, *et salso soffudit.* ex qua scriptura conjiciebamus ego et Muretus legendum *suffudit.* Nam libri vulgati habent *suffodit*, fortasse mendose; nisi quis dicat, *suffodit fossas* esse atticismum, neque aliud hic dici a Lucretio, quam quod dictum est ab Epicuro, ut refert Plutarchus, ἐκοίλανε τοὺς ὑποκειμένους τόπους, i. e. 'excavavit subjecta loca.' Verumtamen *suffudit* malim. *suffudit* autem interpretor subtus perfudit et complevit. *Lamb.*

485 *Cogebant*] Compellebant. *Lamb.*

486 *Extrema ad limina apertam*] Hujus loci restitutio Adr. Turnebo debetur: qui cum videret una mecum ita legi in omnibus libris tum excusis, tum manuscr. *Verberibus crebris extrema ad limina partem:* εὐστοχώτατα sic, ut excudendum curavi, emendandum conjecit, *Verberibus crebris extrema ad limina apertam.* Quam scripturam sic explico: Et radii solis cogebant terram 'apertam,' i. e. nudam, nondum arboribus consitam, nondum frugibus herbisque vestitam, cogebant (inquam) verberibus crebris ad extremas oras, ut propulsa in medio suo coiret. Licet etiam 'apertam' conjungere cum 'verberibus crebris:' et ita interpretari, expositam verberibus crebris. Sed illo modo malo. *Lamb. Apertam.* Sic Turneb. et Lambin. egregie. Libri: *partem. Apertam*, congruit verbis: 'cogebant,' 'condensa coiret.' *Gif.*

488 *Expressus de corpore sudor*] Ex sententia Empedoclis. Vide Emendationes ad librum 2. *Faber.*

489 *Camposque natanteis*] I. e. et æquora maris, seu mare ipsum. sic 6. 404. 'quid undas Arguit, et liquidam molem, camposque natanteis?' sic Virg. Georg. 3. 198. 'tum segetes altæ, campique natantes Lenibus horrescunt flabris.' *Lamb.*

492 *Densebant*] I. e. densabant, ut sæpe alias. *Lamb.*

493 *Sidebant*] Subsidebant. *Lamb.*

494 *Subsidere*] I. e. ita sidere, ut planitiem efficerent. *Lamb.*

499 *Inde mare, inde aër, &c.*] Motus astrorum ut rectius explicet vss. 11. præmittit, quibus docet ætherem levissimum et liquidissimum super inconstantem et turbulentum aërem evectum procellarum omnium esse expertem, et constanti æquabilique motu fluere; neque enim iste motus ætheris incredibilis, cum perennis neque unquam recurrens sit Ponti Euxini in Propontidem fluxus. *Creech.*

Inde æther ignifer] Sic habent omnes libri et manuscr. et typis excusi. adjuvat autem hanc scripturam Epicuri et Lucretii sententia, qui volunt æthera esse igneum, et ex ignibus liquidissimis constare: quod item putabat Zeno, et Anaxagoras: quanquam negat et refellit Aristoteles. Volebant iidem illi (Anaxagoram, Zenonem, et Epicurum dico) stellas igneis esse: quod item negat Aristoteles, ut supra diximus. Ex Stoicorum sententia sunt illa Marci Tullii lib. 2. de N. D. 'Hunc aëra rursus amplectitur immensus æther: qui constat ex altissimis ignibus,' &c. sequitur deinceps, 'Ex æthere igitur innumerabiles flammæ siderum existunt, quorum est princeps sol omnia clarissima luce collustrans,' &c. sic Virg. Æn. 2. 153. 'Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas: Vos, æterni ignes, et non violabile vestrum Testor numen, ait.' *Lamb.* Æthera 'igniferum' vocat, quod solem, lunam, stellas tremulo jubare ostentet. Solis ipsius igniferum hinc orbem agnovit Lucan. 3. 41. 'Titan jam pronus in undas Ibat, et igniferi tantum demerserat orbis, Quantum,' &c. *Hav.*

500 *Omnia pura*] Terra enim limus et fœx totius mundi penitus subsedit. *Creech.*

505 *Turbare*] Παθητικῶς. *Faber.*

506 *Suos igneis*] Sua astra: ex quibus, cum sint ignes, dicitur 'ignifer:' et rursum, quia sunt signa quædam, 'signifer.' *Lamb.*

Impete] Impetu. sup. 2. 396. 'Transmittunt valido quatientes impete campos.' et 4. 418. 'Despectum præbet sub terras impete tanto.' et item alibi sæpe. *Lamb.*

507 *Modice*] I. e. moderate. *Lamb.*

Atque uno posse Æthera nisu] Atque uno et eodem impetu, seu tenore, &c. *Lamb.*

508 *Significat Ponti mare*] Vet. libri, *Ponto.* Sed lego, *Ponti.* Nam ut Ovidius Met. 7. 267. 'Oceani mare' dicit 'refluum;' ita 'Ponti mare non' esse 'refluum,' sed unum servare æstus tenorem Strabo, Plinius, et alii scribunt: quod et vult Lucretius. Miror, quid Lambinus velit, qui reponit *tantum.* Gifan. in prima editione. In prima editione cum me offenderet vulgata et recepta scriptura, a qua non discrepat antiquissima, *ponto mare,* scripseram *tantum mare.* ad quem locum hæc quæ sequuntur, sine ulla varietate, adscripseram: 'Ordo est, tantum et tam latum mare, quod certo æstu fluit et refluit, et quod unum et eundem fluendi tenorem retinet, significat et arguit, æthera uno et eodem modo circumagi. Omnibus autem libris reclamantibus excudendum curavi, *Significat tantum mare, &c.* cum habeant *ponto mare.* Quæ scriptura quid sibi velit, nescio, nisi dicamus, intelligendum Pontum, aut Hellespontum. quod si placeat, legendum esset *Ponti mare.*' Hæc igitur olim scripseram: quæ cum apud me legisset Zoilus, quod postremo loco posui, quodque erat optimum, arripuit, sibique vendicavit. illud alterum *tantum mare,* quod idcirco scripseram, quia *Ponto mare* corruptum judicaram, vellicavit, et adscripsit, se mirari, quid sibi Lambinus velit, qui *tantum* reposuerit. Quid est aliud esse βάσκανον et sycophantam? Nunc igitur, quod meum est, meo jure repeto, atque assero liberali causa manu. *Lamb.*

Significat Ponto mare. Sic bene omnes vet. libri. Subaudi, *in Ponto.* Lambinus, *tantum.* Gifan. in sec. editione. *Significat Ponti mare.* Perennem ætheris cursum probari ex motu perenni Ponti Euxini in Bosphorum Thracium, inde in Propontidem, Hellespontum, &c. sine refluxu; sed vide tamen Gyllium. Poterunt et ea legi quæ olim ad primariæ nobilitatis Virum Philippum Jaucurtium Vilarnoliæum scripsi. Epistola edita est. *Faber.* Ita recte Lambinus, qui aliquando scripsit *Tantum mare.* Non autem fluxus refluxusque oceani, quod ridicule Fayus existimavit, (unde enim iste oceani motus similis sit uni ætheris nisui?) sed maris Euxini cursus intelligendus est: *Ponto* Gifanius, i. e. in Ponto, absurde: sed *Ponto* in libris invenit: ita vero, quasi *Ponto* vel *Pontoû* pro *Ponti* Codices nunquam exhiberent. *Creech.*

510 *Motibus astrorum*] Nunc de motibus astrorum disserere meditatur atque incipit. qua de re sic Laërtius: *Tás τε κινήσεις αὐτῶν οὐκ ἀδύνατον γίνεσθαι κατὰ τὴν τοῦ ὅλου οὐρανοῦ δίνην· ἢ τοῦ οὐρανοῦ ἠρεμοῦντος, τούτων δίνην γίνεσθαι κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ γενέσει τοῦ κόσμου ἀνάγκην ἀπογεννηθεῖσαν ἐπ' ἀνατολῇ. εἶτα τῇ θερμασίᾳ τοῦ πυρὸς ἀεὶ ἐπὶ τοὺς ἑξῆς τόπους ἰόντος.* i. e. 'Astrorum autem motus nihil obstat quo minus fiant ex cæli totius vertigine: aut, eo stante et quiescente, horum vertigo fiat ex ea, quæ ab initio in origine mundi ei attributa et imposita est ad ortum solis, necessitate: deinde ex eo, quod calor ignis semper ad loca conjuncta confluxerit.' *Lamb.* Physicorum munere se probe fungi existimant Epicurei, si possibiles quasdam motuum cœlestium causas assignent. Id jam agit Lucretius vss. 25. Nam si totum cœlum moveatur, tum potest esse aër duplex, alter qui superne premat, cœlumque in occasum urgeat, alter qui inferne quasi subtervehat. Si quiescat orbis, tum rapidæ quædam ætheris particulæ, exitum in inane spatium quærentes, nec valida mundi mœnia perfringere valentes, circumversantur, et secum astra rapiunt. Vel aër aliquis externus irruit et versat, vel tandem ipsa prorepunt astra, prout corporibus igni suo alendo idoneis per cœlum ducuntur. *Creech.*

511 *Si vertitur*] Ut certe vertitur. Sed Epicurus de cælo, et de iis quæ ad cæli motum et naturam pertinent, et de iis quæ *μετέωρα* Græci appellant, disputat Academicorum more, nihilque certo affirmat, neque unam harum rerum causam affert, sed plureis. *Lambin.*

512 *Ex utraque polum parti*] I. e. ex utraque parte. utrumque enim dicebant veteres, 'parte' et 'parti,' 'voce' et 'voci,' 'contage' et 'contagi,' et similia, in sexto et septimo casu. *Lamb. Parti.* Vulg. *parte.* Gifan. Si tamen ob metrum tantum *parti* præfertur *τῷ parte*, immerito quidem id fit; sequuntur enim duæ consonantes in voce 'premere,' præterquam quod posterior in *parte* pedem inchoat. Alia res est, ex. gr. 3. 610. v. 928. *Preig.*

513 *Extraque tenere*] Cum in libris quattuor manuscr. reperissem scriptum *ex utraque*, in Memmiano autem plane *extraque*, et in vulgatis Florentinis, non sum veritus hanc scripturam sequi. Adde quod sententia postulare videtur, ut vel ita legamus, ut ego excudendum curavi, parva immutatione facta ab antiqua scriptura; vel hoc modo, *Dicendum est, et utrinque, &c.* Hæc enim totius hujus loci sententia videtur esse: Si cælum vertitur (quod quidem credibilius est) dicendum est nobis, aëra ex utraque parte, id est a dextra et læva, premere atque urgere polum, et ab utraque parte extrinsecus eum tenere, et includere: alium præterea esse aëra, qui supra cælum, et supra verticem nostrum extrinsecus labatur, eodem-

que intendat, quo una cum cælo sidera feruntur: alium postremo esse sub terra, et sub pedibus nostris, qui cælum extrinsecus subvehat et sustollat, quemadmodum videmus a fluviis rotas et haustra sublevari et circumversari. Omnino propius accedamus ad scripturam antiquam, si *et utrinque tenere* legamus. licet etiam legere, *et utraque tenere, et claudere utrinque.* Sunt autem 'haustra,' rotarum cadi, ab hauriendo nominati, ut docet Nonius. *Lamb. Dicendum est; et utraque.* Ita omnes vet. rectissime. Marullus et Lambinus, *ex utraque.* Gifan,

515 *Quo volvenda micant æterni sidera mundi*] Contra Epicuri doctrinam est isthæc cœli æternitas (nam 'mundus,' ut sæpe alibi, hoc loco cœlum est.) Tum, si quatuor aut quinque illos versus leges, qui sup. qui inf. occurrunt, cum de motu astrorum, deque motus ratione agatur, illos, inquam, si pensiculate et attente leges, non, ut opinor, invitus mecum legeris, *Quo volvenda micant alterni sidera mundi.* Vocat autem 'mundum,' seu cœlum, *alternum*, quod alternis dierum noctiumque vicibus modo sol modo stellæ prodeant, et cœlum vertatur. *Faber.* Cœlum Epicurus non dixerit æternum: Faber autem legit *alterni*, mundum vero seu cœlum *alternum* dixit, quod alternis dierum noctiumque vicibus modo sol modo stellæ prodeant, et cœlum vertatur. *Creech.*

517 *Ut fluvios versare rotas, atque haustra*] Profert hunc versum Nonius in voce haustrum. *Lamb.*

518 *Est etiam quoque*] Fieri etiam potest (inquit) ut cælum stet, sidera autem moveantur, sive quod ætheris ignes inclusi, dum exitum quærunt, circumversantur, et passim se per cælum circumagunt et circumvolvunt; sive quod aër extrinsecus fluens, igneis ætheris impellit ac versat: sive quod iidem ignes eo feruntur, quo quemque cibus invitat. qua de re plura dicemus infra eodem lib. ad illum locum, 639. 'Brumaleis usque ad flexus,' &c. Fuerunt autem et alii philosophi, qui cælum stare et quiescere, terram moveri et versari dixerunt: quod videtur etiam Plato probare in Timæo: sed obscurius, ut ait M. Tull. Hoc autem 'Est etiam quoque,' dictum est ἐκ παραλλήλου. *Lamb.*

522 *Volvunt se*] Istud *se* delendum. *Creech.*

Immania templa] Sic habent aliquot libri manuscr. *immania* autem, i. e. ingentia, et immensa. alii *inania.* quæ scriptura illa quidem non est rejicienda; sed *immania* magis probo. Arnobius lib. 6. 'Templa enim hæc quid sunt? Si humanam infirmitatem roges, nescio quid immane atque amplum, si Deorum potentiam metiaris,' &c. Virg. 6. 18. 'Redditus his primum terris tibi, Phœbe, sacravit Remigium alarum, posuitque immania templa.' Templum Varro lib. 6. de L. L. docet tribus modis dici; a natura, ut 'templa cæli;' in Hecuba, 'O magna templa cæli, commixta stellis splendidis.' ab auspicio, in terra, ut in Peribœa, 'Scrupea saxa Bacchi templa prope aggreditur:' a similitudine, sub terra; ut in Andromacha, 'Acherusia templa alta Orci salvete infera.' Idem ibidem paullo ante profert hunc versum nescio cujus, nisi forte sit Ennii, 'Unus erit, quem tu tolles in cærula cæli Templa.' *Lamb.* Male Gifan. *inania.* Faber. *Inania templa.* Ita vulg. et vet. quidam, quod rectissimum puto; nam ad 'inane' hic respicit, in quo omnia volvuntur, et moventur. In quibusdam tamen *immania*, quod non est malum. *Gifan.*

525 *Quo cujusque cibus vocat*] Negat Aristotel. stellas et sidera humoribus pasci. sed hac de re dicemus ad illum quem dixi locum, 'Brumaleis

usque,' &c. *Lamb.* *Cibus.* Astra enim vaporibus pasci putabant. Virg. et alii. *Faber.*

526 *Pascentes corpora flammea*] Ut 3. 12. 'Depascimur aurea dicta.' Alii autem, *Pascentes corpora sua flammea.* Creech.

527 *Nam quid in hoc*] Ita loqui solebat Epicurus, cum ageret de rebus incertis et obscuris, et a natura involutis: *οὐδὲν γὰρ τῶν φαινομένων τούτοις ἀντιμαρτυρεῖ*, i. e. 'nihil eorum quæ sunt in promptu posita, contra hæc testimonium dicit.' et *ταῦτα οὐ μάχεται τοῖς φαινομένοις*, i. e. 'hæc non pugnant cum iis quæ sunt in promtu posita.' et *οἱ τὸ ἓν λαμβάνοντες τοῖς τε φαινομένοις μάχονται, καὶ τοῦ, εἰ δυνατὸν ἀνθρώπῳ, θεωρῆσαι διαπεπτώκασιν*, i. e. 'qui unum principium rerum omnium sumunt, et iis quæ sunt in promtu repugnant, et facultate cognoscendi, sitne in hominis potestate positum, exciderunt.' *Lambin.*

529 *In variis Mundis*] Supra enim docuit, innumerabileis esse mundos. *Lambin.*

530 *Plureisque sequor disponere causas*] Sic Epicurus apud Diogenem Laërt. *Διὸ δὴ καὶ πλείους αἰτίας εὑρίσκομεν τροπῶν, καὶ δύσεων, καὶ ἀνατολῶν, καὶ ἐκλείψεων, καὶ τῶν τοιουτοτρόπων*, &c. i. e. 'Quocirca et plureis causas reperimus conversionum, et occasuum, et ortuum, et defectuum, et hujusmodi rerum,' &c. *Lambin.*

531 *Omne*] Τὸ πᾶν. sic Plato Tim. *τὸ γὰρ δὴ πᾶν τόδε τὸ μὲν αὐτὸς ὁ θεὸς πορευόμενον ξυμποδηγεῖ, καὶ συγκυκλεῖ*, &c. i. e. 'Hoc igitur omne Deus ipse dirigit et versat,' &c. Sed Platoni 'omne' et 'mundus' idem valent, non item Epicuro, ut et alibi diximus. *Lambin.*

533 *Quæ vegeat motum signis*] Olim cum reperissem in omnibus fere libris ita scriptum, *Quæ vigeat motum signis*; sic reposueram, *Quæ vigeat motu in signis.* sententia autem quæ ex hac scriptura elicitur, hæc est: Lucretium plureis afferre causas motionis astrorum, ex quibus hæc etiam una sit quæ valeat ad movenda signa: sed quæ sit earum, &c. Nunc conjecturam probo hominis ejus qui me injuste et contumeliose læsit, nulla a me injuria lacessitus, si modo ejus est, et non aliena, *Quæ vegeat motum signis.* 'Vegere' autem (ut docet Nonius) interdum est vegetare, vegetum reddere, agitare, excitare. Pomponius, 'Animos Venus veget voluptatibus.' *Lambin.* Vet. libri, et vulg. *vigeat motum signis.* Ego, *vegeat.* Vide Indicem. Posset etiam legi, *Qua vigeat motus*, ex quibusdam vet. et Marullo. *Gifan.*

Vegeat] Agitet. activum est ut alibi, et apud Lucil. *Faber.*

534 *Haud quaquam est pedetentim progredientis*] Sic inf. eod. lib. 1451. 'simul experientia mentis Paullatim docuit, pedetentim progredientis.' *Lamb.*

535 *Terraque ut in medio*] Nunc qui fiat, ut terra in medio quiescat, docet. Epicurus, *τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι, ὡς συγγενῆ*, i. e. 'terram in aëra vehi, ut cognatam,' dicebat. Aristoteles ideo terram in medio loco consistere docet, quia gravia omnia medium locum petunt, terra autem elementorum omnium gravissima est. Plato in Phædone, *ἰσοῤῥοπίαν* ipsius terræ, i. e. 'ponderis et momenti æquabilitatem,' vult esse hujus rei causam. sic Ovid. princip. lib. 1. Met. 'Nec circumfuso pendebat in aëre tellus Ponderibus librata suis.' *Lamb.* Merito autem aliquis inquirat, cum telluris grave pondus toties memorat Lucretius, cur in medio aëre quiescat, cur non perrumpat et in infinitum inane præceps descendat. Respondet poëta vss. 16. quod quamvis telluri aër solus circumfusus esse contingat, quia tamen tam aër quam terra cognatione vincta tenen-

tur, ejusdemque totius partes ab ipsa sui origine sunt, ideo aëri terra non est oneri, sed quasi omni gravitate compressioneque deposita illi insidet. Secus autem foret si terra hæc ex alio mundo adveheretur; sic enim suo pondere aërem istum premeret, quemadmodum minimum pondus nostris corporibus sentitur si extrinsecus apponatur, cum tamen nec caput, nec cætera membra sibi mutuo sint gravia, quod sibi mutuo congenea sint, communique jure vinciantur. Epicurus ad Herodotum dixit τὴν γῆν τῷ ἀέρι ἐποχεῖσθαι ὡς συγγενῆ. Hanc vero telluris cum aëre connexionem probat vss. 6. quia fulmine, quod violentos in aëre motus excitat, concussa tremit. Deinde ne quis miretur aërem, qui sit res adeo tenuis, sustinere molem tantopere crassam, subjungit vss. 8. tenuissimam rem, animam viz. nostram, sustinere corpus ponderosum, imo saltu in altum tollere valere. *Creech.*

539 *Quibus insita sidit*] Secutus olim codices vulg. et manuscr. edideram, *Quibus insita vivit:* atque hæc, quæ sequuntur, his iisdem verbis annotaram: Non dicit terram vivere, ut quæ sit omnium elementorum maxime bruta et stolida: sed *vivit* hoc loco accipiendum est pro eo quod est, statum suum conservat. sic 1. 1033. 'et vivant labentes ætheris ignes.' quamquam longe majore ratione dicuntur ignes, quam terra, 'vivere,' ut alias notavimus. Hæc olim annotaram. Nunc ex antiquæ scripturæ, quæ reperitur in codice Bertin. vestigiis, venit mihi in mentem rectissime legi posse *insita sidit.* quamquam *vivit*, quod reperitur in omnibus fere libris, ferri potest, si interpretemur, firmiter hæret, stabilis manet. Lege quæ notavimus ad illud sup. eod. lib. 'ut corpora viva Versent, et partes ut mundi totius exstent.' *Lamb.* Optime Lamb. sed non ita Gifan. qui, *vivit*. Faber.

541 *Ut sua quoique homini*] Probat a simili, terram non esse aëri oneri, neque in hanc vel illam partem propendere, quia pars est mundi et una cum ceteris mundi partibus nata est: hoc modo: Quemadmodum sua cuique homini membra non sunt oneri, neque pedes in toto corporis pondere sustinendo laborant; sic terra non est oneri mundo, aut alicui ejus parti. *Lamb.*

546 *Usque adeo magni refert, quoi quæ adjaceat res*] Sic restitui conjectura ductus, cum ita scriptum reperissem in duobus libris manuscr. *quid quæ adaqueat res.* quæ restitutio facilis et proclivis est. 'adaqueat' enim scriptum fuit pro adjaceat, 'quid' pro quoi, seu cui. Hanc quoque emendationem paullulum a se immutatam, et vero depravatam, arripuit Zoilus nihil a suo ingenio alienum faciens: cum enim in libris vulg. legatur *quid quæque queat res*, in manuscr. *quid quæ adaqueat res;* egoque ex hac scriptura fecerim, *quoi quæ adjaceat res?* ille scripsit, *quid quæ adjaceat res*, ut aliquid, immo ut hoc totum invenisse videretur. sic solent fures et κακοήθεις. *Lamb.* *Quid quæ adjaceat res.* Ita ex vet. libris scripsi. Vulg. *quid quæque queat res; ἀπροσδιονύσως. Gifan.*

547 *Sic igitur tellus, &c.*] Vult terram aëri non esse oneri, propterea quia una cum aëre nata est, et quia ei jungitur, ut neque a se alieno, neque ipsa ab illo aliena, sed suis partibus, quibus eum contingit, ad ejus parteis accommodatis. *Lamb.*

548 *Objecta*] Quidam legunt *adjecta:* quod tametsi non improbem, nihil tamen muto. *Lamb.*

551 *Præterea grandi tonitru*] Alio argumento probat terram esse partibus mundi et ipsi mundo cognatam, nempe quia terra, grandi tonitru commota, ea quoque, quæ sunt in aëre,

commovet: quod non faceret, si non esset cum aëre colligata, et connexa. *Lamb.*

557 *Nonne vides etiam*] Aliud argumentum, ab animæ vi, quæ totum corpus sustinet et gubernat: nempe quia cum toto corpore conjuncta est, et ipsius hominis pars est, ut manus, et pes, quemadmodum docuit 3. 94. 'Primum animum dico, mentem quem sæpe vocamus, In quo, &c. Esse hominis partem,' &c. Ad hæc pertinent et illa quæ sunt 4. 884. 'Ergo animus cum sese ita commovet, ut velit ire, Inque gredi, ferit extemplo,' &c. *Lamb.*

560 *Denique jam saltu*] Aëre terram sustineri, nil mirum est, inquit; cum enim terræ congenitus sit, eam itidem sustinere potest, ac anima, quæ tenuissima est hominis pars, et totum corporis humani pondus non modo sustinet, sed et nonnunquam saltu in altum tollit. *Denique jam saltu pernici tollere corpus Quis potis est, nisi vis animæ?* Scripserat Lucretius, *Quid potis est, nisi vis animæ?* Sed dubitavere scioli an dici Latine posset, 'Nullum animal potis est efficere,' &c. alioqui dicendum esse putabant, *pote est*, δυνατόν ἐστι, &c. idque eo accidit, quod veteres, Ennium, Plautum, Lucilium, Terentium, alios, non legerant; quin nec Lucretii Latinitatem unquam observarant. Ita enim alicubi locutus est, ut in 1. 452. 'Conjunctum est id, quod nunquam sine perniciali Discidio potis est sejungi, seque gregari.' In 4. 1235. 'Tenue locis quia non potis est adfigere adhæsum.' Et in 5. 718. 'Corpus Non potis est cerni.' *Faber.* Egregie Faber, *Quid potis est.* Neque enim duritie caret, *Quis, nisi vis animæ?* pro *Quæ, &c.* Pro *animæ* quoque, non male *nobis* substituunt alii. *Preig.* Quæ lectio clare in altero Lugd. Bat. observatur, nisi quod *animæ* insuper ex glossa irrepserit. *Hav.*

565 *Nec nimio solis*] Hæc etiam erat cum primis stolida atque insulsa Epicuri opinio, solem, lunam, stellas ea magnitudine esse, qua nobis videntur. Qua de re sic M. Tull. Acad. lib. 2. 'Quid potest esse sole majus? quem Mathematici amplius duodeviginti partibus confirmant majorem esse, quam terram: quantulus nobis videtur? mihi quidem quasi pedalis. Epicurus autem posse putat etiam minorem esse eum, quam videatur, sed non multo: ne majorem quidem multo putat esse, vel tantum, quantus videatur: ut oculi aut nihil, aut non multum mentiantur.' Idem de Fin. lib. 1. 'Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito, in geometriaque perfecto; huic bipedalis fortasse. Tantum enim esse censet, quantus videtur, vel paullo aut majorem aut minorem.' Sic Laërt. Τὸ δὲ μέγεθος ἡλίου τε καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων, κατὰ μὲν τὸ πρὸς ἡμᾶς, τηλικοῦτόν ἐστιν, ἡλίκον φαίνεται. εἰ γὰρ τὸ μέγεθος διὰ διάστημα ἀπεβεβλήκει, πολλῷ ἂν μᾶλλον τὴν χρόαν, &c. κατὰ δὲ τὸ κατ' αὐτὸν, ἤτοι μεῖζον τοῦ δρωμένου, ἢ ἔλαττον μικρῷ, ἢ τηλικοῦτόν ἐστιν. οὕτω γὰρ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν πυρὰ ἐξ ἀποστήματος θεωρούμενα, κατὰ τὴν αἴσθησιν θεωρεῖται, i. e. 'Solis autem, et reliquorum astrorum magnitudo, quod ad nos attinet, tanta est, quanta videtur. Si enim suam justam magnitudinem propter intervallum amitterent, multo magis colorem, &c. quod ad ipsum vero attinet, aut major est sol, quam videtur, aut paullo minor, aut tantus, quantus videtur. Sic enim et quæ apud nos sunt ignes, si ex intervallo cernantur, prout est sensus, cernuntur.' Sed valde pingue est (inquit Aristot. primo Meteor.) unumquidque eorum, quæ moventur in cælo, existimare parvum esse, quia nobis hinc cernentibus parvum videatur. Idem lib.

de insomniis, ait in hoc falli sensus. Huc pertinet illud Arnob. ex lib. 2. adv. Gent. 'Quid est' (inquit) 'vobis vestigare, &c. orbe sit sol amplior, an pedis unius latitudine metiatur: alieno ex lumine, an propriis luceat fulgoribus luna?' Heraclitus denique ut refert Plutarch. περὶ τῶν ἀρεσκόντ. dicebat, solem esse latitudine pedis humani, εὖρος ποδὸς ἀνθρωπείου. Hanc autem Epicuri opinionem acriter insectatur, et multis verbis, firmisque argumentis refellit Cleomed. lib. 2. κυκλ. θεωρίας. sic ille statim initio libri, Ἐπίκουρος δὲ, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀπὸ τῆς αἱρέσεως, τηλικοῦτον εἶναι τὸν ἥλιον ἀπεφήναντο, ἡλίκος φαίνεται, αὐτῇ τῇ διὰ τῆς ὄψεως φαντασίᾳ κατακολουθήσαντες, καὶ ταύτην τοῦ μεγέθους αὐτοῦ κριτήριον ποιησάμενοι, &c. i. e. 'Epicurus et reliqui qui hanc sectam sequuntur, tantum solem esse pronuntiarunt, quantus videtur, ipsam, quæ fit per videndi sensum, visionem secuti, et huic judicium magnitudinis ejus tribuentes,' &c. satis enim mihi locum quasi digito demonstrasse. *Lamb.* Idem asserit poëta vss. 10. argumentum a sensu desumens: Donec lumen calorque ignis a nobis sentiantur, dum ab igne recedimus, ignis nihilo contractior apparet, quam dum prope sumus. At lumen caloremque sôlis sentimus, ideo eadem est illius quæ apparet magnitudo. Deinde vss. 10. de luna addit, nos extremam illius oram, ac summam faciem distincte cernere: ac confuse cerneretur, si tam longe distaret ut aliquid illius magnitudinis longinquitate detereretur. Demum vss. 7. de syderibus subjungit, ea non multo minora neque multo majora esse, vel tanta esse quanta videantur, quia ista varietate exhibentur et ignes qui apud nos ex intervallo interdiu noctuque spectantur. Hæc ipse Epicurus ad Pythoclem. *Creech.*

567 *Nam quibus e spatiis*] I. e. nam quibuscumque e spatiis ignes ad aliquem locum lumen jacere, et calorem afflare possunt, ea ipsa spatia seu intervalla nihil de ipso ignium corpore seu magnitudine detrahunt, neque deminuunt; neque ignes illi ad speciem sunt ulla re minores: hæc totius hujus sententia est, usque ad versum 'Proinde calor quoniam solis, lumenque profusum.' *Adjicere* autem restituimus, cum vulgo legatur *adlicere*, plane mendose. 'adjicere' enim 'lumen' et 'calorem' translate dictum, ut 'jacere' et 'mittere telum.' Unde Lucretius 'radios et lumina solis,' 'tela diei,' non semel appellat. Sic sup. 1. 664. 'Æstifer ignis uti lumen jacit, atque vaporem.' *Adjicere telum* autem, est ita telum jacere, ut ad locum quem petis, perveniat. Cæsar lib. 3. 'Neque propter altitudinem facile telum adjiciebatur.' ex quo 'adjectus.' Lucret. lib. 1. 690. 'quæ mittere corpora possit Sensibus, et nostros adjectu tangere tactus.' ad quem locum lege quæ sunt a nobis annotata. ordo autem verborum hic est: quibuscumque e spatiis ignes possunt adjicere membris lumina, et afflare 'vaporem,' i. e. calorem, illa ipsa intervalla nihil de ignium corpore detrahunt. *Lamb.*

569 *Nihil visus intervalla de corpore libant*] Sic restitui, a vet. libris adjutus. In quibusdam vet. *visi nisi intervallis.* Vulg. *Nilque nisi ex intervallis;* pessime omnia. Lambinus: *Illa ipsa intervalla nihil.* Gifan. *Illa ipsa intervalla nihil de corpore librant.* Hunc locum partim conjectura, partim ex auctoritate veterum codicum restitui. sententia est plana. *librant* autem *de corpore*, i. e. delibrant de corpore, quod valet, detrahunt, ac deterunt, seu deminuunt. quod si quis legi malet *limant*, non pugnabo. *libant* nullo modo probo. Omnino libri duo vet. et aliquot vulg. habent *librant*. 'delibrare' autem ductum a 'libro,' qui corticem significat, est

corticem detrahere, et ita deterere et minuere, χαλέπτειν, λέπειν. Nonius: 'Delibratum,' i. e. decorticatum. Quod ad principium autem versus attinet, *Illa ipsa intervalla, &c.* hanc item emendationem initio probavit Zoilus totam: deinde, sententia mutata, sic legendum existimavit, *Nil visus intervalla de corpore libant*, plane inepte, et inscite, atque adeo inscienter. *Lamb.* *Libant.* Quidam vulg. *librant.* Lambinus: *limant;* male. *Gif.*

570 *Contractior*] Minor. *Lamb.*

572 *Et loca tingunt*] Refer hoc ad lumen, quo loca tinguntur, quamvis dixerit numero multitudinis 'et loca tingunt.' calor enim pervenit ad nostros sensus, i. e. ad tactum: lumen suo fulgore loca tingit. sic 6. 172. 'Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt.' inf. 720. 'Dimidia ex parti candenti lumine tinctus.' Hanc emendationem initio Zoilus probavit, post rejecit, et vulgatam, quæ ferri nullo modo potest, *et loca fulgent*, restituit. *Lamb.* *Et loca fulgent.* Ita vet. libri omnes, et vulg. Male ergo Lambinus, *tingunt.* Vide Indicem. *Gifan.* *Et loca tingunt.* Alii, *et loca fulgent.* Et versu sequenti *filumque* Lambinus: vid. vs. 581. dum vulg. *sublime:* et Gifanius *illimque*, i. e. *illincque.* Frustra. *Sublime* autem ferri potest, cum vs. 584. legimus 'Tanta hinc videatur in alto.' *Creech.*

573 *Debet, filumque videri*] Cum magna esset hoc loco scripturæ varietas, aliique codices haberent, *debet, illinque videre;* alii, *lumenque videri;* alii, *lunæque videri;* alii, *illumque;* alii, *ilumque videri;* ego olim *sublime* reposueram. Hanc enim sententiam Lucretii esse existimabam, atque ita hanc lectionem tuebar: quoniam calor solis ad sensum nostrum pervenit, lumenque suo candore loca complet atque illustrat; sequitur, ex his formam etiam solis non imminutam in cælo ex terra a nobis videri. *sublime* autem, i. e. in alto, seu in sublimi: neque est quod quisquam de ultima syllaba dubitet. corripitur enim cum apud hunc, tum apud Virgilium. Lucret. 2. 206. 'Nocturnasque faceis cæli sublime volanteis.' Virg. Georg. 3. 108. 'Jamque humiles, jamque elati sublime videntur Aëra per vacuum ferri.' Post in sec. editione, Turnebi conjecturam secutus sum, si non in contextu ipso verborum, at in variis lectionibus seorsum positis. Nunc igitur hanc lectionem plane rectam esse arbitror, omnibus aliis rejectis. *filum* autem, i. e. lineamentum, et quasi ductus extremus totius corporis solis. utitur eodem nomine tum alibi, ut ostendimus, tum inf. eod. lib. non longe, 581. 'Quam minimum filum.' et Arnob. lib. 3. 'filo etiam Deos atterminatis humano.' Quod autem Zoilus vult legi, sententia mutata, *illincque videri*, ferri non potest. Non enim dubitatur, aut quæritur, quantus Sol illinc videatur, sed quantus hinc, id est ex loco ubi sumus. Sed piget me hanc ineptissimam lectionem refellere, sua sponte confossam, et jacentem. *Lamb.* Sic Lamb. e vestigiis Ms. *ilum.* optime. namque ita alibi Lucret. al. *sublime.* Faber. *Illimque videri.* Sic restitui ex vet. libris; in quibus erat, *illumque, illincque.* Vulg. *lumenque.* Lambinus, *sublime.* Omnia male. *Gif.*

574 *Addere vere*] Duo libri manuscr. habent, *addere veris.* Lamb. In quibusdam vet. *veris.* Gif.

575 *Lunaque sive notho fertur loca*] *Notho lumine*, i. e. luce non sua, sed aliena: quæ est opinio probabilior, et ab omnibus fere recepta. Et Festus in voce 'mulus,' duas causas afferens, quamobrem mulus vehiculo lunæ adhibeatur, hanc ponit secundam, quod muli non ex suo genere, sed ex equis oriantur. Catull. carm. Sæcul. 'Tu potens Trivia, et notho es Dicta lumine Luna.' Virg. Georg. 1. 397. 'Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna.' M. Tull. lib. 2. de N.

Deor. Luna autem, quæ est, ut ostendunt mathematici, major, quam dimidia pars terræ, iisdem spatiis vagatur, quibus sol: sed tum congrediens cum sole, tum digrediens, et eam lucem, quam a sole accipit, mittit in terras, et varias ipsa mutationes lucis habet. Sic Parmenides, Νυκτὶ φάος περὶ γαῖαν ἀλώμενον, ἀλλότριον φῶς, i. e. 'Nocte vagans lumen circum terram, idque alienum.' Quem versum profert Plutarchus lib. πρὸς Κολώτην. Apuleius lib. de Deo Socratis: 'Nec modo ista præcipua, solem diei opificem, lunamque solis æmulam, noctis decus, seu corniculata, seu dividua, seu prætumida, seu plena sit, varia ignium face, quanto longius facessat a sole, tanto longius collustrata, pari incremento itineris ac luminis mensem suis actibus, ac disparibus dispendiis terminans: seu illa proprio ac perpeti candore, ut Chaldæi arbitrantur, parte luminis compos, parte altera cassa fulgoris pro circumversione oris, oris discoloris, multivaga, palans, speciem sui variat, seu tota proprii candoris expers, alienæ lucis indiga, denso corpore seu lævi, ceu quodam speculo radiis solis obsistit adversi et (ut verbis Lucretii utar) notham jactat de corpore lucem,' &c. inf. eod. lib. 703. Lucret. 'Luna potest solis radiis percussa nitere,' &c. *Lamb.*

578 *Quam cernimus*] Scripturam vulgatam servavi, quæ etiam in nonnullis veteribus libris reperitur: cujus hæc ratio ac sententia est; Luna (inquit) nihilo majore figura fertur, aut movetur, quam esse videtur ea figura, quam oculis nostris cernimus. quidam docti legi volunt *cum cernimus;* in nonnullis libris legitur *qua cernimus:* quæ lectio ferri non potest. *Lamb.*

579 *Nam prius omnia, quæ longe remmota, &c.*] Hujus loci hæc sententia est: Nam omnia (inquit) quæ longe remota cernimus, prius cernimus 'confusa,' i. e. non subtiliter distincta, neque definita, sed indistincta, specie ipsa, ipsoque adspectu: prius (inquam) ea confusa cernimus, quam 'minimum eorum filum,' i. e. minimum lineamentum, et ductum oculis usurpare possimus. Verbi gratia, si Socratem e loco longinquo cernamus, primum ex adspectu corpus, deinde animal, deinde hominem esse cognoscam tantum, neque eum a ceteris hominibus distinguere potero, non enim mihi licebit per loci distantiam proprias quasdam Socratis notas, quibus figura Socratis a ceterorum hominum figuris differt, inspicere: deinde, ubi ad eum propius accessero, tum proprias illas notas, et propria quædam oris lineamenta, tum nareis simas, tum oculos Socratis prominenteis cernam. *Lamb.* *Remota tuemur.* Ita vet. libri. Vulg. *semota.* Vide Indicem, 'Remota.' et sup. 4. 271. *Gifan.*

581 *Quapropter luna necesse*] Quoniam igitur (inquit) certa et clara lunæ figura, certaque lineamenta, et oræ extremæ certæ et claræ a nobis cernuntur, necesse est etiam, ut, quantacumque est, tanta hinc nobis in cælo videatur. *Lamb.*

584 *Quanta hæc cunque fuat, &c.*] Cum reperissem scriptum in duobus lib. manuscr. *Quanta quoque hæc fuat, &c.* varie autem hic versus legeretur in vulgatis; assensus sum Mureto, ita legendum censenti. *fuam* autem, valet *sim,* vel *fuerim.* Afranius: 'Cave ne pendeas, si fuas in quæstione.' Virg. Æn. 10. 108. 'Tros, Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo.' Lucret. sup. 4. 641. 'Ut, quod aliis cibus est, aliis fuat acre venenum.' Piget ex Plauto et aliis exempla colligere. *Lamb.* *Quanta hæc quæque fuat, tanta hinc videatur in alto.* Vulg. *Quanta quoque est, tanta hinc nobis videatur.* In vet. quibusdam, *Quanta quoque hæc fuat.* Nos hinc restituimus. Lambinus, *cumque;* forte rec-

tissime. *Gifan.* Vera haud dubie lectio est, quæ hic turbas excitat. Eam Lambinus et Gifanius proferunt, et hæc est: *Quanta quoque hæc fuat, &c.* Veteres enim vocalem *u*, puram nimirum, sive ante aliam vocalem, in hujusmodi vocibus producere amant, adjecta *v* consonante. Scribo itaque et lego: *Quanta quoque hæc fuvat, &c.* sic 1. 387. 'Nempe aër omne necesse est Inter corpora quod fuvat, possidat inane.' sic 'fluvidum' prima producta pro fluidum, 2. 465. 'Nam quod fluvidum est, e lævibus atque rotundis Est,' &c. similiter, 6. 432. 'Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,' Mss. Voss. habent *fluant*, haud dubie a vera lectione *fluvant*. Et nisi fallor, etiam Ennius 'cluvebat,' prima producta, pro cluebat alicubi posuit. Non absimile est, quod passim in vocibus, 'ei,' 'rei,' similibusque committi videmus apud Nostrum, quoties producendæ priores Syllabæ veniunt, et *j* consonans interponitur, ut fiat 'eji,' 'reji,' &c. *Preig.*

587 *Tremor est clarus*] Hinc 'tremulum' jubar solis inf. 696. 'Sub terris ideo tremulum jubar hæsitat ignis.' et lunæ 'tremulum' lumen Virg. Æn. 7. 9. 'splendet tremulo sub lumine pontus.' notante Turneb. Adv. 6. 6. et tremere dicitur æther nostro 1. 1088. *Hav.*

588 *Mutare videntur*] Ordo est, ignes perparvum quiddam mutare videntur filum in alterutram partem, i. e. in plus vel minus. *Lambin.* Palmerius *Mutare videtur*, i. e. mutari filum: Hac observatione potuimus carere. *Creech.* Legi hic non potest *mutare videtur*, licet nonnunquam *mutare* passive sumatur, ut plura talia verba, quæ enumerat Voss. de Anal. l. 3. cap. 3. p. 10. *Hav.*

589 *Filum*] I. e. lineamentum, ductum, extremitatem. *Lambin.*

Cum longius absint] Secutus sum codices vulgatos omneis, præter paucos, in quibus legitur, *quo longius absit.* nam in manuscriptis scriptum reperi, *quoque longius absit:* ut credibile sit, legendum esse, *quo longius absint. absint* autem legendum videtur potius quam *absit*, ut referatur ad 'ignes:' quod si quis contendet legendum *absit*, cohærebit cum voce 'filum.' *Lamb. Longius absit.* Ita vulg. quidam, et vett. *quoque longius absit.* Alii, *cum longius absint.* Gifan.

592 *Illud item non est*] Nunc docet: quamobrem sol, cum sit tam parva figura præditus, tantum lumen mittere ac profundere queat. *Lambin.* Sed tantus ille calor et lumen per universum, quaqua patet, æthera diffusum e tantulo et quasi pedali sole emanare vix posse videatur. Huic difficultati ut satis faciat Lucretius, docet vss. 11. solem concipi posse ut fontem perennem lucis et caloris, quod in ipsum ex toto mundo semina lucis et caloris confluant, tanquam in scaturiginem, ita ut non unius solis, sed totius mundi lumen et calorem sentiamus. Deinde subjungit vss. 10. forte aërem vicinum soli ab illo accendi, multasque igneas particulas nobis quidem inconspicuas circa solem esse, et inde tantus calor, lumenque tam longe et late profusum. *Creech.*

593 *Tantulus*] Tam parvus: non major, quam videtur, aut non multo, fortasse etiam minor, ut paullo ante dictum est, et ut volebat Epicurus. 'tantulus' autem 'sol,' 'tantum lumen,' ἀντίθεσις. *Lamb.*

596 *Nam licet hinc*] Fieri potest (inquit) ut sol sit fons quidam omnium ignium ac luminum: ad quem confluant omnes ignes, omniaque lumina: et unde tantum lumen, tantusque calor emanent, quæ totum orbem terrarum compleant. *Lamb.*

597 *Largifluum fontem*] Vult solem esse fontem quendam omnium luminum, quemadmodum fontes aquarum dicuntur proprie, unde et scatent

aquæ, et oriuntur flumina. *Lamb.*

Scatere] A verbo scato, is, tertiæ inflexionis. sic eod. lib. 950. 'Et partim plano scatere, atque erumpere campo.' et 6. 890. 'spirat fons dulcis aquai, Qui scatit, et salsas circum se dimovet undas.' Ibid. 896. 'Et scatere illa foras in stuppam semina,' &c. *Lambin.*

Atque erumpere flumen] Sic fere omnes habent nostri vet. codices, quibuscum consentiunt aliquot vulgati. Alii tamen *lumen*. quod quamvis non damnem, *flumen* tamen nihilo magis rejicio: est enim illustris tralatio cum superiore continuata, et consentanea: 'Largifluum fontem.' Nam sic sup. lib. 4. semen hominis large profusum, 'flumen' dixit: quemadmodum hic luminis copiam, 'flumen.' *Lamb.* Alii *lumen*, fortasse melius. Alias de solis lumine, de quo vs. 593. objectionem instituit, nihil dixisse videatur. *Creech. Flumen. lumen* fortasse recte. *Gifan.* Atque ita meliores Mss. confirmare videtur vs. Lucretianus sup. 282. 'Largus enim liquidi fons luminis ætherius sol.' in quo 'fons' et 'lumen,' ut et hic, conjunguntur. De veterum autem sententia, qua lumen esse statuebant effluvium corporis luminosi, vide Gevart. ad Stat. Sylv. l. 3. cap. 27. *Hav.*

598 *Ex omni mundo, quo sic*] Ordo est: quo, i. e. ad quem solem, sic elementa vaporis ex omni mundo undique conveniunt, et sic conjectus, seu conlectus, seu congestus, et acervus eorum confluit, ut tantus calor ex uno capite profluat. Est autem hoc loco memoria repetendum, atque attendendum, quod dicit Aristot. Meteor. lib. 1. non esse unum certum aquarum locum, aut alveum, aut receptaculum inexhaustum, unde perpetuo manent aquæ, undeque scateant fontes, et erumpant flumina; nam ne tanta quidem concavitas, quantus est orbis terrarum, tantam vim aquarum suppeditare posset, quanta quotidie effluit; sed esse quædam aquarum capita, ad quæ ex locis editioribus confluunt paulatim, et pene dicam guttatim aquæ. hæc capita fonteis, seu fontium origines, et scaturigines aquarum appellamus. ex his manant aquæ per rivos initio parvos, atque angustos: qui longius fluentes ac labentes, aliis rivis additi, magnos postea fluvios gignunt. *Lamb.*

Elementa vaporis] Sic reposui, cum in aliquot libris manuscr. *vapores* scriptum reperissem. *vaporis* autem, i. e. caloris. Sed negat Aristoteles ætheris, et cæli, aut astrorum naturam esse calidam aut igneam, ut sup. diximus. *Lamb. Vaporis.* Ita vet. nostri. In aliis, *vapores*. Vulg. *vapora*. Gifan.

599 *Conveniant*] Ita vet. nostri rectissime, et vers. seq. *Confluat*. Vulg. *conveniunt, Confluit*. Gifan.

Conjectus] Nihil muto, quamvis nonnulli legendum putent *conlectus*. 'conjectum' autem interpretor congestum, confluxum, congressum. Neque tamen *conlectus* rejicio: quod et sup. indicavi. *Lamb.*

600 *Ex uno capite*] Nam caput amnis Latini vocant. *Faber.*

603 *Est etiam quoque uti*] Fieri etiam potest (inquit) ut, cum solis ignis non sit admodum magnus, neque acer, magnis tamen fervoribus aër exardescat, quia sit idoneus ad incendium accipiendum. Sed negat Aristoteles, ut dixi, solem esse igneum aut calidum. 'Etiam quoque,' autem, σχῆμα est ἐκ παραλλήλου, ut sup. *Lamb.*

605 *Percipiat*] Occupet, comprehendat, ut sup. 4. 733. 'Quam quæ percipiunt oculos, visumque lacessunt.'

607 *Quod genus*] Cujus generis, quemadmodum. *Lamb.*

608 *Accendere ex una, &c.*] Ita vet. libri, et vulg. nisi quod *Accedere* quidam, et *Accendi*. Florentini libri

vulg. *Accipere*, quod Lambinus probat; ego veteres Codd. sequor. Ex numeris manavit mendosa varietas: sic et alii. *Accipere* Marullus supposuit. *Gifan.* *Accipere ex una scintilla.* Secutus sum hoc loco cod. Florentinos, ut omnium hoc loco emendatissimos. nam ceteri vulg. habent vel *Accendi*, vel *Accendere*, plane mendose. manuscripti autem partim *Accendere*, partim *Accedere:* quod postremum depravatum est ex vero *Accipere:* nam ex *Accipere* factum est primum *Accidere*, *p* inverso; deinde *Accedere;* deinde ex *Accedere*, *Accendere*, et *Accendi*. Jam, præterquam quod veritas et ratio hanc scripturam confirmat, etiam exemplo adjuvatur. Sic enim idem loquitur 6. 149. 'Aridior porro si nubes accipit ignem.' eadem ratione ab eodem dictum est 'concipere ignis semina,' et 'concipere ignem,' lib. eod. 270. 'Quippe etenim solis de lumine multa necesse est Concipere.' 'multa' subint. ἀπὸ κοινοῦ 'semina.' Idem ibid. 306. 'cum multa rigoris Corpora dimittens ignem concepit in auris.' ex hac re autem similitudinem duxit Virg. Æn. 2. 411. 'In segetem veluti cum flamma furentibus Austris Incidit,' &c. Zoilus hanc scripturam non probavit, non aliam (opinor) ob causam, quam quod scripseram eam in codicibus Florentinis reperiri: eamque a Marullo dixit esse excogitatam et substitutam. Ego sive hoc sit verum, sive non sit, aio nec posse, nec debere aliter legi. Nam primum 'accendere incendia' dici Latine non potest: deinde versus verbum *Accendere* hoc loco recipere non potest, quidquid blateret nebulo, qui 'extra numerum de numeris' disputat, quique 'numeros innumeros,' et 'versus inversos,' et 'modos immoderatos' et ipse facit, et Lucretio poëtæ optimo affingit. quos cum audio, aut lego, soleo illud Aristophanis continuo usurpare, *δότε μοι λεκάνην*: tantam mihi nauseam movent, nec mihi solum (ne quis me dicat esse fastidiosum) sed omnibus hominibus humanitate politis et eruditis. *Lamb.*

609 *Forsitan et rosea*] Tertia ratio. solebat enim Epicurus earum rerum quæ a Philosophis in controversiam vocantur, et de quibus sensus non facile judicare potest, plureis afferre rationes. quod testatur Laërt. his verbis: Τὸ δὲ *μίαν αἰτίαν τούτων ἀποδιδόναι τῶν πλεοναχῶς φαινομένων, μανικὸν, καὶ οὐ καθηκόντως πραττόμενον ὑπὸ τῶν τὴν ματαίαν ἀστρολογίαν ἐζηλωκότων, καὶ εἰς τὸ κενὸν αἰτίας τινῶν ἀποδιδόντων*, &c. i. e. 'Unam autem harum rerum afferre causam, quæ multis modis videntur disputari posse, furiosum est, neque recte fit ab iis qui inanem astrologiam studiose consectantur, et qui temere quarundam rerum rationes reddunt.' *Lamb.* Aliud est: 'accipere incendia,' aliud 'concipere ignem,' 'flammas,' &c. Hoc probatissimum genus loquendi, illud inusitatum saltem. Omnino, ut verum fatear, recto mihi talo videtur stare Gifanii emendatio: *Accendere ex una scintilla, &c.* 'Accendere' autem 'incendia,' ut 'accendere bellum,' lib. 1. dixit. Verum *e* in penultima elidenda erit, ut lib. 2. 680. in 'contingere parato.' sic sup. 2. 1024. *Accedere* pro *Accidere* habet uterque ex Vossii Codd. *Preig.*

610 *Possideat*] Est, ut possideat: fieri potest, ut possideat. *Lamb.*

Cæcis] Obscuris, et oculorum sensum fugientibus. *Lamb.*

611 *Nullo qui sit fulgore notatus*] Qui non fulgeat, et idcirco non cernatur a nobis. *Lamb.*

612 *Æstiferum*] *Æstifer*. Gifan.

Exaugeat] I. e. valde augeat. sic autem habent libri Manuscripti, et nonnulli typis excusi. utitur eodem verbo Ter. Heaut. 2. 2. 2. 'Concurrunt multæ opiniones, quæ mihi animum exaugeant:' i. e. quæ me magis

adducant ad credendum illam esse corruptam. et Plaut. Sticho 2. 1. 9. 'Heræ subveni: benefacta majorum tuorum exauge.' vulgati autem mendose habent *exaudiat*. Lamb. Ita et nostri vet. et Lambinus. Vulg. *exaudiat*. Gifan.

613 *Nec ratio simplex*] Nunc de solis et lunæ conversionibus quas τροπὰς Græci vocant: earumque, ut et aliarum rerum superarum, et naturalium, plureis causas affert, ut solebat Epicurus. Non est (inquit) una ratio, neque certa, quo modo ex partibus æstivis, id est ex orbe solstitiali, atque a cancro, transeat ad ægocerota, seu capricornum; i. e. ad orbem brumalem. Hac de re sic Laërtius: *Τροπὰς ἡλίου καὶ σελήνης ἐνδέχεται μὲν γίνεσθαι κατὰ λόξωσιν οὐρανοῦ, οὕτω τοῖς χρόνοις κατηναγκασμένου· ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ ἀέρος ἀνθέξωσιν, ἢ καὶ ὕλης ἀεὶ ἐπιτηδείως ἐχομένης, τῆς μὲν ἐμπιπλαμένης, τῆς δὲ καταλιπούσης, ἢ καὶ τῷ ἐξ ἀρχῆς τοιαύτην δίνην τοῖς ἄστροις τούτοις κατειληθῆναι, ὥστε οἷά τε εἶναι ἕλικα κινεῖσθαι.* i. e. 'Fieri potest, ut solis et lunæ conversiones fiant ex obliquatione cæli, temporibus ita coacti: similiter autem etiam ex adversa vi aëris, qui solem modo a signis æstivis ad brumam, modo a bruma ad æstivam regionem detrudere queat: aut etiam materia semper idonea, atque opportuna, eum partim contingente, partim deserente: aut etiam eo, quod talis vertigo his astris sit attributa atque impressa, ut possint per aliquos flexus moveri.' *Lambin.* Annuum solis, et menstruum lunæ cursum per duodecim signa zodiaci ut explicet, primo vss. 23. proponit sententiam Democriti, qui docuit inferiora sidera a summo cœlo rapi et circumferri, celerius aut tardius pro rata uniuscujusque sideris a summo isto cœlo distantia. Sol igitur celerius quam luna, ideoque illum rarius quam illam signa assequuntur et prætereunt, neque mirum si luna uno mense signa omnia, in quibus duodecim terit sol, percurrere videatur. Deinde vss. 13. duos aëres lunæ solique inservientes introducit, quorum altero a Cancro ad Capricornum detruduntur, altero a Capricorno ad Cancrum stato tempore subvehuntur. Et ne illud incredibile videatur, jubet nubes spectare quas diversi venti in partes diversas protrudunt. *Creech.*

614 *Ægocerotis Brumales flexus*] Mox *metas* vocabit, eleganter. Manil. lib. 3. *nodos*, ut et lib. 2. non minus eleganter. sed Lucretii imitatio est; infra enim, 687. 'anni nodus umbras exæquat.' *Ægoceros* autem Capricornus. *Faber.*

615 *Brumaleis adeat flexus*] Tralatio est a certaminibus Olympicis, et similibus curulibus. significat autem id quod vulgus solstitium brumale appellat. *Lamb.*

Revertens ... vertat se] Ut 6. 52. 'Depressosque premit.' *Preig.*

616 *Canceris*] Ita olim dicebatur: nunc 'Cancri.' *Faber.* Apud S. Cyprianum p. 234. 'veluti Cancere infecta' legimus. *Creech.* De morbo ita dicto similiter Arnob. lib. 1. Adv. G. p. 30. 'Illi haud aliter contumaciam canceris sævi ad subeundam cicatricem circumscriptis cogitationibus compulerant.' De solstitio autem seu solstitiis multitudinis numero pro æstivo tantum plura congessit Jos. Castalio in V. L. cap. 17. pag. Fac. Critic. 570. Tomi quarti. *Hav.*

Vertat metas se ad solstitialeis] I. e. (ut vulgus loquitur) 'ad solstitium æstivum' se vertat. Nam apud probatos Latinitatis auctores 'solstitii' nomen solstitium æstivum duntaxat significat, 'vel quia' (ut scribit Varro lib. 5. de L. L.) 'sol eo die sistere videtur, vel quod sole ad nos verso, proximum est solstitium.' *Lamb.* *Ut vertat metas ad.* Ita recte omnes fere libri. Lambinus: *ut metas vertat se ad.* Gifan. Et ita optimi Mss. passive enim, ut multa talia apud

nostrum, usurpatur. *Hav.*

621 *Democriti quod sancta, &c.*] Hic versus sup. jam positus est 3. 372. *Lamb.*

622 *Quanto quæque magis*] I. e. quanto sint nobis propinquiora, atque ita a cælo remotiora. *terram propter* autem, i. e. propter, seu prope terram. *Lambin.*

623 *Cœli turbine*] *Turbinem cæli* dixit pro cælo, quod turbinis in morem, h. e. ῥόμβου δίκην, circumagitur et circumvolvitur: vel pro rotunditate cæli volubili, ut Virg. 'saxi turbinem' Æn. 12. 531. 'Præcipitem scopulo, atque ingentis turbine saxi Excutit.' Sic Catullus 'fusi turbinem' carm. de Pelei et Thetid. Nupt. 'Libratum tereti versabat turbine fusum.' *Lamb.*

624 *Illius*] Cæli turbinis. *Lamb.*

625 *Relinqui Paullatim solem*] Ἀπολείπεσθαι: celeritate superari. *Lamb.*

627 *Inferior multo*] Ita libri veteres nostri. Vulgati, *multum.* Gifan.

628 *Et magis hoc*] Et magis lunam relinqui sole, seu quam solem. *Lamb.*

Et quanto] Sic legendum, ut sit hic Lucretii sensus: et quanto lunæ cursus 'demissior,' i. e. humilior, et inferior cum sit, longius abest a cælo, &c. tanto posse minus, &c. *Lamb.* *Lunam, quanto demissior.* In quibusdam vulg. *quanto et.* Lambinus, *et quanto.* Gifan.

630 *Tendere cursum*] *Tendere* posuit ἐνεργητικῶς, ut sæpe alias, pro celerare: idem valet 'contendere cursum.' sic dixit 1. 67. 'tendere oculos.' *Lamb.*

631 *Flaccidiore*] Languidiore, et tardiore. *Lamb.*

632 *Tacto magis, &c.*] Quanto etiam (inquit) luna cum sit sole inferior, languidiore et tardiore impetu et circuitu fertur, quam sol, tanto magis cetera signa superiora eam assequuntur, atque adeo prætereunt, et superant. *Lamb.*

635 *Ad hanc quia signa revisunt*] Nihil mutandum censeo, quamvis quidam legi velint *recurrunt*, aut *recursant.* Nam cum ita, ut excudendum curavi, habent omnes libri manuscr. et vulgati, tum usitatum est Latinis genus loquendi, 'visere,' et 'revisere ad hoc,' aut 'illud.' Lucr. lib. 6. 1236. 'Nam, quicumque suos fugitabant visere ad ægros,' &c. ad quem locum plura. *Lamb.*

636 *Fit quoque ut e mundi*] Alia ratio. *Lamb.*

638 *Æstivis Signis*] A cancro. *Lamb.*

639 *Brumaleis usque ad flexus*] Ad capricornum, et ad brumam. Tralatio est a ludis Circens. in quibus cum ad metas quadrigæ pervenerint, 'flectendus' cursus est, et 'metæ fervidis sunt evitandæ rotis,' ut loquitur Flaccus noster. ex quo 'flexus' appellantur a Latinis, καμπτῆρες a Græcis. Itaque statim eadem translatione solstitium, et brumam, 'solis metas' appellabit, 689. 'Distinet æquato solis discrimine metas.' Fuerunt autem nonnulli, qui humidum quod e terra et mari sursum tollitur, causam esse solstitii et brumæ putarunt, quasi sol pabulum sequatur. quam opinionem refellit et rejicit Aristoteles lib. 2. Meteor. his verbis: Διὸ καὶ γελοῖοι πάντες, ὅσοι τῶν πρότερον ὑπέλαβον τὸν ἥλιον τρέφεσθαι τῷ ὑγρῷ· καὶ διὰ τοῦτ' ἔνιοι καί φασι ποιεῖσθαι τὰς τροπὰς αὐτόν· οὐ γὰρ ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς δύνασθαι τόπους παρασκευάζειν αὐτῷ τροφήν. ἀναγκαῖον δ' εἶναι τοῦτο συμβαίνειν περὶ αὐτὸν, ἢ φθείρεσθαι· καὶ γὰρ τὸ φανερὸν πῦρ, ἕως ἂν ἔχῃ τροφὴν, μέχρι τούτου ζῆν, &c. i. e. 'Quocirca ridiculi etiam sunt omnes, quicumque e veteribus solem ali humido existimarunt: et iccirco nonnulli aiunt solem suas ad solstitium et brumam conversiones facere. Non enim eadem semper loca posse ei cibum præbere. Necesse autem esse hoc ei accidere, aut interire: nam et ignem ante oculos, atque in promtu positum, quoad pabulum habeat, eo usque vivere.'

Humidum autem tantum igni cibum esse, quasi humidi pars ea, quæ sit extenuata, quæque subvehatur, ad solem perveniat, aut quasi hic humidi ascensus talis sit, qualis qui flammæ orienti et viventi contingit. ex qua argumento probabili sumto, sic et de sole existimarunt. Sed hoc non est simile. Flamma enim fit ex continuo humido et sicco variantibus, neque alitur. Non enim manet eadem ullo tempore fere. Soli autem fieri nullo modo potest ut hoc accidat. Nam si eodem modo, quo modo illi dicunt, alatur, perspicuum est eventurum, ut Sol non solum, quemadmodum censet Heraclitus, quotidie novus sit, sed semper et continenter novus. M. Tullius opinionem illam Cleanthi adscribit lib. 3. de N. D. his verbis: 'Quid enim? non eisdem vobis placet omnem ignem pastu indigere, nec permanere ullo modo posse, nisi alatur? Ali autem solem, lunam, reliqua astra, aquis alia dulcibus, alia marinis? Eamque causam Cleanthes affert, cur se sol referat, nec longius progrediatur solstitiali orbe, itemque brumali, ne longius discedat a cibo?' Sic Minucius in Oct. sub persona Octavii: 'Fontium dulci aqua marisve mundum nutriri: in vim ignis abiturum, Stoicis constans opinio est, quod consumto humore mundus hic omnis ignescat: et Epicureis de elementorum conflagratione et mundi ruina eadem ipsa sententia est.' *Lamb.*

642 *Magnos annos*] Stellarum periodos, et Saturni, Jovis, Martisque revolutiones respicere videtur. *Creech.* *Annos* pro quibusvis non temporis tantum periodis, sed et spatii circulis posuit. Similiter, 1. 312. 'Quin etiam multis solis redeuntibus annis:' et vs. 1028. 'Et multos etiam magnos servata per annos.' *Preig.*

645 *Nonne vides*] Quod multi quidem negant, etsi constet numquam fere tempestatem fulminantem fieri, quin hoc eveniat. *Faber.* Vegetius 4. 38. 'Hi sæpe singuli, interdum duo, magnis autem tempestatibus etiam tres pariter flare consueverunt.' Quem locum, ut et Homeri aliorumque, adducit Brodæus ad Calabrum pag. 371. ubi Lucretium defendit. *Hav.*

649 *At nox obruit*] Nunc incipit diei et noctis causas explicare. *Lamb.* Diem sequitur nox, quia vss. 6. sol longo cursu languidus, occasurus enim languescere videtur, extinguitur, vel quia eadem vi qua supra terras diurno tempore volvebatur, subter terras nocturno fertur. Epicurus in Epistola ad Pythoclem ortum et occasum solis et lunæ *κατ' ἐμφάνειάν τε ὑπὲρ γῆς, καὶ πάλιν ἐπίκρυψιν*, vel *κατ' ἄναψιν, καὶ κατὰ σβέσιν* posse fieri contendit. *Creech.*

650 *De longo cursu*] Post. vide quæ ad 1. Extima autem cœli vocat hoc loco partes occiduas ad Atlanticum. *Faber.*

Ultima cœli] Sic ex vet. libris scripsi; in quibusdam codd. vet. *uctima, vetima.* Hinc Marullus *extima* procudit, ut et vulg. *Gifan.* Alii libri habent *extima cæli*, quod interpretor extimas parteis cæli, alii *ultima cæli*, et ita legi volebat Adr. Turnebus: cui assentior. *Lamb.* Sive *Ultima*, sive *Extima* legas, perinde est. *Creech.*

651 *Suos efflavit languidus igneis*] *Efflavit suos igneis*, i. e. exstinctus est. fuit etiam hæc valde pinguis, stolida atque anilis Epicuri opinio, astra orientia accendi; occidentia, exstingui: quam et Cleomedes libro secundo commemorat ac refellit his verbis: *Καίτοι πρὸς ἅπασι τοῖς εἰρημένοις ἀτοπωτάτοις οὖσιν, ἔτι καὶ τὰ ἄστρα ἀπεφήνατο, ἀνατέλλοντα μὲν, ἐξάπτεσθαι· δυόμενα δὲ, σβέννυσθαι. ὅπερ ὁμοιότατόν ἐστιν, ὡς εἴ τις ὁρωμένους μὲν ἀνθρώπους, ζῆν λέγοι. μὴ ὁρωμένους δὲ, ἀποθνήσκειν. καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὅσα ἐστὶν ὁρατὰ, τὸν ὅμοιον λόγον ποιεῖται. οὕτω δ' ἄρα συνετὸς καὶ*

δαιμόνιος ἀνήρ ἐστιν, ὥστ' οὐδ' ἐπῆει αὐτῷ ἐκεῖνο, ὅτι τῆς γῆς σφαιρικῷ σχήματι κεχρημένης, ἄλλοτε παρ' ἄλλοις ἕκαστα αὐτῶν καὶ δύεται, καὶ ἀνατέλλει. καὶ τούτου ἕνεκα δεήσει ἅμα καὶ σβέννυσθαι αὐτὰ, καὶ ἐξάπτεσθαι, καὶ κατὰ πάσας τὰς τῶν ὁριζόντων μεταπτώσεις ἐκ παραπλησίοις ἀναλογίαις γίνεσθαι ἀπλέτους φθορὰς φθειρομένων τε καὶ πάλιν ἐξαπτομένων, κατὰ πᾶσαν μετάπτωσιν ὁρίζοντος, τούτου συμβαίνοντος, &c. i. e. 'Atqui ad illa omnia quæ sunt absurdissima, præterea etiam pronuntiavit (Epicurus) astra orientia quidem, accendi: occidentia vero, exstingui. quod simillimum est, ut si quis homines qui cernantur, vivere dicat: qui non cernantur vero, mori. Et in aliis rebus, quæ sub sensum videndi cadunt, similem sermonem habet. Ita autem scilicet intelligens et divinus vir est, ut ne illud quidem ei in mentem venerit, quod, cum terra sit globosa figura prædita, alias apud alios singula astra et occidunt, et oriuntur: atque ob hanc causam necesse erit ea simul et exstingui, et accendi, tum pro omnibus finientium, seu horizontum, mutationibus, paribus proportionibus interitus innumerabileis fieri et morientium, et rursum reviviscentium ignium, cum hoc contingat pro omni finientis mutatione,' &c. Idem aliquot versibus post: *Ἦ πῶς αὐτὸς ὁ ἥλιος σβεννύμενος, πάλιν ἐπὶ τὴν ἀνατολὴν παραγίνεται; ἀλλὰ γὰρ μυθαρίῳ γραώδει πιστεύσας, ὡς, τῶν Ἰβηρῶν ἱστορούντων, ἐμπίπτοντα τὸν ἥλιον τῷ ὠκεανῷ ψόφον ἐμποιεῖν σβεννύμενον, ὡς διάπυρον σίδηρον ἐν ὕδατι· ἐπὶ ταύτην ἦλθε τὴν δόξαν ὁ μόνος καὶ πρῶτος ἀνθρώπων τὴν ἀλήθειαν ἐξευρών· καὶ οὐδ' ἐκεῖνο νενόηκεν, ὅτι πᾶν μέρος τοῦ οὐρανοῦ τὸ ἴσον ἀπέχει τῆς γῆς, ἀλλ' εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὸν καταδύεσθαι ὑπέλαβε, καὶ πάλιν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς θαλάσσης ἀνατέλλειν· καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ἀνατολικοῦ ὕδατος ἐξάπτεσθαι, ἀπὸ δὲ τοῦ πρὸς δύσει σβέννυσθαι.* i. e. 'Aut quomodo sol ipse exstinctus, rursus ad eam cæli partem, ex qua oriri solet, pervenit? At enim cum fabellæ cuidam anili fidem habuisset, quæ ab Hispanis tradita est, solem in oceanum incidentem, strepitum in eo mittere, tamquam suos igneis efflantem, et marcescentem, quemadmodum ferrum candens dum in aqua exstinguitur; hanc opinionem mente sua comprehendit is qui solus et primus veritatem invenit: et ne illud quidem intellexit, partem omnem cæli æqualiter a terra distare, sed eum in mare demergi existimavit, et rursus ex orientali mari exoriri: et ab aqua quidem orientali accendi, ab occidentali vero exstingui.' Jam quod ad loquendi genus attinet, attendat lector, quod antea admonuimus, hæc verba, 'exhalare,' 'exspirare,' 'efflare,' quasi activa, jungi cum accusandi casu, ut hic 'efflavit igneis,' et 3. 719. 'Unde cadavera, rancenti jam viscere, vermeis Exspirant?' ad quem locum hac de re plura. *Lambin.*

652 *Concussos itere*] Conquassatos et fractos labore itineris. 'itere' pro itinere. sic enim inflectebant veteres, 'iter iteris,' et 'itiner itineris,' teste Nonio. Nævius Lycurgo: 'Ignoti iteris sumus: tute scis.' Attius Œnomao: 'Præsto etiam adsum: exprome. quid fers? nam te longo itere cerno vadere.' Idem Telepho: 'Studiumque iteris reprime.' *Lamb.*

Itere] Sic veteres pro itinere. *Fab.*

653 *Aut qui sub terras cursum*] Fuerunt etiam nonnulli philosophi, qui solem non sub terris moveri, sed circum terras dixerunt: iccirco autem ex oculis nostris evanescere, et noctem fieri, quia terra, ursæ subjecta, alta et edita est. ex quo fieri, ut solis luminibus officiat. Aristot. lib. 2. *μετεωρ.* cap. 1. in extr. *Lambin.*

654 *Supera quæ terras pertulit orbem*] Ordo est: quæ vis pertulit orbem, videlicet solis, supera, seu supra terras. quidam tamen legunt, *supera terræ quæ pertulit orbem.* ut subintel-

ligatur 'solem.' *Lamb.*

655 *Tempore item certo*] Cur tempore certo aurora exsistat. *Lamb.* Ante solis exortum splendor quidam, qui aurora dicitur, illustrat cœlos, quoniam sol sub terras ab occasu in ortum revertens antequam ipse appareat effundat radios, vel quia dispersa hesterno itinere ignis semina ibi confluunt, et prius quam formarunt aut accenderunt solis globum debili luce æthera illustrant. Posteriorem causam fabula, quæ apud Pomponium Melam, 5. 6. et Diod. Sic. lib. 17. legatur, confirmat; et si constantia illius confluxus cuiquam incredibilis videatur, is consideret non minorem in multis aliis rebus constantiam deprehendi. *Creech.*

Matuta] M. Tull. lib. 3. de N. D. 'Quid deinde? Inodea dicetur, quæ Leucothea a Græcis, a nobis Matuta dicitur, cum sit Cadmi filia.' *Lamb.*

656 *Auroram*] Auroram roseam, *ῥοδοδάκτυλον*. *Lamb.* Hoc loco 'Aurora' Dea, seu persona, non est, sed splendor. 'Aura' enim vel apud Virgil. Æn. 6. 206. 'auri aura refulsit.' splendorem notat, ab *αὖρος*, quod in vetusta illa Græcia 'aurum' significabat, unde *θήσαυρος*. De Matuta autem seu Leucothea, unde 'matutinus,' &c. res nota est. *Faber.*

Defert] Mss. quidam *differt*, i. e. late spargit, quo sensu videlicet sæpius apud nostrum verbum 'differre' occurrit, uti 2. 673. 'Unde ignem jacere, et lumen submittere possint: Scintillasque agere, ac late differre favillam.' 6. 690. 'Funditque ardorem longe longeque favillam Differt.' et 2. 84. 'Mobiliter solvens differt primordia vini.' Denique 1. 273. 'Ingentesque ruit naves et nubila differt.' Verum in omnibus hisce vis aliqua infertur rei quæ 'differri' seu dispergi dicitur, ita ut vis ejus comminuatur et soliditas solvatur. At de splendore Auroræ hoc non dici potest, qui allatus a Matuta crescit assidue usque ad justum solis lumen. Consideratur itaque hic Matuta ut Auroræ paranympha. *Hav.*

659 *Aut quia conveniunt ignes*] Minutius in Octavio: 'Sic congregatis ignium seminibus, soles alios atque alios semper splendere: sic exhalatis terræ vaporibus nebulas semper adolescere,' &c. *Lamb.*

661 *Quæ faciunt solis nova semper lumina*] Aliter Aristoteles *μετεωρολ.* *β.* cap. 2. quo loco negat, solem ali humido, quem paullo ante protulimus. Volens enim veterum quorundam opinionem refellere, qui arbitrantur solem ali humido, docet hoc absurdi ex eo eventurum, ut sol non solum alio atque alio die novus sit, verum etiam semper et assidue novus. ex quibus verbis intelligere licet, falsum illi visum esse, nova semper gigni solis lumina. *Lamb.*

662 *Quod genus*] Cujus generis, vel quemadmodum. *Lamb.*

663 *Idæis fama*] De Ida monte, omnium, qui sunt in Hellesponto, altissimo, sic Diodorus Siculus lib. 17. pag. 491. Ἴδιον δέ τι καὶ παράδοξον συμβαίνει γίνεσθαι περὶ τοῦτο τὸ ὄρος. Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ Κυνὸς ἐπιτολὴν ἐπ' ἄκρας τῆς κορυφῆς διὰ τὴν νηνεμίαν τοῦ περιέχοντος ἀέρος ὑπερπετῆ γίνεσθαι τὴν ἄκραν τῆς τῶν ἀνέμων πνοῆς· ὁρᾶσθαι δὲ τὸν ἥλιον ἔτι τῆς νυκτὸς οὔσης ἀνατέλλοντα τὰς ἀκτῖνας, οὐκ ἐν κυκλοτερεῖ σχήματι τετραμμένον, ἀλλὰ τὴν φλόγα κατὰ πολλοὺς τόπους ἔχοντα διεσπαρμένην, ὥστε δοκεῖν πυρὰ πλείω θιγγάνειν τοῦ τῆς γῆς ὁρίζοντος. i. e. 'Proprium autem et admirabile quiddam in hoc monte fieri solet. Nam sub Canis ortum, qui fit in summo montis vertice, propter aëris circumfusi quietem, ab omni motu ventoque vacuam, hunc verticem a ventorum flatu immunem atque intactum esse: cerni autem solem cum etiam nox est, radios suos exprомentem, non in figuram rotundam conversum et conformatum, sed flammas in diversas parteis disper-

gentem, ut complures ignes extremum terræ terminum, quem finientem appellant, attingere videantur.' Simile quiddam narrat idem Diodorus libro tertio accidere in Arabia fortunata, quod ad solis ortum attinet, his verbis: ἐκ μέσου δὲ τοῦ πελάγους φασὶν ἀναφαινόμενον αὐτὸν [ἥλιον] ὁρᾶσθαι μὲν ἄνθρακι παραπλήσιον τῷ πυρωδεστάτῳ, σπινθῆρας δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ μεγάλους ἀποῤῥίπτειν. i. e. 'Ex medio autem mari aiunt solem exorientem cerni prunæ candentissimæ similem, scintillas autem ex se magnas jacere,' &c. *Lamb.*

670 *Et certo dimittunt*] Sic habent aliquot libri manuscr. et non pauci vulgati, melius (opinor) quam *demittunt*. Lamb. *Demittunt*. Ita ex quibusdam vet. malui, cum Marullo. In aliis: *dimittunt*. Gifan. vs. 757. 'Sol dimittit languidus ignes.' *Creech.*

671 *Nec minus in certo*] Sic legendum, *in certo* divisim, non *incerto* conjunctim. atque illo modo scriptum est in tribus lib. manuscrip. et in Florentinis. *Lamb.*

Imperat] Tralatio. Sic sup. 1. 176. 'Viteis auctumno fundi suadente videmus.' *Lamb.*

672 *Veste*] Lanugine. et ita Nonius. unde 'investes,' impuberes. sic Virg. Æn. 8. 659. 'Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis.' Lucret. inf. eod. lib. 887. 'juventas Occipit, et molli vestit lanugine malas.' *Lamb.* Lanugine. Grammatici passim et Virg. interpretes. *Faber.* Virg. Æn. 8. 659. 'Aurea cæsaries illis, atque aurea vestis.' Hoc est Barba, unde e contra investes dicimus imberbes: unde est Æn. 8. 160. 'Tunc mihi prima genas vestibat flore juventas.' Servius. *Creech.*

675 *Non nimis incertis*] Sic habent tres lib. manuscr. et Florent. et sane ut ita legatur, ratio postulat, nisi quis dicat, legendum item ut supra, divisa voce, *in certis*, et retinendam vulgatam scripturam *minus*. Cum hoc loco congruit is qui est 6. 356. 'Auctumnoque magis stellis fulgentibus alta Concutitur cæli domus undique, totaque tellus.' *Lamb.* *Non nimis incertis*. Ita vet. quidam, manu formisque descripti. In aliis: *Non minus incertis*. Gifan. Hæc scribit interpres, 'Sane ut ita legatur ratio postulat; nisi quis dicat, legendum item ut supra, divisa voce, *in certis*, et retinendam vulgatam scripturam, *minus*.' Bis errat; nam si ita legeretur, gravissimum in versu mendum esset; sic quippe haberet: *Non minus in certis fiunt partibus anni.* Una syllaba, ut vides, brevior est quam oporteat. Sed hæc quidem incogitantia est hominis alio properantis. Quod autem ait lectionem illam, quam ipse in suo contextu, ut nos in nostro, exhibuit, eam esse quam ratio postulet, id quoque ejusmodi est, ut vix cuiquam credibile sit, qui cum cura legerit. Scribendum enim esse ostendam, *Non minus hæc certis fiunt in partibus anni.* Antea dixerat Lucretius, Miraris quod tam certo tempore ignes confluere possint; cur id facias nulla equidem causa est, cum tot res alias certo itidem tempore fieri cernas, &c. postremo nimbi, fulmina, grandines, venti, &c. illa omnia non minus in certis partibus anni fiunt; quæ tu tamen tantopere mirabilia nunquam duxisti. 'Nec tamen illud in his rebus mirabile debet Esse, quod hæc ignis tam certo tempore possint Semina confluere, et solis reparare nitorem; Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt Omnibus in rebus, (exempl.) florescunt tempore certo Arbusta, et certo demittunt tempore florem. Nec minus in certo dentes cadere imperat ætas Tempore, &c. Fulmina postremo, nix, imbres, nubila, venti, Non minus hæc certis fiunt in partibus anni.' Idque ut planissime et ἀναμφισβητήτως probet, addit, quod ad confirmationem emendationis no-

stræ facit maxime, ‘ Consequa natura est jam rerum ex ordine certo.’ Vides, ut opinor, hanc lectionem illa aliquanto esse meliorem, quæ ab interprete Lucretii, quasi longe optima esset, probata fuerit. *Faber.*

676 *Namque ubi sic fuerunt, &c.*] Alterutrum horum versuum, vel hunc, vel deinceps sequentem, puto ab aliquo esse interpositum, nec esse Lucretianum. Malim tamen hunc delere, et alterum retinere, vel ita, ut in omnibus libris legitur, vel paullum immutatum, nempe hoc modo, *Namque uti res mundi, &c.* Lamb. *Fuerunt.* In vet. quibusdam: *fuerant.* Versum sequentem eruit Lambinus. *Gifan.* Ecce autem de integro; occurrit aliud in hoc ipso loco quod festinanti moram objiciat: ‘ Namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima, Atque uti res mundi cecidere ab origine prima, Consequa natura est jam rerum ex ordine certo.’ Duorum posteriorum versuum alterutrum ὀβελίζει Lambinus, neque de illo, *Atque uti, &c.* dissentit Gifanius. Ego priorem prorsus delendum arbitror, hac primum causa, quod istud *sic* stare non possit cum *Atque uti*, quod iis qui Latine sciunt, notissimum est; dein, prioris versus, ‘ ubi sic fuerunt causarum exordia prima’ eadem plane sententia est quæ secundi; sed versus ‘ Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,’ is vero Lucretio parente longe dignior est quam ille alter projectitius; nam τὸ *cecidere* sortem, temeritatem, et casum notat, sumpta ab aleæ ludo metaphora, ‘ Si illud quod opus est jactu non cadit.’ Ter. unde, quod multi non observarunt, natum et illud, quod vulgo Latine dicimus, ‘ Belle cecidit,’ &c. Sed cum hoc loco rationem afferre assertionis suæ debuerit poëta, particula ‘ ætiologica’ opus est; itaque, expuncto illo priori, sic legere soleo, *Namque uti res mundi cecidere ab origine prima, Consequa natura est jam rerum ex ordine certo.* Hæc ad emendationem; cetera in notis. *Faber in Emend.* Hunc versum delet Faber, et in sequenti legit, *Namque uti res mundi, &c.* retineri vero potest iste versus si legatur, *Namque uti sanxerunt.* Sic 1. 581. ‘ Et quid quæque queant, per fœdera naturai, Quid porro nequeant, sancitum quandoquidem extat.’ Ita igitur conjicio legendum, nec pudet conjecturæ. *Creech.* *Ubi sic fuerunt.* Istud ‘ sic’ referri debet ad τὸ ‘ atque’ in versu sequenti, i. e. itidem ac. *Faber in Not.*

678 *Consequa*] Consequens. *Lamb.* E vet. Cod. Gronovius *Consequiæ quoque rerum sunt ex ordine certo.* Creech.

679 *Crescere itemque*] Nunc quamobrem dies et noctes augeantur et minuantur. *Lamb.* Dies noctesque anni decursu sic increscere et decrescere, ut prolixitatis ac brevitatis utriusque vices exquisite per hyemem æstatemque alternentur, res mira semper visa est; id vero fit, quoniam circuitiones solis supra ac infra terram nunc celerius, nunc tardius fiunt, quatenus ipsæ locorum seu viarum, quibus sol incedit, longitudines sunt alternæ, vss. 16. In quibus describit poëta inæqualia arcuum diurnorum nocturnorumque segmenta in positu sphæræ obliquo, æquatorem tamen ab hac lege excipit, qui in quavis etiam obliquitate in duas æquas partes ab horizonte dividitur; ex quo fit ut sol bis in ipso intra annum constitutus duo ubivis gentium faciat æquinoctia: hinc signum illud in quo nodum æquinoctialem esse dixit intelligendum duplex est, ‘ Aries’ viz. et ‘ Libra,’ in cujus utriusque initio mutua fit signiferi æquatorisque intersectio. Deinde subjungit vss. 5. id fieri posse, quod certa sunt per ætherem loca, quæ possint a sole ob factam majorem minoremque resistentiam velocius segniusve percurri. Demum vss. 3. quia alternis anni partibus tardius aut citius conveniant isti

ignes qui faciunt, vel accendunt solem. *Creech.*

Tabescere] Minui. tralatio est. sic 2. 1171. 'Nec tenet, omnia paullatim tabescere,' &c. *Lamb.*

680 *Cum sumant augmina*] Cum angescant. sic locutus est 2. 188. 'Sursus enim versus gignuntur, et augmina sumunt.' Quod autem quidam hoc ordine hunc versum legi volunt, *cum noctes augmina sumant*, incidunt in κακόφατον et αἰσχρολογίαν *cum no.* quod vitandum censet Cicero in Orat. *Lamb.* *Cum noctes augmina sumant.* Ita vet. quidam. Elegantior Ecphonia, quam vulg. *cum sumant augmina noctis.* Gifan.

682 *Imparibus currens anfractibus*] Dum impariter et inæqualiter circumagitur. hac de re sic Laërt. Μήκη νυκτῶν καὶ ἡμερῶν παραλλάττοντα καὶ παρὰ ταχείας ἡλίου κινήσεις γίνεσθαι, καὶ πάλιν παρὰ βραδείας, ὑπὲρ γῆν, i. e. dicebat Epicurus, 'Noctium et dierum longitudines ex celeribus, et contra ex tardis solis motibus supra terram fieri.' *Lamb.*

Amfractibus] Cursibus et itineribus flexuosis. Cæsar lib. 7. de B. G. Oppidi murus a planitie, atque initio adscensus, recta regione (si nullus amfractus intercederet) CIϽ. CC. passus aberat. *Lamb.*

686 *Donicum ad id signum*] Ita Lambinus. In aliis: *Donec.* Gifan. *Ad id signum*, ad ἰσημερίαν, i. e. (ut Latini appellant) 'æquinoctium.' *Lamb.*

Anni Nodus] *Nodus anni* dixit translate pro eo solis circulo, qui cælum medium quasi cingulo cingit, ac circumdat. non dissimili admodum translatione dixit lib. 2. 'animæ nodos,' et lib. 4. 'Veneris nodos:' videlicet, conjunctiones quasdam arctas et adstrictas, συνδέσμους. *Lamb.* *Nodus.* Quidam Veteres, *Malus.* Gifan. Æquinoctia intelligit. *Faber.* Propter intersectionem zodiaci et æquatoris. *Creech.*

688 *Nam medio cursu, &c.*] I. e. inter aquilonem et austrum; seu solstitium et brumam. vox 'flatus' autem patrii casus est. *Lamb.*

689 *Cælum*] 'Cælum' accipio, ut sit recti casus, numeri singularis. Hæc quantumvis licet levia, notavit Zoilus ut sua. *Lamb.* 'Cœlum' est recti casus; 'flatus,' patrii. *Gifan.*

Metas] Solstitium, et brumam: seu circulum Cancri, et circulum Capricorni. sunt enim veluti metæ solis; ad quas cum pervenit, iter cursumque suum flectit. *Lamb.*

690 *Propter Signiferi posituram totius*] Propter situm Zodiaci obliquum. M. Tull. de Div. lib. 2. 'Vim quandam esse aiunt signifero in orbe, qui Græce ζωδιακὸς dicitur.' *Lamb.*

691 *Contundit*] Conterit, consumit, ut sup. 618. 'Annua sol in quo consumit tempora cursu.' *Lamb.*

693 *Eorum*] Astrologorum, et eorum qui scripserunt phænomena. *Lamb.*

Qui loca cœli] Astronomi. *Faber.*

695 *Propterea fit*] Hunc versum, secutus aliquot cod. manuscr. hoc loco posui: qui tamen mox iteratur. *Lamb.*

Aut quia crassior est] Alia ratio. *Lamb.*

696 *Tremulum jubar hæsitat ignis*] Sol. *Lamb.* *Hæsitat.* Tardius se se expedit: miror itaque dicere Gifanium, 'hæsitare' sumi pro micare motitari. Hæc tamen vulgo mirantur. Explicationem certe nostram planissime veram esse ostendit versus qui hunc sequitur, 'Nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus.' Itaque hæsitat, quia emergere non potest. at ridiculum sit dicere: Micat quia emergere non potest. Imo micat, quia emersit. *Faber.*

698 *Propterea noctes hiberno*] Virg. Georg. 2. 481. 'Quid tantum oceano properent se tinguere soles Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.' *Lamb.*

699 *Cessant*] Longiores sunt: ut tardæ noctes apud Virg. æstivæ sunt;

quæ ideo 'tardæ' dicuntur, quod propter longitudinem dierum tardius adventant. male itaque Interpres, qui locum hunc ('noctes cessant') per locum illum Virg. Georg. 2. 481. explicandum credidit; quod ei cum multis, neque sane indoctis, commune est: 'Quid tantum oceano properent se tingere soles Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.' *Fab.* Eleganter de noctibus; desumptum, ut videtur per metaphoram, ex illo: 'Aut ubi si cesses,' quod et Persio inter alia ejusdem Comici obversabatur, in hisce: 'At si unctus cesses,' &c. *Preig.*

Insigne diei] Ita vocat orbem solis. *Fab.*

700 *Aut etiam*] Tertia ratio. *Lamb.*

701 *Confluere ignes*] Ex quibus nova semper solis lumina gignuntur, ut supra dixit, vs. 659. 'Aut quia conveniunt ignes, et semina multa Confluere ardoris consuerunt tempore certo,' &c. *Lamb.*

702 *Qui faciunt, &c.*] Versum proximum: 'Propterea fit uti videantur dicere verum;' quia in quibusdam vulg. non erat; et in vet. partim hic, partim paulo ante, post illum: 'Omnia disp.' est positus, et quia inepte videtur inculcatus (mox enim sequitur) et sententiam vitiat, propterea, inquam, non admisi. *Gifan.*

Certa de surgere parte] Ἀναστροφὴ, de certa parte surgere. *Lamb.*

703 *Luna potest solis*] Cur lunæ figura varietur, et modo plena sit, modo dimidiata, modo bicornis, modo nulla. *Lambin.* Quod ad lunam attinet, si lucem a sole accipiat, si globosæ sit figuræ, et sub sole cursum suum peragat, tum varium illius multiplicemque vultum recte illi explicant, qui varia solis illustratione prout ad solem accedit, vel recedit a sole, phases lunæ variari existimant vss. 11. Si vero lucem aliunde non accipiat, tum concipi potest aliud corpus opacum quidem, et cassum omni lumine, quod una cum luna fertur, et illius radios avertit vss. 5. Vel intelligere possumus lunæ globum ex dimidia tantum parte lucidum, qui, si circa suum centrum volvatur, varias quas videmus phases exhibebit vss. 9. Quibus hæc omnia displicent isti habeant lunas quotidie nascentes et intereuntes: id enim certo tempore fieri posse multa alia demonstrant, vss. 20. *Creech.*

Percussa] Sic legendum, et ita habent libri aliquot manuscr. vulgati autem *perculsa*, mendose. 'Percussa radiis solis,' i. e. icta lumine solis. sic locutus est sup. 2. 799. 'Recta aut obliqua percussus luce refulget.' ibidem vs. 870. 'quodam gignuntur luminis ictu.' et hoc eod. lib. sup. 853. 'Ut queat accendi parvis ardoribus ictus.' Unde 'verbera radiorum' dicuntur tum solis, tum lunæ. sup. eod. lib. 486. 'Et radii solis cogebant undique terram Verberibus crebris,' &c. Sed de hac variatione lunæ luminis et figuræ sic Epicurus apud Laërtium. Ἔτι δὲ ἐνδέχεται τὴν σελήνην ἐξ ἑαυτῆς ἔχειν τὸ φῶς. ἐνδέχεται δὲ ἀπὸ τοῦ ἡλίου. Καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν θεωρεῖται πολλὰ μὲν ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντα, πολλὰ δὲ ἀφ' ἑτέρων· καὶ οὐδὲν ἐμποδοστατεῖ τῶν ἐν τοῖς μετεώροις φαινομένων, &c. sequitur, Ἡ δὲ ἔμφασις τοῦ προσώπου ἐν αὐτῇ δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ παραλλαγὴν μερῶν, καὶ κατὰ προσχώρησιν, ἢ ἀναχώρησιν, ἢ κατ' ἐπιπρόσθησιν, καὶ καθ' ὅσον ἂν τρόπον θεωροῖτο τὸ σύμφωνον τοῖς φαινομένοις. i. e. 'Præterea fieri potest, ut luna a seipsa lumen habeat: contingere etiam potest, ut a sole. Nam etiam apud nos multa cernere licet, quæ id quod habent, ex seipsis habeant: multa, quæ ab aliis: neque quidquam eorum quæ in aëre apparent, obstat, quo minus ita sit, &c. Vultus autem ejus varius et multiplex, qui sese nobis expromit atque ostendit, potest nasci et ex immutatione partium, et ex accessione ejus ad solem, aut recessione, aut ex

obstructione seu offectione, et ex alia causa, in qua spectetur id quod consentaneum est iis quæ sunt in promptu.' *Lambin.*

706 *Donicum eum contra, &c.*] I. e. donec contra eum, nempe solem, i. e. donec ei opposita, &c. *Lambin.* *Donicum eum.* Ita vet. libri nostri. Vulg. *Donec.* Gifan.

707 *Atque oriens, &c.*] I. e. et tunc orta est, cum sol occidit. *Lambin.*

708 *Condere lumen*] Abscondere lumen, obscurari. sic dictum 'condere lumen' a Lucretio, ut ab Hor. 'condere diem,' Od. 4. 5. 29. 'Condit, quisque diem collibus in suis:' nisi quod apud Horat. 'condere diem' dicitur 'in collibus suis,' qui in collibus suis usque ad occasum solis manet: hic autem apud Lucretium luna 'condere lumen' dicitur, cum obscuratur ob solis propinquitatem. sic idem sup. 4. 435. de sole: 'Sol fit uti videatur obire, et condere lumen,' &c. Idem non multo secus 3. 1103. 'Proinde licet quotvis vivendo condere sæcla,' &c. *Lambin.*

709 *Debet item*] Pius ait in vet. libris esse: *Debeat, it, quanto.* Gifan.

710 *Per orbem*] Junge cum τῷ 'signorum:' intelligit zodiacum. *Faber.*

714 *Est etiam quoque uti*] Quod dixerunt Anaximander et Antiphon. *Lamb.* Hæc dicitur Anaximandri opinio, quæ tamen ab illius sententia maxime distat; nam si forsan Lunàm dixerit ἴδιον ἔχειν φῶς Plut. de Pl. Phil. 26. et 28. (ἔφασκεν τε σελήνην ψευδοειδῆ, καὶ ἀπὸ ἡλίου φωτίζεσθαι: Laërtius) aliud tamen corpus quod una feratur, quod omnibus modis occurrat et officiat, ne quidem in somnis vidit Plut. de Pl. Phil. 2. 26. *Creech.*

716 *Corpus enim licet esse aliud*] I. e. nam fieri potest, ut sit corpus aliquod aliud quam luna quod una cum ea feratur et labatur, eique occursando atque officiendo faciat ut luna varias formas reddat. *Lamb.* *Corpus enim.* In nostris vet. *item;* male, nisi fallor. *Gifan.*

719 *Versarique potest*] Nempe luna. Alia est ratio, quare luna varias figuras reddat. *Lamb.* Ita docuit Berosus sub Antiocho Sotere astronomia clarus. *Creech.*

Globus ut, si forte, pilai] Emendabat olim J. Douza Filius: *globus ut sit forte pilai,* &c. de quo ita in annotationibus quibusdam Mss. vir doctus, cujus mihi manus ignota est: Berosi sententiam enarrare voluisse poëtam his versibus, elegantissimi acutissimique ingenii adolescens J. Douza Filius monuit, in Notis ad Catullum cap. 4. Berosi porro doctrinam multis verbis explicat Vitruvius, 9. 4. sed sententia ejus, ut brevissime perstringam, hæc est; 'Corpus lunæ pilam esse dimidia parte candidam, altera cœruleam: in coitu solis ardore corripi, convertique partem ejus candentem ad solis lumen, cœruleam ad nos, quæ quod candens non sit obscura videtur. Septimo vero die a coitu, quod dimidio cœli spatio luna distet a sole, item dimidiam candentiæ partem ad nos conversam esse. Quartadecima autem die, pleno orbe totam candentem partem nobis ostendi, a qua reliquis diebus usque ad novilunium quotidiana decrescentia aliquid minuatur.' Hæc ille. Vide etiam Apuleium, de Deo Socrat. 'seu illa proprie est perpeti candore,' &c. *Preig.*

725 *Luciferam*] J. Douza F. *Dimidiam.* Gifan.

726 *Chaldæum*] Hoc rectius ex veteribus quibusdam puto, quam quod in aliis: *Chaldæam.* Gifan. *Chaldæam.* Chaldæos astrologiæ fuisse peritissimos, et Diod. testatur lib. 2. his verbis: Τοῦτο μέντοι γε διαβεβαιώσαιτο ἄν τις προσηκόντως, ὅτι Χαλδαῖοι μεγίστην ἕξιν ἐν ἀστρολογίᾳ τῶν ἁπάντων ἀνθρώπων ἔχουσι, καὶ διότι πλείστην ἐπιμέλειαν ἐποιήσαντο ταύτης τῆς θεωρίας. i. e. 'Hoc quidem certe liquido quispiam confirmare possit,

omnium hominum maximum usum in astrologia Chaldæos habere, plurimumque studii atque operæ in hanc cognitionem contulisse.' et M. Tull. 1. de Divin. 'Chaldæi in Syria cognitione astrorum, sollertiaque ingeniorum antecelluerunt.' Babylonios quoque multorum annorum observationes siderum coctilibus laterculis inscriptas habuisse refert Plin. 7. 56. Zoilus, homo acumine ingenii præstans scilicet, legendum censet *Chaldæum*, pro *Chaldæorum*, non, ut omnes habent libri, *Chaldæam*. quasi vero 'Chaldæam' non sit usitate positum pro Chaldaicam: quemadmodum Horat. dixit, 'Mauris jaculis,' 'Sulpitiis horreis,' et simil. *Lamb.* Gifanius *Chaldæum*; idque sibi rectius videri ait quam *Chaldæam*, ut in editione Lambini legitur. Sed, seu *Chaldæam doctrinam astrologorum*, dicas, seu *doctrinam astrologorum Chaldæorum*, idem plane erit. Itaque jure a Lambino in tertia Lucretii editione reprehensus est Gifanius. Verum uterque erravit. Hoc enim loco poëta noster per 'Babylonicam Chaldæorum artem' intelligit Chaldæos qui Berosi hypothesim sequebantur contra 'vulgarem astrologiam.' Quid sit docet Plutarchus 2. de Pl. Phil. Lunæ defectum fieri *κατὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπιστροφὴν τοῦ ἀπυρώτου μέρους*, i. e. 'dum nobis obvertit eam sui partem, quæ ignita non est.' Sed 'Chaldæi' hoc loco sectæ nomen est, non gentis: quod ex Herodoto probari possit. Hunc locum Lucretii non intellexit Casaubonus. Vide Notas illius ad proœmium Diogenis. *Faber*. Per Babylonicam Chaldæum doctrinam intelligit Chaldæos qui Berosi hypothesin contra vulgarem Astrologiam tuebantur. 'Chaldæi' enim hoc loco sectæ nomen est, non gentis: *παρὰ δὲ Βαβυλωνίοις, ἢ Ἀσσυρίοις Χαλδαῖοι, Γυμνοσοφισταὶ παρὰ Ἰνδοῖς*: Laërtius. Idem Cicero in 2. de Div. *Creech.* Per 'Chaldæos' itaque Berosum intellige, 'qui a Chaldæorum civitate, sive natione progressus in Asiam, ibi disciplinam Chaldaicam patefecit,' ut ait Vitruvius. Vir doctus quidam, (Beverlandus) in marg. cod. nostri. Vitruv. 9. 4. 'Berosus, qui a Chaldæorum civitate sive natione progressus in Asia etiam disciplinam patefecit, ita est professus, pilam esse ex dimidia parte candentem, reliqua habere cæruleo colore. Cum autem cursum itineris sui pergens subiret orbem solis, tunc eam radiis et impetu caloris corripi convertique candentem, propter ejus proprietates luminis ad lumen. Cum autem ea evocata ad solis orbes superiora spectet, tunc inferiorem partem ejus, quod candens non sit, propter aëris similitudinem obscuram videri,' &c. Quæ ibidem fuse sequuntur. De contrariis vero illis sectis et hoc ipso Lucretii loco vide Isaacum Casaub. ad proëmium Diogenis Laërtii. *Hav.*

728 *Proinde quasi, &c.*] En vide, ut Epicurus probabilia sequatur in his quæ supra terram gignuntur, nihil unum egregie præter cætera affirmet. *Lamb.*

Uterque] Et Chaldæi seu Babylonii, et Græci. *Faber.*

730 *Denique cur nequeat, &c.*] Quod item de sole nonnulli existimarunt, ut supra dictum est. *Lamb.*

732 *Inque dies privos*] Et in dies singulos. sic eod. lib. sup. 275. 'Innumerabiliter privas mutatur in horas.' *Lamb.*

Abolescere] Cum in libris manuscr. reperissem scriptum *aboriscique*, suspicatus sum eos fuisse corruptos ab iis qui ex *abolescere*, *aboriri* fecissent: quod tantundem fere valet. *aboriri* quidem impressum est in codic. Venetis antiquis et Parisiensibus: eoque verbo usus est etiam 3. 156. 'et infringi linguam, vocemque aboriri.' quod si quis malet, non improbabo. 'abolescere' autem valet decrescere: quod huic loco maxime convenit.

Lamb. *Aborisci* vet. omnes, ita ; aut *aboriscique.* Hinc Marullus : *abolesci.* Alii : *aboriri.* Lambinus, *abolescere.* Gifan. *Aborisci* Gifanius, qui tamen fatetur se vocem istam nunquam legisse : Gassendus *Aboriri.* Creech.

734 *Difficile est ratione docere, et vincere verbis*] At ego verbis vincam, et iis verbis quæ rationem ducem habeant, vitiosam esse scripturam, sicque, sensu plane contrario, legi hunc versum debere : *Id facile est ratione docere et vincere verbis.* Quod ita esse uti dico vel illi versus, qui infra leguntur, abunde probaturi sint, cum in iis pro certo ponatur, rem in se se nihil habere difficultatis : 'Quo minus est mirum si certo tempore luna Gignitur, et certo deletur tempore rursus, Cum fieri possint tam certo tempore multa.' Sed et his addendum aliud : debere videlicet interrogative pronuntiari versus illos, 'Denique cur nequeat semper nova luna creari Ordine formarum certo, certisque figuris, Inque dies privos abolescere quæque creata, Atque alia illius reparari in parte locoque?' Tum ipse sibimet respondens, *Id facile est* (inquit) *ratione docere.* Faber. Faber, *Id facile :* quem sequatur ille qui conjecturam certitudini præfert. *Creech.*

Vincere verbis] Pulchre dictum, sic 2. 747. 'Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.' et supra hoc eod. lib. 200. 'Et quam difficile id mihi sit pervincere verbis.' et 6. 496. 'primum jam semina aquai Multa simul vincam consurgere nubibus ipsis.' sic et Hor. Sat. 1. 3. 'Nec vincet ratio, tantundem ut peccet, idemque,' &c. *Lamb.*

736 *Prænuntius*] Πρόδρομος, præcursor. Prænuntium autem Veneris dixit Zephyrum, quia Venus tempore verno gaudet. Sic Hor. Od. 1. 4. 'Jam Cytherea choros ducit Venus imminente luna.' *Lamb.*

737 *Vestigia propter : Flora, &c.*] Male, ut opinor, ita distinguitur; quasi Veneris vestigia aut legere, aut juxta ea incedere dicatur Zephyrus, quem 'Veneris prænuntium' dicit poëta, eamque præcedere facit. Haud dubie 'Floræ vestigia' dicit, quibus cuncta prænspergere fingitur dum in Veris ac Veneris adventum viam omnem coloribus et odoribus opplet. Solo itaque commate hæc separanda, ut relativum 'quibus' respiciat ipsius Floræ Vestigia ; hoc modo : *It Ver, et Venus : et Veneris prænuntius ante Pinnatus graditur Zephyrus, Vestigia propter, Flora quibus mater præspergens ante viai Cuncta, &c.* Ordo est quasi Pompæ cujusdam

VER ET VENUS.
ZEPHYRUS ET FLORA.
CALOR ET CERES.
AUTUMNUS ET EUIUS EUAN.
VOLTURNUS ET AUSTER.
RIGOR ET BRUMA.
ALGOR ET HYEMS.

Ut 'Ver Veneris,' sic 'Zephyrus Floræ' latus claudit, Et 'Calor Cereris,' et 'Autumnus Bacchi.' Porro 'Rigor Brumæ,' 'Algus Hiemis.' Et : 'propter Floræ vestigia' incedere, aut ingredi tantum mihi valet ac comes ei incedere, pari ambulare passu, una cum Flora ; Ver et Venerem præcedere. *Preig.*

738 *Flora*] Arnob. lib. 3. adv. G. 'Flora illa genitrix, ét sancta, obscenitate ludorum bene curat, ut arva florescant,' &c. Minucius in Oct. 'Sane et Acca Laurentia, et Flora, meretrices propudiosæ, inter morbos Romanorum et Deos computandæ.' Lactant. Firmianus lib. 1. de falsa rel. 'Flora cum magnas opes ex arte meretricia quæsivisset, populum Romanum scripsit hæredem, certam pecuniam reliquit, cujus ex annuo fœnore suus natalis dies celebraretur editione ludorum, quos appellarent Floralia,' &c. lege et Ovid. Fast. *Lamb.*

741 *Etesia flabra Aquilonum*] 'Ete-

siæ,' qui item sunt Aquilones: i. e. venti a septentrionibus flantes. hoc tantum interest, quod Etesiæ certo anni tempore, nempe post solstitium spirant: Aquilones quovis anni tempore. *Lamb.* Et tamen ostendere possim, si per otium liceat, Etesias non semper esse Aquilones; et ad eam rem Aristotel. ac Diodorum advocarem. Sed nil ad Lucret. *Faber.*

742 *Euius Euan*] Bacchus a voce Bacchantium *εὐοῖ* 'Euius' appellatus. 'Euan' autem Ithoniæ mons ab eadem voce dictus: Pausanias Messen. *Lamb.*

744 *Volturnus*] Euronotos. *Lamb.*

746 *Crepitans ac dentibus algor*] Hæc est verissima scriptura, ex vet. libris eruta. Vulg. *accentibus algi.* Gifan. *Crepitans ac dentibus algus.* Cum tres libri manuscr. et vulg. Florentini, Veneti recentiores, utrique Lugdunenses, haberent, *crepitans accentibus algi*; nonnulli, *crepitans ac dentibus algit*, plane inepte, idque olim lectori indicassem; et *crepitans accentibus algi*, ut plerique libri habent, edidissem; venit mihi postea in mentem, verba illa Plauti in Rudente 2. 6. 51. legenti, 'Ch. Quid si aliquo ad ludos me pro manduco locem? La. Quapropter? Ch. quia pol clare crepito dentibus:' facillime, et commodissime, et aptissime ex hac scriptura, *crepitans ac dentibus algit*, fieri posse *crepitans ac dentibus Algus.* Perspicua enim hic est *σωματοποιΐα*: et Hiemi, Algo, Volturno, Austro, corpora affinguntur, poëtico more. Idcirco Algus scribendum curavi, littera prima majore. Venuste autem, et convenienter, et probabiliter Algum dentibus crepitantem facit, quia eos qui algent, dentium crepitus comitari solet, ut et totius corporis tremor, et horror, et rigor, et simil. quod indicat Plauti locus, quem modo protulimus. Jam 'algus,' seu 'algum,' frigus significat: atque eadem voce usus est etiam 3. 732. Cum hoc mihi statim post secundam editionem venisset in mentem, cujus rei mihi testes sunt viri optimi et ornatissimi, reperi non multo post, idem ab aliquo nescio quo excogitatum esse, idque Zoilum pro suo produxisse: nisi quod *algor* ab eo scriptum est, quod minus probo, quia longius æquo a scriptura recepta remotum est. *Lamb.* Vulgatæ lectionis, *Accentibus algi*, non meminissem, nisi eam Fayus, acutus et bellus homo, huic, qua nulla est verior aut venustior, prætulisset. *Creech.*

749 *Cum fieri possint*] In duobus libris manuscr. scriptum est, *Cum florere queant.* Lamb.

750 *Solis item quoque*] Nunc de defectibus solis et lunæ: et priore loco de defectu solis. de quibus sic Diog. Laërtius: Ἔκλειψις δὲ ἡλίου καὶ σελήνης δύναται μὲν γίνεσθαι καὶ κατὰ σβέσιν, καθάπερ καὶ παρ' ἡμῖν τοῦτο θεωρεῖται γινόμενον, καὶ δὴ κατ' ἐπιπρόσθεσιν ἄλλων τινῶν, ἢ γῆς, ἢ οὐρανοῦ, ἤ τινος ἑτέρου τοιούτου, &c. i. e. 'Solis autem et lunæ defectus potest quidem fieri etiam per exstinctionem, quemadmodum et apud nos hoc fieri videmus, et vero per offectionem aliarum quarundam rerum, aut terræ, aut cæli, aut cujuspiam alius talis rei,' &c. Idem paucis verbis post: ἐν δὲ τῇ δυοκαιδεκάτῃ περὶ φύσεως ταῦτα λέγει· καὶ τὸν ἥλιον ἐκλείπειν σελήνης ἐπισκοτούσης· σελήνην δὲ ἐκ τοῦ τῆς γῆς σκιάσματος· ἔτι δὲ καὶ κατ' ἀναχώρησιν. i. e. 'Et solem deficere, luna inumbrante: lunam vero ex umbra terræ: præterea vero et ex recessu a sole.' *Lamb.* Demum fit solis defectus, cum luna aut aliud opacum corpus subjectum soli radios illius excipit, et ab ulteriori ad terram progressu prohibet. Luna item deficit, cum incidit in umbram terræ, aut alterius alicujus opaci corporis quod e regione solis interpositum interjectumque sit: aut denique sol et luna, cum loca quædam cœli suis ignibus infesta et

inimica percurrant, languent, et quasi deliquium patiuntur, vss. 20. *Creech.*

752 *Secludere Solis Lumine*] Terram separare a solis lumine, et ita privare, ac spoliare. *Lamb.*

753 *Eji*] Soli. *Lamb.*

754 *Objiciens cæcum radiis ardentibus*] Objiciens suum orbem obscurum radiis solis. Lunæ enim corpus suapte natura opacum et obscurum est. *Lamb.*

755 *Tempore eodem, &c.*] Cur (inquit) luna possit terram lumine solis privare, sui orbis objectu: eodem tempore aliud corpus, quam luna, quod semper nobis sit obscurum non debeat putari idem efficere posse? proinde quasi dicat: non potest afferri ratio, quamobrem aliud corpus, quam luna, idem efficere non queat, quod lunam efficere plerique dicunt. Primus autem Thales dixit, solem deficere eo, quod luna, quæ est terrena et opaca natura, eum subeat ad perpendiculum, i. e. interponatur inter solem et terram. *Lamb.*

757 *Solque suos*] Hæc fuit Xenophanis opinio. Putavit idem ille novos quotidie soles et occidere et oriri. *Lamb.*

Dimittere] Ita vet. Cod. *Gifan.*

759 *Flammis infesta*] Non ita dico 'flammis infesta,' i. e. flammis inimica, ut frigida: sed flammis immoderatis oppleta, atque occupata, et quoddammodo infestata ac vexata. sic 2. 520. 'Hinc flammis, illinc rigidis infesta pruinis:' ut quidem legendum putant nonnulli: quibus assentior. Nam alii quidam legi volunt *rigidis in fessa pruinis.* Lamb. Vs. 769. 'Luminibus propriis inimica.' Lambinus autem, flammis immoderatis oppleta vel occupata, et quoddammodo infestata et vexata. Huic vero interpreti ne credas. *Creech.*

760 *Interstingui*] Interea exstingui, intereaque perire. *Lambin.*

761 *Et cur terra queat*] Nunc de lunæ defectu. *Lambin.*

762 *Et oppressum solem super ipsa tenere*] Sic quidem habent omnes libri, et manuscr. et vulgati: quæ lectio, si cui probetur, sic explicari potest: et ipsa, scilicet luna, super, i. e. cum sit super, solem oppressum tenere. Sed ego, invitis libris omnibus, olim sic legendum esse putabam, *et oppressum subter solem ipsa tenere.* hoc enim sentire mihi Lucretius videbatur: Cur terra inter solem et lunam intercedens (nam ex hujusmodi interpositione defectum lunæ nasci volunt fere omnes) lunam lumine spoliare, solemque quodammodo ipsa subter se oppressum tenere possit, dum luna in umbram terræ incidit: eodem tempore aliud corpus, quam terra, lunæ succedere et subjici, vel supra solis orbem ferri non queat? Mendum autem existimabam esse natum ex voce *supter*, scripta per *p*, unde postea factum esse *super:* postremo cum syllabæ prioris brevitas versum corrumperet, mutatum ordinem verborum, et ita scriptum, ut videmus. Verumtamen neque quicquam antea mutavi, neque nunc mutandum censeo. Ad hunc locum pertinet illa M. Tull. lib. 2. de N. D. 'Atque etiam tum subjecta atque opposita soli radios ejus et lumen obscurat, tum ipsa incidens in umbram terræ, cum est e regione solis, interpositu interjectuque terræ, repente deficit.' *Lamb.* *Solem super ipsa tenere.* Hæc verissima scriptura in vet. libris. Forte etiam *supera:* quod respondeat oppresso et inferiori soli. Vide 'Super,' in Indice. *Gifan.* *Super.* Ridicule facit qui in notis suis istud *super* de luna intelligit; imo ad terram referri debet; quod ratio et versus sequentes probant. *Faber.* Fayus autem, 'Retinere solem absconditum supra seipsam:' Œdipum quæras, ego Davus sum. *Creech.*

763 *Menstrua dum rigidas, &c.*] I. e. dum luna, spatio menstruo cursum suum conficiens, perlabitur ultimam

umbrarum terræ partem. quidam per 'conum' terram significari volunt, quasi sit κωνοειδὴς, cum Aristoteles lib. 2. μετεώρ. dicat esse tympani figura, et lineas ab ejus centro ductas duos conos efficere. *Lamb.*

Coni] Vel terram κωνοειδῆ facit, vel mucronem seu acumen umbræ telluris significat. *Faber.*

764 *Succurrere*] Succedere, vel subter, aut sursum ire. *Lambin.* Succedere in locum lunæ: Fayus: Digna Fayo sententia. *Succurrere* autem, Subter ire. *Creech.*

766 *Radios*] Solis. *Lamb.*

768 *Cur nequeat certa*] Sic habet cod. Vatic. et vulg. Florent. *Lamb.*

769 *Pererrat*] Sic emendavi. nam vulg. lectio *perexit*, mendosa et corrupta est: alii legunt *peragrat*. Lamb. *Peragrat*. Ita in vet. libris nostris. In aliis, et vulgatis, *per exit*. Versum seq. quia a veteribus aberat et inepte hic inculcatus erat, sustuli. *Gifan.*

Menstrua dum rig.] Frustra hic versus alieno loco iteratur. *Lamb.*

770 *Quod superest, quoniam*] Brevis ἀνακεφαλαίωσις eorum quæ hactenus explicavit: post quam redit ad initium mundi, et docet, quid primum in mundo recenti natum sit. *Lamb.* Explicatis suo more solis, lunæ, et astrorum motibus, a cœlis ad terras vss. 11. descendit, rerum ortum et originem e tellure rerum omnium parente enarraturus. *Creech.*

772 *Solis uti varios, &c.*] Elegans ἀνακεφαλαίωσις. *Gifan.*

774 *Offecto lumine*] Sic restitui, tres codices manuscr. secutus, in quibus plane et sine litura ita scriptum est: in duobus aliis autem *offeto*, et *offœto*, cum vulgati habeant *effeto*, vel *effœto*. 'offecto' autem interpretor obducto et obstructo, et per alicujus corporis interpositionem ad tempus excluso. idem 2. 155. 'et extra Officiuntur, uti cogantur tardius ire.' *Lamb.* Hæc perspicue vera scriptura, ex vet. libris. *Gifan.*

776 *Connivent*] Συμμύουσι, lumen suum claudunt. Tralatio esset, nisi addidisset 'quasi;' nunc autem est εἰκών. *Lamb.* Solem et lunam tanquam duos hujus mundi oculos concipe. *Creech.*

780 *Et incertis tentarit credere ventis*] Sic restitui partim conjectura ductus, partim a vet. libris adjutus, partim a sententia ipsa admonitus. Nam cum reperissem in aliis libris manuscr. *tendant committere;* in aliis, *credunt committere;* in vulgatis item modo hoc, modo illud, modo *tendat*, numero singulari; viderem autem sententiam postulare verbum numeri singul. præteriti temporis optativi modi, ego ex *tendant* feci *tentarit*, ex *credunt*, *credere*, suspicatus, vulgatum *committere*, fuisse explicationem verbi *credere*, ad oram libri adscriptam, quæ postea in contextum verborum translata sit, ejecto vero et germano verbo *credere*. Lamb. Mira Lambini Eustochasia. In vet. libris, *tendant committere;* et, *credunt committere*. Vulg. *tendant committere*. Gifan.

781 *Principio, genus herbarum, &c.*] Ita vss. 18. ortum rerum e recenti tellure enarrat Lucretius, ut ipsam originem spectasse videatur: nam primum herbæ, deinde arbores, postea animalia minus perfecta, et demum perfectiora. Quippe cum mures, ranas, et ejusmodi animalia, sponte nasci hodie, cum totus mundus consenuit, videamus, quid a recenti tellure, et adulto æthere sperare non licet? *Creech.*

785 *Immissis certamen habenis*] I. e. laxatis. Virg. Æn. 6. 1. 'Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas.' Sententia autem hujus loci hæc est: arboribusque datum est, a natura scilicet, ut certatim, et hilariter, et sine ulla mora, ullove impedimento crescerent. Allegoria est ducta ab equis, quibus 'habenæ' ab aurigis inter currendum laxantur.

Virgilius propius transtulit ad classem. *Lamb.*

789 *Inde loci*] I. e. ab illo tempore. sic sup. 438. ‘ Diffugere inde loci partes cœpere, paresque Cum paribus jungi.’ *Lamb.*

791 *Nam neque de cælo*] Sic sup. 2. 1153. ‘ Haud (ut opinor) enim mortalia sæcla superne Aurea de cælo demisit funis in arva.’ *Lamb.*

793 *Linquitur, ut merito*] Sic 2. 598. ‘ Quare magna Deum mater, materque ferarum, Et nostri genitrix hæc dicta est corporis una :’ et infra statim vs. 819. ‘ Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta Terra tenet merito,’ &c. *Lamb.* Superest, igitur, ut, &c. *Faber.*

795 *Multaque nunc etiam exsistunt*] A simili probat, animalia omnia principio terra humida, solis calore calefacta, exstitisse. *Lamb.*

798 *Atque æthere adulta*] Quidam legi volunt *adulto.* Sed scriptura receepta servari potest, ut subintelligatur ἀπὸ κοινοῦ ‘ novo.’ *Lamb.*

799 *Principio, genus alituum*] Rationem primæ originis animantium explicat ex sententia Anaximandri, et aliorum quorundam veterum Philosophorum : quam pluribus persequitur Diod. Siculus lib. 1. non longe a principio : quæ, quia hunc locum non mediocriter mihi videntur illustratura, adscribere non pigebit. *Ταύτην δὲ [γῆν] τὸ μὲν πρῶτον τοῦ περὶ τὸν ἥλιον πυρὸς καταλάμψαντος πῆξιν λαβεῖν, ἔπειτα διὰ τὴν θερμασίαν ἀναζυμουμένης τῆς ἐπιφανείας, συνοιδῆσαί τινα τῶν ὑγρῶν κατὰ πολλοὺς τόπους, καὶ γενέσθαι περὶ αὐτὰ σηπεδόνας ὑμέσι λεπτοῖς περιεχομένας. ὅπερ ἐστὶν ἐν τοῖς ἕλεσι, καὶ τοῖς λιμνάζουσι τῶν τόπων ἔτι καὶ νῦν ὁρᾶσθαι γινόμενον, ἐπειδὰν τῆς χώρας κατεψυγμένης ἄφνω διάπυρος ὁ ἀὴρ γένηται, μὴ λαβὼν τὴν μεταβολὴν ἐκ τοῦ κατ' ὀλίγον. ζωογονουμένων δὲ τῶν ὑγρῶν διὰ τῆς θερμασίας τὸν εἰρημένον τρόπον, τὰς μὲν νύκτας λαμβάνειν αὐτίκα τὴν τροφὴν ἐκ τῆς πιπτούσης ἀπὸ τοῦ περιέχοντος ὁμίχλης. τὰς δ' ἡμέρας ὑπὸ τοῦ καύματος στερεοῦσθαι. τὸ δ' ἔσχατον τῶν κυοφορουμένων τὴν τελείαν αὔξησιν λαβόντων, καὶ τῶν ὑμένων διακαυθέντων τε καὶ περιῤῥαγέντων, ἀναφυῆναι, καὶ φανῆναι παντοδαποὺς τύπους ζώων. τούτων δὲ τὰ μὲν πλείστης θερμασίας κεκοινωνηκότα, πρὸς τοὺς μετεώρους ἀπελθεῖν γενόμενα πτηνά. τὰ δὲ γεώδους ἀντεχόμενα συγκρίσεως, ἐν τῇ τῶν ἑρπετῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιγείων τάξει καταριθμηθῆναι. τὰ δὲ φύσεως ὑγρᾶς μάλιστα μετειληφότα, πρὸς τὸν ὁμογενῆ τόπον συνδραμεῖν, ὀνομασθέντα πλωτὰ,* &c. i. e. ‘ Hanc autem (terram) primum quidem cum ignis soli circumfusus eam collustrasset concrevisse : deinde, cum propterea quod concaluerat, extremæ ejus oræ veluti fermentarentur, multis locis humida quædam intumuisse, et in eis putrores quosdam tenuibus membranis circundatos exstitisse. quod in paludibus et in stagnantibus locis etiam nunc fieri cernere licet, cum ea loci regione frigida facta, aër repente exarserit, neque sensim fuerit immutatus. Humida autem illa eo, quo diximus, modo calore animata, noctu quidem ex nebula superne cadente cibum cepisse ; interdiu autem ab æstu solidata esse. Postremo iis, quæ in uteris terræ inolevissent, justum incrementum consecutis, membranisque perustis ac perfractis, exstitisse atque exortas esse omnis generis animalium formas. Horum autem ea quidem, quæ plurimum caloris nactæ fuissent, ad superna loca abiisse, volatilia facta : ea autem quæ terrenam retinuissent soliditatem, in reptilium et aliorum terrestrium ordine esse numerata, quæ vero naturam humidam maxime haberent, ad locum ejusdem generis concurrisse, natatilia nominata.’ Idem ibidem quosdam Euripidis versus ex Menalippa profert ab hac sententia non discrepanteis : ‘*Ὡς οὐρανός τε, γαῖά τ' ἦν μορφὴ μία· Ἐπεὶ δ' ἐχωρίσθησαν ἀλλήλων δίχα, Τίκτουσι πάντα, κἀνέδωκαν ἐς*

φύλος, Δένδρη, πετεεινὰ, θῆρας, οὕς θ' ἅλμη τρέφει, Γένος τε θνητῶν. i. e. 'Nam terra, cælumque una forma erant simul: Sed alterum postquam seorsum ab altero Junctum est, peperere cuncta, et edidere in luminis Oras, ut arbores, feras, atque alites, Et quas alit mare, et genus mortalium.' *Lamb.* Primum volucres ovis excluduntur, verno quidem tempore, id enim tempus maxime opportunum, sed plumis, pennis, iis denique viribus instructæ, ut sponte sua victum quæritarent. Deinde e quibusdam folliculis, quos uteros appellemus, terræ adhærentibus alia animalia, atque ipsi homines eruperunt, quibus alendis idoneus liquor lacti simillimus e matris terræ venis commode in ora singulorum fluxit, nam parienti telluri non minus quam fœminis lac recte attribui videatur. Ita tellus alimentum dedit, temperies aëris fecit ut vestimentis non esset opus, et molle cubile præbebat terra multo gramine abundans. vss. 17. *Creech.*

800 *Exclusæ*] Proprie et usitate dixit. Gallinæ enim et ceteræ aves pullos ex ovis excludere dicuntur. *Lambin.*

801 *Folliculos ut nunc*] Tunicas appellavit sup. lib. 4. non longe a principio, 'ut olim Quom veteres ponunt tunicas æstate cicadæ.' *Lamb.* et *Gifan.*

803 *Tunc ibi*] Fingit poëtice Lucretius post creata cuncta animalia hominem ex humo esse genitum: nutritumque pabulis etiam terrenis. Super qua re Papinius eleganter: 'Ornique ferebant Dura puerperia, et populos umbrosa creavit Fraxinus, et fœta viridis puer excidit orno.' Similiter Maro Æn. 8. 315. 'Gensque virum truncis, et duro robore nata.' *Pius.* *Tum tibi Terra.* Sic habent aliquot libri vulg. quibuscum consentiunt tres manuscr. alii, *Tunc ibi.* Lamb. In quibusdam, *Tunc ibi.* Gifan.

805 *Hinc, ubi quæque*] Sic restitui in secunda jam editione, cum in libris manuscr. scriptum reperissem partim *Hoc ubi*, partim *Ecce ubi*, partim *Ac tibi*, partim *Heccubi.* In prima autem reposueram *Atque ubi*, non male. *Lamb.* Ita in vet. libris nostris. In aliis, *Hecce.* In aliis, *Ecce;* ut et in vulgatis. *Gifan.*

806 *Crescebant Uteri*] Profert hunc versum Firmianus de Origine Erroris, 2. 12. totamque hanc de prima animalium sententiam refellit his verbis: 'Aiunt certis conversionibus cœli, et astrorum motibus, maturitatem quandam exstitisse animalium serendorum: itaque terram novam, semen genitale retinentem, folliculos ex se quosdam in uterorum similitudinem protulisse, de quibus Lucret. lib. 5. 'Crescebant uteri, &c. eosque, cum maturassent, natura cogente, ruptos, animalia tenera profudisse: deinde terram ipsam humore quodam, qui esset lacti similis, exuberasse, eoque alimento animanteis esse nutritos,' &c. Nam satis est mihi locum indicasse. Eodem pertinet illud M. Tull. lib. 1. de Leg. 'Nam cum de natura omni quæritur, disputari solent nimirum ista, et nimirum ita sunt ut disputantur: perpetuis cursibus, et conversionibus cælestibus exstitisse quandam maturitatem serendi generis humani, quod sparsum in terras, atque satum, divino auctum sit animorum munere.' Ad hunc eundem locum pertinent illa quæ dicuntur a Dione Chrysost. oratione Olymp. aut de prima Dei notitia: Πρώτην μὲν τροφὴν οἱ πρῶτοι καὶ αὐτόχθονες νεμόμενοι τὴν γεώδη, μαλακῆς ἔτι καὶ πίονος τῆς ἰλύος τότε οὔσης, ὥσπερ ἀπὸ μητρὸς γῆς λιχμώμενοι, καθάπερ τὰ φυτὰ νῦν ἕλκουσιν ἐξ αὐτῆς ἰκμάδα, &c. i. e. 'Ac primi quidem homines, et ex ipsa terra nati, primum alimentum carpentes terrestre, cum mollis etiam tunc, et pinguis limus esset, tanquam a matre terra lam-

bentes, ac sugentes, quemadmodum stirpes et plantæ nunc ex ea humorem trahunt,' &c. *Lamb.*

806 *Terræ radicibus apti*] I. e. inhærentes et affixi terræ radicibus. *Lamb.* Συναφθέντες. Vide omnino Diodorum lib. 1. magnum enim operæ pretium fuerit. *Faber.* Συναφθέντες. Olim Censorinus cap. 2. ut hodie Fayus, vocem *radicibus* voci *terræ* adjunxit: sed fallitur. *Creech.*

808 *Fugiens humorem*] Sic omnes libri. Lambinus tamen, *sugens.* Loquitur de humore, de quo quarto ab hinc versu; ibi: 'Multus,' &c. *Gifan.* Existimaram olim legendum *sugens humorem*, verbis Firmiani et similibus locis adductus. Nunc autem lectionem receptam tueor, *fugiens humorem.* Sunt enim hæc quasi consequentia 'fugiens humorem, aurasque petissens.' *Lamb.* In quo viz. humore infantes in istis uteris inclusi natabant. *Creech.*

Aurasque petissens] Sic habent tres libri manuscr. dictum autem 'petisso,' seu 'petesso,' ut 'capesso,' 'lacesso,' 'arcesso:' malim autem reponi *petissens.* Sic enim Festus: 'Petissere antiqui pro petere dicebant, ea quidem forma verbi, qua sunt lacessere et incessere. Sed (ut mihi videtur) eo significabant sæpius petere, ut petissant, sæpius petant.' Hactenus Festus. utitur hoc verbo et M. Tull. lib. 2. de Consulatu: 'Menteque divinâ cælum terrasque petissit.' *Lamb.* *Petissens.* Ita nostri libri; rectissime. *Gifan.*

809 *Convertebat ibi*] Sic quidem habent omnes libri, et manuscr. et vulg. verumtamen *ibus* legendum putabam, ut intelligamus, naturam convertisse foramina terræ ad infanteis, seu potius ad uteros illos tempore maturo patefactos. 'ibus' autem antiquum pro iis, teste Nonio. Plaut. Mil. 1. 1. 74. 'ibus denumerem stipendium.' Pompon. 'Nunc quando voluisti facere, fac voluptati sies ibus.' Verumtamen nihil mutare ausim. *Lamb.* *Ibi.* i. e. tum. *Faber.* *Ibus* pro iis Lambinus. *Ibi* Faber. *Tum* mihi videtur respicere vocem *Ubi* vs. 805. *Creech.*

813 *Impetus alimenti*] Nil melius poterat; sentiri potest, non explicari. *Faber.*

816 *At novitas mundi*] Hoc pertinet ad id quod quis objicere poterat, neque omisit Firmianus. sic enim ille eo, quem paullo ante indicavi, loco: Quomodo autem vim frigoris, aut caloris, ferre aut vitare potuerunt, aut omnino nasci, cum sol exureret, frigus astringeret? Non erant (inquiunt) a principio mundi hiems et æstas, sed perpetua temperies, et ver æquabile. Cur ergo nihil horum fieri etiam nunc videmus? &c. *Lamb.* Quomodo autem vim frigoris aut caloris ferre, aut vivere potuerunt, aut omnino nasci, cum sol exureret, frigus astringeret? Quia in principio mundi non erat hyems et æstas, sed perpetua temperies, et ver æquabile, vss. 3. Ab omni igitur retro ætate tellus mater jure dicta est, cum volucres, feras, ipsum denique hominem produxit. *Creech.*

818 *Omnia enim pariter, &c.*] Ita quoque æstas et hyems; ista enim hujus versus sententia. *Creech.*

819 *Quare etiam atque etiam*] Sic supra paullo ante: 'Linquitur, ut merito,' &c. *Lamb.*

Maternum nomen adepta Terra tenet] *Adepta tenet* sic dictum, ut illa quæ annotavi ad 1. 1068. 'Amplexi quod habent perverse prima viai.' *Lamb.*

822 *Quod in magnis bacchatur montibus passim*] I. e. quod passim per monteis, bacchantium in morem, vagatur. *Lamb.*

824 *Sed quia finem aliquam, &c.*] Cur vero nihil horum fieri etiamnum videmus? Quoniam vss. 11. temporis conditio mutatur, terra desiit parere, et quid mirum si mundus

jam senex modo calore, modo frigore nimio, et aliis longæ ætatis incommodis vexatus, sterilis tandem fiat et effœtus? *Creech.*

825 *Destitit, ut mulier*] Sic sup. 2. 1149. 'Jamque adeo fracta est ætas, affectaque tellus: Vix animalia parva creat,' &c. *Lamb.*

827 *Excipere omnia*] Subsequi omnia, ὑποδέχεσθαι, succedere omnibus. *Lamb.*

828 *Omnia migrant*] Πάντα μεταβαίνει, omnia mutantur et demigrant ex suo statu, aut ex sua forma. *Lamb.* Dulcius, et elegantius esset: *migrat.* Gifan.

829 *Et vertere cogit*] *Vertere* absolute positum est, et veluti pro verti. *Lamb.*

830 *Namque aliud putrescit, &c.*] Sic sup. 2. 78. 'sic rerum summa novatur Semper, et inter se mortales mutua vivunt: Augescunt aliæ gentes, aliæ minuuntur,' &c. eod. lib. 576. 'miscetur funere vagor, Quem pueri tollunt, visentes luminis oras,' &c. *Lamb.*

Ævo debile] Ætate atque annis debilitatum et confectum. *Lamb.*

835 *Multaque tum Tellus*] Ratione primi animantium ortus explicata, docet, terram, tanquam rudem scilicet et imperitam, non statim perfecta et omnibus suis partibus ac numeris absoluta animalia creasse, sed initio multa portenta, alia sine capite, alia sine ore, alia sine manibus, &c. edidisse: sed frustra, quod ea neque adolescere, neque justum incrementum sumere, neque cibum capere, neque inter se commisceri procreandi causa potuerint. Eo consilio autem hæc ab Epicuro excogitata sunt, ut ostenderet nullam esse providentiam, et homines ceteraque animalia, non divinitus, sed fortuito esse nata. Quam sententiam refellit Lactant. lib. de Opificio Dei cap. 6. his verbis: 'Non possum hoc loco teneri, quo minus Epicuri stultitiam rursum coarguam. Illius enim sunt omnia, quæ delirat Lucretius, qui, ut ostenderet animalia non artificio aliquo divinæ mentis, sed, ut solet, fortuito esse nata, dixit, in principio mundi alias quasdam innumerabileis animanteis miranda specie et magnitudine fuisse natas, sed eas permanere non potuisse, quod illas aut sumendi cibi facultas, aut coëundi generandique ratio defecisset,' &c. *Lamb.* Quoniam fortuito nata erant animalia, putandum est in principio mundi alia quædam innumerabilia animalia miranda specie et magnitudine fuisse nata, sed ea permanere non potuisse, quod imperfecta erant, et quod illa sumendi cibi facultas, aut coëundi, generandique ratio defecit, vss. 20. Nam quæcunque videmus animalium genera, aut suis virtutibus aut hominum cura conservantur; leones defendunt vires, dolus vulpes, cervos fuga, &c. Quæ nostris commodis inserviunt, canes, boves, equos, &c. nos ipsi defendimus et tuemur: sed quid imperfecta, et quæ nulli usui forent aleremus? *Creech.*

837 *Androgynum*] Extat elaboratum omni cum lepore et venere, Pulicis antiqui poëtæ Epigramma: id dignum visum est, quod nostris his Vigiliis inseratur. Pulicem igitur audi: 'Cum mea me genetrix gravida gestaret in alvo, Quid pareret fertur consuluisse Deos. Mas est Phœbus ait: Mars fœmina, Junoque neutrum: Cumque forem natus Hermaphroditus eram. Quærenti letum Dea sic ait: occidet armis; Mars cruce; Phœbus aquis. sors rata quæque fuit. Arbor obumbrat aquas: ascendo: decidit ensis Quem tuleram casu: labor et ipse super. Pes hæsit ramis: caput incidit amne: tulique Fœmina, vir, neutrum, flumina, tela, crucem.' Non injucundum fore putavi hos poëtæ prisci versus inserere ut palæophilos et antiquitatis scrutatores de-

mererer, quos et probo et laudo. Siquidem nil me perinde reficit et mulcet quam elogii, aut inscriptionis antiquitatem sobriam et doctam redolens Epigramma: quale nuper invento marmore in agro Bononiensi inhianti et pendenti mente legi monimentum erutum iis verbis miro characteris artificio cælatis. Q. MANILIO. C. F. CORDO LEG. XXI. RAPAC. PRÆF. EQUIT. EXAC. TRIBUT. CIVIT. GALL. post hæc verba in fine lapidis hoc quoque additum fuit. FAC. CUR. CERTUS LIB. IN AGR. P. XLIV. IN FRO. P. XLIV. h. e. 'Quinto Manilio Cai filio Cordo legionis vigesimæ primæ rapacium præfecto equitum: exactori tributorum civitatum Galliarum: Faciundum curavit Certus libertus. In agro passus 44. In fronte pas. totidem.' Et ne 'Cordus' vox insolens te reddat anxium, scito 'Cordos' antiquos filios appellasse qui sero nascerentur, i. e. qui essent serotini: ut 'corda frumenta' quæ sero maturescunt, et 'fœnum cordum.' Auctor est Pompeius. hoc aperiet tibi Quintil. lib. 1. ita scribentem: 'Et ex casu nascentium, hinc Agrippa et Opiter et Cordus.' Sed et evidentius rem M. Varro prodit lib. 2. de R. R. 'Dicuntur agni cordi, qui post tempus nascuntur et remanserunt in volvis intimis, vocant chorion: a quo cordi appellati.' Quod vero subditur in agro et in fronte tot passus, aperit quoque versus Hor. Serm. 1. 8. 12. 'Mille in fronte pedes, tercentos cippus in agrum Hic dabat, hæredes monimentum ne sequerentur.' Subdit Porphyrio: 'Solet nempe privatis inscribi monimentis quot pedes in fronte, quot in agris habeant. Item singularibus libris notari: h. m. h. n. s. videlicet ne pro suis habeant in ferendis reliquiis aliorum mortuorum.' Sic nempe Porphyrio corrigendus: quam notandi monumenta formulam in Gallia Cisalpina solerter in veteri lapide consideravi. *Pius.* Hunc versum delendum censeo, ut spurium: hoc primum. deinde cum varie legatur in codicibus et manuscr. et vulgatis, eam potissimum lectionem secutus sum, quæ mihi minus inepta visa est. Omnino ego arbitror hunc versum ab aliquo nugatore esse inculcatum. 'Androgyni' autem sunt, qui utroque sexu præditi sunt, plane monstra naturæ, sed non qualia hic describit Lucret. qui de iis loquitur quæ adolescere, aut omnino ætatem agere nequiverint. At 'Androgyni,' qui sunt iidem hermaphroditi, et vivunt, et adolescunt, et senescunt. Itaque quærit Ulpian. lib. 1. ad Sabinum, 'utrius sexus habendus sit Hermaphroditus,' et Lucill. lib. 30. 'imberbos' appellat, quasi mulieribus quam viris similiores, apud Nonium in voce 'imberbi,' hoc versu corrupto, 'In verbo Androgyni, barbati mœchocinædi.' qui sic est emendandus, *Imberbi*, seu '*Inberbi*, Androgyni, barbati mœchocinædi.' *Lamb.* Delendus hic versus. *Faber.* *Androgynum inter utras, nec utraque utrimque remotum.* Ego cum Lambino hunc puto nothum. Ita tamen in vet. quibusdam legitur. In aliis libris aliter. *Gifan.* Quid de varia spurii versus lectione inquiramus, cum totus deleri debeat? Monebo tamen Heinsium ad Claudiani Phœnicem legere *Androgynen inter natura, atque ab utroque remotum.* Quicunque hunc versum inseruit Androgynon Platonis (in Symposio) videtur respexisse. *Creech.*

838 *Orba pedum, &c.*] Vel ex hoc versu apparet versum *Androgynum, &c.* esse alienum. *Lamb.*

839 *Multa sine ore*] Quidam libr. habent, *Muta sine ore.* non probo. Quamquam etiam hæc scriptura videtur ferri posse, atque adeo esse probabilis: ut sit antithesis, *Muta sine ore, sine vultu.* judicent eruditi. Omnino aptior esset antithesis, si esset, *Muta sine ore, etiam sine visu cæca.* Lamb. *Multa.* Quidam libri, *Muta.*

Gifan. Alii, *Muta:* et venustius. *Creech.* Recte; *Muta sine ore*, uti mox, 'cæca sine voltu.' *Hav.*

840 *Adhæsu*] Usus est hac voce supra 3. 382. 'Nam neque pulveris interdum sentimus adhæsum:' et item alibi. Ordo autem et sententia horum verborum est: Et multa portenta conata est creare natura, vincta, et constricta membrorum colligatione et adhæsione, eaque per totum corpus. *Lamb.*

842 *Quod foret usus*] Sic reposui, conjectura ductus, cum reperissem in uno cod. manuscr. *quod fovet usus.* Lamb. Egregie Lambinus. Vulg. *volet.* In vet. quibusdam, *fovet.* Forte *fuat.* Gifan.

844 *Absterruit*] Sic habent omnes libri et manuscr. et vulg. hoc primum: deinde sententia est optima: postremo verbum *absterrere* est elegantissimum, usitatissimum, significantissimum. Et tamen Zoilus in ejus locum substituere voluit verbum *abstergere*, idque musis omnibus et veneribus invitis ac plorantibus. Nam (si Diis placet) ut huic verbo hic locus esset, novus iste grammaticus ex genere (opinor) Aristarchorum, aut Priscianorum, novum præteritum finxit, *absterguit*, quod in tota Lingua Latina non reperitur. habet enim *abstersit:* idque notum est vel pueris septennibus. Et tu audes, bellua, manibus tuis inquinatissimis bonos scriptores attingere? ἐς κόρακας cum tuo fœdissimo præterito *absterguit*. Lamb. *Absterguit auctum.* Ita ex vet. libris restitui. sup. 4. 1058. Vulg. *absterruit.* Gifan. Nonius in voce 'Desuevi,' 'Parisitos amovi, lenonem ædibus absterrui.' *Creech.*

845 *Nec potuere cupitum ætatis tangere florem*] I. e. nec potuere ad justum ætatis robur et vigorem pervenire. 1. 556. 'summum ætatis pervadere florem.' ibid. paullo post, 565. 'Stare, quibus possint ævi contingere florem.' *Lamb.*

846 *Jungi per Veneris res*] Coire. Illud Ovidianum huc vergit. 'Infelix, cui torpet hebes locus ille, puella, Quo pariter debent fœmina virque frui.' *Pius.*

847 *Multa videmus enim*] Versus est Hypermeter. Sententia autem est hæc: Multa concurrere debere, ut animantes genus suum propagare possint: primum ut sint pabula: deinde ut viæ quædam sint, per quas semina vim gignendi habentia manare possint, membris per rem Veneream laxatis et remissis: postremo, ut mas et fæmina membra habeant, quibus ambo inter se per rem Veneream jungi, et communem inter se voluptatem capere possint. *Lamb.*

850 *Semina qua possint*] Sic legendum potius, quam *quæ possint;* nam hic ordo est: Deinde ut sit via, qua genitalia semina per artus, membris relaxatis, manare possint. *Lamb.* In aliis, *quæ.* Gifan.

851 *Habere, Mutua queis, &c.*] Secutus hic eram initio cod. Florentinos, et nonnullos alios vulg. in quibus impressum est, *habendum, Mutua queis nectant inter se gaudia, utrisque,* cum altera scriptura, quæ reperitur in aliis libris, *habere, Mutua queis nectant inter se gaudia utrique, &c.* mihi, propterea quod erat repetendum, aut sumendum foris verbum *debent*, vel *debere*, ægre defendi posse videretur. Illam autem sic explicabam: Et ut fæmina cum maribus jungi possit, habendum est utrisque: id est, utrosque, scilicet mares et fæminas, habere oportet membra, quibus mutua gaudia inter se nectant. Nunc magis probo receptam: et subintelligo *debent*, nempe utrique, mares et fæminæ. vel repete ἀπὸ κοινοῦ, 'videmus debere.' *Lamb. Habere, Mutua queis nectant inter se gaudia, uterque.* Sic omnes veteres; subaudi, debet, vel, necesse est. Concisus videtur sermo vulg. Marullus, Lambinus, et vulg. *habendum utrisque.* Gifan.

855 *Vesci vitalibus auris*] Virg. Æn. 1. 510. 'Quem si fata virum servant: si vescitur aura Ætheria,' &c. idem 4. 445. 'Quid puer Ascanius? superatne, et vescitur aura.' *Lamb.*

856 *Aut dolus, aut virtus, aut denique, &c.*] Quæcumque (inquit) animalia vides vivere, ea aut dolo, aut virtute, aut celeritate salutem suam tutata sunt. sic Tyrius Max. διαλ. περὶ τῆς Σωκρ. ἐρωτικῆς. Ὥσπερ γὰρ ἄλλο ἄλλῳ ζώῳ ἀλέξημα ἥκει παρὰ τῆς φύσεως εἰς τὸν αὐτοῦ βίον, ὑφ' οὗ σώζεται, λέουσιν ἀλκὴ, ἐλάφοις δρόμοι, θῆραι κυσί· καὶ τῷ μὲν διερῷ γένει αἱ νήξεις, τῷ δὲ μεταρσίῳ αἱ πτήσεις, τῷ δ' ἰλυσπωμένῳ οἱ φωλεοὶ, &c. i. e. 'Quemadmodum enim aliud alii animali a natura vitæ præsidium et munimentum datur, a quo servatur; leonibus robur, cervis cursus, canibus venatio: et generi aquatili natationes, volatili volatus, reptili latebræ,' &c. *Lamb.* Vis, robur, valentia, ut olim loquebantur. *Faber.*

Mobilitas] Vs. 861. Fuga: et quis ferat Barthii *nobilitas?* Creech.

858 *Multaque sunt, nobis ex Utilitate*] Ut boves, oves, capræ, equi, muli, &c. quæ animantes partim ad vescendum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda nobis sunt utiles. *Lamb.*

860 *Principio, genus acre Leonum*] Sup. 3. 741. *Gifan.*

Sævaque sæcla] Et genera animantium iracunda. *Lamb.*

862 *At levisomna*] Sic habent codices aliquot vulgati: in his Veneti, et Florentini, et Germanici Basileæ impressi. et ita legendum, non *Et levisomna.* nam hic versus refertur et pertinet ad ea quæ sequuntur. 'levisomnos' autem canes appellat, quasi levem somnum dormienteis, et qui facile e somno excitentur. vigiles ab Hor. dicuntur Od. 3. 16. 2. 'et vigilum canum Tristes excubiæ.' Hoc etiam probavit Zoilus ut suum. *Lamb.* *At levisomna.* In aliis, *Et;* male. *Gifan.*

863 *Quod est veterino*] 'Veterina' (inquit Nonius) animalia dicuntur omnia quæ vehere quid possunt.' Lucret. 'Et genus omne, quod est veterino semine partum.' et Festus, 'Veterinam bestiam,' inquit, 'jumentum Cato appellavit a vehendo.' Opilius 'veterinam' dici putat, quasi 'venterinam,' vel 'uterinam,' quod onus ad ventrem religatum gerat. *Lamb.*

864 *Et bucera sæcla*] 'Bucerum pecus de bubus dicimus,' inquit Festus. idem Lucret. 2. 661. 'Buceriæque greges, et equorum duellica proles.' *Lamb.*

871 *Quare*] I. e. propter quam rem, seu propter quam utilitatem: nam 'quare' hic non interrogat, sed enuntiando referendi vim habet. *Lamb.* Cui nimium ne credas. *Creech.*

873 *Scilicet hæc*] Refert ad illa superiora: quibus nihil horum tribuit natura, ita ut nec ipsa sponte sua vivere, nec utilitatem aliquam nobis dare possent, &c. *Lambin.*

875 *Donicum*] Donec, ut sæpe alias. *Lamb.* Ita Lambinus. Vulg. *Donec.* Gifan.

876 *Sed neque Centauri fuerunt*] *Centauri,* animantes ex homine et equo compacti. sic supra 4. 743. 'Nam certe ex vivo Centauri non fit imago, Nulla fuit quoniam talis natura animalis. Verum ubi equi atque hominis casu convenit imago, Hærescit facile extemplo, quod diximus ante.' Virg. Æn. 6. 283. facit Centauros et Scyllas in vestibulo inferorum stabulare cum somniis: 'quam sedem somnia vulgo Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent: Multaque præterea variarum monstra ferarum, Centauri in foribus stabulant, Scyllæque biformes.' *Lambin.* Contra Empedoclem maxime qui hoc asseruerat. *Faber.* At natura rudis licet, et imperita, non ea protulit animalia, de quibus poëtæ tam splendide mentiuntur. Thessalia nullos unquam

vidit Centauros, neque enim equus et homo conjungi possunt, cum non eadem ætate, eodem alimento, neque iisdem moribus uterentur, vss. 14. Idem de Scyllis, et ejusmodi monstris dicendum, vss. 9. Qui autem Chimæram extitisse credidit, non consideravit leonis, æque ac cujuslibet animalis, viscera torreri igni, et consumi posse, vss. 7. Qui denique mira et monstrosa istiusmodi animalia e recenti terra produci posse statuat, credat insuper aurea, lacteaque flumina, et reliqua otiosorum poëtarum commenta, vss. 19. Perpendat tamen multa herbarum et arborum semina hodie, (ut olim omnium animalium primordia,) in terra contineri; at nunquam nascuntur complexæ arbores, neque herbæ herbis conjunguntur, vss. 9. *Creech.*

877 *Queat duplici*] In quibusdam libris: *queunt;* male. *Gifan.* *Duplici natura*, humana, et equina. *Lambin.*

878 *Potestas*] Δύναμις, potentia. *Lambin.*

879 *Hinc illinc par vis ut non sic*] Si hujus versus varias scripturas lectori proponere vellem, totam paginam implerem. Satis erit mihi eas referre, quæ reperiuntur in lib. manuscriptis, ut videat lector, me ita hunc locum olim restituisse, ut tamen ab iis non longe discesserim. sic igitur habet Vaticanus, *Hinc illinc par vis ut non sint pars esse potis sit:* Scipionis et Faërni sic, *Hinc illinc paribus ut non sit pars esse potis sit:* Bertinianus et Memmianus sic, *Hinc illinc par vis ut non sit par esse potis sit:* quæ scripturæ cum sint vitiosæ, ego sic reposueram, *Hinc illinc par vis ut non pari esse potis sit.* Atque hæc quidem scriptura fere in Venetis recentioribus et Lugdunensibus reperitur. sic enim in eis legitur, *Hinc illinc par vis ut non par esse potis sit.* Sententia autem hujus scripturæ, si cui forte obscurior videatur, hæc est: Non potest esse natura seu potestas aliqua ex alienigenis membris, ut humanis et equinis, compacta et conflata, ita alienigenis (inquam) ut ex utraque parte, equi scilicet et hominis, aut aliorum animalium inter se compactorum, vis par pari esse, id est par pari respondere, non possit. de versus autem ratione non est quod quisquam dubitet, propter vocem *pari*, in qua voce syllaba *ri* non eliditur, sed corripitur. nam hoc esse Lucretio usitatum alibi ostendimus. Licet etiam sic legere, ut Turnebo placebat, *Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit*, eadem fere sententia: ut ex hac et illa parte non possit esse par vis, sic, id est, compactis inter se diversis animalibus. Atque hanc lectionem nunc sequi malui. Licet etiam sic legere, *Hinc illinc par vis pari uti non esse potis sit.* Lamb. *Par vis, ut non sic esse potis sit.* Ita legendum puto. In vet. quibusdam, *par vis ut non sit pars esse.* In vulg. quibusdam, *paribus.* Gif. Nec fuisse unquam Centauros, homines equo mixtos scilicet, neque ullum animal, quod ex duabus naturis adeo diversis constaret, vivere et per subolem propagari posse: ‘Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in ullo Esse queat duplici natura, et corpore bino Ex alienigenis membris compacta potestas, Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit.’ Magna vero in postremo illorum versuum difficultas est, tanta in Mss. Codd. tamque inconstans et multiplex variantia est. In quibusdam enim legitur, *Hinc illinc par vis ut non sint pars esse potis sit.* I nunc, et mortuos excita, tempus est. In aliis, *Hinc illinc par vis ut non sit pars esse potissit.* Portenta versuum, ut vides; et tamen Gifanius hanc posteriorem, quæ omnibus vitiis scatet, recipere se et probare professus est; quo nihil unquam deterius poterat. Sed quo tandem pacto rem adeo intricatam, tamque a recto sensu et a Latinitatis usu remotam, explicare

ausus non est? In ea re una, Lector, visus mihi magnopere est sapere; non poterat; quæ vehementissima causa est. In quibusdam etiam legitur, *Hinc illinc par vis non sit par esse potis sit.* In aliis denique alia, quæ non sunt tanti ut huc transcribantur. Lambinus quidem legi posse putabat, *Hinc illinc par vis ut non pari esse potis sit.* Turnebus, *Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit.* At ego secutus vestigia libri Ms. quo usus olim est Faërnus, quique versum hunc ita exaratum exhibet, *Hinc illinc paribus ut non sit pars esse potis sit*, tandem ad 'intectas fronde quietes,' et veritatis latibulum deveni, *Hinc illinc par vis ut partibus esse potis sit*, sensu tam necessario, ut aliter scribere potuisse Lucretium, nemo suspicari possit. Rem tribus verbis exponam: Nullum animal ita ex duplici et diversa natura constare potest (exempl. g. Equi et Hominis) ut hinc et illinc (a natura hominis et equi) par vis esse partibus possit, i. e. duæ illæ partes componentes numquam parem vim haberent; cum species animantum aliæ aliis citius crescant, citius minuantur; quæ ea ipsa ratio est quam affert Lucretius in iis versibus, qui hunc sequuntur. Sed illos sine omni mea opera tutemet legere poteris. *Faber.* Ita Turnebus, nec incommode: alii aliter: Faber autem spretis aliorum conjecturis hæc habet, 'Lege *Hinc illinc par vis ut partibus esse potis sit.* Sensu tam necessario, ut aliter,' &c. Denique nescio quis legit: *Hinc pars ut non sit, pars illinc esse potis sit.* Creech. Placet Turnebi lectio, quam firmat vs. 889. Distinctionem vero mutavi in duorum præcedd. versuum fine; vs. 878. enim comma, vs. 879. punctum ponebatur. *Hav.*

880 *Id licet*] Id, nempe in Centauro non posse hinc illinc parem pari vim esse. *Lamb.*

881 *Circum*] Circiter, vel dic potius *circumactis*, ut sit tmesis. *Lamb.*

882 *Floret*] Ἀκμάζει, viget. Hoc modo ostendit, Centauros esse non posse. non potest unum animal ex inæqualibus, disparibus, disconvenientibus potestatibus et membris esse conflatum. Nam ita pars altera erit imbecilla, altera firma: hæc diuturna, et vivax: altera vitæ brevis, et ad mortem præceps: et quo tempore altera erit ætate corroborata atque adulta, ut equus, qui tribus annis exactis viget, altera vix dum ab ubere matris erit depulsa, ut puer: et contra, quo tempore pars humana erit valida ac robusta, tum equina erit senectute confecta. Postremo non iisdem voluptatibus ducuntur, neque iisdem molestiis afficiuntur homo et equus. Idem de Scylla canibus succincta sentiendum: de qua etiam mox dicet. *Lamb.*

Quin sæpe etiamnum] I. e. quippe etiam cum treis annos natus est, &c. Videtur legendum, *quin sæpe etiam tunc*, vel *etiamnum:* quo modo edidi, non, ut vulgo, *quin sæpe etiam nunc.* Lamb. *Etiam tunc.* Ita quidam vulgati; recte. Alii: *nunc.* Gifan.

883 *Lactantia*] Lac suppeditantia. *Lamb.* Voss. ad Catull. p. 234. *Lætantia*, quia pueros lætos reddunt; sic 2. 344. 'Lætantia loca aquarum.' *Creech.*

885 *Fugienti languida vita*] Sic dixit 'vitam fugientem,' ut Latini dicunt 'venenum fugiens,' et 'litteras fugienteis.' Præterea quam hic 'fugientem vitam' appellavit, eam 'labentem' nominavit inf. eod. lib. 987. 'Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.' sic Hor. 'annos fugaceis' appellat Od. 2. 14. 1. 'Eheu, fugaces, Postume, Postume Labuntur anni.' *Lamb.*

886 *Pueris*] Alias, *puerili.* Ego tamen malo *pueris.* Etiam hanc lectionem probavit Zoilus. *Lamb.* Hoc rectius ex veteribus etiam libris nostris, quam in aliis: *puerili.* Gifan.

Juventas] Juventutis Dea, et ipsa juventa. ἥβην appellant Græci. *Lamb.*

887 *Et molli vestit lanugine*] Sic sup. eod. lib. 672. 'mollem vestem' dixit pro molli pilo, et lanugine: 'et impubem molli pubescere veste.' *Lamb.*

888 *Ne forte ex homine*] Hunc versum profert Nonius. *ne forte* autem, i. e. hæc dixi, ut ne forte credas, &c. *Lamb.*

889 *Confieri*] I. e. confici. utitur eod. verbo sup. 3. 418. 'Id quoque enim sine pernicie confiet eorum.' et sæpe Virg. ut Æn. 4. 115. 'nunc qua ratione quod instat, Confieri possit,' &c. et Cæsar lib. 7. de B. G. 'Postquam id difficilius confieri animadvertit,' &c. *Lamb.*

890 *Aut rapidis canibus succinctas*] Scyllam sic describit Homer. 'Οδυσσ. μ. 85. Ἔνθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει, δεινὸν λελακυῖα. Τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν, ὅση σκύλακος νεογιλῆς, Γίνεται, αὐτὴ δ' αὖτε πέλωρ κακὸς, οὐδέ κε τίς μιν Γηθήσειεν ἰδὼν, οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν, &c. i. e. 'Hic autem Scylla habitat, horribiliter latrans: Cui vox est tanta, quanta catuli recens nati: ipsa autem monstrum est malum; neque quisquam ea visa lætatus fuerit, ne si Deus quidem ei occurrat.' M. Tull. Verr. de suppliciis: 'Hoc infestior nautis Verres, quam Scylla, quod multo se pluribus et majoribus canibus succinxerat.' *Lamb.*

891 *Scyllas*] Duæ enim fuerunt, illa Nisi, hæc Glauci: sed et si una fuisset, διὰ σχήματος dicere posset Scyllas, ut Nerones, Marios, &c. cum Neronem et monstra illi similia, &c. *Faber.* Ideo et 'Semimarinis canibus succincta' Nisi Scylla! At Ov. Met. 8. 148. 'At aura cadentem Sustinuisse levis, ne tangeret æquora, visa est; Pluma fuit: plumis in avem mutata vocatur Ciris; et a tonso est hoc nomen adepta capillo.' Pro *rapidis canibus* leg. *rabidis canibus.* Creech.

892 *Discordia*] Legi potest *Dissortia.* Sic Ov. Met. 8. 133. de Minotauro: 'Dissortemque utero fœtum tulit.' Et in prima Epistola Sabini 'Nec in uno corpore dissors Parthenope.' *Creech.*

893 *Signi*] Signum ἔλεγχος est, probatio, &c. *Faber.*

894 *Neque projiciunt*] Sic jam edendum curavi in sec. ed. Adr. Turnebo assensus. 'projicere' autem et 'sumere' opponuntur: neque pariter, inquit, robora sumunt, i. e. corroborantur: neque pariter adolescunt; neque senescunt, aut ætate conficiuntur. *Lamb.*

897 *Quippe videre licet pinguescere sæpe cicuta*] Sic 4. 644. de veratro: 'Præterea nobis veratrum est acre venenum: At capris adipes et coturnicibus auget.' *Lamb.* Diog. Laërt. in Vita Pyrrhi, Καὶ τὸ κώνειον ὄρτυγι μὲν τρόφιμον, ἀνθρώπῳ δὲ θανάσιμον. 'Cicutam quoque coturnici nutrimentum, homini inferre perniciem.' Adde Servium ad Virg. Æn. 4. 486. *Hav.*

899 *Flamma quidem vero*] Probat nunquam fuisse Chimæram, etiam hoc argumento, quod, cum poëtæ fabulentur, eam flammas ore efflare solitam, constet autem Chimæra ex leone, dracone, capra, seu ipsa Chimæra; leones proinde ut ceteræ animantes a flammis lædantur, et torreantur. Sed non dissimulabo, nonnullos libros habere, *Ignea flamma quidem.* Lamb. Quidam libri: *Ignea flamma quidem.* Gifan.

903 *Prima Leo, postrema Draco*] Ex Hom. 'Ιλ. ζ. 181. et Hesiod. Theogon. 323. Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα. Profert et M. Tull. lib. 2. Epist. ad Attic. 'Quod de Q. fratris epistola scribis, ad me quoque fuit πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ—quid dicam, nescio.' *Lamb.* *Prima Leo.* Τὰ πρῶτα, i. e. κατὰ πρῶτα. Versus notissimus, πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ, &c. *Faber.*

904 *Ore foras acrem efflaret de corpore flammam*] Hanc potissimum scripturam secutus sum, ut et maxime

probabilem, et maxime cum libris antiquis consentaneam. sic fere loquitur 6. 1152. 'Spiritus ore foras tætrum volvebat odorem.' *Lamb. Efflaret. Flaret*, in aliis libris. *Gifan.*

908 *Effutiat*] Nonius docet 'effutire,' idem valere quod 'cum mendacio dicere,' et profert hunc locum. animadverti autem hoc verbum in quibusdam libris scribi duplici *tt*. Lamb.

911 *Aut hominem tanto membrorum*] Quamobrem hoc non potuerit initio efficere natura, causam affert 1. 200. 'Denique cur homines tantos natura parare Non potuit, pedibus qui pontum per vada possent Transire, et magnos manibus divellere monteis, Multaque vivendo vitalia vincere sæcla, Si non, materies quia rebus reddita certa est Gignundis?' &c. *Lamb.*

921 *Res sic quæque suo ritu procedit; et omnes*] Ita Lambinus acute, cum in omnibus libris esset, *Sed*. Forte etiam sic: *Sed sic quicque. omnia.* Hoc placuit Marullo, et Florentinis. *Gifan. in prima edit.* Cum in omnibus libris et manuscr. et impressis, præterquam in Florent. sic reperissem scriptum: *Sed sic quæque suo ritu procedit, et omnes, Fœdere naturæ certo discrimina servant:* a me impetrare non potui, ut in quattuor vocibus, *quæque, et, omnes, servant*, mendum subesse existimarem, sed in aliqua alia potius. Itaque Florentinam lectionem rejeci, quæ talis est, *Sed sic quodque suo ritu procedit, ut omnia Fœdere naturæ certo discrimine servent.* suspicatus autem primam vocem versus esse depravatam, sic reposui, *Res sic quæque suo ritu procedit, et omnes, &c.* Zoilus initio probavit hanc emendationem: deinde e vestigio improbavit, et ita reponendum gravis auctor censuit, *Sed sic quidque suo ritu procedit, et omnia, &c.* Lamb. *Sed sic quidque suo, &c. omnia.* Ita restitui. In veteribus: *quæque, omnes.* Vide 2. 718. et 908. et inf. hoc lib. vs. 1022. *Gifan. in posteriori edit.*

923 *Et genus humanum, &c.*] Nunc de primis hominibus verba facere incipit. *Lamb. Et genus.* Descriptio plane admirabilis usque ad vs. 1029. Qui relationes recentiorum scriptorum legerunt, hic Margaiates, Brasilios, Canibalas, et plerosque Indiæ Occidentalis populos agnoscent. *Faber.* Hominum e terra natorum vitam, habitum, ingenium, mores fuse describit, et primo quidem vss. 20. docet primos homines validiori, quam nunc, constitisse corpore, ob innatam duritiem, quam e dura terra geniti contraxerant, inde minus obnoxii morbis erant, et longævi. Nemo autem agros coluit, sed glandibus, pomis sylvestribus, et aliis ejusmodi fructibus placabant famem: ad sedandam sitim fluvii fontesque suo murmure vocabant. vss. 8. Nulla illis vestimenta, nullæ domus, procellarum, frigorisque vim defendebant sylvæ, frutices, et antra, vss. 5. Nullæ leges: nullum commune bonum: vivebant rapto, et promiscua venere (nam vi, blanditiis, aut pretio, glandibus viz. pyris, pomisve mares sibi fœminas conciliarunt) utebantur. vss. 9. *Creech.*

924 *Durius, ut decuit, Tellus quod dura creasset*] Sic fere Virg. Georg. 1. 63. 'Unde homines nati, durum genus.' *Lamb.*

928 *Nec labi*] I. e. nec labe; ut alibi 'parti,' 'contagi,' 'voci,' et multa alia, pro parte, contage, voce, &c. *Lamb. Labi*, Labe, 'parti' pro parte, &c. passim. *Faber.*

930 *Vitam tractabant*] I. e. vitam trahebant, seu traducebant. quidam tamen legendum putant *tolerabant:* quibus propemodum assentior. Verumtamen nihil mutare ausim. *Lamb.*

932 *Molirier*] Moliri dicimur quidquid cum labore facimus, aut agimus: 'moliri' igitur 'arva' hoc loco positum est pro eo, quod est agros colere, seu ex campis et locis inaratis

agros cultos magno labore efficere: vel, agros laboriosa cultura meliores reddere. Neque vero me fallit, legi in quibusdam libris vulg. *mollirier arva*, gemino *ll*. sed *molirier* unico *l*, magis probo. *Lamb.* In quibusdam: *mollirier*; male. *Gifan.*

933 *Nec nova defodere in terram virgulta*] Sic inf. eod. lib. 1364. 'Unde etiam libitum est stirpeis committere ramis, Et nova defodere in terram virgulta,' &c. *Lamb.*

935 *Quod terra crearat Sponte sua*] Ad hunc locum illustrandum pertinent illa Tyrii Maximi περὶ ἔρωτος· Ἦσαν δέ που, κατὰ τὸν Ἐπικούρου (φασὶ) βίον, αἱ τροφαὶ τοῖς ἀνθρώποις φηγοὶ, καὶ ὄχναι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπεφημίσθη φέρειν ἡ γῆ τοὺς καρποὺς αὐτομάτους, ὅτι αὐτοῖς οὐδὲν ἔδει γεωπονίας ἐξ αὐτοφυοῦς βιοτευούσιν. i. e. 'Vivebant autem scilicet (qualem victum adamabat, ut aiunt, Epicurus) primi homines glandibus, et piris agrestibus. Atque iccirco fama est, tum terram fructus tulisse sponte sua venienteis: quia nihil eis opus erat agricultura, aut labore rustico, cum victu uterentur sponte sua nato.' Eodem pertinent et illa Platonis πολιτικῷ· Τὸ δ' οὖν τῶν ἀνθρώπων λεχθὲν αὐτομάτου περὶ βίου, διὰ τὸ τοιόνδε εἴρηται. θεὸς ἔνεμεν αὐτοὺς αὐτὸς ἐπιστατῶν. καθάπερ νῦν ἄνθρωποι, ζῶον ὂν ἕτερον θειότερον, ἄλλα γένη φαυλότερα αὐτῶν νομεύουσι· νέμοντος δὲ ἐκείνου, πολιτεῖαί τε οὐκ ἦσαν, οὐδὲ κτήσεις γυναικῶν καὶ παίδων· ἐκ γῆς γὰρ ἀνεβιώσκοντο πάντες, οὐδὲν μεμνημένοι τῶν πρόσθεν· ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα ἀπῆν πάντα. καρποὺς δ' ἀφθόνους εἶχον ἀπό τε δρυῶν καὶ πολλῆς ὕλης ἄλλης, οὐχ ὑπὸ γεωργίας φυομένους, ἀλλ' αὐτομάτης ἀναδιδούσης τῆς γῆς. γυμνοὶ δὲ καὶ ἄστρωτοι θυραυλοῦντες τὰ πολλὰ ἐνέμοντο· τὸ γὰρ ὡρῶν αὐτοῖς ἄλυπον ἐκέκρατο· μαλακὰς δ' εὐνὰς εἶχον ἀναφυομένης ἐκ γῆς πόας ἀφθόνου, &c. 'Quod igitur de hominum victu sponte sua suppeditante, propter talem causam dictum est. Deus pascebat eos, cum ipse eis præesset: quemadmodum nunc homines, animal alterum divinius, alia genera se deteriora pascunt et curant. Ille autem pascente, non erant reip. administrandæ rationes, neque uxorum et liberorum possessiones. Ex terra enim reviviscebant omnes, res præteritas memoria non repetentes. Atque hæc quidem talia omnia aberant. Fructus autem uberes et copiosos habebant, tum ex quercubus, tum ex alia silva, non ex agricultura nascenteis, quos terra sponte sua gerebat. Nudi autem et sine stragulis magnam partem foris et sub dio vitam colebant. Nam anni tempora cum essent temperata, nullam eis molestiam exhibebant, cubilia autem mollia habebant, multa herba ex terra succrescente,' &c. *Lamb.*

936 *Placabat*] In Macrobio: *placarat*. Gifan.

937 *Glandiferas inter curabant corpora quercus*] Hoc eo dicit, quod glans, et primus, et primorum hominum victus fuit ex quo idem sic inf. 1415. 'Sic odium cepit glandis,' &c. *Lamb.*

939 *Arbuta*] Rubra poma silvarum: quæ Plin. unedones appellat. Virg. Georg. 1. 148. 'atque arbuta sacræ Deficerent silvæ.' *Lamb.*

Pœniceo] Sic habent libri manuscripti, non, ut vulgati, *Puniceo*. Veteres enim in multis nominibus *œ* pro *u* usurpabant. ita 'mœnera' et 'pœnire' dicebant pro munera et punire, ut supra admonuimus ad illum locum 1. 30. 'fera mœnera militiai:' et ad illum 2. 829. 'Purpura, Pœniceusque color, clarissimus multo,' &c. ubi etiam malim legi, *Pœniceusque color*, ut est in lib. manuscr. Talia sunt illa apud M. Tullium in lib. de leg. 'cœra,' 'œsus,' &c. pro cura, usus, &c. *Lamb.* *Pœniceo*. Ita vet. lib. *Gifan.*

942 *Pabula dia tulit, miseris mortalibus ampla*] Si legimus, ut habent nonnulli libri vulg. *Pabula dura tulit*,

&c. sic explicabo: pabula tulit dura quidem illa, et agrestia, sed tamen primis illis hominibus ampla, i. e. ἀρκοῦντα καὶ ἱκανὰ, i. e. quibus illi erant contenti, vel quæ illis satis erant. Sin, ut habent tres libri manuscr. et docti viri magis probant, *Pabula dia tulit, &c.* 'dia pabula' interpretabor sua sponte, et sine labore, et quasi divinitus venientia ac nascentia. *Lambin.* Ita vet. nostri; rectissime. In aliis; *dura.* Lambinus, *diva*; mendose. *Diva* ita non utimur. *Gifan.* *Diva* habet enim prima Lambini edit. sed tu conjunge *dia* et *ampla*, atque distingue post *mortalibus.* Hav.

943 *At sedare sitim*] In Macrobio, *Ad.* Gif.

Fontesque vocabant] Sic habent omnes lib. et manuscr. et typis excusi, præter Florent. in quibus legitur, *fontesque docebant.* Ego *vocabant* probo, et interpretor, invitabant. *Lamb.*

944 *Decursus aquai*] I. e. aqua decurrens, quod est ex loco declivi fluens. sic sup. eod. l. 264. 'magnus decursus aquarum Undique declarat.' *Lamb.*

945 *Claricitat late sitientia*] Cum initio secutus essem libros vulg. *Clarior accitat sitientia, &c.* et tamen lectori scripturæ varietatem indicassem; hæc, quæ deinceps sequuntur, annotaram, his ipsis verbis: Clarior aqua, quam aliis in locis, 'accitat,' i. e. invitat, sitienteis feras. sed non celabo lectorem, in quibusdam libris manuscr. ita scriptum esse, *Claricitate sitientia, &c.* in al. *claricitatiate*: quæ scripturæ sine dubio mendosæ sunt. verumtamen consideret eas lector ingeniosus. Hactenus hoc de loco olim scripseram. Postea scripturam veterem repetitam, ac retractatam, hoc modo supplebam, *Claricitare solet sitientia sæcla fer.* atque hanc emendationem arbitrabar esse rectam. Sic autem dictum 'claricitare,' pro clare aut clara voce citare, ut 'altitonans' pro alte tonans, 'altivolans' pro alte volans, 'benivolens,' 'blandiloquens,' et simil. pro bene volens, et blande loquens. Nunc Simeoni Bosio assentior, qui in eo meam conjecturam tuetur, quod verbum compositum *claricito* retinet: in eo autem ab ea discedit, quod pro *solet* facit ex antiquæ scripturæ vestigiis *late*, totumque versum sic legendum censet, *Claricitat late sitientia sæcla fer.* *Late* autem, i. e. lato, magno, et denso agmine. Quod vero Zoilus reponit, *Clare citat ad se sitientia, &c.* ferri non potest. *Lamb.* *Clare citat ad se.* Ita ex vet. libris, qui habebant, vel, *Claricitatiate et*; vel, *Claritati a te*; vel, *Claricitare.* Vulgati, *Clarior accitat*; absone. Nam 'cito' priorem habet brevem semper. 'Excire,' et tamen 'excito' dicitur. Cæterum *Claricitat ad se*, forte rectius. Sed verbum illud nusquam legi. *Gifan.* *Claricitat.* Simeonis Bosii conjectura, plausu dignissima. 'Claricitare' autem significat vocare, advocare, invitare, &c. *Faber.*

946 *Noctivagi*] Melius quam *Nota vagis.* Creech.

Silvestria templa] I. e. antra, et Nympharum domos. *Lamb.*

947 *Quibus exibant*] Ex quibus ibant, ex quibus manabant. *Lamb.*

Humore fluenta Lubrica] Ordo est: fluenta, 'humore lubrica,' i. e. fluenta humida et liquida. *Lamb.*

948 *Lavere*] *Lubrica lavere*, i. e. lubrica ad lavandum, vel ut lavarent. licet etiam conjungere cum verbo 'exibant,' ut sit 'exibant lavere,' i. e. ut laverent, quemadmodum loquebantur veteres. *Lamb.*

950 *Et partim*] *Partim* hic solum positum, quemadmodum et alibi. referendum est autem ad versum illum superiorem, 'Lubrica proluvie larga lavere,' &c. *Lamb.*

Scatere] *Scatere* a verbo scato, is, it, tertiæ inflexionis. sic 6. 890. 'Quod genus endo mari spirat fons

dulcis aquai, Qui scatit.' ibid. 896. 'Et scatere illa foras in stuppam semina.' *Lamb.*

951 *Necdum res Igni scibant tractare*] Casis enim et pellibus repertis, certis matrimoniis institutis et receptis, ignis usu cognito, tum ingenium hominum mollius esse cœpit, ut dicet non ita multis post versibus. *Lamb.*

952 *Pellibus*] Quæ inventori ipsi, eique qui primus gessit, invidiosæ et pestiferæ fuerunt, ut dicet infra eod. libr. extr. vs. 1268. 'Pellis item cecidit,' &c. *Lamb.*

956 *Nec commune bonum poterant spectare*] Hac de re infr. eod. lib. vs. 1107. 'Condere cœperunt urbeis,' &c. Aliquot versuum, qui deinceps sequuntur, ordinem nescio quorum hominum culpa perturbatum, restitui. *Lamb.*

960 *Et Venus in silvis jungebat, &c.*] Ov. 'Antra domus fuerant, cibus herba, cubilia frondes. Constiterant uno fœmina virque loco.' *Pius.* In quibusdam libris manuscr. reperi scriptum, *Et Venus in silvis lucebat.* ex qua vitiosa scriptura putabam legendum, *Et Venus in silvis laciebat.* Veruntamen receptam lectionem probo. *Lamb. Et Venus in silvis incicbat.* sic restitui. Veteres quidam, *lucebat*, *lugebat*, *&c.* Vulg. *jungebat.* Gifan.

962 *Vel violenta viri vis*] Hor. Sat. 1. 3. 108. 'sed ignotis perierunt mortibus illi, Quos venerem incertam rapientes more ferarum Viribus editior cædebat, ut in grege taurus.' *Hav.*

Impensa libido] H. e. magna libido. sic Cæsar 'impenso pretio' dixit pro magno. *Lamb.*

963 *Vel pretium*] Aut illi silvestres viri emebant venerem oblato pretio ex pyris, glandibus, et id genus reliquis nemoralibus fructibus. Idem Propertius ex Lucret. 3. 13. 27. Eleg. 'Illis pompa fuit decussa cydonia ramo, Et dare puniceis plena canistra rubis: Nunc violas tendere manu: nunc mista referre Lilia virgineos lucida per calathos: Et portare suis vestitas frondibus uvas, Aut variam plumæ versicoloris avem. His tum blanditiis furtiva per antra puellæ Oscula silvicolis empta dedere viris.' Et pastor ille apud Maron. Ecl. 3. 71. inquit: 'Aurea mala decem misi: cras altera mittam.' *Pius.*

964 *Et manuum mira, &c.*] Hi denique robusti immitesque homines per totos dies feras saxis, stipitibus, et id genus armis persequebantur; et multa cæde fatigati, vel cum nox advenerit, se frondibus foliisque involventes, humi dormiebant securi; securi inquam, neque enim timuerunt (ea erat absurda Stoicorum opinio, 'Nam rudis ante illos, nullo discrimine, vita In speciem conversa operum ratione carebat, Et stupefacta novo pendebat lumine mundi, Tum velut amissis mœrens, tum læta renatis Sideribus.' Manil. 1. 66.) ne adveniente nocte dies deinceps non rediret, ob jam perspectam a prima origine diei ac noctis vicissitudinem, vss. 16. Hæc autem vita erat nonnullis incommodis obnoxia, dormientes feræ invadebant, et inde mors cita, vel longa gravisque (nondum vires herbarum noverant) putrescentia vulnera sequuta est. Multos fames abstulit, plures noxiæ herbæ, quas inscii legerant: ne vero quis putet tot malis obrutum fuisse totum humanum genus, et ad interitum redactum, consideret feras tum singulos lacerâsse, noxiis herbis aut alimenti inopia paucos periisse; at quot millia rapit una acies, quot absorbet mare, quot denique luxuries enecat, et venenata pocula! vss. 29. *Creech.*

967 *Multaque vincebant*] Multa viribus corporis obtinebant: raro fugiebant, raroque metu perterriti latebras quærebant, et latebrarum præsidio periculum vitabant. *Lamb.* Raro fugiebant, et latebrarum præsidio periculum vitabant: Lambinus. Utra

interpretatio melior sit, Lector judicet. *Creech.*

968 *Silvestribus membra*] Ita ex veteribus libris, et partim conjectura restitui. Vulgati, *silvestria*, ex Marullo. et *Nudabant*. Gifan.

969 *Nuda dabant*] Sic legendum, non, ut vulgo, *Nudabant terræ*. Licet etiam legere *Mandabant terræ*, si quis forte malit. *Lamb.*

970 *Foliis ac frondibus*] Ita vet. libri. *Gif.*

973 *Sed taciti respectabant, &c.*] Primi illi homines, quos Horatius mutum et turpe pecus dixit, (quippe Epicuri rationem sequebatur, cum id scribebat;) genus hercule mirificissimum erant, quippe qui in soporem dati, in somnum, inquam, νήδυμον dati, aliter longe oculis suis utebantur ac nos hodie utimur. Nos enim, ubi semel cœpimus obdormire, nil oculis præter somnum et insomnia videmus: illi, somno gravati et oppressi, perpetuo 'respectabant,' reflexo capite scilicet, solem orientem. Lucretium in eam rem tibi testem dabo: 'Sed taciti respectabant, somnoque sepulti, Dum rosea face sol inferret lumina cœlo.' Sum verus? sic soleo; meum est. Sed jocularia omittamus, ut ad rem, (quamquam non temere scriptum est, quidquid hujus scriptum est,) veniatur, locum illum in Æn. 6. 687. qui in multis Codd. sic legitur, 'Venisti tandem, tuaque exspectata parenti Vicit iter durum pietas,' &c. eruditi sciunt ita scribi debere, 'tuaque spectata parenti Vicit iter durum pietas;' idque ita esse constat, non quod Scaliger id primus conjecerit, ut vulgo creditur; sed quia non aliter legisse Servium, excerpta ex commentariis ipsius meridie ipso clarius ostendunt. Verum homines imperiti ita existimabant, graviter in eo versu contra metri rationem esse peccatum; unde pro *spectata* παραδιόρθωσαν *exspectata*. Qui autem erroris fons in illo Virgilii versu fuit, idem propemodum in hoc Lucretii est. Homines enim ἄμουσοι cum rationem carminis non sentirent, locum hunc depravarunt, qui ita corrigendus, *Sed taciti exspectabant somnoque sepulti*. Id quod ni ratio probaret satis, saltem castæ Latinitatis consuetudo satis illos admonere debuerat; dicimus enim 'exspecto dum sol oriatur;' at, 'respecto dum sol oriatur,' nemo nisi barbarus dixerit, non magis, quam, 'video dum ille aut ille veniat.' *Faber.* At non magis *expectant*, quam *respectant* dormientes: mallem igitur *resupinabant*. Creech.

975 *A parvis*] Quidam libri habent, *A pueris*. Lamb.

977 *Non erat, ut fieri, &c.*] Ordo est: Non erat eis curæ mirari, quomodo id fieri posset: nec curabant diffidere, i. e. non veniebat eis in mentem diffidere, ne terra tenebris sempiternis obsessa permaneret: sed magis illud erat curæ, quod, &c. *Lamb.*

981 *Infestum miseris faciebant*] Infestam faciebant: i. e. ut M. Tull. loquitur, *infestam habebant:* atque, ut planius dicam, infestabant. sic sup. vs. 759. 'Cum loca præteriit flammis infesta,' &c. *Lamb.*

982 *Saxea tecta*] Antra, saxeas domos. sup. 947. 'silvestria templa.' *Lamb.*

984 *Atque intempesta*] 'Intempestam noctem' Ælius dicebat, (ut refert Varro lib. 5. de L. L.) cum tempus agendi est nullum: quod alii 'concubium' appellarunt, quod fere omnes tum cubarent: alii vero ab eo quod sileretur, 'silentium noctis.' quod idem tempus Plautus 'conticinium' dicit. *Lamb.*

985 *Hospitibus sævis*] Suibus silvestribus, leonibus, lupis, ursis, et simil. feris: a quibus sæpe vorabantur, ut mox dicturus est, 988. 'Unus enim tum quisque magis deprensus eorum Pabula viva feris,' &c. Quæ videntur

sumta e Plat. in Politico: Τῆς γὰρ τοῦ κεκτημένου καὶ νέμοντος ἡμᾶς δαίμονος ἀπερημωθέντες ἐπιμελείας, τῶν πολλῶν αὖ θηρίων ὅσα χαλεπὰ τὰς φύσεις ἦν ἀπαγριωθέντων, αὐτοί τε ἀσθενεῖς ἄνθρωποι καὶ ἀφύλακτοι γεγονότες διηρπάζοντο ὑπ' αὐτῶν, &c. i. e. 'Nam ab ejus qui nos possidet et gubernat Genii procuratione deserti, multis feris, quarum naturæ erant sævæ atque asperæ, efferatis, cum ipsi essent imbecilli, et sine custodibus, ab iis diripiebantur,' &c. *Lamb.*

986 *Nec nimio tum plus*] Quamvis homines tum sæpe a feris dilacerabantur, ac devorabantur; non tamen tunc multo magis, quam nunc, moriebantur. *Lamb.*

987 *Dulcia linquebant labentis lumina*] Hæc ex conjectura reposui, cum in libris sit, *lamentis.* Flagitat illud phrasis, ut et sententia. Nam vult tantum Poëta, tum etiam mori homines, solitum. De modo ἀπροσδιονύσως. Ita etiam apud Liv. lib. 4. 'Comminatique inter se,' &c. legendum puto: *combinatique.* Ita olim ex 'glubo,' 'gluma.' Fest. *Gifan.* Libri quidem omnes et manuscr. et typis excusi habent *lamentis.* Sed placet mihi M. Antonii Mureti conjectura, qui legendum putat *labentis lumina vitæ.* Nam quod ita quidam declarant, 'vitam relinquebant lamentis,' i. e. cum lamentis, sententiam quidem afferunt probabilem, et huic loco consentaneam; sed inusitato loquendi genere expressam. Cum hæc olim ita scripsissem, nisi quod in contextu Lucretianorum versuum non posueram *labentis* in prima editione, sed in secunda demum; Zoilus hanc conjecturam vel meam, vel Mureti, arripuit, sibique ut suam vindicavit. Quis plagiarius furacior, quis impudentior, quis injustior fingi aut excogitari potest? Non dignus est quem omnes, qui litteras colunt, notis inurant insignibus ad ignominiam sempiternam? Confirmat autem hanc lectionem illud quod est sup. eod. lib. 885. 'Membraque deficiunt fugienti languida vita.' Nam 'labentis vitæ' et 'fugientis vitæ' eadem ratio et sententia est. *Lamb.* Mureti emendatio, quam, solens suo more, arripuit Gifan. Mss. *lamentis.* male. *Faber.*

988 *Magis*] Quam nunc. *Lamb.*

991 *Viva videns vivo*] Non temere harum syllabarum complosionem quæsivit, *Viva vid. vivo.* Quod autem ad hujus loci sententiam attinet, cum eo congruit illud Ennianum: 'Vulturis in silvis miserum mandebat homonem. Heu, quam crudeli condebat membra sepulchro!' Ad hunc eundem locum pertinet et ille ex lib. 3. 1059. 'Mortua quoi prope jam vita est vivo atque videnti.' *Lamb.* *Vivo busto.* Videor legisse apud Dionysium Longinum, incomparabilem illum rhetorem, tale quid in scriptore Græco (Gorgia Leontino, ut puto) fuisse reprehensum, (γύπες ἔμψυχοι τάφοι) 'vultures, viva hominum busta.' Sed Gorgias rhetor erat, artis et συνθέσεως totus, homo οὐδεμιᾶς δεινότητος, et cui hæc non licebant: at Lucretius poëta est; et hæc descriptio multa ex grandi genere habet. Itaque nihil est quod Longini judicium, quantumvis acre et exquisitum, reformidet. *Faber.*

994 *Horriferis accibant vocibus Orcum*] Horribilibus vocibus mortem vocabant, dolore cruciati. *Lamb.*

995 *Donicum eos*] I. e. donec eos, &c. sic autem habent duo lib. manuscr. reliqui, *Denique,* et item quidam vulgati: quod depravatum est ex recto *Donicum.* Lamb. Ita vet. nostri quidam. Vulg. *Denique.* Marullus, *Donec;* male. *Gifan.*

Vermina] Dolores ex vermibus membra corrodentibus ac depascentibus. consule Festum. *Lambin.* Vide Festum, qui hac voce dolores ex verminibus membra interius rodentibus natos significabit. *Faber.* *Vermina,*

sunt tormina, unde 'verminari,' pati tormina. *Voss. de Anal.* 1. *pag.* 150.

996 *Quid volnera vellent*] I. e. quid vulnera postularent; seu quæ remedia vulneribus sanandis essent adhibenda. *Lamb.*

997 *At non multa virum*] At non multa virorum millia uno die in prælio cadebant. Dicæarchus libro de interitu hominum (ut refert M. Tull. l. 2. de Offic.) 'collectis ceteris causis eluvionis, pestilentiæ, vastitatis, belluarum etiam repentinæ multitudinis, quarum impetu docet quædam hominum genera esse consumta: deinde comparat, quanto plures deleti sint homines hominum impetu, i. e. bellis et seditionibus, quam omni reliqua calamitate.' *Lamb.*

998 *Nec turbida ponti*] Nec mare ventis turbatum et concitatum naveis ad scopulos allidebat, et ita frangebat. *Lamb.*

999 *Lædebant naves ad, &c.*] Allidebant. *Faber.*

1000 *Sed temere, in cassum mare, fluctibus sæpe coortum*] I. e. sed mare fluctibus coortis, et tempestate commota, temere et frustra sæviebat, seu irascebatur, nempe quia nemo tum navigabat. mendose in quibusdam lib. vulg. legitur, *Nec temere in cursu, &c.* Licet autem etiam ita legere, *Sed temere, in cassum, frustra mare sæpe coortum, &c.* ut habent libri Parisiens. et Veneti utrique, et Basilienses. *Lamb. Fluctibus sæpe coortis.* In quibusdam vulg. *frustra sæpe coortum.* Gifan. Codices, *Sed temere, incassum, frustra, Mare sæpe coortum.* Sic 2. 1059. 'Multimodis, temere, incassum, frustraque:' Voss. ad Catull. p. 230. 'Sed temere, incassum, flustro mare sæpe coortum Sævibat.' Flustrum autem Tertullianus in pallio interpretatur temperatum maris motum, et medium inter tranquillum mare, et quod decumanis assurgit fluctibus: (vid. Tertullianum de Pallio Cap. 2. et Salmasii notas :) sed hæc Tertulliani interpretatio Vossii conjecturam refutat, tum enim sævit mare, cum decumanis fluctibus assurgit. *Creech.* Nescio unde lectionem suam hauserit Lamb. aliam constanter servant Mss. et amat Lucretius ita geminare epitheta; quod nisi esset, posset legi *in cautes*, i. e. scopulos, viris navibusque nullo suo periculo oppositos. *Haver.*

1001 *Leviterque minas ponebat*] Si legemus *miscebat*, ut habent quidam libri, sic videtur hic locus explicandus: et leviter, i. e. sine periculo mortalium, minas inaneis miscebat, i. e. frustra minabantur fluctibus. Sin, ut in quibusdam vulgatis, a quibus non discrepant nonnulli manuscripti, legitur *minas ponebat inaneis*; quam lectionem nunc magis probo: sic interpretabor: ponebat leviter minas, &c. i. e. facile et cito desinebat minari. *Lamb. Minas miscebat.* Alii, *ponebat.* Gifan.

1002 *Pellacia*] I. e. fallacia, et fallax æquoris tranquillitas, quæ postea in magnos et horribileis fluctus interdum verti solet. sup. 2. 559. 'Subdola cum ridet placidi pellacia Ponti.' 'iynx' appellatur a Græcis talis maris fallacia, et quasi illecebra: videlicet summa tranquillitas, quæ ad navigandum homines invitat. Atque hic locus me admonet, ut locum apud M. Tull. in epistolis ad Atticum, depravatum, emendem; qui est in Epist. 5. 12. Sic autem in nonnullis libris vulgatis legitur: 'Itaque erat in animo nihil festinare, nec me Delo movere, nisi omnia ἀκρατηρέων jura vidissem:' quo modo in nostris libris vet. scriptum reperi: in nonnullis aliis, *nisi omnia ἀκρατηρέων tuta vidissem.* Malaspina sic putavit legendum, *nisi omnia ἀκρωτηρίων jura vidissem:* quam lectionem, quod mihi speciosa videbatur, in mea editione secutus sum. Sed tantum abest, ut hæc sit emendata, ut corruptior sit quam recepta. Ne diu-

tius igitur lectorem suspensum teneam, ex voce ἀκρετηρέων, duæ faciendæ sunt, ἄκρα τηρέων, et ex 'jura,' ἴϋγγα. sententia nunc hujus loci plana est. Hoc enim sentit Cicero: Propter difficultatem navigandi, quam superioribus diebus experti sumus, et quia naviculæ Rhodiorum fluctum ferre non possunt, decretum erat mihi festinare, nec me Delo commovere, nisi omnia ἄκρα τηρῶν, sive τηρέων, i. e. 'promuntoria observans,' ἴϋγγα, i. e. 'tranquillitatem maris ad navigandum allicientem atque invitantem,' vidissem. Hæc igitur est illa maris tranquillitas, quam Lucretius 'pellaciam' appellat, et hoc et secundo libro: quamque M. Tull. se exspectaturum dicit, diligenter observata ventorum, qui ex promuntoriis exsistunt, ratione. Fuit autem vox ἴϋγγα depravata a scriptore librario, cum eam scripsisset literis Latinis, hoc modo, *jurra*: unde postea factum est *jura*. Verum, ne quid dissimulem, hujus conjecturæ et emendationis laus Simeoni Bosio, viro doctissimo atque ingeniosissimo, debetur. Et quoniam idem in quodam Moschi carmine, quo talis maris illecebra describitur, mendum ab aliis non modo non sublatum, sed ne animadversum quidem, divina conjectura fretus sustulit, Moschi versus, præsertim cum ad hunc locum illustrandum valde pertineant, non me pigebit huc adscribere. Sic igitur Moschus: Eid. E. 1. Τὰν ἅλα τὰν γλαυκὰν ὅταν ὤνεμος ἀτρέμα βάλλοι, Τὰν φρένα τὰν δειλὰν ἐρεθίζομαι, οὐδ' ἔτι μοῖσα Ἐντὶ φίλα, ποτάγει δὲ πολὺ πλέον ἄμμε γαλάνα. Ἀλλ' ὅταν ἀχήσῃ πολιὸς βυθὸς, ἁ δὲ θάλασσα Κυρτὸν ἐπαφρίζῃ, τὰ δὲ κύματα πυκνὰ μεμήνῃ, Ἐς χθόνα παπταίνω, καὶ δένδρεα, τὰν δ' ἅλα φεύγω· Γᾶ δέ μοι ἁ πιστὰ, τάχα δ' εὔσκιος εὔαδεν ὕλα, &c. i. e. ut nos quidem vertimus, 'Cum mare cæruleum lenis pavit aura levisque, Tum mihi titillant mentem lævam atque misellam Æquora, nec mihi terra placet, sed me magi multo Pellicet æqua maris facies ridentibus undis. Ast ubi cana sonant ponti freta tristibus Euris; Cum spumant undæ, et fluctus maris æquora turbant; Terram oculis circumspicio, ramosque virenteis, Et fugio mare ventosum, fluctusque sonoros: Terra mihi fida est cordi, silvæque salubres,' &c. Ex interpretatione mea Latina facile jam cuivis intelligere licet, secundum versum esse mendosum, et pro μοῖσα, legendum duabus vocibus μοι γᾶ. Quod idem ille Bosius unus et princeps vidit, mihique nuper, cum esset domi meæ, indicavit: ego autem continuo ei assensus sum. *Lambin.*

1003 *Pellicere in fraudem*] Suis blanditiis in fraudem allicere. sup. 4. 1201. 'Quæ lacere in fraudem possent, vinctosque tenere.' *Lambin.*

Ridentibus undis] Placidis et lenibus. nam γέλως θαλάσσης, i. e. 'risus maris,' pro tranquillitate maris ponitur a poëtis. *Lamb.* Nihil enim blandius tranquillo mari. *Creech.*

1004 *Cæca*] Cur 'cæcam' navigiorum rationem appellat? an quod tunc erat ignota? an quod ab hominibus 'cæcis,' i. e. imprudentibus atque inconsideratis, postea excogitata et inventa est? *Lamb.*

1007 *Illi imprudentes*] Quia ignorabant vireis, seu potestates, et naturas stirpium, herbarum, animantium, ceterarumque rerum. *Lamb.*

1008 *Vergebant*] Infundebant. Plautus Curcul. 1. 2. 12. 'Ipsum expeto tangere: invergere in me liquores tuos Sino ductim.' Iterum Lucret. sup. 2. 212. 'In terras igitur quoque solis vergitur ardor.' 'vergendi' verbo utebantur in sacrificiis. *Lamb.* Infundebant, Plaut. in Curcul. 1. 2. 12. 'Invergere in me liquores tuos Sino ductim.' Virg. Æn. 6. 244. 'Frontique invergit vina sacerdos.' 'Vergere' autem est conversa in sinistram partem manu ita fundere ut

patera convertatur, quod in infernis sacris fit. Servius. Ideo huic loco vox ista mire convenit. *Creech.*

Sollertius] Ingeniosius. Ex quo venefici appellati sunt. *Lamb.*

1009 *Inde casas postquam, &c.*] Hactenus homines efferos, per sylvas vagantes, et rapto viventes vidimus: alii jam in scenam prodeunt, mansueti, mites, et civilis vitæ studiosi: non enim manebat ista, quæ in novo mundo fuit, aëris temperies, sed modo durum frigus, modo nimius calor, procellæ, et tempestates affligebant: inde paulatim fractæ istorum vires; inde domos struxerunt, quibus sese continentes privata Venere utebantur, et natorum blanditiis assueti mansuetudinem induebant. Deinde pellibus contra cœli inclementiam usi, et post repertum ignem ita erant emolliti, ut fœdera et amicitiam inire, a vi et injuriis abstinere necessarium foret, si ipsi salvi esse vellent: ita tandem concordia conservatum est humanum genus. vss. 18. *Creech.*

Ac pelleis] Primum enim pellibus corpora texerunt homines: deinde elegantiorem atque operosiorem vestitum repererunt. Itaque Hercules pelle amictus fingitur ac pingitur, ut homines antiquum vestiendi corporis morem memoria repetant. Quod confirmat Diodori Siculi auctoritas lib. 1. his verbis: 'Ὁμοίως δὲ τό τε ῥόπαλον καὶ τὴν λεοντῆν τῷ παλαιῷ πρέπειν Ἡρακλεῖ, διὰ τὸ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, μήπω τῶν ὅπλων εὑρημένων, τοὺς ἀνθρώπους τοῖς μὲν ξύλοις ἀμύνεσθαι τοὺς ἀντιταττομένους, ταῖς δὲ δοραῖς τῶν θηρίων σκεπαστηρίοις χρῆσθαι. i. e. 'Similiter autem clavam et pellem leoninam antiquo Herculi convenire, propterea quod temporibus illis homines, nondum armorum usu reperto, vim adversariorum suorum lignis propulsabant, pellibus autem corpora tegebant.' *Lamb.*

1014 *Curavit*] Effecit. Tralatio est. sic 3. 127. 'calidique vaporis Semina curare, in membris ut vita moretur.' et 4. 820. 'Quod ne miremur, sopor atque oblivia curant.' et inf. eod. lib. 1162. 'Suscipiendaque curarit sollemnia sacra.' *Lamb.*

Alsia corpora] Hæc verissima scriptura, ex vet. libris. In quibusdam vulg. *algida.* Gifan. Sic legi debet, et ita habent libri manuscr. vulgati vero *algida* mendose. sunt autem 'alsii,' et 'alsiosi,' qui frigus ferre non possunt. Varro de R. R. 2. 3. de capris: 'Stabulatur pecus melius, ad hibernos exortus si spectat, quod est alsiosum.' Hanc quoque emendationem probavit et secutus est Zoilus, tamquam ejus auctor. *Lamb.*

1015 *Cœli sub tegmine*] Sub divo. *Lamb.*

1018 *Habentes Finitima*] I. e. finitimi, seu finitimos agros habentes, ὅμοροι. Non est autem quod quemquam moveat duorum manuscr. librorum scriptura *aventes.* erratum enim est librariorum, qui sæpe scribebant *u* pro *b*, contra *b* pro *u*: et item sæpe aspirationis notam omittebant. *Lamb.* In quibusdam, *aventes.* Quod et Marullus volebat, et legebat, *Finitimi*, et Pius. *Gifan.*

1021 *Balbe*] Balbutientes. 'Balbutit,' inquit auctor vocabularii Latino-Græci, 'νηπίῳ προσπαίζων τραυλίζει.' *Lamb.* Quippe qui nondum expedite loqui didicissent, sermone minime adhuc constituto. *Faber.*

1022 *Misererier omnis*] In veteribus: *omni.* Marullus: *omnis;* quod probo. In Vulgatis, *omnium;* etiam non male. *Gifan. in edit. pr. Misererier omnium.* Sic habent omnes fere libri vulg. manuscr. autem *omni.* ex quo suspicantur nonnulli legendum *omnis*, seu *omneis.* Omnino scriptura vulgata tolerabilis et probabilis est. Nam in voce *omnium*, fit συνίζησις, seu συμφώνησις, ut apud Virg. Æn. 1. 731. 'dependent lychni laquearibus aureis.' et apud Catull. Carm. de nuptiis Pelei et Thet. 'Qualis adest Thetidi,

qualis concordia Peleo.' *Lamb.* Sic legendum cum vulg. et vet. omnibus. Sed ita depravari consuerunt Versus dactylici. *Gifan. in edit. post.*

1024 *Sed bona, magnaque pars*] Si non omnibus modis poterat concordia gigni; at bona et magna pars fœdera servabat. *Lamb.*

1026 *Adhuc*] Usque ad hoc tempus. *Lamb.* Forte: *ad hæc.* Gifan.

Sæcla] Genera animantium. *Lamb.*

1027 *At varios linguæ Sonitus*] Nunc de principio et origine sermonis humani. De quo sic Laërtius: *Ὅθεν καὶ τὰ ὀνόματα ἐξ ἀρχῆς μὴ θέσει γενέσθαι, ἀλλ' αὐτὰς τὰς φύσεις τῶν ἀνθρώπων καθ' ἕκαστα ἔθνη ἴδια πασχούσας πάθη, καὶ ἴδια λαμβανούσας φαντάσματα, ἰδίως εἰς τὸν ἀέρα φωνὴν ἐκπέμπειν, στελλομένην ὑφ' ἑκάστων τῶν παθῶν, καὶ τῶν φαντασμάτων*, &c. i. e. 'Ex quo et nomina seu vocabula rerum ab initio non ex instituto et consilio esse nata, sed ipsas hominum naturas in singulis gentibus, propriis affectibus tactas, et propriis visionibus pulsas, proprie vocem in aërem emisisse, ab unoquoque affectu et viso contractam, ut aliquando esset etiam ex gentium locis differentia. Posterius autem in singulis gentibus privata nomina fuisse rebus imposita, ut declarationes cogitationum essent inter se minus ambiguæ, et breviores, et dilucidiores. Cum autem ii qui apud alios sui animi sensa expromere vellent, res illis ignotas, minimeque in promtu positas proponerent; novos quosdam sonitus edere coactos esse: illos autem ratiocinatione et conjectura maxima ex parte ductos, quid hi sibi vellent, cognovisse, et eorum sententiam interpretatos esse.' Hactenus Laërtius. lege etiam hac de re Diod. initio lib. I. sed maxime Platonem in Cratylo. *Lambin.* Sed quo modo fœdera inter homines, (mutum et turpe pecus,) qui sentire forsan potuerunt, at quæ sentiebant effari nondum didicerant? Respondet Lucretius, homines istos primos suæ facultatis fuisse conscios, et ut unaquæque res sibi objecta dolorem, gaudium, metum, &c. excitabat, diversos sonos expressisse; id enim cogebat natura, et idem faciunt aves, equi, canes, omnia denique animalia quæ respirant. Hoc vero modo *balbe* tantum vs. 1021. significabant. Nondum instituta erant commercia, neque nisi rebus nomina imponerentur institui potuerunt: igitur unusquisque hominum utile sibi aliisque fore sensit certa rebus nomina assignare. Ita omnibus, qui eodem fœdere erant juncti, de iisdem vocabulis inter se convenit, et rerum nomina expressit utilitas. Quod vero dicat aliquis, (non tantum Pythagoram, et Platonem, sed et sacram Mosis historiam mihi videtur convellere,) unum viz. hominem rebus omnibus nomina dedisse, illud ineptum prorsus et absurdum. Hæc vss. 63. *Creech.*

1030 *Infantia linguæ*] Ἀφασία. *Lamb.* Juv. Sat. 10. 199. 'Madidi infantia nasi.' Sed infantiam linguæ recte interpretari videor. *Creech.*

1032 *Sentit enim vim quisque suam, quam possit*] Cum in omnibus fere lib. vulgatis legeretur, *quod possit abuti*, ego *quoad* reposueram, ut esset hæc sententia: sentit quisque vim suam, quousque ea vi abuti possit. Nam *quoad* unius syllabæ est per synizesin, ut sup. 2. 849. 'Quoad licet, ac potis es reperire inolentis olivi,' &c. Sed cum in uno atque altero lib. manuscripto reperissem, *quam possit abuti*, hanc scripturam secutus sum, ut longe omnium optimam: 'utor' enim et 'abutor' etiam cum quarto casu jungebant veteres. Quod autem ad hujus loci sententiam attinet, cum eo congruunt illa ex Minucio in Octavio: 'Quidve animantium loquar adversus sese tutelam multiformem? alias armatas cornibus, alias dentibus sæptas, et fundatas ungulis, et spicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum?' *Lamb.*

Quam possit abuti. Recte Lambinus, ex vet. quibusdam, et ita in nostris vet. In aliis, *quod.* Gifan. Ita Plaut. et Ter. 'abuti,' insumere est, &c. *Faber.*

1035 *At catuli pantherarum, scymnique*] Profert hunc versum Nonius in voce 'catuli.' Jam 'scymni' Græca vox est, idemque valet quod Latina 'catuli.' *Lambin.* *Scymni.* Σκυμνοὶ plerumque pro catulis leonum, alias generale nomen est. *Faber.*

1037 *Visdum etiam quom sunt*] Cum olim secutus essem omneis fere libros vulgatos, hæc annotaram: In quibusdam libris manuscr. desideratur vox *ipsis*, ut fortasse legendum sit, *Vixdum etiam cum sunt dentes, unguesque creati.* Codices quidem Florentini sic habent, *Vix etiam cum sunt, &c.* Nunc igitur sic legendum censeo, *Vix dum etiam cum sunt, &c.* non, ut vulgo, *Vix dum cum ipsis sunt, &c.* Licet etiam sic legere, *Vix dum eis, cum sunt dentes, unguesque creati.* Lamb. *Vix etiam cum sunt.* Ita vulg. Florentini, et Marullus. In vet. *Vix jam cum sunt.* In vulg. *Vix dum cum ipsis sunt.* Et Lambinus. *Gifan.*

1038 *Alituum porro genus*] Profert hunc versum Nonius, cum eo qui proxime sequitur, in voce 'auxiliatus.' 'Alituum' autem pro alitum positum. Sic Virg. Æn. 8. 27. 'Alituum pecudumque genus sopor altus habebat.' et Lucret. paullo post: 'Postremo genus alituum,' &c. *Lamb.*

1039 *Tremulum auxiliatum*] Propter tremulum alarum motum. *Creech.*

1040 *Proinde putare aliquem*] Hæc contra Pythagoram dicuntur, cui summæ sapientiæ visum est, rebus omnibus nomina imposuisse: et item contra Platonem, qui in Cratylo docet, nomina consulto rebus esse imposita, eumque, qui primus nomina fabricatus sit, ὀνοματουργὸν, i. e. 'nominum opificem,' et ὀνοματοθέτην, i. e. 'nominum impositorem,' seu 'conditorem' nominat. *Lamb.*

1044 *Tempore eodem alii, &c.*] Proinde ac si dicat: si quis unus potuit nomina rebus imponere, et res vocabulis notare, idem et alius eodem tempore facere potuit. *Lamb.*

1045 *Præterea si non alii quoque*] Hujus loci hæc sententia est: Præterea si non etiam alii homines inter se oratione usi fuerant; unde huic uni nata est cognitio utilitatis, quæ ex sermone percipitur? et unde ei data est potestas faciendi, ut alii scirent atque intelligerent, quid sibi vellet? Hic enim ordo verborum est: unde huic data est 'potestas facere,' i. e. potestas faciendi, ut scirent, animoque viderent, quid vellet? *Lamb.*

1046 *Inter se fuerant*] *Fuerent.* Gifan.

1051 *Suadereque surdis*] I. e. suadere non intelligentibus, seu iis qui intelligere non curarent. *Lamb.*

1052 *Quid facto esset opus*] Sic necessario legendum, *esset*, quamvis codices omnes reclamarent. Verum tamen adjuvant et confirmant hanc scripturam duo codices veteres, cum quibus consentiunt quidam vulgati, qui habent, *Quid facto sit opus.* Lamb.

1055 *Postremo quid in hac*] Postremo (inquit) quid mirum est, homines, quibus natura præcipue vocem et linguam dedit, potuisse suo cujusque arbitratu, ac pro suo cujusque sensu, qui est varius et multiplex, singulas res notare; cum muta animalia suos affectus, qui sunt admodum pauci, dissimilibus tamen vocibus notare possint, ac soleant? Nam animantes rationis expertes dolorem duntaxat, et voluptatem, et ceteros affectus, qui his duobus subjiciuntur, voce inarticulata quidem illa, sed tamen dissimili, significant. *Lamb.* Si enim nomina ipsa per se se cognitionem aliquam τῶν φύσεων afferrent, atque ex sola pronuntiatione trium quatuorve syllabarum singularis aliqua cognitio pararetur, sane mirandum

foret; sed cum ab usu, usus autem a temeritate, fortuna, commoditate, interdum et a popelli imperitia, &c. pendeant, nil sane mirabile est, quod ait Lucretius. *Faber.*

1058 *Pecudes mutæ*] I. e. animalia rationis et orationis expertia, ζῶα ἄλογα. aliter 2. 342. duobus epithetis conjunctis, 'mutæque natantes:' et eod. lib. 1081. 'sic denique mutas Squammigerum pecudes.' *Lamb.* Apposite Lactant. 3. 10. 'Nam cætera etiam, quæ putantur homini esse propria, in cæteris quoque animalibus reperiuntur. Quum enim suas voces propriis inter se notis discernunt, atque dignoscunt, colloqui videntur: ridendique ratio apparet in his aliqua, cum demulsis auribus, contractoque rictu, et oculis in lasciviam resolutis, aut homini alludunt, aut suis quisque conjugibus ac fœtibus propriis; nonne aliquid amori mutuo et indulgentiæ simile impartiunt?' *Hav.*

1060 *Gaudia gliscunt*] Sic loquitur Pacuvius: 'Sed nescio quidnam sit animi; horrescit, et gliscit gaudium.' 'gliscere' (inquit Nonius) est congelascere, et colligi, vel crescere, vel ignescere. sup. 1. 475. 'Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens.' et 3. 479. 'Nant oculi? clamor, singultus, jurgia gliscunt?' *Lamb.*

1061 *Quippe etenim id licet e rebus*] In quibusdam codd. *etenim licet id rebus.* Gifan.

1062 *Irritata canum quom primum*] Ordo et sententia horum verborum hæc est: Cum primum ricta magna et mollia canum Molossorum, i. e. ex Epiro, irritata, duros nudantia denteis, 'tremunt,' seu 'fremunt;' i. e. cum primum canes magni Epirotici rictu diducto et dentibus nudatis irritati tremunt præ ira, seu fremunt; longe alio sonitu rictibus ita districtis minantur, atque cum jam latrant, et omnia vocibus complent: *tremunt* autem initio reposueram, Nonium secutus, qui in voce 'rictus,' proferens hunc locum, ita videtur legisse, nisi corruptus est. Sed docti quidam, quibus assentior, malunt legi *fremunt*, ut est impressum in codicibus Parisiensibus et antiquis Aldinis: quanquam *tremunt* non rejicio. Præterea *districta* excudendum curavi, adductus auctoritate librorum veterum, cum in vulgatis legatur *distracta.* 'rictus, us,' autem, et 'rictum, i,' pro eodem usurparunt veteres, teste Nonio. Lucr. 6. 1193. 'inhorrebat rictum, frons tenta minebat.' Quod autem Zoilus edidit *premunt*, ferri non potest. *Lamb.*

1063 *Mollia ricta premunt*] Ita libri vet. et vulg. In quibusdam vulg. *fremunt.* In Nonio: *tremunt.* Ego libros sequor. In quibusdam vet. *minatur.* Gifan. *Minatur*, nimirum vs. seq.

Ricta] Ut 'volta' pro vultus. *Faber.* Ut lib. 4. 'Volta' pro Vultus: et 6. 1193. 'Inhorrebat Rictum.' *Fremunt* autem recte legitur, nec admittendum est Nonii *tremunt:* rejiciendum vero, licet mille Codd. exhibeant, Gifanii *premunt.* Creech.

Duros nudantia denteis] De uno ex equis asinum impetentibus Apuleius Asini Aur. lib. 7. 'Dentiumque candentium renudatis hastis, totum me commorsicat.' *Hav.*

1064 *Rabie*] Tralatitium non est, nec tritum 'rabiem' a Lucretio accipi pro fremitu canis nondum latrantis, sed irrientis, quum (ut Lucilius ait) caninam literam 'Rho' pronunciat canis irritatus. *Turneb. Adv.* 30. 22.

1066 *At catulos*] Sic legendum: et ita scriptum est in quattuor libris manuscr. et in antiquis Venetis. Nam alii vulg. habent, *Aut catulos*, et item nonnulli manuscr. mendose. *Lamb.* Ita vet. libri fere. Vulg. *Aut;* et proximo versu, *Ast.* Gifan.

1067 *Aut ubi eos*] Secutus sum codices antiquos Aldinos: in quibus ita legitur: nam ceteri sunt mendo-

si, in quibus scriptum est, *At ubi.* Lamb. Mire lectionem Gifanianam *lactant* confirmat Voss. Pater in Etymos ad v. 'Lacere.' Filii: *morsuque patente*, quam ad Catull. pag. 6. suppeditat, elegantior fortasse, quam verior. *Preig.*

Jactant] Sic legendum, non *lactant.* significat enim tempus illud, quo tempore canes ludibundæ suos catulos, aut pedibus *jactant*, aut morsiunculis appetentes, non valide impressis dentibus, sed sustentatis et suspensis, et faucibus tenere admotis, eos quodammodo haurire velle videntur, ita tamen ut illas suis catulis nocere nolle, facile appareat. Zoilus hanc emendationem non probat, vel stupore mentis, vel malevolentia, vel utroque (quod credibilius est) impeditus. *Lamb. Lactant*, i. e. trahunt. Atque ita omnes libri. Male, opinor, Lambinus, *jactant.* Gifan.

1068 *Suspensis*] Non graviter impressis, sed sublevatis. sup. 3. 197. 'Namque papaverum, aura potest suspensa, levisque, Cogere, ut ab summo tibi diffluat altus acervus.' Idem 6. 1126. 'Aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso.' Virg. 7. 810. de Camilla: 'Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti Ferret iter, celereis nec tingueret æquore plantas.' Idem Georg. 1. 68. 'At si non fuerit tellus fæcunda, sub ipsum Arcturum tenui sat erit suspendere sulco.' 'suspendere,' subintell. tellurem. *Lamb. Aut ubi eos jactant pedibus, morsuque petentes Suspensis teneros imitantur dentibus haustus.* Posteriorem illum versum jam abhinc sex septem annis emendavi ex occasione quam mihi obtulerat locus quidam Phædri purissimi suavissimique scriptoris, cujus editionem notulis meis illustratam susceperat Salmuriensis Bibliopola. Locum itaque integrum transferam, neque enim in eo quidquam mutari necesse est. '*Suspenso pede.* Nil facilius: sed quia ad hunc locum versus quosdam Lucretii attulit Schoppius, in quibus gravissimum errorem esse contendo, mihi quoque illos afferre lubet, et, occasione admonente, emendationem addere. Loquitur autem ibi de canibus et eorum catulis in hunc modum: 'At catulos blande cum lingua lambere tentant, Aut ubi eos jactant pedibus, morsuque petentes, suspensis teneros imitantur dentibus haustus.' Errorem in tertio versu esse aio. Cum enim id, quod a Lucretio describitur, catulis suis faciunt canes, dic, quæso, lector, quid tandem imitantur? nonne *veros* haustus? i. e. nonne *revera* catulos suos diducto rictu jam jam hausturæ videntur? quod ipsum et feles factitare videmus, ubi cum parvulo grege sese oblectare volunt. Legendum itaque est, *Suspensis veros imitantur dentibus haustus.*' Faber. Alii *Patente.* Certant etiam grammatici utrum *lactant*, an *jactant* legeretur. In sequenti versu pro *teneros*, Faber, *veros.* Negligo. *Creech.*

1069 *Longe alio pacto*] Hunc versum profert Nonius, quanquam corruptum. *Lamb.*

Adulant] Adulantur. *Adulationem* proprie canum esse docet Nonius in voce 'adulatio.' M. Tull. de N. D. lib. 2. 'Canum tam amans dominorum adulatio.' *Lamb.*

1070 *Baubantur*] Latrant. Verbum factum a canum voce (inquit Non.) in verbo 'baubari.' Et auctor vocabularii Latino-Græci, 'baubari,' inquit, 'ὑλακτεῖν.' *Lamb.*

1074 *Pinnigeri*] Alibi *pennigeri.* cur Cupido fingatur pennatus, consule Propertium 2. 12. *Lamb.*

Sævit] In vet. quibusdam *s' acuit.* Gifan.

1075 *Et cum sis*] Ita recte Lambinus, cum in omnibus libris esset: *sic.* Ut et supra, 3. 1038. *Gifan. in ed. pr. Et cum sis alias, &c.* Sic restitui, cum in libris omnibus legeretur, *Et quom*

sic alius; nam quid valet hoc loco *sic?* Plane otiosum et ineptum est. *sis* autem, i. e. suis, ut sup. 3. 1038. 'Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit.' *Lamb.* *Et cum sic.* Lambinus: *sis;* acute, sed contra vet. libros. *Gifan. ed. post.*

1076 *Ad arma*] Quænam arma? Martiane, an Venerea? *Lamb.* Alius forsan istarum vocum sensus, sed turpiculus. *Creech.*

1077 *Postremo, genus alituum, &c.*] Sup. vs. 799. 'Principio genus alituum, variæque volucres.' *Lamb.*

1078 *Ossifragæ*] Ossifraga, aquilæ genus: de quo lege Plin. 10. 3. *Lamb.*

1081 *Et quom de victu, &c.*] Proinde ac si ita loquatur, Et mutant cantus partim cum de victu certant, prædaque repugnant, partim cum tempora mutantur. *Lamb.*

1082 *Partim*] Illud hic citra geminationem usurpavit Poëta: ita Cicero (docente Magio Miscell. lib. 1. cap. 7.) 2. de Div. 'A nobilissimis civibus, partim etiam a se omnibus ornatis, trucidatus jaceret.' Addit idem Val. Max. locum lib. 2. de Inst. 'Pars capitali judicio damnata.' cui ibi non alia vox est quæ respondeat. *Hav.*

1083 *Cornicum ut sæcla vetusta, Corvorumque*] Virg. Georg. 1. 388. 'Tum cornix plena pluviam vocat improba voce, Et sola in sicca secum spatiatur arena.' Idem ibidem, 410. 'Tum liquidas corvi presso ter gutture voces, Aut quater ingeminant, et sæpe cubilibus altis Nescio qua præter solitum dulcedine læti Inter se foliis strepitant.' *Lamb.*

Sæcla vetusta] Cornicem novem hominum ætates vivere testatur Hesiodus, hoc est, annos fere trecentos. sic ille 2. 745. Ἐννέα τοι ζώει γενεὰς λακέρυζα κορώνη, i. e. 'Novem ætates vivit garrula cornix.' Hor. Od. 3. 17. 'Annosa cornix.' et Od. 4. 13. 'Cornicis vetulæ.' *Lamb.*

1090 *Illud in his rebus, &c.*] Nunc ostendit, unde ignis in terras delatus sit. profert hunc locum Servius Georg. 1. 999. 'Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.' *Lamb.* Supra ignis mentionem fecit, vs. 1009. Jam vero vss. 17. docet ignem vel fulmine in terras delatum, vel ex arboribus vento jactatis ramisque inter se contritis natum primo se mortalibus exhibuisse: illius autem ministerio ad præparandos cibos homines fuisse usos, quoniam observaverant solis calore mitiores fieri et sibi aptiores fructus: inde alius victus, alia vivendi ratio, quam invenit ingeniosa luxuries. *Creech.*

1091 *Fulmen detulit in terras mortalibus ignem*] Hoc idem significant poëtæ, cum faciunt Vulcanum eo, quod claudus esset, a Junone in terras dejectum; a Thetide autem et Eurynoma receptum ac servatum. Nam per 'Vulcanum claudum' significatur ignis noster, qui sine materia constare non potest, per Junonem Vulcani matrem, aër, in quo fulmen et cetera μετέωρα gignuntur, et unde nascuntur: per 'Thetidem' vero, situs terræ, per 'Eurynomam,' ignis distributio, et communicatio, et usus. Nam hæc duo, terræ situs, et ab hominibus cognita ignis utilitas, inter ipsos distributa et communicata, ignem conservarunt. Fabula autem est apud Homer. Ἰλ. σ. 394. Ἦ ῥά νύ μοι δεινή τε καὶ αἰδοίη θεὸς ἔνδον, Ἥ μ' ἐσάωσ', ὅτε μ' ἄλγος ἀφίκετο τῆλε πεσόντα, Μητρὸς ἐμῆς ἰότητι κυνώπιδος, ἥ μ' ἐθέλεσκε Κρύψαι χωλὸν ἐόντα. τότ' ἂν πάθον ἄλγεα θυμῷ, Εἰ μή μ' Εὐρυνόμη τε, Θέτις θ' ὑπεδέξατο κόλπῳ, &c. i. e. 'Profecto veneranda et verenda Dea mihi domi est, quæ me servavit, cum me dolor tetigit, gravi casu debilitatum, matris meæ impudentis consilio et voluntate: quæ me volebat a conspectu suo et Deorum

removere, et de medio tollere, quod claudus essem. Tunc equidem graveis animo dolores pertulissem, nisi me Eurynome et Thetis suo sinu excepissent.' *Lamb.*

1092 *Didilus ardor*] Ita ex veteribus libris restitui. In aliis, *diditur;* non tam recte. *Gifan.*

1093 *Multa videmus enim*] Profert hunc versum cum eo qui deinceps sequitur, Nonius Marc. in verbo *fulgere*, penultima correpta. Idem Lucret. 6. 159. 'Fulgit item, nubes ignis cum lumina multa Excussere.' *Lamb.*

1095 *Et ramosa tamen cum ventis*] Significat etiam probabile esse, primum ignem ex duabus arboribus inter se collisis et conflictis expressum fuisse: quod fieri solere dictum est sup. 1. 896. 'At sæpe in magnis fit montibus (inquis) ut altis Arboribus vicina cacumina summa terantur,' &c. *Lamb.*

1098 *Emicat, &c.*] Servius hunc locum proferens, eodem quem, sup. indicavimus loco, legit *Emicat;* itaque legitur in quibusdam lib. manuscr. quos nunc sequor. nam vulg. habent *Et micat.* Lamb. *Emicat.* Hoc in vet. quibusdam exstat. In aliis, *Et micat.* Gifan.

1099 *Mutua dum*] *Mutua*, i. e. mutuo: ut sup. 2. 359. 'crebra revisit.' ibid. 79. 'et inter se mortales mutua vivunt.' *Lamb.*

1103 *Verberibus radiorum*] Tralatio. Sic sup. hoc lib. 485. 'Et radii solis cogebant undique terram Verberibus crebris extrema ad limina apertam,' &c. *Lamb.*

1106 *Et corde vigebant*] I. e. et cordati erant: consilio et mente præstabant. 'cor' pro animo posuerunt veteres: ex quo 'cordati' et 'excordes.' Ennius, 'Egregie cordatus homo, catus Æliu' Sextus.' Hor. Ep. 1. 2. 25. 'fuisset turpis et excors.' Ausonius: 'Qui reminisco putat se dicere posse Latine, Hic, ubi co scriptum est, faceret cor, si cor haberet.' Arnob. lib. 6. 'Usque adeone mortales sæculi illius ac temporis corde fuerant vacui?' &c. *Lamb.*

1107 *Condere cœperunt urbes, &c.*] Ut communi saluti melius consultum foret, summa potestas defertur uni, quem forma, ingenio, aut viribus præstantem, et plane regem effecerat natura: ille urbes, ille arces condidit sibi subditisque suis ab hostium injuriis præsidium: illius arbitrio agebantur omnia, et O fœlix humanum genus sub tali principe! Sed subito corrupit avaritia, evertit omnia ambitio, et ita hodie dominantur, ut si vivere velis, rerum publicarum administrationem fuge; difficulter enim obtinetur imperium, et difficilius retinetur: pro voluptatibus curas affert et molestias, instabile denique et infirmum est. Invidia et insidiis undique petitum. Sed quid moneo? Semper rapuit, semperque rapiet homines. 'Ventoso gloria curru.' Hæc vss. 28. *Creech.* *Cœperunt tum urbis.* Hoc ex vet. libris interjeci. Ab aliis quibusdam abest. *Gifan.*

1111 *Facies*] Species, εἶδος. Etiam Aristoteles lib. 1. de Rep. scribit, si qui reperiantur ea pulchritudine corporis præditi, quæ in Deorum statuis cernitur, nemini dubium futurum, quin ii aliis imperare debeant. Xenophon præterea in symposio ait pulchritudinem esse quiddam regium natura. Eodem pertinet hoc Euripidis, quod est apud Stobæum in iis quæ collegit de pulchritudine: Ἴδοιμι δ' αὐτῶν ἔκγον' ἄῤῥεν' ἀῤῥένων, Πρῶτον μὲν εἶδος ἀξίους τυραννίδος. Πλείστη γὰρ ἀρετὴ τοῦθ' ὑπάρχον ἐν βίῳ, Τὴν ἀξίωσιν τῶν καλῶν τὸ σῶμ' ἔχειν. i. e. 'Videam eorum filios mares ex maribus prognatos, primum quidem forma et specie ipsa regno dignos. Maxima enim virtus est in hac vita, si cui corpus contigerit dignitate quadam honesta

præditum.' M. Tull. partitionibus: 'Postea de corporis bonis dicendum; in quibus quidem, quæ virtutem maxime significat, facillime forma laudatur.' *Lamb.*

Viresque vigebant] I. e. et qui viribus præstabant, erant in pretio, et aliis imperabant. Sic Varro Margop. 'Qui pote plus, urget, pisceis ut sæpe minutos Magnu' comest; ut aveis enecat accipiter.' *Lamb.* *Nam facies multum valuit, viresque vigebant.* Lego, *Nam facies multum valuit, viresque vigentes.* Et facies, (i. e. dignitas oris, et corporis proceritas,) facies, inquam, et vires vigentes multum illa tempestate valuerunt. notus est Aristotelis locus in eam rem. *Faber.*

1112 *Posterius res inventa est*] *Res*, i. e. pecunia, bona fortunæ. Hor. Sat. 2. 5. 8. 'Et genus et virtus, nisi cum re, vilior alga est.' *Lamb.*

1113 *Quod facile et validis, et pulchris*] Hor. Sat. 2. 3. 94. 'omnis enim res, Virtus, fama, decus, divina, humanaque pulchris Divitiis parent.' *Lamb.*

1114 *Divitioris*] I. e. ditioris. sic Ter. Phorm. 1. 1. 8. 'semper aliquid addant divitioribus.' et M. Tull. 3. de Orat. 'Divitior dithyrambus.' et Offic. 2. 'Mamerco homini divitissimo.' Et Æmilius Probus, seu Cornelius Nepos, in Alcib. 'Socerum habuit Hipponicum, omnium Græcorum divitissimum.' sic enim edidimus, et ita legendum, non, ut vulgo, *disertissimum.* Idem in Phocione, 'Fuit enim perpetuo pauper, cum divitissimus esse posset, propter frequenteis delatos honores, potestatesque summas,' &c. *Lamb.*

1115 *Creti*] Creati. *Lamb.*

1116 *Quod siquis vera, &c.*] Lege quæ sequuntur, et fateberis Epicurum providum esse et continentem, ab omni avaritia et ambitione alienum, nam utraque curas affert et molestias, neutra promovet fælicitatem. Hinc ipsius effatum, *ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι.* *Creech.*

1117 *Divitiæ grandes homini*] Cum sæpe habebat in ore Epicurus parsimoniam, continentiam, tenuitatem victus, animi denique æquitatem; tum id, quod verbis laudabat, aiunt eum perpetua vitæ constantia comprobasse. Verba autem ejus hæc sunt apud Laërtium: Καὶ *τὴν αὐτάρκειαν δὲ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν, οὐχ ἵνα πάντως τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, ἀλλ' ὅπως, ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὰ πολλὰ, τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, πεπεισμένοι γνησίως, ὅτι ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι.* i. e. 'Et animi æquitatem nihil externi desiderantem, magnum bonum esse arbitramur, non ut prorsus paucis utamur, sed ut, si non habeamus multa, paucis utamur, vere persuasum habentes, eos jucundissime sumptuoso apparatu victuque perfrui, qui eum minime desiderant.' De ejusdem continentia sic M. Tull. lib. 3. Tusc. 'Negat Epicurus jucunde posse vivi, nisi cum virtute vivatur: negat, ullam in sapientem vim esse fortunæ; tenuem victum antefert copioso.' His adde, quæ præterea a nobis dicuntur infra, proœmio 6. 11. 'Nam cum vidit hic, ad vitam quæ flagitat usus, Omnia jam ferme mortalibus esse parata,' &c. *Lamb.*

1118 *Neque enim est unquam penuria parvi*] I. e. neque enim umquam hominibus desunt pauca, seu parva. Ita fit, ut sapiens numquam egeat, immo vero ut sit dives. Quod ita colligi et concludi potest: homines non egent rebus parvis, neque paucis: sapiens parvis et paucis contentus est: ergo sapiens numquam re ulla eget. At qui numquam re ulla eget, dives est. Ergo sapiens semper dives est. *Lambin.*

1121 *Degere vitam*] Sic habent quattuor libri manuscr. vulg. *ducere vitam.* Lamb. *Degere, ducere.* Gifan.

1122 *Quoniam ad summum, &c.*] Diversam ab aliis, sed veram interpretationem apposuisse videor. *Creech.*

1125 *Contemptim*] Duo lib. manuscr. habent *contemtus*, plane mendose. sed tamen de hac scriptura lectorem celatum nolui. *Lamb.* In quibusdam vet. *contemptus.* In aliis, *contemptum.* Forte, *contemptos;* ut *s* elidatur. *Gifan.*

1128 *Proinde, sine, incassum*] Secutus sum scripturam vulgatam; nam nonnulli scripti habent *Proinde fidei incassum*, plane mendose, nisi fallor. *Lamb. Sine in cassum.* In quibusdam vet. *fidei.* In aliis, *side.* Gifan.

Sanguine sudent] Sine valde laborent. sudor sanguinis, ingentem corporis laborem, gravemque animi molestiam significat. 'sanguine sudent' autem translate dictum, ut 'sudent humore,' &c. 6. 943. Idem ibidem, 1145. 'Sudabant etiam fauces intrinsecus atro Sanguine.' Sic fere Plautus in Pseudulo 1. 1. 98. dixit 'flere drachmis argenteis,' non longe admodum a principio. Totum locum adscribam: 'Ut litterarum ego harum sermonem audio, Nisi tu illi drachmis fleveris argenteis, Quod tu istis lacrymis te probare postulas, Non pluris refert, quam si imbrem in cribrum ingeras.' *Lamb.* Valde laborent, Interpretes, quibus credo, quoniam quid melius dici possit nondum inveni. *Creech. Etter en bloed sweeten*, nostra lingua dicimus, idque scilicet præ metu, ne id, quod ambiunt, illis ab aliis præripiatur. *Hav.*

1130 *Invidia quoniam*] Flaccus Od. 2. 10. 11. 'feriuntque summos fulgura (al. *fulmina*) monteis.' *Lamb.* Duos hosce versus, si libri permitterent, delerem, certe ejectis istis integra foret sententia quæ illorum interventu luxata videatur. *Creech.*

Vaporant] Calent, ardent, flagrant. *Lamb.*

1131 *Quæ sunt aliis magis*] I. e. quæcumque aliis sunt editiora atque altiora. Sic est autem legendum, non, ut vulgo, *quæ sunt aliis magis edita cunque.* Lamb. *Aliis.* Ita in vet. nostris, et Lambini. Vulg. *altis.* Gifan.

1133 *Ex auditis*] I. e. ex iis quæ audierunt et acceperunt ab aliis, non quæ ipsi suis oculis viderunt, aut usu experti sunt. Sic loquitur Plautus Bacchid. 3. 3. 65. 'Quin ego, quom peribat, vidi, non ego ex audito arguo.' *Lamb.*

1134 *Nec magis id nunc est*] Semper eadem fient, eadem facta sunt. *Faber.*

1135 *Ergo, regibus occisis, &c.*] Deturbatis regibus iterum vis, injuriæ, tumultus, et ad pristinam feritatem rediit hominum vita, tandem placuit magistratus creare, leges constituere, et pœnis coërcere injuriosos: prudenter hoc quidem, nam metus vehementissima causa est, et timore homines maxime continentur. Ne vero quis putet se impune fœdera violare posse, quoniam clam peccet, nam garrula est conscientia, et multi vel morbo delirantes vel in somnis suorum scelerum indicium fecerunt. *Creech.*

1136 *Soliorum*] Sellarum regiarum. *Lamb.*

1137 *Insigne*] Diadema, corona, sceptrum. *Faber.*

Cruentum] Regibus occisis, ut supra dixit. *Lamb.*

1139 *Nam cupide conculcatur*] Sententia hæc est: quod homines antea nimis metuerunt, ab eis cupide pedibus teritur et conculcatur. Sic fere M. Tull. Off. 2. 'Qui vero in libera civitate ita se instruunt, ut metuantur, his nihil potest esse dementius. quamvis enim sint demersæ leges alicujus opibus: quamvis timefacta libertas: emergit tamen hæc aliquando aut judiciis tacitis, aut occultis de honore suffragiis: acriores autem morsus sunt intermissæ libertatis, quam retentæ.' *Lamb.*

Nam cupide conculcatur, &c.] Locus communis, quo faciunt, quæ Juv. Sat. 10. de 'Turba Remi,' ejusque in Sejanum damnatum ludibriis. Tac. 1. Ann. 'Nihil in vulgo modicum; terrere, ni paveant; ubi pertimuerint, impune contemni.' Et 6. Ann. 'Civium audacia turbidum, nisi vim metuat.' *Preig.*

Nimis ante metutum] I. e. quod homines nimis ante metuerunt. participium passivum veteribus usitatum, posterioribus obsoletum. notat Priscian. lib. 10. *Lamb.*

1140 *Ad summam Fæcem*] Ad infimam plebem, atque ad vulgus hominum. quod genus reip. administrandæ *ὀχλοκρατία* appellatur a Græcis. *Lamb.*

1141 *Summatum*] Principatum, summum gradum, supremos honores. *Lamb.*

1142 *Docuere*] Forsan *didicere.* Creech.

1145 *Quo magis ipsum Sponte sua cecidit sub leges*]. I. e. quapropter tanto magis se subjecit legibus et juribus. significat Lucretius, leges esse ab hominibus acceptas, ut eis sine vi sineque injuriæ metu vivere liceret. sic fere Hor. Sat. 1. 3. 3. 'Jura inventa metu injusti fateare necesse est, Tempora si, fastosque voles evolvere mundi.' sic apud Herod. lib. 2. Deioces quidam magna de se opinione justitiæ apud Medos excitata, cum de eorum controversiis, ultro ad se delatis, magna cum æquitate sententiam ferret, tyrannidem libentibus illis occupavit. *Lamb.*

1146 *Artaque jura*] Codex Memmianus habet, *artque lusa:* ex qua scriptura P. Paschalius, vir eloquentissimus, historicus regius, idemque mihi amicissimus, suspicatur legendum, *artaque jussa:* cui propemodum assentior. Nam apud M. Tull. crebro reperitur hæc vox, ut 'jussa populorum,' 'scita ac jussa nostra.' Hoc quoque arripuit Zoilus, quamvis alicui leve videri possit: et homo jejunus, idemque injustissimus, hanc, non meam, sed Paschalii, conjecturam iuuncavit. *Lamb.* Forte, *jussa.* Nam in vet. quibusdam: *lusa.* Gifan.

1150 *Unde*] Ex legibus. Nonnulli libri habent *Inde.* Lamb. In quibusdam vulg. *Inde.* Ita et Marullus. *Gifan.* Apertior trium horum versuum sententia, si invertatur illorum ordo, *Circum retit enim vis atque injuria quemque, Atque unde exorta est ad eum plerumque revertit, Unde metus, &c.* Creech.

Præmia vitæ] Dulcedinem vitæ: seu fructum, qui ex vita percipi debet. *Lamb.*

1151 *Circumretit enim*] Quia qui vim et injuriam infert alteri, legibus irretitus dat continuo, aut certe aliquando, pœnas. *Lamb.*

1153 *Nec facile est placidam, &c.*] 'Quia' (ut ait M. Tull.) 'sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate ac mente deturbat.' *Lamb.*

1155 *Et si fallit*] I. e. et si latet. Sic Hor. Epist. ad Quinctium lib. 1. 16. 61. 'Da mihi fallere: da justum, sanctumque videri: Noctem peccatis, et fraudibus objice nubem.' Atqui Deos nemo fallere potest. Hac de re autem exstat apud Gell. Peregrini philosophi gravis oratio, 12. 11. Jam vero totius hujus loci sententia ab illo versu, 'Circumretit enim vis atque injuria,' &c. ad illa quæ refert Diog. Laërtius in Epicuro, pertinet: 'Η ἀδικία, οὐ καθ' ἑαυτὴν κακὸν, ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φόβῳ, εἰ μὴ λήσει ὑπὸ τῶν τοιούτων ἐφεστηκότας κολαστάς. οὐκ ἔστι γὰρ τὸν λάθρα τι ποιοῦντα ὧν σύνεθεντο πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ μὴ βλάπτειν καὶ βλάπτεσθαι, πιστεύειν, ὅτι λήσει, κἂν μυριάκις ἐπὶ τοῦ παρόντος λανθάνῃ· μέχρι γὰρ καταστροφῆς, ἄδηλον, εἰ λήσει. i. e. 'Injustitia non est per se malum; sed eo, quod metu afficiatur ex suspicione, si non fallet, aut latebit eos, qui præsunt talib. facinorib. vindicandis.

Non potest enim fieri, ut, qui clam violat aliquid eorum quæ inter homines convenerunt et pacta sunt, ne cui damnum inferant, neve ab aliquo detrimentum accipiant, credat fore ut ignoretur, et fallat, etiam si millies in præsenti tempore ignoretur. Nam perpetuo et usque ad exitum vitæ fore clam, diffidere debet.' *Lamb.*

1156 *Perpetuo tamen id fore clam*] Sic M. Tull. lib. 1. de Finib. 'Cujus in mente consedit temeritas, hoc ipso, quod adest, turbulenta non potest non fieri: et si vero molita quippiam est, quamvis occulte fecerit, numquam tamen confidet id fore semper occultum. Plerumque improborum facta primo suspicio insequitur, deinde sermo atque fama, tum accusator, tum index: multi etiam, ut te consule, ipsi se indicaverunt.' *Lamb.*

Fore clam] Sic Ter. Adelph. 1. 1. 46. 'Si sperat fore clam, rursus ad ingenium redit.' *Lamb.*

1157 *Quippe ubi se multi per Somnia*] Sic sup. 4. 1012. 'Multi de magnis per somnum rebus loquuntur Indicioque sui facti persæpe fuere.' *Lamb.*

1158 *Procraxe*] I. e. palam aperuisse, atque indicasse, et quasi in publico garriisse. Verbum est e Græco detortum κράζω, seu κράγω, quod ipsum a præterito κέκραγα factum est. Valet autem κράζω idem quod κλάζω, i. e. 'clamo' et 'vociferor,' cujus præteritum κέκραγα: hinc verbum 'procrago, procraxi, procraxisse,' et κατὰ συγκοπὴν 'procraxe,' ut sup. lib. 3. 'abstraxe' pro abstraxisse, et similia. Quamquam hoc loco quidam malunt legi *protraxe*, ut habent plerique libri vulgati: a quibus equidem invitus dissentio, sed cum *procraxe* reperiatur in aliquot libris manuscr. et in antiquis Venetis, et probetur Hermolao Barbaro, et (quod caput est) longe significantius sit, quam *protraxe*, illud potius, quam hoc excudendum curavi. Licet etiam legere *prograxe*. Lamb. *Prograxe*. Ita vet. libri. In aliis veteribus *procraxe*. Vulg. *protraxe*; male. *Gifan.* Ut 'traxe' Virg. 5. 786. 'pœnam traxe per omnem.' Est autem verbum originis Græcæ, a κράζω, ἔκραγον. unde Poëta effinxit τὸ 'procrago.' in al. lib. *protraxe*, non bene. *Faber.*

1159 *Et celata diu in medium peccata dedisse*] I. e. et diu occultata peccata sua in medium protulisse, et vulgasse. *Lamb.*

1160 *Nunc quæ causa*] Nunc docet, quæ res opinionem Deorum in animis hominum inseverit, et unde nata sit religio. *Lamb.* A primo hominum ortu religio, et Deorum metus; unde vero ista numinum notities? a simulachris quibusdam, e Diis ipsis (quibus quasi corpus et quasi sanguinem attribuit Epicurus) profluentibus an fortuito natis incertum est. Ista autem simulachra perpetuo in mentes hominum tam vigilantium quam dormientium incursu efficiebant, ut conjicerent homines extare alicubi ipsis consimiles naturas, intelligentiæ capaces, quippe membra movere, et loqui simulachra videbantur: immortales etiam, quoniam eadem semper simulachrorum forma, et immensa illorum virtus, vss. 4. Beatas denique, quoniam neque metu mortis nec periculis erant vexatæ, et nunquam lassatæ æterno quasi otio fruebantur, vss. 4. *Creech.*

1162 *Curarit*] Tralatio. Sic sup. eod. lib. 1014. 'Ignis enim curavit, ut alsia corpora,' &c. *Lamb.*

1163 *Quæ nunc in magnis florent sacra rebus*] Eam scripturam secutus sum, quæ reperitur in tribus libris Manuscriptis, et in totidem vulgatis. neque est quod quemquam offendat vox *sacra* iterata. Nam hæc ἐπαναφορὰ valet ad ornatum ac venustatem. Si quis tamen alteram lectionem malet, non pugnabo: quæ talis est, 'Quæ nunc in magnis florent rebusque locisque.' 'in magnis rebus' autem, verbi gratia, in iis quæ ad bel-

lum, aut ad pacem pertinent, ubi vota pro rep. nuncupantur, et cum res magnæ suscipiuntur. Quidam tamen hunc versum existimant non esse Lucretianum, sed inculcatum. *Lamb.* *Florent sacra rebus locisque,* hæc verissima scriptura. Etsi in quibusdam libris sit, *florent rebusque locisque.* Vide Indicem, 'Repetitio.' *Gifan.* Hic versus vel spurius est, ut alii viderunt, præter Gifanium, vel extra omnem medendi spem jacet. Sensus autem illius esse debuerat, 'Quæ nunc in cunctis fumant arisque focisque.' *Fab.* At sanus videtur versus et integer. *Creech.*

1169 *Celebrare*] Colere, et celebria reddere. *Lamb.*

1166 *Animo facies vigilante videbant*] I. e. animo depingebant et informabant vigilantes, ὕπαρ ἐφαντάζοντο. *Lamb.*

1170 *Somnis*] Ὄναρ. *Lamb.*

Mirando corporis auctu] In quibusdam vet. *auctus.* Vide 'Augmen.' Ita Virg. de Creusa lib. 2. et lib. 1. de Romulo Liv. *Gifan.* Mira corporis magnitudine: miro augmento, seu augmine. in quibusdam libris scriptum reperi *auctus:* unde quis suspicari possit legendum, *mirandos corporis auctus.* ut sit hæc sententia: et videbant magis in somnis, quam vigilantes, 'magnos corporis auctus,' i. e. ingentia corpora. Hanc conjecturam meam, molli et levi brachio, et ἐν παρόδῳ, a me propositam, Zoilus quasi suam refert, 'Ut puerum sævo credas dictata magistro Reddere.' *Lamb.*

1172 *Vocesque superbas*] Tales enim videbantur ob corporum proceritatem, agilitatem, &c. *Faber.*

1174 *Æternamque dabant vitam*] I. e. et tribuebant ingentibus illis corporibus Deorum immortalitatem: pulchra et valida illa Deorum corpora immortalia faciebant. *Lamb.*

1174 *Quia semper eorum Suppeditabatur facies*] Nempe ἐκ συνεχοῦς ἐπιῤῥύσεως τῶν ὁμοίων εἰδώλων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀποτετελεσμένων, i. e. 'ex assiduo et continente similium imaginum in idem finitarum affluxione.' *Lamb.*

1176 *Et manet omnino*] Ex voce *tamen,* quæ erat corrupta, totidem litteris verbum *manet* feci: quod huic loco prorsus convenit. Nam hujus loci hæc sententia est: Diis tribuebant immortalitatem, quia semper eorum facies suppetebat, et forma permanebat: et plane permanet: et quia tantis, &c. *Lamb.* Lambinus conjicit legendum: *manet.* Ego libros sequor, qui *tamen* habent. *Gifan.* Propter tenuitatem, et alias id genus qualitates. *Faber.* Alii *Et tamen omnino, quos:* qui quid velint ipsi videant. Alii, *et manet omnino, quos:* i. e. Necesse ut maneat illorum forma quos, &c. *Creech.*

1178 *Fortunisque ideo longe præstare*] I. e. et eo fortunatissimos et beatissimos Deos esse putabant, quod metu mortis vacarent. *Lamb.*

1182 *Præterea, cœli*] Altera causa quamobrem homines Deos esse crediderint ex Epicuri sententia. Præterea (inquit) cælum eadem semper ratione moveri, et varia annorum tempora immutabili et rato ordine verti cernebant. 'Cæli rationes,' i. e. cæli motus ratos. At Stoici hoc maxime argumento providentiam probari posse putabant, quod essent certi cæli motus, rati astrorum ordines, et ab omni æternitate immutabiles cursus. Sed quid si dicamus legendum *Præterea cæli regiones, ordine certo, &c.* ut ita explicemus, atque interpretemur: Præterea cernebant oras cæli, &c. certo ordine moveri ac versari. *Lamb.* Si aliam religionis originem requiras, En causarum naturalium ignorantiam! vss. 11. Nam cum siderum conversiones, vicissitudines tempestatum, grandinem, nivem, ventos denique, fulmenque viderint homines, neque quo modo hæc fierent explicare potuerunt, fugiebant ad Deum, nam constantes syderum motus cui potius quam sapienti gubernatori

attribuerent? et ubi illius sedem aptius quam in cœlo collocarent, unde nix, grando, fulmen, &c. *Creech.*

Cœli rationes] 'Ratos cœli motus:' sæpe Lucretius, et melius quam *Cœli regiones.* Creech.

1185 *Ergo perfugium, &c.*] Ergo cum rerum causas ignorarent, hoc perfugium habebant, ut omnia Deorum arbitrio et providentiæ mandarent. *Lamb.*

1187 *Facere*] Supponere, credere. *Faber.*

In Cœloque Deum sedes] Quod verum esse negavit supra lib. eod. non longe a princip. vs. 147. 'Illud item non est ut possis credere, sedes Esse Deum,' &c. *Lamb.*

1189 *Et noctis Signa severa*] Sic habent omnes quos vidi libri. nonnulli tamen legi volunt *serena.* in quibus ego me principem profiteri non dubitem. Vide quæ notavimus ad 4. 462. 'Et sonitus audire, severa silentia noctis Undique cum constent.' *Lamb.* Ego 'severa' explicarem veneranda, dia, sacra, ut videtur etiam capere Casaub. ad Athenæum p. 790. ubi hoc Lucretii profert ad illustrationem versus Æschyli ex Heliadibus ὅτ' εἶσι μελανίππου προφυγὼν ἱερᾶς νυκτὸς ἀμολγόν. 'quum ad orientem abit, relicto noctis venerandæ silentio.' De horrore etiam noctis capit Turneb. Adv. 30. 22. *Hav.*

1192 *Et murmura magna minarum*] I. e. et tonitrua, per quæ Dii videntur hominibus minari, et terrorem inferre. *Lamb.*

1193 *O genus infelix humanum*] ἐκφώνημα. sic sup. lib. 2. princip. 'O miseras hominum menteis, o pectora cæca!' *Lamb.* Opinio de providentia, si Epicuro credimus, unica est causa solicitudinis illius, quæ vitas hominum affligit, atque hæc sententia vss. 24. qui sequuntur explicatur. Ab illa autem opinione vulgi vana et inepta superstitio, quæ nulla est erga Deos pietas; qui vere pius, seipsum respicit, explorat naturæ vires, ut omnia intelligat, nihil admiretur; inde enim fit ut syderum motus, et alia naturæ phænomena intrepidus spectaret, dum omnia fieri sine Deorum interventu noverit: nam pietatis mater (papicolam crederes Lucretium) ignorantia. Hor. Ep. 1. 6. 'Nil admirari prope res est una Numici, Solaque quæ possit facere, et servare beatum: Hunc solem, et stellas, et decedentia certis Tempora momentis, sunt qui formidine nulla Imbuti spectent:' Alius: 'Felix qui potuit rerum cognoscere causas; Atque metus omnes, et inexorabile fatum Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.' *Creech.*

1194 *Atque iras adjunxit acerbas*] Quod Epicurus dicebat alienum esse a præstantia naturæ divinæ. sup. 2. 649. 'Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri, Nec bene promeritis capitur, neque tangitur ira.' *Lamb.*

1196 *Minoribus nostris*] Posteris nostris. *Lamb.*

1197 *Nec pietas ulla est, &c.*] Hunc versum cum quatuor deinceps sequentibus profert Firmian. lib. 2. de Orig. Err. Non admodum autem dissimile est his Lucretianis illud Arnobii lib. 4. 'Cultus verus in pectore est, atque opinatione de Diis digna: nec quidquam prodest illatio sanguinis et cruoris, si credis de his ea quæ non modo sint longe ab eorum divina præstantique natura, verum etiam labis et turpitudinis aliquid majestati eorum concilient, et decori.' Alii legunt, *Nam pietas nulla est.* Lamb.

Velatum] Qui Deos venerabantur, operto erant capite. cujus ritus rationem multis verbis reddit Plutarch. ῥωμαϊκοῖς. Plaut. Amphitr. 5. 1. 41. 'Invocat Deos immortaleis, ut sibi auxilium ferant, Manibus puris, capite operto.' Præterea 'velati' dicebantur, quorum caput licio laneo circumdatum erat: quod usurpabant

et legati, qui res repetebant, et supplices. T. Liv. lib. 1. 'Legatus ubi ad fineis eorum venit, unde res repetuntur, capite velato, Audi Jupiter, inquit, audite fines,' &c. Virg. 3. 370. 'Exorat pacem Divum, vittasque resolvit Sacrati capitis.' Idem 7. 237. 'Præferimus manibus vittas, et verba precantum.' Idem 12. 120. 'Velati lino, et verbenis tempora vincti.' Plautus Amphitr. 1. 1. 101. 'Velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum.' *Lamb.* *Velatum sæpe videri Vertier ad lapidem.* Præter ea quæ ad hunc locum a viris doctis aggesta sunt, videndi etiam, de 'lapide uncto,' ut et 'coronato' Pithœus 2. subseciv. cap. 14. tom. 2. Fac. Crit. pag. 796. de 'velando' seu 'operiendo capite,' Schegkius in Præmissis, ep. 10. Tom. 4. Fac. Crit. pag. 907. et seqq. *Preig.*

1198 *Vertier ad lapidem*] I. e. circumagi ad statuam lapideam. Ad hunc locum intelligendum opus est Plutarcho advocato. Sic igitur ille in Marcello, verba autem Græca non referemus, sed ea nostro arbitratu vertemus, ab illo loco, *Ἤδη δέ τως εἰς ἐμβολὴν ἐπιστρέφοντος,* &c. i. e. 'Cum autem is ad conflictum se converteret, accidit, ut equus, hostium ferocia territus, averteret se ab acie, et Marcellum invitum in diversam partem ferret. Ille autem veritus, ne trepidationem ex religione Romanis incuteret, equo celeriter in lævam partem, qua parte habenam tenebat, retracto, et circumacto adversus hosteis, ipse solem demisso capite adoravit, quasi non fortuito, sed hujus rei gratia, circumactione illa usus esset. Est enim hoc in more positum Romanis, Deos venerari dextrorsum circumacto et versato corpore.' Plautus Curcul. 1. 1. 69. 'Quo me vortam, nescio. Pa. Si Deos salutas, dextrovorsum censeo.' ad quem locum plura. *Lamb.* Fuse Interpp. Tertulliani et Minutii. *Faber.* Romani velato capite et circumacto dextrorsum corpore Deos (Lapides) venerabantur: vid. Plutarch. *Ῥωμαϊκὰ,* et Vitam Marcelli: et Interpretes Minutii Felicis pag. 12. *Creech.*

1199 *Pandere palmas*] Tendere manus. quod item faciunt qui Deos orant. Virg. Æn. 1. 87. 'Ingemit, et duplices tendens ad sidera palmas,' &c. *Lamb.*

1201 *Votis nectere vota*] Atque ita vestire porticus templorum tabellis votivis, ut loquitur Juv. Sat. 12. 100. 'Legitime fixis vestitur tota tabellis Porticus.' *Hav.*

1202 *P. p. o. mente*] 'Pacata mente,' i. e. *ἀταράχως.* Laudabat autem et crebro habebat in ore Epicurus *ἀταραξίαν* illam, i. vacuitatem ab omni motu turbido, mentisque æquabilitatem, et tranquillitatem. Cum hoc loco congruit versus ille 6. 76. 'Nec, de corpore quæ sancto, &c. Suscipere hæc animi tranquilla pace valebis.' *Lamb.*

1203 *Nam quom suspicimus, &c.*] Versus plane admirabilis, et plausu clamoribusque Musarum digni illi sunt, quos jam lecturus es: 'Nam cum suspicimus magni cœlestia mundi Templa super, stellisque micantibus æthera fixum, Et venit in mentem solis lunæque viarum, Tunc aliis oppressa malis in pectore cura Illa quoque expergefactum caput erigere infit, Ecquæ forte Deum nobis immensa potestas Sit, vario motu quæ candida sidera verset.' Sed hoc quid erit: 'Tunc excitatur cura et dubitatio num aliqua nobis sit Deorum potestas, quæ cœlum verset, et importuna providentia, rerumque nostrarum curiositate vitam turbare possit.' Ea enim versuum illorum sententia est; itaque valde verisimile sit scripsisse olim poëtam, non *nobis,* (nam hic aliquod nomen esse debuit, aut adverbium saltem, quod locum, seu cœlum, deorum sedem notaret,) non *nobis,* inquam, sed *endo polis,* i. e.

in cœlo, (ut 'endo statu' et centum alia passim,) sed cum supra τὸ *endo* additum esset glossema IN, sicque remansisset versus ἀτελὴς et plane vitiosus, *Ecquæ forte Deum in polis*, abjecto glossemate, et metro, non sententiæ, consulentes, scripsere *nobis*, quod per παρέλκον Atticum tutari locum suum non potest; nam, ut jam dixi, vel nomine opus, vel adverbio est, quod ἀναφορὰν suam ad 'cœlum' habeat; alioqui, &c. Ceterum etsi emendationem vocare non ausim, tamen ita fore arbitror, ut homines lectionis Lucretianæ studiosi, non modo conjecturam non improbent, sed et libenter sint amplexuri. *Faber*.

1207 *Caput erigere*] Caput attollere. Sic sup. de religione, 1. 65. 'Quæ caput a cæli regionibus ostendebat Horribili super adspectu mortalibus instans.' *Lamb.*

Infit] Incipit, ut sup. 3. 514. 'Commutare animum quicumque adoritur et infit.' *Lamb.*

1208 *Ecquæ forte, &c.*] Pendent hæc ex iis quæ antecedunt: illa cura (inquit) 'caput erigere,' i. e. animos hominum sollicitare incipit, num forte aliqua sit Deorum potestas immensa, quæ mundum gubernet. *Lamb.* Pro *nobis* Faber substituit *endo polis*, in cælis. Sed ista audacior est conjectura, et 'tibi,' 'sibi,' 'vobis,' 'nobis,' &c. pro libitu inserebant veteres poëtæ. *Creech.*

1210 *Rationis egestas*] Ignoratio rationis et causæ. *Lamb.*

1211 *Ecquænam*] Num aliqua: ut 1. 951. 'Nunc age; summai ecquænam sit finis eorum,' &c. *Lamb.*

1212 *Quod*] Usque ad quem finem. *Lamb.*

1213 *Et tanti motus, &c.*] Sic legendum potius. et ita habent codices quatuor manuscripti, quibuscum consentiunt Parisienses, Vicetini, Germanici. in aliis est, *Et taciti motus*. Lamb. Seu *tanti* leges, seu *taciti*, uti in aliis codicibus scriptum est, ei nihilo melius fuerit. nam aliunde hæret sententia et suspensa est. En tibi illius seriem: 'Animus dubitat an aliqua mundi origo fuerit, et quis sit finis quoad mundi mœnia (i. e. cœlum) possit ferre ET laborem tanti motus.' Lege modo; id enim si facies, nullus dubitabis quin hic locus fœde corruptus sit; illud enim ET, quod ex superiori versu in hunc translatum est, sententiam plane turbat. Ego autem sic legendum arbitror, *Hunc tanti motus possint sufferre laborem*. Ita mox in hoc ipso libro, 'Nec poterat pariter durum sufferre laborem.' et sub finem, 358. 'Atque ipsi potius durum sufferre laborem.' et Ter. tale aliquid, And. 5. 3, 17. 'An pro ejus ut stultitia supplicium sufferam.' fortasse etiam ita in 1. 142. 'quemvis sufferre laborem.' Ubi hodie alii *perferre* legunt, alii *efferre*. Faber.

1217 *Præterea, cui non, &c.*] Alia denique religionis causa est timor, vss. 23. procellis, terræ-motu, aliisque maximis malis, quæ nulla sua vi, nulla arte aut industria eluctari possunt homines attoniti, potestatum invisibilium opem et auxilium implorabant; inde preces et vota, et 'Primus in orbe Deos fecit timor.' At quid valent vota? sævit ventus, preces simul et vela rapit, nec magis audiunt numina quam tempestas: casu feruntur, rapiuntur omnia. *Creech.*

1218 *Conrepunt*] Contrahuntur, et in unum coguntur. tralatio est mirabilis, et audax. Idcirco docti quidam legendum censent *horrescunt*, ut infr. 6. 260. 'In terra quoque ut horrescant, ac tecta requirant.' Ego nihil mutandum censeo. *Lamb.* Recte Lamb. in horrore enim membra quasi contracta vermium more conrepere dicit; cui nos similem in timore habemus locutionem, *myn hert krimpt 'er van in*. Idem mox vs. 1221. et 1222. jungit 'tremunt' et 'conripi-

unt membra.' *Hav.*

1222 *Conripiunt*] Celeriter contrahunt, ut 4. 81. 'conrepta luce diei.' *Lamb.*

Perculsi] Quidam libri scripti habent *percussi*. utrumvis ferri potest. *percussi*, i. e. permoti: *perculsi*, de statu moti, et prostrati. *Lamb.* Quidam libri vet. *percussi*. Sup. 1. 13. *Gifan.*

1223 *Ne quod ob admissum, &c.*] Ordo est: ne ob aliquod facinus fœde admissum, aut ob dictum superbum, grave tempus adactum sit, ad eos, subaudi: i. e. tempus eis advenerit, 'solvendi pœnarum,' i. e. solvendi pœnas, aut solvendarum pœnarum. Sic loquitur Ter. prol. Heaut. 28. 'date crescendi copiam, Novarum qui spectandi faciunt copiam Sine vitiis.' sic et Plaut. Capt. 4. 2. 72. 'Nominandi istorum tibi erit magis, quam adeundi copia.' et M. Tull. de Inv. Rhet. lib. 2. princip. 'Nobis omnium, quicumque fuerunt, ab ultimo principio hujus præceptionis usque ad hoc tempus expositis copiis, quodcumque placeret, eligendi potestas fuit.' Idem Accus. lib. 4. 'Earum autem rerum nullam sibi iste neque infitiandi rationem, neque defendendi facultatem reliquit.' Idem Philipp. 5. 'Agitur, utrum M. Antonio facultas detur opprimendæ reip. cædis faciendæ bonorum, diripiendæ urbis, agrorum suis latronibus condonandi, populi Rom. servitute opprimendi, an nihil horum ei facere liceat.' Sic et Sueton. in Octaviano Augusto, sub extr. 'Iisdem etiam epulum in conspectu suo præbuit: permissa, immo exacta jocandi licentia diripiendique pomorum, et obsoniorum, rerumque missilium.' *Lamb.*

1226 *Æquora*] In quatuor impressis, *æthera*; male. *Gifan.*

Verrit] Impellit, jactat, agitat. tralatio est, qua usus est et alias, ut 1. 278. 'Sunt igitur venti nimirum corpora cæca, Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cæli Verrunt.' *Lamb.*

1228 *Non Divum pacem*] Sic Plautus Amphitr. 5. 1. 74. 'Abi domum. jube vasa pura actutum adornari mihi, Ut Jovis supremi multis hostiis pacem expetam.' Idem Curcul. 5. 3. 21. 'Hoc animum advorte. pacem ab Æsculapio petas.' Idem Rud. 1. 5. 1. 'Qui sunt, qui a patrona paces mea expetissunt?' ubi vulgo legitur *preces*, mendose. *Lamb.*

Pacem] Solennis formula, 'Pacem Deum,' &c. *Faber.*

Quæsit] Orat, vel quærit. Festus: 'Quæso significat idem, quod rogo. quæsere tamen Ennius pro quærere posuit.' *Lamb.* 'Quæsit' pro quærit, ut 'asa' pro ara, 'asena' pro arena, 'Auselii' pro Aurelii et similia. *Voss. de Anal.* 3. 41.

1229 *Animasque secundas*] I. e. et ventos secundos. sic Hor. Od. 4. 12. 2. 'Impellunt animæ lintea Thraciæ.' *Lamb.* et *Fab.*

1233 *Pulchros fasceis, sævasque secureis*] Per insignia magistratuum et honorum, honores ipsos significat, ut sup. 3. 1009. 'Qui petere a populo faceis, sævasque secureis Imbibit.' et Hor. Epist. ad Quinctium 1. 16. 34. 'ut si Detuleris fasceis indigno,' &c. *Lamb.*

1235 *Denique sub pedibus tellus quom tota vacillat*] Terræ motum significat, ac describit. *Lamb.*

1237 *Si se temnunt*] Si sibi diffidunt, et ad Deos confugiunt, suæ imbecillitati diffidentes. *Lamb.* Atque ideo omnia repente ad Deos conferunt. *Faber.*

Mortalia sæcla] Homines, genera humana. *Faber.*

1240 *Quod superest, æs, &c.*] Nunc docet, quomodo aurum, argentum, æs, et cetera metalla reperta sint. *Lamb.* Prima metallorum inventio et usus, quo denique in honore et pretio singula erant vss. 40. explica-

tur: Inventio ad sylvarum exustionem, factamque exinde metallorum colliquationem refertur vss. 18. Combustis enim (quomodo exortum fuit istud incendium nihil attinet) sylvis, liquefacta quæ in terræ venis dispersa jacebant metalla in unam massam confluebant; quam cum lævem splendidamque homines viderint, tollebant experturi cui usui res ista tam lævis et nitida inserviret. Cum vero observaverint massæ illius figuram conformem esse figuræ istius lacunæ seu foveæ in quam confluxerat, concludebant eadem metalla igne iterum resoluta in quamlibet formam duci, ita denique attenuari posse, ut mucronem accipiant et acumen. Inde e quolibet metallo instrumenta faciebant, quibus sylvas exciderent, tigna trabesque perforarent, &c. Quoniam vero aurum et argentum facilius obtundebantur, quia molliora, ideo primis istis hominibus æs videbatur pretiosius, quod utilius: neque naturam sequuntur inficeti isti homines, qui auro et argento inutilibus metallis stupent, æs et ferrum utiliora negligunt. vss. 21. *Creech.*

1241 *Plumbique potestas*] Dictum ut a Virgilio Æn. 4. 132. 'canum vis.' et a Lucretio ipso sup. 878. 'Ex alienigenis membris compacta potestas.' *Turneb. Adv.* 6. 6.

1242 *Ignis ubi ingenteis*] Vult metalla esse primum reperta incendio silvarum. Hanc sententiam confirmat id quod scribit Aristot. *περὶ θαυμασ. ἀκουσμ.* his verbis: 'Εν τῇ 'Ιβηρίᾳ λέγουσι τῶν δρυμῶν ἐμπρησθέντων ὑπὸ τινῶν ποιμένων, καὶ τῆς γῆς διαθερμανθείσης ὑπὸ τῆς ὕλης, φανερῶς ἀργύρῳ ῥεῦσαι τὴν χώραν, καὶ μετὰ χρόνον σεισμῶν ἐπιγενομένων, καὶ τῶν τόπων ῥαγέντων, πάμπληθες συναχθῆναι ἀργύριον. ὃ δὴ καὶ Μασσαλιώταις πρόσοδον ἐποίησεν οὐ τὴν τυχοῦσαν. i. e. 'Aiunt in Hispania silvis incensis a quibusdam pastoribus, et terra a materia concalefacta, perspicue argentum in ea regione fluxisse, et aliquanto post tempore terræ motu subsecuto, et locis discissis, ingentem vim argenti coactam esse. Quæ res etiam Massiliensibus vectigalia peperit non parva.' Sed de metallorum primis inventoribus lege Georg. Agric. lib. I. de metallis. *Lamb.* Idem narrat Posidon. apud Strab. lib. 3. de Mineris Turditaniæ sive Andalusiæ. Athenæus 6. 4. Aristoteles de Mirabilibus Auscul. et Diod. *Creech.* Servius ad Virg. Æn. 12. 87. 'Apud majores orichalcum pretiosius fuit omnibus metallis. namque, sicut Lucretius dicit, cum primum homines sylvas incendissent, nullarum adhuc rerum periti, terra casu fertilis omnium, ex incendii calore, desudavit metalla: inter quæ orichalcum pretiosius visum est, quod et splendorem auri et æris duritiem possideret.' *Hav.*

1245 *Formidinis ergo*] I. e. terroris inferendi causa. *ergo* productum valet idem quod *χάριν*, ut docet Festus. *Lamb.*

1246 *Sive quod inducti*] Virg. Georg. 1. 84. 'Sæpe etiam sterileis incendere profuit agros, Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.' *Lamb.* Ita olim pinguia reddebant arva. Virg. Georg. 1. Horat. 2. Epist. 2. *Gifan.*

1252 *Sylvas exederat altis*] Sic habent tres lib. manuscr. Vatic. Tettian. Memm. et vulg. Veneti, Parisiens. alii *altis*, ut cohæreat cum voce 'radicibus.' *Lamb.* *Altis.* Gifan. Melius quam *altas:* nam 'altæ radices' in venas metallorum descendunt. *Creech.*

1261 *Tum penetrabat eos*] Tum veniebat eis in mentem: vel tum sibi persuadebant, vel (ut Arnob. loquitur lib. 1.) 'tum cogitatio eos subibat.' *Lamb.* Cogitabant, &c. *Faber.* Εἰσῄει, εἰσήρχετο. *Turneb. Adv.* 30. 22.

1263 *Et prorsum quamvis in acuta*] Ordo est: et penetrabat eos, hæc prorsum posse duci procudendo in

fastigia mucronum, 'quamvis' (i. e. quantumvis) acuta et tenuia. *Lamb.*

1265 *Ut sibi tela parent*] *Tela*, i. e. instrumenta apta ad dolandum, lævandum, radendum, perforandum, &c. sic inf. eod. lib. 1350. 'Textile post ferru'st, quia ferro tela parantur.' Sic enim docti viri hunc versum legunt, non, ut vulgo, *tela paratur*. Lamb.

Sylvasque excidere possint] Legendum fortasse est, *Sylvas quibus cædere possint*. Lamb. Quidam non absurde *Quibu' sylvas cædere*. In seq. versu sive legas *Materiem lævare, dolare, &c.* sive *Materiamque dolare, et lævia reddere, &c.* perinde est. *Creech.*

1266 *Materiem lævare, dolare, &c.*] Cum ego ita scriptum reperissem in quatuor cod. manuscr. *Materiemque dolare, lævare, et radere tigna*, converso ordine verborum sic restitui, *Materiem lævare, dolare, et radere tigna.* Quanquam P. Paschalius censet legendum, *Materiem lævare, et lævia radere tigna.* Jam vulgata scriptura, quæ reperitur in utrisque cod. Venetis, Florent. Parisiensib. Lugdunens. *Materiamque dolare, et lævia radere tigna*, mihi non probatur: nisi quis eam ita leviter immutet, *Et lævia reddere tigna:* quæ immutatio cum longius absit et ab antiqua, et a vulgata scriptura, proponenda illa quidem, sed non recipienda mihi visa est. Cum hæc edidissem, Zoilus, non probata hac lectione, hanc opposuit, *Materiamque dolere, lævare, et radere tigna:* ut sit anapæstus scilicet pro spondeo. vult etiam hoc modo legi posse, *Materiamque dolare, lævare, et radere tigna.* ut sit creticus, inquit. Valeat nebulo cum suis lutulentis versibus. *Lamb.* *Materiamque dolere.* Ita ex veteri quodam codice scripsi. In aliis vet. *dolare;* etiam non male. Ut sit Creticus. Hæc Marullus primus, deinde alii mutarunt, contra veteres libros. Vide Indicem: 'Dolere.' *Gifan.*

1266 *Dolare*] Unde dolabra dicitur. *Lamb.*

1267 *Et terebrare*] Unde terebrum, et terebellum. *Lamb.*

Perque forare] Et perforare: tmesis, ut sup. 'disque supatis,' 'inque pediri,' 'conque globari,' et similia sexcenta. *Lamb.*

1270 *Potestas*] Auri et argenti. *Lamb.* 'Æris potestas,' æs ipsum, alibi 'vis,' 'virtus,' &c. *Faber.*

1272 *Nam fuit in pretio magis æs*] Propterea quod solidius et durius est auro. *Lamb.* Multis de hisce disputat Tertull. de Habitu Mulieb. cap. 5. 'Quod si, de qualitate usus, gloria est auro et argento, atqui magis ferro et æri: quorum ita disposita est utensilitas, ut et proprias operas plures et necessariores exhibeant rebus humanis,' &c. *Hav.*

1273 *Propter inutilitatem*] Quia aurum mollius est ære et ferro. *Lamb.*

1274 *Aurum in summum successit honorem*] Aurum merito ceteris omnibus metallis anteponitur, propter eximium nitorem, et naturam ab igni et flamma, præterquam quod liquescit, undique tutam atque invictam. hoc etiam auri maxime proprium est, quod, cum sit aëre, ferro, atque adeo argento mollius, malleo tamen omnium metallorum latissime ducitur, ut ex aureo levissimi ponderis nummo complures aureæ bracteæ fieri possint. *Lamb.*

1275 *Volvenda ætas*] Volubilis. sic Virg. 9. 6. 'Turne, quod optanti Divum promittere nemo Auderet, volvenda dies en attulit ultro.' Idem 1. 273. 'Triginta magnos volvendis mensibus orbeis Imperio explebit.' *Lamb.*

1277 *Porro aliud succedit, et e, &c.*] Sic sup. eod. lib. 828. 'Nec manet ulla sui similis res: omnia migrant: Omnia commutat natura, et vertere cogit. Namque aliud putrescit, et e contemtibus exit.' et 2. 74. 'sic rerum summa novatur Semper, et inter

se mortales mutua vivunt: Augescunt aliæ gentes, aliæ minuuntur: Inque brevi spatio mutantur secla animantum,' &c. ad quos versus plura diximus de mutatione rerum, animalium, et ipsorum hominum. quibus consentanea fere sunt his illa Epicharmi: Οὐ γὰρ ὧδε νῦν ὁρῇ, καὶ χθὲς τὼς ἀνθρώπως. ὁ μὲν γὰρ αὔξεθ', ὁ δὲ μὰν φθίνει· ἐν μεταλλαγᾷ δὲ πάντες ἐντὶ πάντα τὸν χρόνον. ὁ δὲ μεταλλάσσει κατὰ φύσιν, καὶ οὔ ποκ' ἐν ταὐτῷ μένει, &c. i. e. 'Non enim sic nunc, atque heri, videt (sol) homines: hic enim augetur, et crescit; ille minuitur, atque interit: in mutatione autem versantur omnes omni tempore. Jam vero mutatur ipse homo natura, et numquam in eodem statu manet,' &c. *Lamb.*

1280 *Nunc tibi quo pacto*] Nunc docet, quo modo ferrum repertum sit. *Lamb.* Cum ferri, non minus quam æris, argenti, plumbique venæ sylvarum ignescentium ardore colliquescere videantur, unde fere apud veteres nulla ferri, plurima autem æris mentio? Quoniam vss. 16. æs erat tractabilius metallum, et major illius copia; inde arma primorum hominum, et agricolarum instrumenta ærea; demum successit ferrum, induratæ telluri colendæ, et crescenti indies hominum feritati aptius metallum. *Creech.*

1284 *Postquam sunt*] Non enim ignis una cum hominibus natis cognitus est, ut sup. vs. 951. 'Nec dum res igni scibant tractare, neque uti Pellibus,' &c. *Lamb.*

1286 *Et prior æris erat, &c.*] Sic Ov. Fast. 4. 951. 'Æs erat in pretio, chalybis jam massa placebat. Eheu, perpetuo debuit illa tegi.' Apud Homerum appellatione æris, quod Græci χαλκὸν appellant, ferrum intelligitur, propterea que veteres ære utebantur pro ferro, ut notat Eustathius ad illum locum 'Ιλιάδ. α. 236. Περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψε Φύλλα τε καὶ φλοιόν. quod item testatur Hesiodus hoc versu, Χαλκῷ εἰργάζοντο, μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος. *Lamb.*

1288 *Ære solum terræ*] Hesiodus Ἔργων καὶ Ἡμερῶν lib. 1. vs. 150. Τοῖς δ' ἦν χάλκεα μὲν τεύχεα, χάλκεοι δέ τε οἶκοι, Χαλκῷ εἰργάζοντο, μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος. In Ærea ætate. Et Eustathius ad 1. Il. vs. 236. χαλκὸν δὲ τὸν σίδηρον λέγει, διὰ τὴν πάλαι χρῆσιν τοῦ χαλκοῦ, &c. His adjungam pauca ex Athenæo, 6. 4. Ἱστορεῖ τὰ αὐτὰ καὶ Φανίας, ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ τυράννων· ὡς χαλκῶν ὄντων τῶν παλαιῶν ἀναθημάτων, καὶ τριπόδων, καὶ λεβήτων, καὶ ἐγχειριδίων· ὧν ἐφ' ἑνὸς καὶ ἐπιγεγράφθαι φησίν· Θάησαί μ', ἐτεὸν γὰρ ἐν Ἰλίου εὐρέϊ πύργῳ Ἦν, ὅτε καλλικόμῳ μαρνάμεθ' ἀμφ' Ἑλένῃ, Καί μ' Ἀντηνορίδης ἐφόρει κρείων Ἑλικάων, &c. *Creech.* Inde semper apud Homer. χαλκὸς, 'æs,' pro armis et instrumentis ferreis. Vide Eustat. *Faber.*

1289 *Volnera vasta serebant*] Sic habent omnes libri, quos quidem viderim. Quidam tamen *ferebant* legendum putant, ut *ferebant*, pro *inferebant* positum esse intelligamus. Ego nihil muto. Est enim tralatio. *Lamb.* Alii *ferebant*, i. e. Inferebant. At Tacit. 'Prælia serebant:' Liv. 'Pugnam consererent.' Plaut. 'Pugnos in faciem serere.' *Creech.* Sic 'pugnos serere,' 'manum conserere' apud Plautum, et 'vulnera,' Non. apud Statium modo 'librare,' sed et apud Virg. et optimos quosque auctores 'infligere,' 'adigere,' et apud Statium rursus 'perferre,' cujus contrarium 'retinere.' Vide eum 9. Theb. *Preig.*

1293 *Versaque in opprobrium*] Sic Virg. Georg. 1. 508. 'Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.' *Lamb.* *Versaque in obprobrium.* Apud Macrobium: *obscurum.* In quibusdam: *obscœnum.* Gifan.

1294 *Proscindere*] Sic sup. 210. 'bidenti Ingemere, et terram pressis proscindere aratris.' et Lucill. 'Tunc jugo jungas me autem, et succedere

aratro Invitum, et glebas subigas proscindere ferro?' *Lamb.*

1295 *Exæquataque sunt*] Significat, ut ferro arare cœperunt, sic et peræque ferro instituisse pugnare et ferro committere aleam præliorum. *Turneb. Adv.* 6. 6.

Creperi] Profert hunc versum Nonius, et 'creperum' interpretatur anceps, dubium. Præterea Festus, 'Creperum, dubium,' (inquit) 'unde increpitare: quia maledicta fere incerta et dubia sunt.' Postremo Varro lib. 5. de L. L. 'Crepusculum significat dubium: ab eo res dubiæ, dictæ creperæ; quia crepusculum, dies etiamnum sit, an jam nox, multis dubium est.' Attius: 'Nunc tu in re crepera quid captas consilii?' *Lamb.*

1296 *Et prius est reppertum in equi*] Sic habent duo lib. manuscr. et ita legendum videtur. alii, *Et prius est armatum in equi, &c.* quæ lectio ferri etiam potest, ut repetamus inferne verbum 'inventum.' *Lamb. Et prius est armatum in equi.* Ita fere omnes libri manu formisque descripti. In quibusdam vet. *reppertum;* quod probat Lambinus. Arcessendum est autem huc verbum, *inventum,* quod mox sequitur; ubi in quibusdam libris etiam erat, *armatum.* Gifan. Alii, *Armatum.* Factam in superiori versu 'belli' mentionem excipiunt vss. 53. quibus efferæ istæ, quas bellicas vocamus, artes primorum hominum explicantur. Quod autem simplicius et facilius illud prius jure censeatur. Ideo ex equis primum pugnabant; equus enim mansuetum animal; deinde equos curru jungebant binos, deinde quatuor, istosque currus falcibus armabant. Deinde feræ in prælia eductæ, elephantes ab Afris, a Parthis leones, tauri, denique apri, &c. At quis credet? non ipse Lucretius: quoniam vero in quibusdam historiis talia invenerat, ideo recenset, falsa veris conjungens. Quanquam non videantur prorsus incredibilia; nam quid non invenit ingeniosa feritas, aut quodnam genus auxilii rejiciunt desperantes et oppressi homines? *Creech.* Tertullianus, adsiduus Lucretii lector, de Spectac. cap. 9. 'Res equestris retro simplex de dorso agebatur, et utique communis usus vocis non erat, sed cum ad ludos coactus est, transiit a Dii munere ad Dæmoniorum officia,' &c. *Hav.*

Costas] Sic legendum, non *clostris,* quod voluerat Galeotus Martius Narniensis contra Joh. Tortellium Aretinum, solide ostendit Magius, tom. 2. Fac. Crit. 14. pag. 1339. et seqq. *Preig.*

1297 *Dextraque vigere*] Sic legendum: et sic habent omnes libri et manuscr. et vulgati. Quod autem Thrasones *vegere* legi volunt, de equite intelligentes, qui equum regat; cui hoc probabitur, cum eques equum regat læva, non dextra? Quid igitur sibi vult *dextra vigere?* hoc opinor, dextra pugnare, dextra adversarium valide et acriter oppugnare. *Lamb. Dextraque vegere.* Ita legendum. Vel, *regere;* ut luxatus sit versus. Vulg. *vigere.* Pius ait: In vet. libris *viere.* Marullus, *ciere,* reponebat. *Gif.* Suspicatur Gifan. legendum esse, *dextraque regere;* o versum plane admirabilem, et tali poëta dignum! Dein, quod merito ridebat Lambinus, Equites dextra equos non regunt, sed læva; qua enim tandem manu pugnaretur? Itaque non est ut hæc mihi probari possint. Idem Lucretii editor scripsit quoque, legi posse, *dextraque vegere;* quod haud magis stabit. Nam 'vegere,' impellere est, agitare, ἐλαύνειν, &c. Quid autem fuerit, Equites impellunt equos dextra? At ipse Lambinus legebat, *dextraque vigere,* i. e. uti ipse interpretatur, dextra pugnare; quod nihil ad rem. Quare his omissis ad veterem lectionem redeundum est, cujus meminerat J. Baptista Pius, qui olim

in Plautum et Lucretium scripsit: ait enim in Ms. cod. legi, *viere:* quæ germana Lucretii lectio est; unde enim id verbum advectum fuisset? 'Vieo' autem est flecto, unde 'vimen,' 'vietor' et 'vietus;' itaque 'viere equum' est flectere equum. Virgil. 'Flectere ludus equos,' et alibi passim. Sed cum *τὸ dextra* locum retinere suum non possit, uti demonstratum est superius, et usus virgæ in moderando equo longe antiquior esse debuerit, quam usus frenorum, legendum esse videtur, *Quam moderarier hunc frenis, virgave viere.* Quin et adulto jam orbe, et excultis artibus, satis constat Numidas infrenis equis usos fuisse. Virg. Æn. 4. 41. 'Et Numidæ infreni cingunt.' Sic enim intelligi debet ille locus; de quo si qui dubitabunt, legant modo Arriani politissimum de Venat. libellum, quem, me curante, et Luca Holstenio mittente, non ita pridem edidit Sebastianus Cramosius typographorum nostrorum clarissimus. Quamquam id ex Strabone etiam constat, et notum illud Martialis est, 'Et Massylæum virga gubernet equum.' cui et addas licet illud Silii, 'Et doctus virgæ sonipes.' Sed me notarum acervos scribere nolim. *Faber.* Dextra pugnare, Lambinus. Gifanius *Vegere:* i. e. incitare, impellere; quasi dextra equos Equites impellant! Faber denique *virgave viere:* 'vieo' autem est flecto, unde 'vimen,' 'vietor,' et 'vietus;' unde 'viere equum' est flectere equum: usus autem virgæ in moderando equo longe antiquior debet esse quam usus frænorum. Quod si *armatum,* (et quidni *armatum?*) in priori versu legatur, tota ista Fabri emendatio concidet; nam equites armatos equos suos *virga vientes* securi rideamus. *Creech.*

1298 *Bijugo Curru*] Curru a duobus equis tracto: bigis. cujus moris exempla exstant apud Homerum innumerabilia. *Lamb.*

1299 *Et Bijugo prius est, &c.*] I. e. et prius est inventum curru bijugo belli pericula tentare, quam quadrigis uti. *Lamb.* Error manifestissimus in superiori versu legebatur: *Quam bijugo curru belli tentare pericla;* unde incogitans exscriptor, qui illa respexerat, effinxit nobis hoc portentum Latinitatis; quo enim alio nomine hoc vocarim! 'Antiquius est conjungere bis binos equos quam bijugo.' Lege itaque, sed incunctanter, *Et bijugos prius est quam bis conjungere binos.* I. e. Inventæ sunt bigæ ante quadrigas. Sed res plana est, neque adversaturum quemquam arbitror. *Faber. Bijugos* Faber: et felicior hæc quidem conjectura: i. e. inventæ sunt bigæ ante quadrigas. *Creech.*

300 *Falciferos*] De 'falciferis curribus' lege sup. ad illum locum 3. 642. 'Falciferos memorant currus abscindere membra,' &c. *Lamb.*

1301 *Inde boves Lucas*] I. e. elefantos. Varro lib. 6. de L. L. opinionem refellit et eorum qui putant 'boves Lucos,' sive 'boves Lucas' a Lucanis dictas, ab eo, quod Romani, cum maximam quadrupedem, quam ipsi haberent, vocarent bovem, in Lucania Pyrrhi bello primum elefantos apud hosteis vidissent: et eorum qui a Libycis dictas volunt. ad extremum autem ait, se arbitrari, 'boves Lucas' ab luce potius dictas esse, quod longe relucebant, propter inauratos regios clypeos, quibus eorum turres erant ornatæ. Plinius tamen lib. 8. prioribus illis assentiens, sic scribit: 'Elefantos Italia primum vidit Pyrrhi regis bello: et boves Lucas appellavit, in Lucanis visos anno urbis 472.' Ennius: 'Atque prius pariet locusta Lucam bovem.' Ausonius Epist. ad Tetradium: 'Cur me propinquum Santonorum mœnibus Declinas, ut Lucas boves Olim, resumto præferoceis prœlio, Fugit juventus Romula?' *Lamb.* Ut 'Campas'

pro Campanus apud Plaut. Trin. 2. 4. 144. et Truc. 5. 50. ita 'Lucas' pro Lucanus. Sic autem dicti sunt Elephantes, quod eos Romani primum apud Lucanos viderint in bello adversus Pyrrhum. Ita 'malabathrum' seu 'malobathrum,' quod φύλλον Ἰνδικὸν est, ab Horatio Syrium vocatur, non quod in Syria nasceretur, (haud sane magis quam 'amomum,' quod ab aliis quoque Syrium dicitur) sed quia aliunde adductum in Syria plurimum inveniretur, venderetur. *Fab.* Plinius 8. 6. 'Elephantos Italia primum vidit Pyrrhi regis bello, et Boves Lucas appellavit in Lucanis visos.' Varro tamen lib. 6. de L. L. 'Luca Bos, Elephas, cur ita sit dicta duobus modis inveni scriptum, nam in C. Ælii commentario a Libycis Lucas, et in Virginii commentario a Lucanis Lucas, ab eo quod nostri maximam quadrupedem quam ipsi habebant vocarent bovem, et in Lucanis Pyrrhi bello primum vidissent apud hostes Elephantos, id est, quadrupedes cornutas (nam quos dentes multi dicunt, sunt cornua) Lucam bovem appellasse. Ego arbitror potius Lucas a luce, quod longe relucebant, propter inauratos regios clypeos quibus eorum tum ornatæ erant turres.' Frigida interpretatio. *Creech.*

Turrito corpore] Plin. 8. 9. de elefantis loquens, 'Turreis armatorum in hosteis ferunt.' Plutarchus in Eumene: Καὶ ὡς τῶν θηρίων τοὺς πύργους ἄνω, καὶ τὰς πορφύρας εἶδον, ὅσπερ ἦν αὐτοῖς κόσμος ἐς μάχην ἀγομένοις, &c. i. e. 'Et ubi ferarum (i. e. elefantorum) turreis sursum, et purpuras viderunt, quod erat eorum ornamentum, cum ad prœlium ducebantur,' &c. *Lamb.* Elephantes dorso turres gestabant. *Creech.*

Tætros, Anguimanos] Elefantos, quibus proboscis flexilis, volubilis, et plicabilis, loco manus est: atque adeo 'manus' appellatur a Latinis. M. Tull. lib. 2. de N. D. 'Manus etiam data elefantis, quia propter magnitudinem corporis difficileis aditus habebant ad pastum.' 'Anguimani' igitur dicuntur, quia manum habent anguis instar volubilem. 'Hos' (ut scribit Vegetius lib. 3.) 'contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit:' postea Annibal in Africa. Iterum Lucr. 2. 537. 'Sicuti quadrupedum cum primis esse videmus In genere anguimanos elefantos,' &c. *Lamb.* Proboscis Elephanti manus dicitur; sed illa manus instar serpentis, &c. unde 'anguimani.' *Faber.*

1304 *Alid*] *Aliud* a masculino 'alis,' quo usus est Catullus. lege quæ annotata sunt supra 1. 264. 'Quando alid ex alio reficit natura, nec ullam,' &c. *Lamb.*

1306 *Inque dies belli terroribus, &c.*] I. e. et in dies belli terrores auxit. *Lamb.*

1307 *In mænere belli*] Sic habent tres libri manuscr. Vaticanus, Bertinianus, Memmianus: et typis excusi, Veneti antiquiores. Alii, *in munera belli.* quæ scriptura tamen non est rejicienda. *Lamb.* Si quis dicat legendum esse in *manera belli;* haud equidem repugnavero; imo lubens assentiar. *Faber.*

1309 *Parthi*] Sic habent tres libri manuscr. et totidem vulgati. alii vulgati, *partim.* Lamb. In quibusdam libris, *partim;* male. *Gifan.* Probant hanc lectionem viri docti, Lucretii interpretes, nec tamen illustrant. Quod quamdiu Lucretio debebunt, nihil aptius credibiliusve cogitatu erit, quam eum scripsisse: *Et validos partim præ se misere leones.* ut in Var. Lect. ex editionibus et collationibus haud contemnendis annotatur. Causa immutationis fuisse potest, quod semel tantum poneretur hoc adverbium, sed iis, qui non satis attendissent, sic solere Lucretium; ex. gr. supra, vs. 950. 'Et partim plano scatere atque erumpere campo.' Et vs. 1082. 'Et

partim mutant cum tempestatibus una Raucisonos cantus.' Eadem vox, non alia de causa fortean, in *raptim* degeneravit, 6. 851. Vide quoque Magium, in Face Crit. tom. 2. pag. 1281. et ipsum Gifanium in Indice, 'Partim.' *Preig.* De Parthis tamen utcunque probatum dabo. Scribit Spartianus in Caracalla cap. 6. 'Dehinc per Cadusios fines et Babylonios ingressus, tumultuarie cum Parthorum satrapis manum contulit, feris etiam bestiis in hostes immissis.' Video in Parthos, non a Parthis missos, sed factum tamen videtur id, quod ibi vel erat usitatum, vel factu non difficile propter ferarum multitudinem et magistrorum ibidem usum; ita ut omnino etiam quondam ita Parthi facere potuerint, quos non aliter nominat Lucretius, quam paullo ante Pœnos introduxit. *Hav.*

1310 *Cum ductoribus armatis*] Nihil muto, tametsi negare non possim, eam scripturam, quæ in duobus libris manuscr. reperitur, *Cum doctoribus armatis, &c.* ferri posse. Hæc omnia Zoilus assentitur, et probat, atque adeo excipit, et iterat, ut dictata. *Lamb.* In vet. quibusdam, *doctoribus.* Utrumque recte. *Gifan.*

1311 *Qui moderarier his*] Hanc lectionem probo, quamvis nonnulli libri habeant, *Qui moderarier hos possent.*

1312 *Permista cæde calentes*] Sic sup. 3. 643. 'Sæpe ita desubito permista cæde calentes,' &c. *Lamb.*

1314 *Terrificas capitum, &c.*] Sic sup. 2. 632. 'Terrificas capitum quatientes numine cristas.' *Lamb.* Hunc versum abesse hinc velim; neque enim facile crediderim cristas capitibus leonum annexas. Alibi legitur, sed suo loco; et una voce variat, quæ errorem nasutis hominibus ostendat; 'Terrificas capitum quatientes numine cristas.' *Faber.*

1316 *Pectora*] Leonum pectora, equorum hinnitu et fremitu perterrita: atque ita vox 'equites' accipienda erit καταχρηστικῶς, pro rectoribus leonum, et pro iis qui leonibus insidentes, eos regunt ac moderantur. et per 'fremitum' equorum hinnitus erit intelligendus. vel dic hoc modo proprie: neque equites poterant equorum, quibus insidebant, pectora mulcere, perterrita 'fremitu,' i. e. rugitu leonum: 'pectora' autem 'perterrita,' i. e. animos perterritos. et non poterant equos freuis convertere in hosteis. Quo fiebat, ut tota turbaretur acies, iique qui leones in aciem produxerant, ipsi sibi plus mali darent, quam hostibus inferre potuissent: atque adeo suis ipsi armis et inventis perirent. *Lamb.*

1317 *Leæ*] Leonum fœminæ. *Lamb.*

1318 *Ora petebant*] Sic legendum, non *patebant.* Est enim hic ordo verborum: Et leæ hominibus etiam suis, adversum venientibus, ora et faciem appetebant. *Lamb.* *Patebant.* Ita vet. libri; recte. In aliis, *petebant.* Marullus. *Gifan.*

1319 *A tergo deripiebant*] Hi duo versus sunt obscuri, et desiderant explanatoris diligentiam: a me breviter attingentur. *Et nec opinantes a tergo diripiebant.* i. e. lacerabant, quanquam, ne quid dissimulem, non invitus legerim *deripiebant*, i. e. deorsum rapiebant et detrahebant. 'Deplexæ' autem sunt de eis dependentes eisque implicatæ. Sic enim assiliebant, ut infixis unguibus de eis penderent, et eos deorsum detrahere conarentur; idque est 'deplexum esse,' cum 'de' infra deorsumque significat. *Turneb. Adv.* 30. 22.

1320 *Deplexæque*] Sic habent omnes libri et manuscr. et typis excusi. Quæ scriptura si recta et vera est, *deplexæ*, hoc est deligatæ et solutæ. sed quidam legi volunt *depexæ*, i. e. horridæ, seu laceræ, κατ' ἀντίφρασιν: ut apud Ter. Heaut. 5. 1. 77. 'adeo exornatum dabo, Adeo depexum, ut, dum vivat, meminerit semper mei.' Nam 'depexus' comtum et cultum signifi-

cat. Nonnulli *devexæ*, i. e. pronæ et deorsum ruentes. *Lamb.* Solutæ, a πλέκω. unde 'implico,' &c. qui *depexæ* legunt et locum hunc Terentii adferunt, 'adeo depexum dabo,' somnia somniant. *Faber.* Hæc Faber e Lambino. Alii *Devexæ*, i. e. pronæ et deorsum ruentes: ego vero *Deplexæ*, alia prorsus significatione; *De* enim auget, igitur *Deplexæ*, arcte amplexæ seu implicitæ, postulante sententia, interpretor; in versu sequenti 'adfixæ,' et in hoc versu vox 'vinctos' idem confirmat. *Creech.*

Dabant in terram] I. e. ad terram affligebant. *Lamb.*

Volnere vinctos] Sic legi debere, et duo libri manuscr. declarant, et ratio evincit. Sic sup. lib. 1. 35. 'æterno devinctus volnere amoris.' *Lamb.* *Volnere victos.* Sic legendum ex omnibus vulg. et vet. fere. Quidam vett. *vinctos.* Vide Indicem. *Gifan.*

1322 *Suos*] Ita omnino legendum, quid enim noxæ inde hominibus si sues, i. e. apros jactassent tauri? Adde, quod huic opponatur mox vs. 1325. similis strages, quam non inter tauros, sed dominos seu socios edebant apri. *Hav.*

1324 *Ruebant*] Proruebant. *Lamb.*

1326 *Tela infracta suo*] Hunc exturbat Lambinus, proximum Marullus. Huic adsentior. *Gifan.*

1327 *In se fracta suo tinguentes sanguine tela*] Ante hunc versum scriptus est in libris manuscr. versus alter ejusdem fere sententiæ, *Tela infracta suo tinguentes sanguine sævi:* qui reperitur etiam in libris Parisiensibus, et nonnullis aliis impressis. Ego (ut dicam, quod sentio) neque hunc, neque alterum, Lucretianum esse puto: hunc tamen illo tolerabiliorem esse arbitror. Cum hæc scripsissem, Zoilus ausus est (quid enim non audeat sycophanta?) mandare litteris, me hunc versum veruto confodisse; Marullum, alterum. Atqui aut utrumque damnavi, aut neutrum. *Lamb.* Potest uterque versus quondam a Lucretio profectus esse, sed ita ut alter in posteriore Auctoris editione pro altero in priore fuerit positus, quod et in Tertulliani Apologetico sæpius factum observavimus. Quoad sensum de leone ita canit Lucanus 1. 210. 'tum torta levis si lancea Mauri Hæreat, aut latum subeant venabula pectus, Per ferrum tanti securus vulneris exit.' Idem de Ursa 6. 220. 'Pannonis haud aliter post ictum sævior ursa, Cum jaculum parva Libys amentavit habena, Se rotat in vulnus: telumque irata receptum Impetit, et secum fugientem circuit hastam.' *Hav.*

In se fracta] Spurius est. *Faber.* Posteriorem multi, utrumque versum Lambinus veruto conficit, nec crudelis ille. *Creech.*

1329 *Exibant dentis adactus*] I. e. effugiebant, declinabant, evadebant. sic 6. 1215. 'Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem.' ibid. 1203. 'Profluvium porro qui tætri sanguinis acre Exierat,' &c. Videtur esse a gladiatoribus tractum et translatum. Sic loquuntur et Græci: exempli causa, Demosth. κατὰ 'Ανδροτίωνος· Εἰσφέρων δ' ἐκ τῶν ἰδίων, οὐδένα κίνδυνον ὑπὲρ δόξης ἐξέστη. i. e. 'Conferens autem de re sua familiari in rempublicam, nullum periculum exiit,' seu (quod idem valet) 'evasit,' i. e. effugit. Sic et κατὰ Τιμοκράτους, et quidem iisdem plane verbis. Sic M. Tull. Catil. 1. 'Quot ergo tuas petitiones ita conjectas, ut vitari posse non viderentur, parva quadam declinatione, ut aiunt, corporis evasi?' Ubi vulgo legitur, *parva quidam declinatione, et, ut aiunt, corpore effugi:* male et mendose, opinor. Quam scripturam tamen in mea Ciceronis editione secutus sum, nondum animadversa antiqua, quam postea reperi fere expressam in uno exemplari manuscr. pervetusto, nisi quod duæ voces, *corporis* et *evasi*, delites-

cunt in litura: neque satis liquidæ, aut integræ sunt, propterea quod emendator aliquis, seu fortasse corruptor potius, conatus est in locum antiquæ scripturæ, *corporis* et *evasi*, substituere *corpore* et *effugi*. Quod eo dico, quia homo male de me meritus, approbata mea emendatione, in illo versu, qui est 6. 1215. *Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem*, pro quo libri omnes habent, *Aut procul absiliebat, ut acrem exciret odorem.* commemorans verba illa Ciceronis in Catilinaria prima, ait se ita emendasse, 'Quot ego tuas petitiones, ita conjectas, ut vitari posse non viderentur, parva quadam declinatione, et, ut aiunt, corpore excessi?' Quam scripturam, quamvis non damnem, præsertim cum a recepta in hoc uno discrepet, quod *excessi* reponatur pro *effugi;* recepta autem lectio in voce *corpore* non possit damnari, quod eam Virgilius confirmet in versu illo, qui est 5. 438. 'Corpore tela modo, atque oculis vigilantibus exit:' movet me tamen litura, quæ est in codice manuscripto. Præterea illud *declinatione corporis*, valde mihi videtur usitate dictum, et significanter. Præterea illud *excessi* pro *evasi*, ut puto legendum ex antiquæ scripturæ vestigiis, aut *effugi*, ut habent libri vulg. et nonnulli vet. duriusculum est apud Ciceronem: neque id facile receperim, nisi vetus codex comprobet. Nam si ita scriptum est in vet. codice, nihil causæ dico, quin, omnibus aliis scripturis et conjecturis rejectis, ita sit legendum. Mihi enim carior est veritas, et antiqua scriptura, præsertim probabilis, quam meæ omnes conjecturæ et cogitationes. *Lamb.*

1333 *Sic, quos*] Olim secutus libros omneis, edideram, *Si quos.* sed hoc annotaram: fortasse legendum, *Sic, quos.* At Zoilus tribus annis post quid facit? quod homo injustissimus et impudentissimus faciat. Adscribit, se reposuisse *Sic*, conjectura ductum. Ex quo istum hominum genere censeas? non ex Autolycorum, aut Eurybatarum, aut talium societatis humanæ pestium? *Lamb.* Ita conjectura ductus scripsi. In libris, *Si*, omisso *c* ob sequens alterum *c*, seu *q.* quod sæpe factum est. Est autem quasi Epiphonema. *Gifan.*

Domi domitos] 'Domi, domi,' compositio et complosio binarum syllabarum. *Lamb.*

1334 *Effervescere*] Quidam libri habent *Efferviscere:* quod magis probo, quam *Effervescere.* et ubique malim ita legi, *ferviscit*, et *ferviscere.* Lamb.

1338 *Ut nunc sæpe boves Lucæ*] Sic habent omnes libri vet. quibus ego usus sum, si bene memini. Neque video, quamobrem quicquam mutari debeat. Confert enim tauros, apros, leones, quibus usi sunt in prœliis primi homines, cum elefantis, quibus sunt usi posteriores. Nonnulli tamen legi volunt, *Ut nunc sæpe boves templis ferro male cæsæ Diffugiunt, &c.* seu *Effugiunt.* Ego, si quid sit mutandum, malim legi, *Ut nunc sæpe boves Lectæ ferro male mactæ.* ut intelligamus per boves lectas, majores hostias, seu victimas, quæ solebant ex toto armento eligi: 'lectæ,' ad immolandum scilicet. Probabilius autem est ex *lectæ* factum esse *Lucæ*, propter versum illum, qui est sup. 'Inde boves Lucas,' &c. quam ex *templis:* quam vocem nullo in codice neque manuscr. neque vulg. reperi. *Lamb.*

Ferro male mactæ] Sic legendum, et ita habent quattuor libri manuscr. et aliquot typis excusi. 'mactus' autem, (ut docet Festus) idem valet quod 'magis auctus:' ex quo 'mactare.' Jam *male mactus*, i. e. non auctus, læsus: vel 'mactæ ferro' sic dictum, ut 'mactare infortunio,' 'cruce,' 'cruciatu,' apud Plautum: vel 'male mactæ,' i. e. male mactatæ. *Lambin.* *Ut nunc sæpe boves templis,*

ferro male cæsæ Diffugiunt. Ita ex libris vet. nostris restitui. Sententia est aperta. In aliis, *Lucæ. mactæ*, vel *mactatæ Eff.* 'Mactæ,' nunquam ita utimur. 'Mactare' non ad Elephantos referri posset. *Gifan.* Alii habent, *ut nunc sæpe boves templis ferro male cæsæ*. Notum illud Virg. 'et incertam excussit cervice securim,' de tauro. *Faber.* Lucæ boves, elephantes, quos in spectaculis (si ulli Lucretii ætate in spectaculis elephantes) aliquando vulnerabant. Lambinus *Boves lectæ:* at Gifanius e Codd. *Boves templis ferro male cæsæ*. Creech.

1339 *Diffugiunt*] Sic habent omnes fere libri manuscr. et aliquot impressi alii, *Effugiunt*. Lamb. In sylvas videlicet, non redeuntes ad obsequium post excussos magistros. *Hav.*

Fera facta] Sic habent omnes libri, quos quidem viderim. Quidam tamen legi volunt *fera fata*. Lambin. Conculcatis suis atque protritis. *Hav.*

1340 *Sic fuit, ut*] I. e. sic fieri potuit, ut facerent: contingere potuit, ut ita facerent. *Lamb.* Imo corrige ex L. B. Mss. *Si fuit, &c.* i. e. si tamen tam stulti fuerint, quod ego (inquit) non credo. *Hav.*

1341 *Atque videre*] Atque prævidere: nam præpositio *præ* repetenda est. *Lamb.*

1342 *Quam commune malum fuerat*] Quam valde sibi cum adversariis hoc malum fuerat commune futurum: vel quam æqualiter et peræque hæ animantes fuerant sibi et adversariis exitio futuræ. *Lamb.* *Fueret*. Ita in vet. nostris, et etiam antiquis impressis; quod postea in *fieret* et *fuerat* mutatum est. *Gifan.*

1347 *Dare quod gemerent*] Dare propter quod gemerent: dare ploratus hostibus: δοῦναι οἰμωγάς. sic Terent. Phorm. 5. 8. 63. 'Vin' primum hodie facere quod ego gaudeam, Nausistrata, Et quod tuo viro oculi doleant?' *Lamb.* 'Dare,' facere, aliquid novi struere, damnum, &c. Terent. Plaut. et modo Lucretius, 'fera facta dederunt,' 'dabit pugnam,' 'sic dabo,' &c. *Faber.*

Ipsique perire] Nonnulli libri habent, *ipsique perirent*. Lamb.

1348 *Armisque vacabant*] Inermes erant; sic 'vita vacat,' Furius apud Donat. pro mortuus est. *Faber.*

1349 *Nexilis vestis*] Intellige vestes e pellibus ferarum, quæ consutæ non essent, διφθέραι Græcis hominibus. Vide Timonem Luciani. Itaque utuntur in ea re verbo ἐνάπτεσθαι, vel ἐναρτᾶσθαι, ἀπαρτᾶσθαι. *Faber.* Si molliores artes respicias, prima de vestibus cura; nexilis autem vestis, e pellibus viz. ferinis quæ non erant consutæ, ante textilem; frustra enim textilem ante usum ferri, quo parantur instrumenta textoria, requiras: neque denique ars textoria primum fœminis commissa: illam viri exercebant, quippe magis solertes et in artibus ingeniosi; deinde agricolæ viris mollitiem exprobrando effecerunt, ut mollioribus artibus relictis magis duras excolerent. vss. 11. *Creech.*

1350 *Quia ferro tela parantur*] Textile (inquit) fuit post usum ferri repertum, quia tela, seu instrumenta textoria, quibus textilis vestis conficitur, ferro parantur et componuntur. hunc locum sic restituit Adr. Turnebus. Nam in omnibus fere libris legitur *tela paratur*. quasi 'tela' sit numeri singularis, fæminini generis: quod est falsum. est enim numeri multitudinis, 'tela, telorum.' Cum hæc scripsissem, et edidissem, Zoilus, tanquam scarabæus aliquis, exortus, rescidit meum, age mitto meum: sed infirmavit Turnebi judicium. Vide, obsecro te lector, os hominis: si quid oris habere potest κίναδος ἀναισχυντότατον. *Lamb.* *Paratur*. Ita omnes libri. Male ergo alii, *parantur*.

Et vide Indicem, 'Tela.' *Gifan.* *Tela parantur.* quædam editiones, *tela paratur*, meo judicio male; nam 'tela' seu 'arma' sunt instrumenta. Versus autem sequens indicat quænam illa instrumenta sint, quæ absque ferro parari nequeant, insilia, fusi, radii, &c. *Fab.* Codd. et Gifanius *Paratur.* 'Tela' enim aliquando significat ipsum instrumentum textorium, cui accommodatur tela. *Creech.*

1351 *Nec ratione alia*] Quam ferro. *Lamb.*

1352 *Insilia*] Sic omnes libri. Cur ergo Lambinus reponit, *Insubula;* maxime, cum in *Insubula* syllaba secunda sit longa. *Gifan.* *Insubula* olim legendum esse putaram ex Isidoro, qui docet 'insubula' esse textoris instrumenta, dicta quasi infra et supra sint, vel quia insubulantur. Nam 'insilia' quid sint, me fugit. *Lambin.* Aliud 'incilia,' aliud 'insilia.' Illud prius quid sit docebit Festus. 'Insilia' autem non facile fuerit explicare. Mitto quæ ab aliis dicta fuerunt, (quamquam nil fere asserunt; neque ego quidquam affirmavero;) hoc tantum dicam, 'insilia' esse videri eam instrumenti textorii partem, quæ pulsu pedum quatitur, ut staminis pars modo deprimatur, modo attollatur, et fuso seu radio currenti libere trameare liceat; idque ab insiliendo. ut a cubo, 'cubile,' a sedeo, 'sedile.' *Faber.* Hæc vox fugit interpretes: Faber demum existimat 'Insilia' esse eam instrumenti textorii partem, quæ pulsu pedum quatitur, ut staminis pars modo attollatur modo deprimatur, et fuso seu radio currenti libere trameare liceat: idque ab insiliendo. Quam conjecturam evertere videtur vox ista adjuncta 'lævia.' Vossius ad Catullum p. 249. *Ensilia.* Creech.

Fusi] Κλωστῆρες. Catull. de Pelei et Thet. Nupt. vs. 557. 'Libratum tereti versabat pollice fusum.' *Lamb.*

Et radii] Κερκίδες. Virg. Æn. 9. 476. 'Excussi manibus radii, revolutaque pensa.' *Lamb.*

Scapique] Σπάθαι, instrumenta textoris quorum pulsu tela coarctatur, et condensatur. *Lamb.* Viri docti existimant 'jugum' significare, i. e. lignum, circa quod stamina obvolvuntur; ego 'pectinem' Ovidii puto, propter illud 'sonantes.' 'Radius' autem instrumentum est quo trama stamini inducitur. *Faber.* An significent instrumenta textoris, quorum pulsu tela coarctatur et condensatur, vel jugum circa quod stamina volvuntur, videant grammatici. *Creech.*

1353 *Lanam facere*] Lanam carpere, texere, et nere. *Creech.*

1358 *Atque ipsi potius durum sufferre laborem*] Repete ἀπὸ κοινοῦ 'vellent.' Sic autem legendum est, non, ut vulgo, *Atque ipsi pariter.* Hoc enim sentit toto hoc loco Lucret. viros, ante quam mulieres, lanam carpere, et texere, et nere natura docuit: viri enim sunt mulieribus sollertiores: donec hoc ita turpe habitum est, ut lanificium mulieribus concederent: ipsi autem agrum colerent potius, atque in opere rustico faciendo manus durarent. Etiam hanc emendationem secutus est Zoilus, ut scripturam receptam et vulgatam. *Lamb.*

1359 *Opere in duro*] In opere rustico faciendo, in agro colendo. *Lamb.*

Durarent] Dura et callosa redderent. sic habent tres libri manuscr. et Veneti antiquiores. Vulg. autem, *durarunt.* Lamb. Ostendit versus superior, hunc spurium esse; quod primus, opinor, moneo. *Faber.*

1360 *At specimen sationis*] Nunc docet, unde didicerint homines serere atque inserere. et ait, 'specimen,' i. e. exemplum seu documentum sationis naturam dedisse, cum sub arboribus virgulta quædam tenera, et pulli arborum ex earum fructibus in terram delapsis nascerentur. 'Specimen' auctor vocabularii manuscr.

Latino-Græci, interpretatur δεῖγμα. *Lamb.* Arbores plantare, ab ipsa natura didicerunt, observabant enim baccas glandesque deciduas nova virgulta producere; inde idem tentabant homines, et unusquisque pro ingenio suo aliquid agrorum hortorumque culturæ addidit; et exinde tandem ista, quam videmus, hortorum amænitas, ista arborum florumque ornata dispositio vss. 18. *Creech.*

1362 *Caducæ*] Cadentes ex arboribus. *Lamb.*

1363 *Pullorum examina*] Fætus arborum pullulantium. 'Examina' proprie de apibus dicuntur. *Lamb.* 'Pulli' in arbore quid sint, docebunt Varro et Columella, et utroque vetustior Cato ille Censorius. *Faber.*

1364 *Inde etiam*] Ita cum Marullo puto legendum; licet in libris sit, *Unde.* Hac in re sæpe variatum est. *Gifan.*

Stirpeis committere ramis] Quod unum est ex pluribus insitionis generibus: de quo Virg. Georg. 2. 78. 'Aut rursum enodes trunci resecantur, et alte Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces Plantæ immittuntur,' &c. *Lamb.*

1365 *Et nova defodere, &c.*] Sup. eod. lib. 933. 'Nec nova defodere in terram virgulta,' &c. *Lamb.*

1368 *Indulgendo*] Tralatio. Sic Virg. Georg. 2. 277. 'Indulge ordinibus.' *Lamb.*

1369 *In montem succedere*] Succedere, i. e. sursum cedere. *Lamb.* Sursum cedere, nam excisis quæ campos vallesque occupabant arboribus, sylvæ in montes sursum cedere videbantur. *Creech.*

1370 *Infraque locum*] Et locum, qui infra esset, seu locum inferiorem: talia sunt illa 'nuper-notitia' apud Ter. Heaut. ubi tamen quidam legunt *nupera notitia.* et 'ante-malorum' apud Virg. lib. 1. Æneid. et 'semper-amicitia' apud Propert. in quibusdam libris tamen legitur hic *infraque situm,* i. e. situm inferiorem. *Lamb.*

1373 *Inter plaga currere*] Intercurrere. Tmesis. *Lamb.*

1376 *Dulcibus*] Mitibus. Virg. Ecl. 1. 81. 'sunt nobis mitia poma.' *Lamb.*

1377 *Felicibus*] Quæ sint arbores 'felices,' quæ 'infelices,' cum alii docuerunt, tum nos quoque admonuimus ad illum locum Hor. Od. 2. Epod. 18. 'Inutileisque falce ramos amputans Feliciores inserit.' *Lamb.*

Obsita] Circum sata, ἐν κύκλῳ φυτευθέντα. M. Tull. Accus. lib. 3. 'Campus Leontinus, cujus antea species hæc erat, ut cum eum obsitum vidisses, annonæ caritatem non vererere; sic erat deformis atque horridus,' &c. *Lamb.*

1378 *At liquidas*] Nunc de musicæ origine. *Lamb.* Ut aliæ artes, sic etiam musica primo rudis et inculta; primum enim in avium imitatione constitit, inde fistula e calamis, (nam calami levi vento agitati sibila quædam et murmura emittunt,) compacta: qua pastores mulcebant curas, aut in lætitiam effusi se aliosque maxime oblectabant. Jocis etiam, festivis sermonibus, et saltationi, incompositæ quidem, sed satis ridiculæ indulgebant; inde risus, cachinni, et alia fælicis otii delectamenta. Neque ista operosior qua nos utimur musica nos majori voluptate, quam rudis ista illos olim perfudit; sed nova semper placent, et pristina fastidimus. vss. 44. *Creech.*

1379 *Lævia carmina*] Tralatio est a rebus quæ tactu sentiuntur, ad eas quæ auditu percipiuntur. *Lamb.* Nam quod gratum sensibus, illud *læve* Epicuro. *Creech.*

1380 *Aureisque juvare*] Et aureis delectare. *Lamb.*

1381 *Et Zephyri, &c.*] Vid. Ov. Met. 1. 705. *Creech.*

Cava sibila] Ordo est: Et primum zephyri docuerunt agresteis cavas ci-

cutas inflare, per calamorum sibila cava: i. e. et Favonii docuerunt primum rusticos cicutas inflare ex eo, quod calami ab iis agitati sibilos edebant. Jam illud totum, 'cava per calamorum sibila,' duplicem interpretationem recipere videtur, quæ tamen eodem revolvitur. Nam vel 'sibila' sic accipi potest, ut sit nomen substant. *cava* autem adject. vel contra, 'cava' licet esse substant. 'sibila' adjectivum. Et ita 'cava calamorum,' interpretabimur cavitates calamorum: 'sibila' autem, sibilos mittentia. Virg. Georg. 3. 421. 'Tollentemque minas, et sibila colla tumentem.' Idem Æn. 5. 277. 'Parte ferox, ardensque oculis, et sibila colla Arduus attollens,' &c. *Lamb.*

1382 *Inflare cicutas*] *Cicutas*, i. e. calamos, cannas. Virg. Ecl. 2. 36. 'Est mihi disparibus septem compacta cicutis Fistula.' Sup. lib. 4. 592. 'Unco sæpe labro calamos percurrit hianteis.' qui versus statim iteratur. *inflare* autem proprie dictum. Sic Virg. in Daphn. princ. 'Tu calamos inflare leveis, ego dicere versus.' M. Tull. in Bruto, 'Si tibiæ inflatæ non referunt sonum,' &c. *Lamb.* Virg. quoque pro fistula, &c. ita 'calamos,' 'avenam.' *Faber.*

1387 *Unumquidquid*] Unumquidque. *Lamb.*

1389 *Hæc animos ollis, &c.*] I. e. his rudes illi homines mulcebantur, ac delectabantur eo ipso tempore, quo epulabantur et satiabantur: vel una cum cibo quo satiabantur, agresti musica animos suos oblectabant. 'satiate,' i. e. satietate. *Lamb.*

1390 *Nam tum sunt omnia*] I. e. nam tum omnia grata sunt. Quidam legunt, *nam tum hæc sunt omnia cordi.* Lamb. Ni mihi properandum sit, videor probare posse legendum, *Nam tum sunt otia cordi*, id et versus superiores ostendunt; et quos jam leges, ei conjecturæ non adversantur. Vide tamen. *Tum* autem, i. e. cum homines 'satulli' sunt et se se epulis invitarunt pluscnlum. *Fab.* Faber *Otia cordi:* venuste: Voss. ad Catull. p. 167. *Omnia chordæ.* Post satietatem cibi nihil, inquit, hominibus æque placet ac musica, utpote quæ tunc sit τὰ πάντα. Nec est ut quisquam miretur chordas dici tibias, cum vice versa citharæ accipiantur quoque pro tibiis. *Creech.* Posses et *somnia* legere; at omnino placet Fabri illud *otia.* recumbere enim in pratis, curare corpora, joca, sermones serere, &c. otiosorum sunt. *Hav.*

1392 *Propter aquæ rivum*] I. e. prope aquæ rivum. Profert hunc versum Donatus ad illud Ter. Adelph. 4. 2. 37. 'angiportum propter est.' Expressit hoc hemistichium Virg. Ecl. 8. 87. 'Propter aquæ rivum viridi procumbit in herba.' *Lamb.*

1394 *Cum tempestas ridebat*] Cum per anni tempus licebat: cum anni tempestas non erat turbida aut frigida, sed serena et tepida. Idem Lucret. 2. 32. 'Præsertim cum tempestas arridet, et anni tempora,' &c. *Lamb.*

Et anni Tempora] Ver, et æstas. *Lamb.*

1398 *Coronis*] Alii legunt *corollis*. quod nullis in libris reperi. Omnino non est necesse quidquam hic immutare. Nam utrumque nomen a veteribus pro re eadem reperio esse usurpatum. Plautus Amphitr. 3. 4. 16. 'Capiam Coronam mi in caput: assimulabo me esse ebrium.' Sequitur paucis post versibus: 'Ibo intro: capiam ornatum, qui potis decet.' Sic enim restitui, ubi vulgo legitur, *qui potius decet.* Atque hæc est una emendatio ex sexcentis quibus Plautum meliorem factum, et propemodum redintegratum, et præterea brevibus commentariis illustratum, brevi divulgabo, Deo optimo max. approbante. Idem Pseud. 5. 2. 2. 'SIMO. Quid video ego: PSEUD. Cum corona ebrium Pseudolum tuum.' sequitur

paucis post versibus: 'Quæ isthæc audacia est, Te sic interdius cum corolla ebrium incedere?' En perspicue *corollam* et *coronam* pro re eadem usurpavit. Flac. Sat. 2. 3. 255. 'potus ut ille Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas.' *Lamb.* *Corollis.* Ita ex vet. nostris malui. In aliis, *coronis.* In hac re magis utebantur 'corollæ' voce. *Gifan.*

1400 *Atque extra numerum procedere*] Non in numerum, ut sup. 4. 789. 'Quid porro, in numerum procedere cum simulacra Cernimus in somnis, et mollia membra movere?' *Lamb.*

1401 *Duriter*] Antiquum, teste Carisio. Ennius Phœnissis: 'Quam tibi ex ore orationem duriter dictis dedit?' Ter. Adelph. 1. 1. 20. 'Ruri agere vitam, semper parce ac duriter sese habere.' Idem Andr. 1. 1. 48. 'Primum hæc pudice vitam parce ac duriter Agebat.' Ad quem locum Donatus, 'Duriter,' inquit, i. e. sine sensu doloris: 'dure,' autem, crudeliter: illud ad laborem: hoc ad sævitiam relatum est. *Lamb.*

Et duro terram pede pellere matrem] Et saltare duriter, et quasi terram λακτίζειν, i. e. calcibus petere, atque insectari. sic Hor. Od. 3. 18. 15. 'Gaudet invisam pepulisse fossor Ter pede terram.' Idem Od. 1. 17. 1. 'Nunc est bibendum, nunc pede libero Pulsanda tellus.' Sic omnium princeps Homer. Ἰλ. σ. 571. τοὶ δὲ ῥήσσοντες ὁμαρτῇ, Μολπῇ τ' ἰΰγμῷ τε ποσὶ σκαίροντες ἕποντο. i. e. 'illi autem terram pulsantes simul, cantum et clamorem pedibus saltando sequebantur.' *Lamb.*

1404 *Hinc*] Ex eo quod sequitur, 'Ducere multis modis voces.' *Lamb.*

Solatia somni] Secutus sum codicem Vaticanum. nam alii libri habent *somno.* significat autem eos qui dormire nequirent, variis cantibus et vocibus insomniam solatos esse. Cur igitur non dixit *solatia insomniæ?* ut inf. 5. 21. 'Dulcia permulcent animos solatia vitæ.' et lib. eod. vs. 4. 'Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ.' et Virg. Æn. 2. 62. 'duri solatia casus.' *Lamb.* *Aderant solatia somni.* Sensus manifestus est, eos scilicet qui dormire nequirent, se se tibiæ cantu oblectare solitos. Cur igitur, inquit interpres, *solatia somni* dixit? debuit enim dicere *solatia insomniæ.* Et ita sane videtur. Sed quod jam dicam, difficultatem illam, quæ non contemnenda est, tollet. 'Solatium' scilicet pro eo sumitur, quod rei alicujus amissæ loco datur, unde damnum resarciri queat. Inde adeo fit ut interdum apud Jurisconsultos 'solatium' pro tenui aliqua mercedula seu pretio sumatur; quod probari nihil necesse, adeo certa res est. Si quis autem (hoc erit exemplum) pateram auream, aut gemmam, aut aliquid aliud manu tenens, diceret, 'Hoc pretium somni;' nemo, opinor, esset, qui dictum illud non facile intelligeret; ita enim gemma 'somni pretium,' seu 'solatium,' diceretur, ut 'pretium ædium,' ut 'equi pretium,' id scilicet quod pro equo datum est. Objecerit tamen quispiam, dici solere, et recte quidem, 'Vigiliarum mearum pretium,' &c. fateor; sed ubi ita loquimur, figura est, quasi vigiliæ scilicet hoc nobis attulerint, quod ab aliis in nos collatum est propter industriam et laborem susceptum. *Faber.* Voss. emend. *Evigilantibus...somno.* Quem in *somno* Mss. adjuvant. Plin. Epist. 1. 5. 'Evigilabam.' sed simplicissima est Lambini interpretatio. *Hav.*

1405 *Ducere multimodis voces*] H. e. (opinor) quod Græci dicunt μινυρίζειν: quod est vocem varie fingere, et figurare; seu voce varie figurata cantillare. 'ducere' autem, i. e. producere. *Lamb.*

1406 *Et flectere cantus*] Hinc molles in cantu flexiones apud M. Tull. lib. 3. de Orat. ad Qu. Fr. *Lamb.*

Et supera] I. e. et sup. seu in superiore parte calamorum. sic sup. 4. 592. 'Unco sæpe labro calamos percurrit hianteis.' *Lamb.*

1407 *Vigiles*] Castrenses intelligo. *Faber.* Ego vero curis ægros; ut vs. 1404. 'Vigilantibus.' *Creech.*

1409 *Majorem interea*] Sic restitueram in secunda jam editione. Esse autem sic legendum et ratio, et trium codicum antiquorum auctoritas pervincunt: nam vulgata lectio, *Majore interea capiunt dulcedine fructum*, ferri non potest. Hæc autem, quam restitui, hanc sententiam habet: neque ex hodierna musica, quamvis sit eruditior, et compositior, et cultior, homines hujus ætatis majorem voluptatem percipiunt, quam olim primi illi et rudes homines ex sua incondita, rustica, atque agresti capiebant. *Lambin.*

1410 *Terrigenarum*] I. e. primorum illorum hominum e terra natorum: γηγενῶν, 'terræ filiorum.' sequitur vs. 1425. 'Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat Terrigenas.' *Lamb.*

1413 *Posteriorque fere, &c.*] I. e. et fere evenit, ut res posterior melior, priora reperta perdat, atque ex animo deleat: et immutet sensus ad pristina, i. e. faciat, ut pristina non æque sint grata, neque jucunda sensibus, atque antea fuerant. *Lamb.*

Illa reperta] Ἐκεῖνα εὑρήματα. *perdit* autem, in contemptum vocat, facit ut in minori pretio sint. *Faber.*

1415 *Sic odium cœpit glandis*] Ex quo illud, ἅλις δρυὸς, 'satis quercus.' et M. Tull. Orat. perf. 'Quæ est in hominibus tanta perversitas, ut inventis frugibus glande vescantur?' 'Glandis,' et δρυὸς, sive 'quercus,' facta mentio, mihi aurem vellit, meque admonet, ut locum in epistol. Cicer. ad Attic. lib. 4. epistola, cujus initium est 'O exspectatas,' &c. in mea editione, in editionibus aliis vero epistola, quæ hinc initium capit, 'Occupationum,' &c. ab omnibus eruditis, qui eum usque ad hunc diem attigerunt, quique ei manus admoverunt, desperatum, ac pro insanabili derelictum, sanem atque emendem, de sententia amici mei Sim. Bosii, viri ingeniosiss. Verba Ciceronis sunt hæc: 'Itaque dixit statim reus lege majestatis, ΟΤ COI ΛΛΡΤC ΛΛΛΛΛ ΦΤΗ.' sic legitur in veteribus cod. quæ litteræ perspicue sunt corruptæ. sic igitur legit ille: οὔ σοι ἁ δρῦς μᾶλλα φύει. i. e. 'non tibi hæc quercus mala (i. e. glandes) gignit.' Verba sunt liberti cujusdam, qui videns se reum esse, et fortasse etiam damnatum iri, jocans in periculo ante oculos posito, et alludens ad quercum glandiferam, quæ cibum suppeditavit primis illis hominibus, fuitque eis quasi nutrix, et præterea pœnam lege constitutam respiciens, (fuste autem verberabantur liberti condemnati, interdum etiam extremo supplicio afficiebantur,) hæc loquitur: 'Non tibi hæc quercus glandeis procreat;' i. e. hæc accusatio, non tibi victum, sed magnum malum datura est. Eadem opera illud quoque alterum vulnus, quod est in eadem epist. sanabo, ΠΟΡΠΑ ΠΤΜΝΑ: ubi quidam legunt, πρῶρα πρύμνα: sed legendum censet ille, ΓΟΡΓΕΙΑ ΓΤΜΝΑ, i. e. 'larvæ seu personæ nudæ.' Sed de Cicerone hactenus: nunc ad Lucretium redeamus. *Lamb.*

1417 *Pellis item*] Quæ fuit inventa a primis illis hominibus, ut sup. 1009. 'Inde casas postquam, ac pelleis, ignemque pararunt,' &c. cecidit autem pellis, et contemni cœpta est post usum vestium e lana nexilium, aut textilium, aut sutilium repertum. Cum toto autem hoc loco mire congruunt illa Arnob. lib. 2. Adv. G. 'Quid enim si hoc modo culpam velimus infligere prioribus illis atque antiquissimis sæculis, quod inventis frugibus glandes spreverint, et repudiaverint arbuta? quod corticibus contegi, et amiciri desierint pellibus,

postquam vestis excogitata est textilis, usu et commoditate succinctior? aut quod structis domibus, et lautioribus successibus institutis, non antiquas adamaverint casulas, nec sub rupibus et cavernis præoptaverint, ut belluæ, permanere? Commune est omnibus, et ab ipsis pæne incunabulis traditum, bona malis anteferre, inutilibus utilia præponere, et quod esse constituerit pretiosius, lætius id consectari, et petere: in eoque defigere spem salutis et salutarium commodorum.' *Lamb.*

1418 *Quam reor invidia*] I. e. quam puto ita fuisse inventori ipsi invidiosam, ut is qui primus eam gessit, per insidias ab aliis interfectus fuerit. *Lamb.* Prima vestis ita ceteris iis terrigenis placuit, ut inventori suo mortis causa fuerit. *Faber.*

1420 *Et tandem inter eos distractum, sanguine multo Dispersisse*] Secutus sum cod. manuscr. nam vulgati habent *Disperiisse*, mendose. hujus igitur scripturæ hæc sententia est: Et reor, eum qui primus gessit vestem ferinam, inter eos a quibus per insidias interfectus est, distractum, dispersisse, i. e. diversis in partibus contaminasse sanguine multo, subintellige 'vestem.' licet etiam legas *distractam*, ut habent lib. vulg. *distractam* autem 'vestem' scilicet. Hanc quoque emendationem amplectitur Zoilus more suo. *Lambin.* Alii, *distractam*, 'vestem' viz. et in sequenti versu *Disperiisse;* et hæc lectio, quam Codd. vet. exhibent, et Heinsius probat, admitti potuerit, si voces sequentes, 'Neque in fructum convertere quisse,' commode paterentur. *Creech.*

1421 *Dispersisse*] Ita vet. libri. In aliis, *Disperiisse*, ut modo *distractam* in quibusdam. *Gifan.*

1422 *Tunc igitur pelles, &c.*] Illa autem pro pelle pugna et cædes excusari possit, nam ante vestes textiles inventas solis pellibus defendebant frigus. At quis homines excuset qui bellis et rapinis miscent omnia, ut auro clari, et insignes purpura fulgerent? Sed id agunt quoniam insana habendi cupidine aguntur, et ignorant veram voluptatem, quam Epicurus docuit, et quæ non tam delicias appetit, quam necessariis contenta est. vss. 13. *Creech.*

1423 *Exercent*] Vexant, tranquille vivere non sinunt. *Lamb.*

1424 *Culpa residit*] Sic legendum a verbo resido, dis: quo utitur 2. 283. 'Et projecta refrenatur, retroque residit:' non *resedit*, a verbo resideo. *Lamb.*

1425 *Frigus enim*] Necessitas primo vestium usum reperit: frigoris enim depellendi et injuriæ cæli arcendæ causa vestes repertæ sunt: deinde accessit luxus et voluptas, cum vesteis purpureas, et auro insigneis, et acu pictas gerere voluerunt. sic fere M. Tull. lib. 3. de Orat. 'Nam ut vestis frigoris depellendi causa reperta primo, post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis, et dignitatem; sic verbi translatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis.' *Lamb.*

1426 *Terrigenas*] Homines, ex terra natos, ut sup. vs. 1410. 'Quam silvestre genus capiebat terrigenarum.' Varro Eumenidib. 'Empedocles natos homines ex terra ait, ut blitum:' ex Nonio, in voce 'blitum.' *Lamb.*

1427 *Vestis apta signis*] Jam antea. *Faber.*

1429 *In cassum, frustraque laborat*] Quia non est contentus parvo aut modico; et quia cupiditates habet infinitas, minimeque necessarias, et (ut statim subjungit) quia non cognovit, quæ sit habendi finis, i. e. quid sit homini satis: vel, si cognovit, eo non est contentus. Sic Lucill. lib. 5. 'Nam si quod satis est homini, id satis esse potesset: Hoc sat erat: nunc, cum hoc non est, qui credimus porro Divitias ullas animum mi explere potesse?' Idem lib. 18. 'Denique uti

stulto nil sit satis, omnia cum sint.' *Lamb.*

1433 *In altum*] Metaph. a navigantibus, periculum significat. De vs. autem illo 1455. 'Namque alid ex alio,' &c. dictum est in Emendationibus. *Faber.* Metaphora a navigantibus, versu sequenti habes 'æstus belli.' *Creech.*

1435 *At vigiles mundi*] Dicit homines ex solis et lunæ cursu didicisse annorum tempora circumagi, atque in orbem redire, et statos ac ratos esse rerum ordines. *Lamb.* Quoniam diutina experientia certos fecisset homines anni tempestates certo ordine redire, neque casu fluere omnia, et turbari, (nam atomi primum fortuito convenientes, ita motus sui legibus, et vi naturæ constituuntur, ut, nisi aliqua causa extrinsecus adveniens impediat, iisdem semper motibus ferantur,) tandem certum stabileque vivendi genus amplexi sunt; inde constitutæ respublicæ, instituta etiam inter diversas gentes commercia; tum litteræ inventæ, nati tum poëtæ historiarum patres, denique inventæ sunt istæ artes, nam omnium authorum nomina describuntur, quæ vitæ nostræ, aut voluptati inserviunt. vss. 22. *Creech.*

1439 *Jam validis sæpti*] Tunc cœperunt homines in turribus atque in locis munitis habitare, urbeis condere, agros limitibus distinguere ac terminare, navigare, &c. *Lamb.*

1440 *Discretaque Tellus*] Limitibus distincta, et finibus. alii legunt *descriptaque tellus.* Lamb. *Descriptaque tellus.* Ita restituimus, adjuti a vet. codicibus, in quibus fere, *distinctaque.* Vulg. *discretaque.* Vide Indicem. *Gif.*

1441 *Velivolis*] Sic omnino legendum puto ex vet. libris, et Servio, ad lib. 1. Æn. *Gifan.*

Navibus pandis] Navibus curvis. nonnulli libri habent, *florebat propter odores,* sed (ut opinor) corrupte. Hoc totum enim *propter odores,* natum puto ex annotatione, eaque pingui et crassa: nam ad hæc verba 'florebat navibus,' adscripsit aliquis minime malus, *propter odores,* significans merceis odoratas, quæ navibus veherentur. quæ verba postea conjecta sunt in contextum, detrusis rectis vocibus, *navibus pandis.* quod factitari esse solitum, sæpe alias admonuimus. *Lamb. Ponti.* Quidam libri, *pandis.* Gifan. Gifanius, *Tum mare velivolis florebat navibus ponti.* Vossius ad Catullum p. 77. hæc habet: '*Tum Mare velivolum florebat propter odores.* Hæc est scriptura omnium, nisi fallor, librorum; quam merito docti se non intelligere fatentur; sic enim, puto, scripserat Lucretius; *Tum Mare velivolum florebat Protei ad oras.* Proteus et ipse Deus marinus, utpote qui primus navigasse creditur; 'Oræ' vero 'Protei,' sunt oræ in quibus regnabat Proteus, in quibus omnibus navigationem floruisse affirmat.' Quibus hæc placent illis nihil unquam displiceat: Lambinus invenit in quibusdam Codd. *Navibus pandis,* et istis vocibus ego quidem contentus. *Creech.* Servius ad Virg. 804. 'Ennius et Lucretius florens dicunt omne quod nitidum est: hoc secutus est Virgilius. Aliter Acyrologia est. Lucret. 'florebat navibus pontus.'' At in postrema Editione, sive Masvicii, vulgata Lambini est lectio; si e Mss. nolo pugnare, quamquam non probem nullibi in illa Editione apponi Mss. et V. L. notitiam; et tamen altera lectio se tutari potest, si ita distinguas: *Tum mare velivolum, florebat navibus pontus.* In bello enim velivolum etiam est mare, at in pace florere maxime solet. Scio synonima esse 'mare' et 'pontus;' sed quum mox pariter 'auxilia' et 'socios' dicat, qui non pluris differunt, etiam nunc mare et pontum conjungere potuit. *Hav.*

1444 *Nec multo prius*] Quam poëtæ res gestas carminibus persequi cœperunt. *Lamb.*

1445 *Quid sit prius actum*] Prius quam elementa litterarum essent reperta. *Lamb.*

Respicere] Respicere dicimur præterita. nam quæ præterita sunt, retro esse dicuntur. Hor. Od. 3.29. 45. 'non tamen irritum, Quodcunque retro est, efficiet: neque Diffringet, infectumque reddet, Quod fugiens semel hora vexit.' *Lamb.*

1447 *Navigia, atque agri culturas*] Navigiorum conficiendorum et agrorum colendorum rationem, mœnia, leges, et cetera, quæ hic enumerantur, usus, et diligentia, et experientia, paullatim progredientes, docuerunt, inquit. Sic fere Arnob. lib. 2. Adv. Gent. 'Quid est enim in negotiis hominum, quod vel opera corporis, et manibus fiat, vel solius animi disciplina et cognitione teneatur, quod non ex aliquo cœperit tempore, et in usum exierit, experientiamque mortalium? Philosophia, musica, ceteræque omnes artes, quibus vita est exculta et expolita communis, cum hominibus natæ sunt, et non potius nuper, quin immo pæne paullo ante agitari, intelligi, celebrarique cœperunt?' *Lamb.*

1452 *Pedetentim progredienteis*] Sic locutus est sup. eod. lib. 533. 'sed quæ sit earum, Præcipere, haudquaquam est pedetentim progredientis. *Lamb.*

1453 *Sic unum quidquid paullatim protrahit*] Quæ arte et ratione constant, inquit, non fuerunt uno eodemque tempore inventa et perfecta; sed primum inventa, eaque nondum satis polita; deinde temporis tractu perfecta ac perpolita. Hac de re sic Laërt. Ἀλλὰ μὴν ὑποληπτέον καὶ τὴν φύσιν πολλὰ καὶ παντοῖα ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων διδαχθῆναί τε καὶ ἀναγκασθῆναι, τὸν δὲ λογισμὸν τὰ ὑπὸ ταύτης παρεγγυηθέντα, ὕστερον ἐπακριβοῦν, καὶ προσευρίσκειν, ἐν μέν τισι θᾶττον, ἐν δέ τισι βραδύτερον, &c. i. e. 'Porro autem existimare oportet, naturam quoque multa et varia a rebus ipsis edoctam et coactam esse; rationem vero ea quæ ab illa sibi mandata et tradita fuerunt, posterius accuratiora et politiora reddidisse, et inventis addidisse, in nonnullis citius, in aliis tardius,' &c. *Lamb.*

1455 *Namque alid ex alio clarescere corde videbant*] Legendum plane est, *Namque alid ex alio clarescere corde videmus.* Est enim illius versus confirmatio; 'Sic unum quidquid paulatim protrahit ætas In medium,' &c. Adde quod ad priores illos 'terrigenas' pertinere non potest, quod sequitur, 'ad summum donec venere cacumen.' Ad nos itaque, atque adeo ad posteros a nobis longissimis intervallis dissitos pertinet: itaque *videmus*, non *videbant*. Præterea propositio est generalis, καὶ τῶν καθ' ὅλου illud *protrahit;* dicendum alioqui fuerat, *protraxit*. Deinde, quis affirmet τὰ πάντα in artibus esse jam ad summum perfectionis cacumen perducta? nil certe tale Epicurus, nil Lucretius, qui pusillus Epicurus est. Restat tamen tantillulum quiddam scrupuli circa *corde*, inquies. At ego te pro auctoritate absolvo; ut enim dicimus, (saltem ita plerumque loqui Lucretium nosti,) 'animo videre,' 'ratione videre,' &c. ut apud Salustium ac Ciceronem reperiri potest, 'spes animi,' 'judicium animi,' 'metus animi,' et alia bene multa; ita 'corde,' quod pro animo positum est, bene et ex veteris Latii palato positum est. Sed hæc emendationum non sunt: ad τὸ ἐξηγητικὸν, non ad τὸ κριτικὸν pertinet. *Faber.* Alii, *Videbant:* imperite. *Creech.*

QUOD a vs. 56. ad vs. 417. solem, terram, mare, totam denique mundi compagem, nec ab æterno fuisse, nec in æternum duraturam asserit, id quidem piis omnibus et sanis philosophis commune: quod vero verisimilibus quibusdam, veris autem multis firmisque rationibus, probat, illud sane Lucretio proprium videtur; nec meliora unquam (semper excipio sacras scripturas) argumenta invenies. Ideoque magis mirandum est, tam præclarum ingenium inseruisse futiles istos versus a vs. 157. ad vs. 236. quibus evincere conatur mundum hunc a Deo non fuisse factum: fingit enim Deum parcum nimis seu potius malevolum, qui nihil nostri causa, omnia vero sui emolumenti intuitu agat. Qualem siquis pingat Epicurum, illum dicacis impudentiæ poëta postularet. Deinde supponit omnem Dei æque ac hominis notitiem a simulachris dependere. At quis iste Deus? non ille quem percipit mens humana, quem omnes gentes agnoscunt, et venerantur. Demum quis ferat illum culpas, quas vocat, mundi enumerantem, falso omnes, et vanissime effictas? Hæccine vero vitia in novo et recenti mundo? Id quidem negat ipse Lucretius, ideoque inepte facit dum labes ruinasque ædificii longa ætate dehiscentis imputat artifici.

A vs. 417. ad vs. 509. mundi ortum describit, qua descriptione nulla est apud physiologos aut magis verisimilis, aut magis venusta: gravitate sua feruntur atomi, concurrunt, inde resiliunt, et pro varia ponderis ictusque ratione in diversa loca discedunt, ibique coalescunt.

Quoniam vero a vs. 510. ad vs. 770. non unam certamque causam motuum cælestium, eclipseων, diei et noctis, &c. ea, qua alii solent, pertinacia assignat, ideo quibusdam videtur fluctuare; ego vero contendo istam, quam vocant, constantiam in Epicureo physiologo ridiculam fore, quippe omnia casu fieri pronuntiat, neque quis facile deprehendat unam certamque causam, cum eadem phænomena pluribus modis explicari possunt. Nec ego quidem illi succenserem qui multas profert causas, dum inter eas vera certaque proponatur. De solis, lunæ, &c. magnitudine nihil addam, supra enim monui istam opinionem plebeiam nimis esse, et rusticam.

Lege quæ sequuntur, et admirabilis ingenii tam vehementer delirantis miserere; ea autem est omnium, qui negant providentiam, sors, ut in ethicis vana doceant, in physicis absurda; at vero primorum hominum indoles ea, quæ omnium barbararum gentium, et in terrigenis Lucretii, Margaitas, Brasilios, plerosque Indiæ occidentalis populos agnosces.

DE RERUM NATURA LIB. VI.

1 *Primæ frugiferos*] Sic M. Tull. Orat. pro Flacco: 'Adsunt Athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, atque in omneis terras distributæ putantur.' Et Isocrates Panegyr. et Aristides Smyrn. in Panath. quorum verba longum sit hic referre. et Diodo-

rus Siculus lib. 13. his verbis: Καὶ γὰρ εἴ τινων ἄλλων, Ἀθηναίων ἄξιόν ἐστιν ἐντραπῆναι μὲν τὸ τῆς πόλεως ἀξίωμα, χάριν δ' αὐτοῖς ἀπομερίσαι τῶν εἰς ἄνθρωπον εὐεργετημάτων· οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ πρῶτοι τροφῆς ἡμέρου τοῖς Ἕλλησι μεταδόντες, ἣν ἰδίᾳ παρὰ θεῶν λαβόντες, τῇ χρείᾳ κοινὴν ἐποίησαν. οὗτοι νόμους εὗρον, δι' οὓς ὁ κοινὸς βίος ἐκ τῆς ἀγρίας καὶ ἀδίκου ζωῆς εἰς ἥμερον καὶ δικαίαν ἐλήλυθε συμβίωσιν. i. e. 'Etenim, si quorum aliorum, Atheniensium civitatis dignitatem par est colere et vereri, iisque beneficiorum quæ in homines contulerunt, gratiam referre: hi enim sunt, qui primi victum mansuetum et civilem hominibus impertiverunt, quem proprie et privatim a Diis consecuti, usu cum omnibus communicarunt. hi leges invenerunt, quibus vita communis ex vitæ cultu agresti atque injusto ad hunc humanum ac justum convictum pervenit.' *Lamb.*

Frugiferos] Quidam libri habent *frugiparos* Lamb. et Gifan. *Primæ.* Athenæ tritici, olei, &c. inventrices, nil tritum magis. *Faber.* et *Creech.*

Mortalibus ægris] Hanc versus clausulam mutuatus est pluribus locis Virg. ut Georg. 1. 238. 'duæ mortalibus ægris Munere concessæ Divum.' et Æn. 2. 268. 'Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris Incipit.' *Lamb.*

2 *Dididerunt*] Distribuerunt. *Lamb.*

Præclaro nomine Athenæ] Μεγαλώνυμοι. *Lambin.*

3 *Rogarunt*] Tulerunt. Natum ex consuetudine Rom. Nam qui legem aliquam novam ferebant, populum 'rogabant,' vellentne eam legem, cujus auctores essent, valere. *Lamb.*

4 *Et primæ dederunt*] Videtur legendum, *At primæ dederunt, &c.* Hoc sensu, Athenas quidem multa generi humano bona fecisse inventis frugibus, excultis artibus, humanitate, doctrina, legibus, atque aliis rebus pæne infinitis: *At* multo etiam melius de hominibus meritas esse, cum Epicurum protulerunt. *Faber.* Ista observatione potuimus carere. *Creech.*

5 *Quom genuere Virum*] Epicurum. Erat enim Atheniensis, Neoclis et Chærestratæ filius, ἐκ δήμου Γαργηττίου. *Lamb.*

Tali cum corde] Tali sapientia præditum. *tali* emphaticôs. *Lamb.*

6 *Omnia veridico qui quondam*] Sic sup. proœmio 3. 1. laudat Epicurum: 'E tenebris tantis tam clarum extollere lumen Qui primus potuisti, inlustrans commoda vitæ, Te sequor, o Graiæ gentis decus,' &c. Cum haberet autem hoc Epicurus, quod se unum verum vidisse, maximis erroribus animos hominum liberasse gloriaretur, ceteros cæcos fuisse diceret; tum Epicurei unum Epicurum laudabant, ceteros contemnebant. Sed hanc Epicuri arrogantiam, ceteramque ejus inscitiam atque inscientiam multis verbis, iisque aculeatissimis, exagitat Cleomedes lib. 2. κυκλικ. θεωρ. quo loco de sole et ejus magnitudine disserit, et Epicurum refellit, qui dicebat, solem pedali magnitudine constare, et eum occidentem, exstingui; orientem, iterum accendi. Sic igitur Cleomedes: Ἀλλὰ γὰρ ἐν ταῖς τῶν ὅλων ἀρχαῖς, καὶ τῷ περὶ τέλους λόγῳ, καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς τοιοῦτος, καὶ ἐν τοῖς ἀστρολογουμένοις, καὶ ἐν τῷ κατὰ τὰς φαντασίας τόπῳ, καὶ τὸ σύνολον ἐν παντὶ σκέμματι καταπολὺ τῶν σπαλάκων τυφλότερος. καὶ οὐδέν γε θαυμαστόν. οὐ γάρ, μὰ Δία, φιληδόνων ἀνθρώπων ἐστὶν ἀνευρεῖν τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀνδρῶν πρὸς ἀρετὴν πεφυκότων, καὶ μηδὲν ταύτης ἐπίπροσθεν ποιουμένων, ἀλλ' οὐχὶ σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα ἀγαπώντων, καὶ τὸ περὶ ταύτην πιστὸν ἔλπισμα. Οἱ μὲν οὖν παλαίτεροι ἐξεκήρυσσον ἐκ τῶν πόλεων καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς αἱρέσεως καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν συγγραμμάτων, λύμην καὶ διαφθορὰν εἶναι ὑπολαμβάνοντες τὰ ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τυφλότητος καὶ ἀναιδείας ἥκοντα τῶν δογμάτων. Οἱ δὲ νῦν, ἅτε (οἶμαι) ὑπὸ τρυφῆς καὶ μαλακίας ἐκλελυ-

μένοι, ἐπὶ τοσοῦτον ἐκτετιμήκασι τοὺς ἀπὸ τῆς αἱρέσεως, καὶ αὐτὰ τὰ συγγράμματα, ὥστε κινδυνεύουσι μᾶλλον Ἐπίκουρον, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς αἱρέσεως, ἀληθῆ λέγειν βούλεσθαι, ἢ θεοὺς καὶ πρόνοιαν ἐν τοῖς ὅλοις εἶναι. καὶ ἔνιοί γε κἂν εὔξαιντο αὐτῶν μᾶλλον ἀπολέσθαι τὴν πρόνοιαν, ἢ Ἐπίκουρον λέγοντα ψευδῆ ἐλεγχθῆναι. οὕτως ἀθλίως διάκεινται, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐξήρτηνται τῆς ἡδονῆς, ὡς καὶ τὸν συνήγορον αὐτῆς ὑπὲρ πάντα τὰ κατὰ τὸν βίον μᾶλλον ἀσπάζεσθαι, &c. Hæc autem mox Latine interpretabor. Sequitur aliquot versibus post, nempe posteaquam refutavit illam ejus opinionem, solem extingui, cum occidit, accendi, cum exoritur: Ταῦτα καὶ ἱερὰ Ἐπικούρου σοφία ἐξεῦρεν. ἀλλὰ, νὴ Δία, τῷ Ὁμηρικῷ Θερσίτῃ ἔπεισί μοι αὐτὸν ἀπεικάζειν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος, κάκιστος ἐν στρατεύματι τῶν Ἀχαιῶν γενόμενος (ὡς καὶ αὐτός φησιν ὁ ποιητὴς, καὶ τὸν Ὀδυσσέα λέγοντα πεποίηκεν, αὐτὸς μὲν εἰπὼν, Αἴσχιστος δ' ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε, καὶ τὰ ἑξῆς· τὸν Ὀδυσσέα δὲ πεποίηκεν λέγοντα πρὸς αὐτὸν, Οὐ γὰρ ἐγὼ σέο φημὶ χερειότερον βροτὸν ἄλλον Ἔμμεναι) ἀλλ' ὅμως καὶ τοιοῦτος ὢν, οὐκ ἄγει τὴν ἡσυχίαν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τοῖς βασιλεῦσι διαπληκτίζεται ἀλαζονευόμενος, ὡς δὴ καὶ αὐτὸς σεμνός τις ὤν· ἔπειτα καὶ ἐν τοῖς ἀριστεῦσιν ἑαυτὸν κατατάσσειν τολμᾷ, λέγων, ἅς τοι Ἀχαιοὶ Πρωτίστῳ δίδομεν, εὖτ' ἂν πτολίεθρον ἕλωμεν. καὶ τὸ, Ὅν κεν ἐγὼ δήσας ἀγάγω, ἢ ἄλλος Ἀχαιῶν. οὕτω καὶ Ἐπίκουρος, ὡς δή τις ὢν, ἀλαζονεύεται, ἑαυτὸν ἐν τοῖς φιλοσόφοις καταριθμεῖσθαι ἀξιῶν· καὶ οὐ μόνον γε, ἀλλὰ καὶ τὰ πρωτεῖα φέρεσθαι διαβεβαιούμενος, καὶ ταύτῃ γε καὶ τοῦ Θερσίτου θρασύτερον ἑαυτὸν ἀποφαίνων. ἐκεῖνος μὲν γὰρ μόνον, ὡς ἀριστεὺς καὶ ἴσος τοῖς βασιλεῦσιν, ἀλαζονεύεται, οὐκέτι δὲ καὶ τὰ πρωτεῖα ἀπονέμει ἑαυτῷ· οὗτος δὲ, ὑπὸ πολλῆς τῆς σοφίας καὶ ἐπιστήμης, μόνος εὑρηκέναι τὴν ἀλήθειαν διαβεβαιοῦται, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ πρωτεῖα φέρεσθαι ἀξιοῖ. ὥστε πολὺ ἄν τις δικαιότερόν μοι δοκεῖ πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, Θερσίτ' ἀκριτόμυθε, λιγύς περ ἐὼν ἀγορητὴς, Ἴσχεο. οὐδὲ γὰρ λιγὺν ἔγωγε τοῦτον αὐτὸν Θερσίτην, καθάπερ ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκεῖνον, εἴποιμι, &c. Sequitur, paucis interpositis, quæ ego prætermitto: Ἀλλ' ὅμως τοιοῦτος καὶ ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς δόγμασιν ὢν, οὐκ αἰσχύνεται ἑαυτὸν ἐντάσσειν εἰς τὴν τοῦ Πυθαγόρου, καὶ Ἡρακλείτου, καὶ Σωκράτους χώραν, καὶ τὴν πρώτην ἐν αὐτοῖς τάξιν ἔχειν ἀξιοῦν. ὃ ὁμοιότατον, ὡς εἰ ἐν τοῖς ἱεροφάνταις καὶ ἀρχιερεῦσιν οἱ ἱερόσυλοι ἑαυτοὺς κατατάσσειν ἐπιχειροῖεν, τὴν πρώτην ἐν αὐτοῖς τάξιν ἔχειν ἀξιοῦντες. ἢ εἴ τις Σαρδανάπαλον ἐπινοήσειε περὶ καρτερίας τῷ Ἡρακλεῖ συγκρίνεσθαι ἐπιχειροῦντα, καὶ ἐφαπτόμενον τοῦ ῥοπάλου καὶ τῆς λεοντῆς, καὶ λέγοντα πρὸς αὐτὸν, Ὡς ἐγὼ τούτων ἀξιώτερος. οὐκ ἀποφθερῇ, κακὸν κάθαρμα, ἐπὶ τοὺς κροκωτοὺς καὶ τὰς παλλακίδας, μεθ' ὧν ἐπὶ ταῖς κλίναις διημερεύσεις, ποτὲ μὲν πορφύραν ξαίνων, ἄλλοτε δὲ στεφάνοις ἀναδούμενος, ἔστιν ὅτε καὶ τὰ ὄμματα ἐντριβόμενος, ἢ καὶ ἐν πολλῇ καὶ ἀσχήμονι μέθῃ καταυλούμενος, καὶ λοιπὸν τὰ τούτοις ἑπόμενα πράσσων, καθάπερ τις σκώληξ ἐν πάνυ πονηρῷ τε καὶ κοπρώδει βορβόρῳ κυλινδούμενος; οὐ καὶ σὺ οὖν, ὦ θρασυντάτη καὶ ἀναισχυντοτάτη κεφαλὴ, ἐκ Φιλοσοφίας ἀποφθαρεὶς οἰχήσῃ ἐπὶ Λεόντιον καὶ Φιλαινίδα, καὶ τὰς ἄλλας ἑταίρας, καὶ τὰ ἱερὰ ἀνακραυγάσματα, μετὰ Μινδυρίδου, καὶ Σαρδαναπάλου, καὶ μετὰ πάντων τῶν σαυτοῦ θιασωτῶν; οὐκ οἶσθα, ὅτι ἡ Φιλοσοφία Ἡρακλέα καὶ ἄνδρας Ἡρακλείους καλεῖ, οὐχὶ, μὰ Δία, κιναίδους καὶ ἡδονὴν, &c. Quæ sic interpretor, ducto a primis initio. ‘At enim in principiis summæ summarum, et disputatione de finibus bonorum et malorum, et in moralibus talis est, et in iis quæ ad astrologiam pertinent, et in eo loco ubi de visionibus disserit, et omnino in omni quæstione, et ratione, multo talpis cæcior est. neque vero mirum. Non est enim profecto hominum voluptariorum veritatem in iis quæ sunt reperire, sed virorum ad veritatem natura factorum, nihilque hac antiquius habentium, et non eorum qui summum bonum firma

corporis constitutione, ejusque spe explorata definiri et contineri dicunt. Antiqui igitur edicto publico ex urbibus exterminabant eos, et qui hanc sectam sequerentur, et qui talia scripta probarent, ad pestem et interitum valere existimantes tantæ cæcitatis et impudentiæ plena decreta. Qui autem hodie vivunt homines, utpote (opinor) luxu et mollitia enervati, hujus sectæ studiosos tanti faciunt, eorumque scripta, ut videantur malle, Epicurum, et qui eum sequuntur, vera dicere, quam Deos et providentiam in natura rerum esse. Et nonnullis sane optabilius est providentiam suam interire, quam Epicurum mendacii convinci: ita sunt infeliciter animati, et usque adeo a voluptate suspensas habent omneis vitæ suæ rationes, ut ejus patronum omnibus rebus humanis habeant cariorem,' &c. *Ταῦτα καὶ ἱερὰ*, &c. i. e. 'Hæc et sacra Epicuri sapientia reperit. At videlicet mihi venit in mentem, eum cum Thersite Homerico comparare. Quemadmodum enim ille, cum in exercitu Græcorum deterrimus fuisset, (ut et ipse poëta dicit, et Ulyssem dicentem fecit: ipse quidem his verbis, 'Graiorum venit Trojam turpissimus ille,' et quæ deinceps sequuntur: Ulyssem vero hæc ei dicentem fecit, 'Namque alium quemquam mortalem deteriorem Te esse nego;') veruntamen, quamvis talis sit, non quiescit: sed primum quidem cum regibus rixatur et contendit, multa sibi arrogans, quasi ipse magnificus quidam vir sit: deinde inter optimateis se ipse collocare audet, 'quas tibi Graii Primo donamus, cum aliquam expugnavimus urbem:' et illud 'Quem aut ego captivum vinctis abduxero palmis, Aut alius Graiorum aliquis:' sic et Epicurus, tanquam aliquis sit, de se insolenter prædicat, seipsum in philosophis numerari postulans: neque hoc solum, sed etiam primas parteis se ferre confirmans: atque hac ratione seipse Thersita audaciorem declarans. Ille enim tantum ut optimis, et regibus æqualis, nimium sibi arrogat; primas partes vero nequaquam jam etiam sibi ipse tribuit: at iste, multa sapientia et scientia fretus, se solum veritatem reperisse asseverat, atque iccirco se principem locum obtinere, et primus parteis ferre postulat. Quare multo justius mihi videtur aliquis ei esse dicturus, 'O, cujus, Thersita, modo, ordine, judicioque Verba carent, quamvis Graiorum voce suävi, Et clara orator clueas, finem face.' Neque enim istum voce clara et suavi præditum dixerim, ut illum Thersiten;' &c. *'Αλλ' ὅμως τοιοῦτος καὶ ἐν τοῖς λόγοις*, &c. i. e. 'Verumtamen cum et in sermonibus, et in decretis talis sit, non pudet eum se in Pythagoræ, et Heracliti, et Socratis ordine collocare, atque adeo primam sedem inter eos obtinere postulare; quod simillimum est, atque si sacrilegi inter sacerdotes et sacrificorum principes locum obtinere conentur, primam in eis sedem sibi vindicantes: aut si quis Sardanapalum animo complectatur de tolerantia laborum cum Hercule contendere et comparari conantem, et clavam, leonisque exuvium tractantem, eique dicentem, Ego his dignior sum, quam tu. Non ibis in malam rem, o scelerate? ad crocotas, et ad concubinas, quibuscum in lectis totum diem conteres, modo lanam purpura tinctam trahens, modo corollis redimitus, nonnumquam etiam oculos habens fuligine et nigro colore obductos, aut etiam in multa et indecora ebrietate tibiarum cantu delinitus: ceterum quæ his sunt consentanea et consequentia agens, ut vermis quidam in valde spurco et stercoris pleno cœno volutatus? non etiam tu, audacissimum et impudentissimum caput, a philosophia profugiens, ad Leontium,

et Philænidem, et alias puellas impudicas ibis, et ad sacros istos clamores, cum Mindurida, et Sardanapalo, et cum tuis omnibus ejusdem ordinis et chori saltatoribus? nescis, philosophiam Herculem et viros Herculeos ad se vocare, non mehercule cinædos et voluptati deditos homines?' Hactenus Cleomedes. Profert autem hunc Lucretii versum Probus Grammaticus in Institutis. *Lamb.*

6 *Veridico ex ore*] Ita omnino de Epicuro suo sentiebant cultores Hortuli. Ita mox, 'veridicis dictis' vs. 23. *Faber.*

10 *Omnia jam ferme mort.*] Detracto superiore illo versu, 'Et per quæ possent,' &c. sententia hujus loci, ab vs. 9. 'Nam cum vidit hic, ad victum quæ fl.' &c. usque ad versum, 'Veridicis igitur,' &c. hæc est: Nam cum vidit Epicurus, ea quæ ad victum cultumque necessaria sunt hominibus, esse in promtu posita et facilia: homines interdum divitiis, et honore, et gloria, et filiis probis ac piis excellere, neque minus tamen domi anxios esse, et ipsos sibi displicere, et cum fortuna expostulare: intellexit, hoc vitium, atque hanc culpam ab animo proficisci ægroto, et male sano. Quemadmodum enim vas, si non est sincerum, quidquid in id infunditur, corrumpit: si pertusum est, non potest continere: ita si animus non est purgatus et sanus, nulla sunt bona externa, quæ eum explere, quæve eum æquum reddere et oblectare possint. Juvabit repetere quæ posita sunt 2. 16. 'nonne videre, Nil aliud sibi naturam latrare, nisi ut, cum Corpore sejunctus dolor absit, mente fruatur Jucundo sensu, cura semota, metuque? Ergo corpoream ad naturam pauca videmus Esse opus omnino, quæ demant quemque dolorem. Delicias quoque uti nullas,' &c. quibuscum consentanea sunt illa ejusdem Lucretii ex 5. 1116. 'Quod si quis vera vitam ratione gubernet: Divitiæ grandes homini sunt, vivere parce Æquo animo. neque enim est umquam penuria parvi.' Postremo traditum est, Epicurum parvo fuisse contentum, plurimaque de tenui victu scripsisse, sæpeque habuisse in ore, exiguam fortunam intervenire sapienti: omneis denique cupiditates supervacaneas, et neque naturaleis, neque necessarias, funditus ex animo sapientis evellisse. *Lamb.*

Parata] Quasi in medio posita, et parabilia. natura enim res paratu difficileis et sumtuosas non desiderat, sed parabilibus contenta est. Sic Laërtius: *καὶ τὸ τῆς φύσεως ἐπιλελογισμένου τέλος, καὶ τὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν πέρας, ὡς ἔστιν εὐσυμπλήρωτόν τε καὶ εὐπόριστον, διαλαμβάνοντος· τὸ δὲ τῶν κακῶν, ὡς ἢ χρόνους, ἢ πόνους ἔχει.* i. e. 'Et qui naturæ finem animo atque ratione comprehenderit, quique, dilectu habito, seu distinctione adhibita, intelligat bonorum quidem extremum facile compleri, et parvo sumtu parari posse: malorum vero, longo tempore, et multo labore.' *Lamb.*

11 *Et, per quæ vitam possent consistere tutam*] Interpres hunc vers. delet. Exempla Gifanii ab hac significatione *τοῦ consistere* prorsus aliena sunt. *Faber.*

Et per quæ possent] Hic versus hoc loco poni debet, nempe deinceps post versum, 'Nam cum vidit hic,' &c. si modo Lucretianus est. *consistere*, autem, i. e. statuere, et stabilire. Sed quidam putant non esse Lucretianum, atque iccirco delendum censent: quibus plane assentior. Nam primum supervacaneus est, præsertim quo ordine vulgo legitur: deinde illud *vitam consistere tutam*, concoquere non possum. Quin hoc contendo, Latine dici non posse, 'vitam tutam stabilire.' Nam 'stabilire vitam,' valet per se, vitam tutam reddere. Quod si 'vitam tutam stabilire' solœcum est, ergo multo magis *vitam consistere*

tutam: in qua oratione volunt isti, 'consistere' valere, stabilire et constituere. quod ego tamen ante quemquam eorum sic interpretatus sum. postremo in lib. Florent. legitur *consciscere.* adde quod in Memmiano scriptum est, *Et per quam vitam possent consistere tutam.* Lamb. Quidam hunc delent, male. Vide Indicem: 'Consistere.' *Gifan.* Delet Lambinus, quoniam 'Vitam tutam consistere' nullo modo dici potest: Et exempla Gifanii ab hac significatione τοῦ 'consistere' prorsus aliena esse recte affirmat Faber. Vix tamen a me impetrare possum quin credam Lucretium scripsisse *consistere:* ista enim vox Epicuro propria, qui ἡδονὴν καταστηματικὴν τοῦ σώματος, et non solum ἡδονὴν ἐν τῇ κινήσει agnovit. Vide Epicuri Epist. ad Pythoclem. *Creech. Consistere.* Cum Gifanio facit Palm. in Spicileg. Tom. 4. pag. 797. in Face Crit. Imo et Voss. libro 3. de Analog. pag. 15. et Turnebus ipse, cujus hæc est Nota Adv. 2. 12. 'Consistere' a veteri scriptore nove usurpatum est, pro constituere et reddere. ut et Terent. Phorm. 1. 4. 'Quam insistam viam?' pro, quam instituam viam? scribit et Livius lib. 1. ab Urbe Cond. 'subsistere feras' pro excipere et sustinere. 'Consistere' igitur dixit, ut si Græce καταστῆσαι dixisset. Hæc Turnebus, cui adsentior. *Hav.*

14 *Nec minus esse domi quidquam tamen*] Nec tamen quidquam, i. e. ulla ex parte, minus esse domi anxia eorum corda, &c. Sic autem legendum, non, ut vulgo, *quoiquam,* aut *cuiquam.* Si quis tamen malet legi *quoquam* in sept. casu, non pugnabo, ut 'nec quoquam minus' dictum intelligamus pro, et nihilo minus. Quam sententiam ea quoque scriptura, quam secuti sumus, exprimit: nam 'nec quidquam minus' idem est, atque id quod Græci dicunt, οὐδέ τι ἔλαττον, hoc est, 'et nihilo minus,' vel 'nec ulla re minus.' *Lamb.*

15 *Atque animum infestis cogi servire querelis*] Hunc locum (absit verbo invidia) perquam εὐστόχως restitui. Cum enim hic ita in omnibus libris scriptum esset, *Atque animi ingratis vitam vexare querelis, Causam quæ infestis cogit servire querelis,* nisi quod in nonnullis scriptis proximus sic legitur, *Pausa atque infestis, &c.* in Florent. autem sic, *Plurima, quæ infestis, &c.* ego, qui animadverterim (quod antea admonui) ubicunque duo versus, quorum alter alteri sit proximus, eodem nomine finirentur, alterum fere esse alienum et inculcatum; veram et rectam scripturam reposui. cujus sententiam, quamvis planissima sit, mox exponam. *Lamb.* Egregia Lambini conjectura. In libris vet. ita legitur: *Atque animi ingratis vitam vexare querelis Caussam, quæ infestis cogit servire querelis.* Veteres quidam: *Pausa atque infestis.* Gifan.

16 *Intellexit ibi vitium, &c.*] 'Ανταπόδοσις. Nam hic versus pendet ab illo, qui est sup. vs. 9. 'Nam cum vidit hic,' &c. ut sit hæc totius hujus loci sententia: Nam cum vidit Epicurus, ea fere omnia quæ usus et necessitas ad victum postulant, hominibus esse parata: homines, divites, honoratos, potenteis esse, liberosque habere populi judicio probatos: neque ideo minus tamen quemquam eorum anxie vivere: animumque ipsorum cogi servire et opprimi querelis molestissimis atque acerbissimis: tum intellexit, 'vas ipsum,' h. e. animum, vitii causam esse, et omnia bona quæcumque extrinsecus et foris comportata et congesta essent, illius vitio corrumpi. *Lamb.* Animum ipsum avarum, aut metu superstitioso, opinione de providentia et pœnis post mortem, tanquam tetro sapore, imbutum. *Creech.*

18 *Conlata*] I. e. comportata. sic enim Horat. Epist. 2. lib. 1. 'valeat possessor oportet, Si comportatis re-

bus bene cogitat uti.' *Lamb.* Socratici versus et *βιωφελεῖς*, si qui alii unquam scripti fuere: utinam modo in animis omnium hominum scripti illi forent. Sed in illo, *Quæ conlata*—vitium est a nemine unquam animadversum, nedum emendatum ut fuerit. Corruptum esse facile ad probandum est. Quæ enim isthæc oratio? *Quæcumque conlata foris et commoda venirent?* nemo non videat opus esse voce aliqua, cui cum τῷ 'commoda' convenire possit: sententia enim hujus loci, prout hactenus legitur, nulla esse omnino potest, nisi hæc, quam verborum series postulat: Vas corrumpit quæcumque conlata et commoda veniunt. Sed *commodum* et *conlatum* quid simile aut affine inter se se habent? Itaque legi debet: *Quæ con grata foris et commoda cunque venirent.* I. e. 'Quæcumque grata et commoda hinc illinc convenirent,' &c. Amat autem tmeses Lucretius, uti infinita in omni genere exempla fidem abunde facere possunt; quamobrem ea tantum proferam, quæ circa præpositionem hanc memoria suppeditabit: alii alia congerent. In 6. 396. 'An con brachia suefaciunt, firmantque lacertos.' Ibidem paulo post, 455. 'Unde ea comprendunt inter se, conque gregantur.' In 2. autem, 153. 'Sed complexa meant inter se, conque globata.' In 3. denique, 344. 'Sed penitus pereunt inter se, conque putrescunt.' *Faber.* Faber, *Quæ con grata foris:* I. e. 'Quæcunque grata et commoda hinc illinc convenirent,' &c. Amat autem Tmeses Lucretius, ut infinita in omni genere exempla abunde fidem facere possunt. *Creech.* Μέγα ἀίτημα quidem Fabri ista emendatio est. Non enim tam perdite, opinor, tmeses amavit Lucretius, ut et binas uno versu usurpare, et præpositionem 'con,' plus unica interjecta voce, a verbo suo separare unquam in animum suum induxerit. Recte alii, quos inter annotator noster marginalis, ad quæstionem illam a Fabro motam; locum ita construunt: Et quæcunque commoda foris conlata venirent. Sed delendum comma est post 'foris.' Potuisset in eundem sensum: *Et conlata foris quæ commoda cunque venirent.* Verum alterum elegantiæ non inusitatæ causa maluit. *Preig.*

19 *Partim quod fluxum, pertusumque*] Quale esse dolium Danai filiarum ferunt. sup. 3. 949. 'Et non omnia pertusum congesta quasi in vas Commoda perfluxere,' &c. Quæ exstant apud Festum de 'dolio pertuso,' mutilata sunt: hæc tantum sunt integra, 'Pertusum dolium dicitur, cum ventrem significat.' *Lamb.* Avarum vides. *Creech.*

21 *Partim quod tætro*] Ordo et sententia est: partim, quod cernebat, id vas suo tætro et immundo sapore ea omnia, quæ receperat, *conspurcare*, id est, spurca et immunda reddere. Sic Hor. Epist. I. 2. 'Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.' *Lamb.*

22 *Quæcumque receperat*] Post verbum *receperat*, distinctionis nota videtur ponenda, ut adverbium *intus* cohæreat cum infinitivo *conspurcare.* alioqui aut legendum esset *receperat intro*, aut *intus* pro *intra* accipiendum: quod huic scriptori non esse inusitatum, jam ante admonuimus. *Lamb.* *Quæcumque receperat intus.* Sic interpungendum. Lambinus, contra libros, *receperat, intus.* Gifan.

23 *Veridicis igitur*] Sic sup. non longe: 'Omnia veridico qui quondam ex ore profudit.' Hunc versum autem, et quattuor deinceps sequenteis, profert Lactantius Firmianus lib. 7. Divin. Inst. *Lamb.*

24 *Et finem statuit Cuppedinis*] Epicurus cupiditates necessitate et natura terminabat. eas autem, quæ neque naturales essent, neque necessariæ, dicebat esse infinitas, et stultis convenire. *Lamb.* Epicurus enim

cupiditates necessitate et natura terminabat, metuque homines exsolvit, (id vero non minus inepte quam improbe dictum,) dum providentiam, religionemque sustulit. *Creech.*

Atque timoris] Cum sustulit omneis religiones, et immortalitatem animorum. Hæc enim docuit, Deos non esse timendos, ut qui non irascantur: et mortuos omni sensu carere, quippe cum homine mortuo sensus omnes exstinguantur: in quibus tamen valde dissentimus ab Epicuro. *Lamb.*

26 *Tramite prono*] Itinere facili et proclivi. secutus sum autem nonnullos libros manuscriptos. nam vulgatorum alii habent *tramite parvo*, alii *limite parvo*. quarum duarum lectionum eam, quæ posterior est, non improbo, ne alteram quidem damnare ausim. *Lamb.* Vulg. *parvo*. Ita et variatum infra, vs. 1030. In quibusdam vulg. *limite parvo*. Gifan. Rectius forsan legeris *parvo*, quam *prono*, præter Mss. enim Lugd. Bat. suo item tempore ita legit Lactantius, qui Lucretianos hosce versus ad meliorem viæ Ducem accommodans 7. 27. sic habet: *Atque viam monstravit tramite parvo: Qua possemus ad id recto concedere cursu.* Non animadverterunt autem interpretes allusisse poëtam nostrum ad literam Pythagoricam, ejusque acuminis imitatorem exstitisse postea Persium, qui duobus in locis hosce quasi versus explicat. Prior est Sat. 3. 56. ‘ En tibi, quæ Samios diduxit littera ramos, Surgentem dextro monstravit limite callem.’ Posterior exstat Sat. 5. 34. ‘ Quumque iter ambiguum est, et vitæ nescius error Deducit trepidas ramosa in compita mentes.’ Opponit enim Pythagoricam atque Epicuream doctrinam Lucretius, et hanc veriorem virtutis summique boni viam invenisse gloriatur. Spernenda insuper mox haud est Mss. L. B. lectio *recta contendere cursu*, quæ nescio quid habet adblandiens. *Hav.*

27 *Recto contendere cursu*] Κατ' εὐθεῖαν, κατ' εὐθυωρίαν, non per ambages, mæandros, et flexiones. *Lamb.*

29 *Quod flueret naturai, varieque volaret; Seu, &c.*] Ita hunc locum ex vet. libris restitui. Ex *naturali*, quod in vet. libris est, feci: *naturai*. Vide et sup. 4. 77. In quibusdam libris: *fuerit*; ut etiam legi posset: *fueret*. Ego nihil muto. Alii hunc locum violarunt. *Gifan.* *Quod flueret naturæ vi*] Cum in cod. Vaticano, Bertiniano, et Memmiano, scriptum reperissem, *Quod flueret naturali, varieque volaret:* ego *naturæ vi* reposui, in ceteris codices manuscr. secutus sum. Vulgati habent, *Quod flueret naturali viro, atque veniret.* Zoilus legit hoc modo, *Quod flueret naturai, varieque volaret*. quæ lectio neque ullo modo ferri, neque a quoquam explicari potest, nisi ab eo qui mentis stupore Zoili sit simillimus. *Lamb.*] Mss. habebant *naturali*, unde nulla omnino sententia educi poterat; itaque legendum putavit Lambinus *naturæ vi;* id quod sensum certe aliquem habere potest; quanquam, ut mox videbimus, aliud quærendum fuerat. Gifanius autem plane admirabilis est, et lemniscatis corollis dignissimus. En tibi hominis ingeniosi et acuti verba: ‘ Ita hunc locum restitui: ex *naturali*, quod in veter. lib. est, feci *naturai*, &c. alii locum hunc violarunt.’ Quid tandem, lector, tibi ne apertior et dilucidior videtur? Mihi certe non item. Quin et lectionem illam qui intellexit, is plane imperitissimus sit, vel amens, necesse est. Et tamen quasi res in vado constituta fuerit, exultat Gifanius, ‘ alii hunc locum violarunt,’ inquit. Papæ! Magnam vero pugnam pugnavit; ex *naturali*, quod antea nequibat intelligi, fecit *naturai*, quod intelligi itidem nequeat. Facinus hercle fecit omnium Gifanianorum testulis dignum. Sed ad Lucretii mentem aditum tentemus; ratio fortasse conatum nostrum adjuta-

bit. Sic igitur proponit et partitur poëta: 'Quidquid mali est in rebus mortalibus, id omne vel a casu est, vel a natura profluit; et, quantacumque malorum, cladium, calamitatumque agmina percenseas, ea nusquam referenda fuerint, quam ad illa duo capita. Nam præter casum et naturam, quo confugies alio? quid erit tertium?' Deus, inquies; sed nihil ad Epicurum: Epicuri Deus, ut ingeniose bis terve a Tertulliano dictum fuit, 'pæne nemo est.' Hinc itaque jam intelligis clarissimi Lambini emendationem stare haudquaquam posse. Dein, quod perquam foret vitiosum, in hoc ipso versu diceret Lucretius, quod in sequenti tantum dici debuit, 'Seu casu, seu vi, quod sic natura parasset.' Sed cur ea mala, quæ naturalia sint, vi fieri dicit? Nimirum lex naturæ, necessitas naturæ, fœdera naturæ, vis est, quam eluctari, quamque eludere non possis; itaque scribit, 'vi, quod sic natura parasset;' quia nempe ita res nostræ a natura comparatæ fuerunt, ut multa humani generis conditioni annexa incommoda sint, &c. Quamobrem nec *naturali*, nec *naturæ vi*, nec Gifanianum *naturai*, locum habere ullum in priori versu potest. Legendum autem arbitror, conjectura neque socordi, neque aliena a mente et scribendi ratione Lucretiana, *Quod flueret permananter, varieque volaret*, quale illud in 6. 916. est huic dicendi generi plane simile, 'Usque adeo permananter vis pervolat ejus.' Vides, 'pervolat permananter,' hic autem, 'fluit permananter,' et 'varie volat.' Nisi autem mihi satis placeret hæc emendatio, aliam quoque Lucretiano stylo conformatam facile proponerem; sed haud necesse est, nisi tamen me illius non pœnitet: *Et flueret permutatim, varieque volaret.* Sic Hor. de Fortuna, 'Permutat incertos honores Nunc mihi nunc alii benigna.' 'Permutatim' certe non minus de natura dici posset quam de casu: nam permutatim et varie morbi, dolores, obitus, &c. modo ad hunc, modo ad illum adeunt, uti exilia, repulsas, et clades solet casus modo in hos, modo in alios immittere. *Fab.* Lamb. *naturæ vi* Codd. enim *Quod flueret naturali:* Gifanius, *Quod flueret naturai.* Alii *Quod flueret naturali viro atque veniret.* Faber denique: 'Sic proponit et partitur poëta,' &c. Hæc quidem acute Faber, si opus foret isto acumine. E quonam Codice *permananter*, vel *permutatim* effingi potest; igitur deleatur iste versus, et sane abesse potest, aut admittatur Lambini *naturæ vi;* Lucretius enim solet alio versu explicare quod in priori obscurius dixerat, ita 'varie volaret' voce 'casu' exponit, 'naturæ vi,' istis vocibus 'vi, quod sic natura parasset.' *Creech.* Sensum planum, perspicuum, et quod caput rei est, Lucretio dignum suppeditabit, nisi vehementer fallor, id quod in Var. Lect. Is. Vossio acceptum referri videmus: *Quod fuerit fortunai*, pro quo notulæ nostræ marginales: *Quod foret fortunai*, addita tamen explicatione, quæ nihil ad rem facit; nempe: 'Malum, quod feret casu Fortunæ, vel vi naturæ.' Scribo, et distinguo: *Quod flueret fortunai varieque volaret Seu casu, seu vi, quod sic natura parasset.* Ut sit sensus: malum, quod seu casu, seu vi fortunæ flueret, varieque volaret, et inter mortales passim vagaretur, &c. Fortunam in rebus humanis auctor ex hypothesi fere facit dominari quoties bona malaque hominibus immittenda tangit; ita tamen, ut naturæ eam tanquam subordinatam velit, aut naturæ vices, ut ita dicam, ei tribuat. Hinc libri 5. procemio, tantum non eodem halitu, et naturæ et fortunæ in rebus moderamen agnoscit, ubi postquam vs. 78. de solis et lunæ cursibus promisit se expediturum, 'qua vi' eos 'flectat natura gubernans.' non dubitat vs.

108. de mundi ruina verba faciens, subjicere: 'Quod procul a nobis flectat fortuna gubernans.' Facit hic etiam, quod sup. 3. 1098. et 6. 1094. 'Fortunæ,' 'casus,' et 'exitus' appellationes inter se permutat, et committit, nimirum de rebus adversis ac tristibus agens, 'naturæ' nullam mentionem injicit. In hoc vocabuli 'fortunæ' apud nostrum usu defixus Claudianus, insanam illam oppugnandæ providentiæ in rebus humanis viam ita describit lib. 1. in Ruffinum, 18. 'Vacuo quæ currere semina motu Affirmat, magnumque novas per inane figuras Fortuna, non arte regi,' &c. *Preig.*

31 *Et quibus e portis*] E quibus viis. translatio est a re militari, id est a portis urbium seu castrorum, ex quibus in hostem fit eruptio, quibusque hosti obviam itur. *Lambin. Faber*, et *Creech.* Adnotat non dissimile Græcorum adagium Turneb. Adv. 2. 12. *Οὗτοι μὲν οὖν οὐ κατὰ θύρας πρὸς τὸ πρόβλημα ἀπαντῶσι.* apud Aristot. lib. 4. *ἀκροασ.* quod dici videtur de illis qui captantes aliquem, oblique adversarium aggrediuntur. *Hav.*

32 *At genus*] Puto ita esse emendandum pro *Et genus;* neque aliter scripsisse Poëtam existimo. Verum *Et* ex præcedentis versus initio fecit ut *At* corrumperetur. Ita melius cohærebunt cum sequentibus hi duo versus. *Hav.*

33 *Volvere curarum tristeis*] Sic idem inf. 73. 'Constitues magnos irarum volvere fluctus,' quod mutuatus est Virg. Æn. 12. 831. 'Irarum tantos volvis sub pectore fluctus.' *Lamb.*

34 *Nam veluti*] Septem hi qui deinceps sequuntur versus jam ante lib. 2. non longe a principio positi sunt. *Lamb.*

38 *Hunc igitur terrorem*] Tres hi versus ordine sequentes etiam lib. 1. usurpati sunt, fere in principio. *Lamb.*

42 *Et quoniam docui, &c.*] Lib. superiore. *Lamb.* Hactenus Epicuri laudes: sequitur vss. 53. argumenti hujus libri explicatio, quippe post descriptum mundi ortum, et cælestes motus, de Meteoris aget, atque aliis naturæ admirandis, quorum causas dum homines non intelligunt, illa Diis attribuunt; inde religio, numinum metus, timor, solicitudo, anxietas; inde periit vera pietas, et dominatur vana superstitio. *Creech.*

44 *In eo fientque, necesse Esse ea dissolvi*] Alii, *Fierique necesse est, Pleraque dissolvi:* meræ nugæ. *Creech.*

45 *Porro*] Porrotenus. *Lamb.*

46 *Quandoquidem semel*] Allegoria est ducta a certaminibus Circensibus. *Lamb.*

47 *Vincendi exhortata est spes*] Cum in lib. Scipionis scriptum reperissem *Ventorum*, ut habent fere omnes libri, cum litura; et ad oram libri adscriptum *Vincendi:* in Memmiano autem *exsistat spes;* sic reposui, *Vincendi exhortata est spes*, ratione hanc scripturam flagitante. Nam primum *Ventorum* ab aliquo malevolo, aut inepte religioso, substitutum est: deinde ex *Ventorum* factum est *Votorum:* quod utrumque a sententia alienum est: nisi quis dicat, per 'spem votorum' significari spem potiendi re optata: quod loquendi genus non videtur mihi Lucretio dignum. Jo. Auratus autem ex *Ventorum* faciebat *Ventosum*, ut cohæreat cum voce 'currum:' quo epitheto etiam Hor. usus est Epist. ad August. 1. 2. 177. 'Quem tulit ad scenam ventoso gloria curru:' totumque hunc locum sic legendum censebat, *Quandoquidem semel haud segnis conscendere currum Ventosum spes hortata est, atque obvia cursu Quæ fuerant, sunt placato conversa furore, &c.* Ego autem, ne quid dissimulem, hos versus puto esse suppo-

sitos. Confer autem cum hoc loco versus qui sunt infra vs. 91. non longo post intervallo, 'Tu mihi supremæ præscripta ad candida calcis Currenti, spatium præmonstra callida Musa, &c. Te duce ut insigni capiam cum laude coronam.' *Lamb. Ventorum exhortantur spes.* Ita omnes fere libri vet. Marullus, et Vulg. *Votorum.* Lambinus, *Vincendi.* In quibusdam libris, *Exsistat. Ventorum;* eorum, quæ consequetur. *Gifan.*

Atque obvia cursu, &c.] Allegoria est: et quandoquidem, quæ mihi obstabant, sunt conversa, furore sedato ac propitiato, &c. vel, si legamus, ut habent libri fere omnes, *sunt placato conversa favore,* i. e. sunt conversa et mutata in favorem propitium. Quidam vir doctus legendum putat, *sunt converso placata favore.* 'obvia cursu' autem, i. e. obvia cursui; quod sic Auratus emendavit: nam libri omnes habent *obvia rursum.* Sic Virg. Æn. 6. 465. 'teque adspectu ne subtrahe nostro.' idem Georg. 4. 198. 'Quod nec concubitu indulgent.' et Lucillius: 'Quod sumtum atque epulas victu præponis honesto.' *Lambin. Atque obvia rursum Quæ fuerant.* in quibusdam, *fuerint.* Forte, *fuerent.* Gifan. Lambinus hos tres versus suppositos esse putavit. Illum vide; nam in Ms. aliter leguntur; pro *Vincendi,* Ventorum; pro *cursu,* i. e. cursui, ibidem scribitur *rursum.* Faber. Gifanius, *Ventorum* (eorum quæ consequetur) *exhortantur spes.* Alii, *Votorum.* Alii, *Quandoquidem semel haud segnis conscendere currum Ventosum spes hortata est, atque obvia cursu.* Lambinus hos tres versus supposititios putavit; Vossius tandem ad Catullum p. 191. scribit: *Quandoquidem semel insignem conscendere currum Ventorum exhortat pellacia, et omnia rursum Quæ fuerant, sunt placato conversa favore.* 'Currum,' i. e. Navim, 'rursum' sive retro. Forsan ita scripsit Lucretius; neque enim vox ista 'Curenti' vs. 92. obstat, nam Horatii Mercator 'Currit ad Indos;' si tamen verior, non est luculentior quam illa altera Lambini lectio. *Creech. Obvia cursu, &c.* Contrarium in Bruti ætate dolet Cicero in Bruto cap. 97. 'Sed in te intuens, Brute, doleo; cujus in adolescentiam, per medias laudes, quasi quadrigis vehentem, transversa incurrit misera fortuna Reipublicæ.' Quem præclarum locum eo lubentius adduxi, quod stabilire vulgatam Lucretii lectionem videatur, ut non opus sit in æquore periclitari. *Hav.*

51 *Efficiunt animos*] Hunc versum, et partem ejus, qui deinceps sequitur, profert Firmianus adversus eos qui statuas colunt et venerantur, 2. 3. Div. Inst. 'efficiunt humileis' autem, i. e. ταπεινοῦσι, ad terram abjiciunt. *Lamb.*

57 *Nam bene qui didicere*] Hic versus cum octo deinceps sequentibus jam ante positi sunt lib. 5. *Lamb.*

Securum agere ævum] Hunc versum paullum immutatum mutuatus est Hor. Serm. 1. 5. 101. 'Non ego: namque Deos didici securum agere ævum.' *Lamb.* Tertull. de Anim. cap. 46. 'Vana in totum somnia Epicurus judicavit, liberans a negotiis Divinitatem, et dissolvens ordinem rerum, et in passivitate omnia spargens, ut eventui exposita, et fortuita.' *Hav.*

64 *Quid nequeat, &c.*] Hic versus, et præterea is qui proxime sequitur, libr. 1. positus est fere in princip. et lib. 5. item in princip. Quoniam autem fugit me antea admonere lectorem, mihi aliquando visum esse, et etiamnum videri, hunc versum in omnibus locis sic quoque legi posse, *Quānam sit ratione, et quam alte terminus hærens:* vel sic, *Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens:* id hoc loco præterire nolui. Nam quod qui-

dam sic legi volunt, *Quanam sit ratione, utque alte terminus hæreat*, non probo. *Lamb.*

65 *Utque alte terminus hæreat*] Sup. 1. 78. *Gifan.*

66 *Quo magis errantes tota regione*] Sic restitui: et ita sine dubio legendum. Sic enim loquimur, 'errare toto cælo,' 'tota via.' jam 'tota regione,' et 'tota via,' idem valent. Sæpe autem animadverti, a librariis in voce 'ratione' peccatum esse, cum *ratione* scriberent pro *regione*. si quis tamen malet legi *cæca ratione*, ut habent nonnulli codices, ut non probabo, ita non pugnabo. *Lamb.* *Cæca ratione feruntur.* Ita quidam libri. Alii plerique, *tota*. Lambinus, *regione*. Gifan.

67 *Longeque remittis*] Et longe abs te rejicis ac repellis. Jo. Auratus vult legi *renutas*, ut cohæreat cum infinitivo 'putare,' hoc modo: *longeque renutas Diis indigna putare, &c.* Lamb.

68 *Diis indigna putando*] Sic legendum, non, ut vulgo, *putare:* sive legamus *remittis*, ut habent omnes quos vidi libri: sive *renutas*, ut vult Auratus: in quam lectionem propensior sum. Nam *remittis* pro *rejicis* mihi videtur insolens. *Lamb.* *Putando.* Vulg. *putare*. Gifan. Alii *Longeque renutas* vel *remittis Diis indigna putare*. Ego vero *Longeque remittis, Diis indigna putando*. Neque ea qua alii interpretatione usus sum. Heinsius autem *putata*. Creech.

68 *Alienaque pacis*] 'Aliena' junxit cum patrio casu: sic 3. 832. 'Aut quia non veniunt omnino aliena salutis.' *Lamb.* Cicero quoque Acad. Quæst. 1. 11. 'Et uno nomine omnia, quæ essent aliena firmæ et constantis assensionis, a virtute sapientiaque removebat.' *Hav.*

69 *Delibrata*] Cum in aliquot libris manuscr. reperissem scriptum *deliberata*, ego *delibrata* reposui: quod interpretor deminuta, et violata, et quasi detrita: 'delibrare' enim valet, corticem detrahere, ut supra ex Festo diximus, 3. 1100. 'Nec prorsum vitam ducendo demimus hilum Tempore de mortis, nec delibrare valemus.' nisi quis malit legi et hic *delimata*, et illic *nec delimare valemus*. ne *delibata* quidem improbo, ut sit tralatio a vino libato et delibato: quod libando deminutum esse intelligitur. *Lamb.* *Delibata.* Ita omnes libri. Lambinus, *delibrata;* male. Quidam libri, *deliberata;* male. *delibata.* deminuta, violata; ut proximo versu. *Gifan.* Malim *delibata*, deminuta. *Faber.* An *delibrata* legi debeat certent Lambinus et Gifanius, dum neutra vox ferri potest. Lege autem *deirata*, valde irata, istamque emendationem illi qui sequuntur versus confirmant. *Creech.* Illa ipsa Numina, quæ tu vano metu tibi ipsi irata fingis, delibata quasi illorum majestate. Recte enim præter alios explicat Turn. Adv. 2. 12. per contaminata, diminuta, violata, non ea integritate, qua sunt, et placida pace: adducitque Ciceronis in Rhetoricis ad Herennium locum: 'ille nulla voce delibans insitam virtutem.' Addi meretur Nepotis alter in Datame cap. 6. 'ne cognita filii morte animi delibarentur militum.' ubi minus eleganter legunt *debilitarentur*. Hav.

70 *Violari*] Quod fieret, si Dii irascerentur. ira enim iratorum et animos et corpora immutat. *Lamb.*

71 *Imbibat*] In animo habeat, vehementer cupiat. sic sup. 3. 1009. 'Qui petere a populo fasceis, sævasque secureis Imbibit.' Sed Jo. Auratus vult legi *imbitet*, quod interpretatur, incipiat. vult enim imbito, as, at, verbum esse compositum ex in et ito as, interposito *b*, ut 'ambigo' ex am et ago, 'ambeo' ex am et eo. Itaque et sup. lib. 3. legit *imbitat:* et apud M. Tull. pro Quintio *imbitaverit*. Ego 'imbitere,' et 'præterbitere,' et cetera composita a ver-

bo beto is it, quod valet eo is it, agnosco: 'imbito as at,' non item. *Lamb.* M. Ant. Muretus, Var. Lect. lib. 1. cap. 6. Tom. 2. Fac. Crit. pag. 901. et seq. de Ciceronis loco, quem et Lambinus ad Nostrum, lib. 3. 110. citat: '*Imbiberit*, inquit, scriptum omnibus litteris in longe plurimis vetustis codd. Sed insolentia locutionis fefellerat alios, quæ Manutium non fugit. Meminerat enim, ita locutum Lucretium, lib. 3. et lib. 6. &c. Ut ergo a Lucretio dictum est: 'imbibat petere,' sic a M. Tullio, qui eum Poëtam studiosissime legerat: 'imbiberit perducere.' Usus eodem modo et Livius, lib. 2. Ann. 'Neque memor ejus, quod initio consulatus imbiberat, reconciliandi animos plebis.'' Hæc Muretus. Cæterum et Græci *καταπίνειν* pro 'avidissime aliquid expetere' non dissimili loquendi genere usurpant, ut vetus apud Athenæum Comicus, lib. 6. Deipnos. pag. 240. Τὸ *τέχνιον ἀεὶ τοῦτό μοι κατεπίνετο*. Ut quidem nonnulli legunt, pro, *καταπινέτω*. Simplex *bibere*, eodem sensu apud Claudian. occurrit, in Nupt. Honor. vs. 231. 'Maternosque bibit mores exemplaque discit Prisca pudicitiæ.' *Preig.*

73 *Magnos irarum volvere fluctus*] Sic locutus est paullo ante, 'Volvere curarum tristeis,' &c. et T. Liv. lib. 35. de Philippo: 'Nosse se spiritus ejus, nosse animum: scire, ferarum modo, quæ claustris aut vinculis teneantur, ingenteis jamdiu iras eum in pectore volvere.' *Lamb.*

74 *Nec delubra Deum*] Ista enim erat vanissima Epicuri opinio, providentem et omnia curantem Deum terribilem fore et horrendum, ita ut nunquam Dei imago in mentem venerit, quin metus, timor, anxietas sequatur. *Creech.*

76 *Divinæ nuntia formæ*] I. e. divinæ formæ memoriam refricantia, vel potius divinæ formæ imaginem perferentia: 'nuntia' hoc loco nomen est adjectum, seu adjectivum, nuntius a um. ut sup. 4. 708. 'Nuntia præclari voltus, pulchrique coloris.' *Lamb.* Adde Turn. Adv. 2. cap. 12.

77 *Suscipere hæc*] Nec poteris (inquit) Deorum simulacra et imagines, quæ proficiscuntur et fluunt ex eorum quasi corporibus, animo quieto concipere, seu in animum tranquillum recipere, i. e. cogitatione seu mente quieta et tranquilla complecti: non poteris de Diis animo quieto et tranquillo cogitare, sed quoties ii tibi venient in mentem, tristibus curis sollicitabere, magnis timoribus terrebere. *Lamb.*

79 *Ratio verissima*] Epicuri doctrina, quæ rationi consentanea est, et veras rerum causas explicat. *Creech.*

80 *Profata*] Sic legendum censet Auratus: nam libri vulg. habent *profecta*. Lamb.

82 *Et ratio superum cœlique*] Cum his congruunt illa 1. 127. 'Quapropter bene cum superis de rebus habenda Nobis est ratio,' &c. Sic autem restitui, secutus auctoritatem librorum manuscr. Atque ut magis credas vulgatam scripturam, *ratio cæli speciesque tenenda*, esse corruptam, Memmianus sic habet, *ratio, cælique tenenda*. ex qua scriptura apparet omissam esse a librario vocem *superum*: deinde, cum perspicue versus claudicaret, inculcatum esse nomen *species*. per 'supera' autem *μετέωρα* significat. Jam Epicurus harum omnium rerum causas naturaleis esse docebat, ne, si Deos in eis rebus administrandis occupatos esse fateretur, eadem opera beatitudinem eis adimeret: simulque nos metu Deorum, quorum providentia mundus gubernaretur, conturbaremur: et ita vitam sollicitam, et anxiam, et turbulentam, minimeque tranquillam coleremus. In quo ille magnopere fallebatur. Sic autem Laërtius: Καὶ μὴν

ἐν τοῖς μετεώροις φορὰν, καὶ τροπὴν, καὶ ἔκλειψιν, καὶ ἀνατολὴν, καὶ δύσιν, καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις, μήτε λειτουργοῦντός τινος νομίζειν δεῖ γίνεσθαι, μήτε διατάττοντος, ἢ διατάξαντος, &c. i. e. 'Jam vero in rebus superis, motum, et conversionem, et defectionem, et ortum, et occasum, et his similia, non oportet existimare cujusquam gubernatoris munere necessario fungentis opera fieri, qui hæc in ordinem vel adducat, vel adduxerit, quique eodem tempore omnem beatitudinem contineat et immortalitatem. Non enim consonant, neque congruunt negotia, et curæ, et iræ, et gratiæ cum beatitudine, sed cum imbecillitate, et timore, et indigentia alterius.' Vide sup. 2. 1089. 'Quæ bene cognita si teneas, natura videtur Libera continuo dominis privata superbis, Ipsa sua per se sponte omnia Diis agere expers. Nam, pro Sancta Deum tranquilla pectora pace, Quis regere immensi summam,' &c. *Lamb.* *Cælique tenenda.* Ita vet. libri. Vulg. *ratio cæli, speciesque;* ut alibi sæpe: 'ratio naturæ speciesque.' *Gif.*

Et ratio cæli, speciesque tenenda] Hanc lectionem probo, quamvis a Lambino rejecta fuerit. Ille enim quosdam codices secutus sic edidit, *et ratio superum cælique tenenda.* Quæ lectio si vera esset, Lambini tamen explicationem probare non possem, qui illam vocem 'superum' de Diis accipiendam existimarit. Nam de Diis eorumque natura non disputabit, nisi quatenus fulmen illis eripiet, quo non satis prudenter uti videantur. Quare τὸ 'supera,' i. e. *τὰ μετέωρα* intelligendum esse puto. *Species* autem *θεωρία* est seu contemplatio, ut 3. 93. et alibi, 'Naturæ ratio speciesque.' *Faber.*

83 *Fulmina clara*] Hoc confirmabit quod alicubi in Emendat. dictum est, ubi quidam *flumina* legi voluit pro *fulmina*. Faber.

85 *Cæli divisis partibus*] Hoc ad haruspicum Etruscorumque disciplinam pertinet, de qua sic M. Tull. lib. 2. de Divin. 'Cælum in 16. parteis diviserunt Etrusci. facile id quidem fuit: quattuor, quas nos habemus, duplicare: post idem iterum facere, ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte venisset.' *Lamb.* Ut Etrusci et Romani factitabant, qui in 4. aut 16. partes, ad Orientem et Occidentem, Cœlum divisere. *Faber.* Virg. 9. 19. 'Unde hæc tam clara repente Tempestas? medium video discedere cœlum Palantesque polo stellas.' *Turneb. Adv.* 2. 12.

86 *Unde volans*] Hic versus cum duobus deinceps sequentibus posterius iterantur. *Lamb.*

In utram] Dextram, an sinistram. dextræ autem partes sunt octo ab occasu, sinistræ totidem ab ortu *Lamb.*

88 *Insinuarit*] 'Insinuarit' hoc loco absolute positum est pro subierit, intrarit, introierit, penetrarit. *Lamb.*

89 *Quorum operum causas*] Hi duo versus paullo ante positi sunt. Quare fortasse hic temere inculcati sunt. *Lamb.*

91 *Præscripta ad candida calcis*] 'Ex *et* feci *at* seu *ad*. Pro *calcis*, quidam libri, *callis;* male. 'Præscripta calcis,' pro fine curriculi. 'Carceres pictos' dicit Ennius; 'Calcem candidum,' Varro. Nonius: 'Calx.' Et Cicero, lib. 1. de Divin. *Gifan.* Cum olim in prima editione edidissem, *præscripta et candida calcis*, ego hæc quæ sequuntur, annotaram: i. e. calcem præscriptam et candidam. 'calcem' autem, i. e. metam. talia sunt illa, 'vera viai,' 'ultima naturai,' 'cærula cæli,' et similia innumerabilia. Quidam tamen legi volunt, *præscripta ad candida calcis, &c.* ut sit hæc sententia: Tu mihi, Musa, currenti spatium ad calcem præscriptam et candidam, præmonstra eam calcem, vel mihi currenti præmonstra id spatium. Nunc igi-

tur hanc posteriorem scripturam assero, præsertim cum eam in secunda jam editione comprobarim ac secutus sim, Adr. Turnebo suasore, et Seneca auctore, qui docet lib. 19. Epist. 100. 'eam quam nunc in Circo metam dicunt Latini, calcem antiquos appellasse, quia scilicet finis curriculi sæpe calce notaretur.' *Lamb.* Seneca Epist. 19. docet eam quam nunc in Circo 'Metam' dicunt Latini, 'Calcem' antiquos appellasse, quia viz. finis curriculi sæpe calce notaretur. Hinc vero licet colligere Lucretium nunquam plures quam sex libros fuisse meditatum, jam enim properat 'ad præscripta candida supremæ calcis.' *Creech.* Turnebi Observatio est Adv. 2. 12. ubi et hic Ciceronis ex 1. Tusc. locus: 'Nunc video calcem, ad quam cum perventum sit,' &c. Sed et similis invenitur ex Varrone apud Nonium in 'calx,' ita emendante Jano Gulielmio lib. 1. Veris. c. 4. seu Tom. 3. Facis Crit. p. 260. 'Nemini Fortuna currum missum a carcere intimo Labi inoffensum per æquor candidum ad calcem sinit.' *Hav.*

95 *Principio, tonitru qualiuntur*] Vult tonitru fieri ex nubium concursu, ventis contra pugnantibus. Qua de re sic Laërtius: Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι κατὰ πνεύματος ἐν τοῖς κοιλώμασι τῶν νεφῶν ἀνείλησιν, καθάπερ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀγγείοις, παρὰ πυρὸς πεπνευματωμένοις, βόμβος ἐν αὐτοῖς. καὶ κατὰ ῥήξεις δὲ νεφῶν, καὶ διαστάσεις, καὶ παρατρίψεις, καὶ κατάξεις, πῆξιν εἰληφότων κρυσταλλοειδῆ. &c. i. e. 'Tonitrua fieri possunt ex spiritus in nubium cavitatibus compressione et constrictione, quemadmodum in vasis nostris fieri solet, quibus ab igni inflatis sonitus editur: tum etiam ex nubium ruptionibus, et distractionibus, et affrictionibus, et perfractionibus, posteaquam glacialem quandam concretionem adeptæ sunt,' &c. Arist. lib. 2. μετεωρ. ait tonitru esse sonitum aut crepitum plagæ, quam gignit calor per vim ruens et incidens in eas nubeis, quibus inclusus continetur. Apuleius lib. de Deo Socratis hos sex versus deinceps consequenteis profert. *Lamb.*

Cærula cœli] I. e. cælum cæruleum. *Lamb.* De meteoris disputaturus a tonitru incipit, quod varie explicat. et primum quidem vss. 12. fit iste sonus cum nubes adversis ventis impulsæ colliduntur; hæc fuit Stoicorum, Democriti, aliorum opinio, et si hodiernos philosophos audiamus est veritati proxima: siquis vero objiciat nubes raras esse, ideoque ad tantum sonitum edendum maxime inidoneas, dicendum, quod, licet lapidum aut ligni densitatem non æquant, tamen non adeo raræ sunt, quin nives et grandinem cohiberent. *Creech.*

96 *Concurrunt*] In Apuleio, *concurrant.* Gifan.

Sublime volantes] Sic sup. 2. 206. 'Nocturnasque faceis cæli sublime volanteis.' *Lamb.*

98 *Nec fit enim sonitus*] I. e. non enim tonat ab ea parte cæli quæ serena est. Contra Horat. Od. 1. 34. 5. 'namque Diespiter....Plerumque per purum tonanteis Egit equos, volucremque currum.' Idem Lucretius infra negat, fulmina cælo sereno, aut leviter densis nubibus, mitti, vs. 246. 'nam cælo nulla sereno, Nec leviter densis mittuntur nubibus umquam.' *Lamb.*

De parte serena] Id enim ad declinandam miraculorum fidem negabant Epicuri. *Faber.* Id enim negabant Epicurei, ideoque Horatius Insanientem istam Sapientiam relicturus hæc habet Od. 1. 34. 5. 'Namque Diespiter Igni corusco nubila dividens Plerumque, per purum tonantes Egit Equos, volucremque currum,' &c. *Creech.*

99 *Denso sunt agmine*] Denso actu, et quasi ductu. Idem 5. 272. 'inde super terras fluit agmine dulci.' Virg. Georg. 3. 369. 'confertoque agmine

cervi Torpent mole nova.' Idem Æn. 2. 450. 'has servant agmine denso.' Nonnulli tamen hic legi volunt *denso sunt augmine.* a quibus dissentio. *Lamb.*

101 *Præterea, neque tam condenso*] Sententia hujus loci hæc est: Præterea (inquit) neque nubes tam solido et denso corpore constant, quam lapides, ac tigna: neque tam tenues et raræ sunt, quam fumi. nam si essent solidæ, ut lapides, sua gravitate et suo pondere depressæ, cadere deberent; si tenues, ut nebulæ ac fumus, non possent constare, nec niveis, aut imbreis continere: sed dissiparentur. *Lamb.*

103 *Tam tenues*] Leg. *Tam tenui:* ut vs. 101. 'Tam condenso.' *Creech.*

104 *Nam aut cadere abrupto*] Ita et in vet. nostris. Vulg. *Nam cadere aut bruto;* perperam. *Gifan.* Reposui *abrupto,* secutus et codices manuscr. et nonnullos vulg. in his Aldinos antiquiores, et Parisienseis, et Basilienseis. nam alii habent, *Nam cadere aut bruto,* mendose. 'abrupto pondere' autem sic dictum, ut illud Virg. Æn. 3. 199. 'abrupti nubibus ignes.' sic Plin. 2. 48. 'Defert hic aliquid abruptum e nube gelida convolvens, versansque,' &c. et ipse Lucretius lib. 2. 214. 'Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus ignes.' hanc emendationem secutus est injustissimus atque impudentissimus Zoilus: suisque codicibus acceptam retulit, quasi ego eam duabus jam editionibus non restituissem ex nostris. *Lamb.* *Nam aut cadere abrupto deberent pondere pressæ Ut lapides.* 'Ita in veteribus nostris,' inquit Gifanius; 'vulg. *Nam cadere aut bruto deberent pondere pressæ,* perperam:' bis redarguendus: nam primum, eam emendationem a Lambino habebat, quod, pro suo illo candore solenni scilicet, dissimulavit: tum, quod alterum est, pessime judicavit; sed hoc ei cum Lambino commune nunc quidem fuerit. Uterque igitur in eo lapsi sunt, quod dici posse 'pondus abruptum' existimavere; et tamen non potest. Nam exempla quidem quæ proferri possint, ut, 'abrupti nubibus ignes,' Virg. &c. ita aliena sunt, nil ut ad confirmationem illius lectionis facere possint. Deinde nec ratio quoque unquam patiatur, ut dicamus, 'nubes pressæ abrupto pondere;' si enim abruptum esset pondus, (quando nos ad eum modum loqui jubent,) tum nubes non premerentur. Insuper non convenit τὸ 'abruptum' cum allato lapidis exemplo, qui hoc loco proponitur cadens suopte motu, sine omni vi externa, sine impulsu, εἰσβολῇ, καταβολῇ, &c. quamobrem legendum, ut in lib. quoque Mss. legitur, *Nam cadere aut bruto deberent pondere pressæ Ut lapides; aut, ut fumus, constare nequirent.* 'Bruto' autem gravi est. Festus: 'brutum antiqui gravem vocabant.' Unde et Hor. Od. 1. 34. 'Quo bruta tellus, et vaga flumina.' Quin et in excerptis ex Donato etiamnum ad Andriam Ter. in hæc verba AMOTO METV, legitur: 'Sic dixit, quasi metus sit CORPUS BRVTVM, quod cum molimine moveatur.' *Faber* et *Creech.*

107 *Dant etiam sonitum, &c.*] Vss. 8. alia tonitrus explicatio, una enim nubes vento agitata, aliquando vento perscissa sonum edit; nec displicebit hæc explicatio, si sonitum quem vela latis theatris intenta, quem chartæ diruptæ, aut suspensæ vestes vento agitatæ dant, cum tonitru compares. *Creech.*

Patuli super æquora mundi] Super mundi planitiem. *Lamb.*

108 *Carbasus ut quondam*] I. e. quemadmodum interdum velum theatris intentum sonitum edere solet. Quidam legunt *magnis intenta trachelis,* existimantes, Lucretium hoc loco vela significare antemnis alligata, (trachelum enim media pars mali est,) cum ea vela significet potius, quæ solebant theatris prætendi, so-

lis, aut imbris arcendi causa, ut appareret ex illis versibus qui leguntur 4. 73. 'Et volgo faciunt id lutea, russaque vela, Et ferrugina, cum magnis intenta theatris, Per malos, &c. Namque ibi consessum,' &c. *Lamb.* Sueton. in Vita Caligulæ cap. 26. 'Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo sole velis, emitti quemquam vetabat.' *Hav.*

109 *Dat crepitum muros inter*] Sic habent aliquot libr. manuscr. et nonnulli vulgati: in his Veneti Antiq. et Paris. Alii, *malos inter.* Lambin. *Malos inter.* Ita quidam libri; et sup. 4. 75. In vet. quibusdam aliis: *muros;* etiam bene. *Gifan.* Nam ob loci nimiam amplitudinem trajectis malis vela intendebantur. *Faber.* 'Carbasina autem vela primus in theatrum duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis.' Plinius 19. 1. vid. 4. 73. *Creech.*

110 *Petulantibus Euris*] Alias *petulantibus auris.* Lamb.

111 *Fragiles*] Crepitantes: alibi 'aridum sonum' dixit, quod et sermo Gallicus usurpat, *un son sec.* Faber. Virg. Ecl. 8. 82. 'Sparge molam et fragiles incende bitumine lauros,' ubi lauros 'fragiles' (docente Turneb. Adv. 19. 27.) ut noster chartas, vocat propter crepitum et fragorem ab iisdem editum. *Hav.*

111 *Commeditatur*] Tralatio. Sic Hor. Od. 4. 14. 28. 'horrendamque cultis Diluviem meditatur agris.' *Lamb.*

114 *Verberibus*] Sic sup. 5. 955. 'Verbera ventorum vitare imbreisque coacti.' Etiam 'verbera' soli tribuit eod. lib. 5. 1102. 'Et (quanto magis subintell. ἀπὸ κοινοῦ) radii solis cogebant undique terram Verberibus crebris extrema ad limina apertam,' &c. *Lamb.*

Plangunt] Verberant. *Lamb.*

115 *Fit quoque enim interdum*] Aliquando tonitrus murmur est strideri simile, id vero fit cum nubes nubis alterius latus radit, inde enim oritur iste stridor quem vs. 118. vocat 'aridum sonum.' vss. 5. *Creech.*

117 *Radentes corporis tactum*] Sic restitui, conjectura ductus. Vide, quæso, sup. 2. 1046. Hæc in re sæpissime variatum est. ''Tactus corporis,' pro corpore. Vide Indicem. Vulgati, et in libris fere, *tractum.* In quibusdam libris, *e corpore tractum.* Omnia mendose. *Gifan.* *Radentes corporis tractum*, sui corporis agmen, seu ductum, et extremitatem radentes. Zoilus mavult legi *corporis tactum:* idque interpretatur, corpus: quod plane non placet. Sic autem dixit 'corporis tractum,' ut lib. 2. 'flammarum tractus:' quod Virg. Georg. 1. 367. æmulatus est, 'Flammarum longos a tergo albescere tractus.' Idem Lucret. 1. 1002. 'ævi tractum,' 'Quod neque clara suo percurrere flumina cursu Perpetuo possint ævi labentia tractu.' *Lamb.* In quibusdam, *corpore tractum*, male. Gifanius autem legit, *corporis tactum;* additque, ''Tactus corporis,' pro corpore, 'tactus animi,' pro animo.' Nugæ, ut in notis apparebit: si quid mutatum velim, legam, *Diversæ motu radentes corpora tractim:* sed nihil necesse est. *Faber.* *Corporis tactum*, i. e. Corpus, Gifanius: ridicule. 'Corporis' autem 'tractum' nihil elegantius; nam nubes diverso motu de latere euntes totum corporis tractum, ab altera usque ad alteram extremitatem, radunt. *Creech.*

118 *Aridus unde aureis*] Profert hunc versum Nonius in voce 'aridus.' *Lamb.*

Terget] Radit, mulcet, tangit. Tralatio est. *Lamb.*

119 *Exierit donec regionibus*] Donec calor ille et ignis compressus erupeit e nubibus. *Lamb.* *Exierit.* Mallem *Exierunt:* Nubes viz. *Creech.*

120 *Hoc etiam pacto, &c.*] Vss. 11. Ventus in nube inclusus furit, inde murmur; tandem facto impetu erum-

pit; inde horrendus ille fragor. Qua ratione Plinius declaravit 'posse spiritum nube cohibitum tonare, natura strangulante sonitum dum rixetur, edito fragore dum erumpat, ut in membrana spiritu intenta.' Si ridere libet, vid. Aristophanis Nubes Act. 1. Sc. 4. *Creech.*

122 *Dissiluisse*] Discessisse, dissoluta esse, dirupta esse. *Lamb.*

123 *Procella*] Καταιγὶς, vel ἐκνεφίας ἄνεμος, vel λαίλαψ. *Lamb.*

124 *Nubibus intorsit sese*] In nubeis sese induit, atque insinuavit: sese nubibus involvit. *Lamb.*

126 *Cogit, uti fiat spisso cava, &c.*] I. e. uno verbo, inflat. *Lamb.*

127 *Commovit*] Melius quam *Contumuit.* Creech.

128 *Perterricrepo sonitu*] I. e. sonitu horribiliter crepante: vel sonitu terrorem inter crepandum incutiente. *Lamb.* Eandem vocis horridæ compositionem in Varrone agnoscit Palmerius Spicilegior. p. 786. in Face Crit. ubi apud Nonium in 'crepare' legit *Perterricrepas vocibus volitans aures volgi,* pro vulgato *Propter crepas, &c.* Hav.

Dat missa] Procella emissa edit fragorem. *Lamb.*

129 *Nec mirum, cum plena animæ vesicula*] 'Plena animæ,' i. e. plena venti. Sic Varro Antanabatis: 'Anima ut conclusa in vesica quando est arcte ligata, si perculeris, aëra reddet.' Hor. Sat. 1. 8. 45. 'Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi Diffissa nate ficus.' Et Epicurus apud Laërt. Βροντὰς ἐνδέχεται γίνεσθαι κατὰ πνεύματος ἐν τοῖς κοιλώμασι τῶν νεφῶν ἀνείλησιν, καθάπερ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀγγείοις, &c. i. e. 'Tonitru autem fieri potest ex spiritu in nubeis cavas involuto atque intorto, quemadmodum in vasis nostris ab igni inflatis edi sonitum videmus.' Quæ verba paullo ante protulimus. *Lamb.*

130 *Displosa*] I. e. cum magno sonitu dirupta et discissa. usus est eadem voce Horatius cum de eadem re loqueretur, in eo versu, quem proxime protuli: et idem Lucretius inf. 284. 'displosa repente Opprimere ut cæli videantur templa superne.' *Lamb.*

131 *Est etiam ratio, &c.*] Nubes quasdam videmus quæ arborum ramosarum instar habent partes eminentes, et huc illuc projectas: has si venti perflare concipiantur, tonitru sequetur; quippe cum venti densas sylvas perflent, rami ab illo agitati fragorem edunt. vss. 5. *Creech.*

132 *Cur sonitus faciant*] Sic restitui, cum lib. et manuscr. et typis excusi mendosi essent, neque inter se congruerent. Alii enim habent, *ut faciant*: alii, *cur faciant*: quos secutus sum. Est etiam ratio (inquit) quamobrem venti, cum nubeis perflant, sonitus edant. hoc demonstrat a simili. *Lamb.*

Ramosa] I. e. quæ non sunt æquabilia, sed, arborum ramosarum instar, partibus constant eminentibus, et huc illuc projectis. Tralatio est. sic 2. 446. primordia nonnulla dixit esse quasi ramosa. 'Hæc magis hamatis inter sese esse necesse est, Et quasi ramosis, alte compacta teneri.' Proprie usurpavit 5. 1095. 'Et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans Æstuat in ramos incumbens arboris arbor, Exprimit,' &c. *Lamb.*

134 *Flamina Cauri*] Caurus, seu Corus, ventus est spirans ab occasu æstivo: quem Græci ἀργέστην appellant. sic sup. 1. 291. 'Sic igitur debent venti quoque flamina ferri.' et sup. 5. 74. 'Etesia flabra Aquilonum.' *Lamb.*

135 *Frundes*] Ita vet. libri. *Gifan.*

136 *Fit quoque ut interdum, &c.*] Nubes etiam rumpi potest, cum ventus ex adverso in illam impingitur, atque inde tonitru: vss. 5. Ventos autem posse nubes perrumpere nemo dubitabit, qui vidit eversas arbores, et radicitus evulsas. *Creech.*

Validi vis incita venti] Vis incita,

vis incitata. Sic 1. 272. 'Principio venti vis verberat incita pontum.' et 5. 1093. 'Multa videmus enim cælestibus incita flammis Fulgere.' et hoc lib. 294. 'Est etiam cum vis extrinsecus incita venti,' &c. *Lamb.*

137 *Impete*] Impetu, ut 2. 326. 'Transmittunt valido quatientes impete campos:' itemque sup. et inf. compluribus locis. *Lamb.*

139 *Hic ubi lenior est, &c.*] Ordo est: Cum tamen hic, nempe in terra, ubi lenior est, quam in regione aërea, et in partibus mundi supernis, arbores altas radicitus evellet. 'Cum' junxit cum indicativo: quod M. Tullio et bonis scriptoribus usitatum est; tametsi secus existimet vulgus. *Lamb.*

141 *Sunt etiam fluctus, &c.*] Si hæc omnia displiceant, tandem concipias aërem tanquam vastum mare, in quo nubila sint fluctus; illa demum collidas, et illum, quem in mari æstuoso sentis, in aëre senties fragorem. vss. 3. *Creech.*

142 *Quod idem fit*] Nam in fluminibus magnis magni sæpe fluctus excitantur. *Lamb.*

144 *Fit quoque, uti e nube*] Ita vet. libri. Vulg. *ubi.* Gifan. *Fit quoque, ubi e nube.* Sic legendum: et ita habent libri omnes et manuscr. et vulg. Eo dico, quod alii hunc locum depravarunt, qui ediderunt, *Fit quoque uti, &c.* nam versu ab hoc tertio particula *ut*, quæ desiderabatur, suo loco ponitur in codicibus emendatis, hoc modo, *Ignem continuo; ut magno clamore trucidet.* Lamb. Quidam Philosophi docuerunt a stellis in madidam nubem decidentibus, et cum humore colluctantibus, stridens tonitru oriri: loco stellarum Lucretius vss. 5. assumit ignem fulmineum, qui e nube arida excussus in nubem humidam tanquam ferrum candens demergatur. *Creech.*

E nube] Arida scilicet. *Lamb.*

In nubem] Uvidam et madidam. *Lamb.*

145 *Hæc*] Nubes madida et uvida. *Lamb.*

146 *Magno clamore trucidet*] Tralatio est in voce *clamore:* nisi forte legendum sit *clangore:* quod quibusdam videtur. *Lamb.* Magno cum stridore extinguat. *Creech.*

147 *Ut calidis*] A simili. *Lamb.*

Olim] Aliquando. *Lamb.*

148 *Stridit*] *Stridit*, a strido is, tertiæ. Sic apud Hor. Sat. ult. lib. 2. 77. 'Stridere secreta divisos aure susurros.' *Lamb.* Hor. Sat. 2. 8. 77. 'Tum in lecto quoque videres Stridere secreta divisos aure susurros.' *Creech.*

149 *Aridior porro, &c.*] Ne aliquam prætermittat causam tonitrus, jam vss. 6. Nubem ipsam accendit, et quoniam Laurus, aliæque res accensæ crepitant, idem etiam nubes posse contendit. *Creech.*

Accipit ignem] Sic sup. locutus est 5. 608. 'Accipere ex una scintilla incendia passim.' *Lamb.*

151 *Lauricomos*] Lauris vestitos et coopertos. *Lamb.*

152 *Turbine ventorum*] Συστροφῇ ἀνέμων. Sic enim interpretatur auctor vocabularii Latino-Græci, sæpe a me commemorati. *Lamb.*

153 *Nec res ulla magis*] 'Laurus' (inquit Plin. lib. 15. cap. ult.) 'manifesto abdicat igneis crepitu, et quadam detestatione, interaneorum etiam vitia ligno torquente. Tiberium principem tonante cælo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus.' *Lamb.*

Delphica laurus] Duo laurus genera tradidisse Catonem scribit eodem loco Plinius, Delphicam et Cypriam: Pompeium, Lenæam adjecisse, quam 'mustacem' appellavit; sed dici potest, 'laurum Delphicam' a Lucretio appellari, quasi Apollineam, quod Apollini Delphico sacra sit. *Lamb.* Laurus manifesto abdicat ignes crepitu. Duo ejus genera tradit Cato, Delphicam et Cypriam; Plinius Hist.

Nat. 15. 30. Apollini autem grata (vid. Plin.) quia spectatissima erat in Parnasso monte, et, ut ait Hesiodi interpres, ἐνεργεῖ πρὸς ἐνθουσιασμούς. Nota etiam est de Daphne fabula: Ovid. Met. 1. 556. 'Cui Deus, At conjux quoniam mea non potes esse, Arbor eris certe, dixit, mea: semper habebunt Te coma, te citharæ, te nostræ, Laure, pharetræ.' *Creech.*

154 *Flamma crepitante*] Sic Virg. Georg. 1. 85. 'Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.' notat Macrob. Sat. 6. 4. *Lamb.*

155 *Denique sæpe geli, &c.*] Deinde, cum tonat, multa glaciei fragmina et grando decidunt, præcipue in partibus septentrionalibus; ideo congelatarum nubium disruptioni fragor iste jure adscribatur. vss. 4. *Creech.*

Geli] 'Gelus, li,' et 'gelu, lu,' inquit Non. Sic sup. 5. 206. 'Assiduusque geli casus mortalibus aufert.' et inf. 529. 'Et vis magna geli, magnum duramen aquarum.' Potest fieri tamen, ut sit hic neutri generis, gelum, li, lo: quemadmodum et ibi: 'Assiduusque geli casus,' &c. 'Et vis magna geli,' &c. Sed si in his locis dubitationi locus est, nullus est in illo, inf. 877. 'quasi sæpe gelum, quod continet in se, Mutat, et exsolvit glaciem,' &c. Perspicue enim in eo versu neutrum esse declarat relativum 'quod.' *Lamb.*

157 *Confercit*] Complet, et condensat nubeis. *Lamb.*

159 *Fulgit item*] Nunc de fulgure, quod ἀστραπὴν nominant Græci. De quo sic Laërtius: Καὶ ἀστραπαὶ δ' ὡσαύτως γίνονται κατὰ πλείους τρόπους. καὶ γὰρ κατὰ παράτριψιν καὶ σύγκρουσιν νεφῶν ὁ πυρὸς ἀποτελεστικὸς σχηματισμὸς, ἐξολισθαίνων, ἀστραπὴν γεννᾷ. καὶ κατ' ἐκριπισμὸν ἐκ τῶν νεφῶν, &c. i. e. 'Et fulgura seu fulgetra similiter pluribus modis fiunt. Nam et ex affrictione ac collisione nubium figuratio ea, quæ est ignis effectrix, lubrice elabens, fulgur gignit: et ex nubium ventilatione a flatibus, qui hunc fulgorem efficiunt: et per expressionem, compressione nubium facta, vel ab ipsis inter se, vel a ventis,' &c. *Fulgit* autem legendum, non *fulget*: et ita Nonius. sic 5. 1093. 'Multa videmus enim cælestibus incita flammis Fulgere.' idem infra: 213. 'Fulgit item, cum rarescunt quoque nubila cæli.' *Lamb.* Ita hic Nonius. Vulg. *Fervet.* Gifan. Hactenus de tonitru, deinde de fulgure inquiritur, quod ex induratis nubibus inter se collisis exprimi potest, ut e ferro, silice, aut ligno; nam in nubibus non minus quam in istis rebus semina ignis latere putandum est. *Creech.*

Ignis cum semina] Aristot. lib. 2. μετεωρ. fulgur vult esse ventum e nubibus expressum, tenui et invalido incendio inflammatum. *Lamb.*

160 *Ceu lapidem si Percutiat lapis*] Sup. 1. 883. 'Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.' *Lamb.*

163 *Sed tonitrum fit uti, &c.*] Aristot. eod. lib. Γίνεται δὲ μετὰ τὴν πληγὴν καὶ ὕστερον τῆς βροντῆς· ἀλλὰ φαίνεται πρότερον, διὰ τὸ τὴν ὄψιν προτερεῖν τῆς ἀκοῆς. i. e. 'Fit autem fulgur, seu fulgetrum, post plagam, et posterius quam tonitru: sed cernitur prius, propterea quod videndi sensus celerior et acrior est, quam auditus.' *Lamb.* Si vero tonitru et fulgur ex eadem nubium collisione, cur cernitur fulgur antequam auditur tonitru? Nempe vss. 9. quia lux sono est velocior, imo omni experientia probatur speciem rei visibilis sono velocius transferri. *Creech.*

164 *Quia semper ad aures*] Vera ratio est, quia rerum visibilium species semper præsentes sunt sensui; sed sonorum alia ratio est; qui scilicet, nisi collidantur, et tundantur corpora, non emittuntur. *Faber.*

165 *Adveniunt*] Res quæ auditu sentiuntur. *Lamb.*

166 *Cædere si quem*] Utitur alio ex-

emplo Aristot. illo eod. loco, nempe remigationis, his verbis: Δηλοῖ δ' ἡ εἰρεσία τῶν τριήρων. ἤδη γὰρ ἀναφερόντων πάλιν τὰς κώπας ὁ πρῶτος ἀφικνεῖται ψόφος τῆς κωπηλασίας. i. e. 'Declarat autem triremium remigatio. Nam tum demum primus agitationis remorum sonitus ad aureis pervenit, cum jam remiges iterum remos sublatos inferunt.' Epicur. autem apud Laërt. sic hujus rei causam multis verbis explicat: Προτερεῖ δὲ ἀστραπὴ τῆς βροντῆς ἐν τοιᾷδέ τινι περιστάσει τῶν νεφῶν, διὰ τὸ ἅμα τῷ τὸ πνεῦμα ἐμπίπτειν, ἐξωθεῖσθαι τὸν ἀστραπῆς ἀποτελεστικὸν σχηματισμὸν, ὕστερον δὲ τὸ πνεῦμα ἀνειλούμενον τὸν βόμβον ἀποτελεῖν τοῦτον· καὶ κατ' ἔμπτωσιν δὲ ἀμφοτέρων, ἅμα τῷ τάχει συντονωτέρῳ κεχρῆσθαι πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀστραπήν. ὑστερεῖν δὲ τὴν βροντὴν, καθάπερ ἐπ' ἐνίων ἐξ ἀποστήματος θεωρουμένων, καὶ πληγάς τινας ποιουμένων. i. e. 'Anteit autem fulgur tonitru tali casu nubeis circumsistente, quia eodem tempore, quo flatus in nubem incidit, extrudatur ea quæ fulgur creat figuratio, posterius vero flatus expressus hunc sonitum edat, et utroque simul incidente, fulgur celeritate ad nos contentiore utatur: tonitru autem tardius sit, quemadmodum evenit in quibusdam quæ ex intervallo cernuntur, et ictus quosdam gignunt.' Plinius eandem brevius 2. 54. 'Quoniam lux,' inquit, 'sonitu est velocior.' *Lamb.*

167 *Arboris auctum*] Arboris augmen: arborem. Sic 2. 481. 'Esse infinito debebant corporis auctu.' et 5. 1170. 'mirando corporis auctu.' *Lamb*

168 *Per aureis*] Alibi legitur *per auras*. Lamb. *Per auris.* Quidam vulg. *auras*, male. Ita sup. 'tergere auris.' *Gifan.*

169 *Fulgorem*] Fulgur. Nam (ut alibi diximus) alterum pro altero sumit Lucretius. *Lamb.*

170 *Pariter qui mittitur*] 'Pariter igni,' i. e. in eodem tempore, atque ignis. sic loquitur Hor. Epist. 1. 10. 5. 'Annuimus pariter vetulis notisque columbis.' *Lamb.* *Pariter igni*, ut: 'naturæ convenienter;' 'eadem turpi,' &c. *Preig.*

172 *Hoc etiam pacto*] Aliam causam affert fulguris. *Lamb.* Quod si tonitru fiat vento nubes perrumpente, fulgur quoque fit ab eodem vento pernici motu, dum inter nubes rotatur, accenso. vss. 14. Hos versus Gassendus, et qui illum sequuntur, perperam interpretati sunt. *Creech.*

Volucri loca lumine tingunt] Nubes 'tingunt loca lumine:' i. e. illustrant, et quasi colorant. sic 5. 572. 'Perveniunt nostros ad sensus, et loca tingunt.' Al. *et loca fulgent.* Lamb.

175 *Fecit, ut ante, cavam, docui*] Ordo est: fecit spissescere cavam nubem, ut ante docui. Sermo est implicatus, ut sup. 1. 755. 'Quorum utrumque quid a vero, jam, distet, habebas.' Hoc autem docuit eodem lib. paullo ante, vs. 124. 'Cum subito validi venti conlecta procella Nubibus intorsit sese,' &c. *Lamb.*

177 *Plumbea vero Glans etiam*] Sic inf. 305. 'Non alia longe ratione, ac plumbea sæpe,' &c. *Lamb.* Longum esset, si poëtarum et historicorum veterum testimoniis uti vellem ut id probarem. Sed inter fabulosa antiquitatis referendum id putem; neque magis verum esse, quam quod de sagitta Acestæ in 5. scripsit Virgilius, quæ exarsit et in ventos abiit. *Faber* et *Creech.*

178 *Volvenda*] Volubilis, vel dum volvitur, ut sup. 5, 1275. 'Et volvenda ætas commutat tempora rerum.' *Lamb.*

181 *Nictantia*] 'Nictare' (inquit Festus) 'est oculorum et aliorum membrorum nisu sæpe aliquid conari.' Vid. cetera apud eundem, et Paullum. Sed hic 'nictantia' translate positum videtur pro micantia, seu vibrantia. *Lamb.*

182 *Adlicit aureis*] Lacessit et pro-

vocat audiendi sensum. Sed quid si dicam legendum *adtigit aureis:* ut intelligamus, 'adtigit' esse præsentis temporis a verbo tago, is, it, quo utebantur veteres pro tango? sic sup. 3. 936. 'Nec desiderium nostri nos adtigit hilum.' Verumtamen nihil mutare ausim. *Lamb.* Al. *attigit.* sed eadem significatio est. *Fab.* Alii. *adficit*, et Palmerius *adligit.* Pro *nictantia* in præcedenti versu quidam, *minitantia.* Creech. Vide Palmer. Spicileg. pag. 754. tom. 4. Fac. Crit. *Preig.*

183 *Oculos ad lumina nostros*] In aliis, *oculorum ad lumina nostra;* male, uti puto. *Gifan.* Ordo est: quam lumina, quæ ad oculos nostros perveniunt. sic autem legi debet, ut ego excudendum curavi, non, ut vulgo legitur, *oculorum ad lumina nostra.* Hanc etiam lectionem approbavit et secutus est Zoilus, ut a se repertam, aut excogitatam. *Lamb.* De veritate hujus lectionis *oculos ad*, nulla superesse dubitatio potest; sic solet Lucretius, ut sæpius a doctis interpretibus monitum. Ut: 'hunc propter,' 'variis de,' &c. *Preig.*

184 *Et simul alte exstructis*] I. e. et simul exaggeratis, et coacervatis. sic loquitur inf. 245. 'Fulmina gignier e crassis, alteque putandum est Nubibus exstructis.' *Lamb.*

185 *Impete miro*] I. e. mira celeritate, seu miro impetu. sic 4. 901. de navi loquens, 'Et manus una regit, quantovis impete euntem.' et 5. 506. de æthere: 'Ipse suos igneis certo fert impete labens.' et infra de fluminibus: 'Nunc ea quo pacto gignantur, et impete tanto Fiant,' &c. *Lamb.* Id quidem ferri potest: at melius *agmine.* Creech.

186 *Nec tibi sit fraudi, &c.*] Nec te decipiat: vel, et vide ne te inducat, quod ex locis infernis magis cernimus, quam late pateant nubila, quam quanta sint altitudine, et quam in altum et sursum versus exaggerata. 'inferne,' i. e. ex terra, ex loco infimo, seu inferno. Neque vero est, quod quemquam moveat ultima syllaba correpta: est enim brevis. et ita de 'superne' sentiendum: ut 4. 441. 'et recta superne guberna.' Veruntamen non dissimulabo, in quibusdam lib. legi *inferna:* quam lectionem si probabimus, paullo aliter hunc locum explicabimus. *Lambin.* *Inferne.* In quibusdam libris, *inferna.* Gifan. In errorem inducat. *Faber.* Vss. 17. Scrupulus propter nubes visas, non, ut latas, ita profundas, ideoque non istis fornacibus, et speluncis, quas fingit, extructas. Hunc eximit. Et quædam subjungit de vento inter nubes fremente, et tandem cum fulgure erumpente. *Creech.*

187 *Quam sursum, &c.*] Ordo est: quam quid exstent sursum exstructa, i. e. quam quantum extent sursum versus spissa et densa. Quod si quis malet legi *inferna*, totum hunc locum sic declarabo: Et ne te decipiat, quod nos magis videmus, quam sint lata inferna, i. e. infernæ nubium partes, quam sursum exstructa, i. e. eæ partes, quæ sunt sursum versus, exstructæ; quid exstent, i. e. quantum emineant. *Lamb.*

188 *Contemplator enim*] Sic sup. 2. 113. 'Contemplator enim, cum solis lumina cumque,' &c. *Lamb.*

191 *Atque urgere superna*] Ita vet. libri. *Gifan.*

192 *Sepultis undique ventis*] Sedatis et stratis ventis. Tralatio est. sic Græci dicunt κοιμίζειν ἀνέμους, i. e. sopire. *Lamb.* Ut alii, *sopitis*, ab eadem metaphora. *Faber.* Virg. 2. 265. 'Invadunt urbem somno vinoque sepultam.' *Turneb. Adv.* 30. 19.

194 *Speluncasque velut saxis pendentibus structas*] M. Tull. lib. 1. Tusc. Quæst. ex nescio quo poëta: 'Per speluncas saxis structas asperis, pendentibus, Maximis.' *Lamb.* In speluncis enim saxa videntur pendere. 'Pendentia tecta' Virg. et passim

poëtæ. *Creech.*

195 *Tempestate coorta*] Sic loquitur et Cæsar lib. 7. de B. G. 'Quod magna subito erat coorta tempestas.' Idem Lucret. 1. 762. 'Aut ita diffugient, ut, tempestate coorta,' &c. idem inf. 457. 'Usque adeo, donec tempestas sæva coorta est.' Virg. 10. 405. 'Ac velut optata ventis æstate coortis,' &c. *Lamb.*

196 *Magno indignantur murmure clausi*] Sic Virg. Æn. 1. 59. 'Illi indignantes magno cum murmure, montis Circum claustra fremunt.' *Lamb.*

200 *Convolvunt*] Corradunt, colligunt. *Lamb.*

E Nubibus] Leg. *In Nubibus*, id enim tota postulat sententia. *Creech.*

202 *Fulserunt*] Fulgorem conceptum ediderunt. *Lamb.*

203 *Hac etiam*] Alia causa fulguris, quia nubes multa in se ignis semina contineant. *Lamb.* Non tantum ignis in nubibus circum rotatus accendi potest, sed ipsæ nubes multa ignis corpuscula sive a sole, ut docuit Empedocles, sive aliunde accepta continent. Id enim splendidus et flammeus color quarundam nubium demonstrat; ista autem corpuscula a vento, compellente et comprimente nubes, expressa fulgur efficiunt. vss. 11. *Creech.*

204 *Liquidi*] Lucidi, vel puri, vel effusi et abundantis. Macrob. Saturn. 6. 5. *Lamb.* Maro item Ecl. 6. 3. 'Et liquidi simul ignis.' Ubi Servius per 'puri et ætherii' explicat, locumque præter hunc Lucretii etiam Ciceronis, qui dixerit 'ignitum liquorem,' adducit. Alias enim siccæ rei aridæque haud convenit 'liquidi' epitheton. Lactantium hoc quoque, ut plura, imitatum docuit Turneb. Adv. 10. 8. cujus antiqui scriptoris hæc sunt verba 6. 11. 'Aliud ille a nobis exigit lumen, et quidem non fumidum, sed, ut ait poëta, liquidum atque clarum, mentis scilicet.' *Hav.*

207 *Plerumque colos*] Utraque sunt usitata, 'color,' 'honor,' 'timor,' 'labor,' 'vapor,' 'odor:' et 'colos,' 'honos,' 'timos,' 'labos,' 'vapos.' Nonius in voce 'vapos,' et 'odos.' *Lamb.*

208 *Quippe etenim solis de lumine*] Hanc sententiam tangit et refellit Aristot. lib. 2. *μετεωρ.* Καίτοι τινὲς λέγουσιν, ὡς ἐν τοῖς νέφεσιν ἐγγίνεται πῦρ. τοῦτο δ' Ἐμπεδοκλῆς μέν φησιν εἶναι τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον ἐκ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων· Ἀναξαγόρας δὲ ἐκ τοῦ ἄνωθεν αἰθέρος, ὃ δὴ ἐκεῖνος καλεῖ πῦρ, κατενεχθὲν ἄνωθεν κάτω. i. e. 'Atqui aiunt nonnulli, in nubibus ignem innasci: hunc autem ignem Empedocles quidem dicit esse eum, qui comprehenditur et concipitur ex radiis solis: Anaxagoras autem ex supremo æthere (quem ille ignem appellat) superne deorsum delatum,' &c. *Lamb.*

210 *Hasce igitur*] Sic habent libri fere omnes manuscr. et nonnulli vulgati: alii, *Has igitur.* Lamb.

Agens] Impellens, incitans. *Lamb.*

211 *Expressa*] Ἐκτεθλιμμένα. *Lamb.*

212 *Quæ faciunt flammæ fulgere*] Quæ faciunt, ut flamma exsistat, et fulgor oriatur. sic loquitur et alibi: ut sup. lib. prox. 760. 'Quæ faciunt igneis interstingui, atque perire?' et eod. lib. sup. 661. 'Quæ faciunt solis nova semper lumina gigni.' et eod. lib. 702. 'Qui faciunt solem certa de surgere parte.' et hoc lib. 6. 175. 'Fecit, ut ante, cavam, docui, spissescere nubem.' et 3. 101. 'Harmoniam Graii, quam dicunt, quod faciat nos Vivere cum sensu,' &c. ad quem locum plura exempla congesta sunt. *Lamb.*

213 *Fulgit item*] Alia causa fulguris, non cujuslibet, sed ejus quod fit sine terrore. Hunc versum profert Nonius in verbo 'fulget.' *Lamb.* Modo dixit semina ignis, quæ in nubibus continentur, vi et impetu venti exprimi; jam vss. 5. licet non exprimantur, tamen diductis et distractis

nubium partibus decidant necesse est, atque inde lene illud et mite fulgur, quod lumine oculos perstringit, nullo autem tonitru percellit aures. *Creech.*

214 *Diducit*] Distrahit, divellit. *Lamb.*

215 *Ingratiis*] Adverbium, quod valet invite, et velint, nolint: vel ablativi casus, sine recto, compositi ex gratiis, et particul. negat. in. ut sup. 3. 1083. 'ingratiis hæret et angit.' est autem utrobique trisyllabum. apud Terent. autem Heaut. 3. 1. 37. quattuor syllabarum, 'Proterruisti hinc: ea coacta ingratiis,' &c. *Lamb.* Velit nolit, nam diductis nubibus necesse est inclusas ignis scintillas erumpere. *Creech.*

218 *Quod superest, quali*] Nunc de fulminis natura, ejusque mobilitate. Et ait, declarari fulmen natura esse ignea ex eo, quod loca fulmine tacta odorem sulfuris mittant, et quod atra sint, quasi calore inusta. hunc locum autem in integrum restitui, partim offensus scriptura vulgata, quæ est, *Quod superest quod sic:* partim ab uno codice manuscr. admonitus, in quo scriptum reperi, *Quod superest, quasi:* ex quo feci, *Quod superest, quali, &c.* quæ lectio sine dubio recta et vera est. Etiam hanc emendationem Zoilus tacitus amplexus est, nulla varietatis mentione facta. *Lamb.* Cum fulmen urat res tactas, cum domos incendat, &c. neminem videas qui ejus naturam igneam esse diffiteatur. Quod autem parietes penetrat, quod aurum, æs, reliqua metalla liquefacit, quod vase integro exhaurit liquorem, vel facit ut effluat, id quidem pernici motui, et subtilitati illius ignis attribuendum. *Creech.*

220 *Notæque graveis halantes*] Ordo: Notæque halantes, i. e. exhalantes, auras graveis, et tætras, et sulfureas. vitiose autem habent quidam vulg. libri *halanteis.* Lamb. *Halantes.* Quidam libri, *halantis;* referatur ad auras. *Gif.*

222 *Per se*] Melius quam *sæpe.* Creech.

226 *Quoi nil omnino obsistere possit*] Sic infra vs. 330. 'Non facile est tali naturæ obsistere quidquam. *Lamb.*

227 *Transit enim valide*] Cod. Memm. habet, *Transit enim validum fulmen.* Lamb.

228 *Clamor uti, ac Voces*] Sic habent tres lib. manuscr. Vatic. Tettian. Memm. et ita legi debet: tantum apponendum est comma post nomen 'voces,' ut verbum 'transit' cohæreat cum voce 'fulmen,' et sit ἐπαναφορὰ, hoc modo: fulmen transit per sæpta domorum, transit per saxa, per æra, quemadmodum clamor, et voces. ad hunc locum pertinent illa 1. 355. 'Inter sæpta meant voces, et clausa domorum Transvolitant.' ibidem, 490. 'Transit enim fulmen cæli per sæpta domorum Clamor uti ac voces.' Sed quæri potest, quamobrem tanta vis insit in fulmine, tantaque mobilitas. Primum ventus est: ventus autem mobilis est. Deinde ventus est incensus: ignea autem omnia mobilia sunt. deinde e nubibus magno impetu exprimitur: at quæ exprimuntur, qua erumpunt, celerrime et validissime evolant, ut quæ e tormentis missa ferri videmus: quod et Lucret. posterius testatur, ibi: 'Inde, ubi non potuit nubes capere impetis auctum, Exprimitur vis atque ideo volat impete miro, Ut, validis quæ de tormentis missa feruntur.' motus autem calorem auget. Ita fit, ut ignis fulmineus sit et subtilissimus, et celerrimus, et validissimus: saxa discutiat, aut penetret: æs, et aurum, et similia liquefaciat; solo denique contactu, atque adeo afflatu, animanteis interimat, et similia auditu mira faciat. *Lamb.* In aliis, *Clamor uti vocis.* sup. 1. 491. *Gifan.* Alii, *Clamor uti vocis.* Sed totus hic

versus abesse potest. *Creech.*

229 *Et liquidum puncto*] Et clypei æs, aut ferrum liquefacit: 'lignum nullo damno afficit' (inquit Aristot. l. 3. μετεώρ.) 'propterea quod natura ligni rara et mollis est, hæc metalla autem dura et solida sunt: fulmen autem per lignum et similia permanat ac permeat prius quam in ea vim suam expromat: dura vero, et obstantia, et remorantia vel discutit ac disturbat, vel consumit ac liquefacit.' Plin. 2. 51. 'Aurum, et æs, et argentum liquatur, intus sacculis ipsis nullo modo ambustis.' Quidam libri habent, *Et liquidum parvo facit æs, &c.* Lamb. Egregie et poëtice Claudianus, ubi de Marci Aurelii expeditione, et pluvia illa celebrata agit 6. Cons. Honorii vs. 344. 'Hic tabescente solutus Subsidit galea, liquefactaque fulgure cuspis Canduit, et subitis fluxere vaporibus enses.' *Hav.*

Tempore] Ita quidem libri; alii, *temporis.* In quibusdam vet. *parvo facit.* Gifan.

230 *Curat item*] Tralatio est. Sic sup. 3. 127. 'calidique vaporis Semina curare, in membris ut vita moretur.' *Lamb.*

Ut vasis integris] Sic et Plin. lib. eod. 'Tertium fulminis genus est, quod clarum vocant, mirificæ maxime naturæ, quo dolia exhauriuntur, intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto.' *Lamb.*

231 *Diffugiant*] Tralatio illustris, et tamen usitata, pro eo quod est diffluant et dilabantur. idem 1. 1096. ad flammas transtulit: 'Ne volucrum ritu flammarum mœnia mundi Diffugiant subito,' &c. in eod. lib. 762. ad fulmina, ad imbreis, et ad ventos: 'Aut ita diffugient, ut tempestate coorta, Fulmina diffugere, atque imbreis ventosque videmus.' sic Plautus Aulul. 1. 2. 16. 'Tum aquam aufugisse dicito, si quis petet.' *Lamb.*

232 *Lateramina vasi*] Ita vet. libri; rectissime, et Martianus, lib. 3. Vulg. *latera omnia vasis.* Gifan. Cum animadverterem, libros omneis manuscr. habere *lateramina:* vulg. autem *latera omnia:* diu multumque dubitavi, utram lectionem probarem. ad extremum, lectionem veterem sequi malui, idque tutius esse judicavi. Accessit, quo facilius hanc scripturam probarem, quod vasa vinaria, cum sint fere rotunda, latera non habent: *lateramina* autem, i. e. lateres, habent, cum sint fictilia, et ex terra constent. *Vasi* autem, quod in superioribus duabus editionibus prætermiseram, quia nullo in codice repereram, in hac editione tandem reposui, Capellæ auctoritatem secutus: quem homo contumeliosus, et de me male meritus, testem produxit. Nam libri omnes et vulg. et manuscr. habent *vasis.* 'Vas' autem et 'vasum' dixisse veteres, testatur et Carisius: nullo quidem scriptore teste producto: sed licet hoc auctoris locupletis, Fabii Pictoris, testimonio confirmare. Sic igitur ille apud Nonium in voce 'polubrum:' 'Aquam manibus, pedibusque dato: polubrum sinistra manu teneto: dextra vasum cum aqua:' et Plauti in Trucul. 1. 1. 33. 'Aut emta ancilla, aut aliquod vasum argenteum,' &c. et Catonis apud Gell. 13. 22. 'Neque mihi ædificatio, neque vasum, neque vestimentum ullum est in manu pretiosum: neque pretiosus servus, neque ancilla.' *Lamb.* Dolia enim lateritii operis erant. *Faber.* Dolia enim vinaria lateritii operis erant, Horatio 'Testæ:' et ex latere 'Lateramen,' ut ex ferro 'Ferramen,' ex ære 'Æramen,' &c. *Creech.*

233 *Ut insinuatur*] I. e. ubi, vel cum insinuatur. *Lamb.*

235 *Ætatem*] Longissimum tempus, diutissime. sic Plaut. Amphitr. 4. 2. 3. 'eo modo, ut profecto vivas ætatem miser.' idem Curcul. 4. 3.

22. 'sed vives per me ætatem quidem.' Idem Pseud. 1. 5. 100. 'Do Jovem testem tibi, te ætatem impune habiturum.' Idem Pœnul. 3. 3. 23. 'Bono si quid malefacias, ætatem expetit.' Sic et Ter. Eun. 4. 5. 7. 'an abiit a milite? C. jamdudum ætatem.' Idem Heaut. 4. 3. 38. 'Quid? (malum) me ætatem censes velle id adsimularier? Unus est dies, dum argentum eripio: pax, nihil amplius.' ubi tamen vulgo legitur, *Quid? malum, me tandem.* idem Hecyr. 5. 1. 21. 'Nam neque ille hoc animo erit ætatem: neque pol tu eadem istac ætatem.' *Lamb.* Ter. Eun. 4. 5. 'Jamdudum: ætatem lites sunt inter eos factæ Maxumæ.' 'Jamdudum ætatem' pro longinquo tempore: Lucilius, 'Ut multos menseesque, diesque; non tamen ætatem:' Donatus. *Creech.*

236 *Usque adeo pollens*] Sic restitui a quinque libris manuscriptis admonitus, in quorum tribus scriptum est *tollens*, in duobus *tellens*. nisi quis dicat, legi posse *cellens*, pro excellens: ut sit simplex pro composito. quod minus probo. Vulgata lectio autem, *candens*, subdititia et adulterina est. *Lamb.* *Usque adeo tollens.* Ita vet. libri. Quidam: *tellens*, ut sup. *protollere*, quidam: *protellere.* Lambinus facit: *pollens.* Vulg. *candens.* Gifan. Recte Lambinus, *pollens*, et valeat Gifanii *tollens* et aliorum *candens*, vel *cellens*, viz. excellens. *Creech.*

237 *Et dominantior*] Et potentior, ἐγκρατεστέρα, κρείττων, κυριωτέρα. *Lamb.*

Hæc] Vis fulminis. *Lamb.*

238 *Nunc ea quo pacto gignantur*] Cum ortum fulminis exquiras, observandum est nunquam sine nubibus densis fulminare; nisi enim spissæ essent nubes, atque alte exstructæ, non illa grandinis et imbris copia fulmen sequeretur: in istis igitur nubibus concipias ventum pernici motu circumrotatum isto motu calescentem, et multa ignis semina e nubibus istis exprimentem: tandem vel motu suo vel ab igneis istis particulis accensum ingenti cum fragore, et immani impetu erumpere: ista autem eruptione ita concutit et distrahit nubium partes, ut totæ in grandinem abeant, vel in imbrem dissolvantur. Hæc vss. 55. *Creech.*

240 *Avellere tigna*] Sic reposui, secutus scripturæ veteris non obscura vestigia. Nam libri vulg. habent *ligna.* Etiam hanc emendationem dissimulanter arripuit Zoilus. *Lamb.* Ita vet. quidam libri, ut et sup. 2. 196. In vulg. *ligna.* Gifan.

241 *Monumenta*] Ut statuas, sepulcra, tropæa, porticus, theatra, templa, arcus triumphaleis, et simil. *Lamb.*

Demoliri] Quidam libri scripti habent *commoliri.* Ego scripturam vulgatam retineo: neque tamen antiquam damno. *Lamb.* Vet. libri fere *commoliri.* Marullus: *demoliri*, ut et vulg. *Gif.* Alii, *commoliri.* Faber. et Creech.

244 *Neque te in promissis plura morabor*] Sic sup. 5. 92. 'Quod superest, ne te in promissis plura moremur,' &c. ubi admonuimus, a quibusdam viris doctis legi *ne te promissis*, &c. sine præpositione *in.* Lamb. *Neque te in promissis.* Ita ex vet. libris posui, ut et sup. 5. 92. *Gifan.*

Plura] Amplius. *Lamb.*

245 *Alteque putandum Nubibus exstructis*] Sic legendum, non, ut in quibusdam lib. *extractis*, neque, ut in nonnullis, *extrusis.* *alte exstructis* autem, i. e. alte exaggeratis, et densis. sic Marcus Tullius dixit lib. 2. de leg. 'sepulcrum altius exstruere.' idem 5. Tusc. translate, 'Mensæ conquisitissimis epulis exstruebantur.' et Hor. Sat. 2. 6. 105. 'Quæ procul exstructis inerant hesterna canistris,' hic quoque sui similis fuit Zoilus. *Lamb.* *Alteque putandum est Nubibus exstructis.* Ita sup. Alii: *extractis*,

extrusis; male. *Gifan.*

246 *Nam cælo nulla sereno*] Nam eadem est venti, terræ motus, tonitrus, et fulminis materia, et (ut ita dicam) essentia, nempe sicca exhalatio, ut scribit Aristoteles libro secundo meteor. in extr. ex hac enim super terram quidem fit ventus: in terra autem, seu sub terra, terræ motus: in nubibus vero vel imber, vel tonitrus, vel procella, vel fulmen. *Lamb.*

250 *Undique, uti tenebras omneis*] Quattuor versus qui deinceps sequuntur, sup. positi sunt lib 4. non longe a principio. *Lamb.*

256 *Demissum flumen*] Sic legendum, non *demissum fulmen*; nigrum enim nimbum expressit similitudine fluminis picei e cælo demissi. Hic quoque Zoilus fuit malignus, et βάσκανος, et κυνόμυια. *Lamb.* Vulg. *fulmen*, male. Hac in re sæpissime variatum. *Gifan.*

255 *Præterea persæpe niger quoque per mare nimbus, Ut picis e cælo demissum flumen, in undas Sic cadit et fertur tenebris procul, &c.*] Fateor, neque me illius pudet, non intelligo quid hoc sit negotii, *Nimbus fertur tenebris procul*; sed hoc me beat, lector, quod nec tu fortasse, imo, certa res est, non intelligis. Quid autem, donec plus ingenii et tu et ego habeamus, vel certe meliorem magistrum nacti fuerimus, quid, si legeretur, *et fertur terris procul?* Non ita, ut opinor, male; cum scilicet antea occurrerit, 'persæpe niger quoque per mare nimbus.' Nautæ vero quanto 'a terris' absunt longius, tanto et iis a tempestate gravius periculum est, quippe qui in tutum se vix satis tempori recipere possint. *Faber.* Ego autem videor intellexisse, nempe fertur valde tenebrosus per mare, procul ab iis qui in terra collocati horrescunt. *Creech.* Isaacus Vossius, et annotator noster, ex ejusdem seu Ms. seu conjectura: *Et fertus tenebris.* Ita scripsisse Lucretium omnino crediderim, ut sit simplex pro composito, 'fertus' pro refertus, ut 'pletus' pro repletus, et similia apud Nostrum. Sic ignibus et 'ventis repletum' hunc nimbum dicit, versu ab hinc tertio: et pariter in præcedentibus: 'tenebris magnas cœli cavernas compleri.' Constructioni tamen obstat particula, *et*, ante verbum, quod sequitur. Vide igitur, num scripserit Lucretius: *Et fertus tenebris, procul attrahit atram Fulminibus gravidam tempestatem, &c.* 'Attrahit,' dum fluminis ritu, ex densa lateque suspensa nube descendit. Simile quid nautis nostris vocitatur *een slorp*, sive *een slurp*, q. d. voraginem, gurgitem, &c. *Preig.* et *Hav.*

260 *Horrescant*] Homines. *Lamb.*

Ac tecta requirant] Immo etiam specus subeant. Quod de Tiberio traditum est. *Lamb.*

263 *Inædificata*] Exaggerata, et exstructa. Tralatio est. proprie usurpavit Cæsar lib. 1. de B. C. 'Portas obstruit, vicos plateasque inædificat, fossas transversas in viis perducit.' et Marcus Tullius orat. de harusp. resp. 'In domo tua est inædificatum sacellum.' Quanquam hoc proximum exemplum aliquantum a superiore discrepat. *Lamb.* Mox, ut et antea, 'extructis alte nubibus.' *Fab.*

265 *Nec tanto possent venientis opprimere imbri*] Ita vet. libri. In vulg. pro *venientis*: *hæc terras.* Marullus: *tantos imbres.* Quidam: *viventes.* Gif. Secutus olim fueram codices vulg. qui sic habent, *Nec tanto possent hæc terras opprimere imbri.* Et tamen antiquam scripturam lectori indicaram: quæ talis est, *Nec tanto possent venientes opprimere imbri*: unde quosdam suspicari scripseram, legendum *viventeis*, i. e. homines, seu animanteis. vulgatam autem illam sic declarabam: et hæc, videlicet fulmina, non possent, &c. Ne illud quidem omiseram, quibusdam videri legendum, et

sup. *Obrueret terras, &c.* ut subintelligatur vox tempestas: et hic, *Nec tanto posset terras hac oppr. imbri, &c.* et versu seq. *Flumina abund. ut faceret.* Nunc vero antiquam sic leviter immuto, *Nec tanti possent venientes opprimere imbres, Flumina, &c.* ad 'opprimere' autem subintelligo nos, seu animanteis. Licet etiam sic legere, non ita longe ab antiqua scriptura. *Nec tanto possent viventeis opprimere imbri,* ut subintelligamus nubila: et 'viventeis' sit accusandi casus, et significet animanteis. Superiorem lectionem adjuvat versus, qui est 1. 286. 'Nec validi possunt pontes venientis aquai Vim subitam tolerare,' &c. 'Viventes' autem pro hominibus et animantibus etiam Arnob. posuit lib. 1. 'A quo (Christo) jam dudum tanta et accepimus dona viventes, et exspectamus, dies cum venerit, ampliora?' Quamquam 'viventes' apud Arnobium proprie potius videtur positum, pro iis qui vivunt, ut sit, nos qui vivimus, vel interea dum vivimus. *Lamb.* Hæc viz. nubila, ut enim obruunt terram caligine, ita imbre opprimunt: nec video cur huic lectioni præferatur alia *Nec tanti possent venientes opprimere Imbres.* Creech.

266 *Camposque natare*] Hoc eod. lib. inf. 403. 'quid undas Arguit, et liquidam molem, camposque natanteis?' et lib. 5. 489. 'Augebat mare manando, camposque natanteis.' 'facerent abundare flumina' autem, usitatum loquendi genus Lucretio, et aliis bonis scriptoribus: de quo supra non longe, vs. 212. 'quæ faciunt flammæ fulgere colores:' et item 3. 102. 'quod faciat nos Vivere cum sensu,' &c. *Lamb.*

268 *His igitur Ventis*] I. e. talibus igitur ventis atque ignibus omnia aëris loca referta sunt: ideoque passim, id est per totam cæli regionem, et per omneis ætheris parteis, tonitrua et fulgura gignuntur et excitantur. Vocem *plena* junxit cum auferendi casu, cum M. Tullius soleat fere cum patrio conjungere. *Lamb.*

270 *Quippe etenim supera*] Paucis ante versibus; vs. 204. 'Hac etiam fit uti de causa mobilis ille Devolet in terram,' &c. *Lamb.*

273 *Hic ubi ventus eas idem*] Ordo: Ubi igitur hic idem ventus, qui eas in unum quemvis locum forte cogit, expressit, &c. *Lamb.*

274 *Vaporis*] Caloris, ut sæpe alibi, et fere semper. *Lamb.*

275 *Seque simul cum eo*] In præpositione 'cum,' *m* non eliditur: quod neque huic scriptori, neque aliis nonnullis est inusitatum, ut alias admonuimus. *Lamb.*

276 *Insinuatus ibi vortex*] I. e. tum ventorum globus ingressus, vel intromissus, circumagitur in aëre, et fulmen veluti quibusdam calidis fornacibus intus fabricatur, parat, excudit, et exacuit. *Lambin.* In cavis viz. et profundis nubium speluncis. *Creech.*

278 *Nam duplici ratione accenditur*] Nam duobus modis vortex ille venti, seu ventus ille conglobatus et convolutus, ignem concipit, i. e. fit fulmen. *Lamb.*

Ipse suapte Mobilitate] Libri vulg. habent, *ipse sua cum,* &c. quidam legunt *ipse suaque;* ego *ipse suapte* hac editione reposui: quamvis olim *ipse sua nam* ediderim? Quam lectionem alii avide sunt secuti. Sunt autem hi duo modi, quibus ventus ille convolutus et conglobatus, fit fulmen. Ipse (inquit) vortex et ex sua ipsius mobilitate, hoc est sua celeritate, sive suo celerrimo motu, calorem contrahit, et e contactu ignis. *Lamb.* Alii, *ipse suapte,* melius forsan; non enim placet vocis istius 'nam' repetitæ sonus. *Creech.* Videtur mihi scribendum esse *quom* (nam plurimi Mss. *cum* habent) i. e. quom et ipsa calescit, pro calefiat, sua mob. &c. *Hav.*

279 *E contagibus*] I. e. e contactu. 'contagibus,' a singulari contages: quo utitur sup. 3. 734. 'Et mala multa animus contagi fungitur ejus.' et 4. 337. 'Quæ contage sua palloribus omnia pingunt.' et inf. 1241. 'contagibus ibant.' *Lamb.*

281 *Incessit*] Invasit. *Lamb.*

Maturum tum quasi] Si non addidisset 'quasi,' tralatio esset: nunc autem est εἰκών. Tum (inquit) fulmen, quasi maturum, quippe ubi ventus percaluit vel suo motu, vel igne foris concepto, (fulmen enim nihil fere aliud est, quam ventus incensus, ut supra diximus,) tum (inquam) perscindit subito nubem, &c. *Lamb.*

284 *Displosa repente*] Supr. eod. lib. 130. 'Sæpe ita dat sonitum pariter diplosa repente.' *Lamb.*

Displosa repente Opprimere ut cœli videantur] I. e. ut cælum displosum, videatur jamjam casurum, et sua ruina mortaleis terrasque omneis oppressurum. *Lamb.*

286 *Pertentat*] Percipit, pervadit, permovet. sic Virg. Georg. 3. 250. 'Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum Corpora,' &c. Idem Æn. 7. 355. 'Ac, dum prima lues udo sublapsa veneno Pertentat sensus,' &c. Idem contra de gaudiis, Æn. 1. 506. 'Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus,' et 5. 828. 'Hic patris Anchisæ suspensam blanda vicissim Gaudia pertentant mentem.' *Lamb.*

289 *Quo de concussu, &c.*] I. e. ex qua concussione, seu commotione, &c. *Lamb.*

Uber] Multus, abundans. *Lamb.*

Quo de concussu sequitur gravis Imber et uber, Omnis uti videatur in Imbrem vertier Æther Atque ita præcipitans ad diluviem revocare] Monet interpres, horum versuum postremum a Prisciano in 5. grammatices productum fuisse: quod fortasse tanti non est, ut anxie quæratur: de primo quidem affirmare possum: de tertio autem, non ausim. Sed, ut ut sit, quomodocunque olim tertius ille lectus fuerit, mendum in eo esse arbitror; nec tu, aliorsum ibis si mecum otiose et placide seriem verborum ipsorum attenderis: 'Aër videtur in imbrem verti, et revocare ad diluviem.' Nihil sentis? poteras tamen. Quid enim? ille aër, quos, quas revocare videtur? Ecquid dubitas quin vox aliqua exciderit, quæ in quarto casu esset? Deinde ad quam diluviem? Ogygiamne, an Deucalioneam? Quamobrem a me non est ut impetretur, quin pro *Atque ita præcipitans ad diluviem revocare*, legi oporteat, *Atque ita Pyrrhæ nos ad diluviem revocare;* Hor. Od. 1. 2. 4. 'terruit urbem, Terruit gentes grave ne rediret Sæculum Pyrrhæ, nova monstra questæ.' *Faber*. Ingeniose quidem, at tota hæc Critica pendet e scrupulosa nimis vocis istius, 'revocare,' acceptatione; cui non favet ipse Lucretius: vid. 5. 256. 'Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur Imbribus.' *Creech.*

291 *Præcipitans*] Præceps cadens: hunc versum profert Priscian. lib. 5. *Lamb.*

292 *Discidio*] Sic habent lib. manuscr. 'discidium' autem a verbo discindo natum est: de quo sup. diximus. *Lamb.*

294 *Est etiam quom vis*] Est cum, est quando, more Græcorum dictum, ἔστιν ὅτε: quod valet 'aliquando,' et 'interdum:' hoc igitur dicit Lucretius: Interdum etiam vis venti extrinsecus 'incita,' i. e. incitata, &c. *Lamb.* Si ventus inclusus nubem perrumpere non valeat, a vento extrinsecus impingente adjuvari possit, quocunque autem modo dirumpatur nubes, maturum fulmen excidat necesse est. vss. 5. *Creech.*

295 *Maturo fulmine*] Sic sup. non longe, vs. 281. 'maturum tum quasi fulmen.' hoc tantum interest, quod illic est εἰκών, ut diximus; hic mera

translatio. *Lamb.*

296 *Perscidit*] Perfregit, sic paullo ante, vs. 179. 'quam cum perscidit,' &c. *Lamb.*

Igneus ille Vortex, quod patrio] Non temere additum est 'igneus,' nam si esset vertex sine igne e nube perscissa abruptus, non esset fulmen, sed τύφων, i. e. vibratus ἐκνεφίας, seu vibrata procella: cui rei testimonio est Plin. 2. 43. his verbis: 'Sin vero depresso sinu arctius rotati flatus nubem effregerint sine igne, i. e. sine fulmine, vorticem faciunt, qui typhon vocatur, i. e. vibratus ecnephias.' neque ab his admodum discrepant quæ leguntur apud Arist. meteor. 3. 1. *Lamb.*

297 *Quod patrio vocitamus*] Cod. Memmianus habet, *quod Latio vocitamus nomine fulmen.* Græci autem κεραυνὸν appellant. *Lamb.* Quidam codex: *Latio:* sed ex glossa. *Gifan.*

298 *Hoc fit idem*] Sic habent complures lib. manuscr. et aliquot vulg. in his Parisien. alii habent, *Hoc fit idem.* Lamb. In quibusdam: *idem.* Gifan.

299 *Fit quoque ut interdum, &c.*] Duos alios modos quibus fulmen paretur subjungit Lucretius, quorum prior vss. 9. continetur. Quippe ventus sine igne e nubibus erumpens longo cursu et pernici motu incalescere possit et accendi; neque illud incredibile, cum globulus v. g. plumbeus e tormento emissus liquefiat; hoc quidem non adeo verum est, sed multas res motu pernici accendi neminem videas qui diffiteatur. *Creech.*

300 *Ignescat*] Inflammetur, exardescat, ignem concipiat. *Lamb.*

301 *Corpora quædam Grandia*] Grandia, atque ita ab ignea natura aliena. ignis enim constat ex corpusculis parvulis et subtilibus, ut docuit lib. 2. *Lamb.*

303 *Conradens*] Colligens, sumens, conquirens, petens. sic inf. 443. 'Vortex conradens ex aëre semina nubis.' sup. 1. 402. translate posuit, 'fidem dictis conradere nostris.' *Lamb.*

305 *Non alia longe ratione, ac plumbea*] Sic sup. 177. 'plumbea vero Glans etiam longo cursu volvenda liquescit.' *Lamb.*

306 *Rigoris*] I. e. frigoris, ut sup. 5. 639. 'Brumaleis usque ad flexus, gelidumque rigorem.' et inf. 367. 'Prima caloris enim pars et postrema rigoris.' *Lamb.* Multa frigida corpora: inf. vs. 367. et 5. 639. 745. *Creech.*

308 *Fit quoque, ut ipsius, &c.*] Posterior vss. 14. ventus in rem aliquam impingat, ad ictum tam ex vento quam ex re perculsa semina ignis confluant, inde ventus accenditur, et fit fulmen: talem autem seminum ignis confluxum fieri posse demonstrat ferri et silicis conflictus: neque quis objiciat ventum esse frigidum; (illud autem minime concedendum cum motu tam pernici fertur;) ferri enim natura non minus frigida, at e ferro percusso ignes evolant. *Creech.*

Ipsius plagæ] Ipsius ictus. *Lamb.*

310 *Perculit*] Nonnulli volunt legi *perpulit:* alii *percutit,* in præsenti. *Lamb.*

311 *Elementa vaporis*] Principia caloris. *Lamb.*

312 *Et simul ex illa, &c.*] Et simul ex illa re, quæ res tum plagam accipit, seu quæ percutitur ac pulsatur. *Lamb.*

313 *Ut lapidem ferro cum cædimus*] Sup. eod. lib. 160. 'ceu lapidem si Percutiat lapis, aut ferrum.' *Lamb.*

Evolat] Emicat, exsilit. Tralatio est. *Lamb.*

314 *Nec quod frigida vis sit*] I. e. nec, quia ferrum frigidum est, ideo minus illa caloris semina ad plagam concurrunt. *Lamb.*

317 *Opportuna fuit si forte*] Si forte fuit apta ad ignem accipiendum. *Lamb.*

318 *Nec temere omnino, &c.*] I. e.

nec omnino sine magna causa, aut ratione, ventus frigidus esse potest, ex quo tempore, seu ex quo loco, tanta vi immissus est: ut non, si in cursu, i. e. interea dum fertur, non concipit ignem, neque accenditur, at saltem perveniat in loca inferiora, jam caloris particeps, et cum calore mistus. *Lamb.*

322 *Mobilitas*] Nunc mobilitatis quæ est in fulmine causas affert. *Lamb.* Pernicitas et vehementissimus ictus fulminis e supra positis facile explicari potest. Nam ventus nubibus inclusus fremit et fervet, omnia nubis latera pertentat, exitumque quærit, ideoque cum perruperit magno cum impetu evolet necesse est; vss. 7. Adde quod e minutis et lævibus seminibus constat, ideoque per inanes meatus aëris transit; vss. 5. His subjunge illius gravitatem, eamque ictu maxime adauctam vss. 5. Demum vss. 8. adde quod e longinquo cadit, ideoque plures celeritatis gradus momento quolibet acquirit, forsan etiam ab ipso aëre adjuvatur. Et quid mirum si corpus grave magna cum vi erumpens, et ab aliis corporibus protrusum, magna celeritate cadat, et graviter percellat omnia? *Creech.*

324 *Incita se vis*] Sic legendum potius, quàm *insita*, si lib. manuscr. fidem habemus. *Lamb.* Ita veteres libri. Vulg. quidam: *insita.* Gifan.

325 *Conamen sumit*] Conatum sumit. Sic loquitur et inf. 1039. 'Et partem in quamquam conamina sumsit.' *Lamb.* Metaph. ab iis, qui, collectis viribus et spiritu, se se ad cursuram parant. *Faber.*

326 *Capere*] Χωρεῖν, recipere, tanquam vas. *Lamb.*

Impetis auctum] I. e. impetus magnitudinem, seu incrementum. *Lamb.* Dicebant enim 'impetis' pro impetus; unde frequens hodieque apud poëtas recentiores 'impete.' *Faber.* *Impes* [non *impetis*] non solum usitatum poëtis, sed et Floro, ut recte observatum Salmasio, qui tamen non vidit alterum locum ubi de Gallis agit, ubi similiter reducendum: *impes* Notæ Mss. Vossii seu Beverl. ad marg. Annot. Fabri.

327 *Exprimitur*] Ἐκθλίβεται. *Lamb.*

Volat] Tralatio, ad significandum et illustrandum adhibita. *Lamb.*

328 *Ut validis quæ de Tormentis*] Alia illustratio, a simili. *Lamb.*

329 *Adde quod e parvis, &c.*] Sic sup. 2. 384. 'Dicere enim possis, cælestem fulminis ignem Subtilem magis e parvis constare figuris,' &c. *Lamb.*

330 *Nec facile 'st tali naturæ obsistere*] Sic paullo ante: 226. 'quoi nil omnino obsistere possit.' *Lamb.*

331 *Inter enim fugit*] I. e. nam fugit inter omneis res, in quas incidit, si modo sint raræ, et non solidæ. *Lamb.*

Per rara viarum] Sic habent omnes libri vulg. præter Florentinos: quibuscum (vulgatos illos dico) congruunt quatuor libri manuscripti. neque video, quamobrem quicquam immutare debuerit Marullus: qui reposuit *per operta viarum.* Nam significat (opinor) Lucretius; fulmen penetrare in corpora per raras vias, quæ scilicet insunt in corporibus non solidis, sed raris, quale est lignum. nam quæ sunt solida et dura, vel discutit et disturbat, ut saxa: vel liquefacit, ut aurum: vel comburit, ut ossa. *Lamb.*

332 *Non igitur multis offensibus*] I. e. non igitur offendit in multas res, quæ id remorari et retardare possint; vel quibus retardatum hæsitet. *Lamb.*

334 *Deinde, quod omnino, &c.*] Alia ratio mobilitatis fulminis: quæ sumitur ex eo, quod supra probavit 2. 184. omnia corpora deorsum ferri, nulla sursum: 'Nunc locus est (ut opinor) in his illud quoque rebus Confirmare tibi, nullam rem posse sua vi Corpoream sursum ferri, sursumque meare.' *Lamb.*

Pondera deosum] Sic vet. libri;

recte. Vulg. *deorsum*. Quidam vet. *deorum*. Sic et 3. 1029. *Gifan. in Ed. post. tantum*. *Deorsum*: Gifanii illud *deosum*, absque *r*, forsan respondet τῷ 'susum' pro sursum, quod agnoscunt Glossæ Lat. Gr. similiter 'prosa' oratio ex prorsa, &c. *Preig*.

338 *Discutiat plagis*] Disturbet, et diruat ictibus. *Lamb*.

Itinerque sequatur] Profert hunc locum Nonius in voce *itiner*: affertque testimonia aliorum antiquorum scriptorum, ut Turpil. in Thrasyl. 'Age, age: ingredere: atque utinam istuc perpetuum itiner sit tibi:' et Pacuvii Atalanta: 'Dolet, pigetque magis magisque me, conatum hoc nequicquam itiner.' *Lamb*.

339 *Denique quod longo*] Postrema ratio, quamquam subjicit ei et aliam, sed quasi dubitans. Denique (inquit) quia fulmen longo spatio, et longo tractu atque impetu fertur, idcirco credibile est, id mobilius fieri, et mobilitatem adipisci: quæ intenditur eundo. *Lamb*.

342 *Num facit*] Mobilitas. *Lamb*. Longus ille viz. impetus: nam fulminis semina, ut aliarum rerum corpuscula, vaga sunt, neque ad certum locum determinata, longo vero illo impetu diriguntur: hunc locum, ab aliis non satis explicatum, recte mihi videor interpretari. *Creech*.

Ut, quæ sint illius semina cumque] Tmesis: quæcumque illius sint semina: 'illius,' videlicet fulminis. *Lamb*.

343 *E regione*] Directo. Tollenda autem distinctionis nota est post vocem 'regione,' et locanda post particulam 'cumque.' *Lamb*.

344 *Omnia conjiciens in eum volventia cursum*] Horum verborum ordo difficilis est: ego hunc esse puto: conjiciens, ea (inquam) mobilitas, omnia semina 'volventia,' i. e. volubilia, ut sit absolutum, quemadmodum 5. 929. 'Multaque per cælum solis volventia lustra:' vel, se convolventia in eum cursum: vel sic, conjiciens omnia semina volventia cursum in eum locum. *Lamb*.

345 *Forsan et ex ipso*] Alia causa mobilitatis, nempe quia fulmen, dum fertur, quædam corpora ex aëre secum trahere potest, quæ augeant ejus mobilitatem. At quæ alia ex aëre corpora trahere potest, quam venti semina? Atqui Aristoteles Meteor. 3. 1. in extremo ait, semper ventum esse comitem fulminis, semperque ei præire. cujus rei hoc argumentum affert, quod ea quæ a fulmine jamjam tangenda sunt, prius quam percutiantur, moventur, utpote vento prius in ea irruente. *Lamb*.

346 *Intendunt*] Amplificant, augent. *Lamb*.

347 *Incolumeisque venit*] Nunc rationem exponit, quamobrem per quasdam res integras et incolumeis transeat: quasdam perfringat ac disturbet, aut liquefaciat ac dissolvat: vox 'incolumeis' accusandi casus est, numeri multitudinis, ut et hoc totum quod sequitur, 'multa integra:' significat enim, fulmen transire res multas integras. *Lamb*. Non omnia in quæ incidit diffringit fulmen; rara corpora integra manent et illæsa; nam per illorum meatus libere transit subtilis Ignis: solida, æs, aurum, &c. dissolvit, quia in solida corpora impingit, et eorum poros ingressus, dum exitum non invenit, disjungit ipsa corpuscula, metalla liquefacit, saxa redigit in pulverem. *Creech*.

348 *Foraminibus liquidis*] Quia (inquit) ignis per foramina rerum liquida, i. e. patentia et aperta, transvolat: quod simile est, ut si diceret, ignem per res foraminosas et raras transire, cujusmodi sunt lignum, corium, vestis, et simil. Atque hujus quidem scripturæ, quæ in omnibus fere libris reperitur, hæc sententia est: sed in quodam exemplo Basileæ impresso, anno 1531. sic legitur, *foraminibus liquidus quia transvolat Ignis*.

quæ lectio si cui probabitur, hæc erit ejus sententia: ignem 'liquidum,' i. e. purum et sincerum, transire 'per foramina rerum,' seu per res foraminosas, et minime solidas. Præterea non est celandus lector, omneis libros manuscr. habere, partim *quia transviat ignis*, partim *quia traviat ignis*. Unde mihi videbatur legendum *trameat*, quod et homini cuidam injustissimo, pessimeque de me insonte merito, venit in mentem. *Lamb.* Apertis, vel inanibus; sed *liquidus* forsan legas, viz. ignis subtilis. *Creech.* Vide ad hunc locum, et Lambini ad eum commentarium, Joh. Mellerum Palmerium, Tom. quarto Fac. Crit. pag. 614. *Preig.*

349 *Multaque perfringit, &c.*] I. e. multa etiam perfringit fulmen, nempe dura, et solida, et resistentia; qualia sunt saxa; cum in talia corpora inciderit, qua parte texta cohærescunt. *Lamb.*

350 *Corporibus rerum incid.*] In corpora rerum inciderint. *Lamb.*

Qua texta tenentur] I. e. qua parte res sunt densissimæ, solidissimæ, et maxime contextæ. *Lamb.*

351 *Dissolvit porro facile æs*] Ratio, quamobrem æs et aurum a fulmine facile dissolvantur et liquefiant. *Lamb.*

352 *Vis*] Æris, et auri. *Lamb.* Vis æris et auri, inquit interpres; sed fallitur; quod et ratio et versus sequentes probant; vis enim illa fulminis est, non auri: 'Quæ facile insinuantur, et insinuata repente Dissolvunt nodos omnes, et vincla relaxant.' Sed res plana est, neque monuissem, ni adolescentibus ab auctoritate docti hominis periculum esset. *Faber.*

355 *Nodos*] Copulas, compages, conjunctiones, συνδέσμους, composituras. *Lamb.*

356 *Auctumnoque magis*] Cur auctumno et vere crebriora sint tonitrua et fulmina. *Lamb.* Quæstionem solennem de crebrioribus fulminibus hac potius quam illa tempestate sic exponit: *Auctumnoque magis stellis ardentibus alta Concutitur cœli domus undique, totaque tellus:* error manifestissimus: sed quam ille manifestissimus est, tam certissima emendatio est, quæ olim Notis Phædri nostri inserta fuit: Ita igitur ibi scribebam: Faciet autem hoc mendum in Phædro animadversum et sublatum, faciet, inquam, ut insignem Lucretii locum in 6. quem vitiatum esse primi animadvertimus, purgare aggrediamur. Cui enim potius quam tanto poëtæ, quique omnium elegantiorum hominum studio ac cura dignissimus sit, operam navatam oporteat? Versus, queis de agitur, hi sunt, *Auctumnoque magis stellis fulgentibus alta Concutitur cœli domus undique, totaque tellus.* Sed, lector humanissime, hoc nisi molestum est, ex te quæsitum velim, quid hoc sit, 'domus cœli et tellus concutitur stellis fulgentibus?' Nugæ, meræ nugæ; nam præter sonum et granditatem sublimitatemque verborum, nil quidquam frugis est. Cum autem ibi a poëta doctissimo posita sit quæstio hæc, 'Cur auctumno et verno tempore frequentius tonare videamus:' quis neget legendum esse, *Auctumnoque magis telis fulgentibus alta Concutitur cœli domus undique, totaque tellus.* 'Tela' autem 'fulgentia,' fulmina sunt, Virg. Horat. Ov. atque adeo omnium poëtarum testimonio: neque me in proferendis γυργάθοις longarum ῥήσεων lascivire, et otio abuti juvat. Quin et Herodotus alicubi (certus dico) fulmen vocavit θεοῦ βέλος 'telum Dei.' Error autem adeo fœdus, *magis stellis*, ortus est, quemadmodum subindicavi modo, ex ὑφενώσεως seu conjunctione harum vocum, *magis-telis*, unde postea divisim scriptis, et geminato S, concinnarunt ineptam hanc et ridiculam lectionem, quæ porro omnes editiones invasit. *Faber.* Leg. *Stellis ful-*

gentibus apta: vel cum Fabro (quamvis ista lectio non sit adeo necessaria) *telis fulgentibus* i. e. Fulmine. Vss. 22. inquiritur cur autumno et vere frequentius quam hyeme et æstate (quod quidem de quibusdam Italiæ regionibus intelligendum) fulminet? Quia viz. cum fulmen sit igneæ naturæ, atque e densis nubibus erumpit, tum fulmina sunt maxime expectanda, quando calida est tempestas, et frigoris non omnino expers, nam ubi nullus calor, ibi frustra requiras ignem; nimius autem calor non patitur ut densentur nubes. At in vere et autumno calor cum frigore miscetur; inde nubes, venti, ignis, tumultus tandem in aëre, e quibus tonitru, fulgur, fulmen. *Creech.* Nihil muto. *stellis fulg.* dicitur hic, uti 'sedibus,' &c. 2. 600. *Hav.*

357 *Alta Concutitur cæli domus*] Sup. 2. 1100. 'Nubibus ut tenebras faciat, cælique serena Concutiat sonitu.' *Lamb.*

359 *Frigore enim desunt*] Forte: *defiunt.* Gifan.

363 *Nam fretus ipse anni*] Hunc versum profert Nonius, ut probet, utrumque esse usitatum Latinis, 'fretum i,' et 'fretus us,' mascul. gen. profert ille et hoc Varronis: 'Inter Italiam et Siciliam, qui est fretus inter Rhegium et Messanam.' testatur et Carisius, 'hic fretus, hujus fretus,' usurpatum esse ab antiquis: profertque aliquot exempla ex Porcio Licinio, Messala, et M. Tull. Idemque docet A. Gell. 13. 19. Errat igitur et Priscianus, qui lib. 1. 'fretu' positum esse a Lucretio pro *freto* scribit, quasi 'hic fretus, hujus fretus,' non sit in usu. Quod tamen idem fatetur lib. 5. et Marullus, qui, eum secutus, legit hoc loco, *Namque frit ipse anni.* per 'fretum anni' autem, eas anni parteis, quæ sunt inter frigus et calorem interjectæ, significat Lucretius, a similitudine maris angusti, inter duas terras, quod fretum proprie appellant Latini a fervendo: quia in talibus angustiis maxime mare effervescit, atque æstuat. Idem Lucret. sup. 1. 721. 'Angustoque fretu rapidum mare dividit undis.' *Lamb.* Ita vocat eas tempestates, quæ frigus et calorem interjacent; ut fretum dividens duas continentes. Dicebant autem 'fretus' et 'fretum.' jam sup. *Faber.* Seneca Nat. Quæst. 7. 28. 'Æquinoctium in calorem frigusque flectentis anni signum.' *Creech.*

364 *Quorum utrumque opus est*] Opus est, i. e. requiritur, seu usui est: ut 2. 814. 'Scire licet nil principiis opus esse colores:' et 4. 1263. 'Nec motus opus sunt nostris uxoribus hilum:' et item sæpe. *Lamb.*

367 *Prima caloris enim*] Prima caloris pars, a quo æstas incipit, et postrema 'rigoris,' i. e. frigoris, in quod hiems desinit, id ipsum tempus est vernum: legendum est autem, *Tempus id est vernum*, quemadmodum habent libri manuscripti, et aliquot vulgati emendatiores, non *Tempus adest vernum.* ut vulg. mendosi. *Lamb.* Prima pars veris adulti, seu (liceat mihi ita loqui) veris caput, calor est; finis autem, seu illa pars qua cum hieme committitur, frigus. *Faber.*

368 *Tempus id est vernum*] Quidam libri, *adest*, male. *Gifan.*

369 *Turbareque mistas*] Varro: 'quia cum mare turbat.' idem enim est quod turbari et misceri, antiquitate quadam sancta. *Turneb. Adv.* 30. 19.

370 *Et Calor extremus*] Æstatis. *Lamb.*

Primo cum frigore] Hiemis. *Lamb.*

373 *Confligunt*] Pugnant inter se hiems et æstas. Tralatio est. *Lamb.*

374 *Nec mirum est in eo si tempore*] Sic habent quattuor libri manuscr. et ita legendum est. vulgati autem inter se dissentiunt, omniumque lectio videtur mendosa: qui habent partim, *Nec mirum, si in eo jam tempore, &c.* partim, *Nec mirum, si in eo*

tum tempore, &c. partim, *Nec mirum, si in eo sic tempore, &c.* Harum tamen trium tolerabilissimæ sunt duæ priores. Postrema vero, quæ reperitur etiam in cod. Tettiano, *Nec mirum, si in eo sic*, a recta paullum detorta est. Nam *si* pro *est*, *sic* pro *si* subditum est. Sententia autem hæc est: Nec mirum est, si in veris et auctumni tempore plurima exsistunt tonitrua, plurimaque cadunt fulmina, plurimæ denique turbidæ tempestates in cælo cooriuntur: quoniam duæ qualitates tum sunt inter sese pares et æquales, calor et frigus. Hinc autem bellum anceps oritur. quod non fit æstate, aut bruma. tum enim quia calor aut frigus superat, dominatur, ac præpollet, nullus est bello locus: quod idcirco duellum dictum est, quod duæ partes æquales de victoria contendant. *Lamb.* *Nec mirum est, in eo si.* ita vet. libri, manu formaque descripti. *Gifan.*

376 *Ancipiti bello*] Vere et autumno calor et frigus contendunt; æstate calor, hyeme frigus dominatur. *Creech.*

378 *Hoc est igniferi*] Ἐπιφώνημα. h. e. (inquit) naturam fulminis pervestigare, atque adeo cernere, et qua potestate seu facultate quidque faciat, videre; non revolventem et replicantem Etruscorum et haruspicum carmina, i. e. libros Tageticos (qui omnem Etruscorum disciplinam continebant, a Tagete illo puero Etrusco ex agro Tarquiniensi, cum terra araretur, edito: de quo lege M. Tull. libro secundo de Divin.) non (inquam) Etruscorum libros consulentem, signa voluntatis Deorum obscuræ et incognitæ indagare: quod faciebant haruspices, diviso in aliquot parteis cœlo, ut sup. diximus, vs. 85. 'Ne trepides, cæli divisis partibus,' &c. *Lamb.* Sacrificulorum Augurumque generi insultat. Istud, inquit, est, scire quæ natura sit fulminis, &c. quod nunquam in libris vestris deliramentorum plenis reperietis: 'retro volventem,' i. e. a capite ad calcem, a calce ad caput volvendo, revolvendo aniles istos libros quos Tyrrheni seu Tusci condiderunt. *Faber.* Nihil dici potuit brevius, aut elegantius. *Creech.*

381 *Indicia occultæ*] Sic habent tres libri manuscr. et Veneti recentiores, et Lugdunenses, et Basilienses. duo manuscr. et Veneti antiq. et Parisiens. et Florent. *Judicia.* quam scripturam rejeci, ut mendosam et corruptam. Nam constat, veteres illos, auspicia, auguria, omina, ostenta denique, et talium rerum observationes instituisse, atque usurpasse, ut ex iis voluntatem Deorum, quam his indicari et significari putabant, cognoscerent. *Lamb.* Ita ex quibusdam vet. et vulg. malui. Alii, *Indicia.* Gifan.

382 *Unde volans*] Hi tres versus deinceps sequentes jam ante positi sunt, statim post eum versum quem modo protuli. *Lamb.*

386 *Quod si Jupiter*] Vult probare, fulmina a Diis non mitti, sed ex certis et naturalibus causis nasci. *Lamb.*

Alii fulgentia Divi] Plin. 2. 52. scribit, 'ex Thuscorum litteris novem Deos fulmina emittere,' quod et Arnobius confirmat lib. 3. adv. G. ex auctoritate Manilii, his verbis: 'Novensileis novem Deos ait esse Manilius, quibus solis Jupiter potestatem jaciendi sui permiserit fulminis.' *Lamb.* Novem enim Dii erant, quibus fulminis jaculandi jus a Jove concessum erat. *Faber.*

388 *Quo quoique est cumque voluntas*] Sic habent quatuor libri manuscr. et aliquot vulg. *Quo cuique est cumque voluptas*: alii, *Quo inducit quemque voluptas.* Lamb.

Quo ducit quemque] Ita, in vet. nostris, et in vulg. Quidam, *inducit.* Sup. 2. 257. In aliis vet. *quo cuique est cumque voluntas.* Et in quibusdam vulg. *voluptas.* Gifan.

389 *Scelus aversabile*] Sic habent

tres lib. manuscr. quibuscum congruunt Florent. alii *adversabile*, mendose, opinor. ‘ aversabile ’ autem ‘ scelus ’ interpretor, horrendum, fugiendum, et quod omnes aversari debent. Itaque totum hunc locum sic explico ac declaro: Cur Dii non faciunt ut quicunque a scelere nefario atque horrendo sibi non caverunt, i. e. sese non abstinuerunt, ii percussi ‘ halent fulguris flammas.’ i. e. flammis conflagrent, quo sint ceteris mortalibus documento atque exemplo? et potius homines innocentes et nullius turpitudinis sibi conscii, fulmine icti exanimantur? sic Aristoph. Νεφελ. vs. 398. Εἴπερ βάλλει τοὺς ἐπιόρκους, πῶς δῆτ' οὐχὶ Σίμων' ἐνέπρησεν, Οὐδὲ Κλεώνυμον, οὐδὲ Θεόδωρον; καίτοι σφόδρα γ' εἴσ' ἐπίορκοι· Ἀλλὰ τὸν αὑτοῦ νεὼν βάλλει, καὶ Σούνιον, ἄκρον Ἀθηνῶν, Καὶ τὰς δρῦς τὰς μεγάλας. Τί παθών; οὐ γὰρ δὴ δρῦς ἐπιορκεῖ. i. e. ‘ Si Jupiter fulmine perjuros petit, qui fit, ut Simonem non inflammarit, neque Cleonymum, neque Theodorum? Atque valde sunt perjuri: sed templum suum petit, et Sunium, Athenarum promuntorium, et quercus magnas. quamobrem? non enim quercus pejerat.’ *Lamb.* In aliis, *adversabile;* non tam recte. *Gifan.* Βδελυρὸν, φευκτὸν, tetrum, dirum. *Faber.*

390 *Flammas ut fulguris edant*] Ita ex veteribus libris scripsi. In aliis veteribus libris, et vulgatis, *halent.* In quibusdam Vulgatis, *ictu.* Gif.

Flammas ut fulguris halent] Sic legendum: et ita habent libri omnes et manuscripti, et vulgati, sic autem loquitur inf. 522. ‘ Terraque cum fumans humorem tota rehalat.’ Quare *edant*, quod Zoilus substituit, hinc procul arceatur ut profanum. *Lamb.*

391 *Documen mortalibus*] Esset acre mortalibus documentum, si improbi et impii darent pœnas. nunc autem, quia hoc non fit, Iarbas ille apud Virg. Æn. 4. 208. sic cum Jove expostulat: ‘ Adspicis hæc? an te, genitor, cum fulmina torques,’ Nequicquam horremus? cæcique in nubibus ignes Terrificant animos, et inania murmura miscent!’ &c. *Lamb.*

392 *Et potius nullæ sibi, &c.*] Hanc ex vet. librorum vestigiis scripturam puto verissimam. Vulg. *nulla turpi sibi conscius in re.* In vet. quibusdam; *nulla sibi conscius re.* Gif. Sic restitui hunc versum, conjectura quidem ductus, sed tamen a vetere scriptura admonitus, quæ talis est, *nulla sibi turpi conscius re.* Ex hac enim suspicatus sum præpositionem *in* esse inculcatam, et ita a Lucretio scriptum esse, ut excudendum curavi, præsertim veritate hanc lectionem flagitante. Sic enim Latini loquuntur ‘ nullius rei turpis sibi conscius,’ non ‘ conscius in re turpi,’ quo modo est in libris vulg. Sic enim habent, *Et potius nulla sibi turpi conscius in re*, plane inepte: ‘ nullæ ’ autem in patrio casu, antiquum, et antiquis usitatum, ut apud Ter. Heaut. 2. 3. 30. ‘ alteræ Dum narrat.’ Lege quæ annotata sunt supra ad illum locum 2. 778. ‘ unæque figuræ.’ Hanc quoque emendationem sibi arrogavit Zoilus. *Lamb.*

395 *Loca sola*] Loca deserta, solitudines. *Lamb.*

396 *Con brachia suefaciunt*] Sic propemodum edendum curavi in sec. editione, nempe hoc modo, *An tum brachia suefaciunt, &c.* sed volueram edi, *An con brachia suefaciunt, &c.* ut intelligamus, esse tmesin, pro consuefaciunt brachia, quo modo sup. 4. 67. quidam de me male meriti non male reposuerunt, ordine eodem, *Quo fuerint, et con formæ servare figuram*, Sic igitur nunc restituo hunc locum. nam *consuescunt*, quod vulgo legitur, pro *consuefaciunt*, mihi probari non potest. *Lamb.* Tmesis Lucretio et vet. poëtis familiaris, pro consuefaciunt. *Faber.* Vossius Pater tamen de Anal. 3. 4. ita ut ‘ adsuesco,’ ‘ insuesco,’ etiam ‘ consuesco ’ docuit

interdum actionem significare transeuntem, eoque transitivorum more construi; ut enim Virg. Æn. 6. 832. 'nec tanta animis adsuescite bella,' Horat. Sat. 1. 4. 105. 'Insuevit pater optimus hoc modo Ut facerem;' ita Columella dixit 6. 2. 'Ubi plaustro aut aratro juvencum consuescimus.' Ut ita forsan melius sit hic non nimis tmesin Lucretianam contra Mss. fidem urgere; et, ut hic *An tum*, ita mox vs. 401. 'in eas tum' dixit. *Hav.*

398 *Cur Ipse*] Cur pater Jupiter. *Lamb.*

Neque parcit in hosteis] Et cur non parcit suo telo 'in hosteis,' i. e. ad hosteis suos perdendos? *Lamb.* Neque parcit telis, neque iis minus frequenter utitur, ut, ubi occasio fuerit, hostes suos male perdat. *Faber* et *Creech.*

399 *Denique, cur nunquam cælo*] Sic sup. eod. lib. 246. 'Nam cælo nulla sereno, Nec leviter denis mittuntur nubibus umquam.' sic Aristot. Meteor. 2. 9. Καὶ διὰ τί ποτε τοῦτο γίγνεται κατὰ τὸν οὐρανὸν, ὅταν ἐπινέφελον ᾖ μόνον, ἀλλ' οὐχὶ συνεχῶς οὕτως· αἰθρίας δ' οὔσης οὐ γίγνεται; i. e. 'Et quamobrem hoc fit in cælo, cum est nebulosum et concretum tantummodo, et non ita perpetuo: cælo autem puro et sereno non fit?' *Lamb.*

401 *Ipse in eas tum*] Cum et in quinque libris manuscr. et in aliquot vulg. reperissem ita scriptum, *ipse in æstum*, non, ut in aliis, *ipsus in æstum*, orta est continuo mihi mendi suspicio, præsertim jam antea mea sponte hanc vulgatam fastidienti: quid enim sibi vult 'descendere in æstum?' primis igitur cum ultimis comparatis, et mediis cum extremis, venit mihi in mentem ita esse legendum, et ita a Lucretio esse scriptum, *ipse in eas tum, &c.* Primum enim levis admodum et parva fit immutatio scripturæ vulgatæ? quippe ex voce *æstum* fiunt duæ, *eas tum*, duarum vocalium ordine mutato: deinde sententia jam fit planissima, hoc modo: An simulac nubes sursum venerunt, tum ipse Jupiter e summo cæli et ætheris vertice in eas descendit, ut in his nubibus 'teli,' (i. e. fulminis,) ictus determinet? 'Descendere' autem tum Jovem dicunt poëtæ, cum jam jam futurum est, ut vel tonet, vel pluat, vel grandinet, vel ninguat, quasi sine nubibus, et nisi e cælo in nubeis descendat, neque tonare, neque pluere, neque grandinare, neque ningnere possit. Ex hoc Virg. Georg. 1. 328. 'Ipse pater media nimborum in nocte corusca Fulmina molitur dextra.' Idem Ecl. 7. 60. 'Jupiter et læto descendet plurimus imbri.' idem Georg. 2. 325. 'Tum pater omnipotens fæcundis imbribus æther Conjugis in gremium lætæ descendit.' et Hor. Od. 13. epod. 2. 'Humida tempestas cælum contraxit, et imbreis, Nivesque deducunt Jovem,' &c. *Lamb.* Egregie Lambinus ex *æstum* fecit *eas tum*. *Ipsus* est in vulg, quibusdam, sed non in vet. Ita et inf. vs. 1260. *Gifan.*

403 *In Mare qua*] Cum hoc toto loco congruit ille apud M. Tull. lib. 2. Divin. 'Quod enim proficit, cum in medium mare fulmen jacit? Quid cum in altissimos monteis? Quod plerumque fit: quid cum in desertas solitudines? Quid cum in earum gentium oras, in quibus hæc ne observantur quidem?' *Lamb.*

404 *Arguit mare*] Nam cur in aliquid jaciat fulmen Jupiter, nisi illud aliquo crimine arguat? Huic versui Lambinus existimat versum, qui ab hoc septuagesimus est, si modo Lucretianus est, 'Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis,' subjungendum. *Creech.*

Camposque natanteis] Sup. 5. 489. 'Augebat mare manando camposque natanteis.' et inf. 1140. 'Aëra permensus multum, camposque natan-

teis.' Post hunc versum videtur locandus ille, si modo Lucretianus est, qui est ab hoc septuagesimus, 'Nam ratio cum sanguine abest humoribus omnis.' *Lamb.* Ita ex Lucretiana imitatione Virg. Æn. 6. 724. 'Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes;' notante Macrobio Sat. 6. 1. *Hav.*

405 *Præterea, si vult caveamus*] Dilemma: Jupiter aut vult nobis ante denunciare et præsignificare fulminis ictum, ut nobis ab eo caveamus: aut vult nos opprimere nec-opinanteis, et imparatos. Si vult nos præmonere, cur non facit, ut fulmen ab eo missum cernamus; sin vult nos opprimere imparatos, cur ex certa cæli parte tonat? *Lamb.* His vss. 11. proponit duo mira argumenta, quibus fulmen Jovi conatur eripere: vult enim ille Jupiter ut evitemus fulmen, aut non: si velit, cur tanta illius subtilitas, tam pernix motus, ut sensum fugiat? Si non, cur murmure, tenebris, &c. monet e qua parte fulmen mittetur? deinde in plurimas partes uno tempore fulmen spargitur. At illud uni Jovi foret nimis laboriosum. *Creech.*

410 *Et simul in multas, &c.*] Hujus loci et argumenti hæc mihi videtur sententia et vis esse: vel dices, Jovem uno eodemque tempore fulmen in multas parteis mittere: vel negabis. si dices: quo pacto hoc cuiquam persuaderi potest, unum sive hominem, sive Deum multa tela in multas ac diversas parteis uno tempore mittere? si negabis: res ipsa vincet, ut fatearis. *Lamb.*

416 *Postremo, cur sancta*] Cum hoc loco congruit ille, qui est 2. 1101. 'Tum fulmina mittat, et ædeis Sæpe suas disturbet, et in deserta recedens Sæviat exercens telum, quod sæpe nocenteis Præterit, exanimatque indignos, inque merenteis.' et cum his Lucretianis consentiunt illa M. Tullii ex lib. 2. de Consul. quæ posita sunt lib. 1. de Divin. 'Nam pater altitonans,' &c. nam ea protulimus sup. l. 2. in extr. et profert Firmianus Divin. Instit. 3. 17. *Lamb.*

418 *Bene facta Deum simulacra*] Ad ridiculum istud *bene facta;* quanti enim vænire poterant! Indignum vero, Deos tantum damni facere, tam elaborata simulacra ad Canonem Polycleteum exacta. ὢ πόποι, hoi, hei. *Faber.*

420 *Altaque cur plerumque*] Sic Hor. Od. 2. 10. 11. 'Feriuntque summos Fulmina (al. *Fulgura*) monteis.' *Lamb.*

Plurimaque plus] Ita omnes libri; rectissime. Lambinus, *hujus*, reponit sine caussa. Versus est μείουρος. *Gifan.*

Plurimaque hujus] Sic restitui, et ita legi debet. Zoilus hanc conjecturam non probavit, cum sit tamen rectissima et verissima: scribitque esse versum μείουρον. Primum non usurpat versus miuros Lucretius. quamobrem? quia nihil est necesse. Deinde si darem, locum esse versibus miuris in hoc egregio poëmate, tamen sententia hic ferre non potest ut legatur *plus*, quod tu si Zoile vidisses, qui luce clara non vides, numquam ista tam inconsiderate scripsisses. Ἐς κόρακας igitur cum tuis putidissimis versibus. *Lamb.* *Plurimaque plus*, Gifanius, cui nunquam placet versus integer. *Creech.*

422 *Quod superest, &c.*] Quod superest (inquit) ex iis, quæ ante diximus, cognoscere facile est eorum fulminum quæ πρηστῆρες a Græcis nominantur, naturas, causas, et motus. Nam alia quædam sunt fulmina, quæ præsteres non sunt, ut quæ non sunt ignita: qualia sunt, quæ columnæ, procellæ, turbines, vortices appellantur. Atque ut hanc totam de fulminibus disputationem facilius intelligere possimus, sciendum est (quod et antea attigimus) omnia et tonitrua, et fulgetra, et fulmina, flatus seu an-

helitus terræ esse: qui si minutatim et sparsim diffundantur, ac cum sint tenuiores, diffluentur; tonitrua, et fulgura: sin densiores, et crebriores, minusque tenues erumpant; procellam gignunt, quæ vocatur a Græcis 'ecnephias' ventus. idcirco violentus est. eruptionis enim celeritas robur et vim efficit. Cum vero flatus sine igne erumpens ex nube, in alterius nubis flatum incurrerit, quemadmodum ventus in portis aut viis ex laxitate in angustias redactus, luctatur, et circumversatur; tum fit vortex, qui typhon a Græcis appellatur, maxime si fragorem edat. nam si stridorem potius mittat, quam fragorem, turbo est. Quod si hic flatus postea exardescat, prester est. Si vero non posteaquam e nube erupit, ignem concipiat, sed cum primum e nube exprimitur, fulmen est, quod Græci *κεραυνὸν* vocant. Ubi autem non potest flatus nubem perfringere, neque ex ea erumpere, sed eam deorsum in terram, aut in mare deprimit, ita ut videatur unda quædam densa et rigida oblonga decidere; tum est columna. De presteribus sic Laërtius: *Πρηστῆρας ἐνδέχεται γίνεσθαι, καὶ κατὰ θέσιν νέφους εἰς τοὺς κάτω τόπους ἀλλοειδῶς ὑπὸ πνεύματος ἀθρόου ὠσθέντος, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος φερομένου, ἅμα καὶ τὸ νέφος εἰς τὸ πλησίον ὠθοῦντος τοῦ ἐκτὸς πνεύματος, καὶ κατὰ περίστασιν δὲ πνεύματος εἰς κύκλον ἀέρος τινὸς ἐπισυνωθουμένου ἄνωθεν, καὶ ῥύσεως πολλῆς πνευμάτων γενομένης, καὶ οὐ δυναμένης ἐς τὰ πλάγια διαῤῥυῆναι διὰ τὴν πέριξ τοῦ ἀέρος πίλησιν. καὶ ἕως μὲν γῆς τοῦ πρηστῆρος καθιεμένου, στρόβιλοι γίνονται, ὡς ἂν καὶ ἡ ἀπογέννησις κατὰ τὴν κίνησιν τοῦ πνεύματος γίνηται· ἕως δὲ θαλάττης, δῖνοι ἀποτελοῦνται.* i. e. 'Presteres fieri possunt, et ex demissione nubis ad loca inferiora, dissimiliter a vento conferto pulsæ, et per ventum ruentis, simul externo flatu nubem in locum propinquum impellente, et propter flatum circumstantem aëre nonnullo superne in eam una pulso, et multis flatibus confluentibus, qui non possint in obliqua diffluere, propter aëris circumfusi condensationem. Et, ubi quidem prester usque ad terram demittitur, turbines fiunt, ut et generatio ex motione flatus exsistat: ubi vero usque ad mare, vertices creantur.' *Lamb.* Fulmen sequitur presteris explicatio vss. 20. Prester autem turbo igneus, qui scilicet ventus circumactus, et se in ipsa vertigine concitans cum sit, si pugnacior est et diutius volutatur in flammam abit. Si ventus hic e nubibus excutitur, et recto impetu feratur, tum fit fulmen; si nubem, quæ lenta est, perrumpere non valeat, sed deorsum in mare extendat, ibique erumpens rapida vertigine omnia torqueat, tum fit prester, maxima navigantium pestis: quoniam vero de fulmine satis dixisset, jam turbinem tantum explicat, et inde conjicit (perperam ni fallor) Gassendus, Epicuri presterem esse Ecnephian non igneum, et docet presterem ab re a Græcis nominatum ita dici non, quasi inflammantem, sed quasi inflantem, seu tumefacientem, quatenus incidens in mare tumescere ipsum cogit; seu fervefacientem, quatenus aquam sic commovet, ut veluti ferviscere, seu quasi bullire videatur. *Creech.*

423 *Presteras*] Ita vet. libri. In quibusdam, *Præsteras*, ut 'scæna' ex *σκήνη*. Varro. Ita et mox. *Gifan.*

431 *Quam cœpit; nubem*] Gassendus *Qua cœpit*, ita enim postulat sententia. *Creech.*

433 *Quasi quid pugno*] In vet. nostris, *pugni.* Gifan.

Brachiique superne Conjectu] Mendose habent quidam lib. vulg. *brachiisque.* Lamb.

435 *Prorumpitur in mare*] 'Prorumpit' et 'erumpit' sæpenumero neutrorum significatione trita videmus usurpari. Maro tamen Æn. 1. 250. dixit 'it mare proruptum.' ut

Lucret. 6. 435. ‘Hinc prorumpitur,’ &c. et M. Tull. 16. Epist. ad Attic. 3. dixit: ‘Ne in me stomachum erumpant, cum sint sibi irati.’ et Lucret. 6. 582. ‘Exagitata foras erumpitur.’ Ista quadam varietate auctorum scripta commendant, et gratiam eis afferunt. *Turneb. Adv.* 30. 19.

436 *Concinnat*] Efficit, *κατασκευάζει.* sic sup. 4. 1246. ‘Consuetudo concinnat amorem.’ et inf. 583. ‘Magnum concinnat hiatum.’ tralatio est a cinno, quem Græci *κυκεῶνα* appellant. Est autem potionis genus ex multis liquoribus confectum. vocem Græcam usurpavit Homerus ’Ιλ. λ. 623. *Τοῖσι δὲ τεῦχε κυκειῶ ἐϋπλόκαμος Ἑκαμήδη.* i. e. ‘His autem cinnum confecit pulchre comta Hecamede.’ Usurpavit et Orpheus iniis versibus, quos refert Clemens Alexandr. *προτρεπτ.* *Ὣς εἰποῦσα, πέπλους ἀνεσύρετο· δεῖξε δὲ πάντα Σώματος, οὐδὲ πρέποντα τύπον. παῖς δ' ἦεν Ἴακχος, Χειρί τέ μιν ῥίπτασκε γελῶν, Βαυβοῦς ὑπὸ κόλποις, Ἡ δ' ἐπεὶ οὖν εἴδησε θεὰ, μείδησ' ἐνὶ θυμῷ· Δέξατο δ' αἴολον ἄγγος, ἐν ᾧ κυκεὼν ἐνέκειτο.* Hos autem versus eo libentius huc adscripsi, quod cum eos Latinis versibus reddiderit Arnob. adv. G. 5. ii Latini versus non satis emendati sint in vulgatis codicibus. sic enim leguntur: ‘Sic effata, simul vestem contraxit ab imo, Objecitque oculis formatas inguinibus res. Quas cava succutiens Baubo manu (nam puerilis Olli vultus erat) plaudit, contrectat amice. Tum Dea defigens augusti luminis orbeis, Tristitias animi paulum mollita reponit. Inde manu poclum sumit, risuque sequenti Perducit totum cyceonis læta liquorem.’ In primo versu igitur pro *simul* legendum arbitror *sinu:* in tertio, pro *Baubo manu* recte conjecerit Jo. Auratus legendum *Bacchi manus,* ut *manus* sit recti casus, numeri singul. Habetur autem sermo de Cerere ob amissam Proserpinam filiam mærore confecta: quam Baubo nulla alia re ad hilaritatem ex luctu traducere potuit, quam parte illa sua muliebri inhonesta, nudata, et oculis ejus subjecta. Si quis autem forte dubitet, quid sibi velit in ultimo versu *Perducit, &c.* ‘perducit’ hoc loco valet perbibit, seu perpotat. *Lamb.*

438 *Lento cum corpore Nubem*] Nubem, quæ fertur tardo cum corpore: Fayus. Agnoscis ingenium hominis. *Creech.*

439 *Detrusit*] Sic legendum, non *detrudit.* Lamb.

442 *Fit quoque*] Nunc de vortice: de quo sic Plin. lib. 2. ‘Sin vero flatus repentini, depresso sinu, arctius rotati nubem effregerint, sine igne, hoc est sine fulmine, vorticem faciunt.’ *Lamb.* Mare plurimum vexat prester, terras autem turbo ille qui proprie vortex dicitur, qui est rapidus ventus circumactus et circumvolutus in nube, cum nube autem descendens in terras, ibique erumpens sine igne, rotat omnia, et versat: neque hic quidem turbo in terris frequens, nam descensum illius montes impediunt, et vim frangunt. At in lato mari nautæ miseri sæpe timent. *Creech.*

Ut involvat venti se nubibus ipse] Forte *venti vortex.* In vulgatis, *ventis e nubibus.* Intelligit typhona. *Gifan. in utraque editione.* Sic ex Aristotele et Plinio hunc locum restitui, cum antea legeretur *ventis e nubibus.* ‘venti’ autem ‘vortex’ dicitur, quia vortex nihil aliud est, quam flatus circumactus et circumvolutus. Hunc quoque locum sibi arrogavit Zoilus. *Lamb.*

444 *Prestera imitetur*] A prestere hoc tantum differat, quod non sit accensus. *Lamb.*

Prestera] *Præstera.* Gifan.

449 *Prospectu maris in magno*] I. e. in magno et lato mari: in quo major est prospectus, quam in terra. *Lamb.*

Cæloque patenti] Idem significat.

Nam in mari cælum latius et longius patet, propter maris æqualitatem et planitiem, quam in terra propter monteis, qui prospectum interrumpunt. *Lamb.*

450 *Nubila concrescunt*] Quo pacto nubes et nubila concrescant, i. e. cogantur. *Lamb.* Unde nubes docet Lucretius vss. 8. Hamata viz. quædam asperaque corpora, quæ in aëre volitant, coëunt, inde tenues primum nubes, ex istis vero tenuibus simul junctis et condensatis tandem nubila. *Creech.*

451 *Hoc super in cæli spatio*] Malim legi *supera*. Sic enim explico, supra in hoc cæli spatio. *Lamb.*

452 *Modis endopedita exiguis*] Ordo et sententia est: quæ impedita et implicata 'modis exiguis,' i. e. modice, nec nimis arcte, aut adstricte, possint tamen complexa cohærere. *Lamb.*

453 *Comprensa*] Sic potius legendum videtur, ut habent quidam lib. manuscr. quam ut est in aliis, *compressa*. atque hanc lectionem confirmat versus sequens, ab hoc tertius, 'Inde ea comprendunt inter se.' dictum autem 'comprendunt inter se,' ut 'amant inter se.' *Lamb.* In quibusdam, *compressa*. Gifan. Sic potius legendum, quam *compressa*. Ita vss. 455. 'Comprendunt inter se.' Dictum autem 'comprendunt inter se,' ut 'amant inter se.' *Creech.*

454 *Primum parvas c. n.*] Confer historiam Eliæ puerique sui in siccitate pluviæ adventu depulsa 1. Reg. 18. 44. 45. *Hav.*

456 *Ventisque feruntur, &c.*] Scilicet crassa hæc moles modicis ventis cietur, vehementibus disjicitur. Ita quidam, sed frustra; aliam vero interpretationem sequutus sum. *Creech.*

458 *Fit quoque uti montis, &c.*] Plurimæ autem nubes de altorum montium cacuminibus surgere videntur, nempe quoniam tenues nebulæ quæ visum fugiunt ad montium vertices a ventis feruntur, ibique conjunctæ et condensatæ fiunt aspectabiles. *Creech.*

459 *Quam sint quæque*] Sic habent omnes libri, nequis semidoctus putet legi debere, *Quam sint quæque magis*. de quo loquendi genere in scholiis 1. 537. diximus, ad illum locum: 'Et quam quæque magis cohibet res intus inane, Tam magis,' &c. Sententia autem hujus loci hæc est; fit quoque, ut, quo montis cacumina sunt altiora, et cælo propinquiora, eo magis in eis caliginosæ cogantur, propterea quod, quo primum tempore nubes concrescunt, eæ, etiamnum tenues, oculis cerni non possunt: et prius ad summa montis cacumina a ventis portatæ conveniunt, et confluunt, quam eas oculis usurpare possimus. *Lamb.*

460 *Fulvæ Nubis caligine crassa*] Homerus Il. ξ. p. 983. *Τοῖόν τοι ἐγὼ νέφος ἀμφικαλύψω Χρύσεον, οὐδ᾽ ἂν νῶι διαδράκοι ἠέλιός περ.* Eustathius, *πυκνότητα πολλὴν ὁ Ζεὺς δηλοῖ νέφους. Χρύσεα δέ φασιν οἱ παλαιοὶ νέφη, τὰ ἐν ὑψηλῷ ἀέρι, ἃ πυροειδὴς ὢν αἰθὴρ χρυσίζειν ποιεῖ.* *Creech.*

461 *Propterea quia cum consistunt. u. p.*] Sic restitui trium lib. manuscr. auctoritate fretus. Nam alii habent, *quia tum cons.* Conjungendum est autem adverbium *cum*, una cum adverbio *primum*, ut sit *cum primum*. Lamb. Ita Marullus, et Lambinus. Vulg. *tum*. Gifan.

462 *Ante vid. oc. q. p. t.*] Ante quam oculi ea videre possint, utpote tenuia, et tenueis halitus. *Lamb.*

465 *Condensa, et stipata simul c. i. udo*] Hunc versum sic emendatum reperi in margine unius exempli Veneti ab Aldo impressi, quod mihi commodato dederat Jo. Pupperius Lugdunensis. Sed neque eum, neque duos, qui deinceps sequuntur a proximo, Lucretianos esse puto. *Lamb.*

Et condensa, atque arta apparere, et simul ipso] Ita in vet. et vulg. fere. Lambinus inducit. *Gifan.* Tollendi

sunt versus 465. 467. 468. 474. *Faber.* Alii, *Et condensa atque arta apparere, et simul ipso.* Hunc versum cum vss. 467. et 468. multi rejiciunt. Ferri tamen possunt, seu potius videntur necessarii, præcipue duo posteriores, quibus ventos sursum tendere, atque ideo nebulas ad montium cacumina tollere declaratur. *Creech.*

466 *In æthram*] I. e. in aëra lucidum. Nomen est Græcum, quo sæpe utuntur et Latini. Virg. Æn. 3. 585. 'Nam neque erant astrorum ignes, neque lucidus æthra Siderea polus.' Idem 12. 247. 'Namque volans rubra fulvus Jovis ales in æthra,' &c. Hom. Ἰλ. ρ. 646. Ποίησον δ' αἴθρην, δὸς δ' ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι. ad quem locum Eustath. αἴθρην λέγει τὴν λάμψιν, τὴν εὐδίαν, τὴν αἰθρίαν. i. e. 'æthram dicit aërem lucidum, serenitatem, et cælum purum.' *Lamb.* Adde Brodæum ad Ep. Gr. lib. Anthol. 1. εἰς Πολέμωνας.

467 *Nam loca declarat*] Sic habent lib. quatuor manuscr. *loca sursum* autem interpretor loca superna, quamquam non probatur mihi hoc loquendi genus, neque hunc versum Lucretianum esse arbitror, neque huic proximum. *Lamb.* Hoc etiam tollit Lambinus: ego non ausim. *Gifan.*

468 *Res ipsa, et sensus*] Sic habent tres lib. manuscr. quibuscum consentiunt antiqui Veneti, et Parisienses. ordo autem verborum est: res ipsa et sensus declarat, loca superna patere ventosa, cum, &c. Alii habent, *Res ipsa ad sensum.* Verum (ut jam dixi) neque hic versus, neque superior, neque ille, *Condensa, et stipata, &c.* videntur mihi Lucretiani: neque denique horum versuum sententia mihi placet. Quod si operæpretium esset eos emendare, sic legendos putarem: *Nam hoc loca declarant sursum ventosa, patetque Sensibus res ipsis, monteis cum ascendimus altos.* Posset etiam sic legi versus prior, *Nam hoc loca declarant ventosa superne, patetque, &c.* Lamb. Scribendum monstrantibus Mss. *Res ipsa ad sensum.* Declarat enim *ad sensum*, i. e. sensu, uti 5. 570. 'ad speciem' pro specie. 'Nihilo ad speciem est contractior ignis.' *Hav.*

469 *Præterea perm. mari q.*] Sententia horum versuum hæc est: Præterea naturam multa corpuscula e toto mari attollere, declarant vestes in litore suspensæ, cum humorem ex mari contrahunt. At multo credibilius est, multa corpuscula ex mari una exsistere posse ad nubeis cogendas et augendas. Quare si illud verum est, ut est; ergo et hoc. *Lamb.* Ne desit materia e qua tanta nubium moles componantur, e mari vapores et halitus attollit, vss. 11. Deinde e fluviis et terra ipsa, non quod terrestres aliquas particulas attolli putat (ut Gassendus) sed quod terra rore aut pluvia madefacta fumare videtur. *Creech.*

470 *Declarant lit. vest. susp.*] Sic sup. 1. 306. 'Denique fluctifrago suspensæ in litore vestes Uvescunt.' *Lamb.*

471 *Adhæsum*] Utitur et alibi hoc nomine, ut 3. 382. 'Nam neque pulveris interdum sentimus adhæsum Corpore.' *Lamb.*

473 *Momine*] Si hæc scriptura placet, quæ reperitur in tribus lib. manuscr. et in omnibus vulg. 'momen ponti' intelligemus agitationem, motum, et salum maris. sin cui suspecta est, videat, præstet ne legere *numine ponti.* nam in Memmiano scriptum est *nomine:* quod quidam putant depravatum esse ex *numine;* omnino magis probo *momine;* verum tamen judicet lector. *Lamb.* Recte *momine* in vet. libris. In quibusdam: *nomine;* quod ex *momine* depravatum est, ut sup. 3. 189. *Gifan.* Melius quam aliorum *Numine.* Creech.

474 *Nam ratio cum sang. abest h.*] Avancius scriptum reliquit, se, quid sibi hic versus velit, non videre. Ego ex verbis sententiam aliquam

elici posse puto, sed quorsum ponatur, aut quo pertineat, excogitare non possum. Omnino si Lucretianus est, videtur alieno loco esse inculcatus, et supra potius post versum, 'Arguit et liquidam molem, camposque natanteis,' esse collocandus; ut sit hic Lucretii sensus: quamobrem Jupiter in mare fulmen mittit? quid undas arguit, et mare? nam ratio, et sanguis, et sensus abest ab aquis. Licet igitur multi mortales in aquis intereant, non tamen ieeirco aquæ in crimen vocandæ sunt, cum sint rationis et consilii expertes: peccatum autem non sit sine consilio et voluntate nocendi. Sed non celabo lectorem, in cod. Memmiano scriptum esse, *Nam ratio consanguinea, se amoribus omnibus:* in vulgatis autem Florentinis, *Nam ratio tum segnis abest humoribus omnis:* in Parisiensibus autem, *Nam ratio cum sanguine adest hum. omnis.* Lamb. Hunc versum rejicit Lambinus. In quibusdam libris: *ab humoribus*, in al. *consanguinea se amoribus omnibus.* Marullus, *tum segnis abest.* In aliis, *adest.* Gifan. Hunc versum nonnulli subjungunt vs. 404. alii vs. 522. at quocunque in loco ponas, si sapis subito iterum ejicies. *Creech.* At cur ejicias, quum sententiam potius finiat et claudat. Vossii vero conjecturam atque vestigia Mss. secuti, *consanguinea est* reposuimus; nove quidem id dictum a poëta agnoscentes, sed tamen non minore jure quam alii id quod est proximum et particeps rei 'adfine' dicunt, sicut et ipse 3. 733. 'Corpus enim magis his vitiis adfine laborat.' *Hav.*

479 *Sufficiunt*] Suppeditant. *Faber.*

480 *Urget enim quoque, &c.*] Si 'æstum' cum Gassendo atque aliis interpreteris calorem, habebis causam quæ dissipet nubes, at quæ nunquam condenset; neque te juvabit, quam vocant, Anteperistasis: igitur per æstum ætheris intellige corpora ista quæ e cœlo continuo venientia ictibus suis tennes nebulas in nimbos cogunt. vid. vs. 513. *Creech.*

481 *Ætheris æstus*] Calor ætheris signiferi. jam 'æthera signiferum' etiam supra dixit 5. 469. 'Primus se sustulit æther Signifer.' *Lamb.*

Densando subtexit cærula nimbis] Densando nebulas superinducit illis colorem cæruleum: Fayus, bipedum stupidissimus. *Creech.*

Densendo] I. e. densando, ut sup. 1. 662. 'Denseri poterunt ignes, rarique relinqui.' *Lamb.*

482 *Fit quoque ut hunc, &c.*] Ex infinito spatio, aliisque mundis nubium semina vss. 12. accersit. Alii, *in hoc cælum.* Creech.

484 *Innumerabilem enim, &c.*] 1. 957. 'Omne, quod est igitur, nulla regione viarum Finitum est,' &c. *Lamb.*

485 *Quantaque volarent Corp.*] 2. 141. 'Nunc quæ mobilitas sit reddita materiai Corporibus,' &c. *Lamb.*

490 *Impensa superne*] Tempestas et tenebræ, duo illa, impensa, i. e. effusa, cooperiant maria ac terras e supera regione. 'impensa,' a verbo impendor, eris; i. e. profusa, effusa, magna. *Lamb.*

491 *Per caulas*] Per inania et cavitates, ut sup. 2. 950. 'Dispersamque foras per caulas ejicit omneis.' *Lamb.*

492 *Spiracula*] Aditus, fauceis. Virg. Æn. 7. 568. 'Hic specus horrendum, et sævi spiracula mundi Monstrantur.' *Lamb.*

494 *Nunc age, q. p.*] Nunc de aqua pluvia, et imbribus. *Lamb.* De pluvia sequitur brevis disputatio vss. 29. Multa viz. aquæ corpuscula una cum seminibus nubium evehuntur, et, ut sanguis aliique humores cum nostro corpore, (nam nubes concipi potest tanquam corpus, in quo pluvia, quæ componatur cum sanguine, continetur,) cum nubibus pariter augentur: his adde istas aquæ particulas, quas

nubes tanquam lanæ vellera, quibus similes videntur, e mari et fluminibus hauriunt. Ita aqua plenæ nubes si vel ventorum impetu, aut proprio suo pondere comprimantur, ex iis guttæ exsiliant necesse est: vss. 18. Deinde partes nubium diducant venti, excident inclusi imbres; dissolvat autem calor solis, et tum tanquam cera ab igne liquefacta defluent nubes: vss. 4. Vehemens imber vehementem nubium compressionem sequitur: vss. 2. Diuturna denique pluvia, cum a pluribus nubibus coacervatis continuatur imber, et terra pluviam, quam recepit, in vapores resolutam remittit: vss. 5. *Creech.* Servius ad Virg. Æn. 1. 747. 'unde imber' &c. ita scribit: 'scilicet de nubibus fit, quæ secundum Lucretium de terræ halitu nascuntur, qui nebulas creat: quæ cum altius elevatæ fuerint, aut solis calore resolutæ, aut vi ventorum compressæ, mittunt leves pluvias, vel exprimunt concitatiores.' *Hav.*

495 *Demissus*] Sic malo legi, quam *dimissus.* Lamb. Ita et sup. Quidam: *demissus.* Gifan.

497 *Vincam*] Firmissimis argumentis probabo. Sic 2. 747. 'Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.' sic Hor. Sat. 2. 3. 15. 'Vincit enim stultos ratio insanire nepotes.' *Lamb.*

500 *Ut pariter nobis corpus*] Malim sic legi, si libri patiantur, *Ut pariter nobis sanguis cum corpore crescit.* Lamb. Lambinus, *Ut pariter nobis sanguis:* et versum sequentem delet. Recte forsan: at 'Corpus cum sanguine,' et 'Humor cum membris' respondent versui 498. 'Pariterque ita crescere utrasque, (Alii *utrumque,*) Et nubes et aquam.' *Creech.*

501 *Sudor item, atque humor*] Hunc versum, ut spurium, delendum censeo. *Lamb.*

502 *Concipiunt*] Alibi scribitur *Consugunt:* alibi, *Conciliant.* Lamb.

503 *Vellera lanæ*] 'Vellus a vellendo dictum esse' docet Varro lib. 4. de L. L. sic utrumque conjungit Hor. Od. 13. Epod. 21. 'Muricibus Tyriis iteratæ vellera lanæ Cui properabantur?' *Lamb.*

508 *Confertæ nubes vi venti mittere certant*] Viz. Nubes vi venti condensatæ aquas collectas mittunt. Ita interpretes: contenderem vero voces istas *vi venti* e sequenti versu fuisse huc delatas, et Lucretium scripsisse, *Imbres tum mittere certant.* Creech.

Mittere] Aquas conceptas et collectas. *Lamb.*

510 *Turba majore coorta*] Sic legendum esse vincit versus, qui paullo ante positus est vs. 464. 'Hic demum fit uti, turba majore coorta,' &c. *Lamb.*

511 *Facit effluere*] Sic loquitur sup. 5. 702. 'Qui faciant solem certa de surgere parte.' et hoc eodem lib. sup. vs. 454. 'Hæc faciunt primum vacuas consistere nubeis.' et item alibi. *Lamb.*

514 *Humorem pluvium stillantia, quasi igni*] Sic restitui, cum vet. libri haberent: *stillante.* Ita sup. 'semine oriundi.' Marullus fecerat, *stillando.* Lambinus, *stillantque.* Gifan.

Stillantque] Sic restitui, cum in omnibus libris tum manuscr. tum vulg. (præter Florent. qui habent *stillando*) legatur *stillante,* plane mendose. Arbitror autem a Lucretio scriptum esse *stillantque:* deinde a scriptore librario descriptum multis post sæculis, *stillantce, c* pro *qu,* ut 'aca' pro aqua: postremo a nonnullis factum *stillante,* detracto *c,* quod eam litteram inanem et supervacaneam putarint. Hæc Zoilus non probat, reditque ad suos vomitus, versus volui dicere, ut censeat legendum, *Stillantia quasi igni.* Lamb.

516 *Ubi vehementer utroque*] In quibusdam *utrimque.* Gif. et Creech.

518 *At retinere*] Nunc, cum interdum longæ et diuturnæ sint pluviæ. Sed cur non dixit, *At durare diu pluviæ, &c.* Respondeo: pluviæ quæ, du-

rant, homines morantur, et retinent. Itaque ex effectis, h. e. ex eo quod pluviæ retinent, durare intelliguntur. *Lamb.* Morari, domi homines retinere. *Faber.*

519 *Multa fuerunt*] Nescio quis *multa flentur:* ista observatio nulla est. *Creech.*

522 *Rehalat*] Humorem e cælo delapsum iterum atque iterum sursum halat. *Lamb.* et *Creech.*

523 *Hinc ubi sol radiis*] Nunc de arcu, seu arco cælesti, qui Iris a Græcis appellatur. Nonnulli libri habent *Hic ubi, &c.* Lamb. De iride pauca vss. 3. neque multis opus, quippe nubem roridam ex adverso sitam illustrant solis radii, atque inde iris. Quoniam vero nihil de coloribus aut forma iridis Lucretius, quid ipse adjiciam? *Creech.*

524 *Adversa fulsit*] Nam semper fit ex adversa soli parte. Atque ex hoc probant, iridem, seu arcum pluvium, nihil esse aliud, quam adspectus nostri refractionem ad solem: quam Græci *ἀνάκλασιν* appellant. *Ἔστιν οὖ τὸ τῆς ἴριδος πάθος τοιοῦτον,* (inquit Plutarchus lib. 3. *περὶ τῶν ἀρεσκ.*) *δεῖ γὰρ ἐπινοῆσαι τὴν ὑγρὰν ἀναθυμίασιν εἰς νέφος μεταβάλλουσαν, εἶτα ἐκ τοῦ κατὰ βραχὺ εἰς μικρὰς ῥανίδας νοτίζουσαν. ὅταν οὖν ὁ ἥλιος γένηται εἰς δυσμὰς, ἀνάγκη πᾶσαν ἶριν ἄντικρυς ἡλίου φαίνεσθαι, ὅτι ἡ ὄψις προσπεσοῦσα ταῖς ῥανίσιν, ἀνακλᾶται, ὥστε γίνεσθαι τὴν ἶριν.* i. e. 'Est igitur iris affectus talis. Oportet enim exhalationem humidam cogitare, quæ in nubem mutetur: deinde paullatim in parvas guttas liquescat. Cum igitur sol in occasu fuerit, necesse est omnem arcum cælestem e regione solis videri, quia cum adspectus noster in guttas illas incidit, refringitur, ita ut fiat iris.' De iride legendus Aristoteles lib. *μετεωρ. γ.* ut et de aliis omnibus rebus superis, suo unaquæque loco. *Lamb.*

525 *Tum color in*] Hunc versum profert Nonius in voce *arcus*, legitque hoc loco *arqui*, non *arci*, docens arquum dici irim, arcum suspensum fornicem. Priscianus vero lib. 6. probat ex Cicerone lib. 3. de N. D. 'arcum arci' in secunda quoque declinatione usurpari pro arcu cælesti. Sic Cic. 'Cur autem arci species non in numero Deorum reponatur? Exsistunt porro, aut certe apparent tres colores in iride, puniceus, viridis, purpureus.' *Lamb.* Seu *arcus*, seu *arci*, seu *urqui* legatur, nil interest. *Faber.* Ipse cœlestis arcus, ut alibi 'Flammæ colores,' Flamma. Sive *arcus*, sive *arci*, sive *arqui* legatur, nihil interest. *Creech.* Ita (*arqui*) Nonius. Vulg. *arci.* Gifan.

526 *Cætera, quæ sursum crescunt, &c.*] Vss. 8. de nive, vento, grandine, pruina, glacie, nihil speciale Lucretius. Qui vero res has contempletur, qui nubes, et imbres consideret, qui denique varias principiorum formas, figuras, motusque in animo habeat, ille reliqua quæ non explicantur meteora commode explicare possit. *Creech.*

528 *Nix*] Nix fit, cum tenuis aqua, e nubibus fusa, sensim decidens concrescit non longe a terra, sed longe a nubibus, e quibus effusa est, ita ut, propter magnum intervallum, guttæ rotunditatem suam conservare non potuerint, sed distractæ jam, ac divulsæ, ad locum, ubi frigore concreverunt, pervenerint. *Lamb.*

Grando] Grando fit, cum guttæ, e nubibus effluentes, statim ut ex illis exstiterunt, frigore concrescunt: guttæ autem omnes rotundæ sunt natura, quod sensus docet, ac judicat. Ita fit, ut guttæ illæ, quæ natura rotundæ sunt, ante quam longius a nubibus recedunt, frigore, quod ibi est acerrimum et intentissimum propter antiperistasin, concretæ, fiant id quod dicuntur, ex aqua grandines. Ex quo nives fiunt hieme maxime: at grandines vere atque auctumno. *Lamb.*

Gelidæque pruinæ] Pruina ros est

congelatus, et frigore concretus. Itaque ros fit æstate maxime, interdum etiam vere, et in locis tepidis et calidis: pruina vero, quam πάχνην nominant Græci, hieme, et in locis frigidis. *Lamb.*

529 *Magnum duramen*] Aquæ duratæ, seu vis ea quæ durat aquas, glacies, κρύσταλλος: ex cujus similitudine sup. 1. 494. 'glaciem æris' dixit, tenuem æris laminam, seu bracteam, quæ glaciei instar sit lævis et rigida, 'Tum glacies æris flamma devicta liquescit:' ubi vulgo legebatur, *Tum glacies acri fl. d. &c.* Lamb.

530 *Et mora, quæ fl.*] Idem dicit. glaciem enim significat, quæ fluvios moratur. sic Virg. Georg. 4. 136. 'Et glacie cursus frenaret aquarum.' et Hor. Epist. 1. 3. 3. ad Jul. Florum: 'Thracane vos, Hebrusque nivali compede vinctus,' &c. *Lamb.*

Eunteis] Quidam libri habent *aquanteis:* in his Florentini. *Lamb.*

531 *Reperire*] Quidam legendum putant, *te per te, animoque videre.* Lamb. Alii, *te per te,* quos pauci sequentur. *Creech.*

Animoque vid.] Sic sup. 5. 1106. 'Et corde vigebant.' *Lamb.*

533 *Sint*] In quibusdam: *sunt.* Gif.

534 *Nunc age, quæ ratio*] Nunc de terræ motibus, de quorum variis generibus lege Aristot. lib. de mundo cap. 4. et μετεωρολ. β. cap. 7. et 8. *Lamb.* Ut terræ-motus recte explicetur, nonnulla (quæ tamen nemo unquam negavit) supponi debent: Supponas igitur vss. 8. terram esse cavernosam, in cavernis autem halitus contineri, et in illas ventos posse irruere; supponas denique multos sub terra lacus, et lata aquarum stagna; multa etiam flumina per interiores telluris meatus volvi: atque his suppositis, primo fit terræ tremor, vss. 9. cum spelunca aliqua longa ætate subruta pars terræ in profundum decidat; quinetiam tremorem ab istiusmodi concussione oriri posse minime dubitandum, cum videamus terram curru vel plaustro prætereunte succuti. *Creech.*

535 *Et in primis terram fac ut*] Hæc sententia fuit Democriti, ut scribit Aristot. lib. 2. de rebus superis: Δημόκριτος δέ φησι πλήρη τὴν γῆν ὕδατος οὖσαν, καὶ πολὺ δεχομένην ἕτερον ὄμβριον ὕδωρ, ὑπὸ τούτου κινεῖσθαι. πλείονός τε γὰρ γινομένου, διὰ τὸ μὴ δέχεσθαι τὰς κοιλίας, ἀποβιαζόμενον ποιεῖν τὸν σεισμὸν, καὶ ξηραινομένην καὶ ἕλκουσαν εἰς τοὺς κενοὺς τόπους ἐκ τῶν πληρεστέρων, τὸ μεταβάλλον ἐμπῖπτον κινεῖν. i. e. 'Democritus autem ait, terram, cum sit aquæ plena, multamque aliam aquam pluviam recipiat, ab hac moveri. Nam et cum hæc augetur, crescitque, propterea quod lacunæ totam non recipiunt, eam vi irrumpentem terræ motum efficere; et terram arescentem, atque in parteis inaneis e locis plenioribus attrahentem, ab aqua locum mutante et illabente moveri.' Sic fere Plutarchus lib. 3. περὶ τῶν ἀρεσκ. ex sententia Epic. Ἐπίκουρός φησιν ἐνδέχεσθαι μὲν ὑπὸ τοῦ πάχους ἀέρος τοῦ ὑποκειμένου, ὑδατώδους ὄντος, ἀνακρουομένην αὐτὴν, καὶ οἷον ὑποτυπτομένην, κινεῖσθαι. i. e. 'Epicurus ait evenire posse, ut terra a crasso aëre subjecto, qui sit aquosus, repulsa, et veluti subtus verberata, moveatur.' *Lamb.* Ex Anaxagoræ sententia. Vide Hieronym. Cardanum in libb. de varietate rerum; cui addas licet quod in fodinis aurariis apud Indos Occidentales observatum est. *Faber.*

539 *Multaque sub tergo*] I. e. et multa flumina sub terra latentia fluctuare, et saxa una secum rapere e locis plenioribus. *Lamb.*

540 *Submersaque saxa*] Vossius ad Catullum p. 269. legit e Codd. *submerso capte,* i. e. capite. *Creech.* Et recte quidem Vossius, clare id evincentibus Mss. optimis, qui vestigia non modo lectionis hujus monstrant, sed tantum non ipsam ponunt. En-

nius quoque in *capitibus* similiter literam i elidi voluit versu apud Nonium et Gell. atque inter Fragm. Poëtæ pag. 135. ‘Capitibus nutantes pinos, rectosque cupressus.’ Sed et Lucretius in prioribus jam ‘saxa’ illa commemoravit versu 538. quæ ‘derupta’ vocavit, non quod ut ‘submersa volvantur’ tanquam diffracta et avulsa ab aliis saxis, seu a se invicem, verum quod sint hiantia, aspera, confragosa, atque adeo in medio sui derupta. At illud ‘submerso capte’ seu ‘capite,’ terram denotat inversam, et in se quasi subsidentem ita, ut quod extra ostendat intus similiter comprehendat, in quo utique argumento versatur poëta, et quod sibi probandum proponit, scribens vs. 535. ‘Et in primis terram fac ut esse rearis Subter item, ut supera est,’ &c. ut ita similis sibi ipsi sit et exserto et submerso (ut poëtice loquitur) capite. *Hav.*

541 *Similem esse sui*] Terram. Cod. Vatic. habet, *simile esse et par, res postulat ipsa.* Lamb.

542 *His igitur rebus, &c.*] Τούτων δὴ ὑποκειμένων, καὶ ὑποτεθέντων. *Lamb.*

543 *Terra superne tremit*] Millies jam dixi, ultimam syllabam adverbii *superne* brevem esse: itaque eos errare, qui hoc loco et similibus legi volunt *superna*, præsertim reclamantibus omnibus libris, et manuscr. et vulg. præter Venetos antiq. et Parisiens. *Lamb.*

546 *Disserpunt*] Sic legendum, non *discerpunt. disserpunt* autem, i. e. in diversas parteis serpunt, et dimanant, et divagantur. *Lamb.*

547 *Quoniam non magno*] Argumentum a minore. *Lamb.*

Plaustra concussa, &c.] Seneca Nat. Quæst. 6. 22. ‘Si quando magna onera per vices vehiculorum plurium tracta sunt, (fort. per vicos vehiculorum plurium ordine tracta sunt) et rotæ majore nisu in salebras inciderunt, terram concuti senties. Asclepiodotus tradit, cum petra e latere montis abrupta cecidisset, ædificia vicina tremore collapsa. Idem sub terris fieri potest, ut ex his quæ impendent rupibus aliqua resoluta magno pondere et sono in subjacentem cavernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis habuit, aut venit altius. Et sic commovetur omne tectum cavatæ vallis.’ *Creech.*

548 *Viam propter*] Ἀναστροφή: *propter viam*, i. e. prope viam, ut ‘propter viam facere.’ de quo Festus et Macrob. *Lamb.*

549 *Nec minus exsultant, &c.*] Secutus eram initio codices Florent. Lugdun. Venetos, Basilienseis, in quibus sic legitur, *Nec minus exsultant ubi currus cumque equitum vi.* nam alii vulg. habent, *Nec minus exsultantia sunt, fortis quam ubi equum vis.* Memmianus autem manuscr. *Nec minus exultantes dupuiscumque vim.* ex quibus scripturis vitiatis, et corruptis, nunc hanc elicio: *Nec minus exsultant, ubi currus, fortis equum vis, &c.* ut sit hic ordo verborum hæcque sententia: nec minus exsultant (tecta subint.) ubi ‘fortis equum vis,’ hoc est fortes equi, succutit (succutiunt) utrimque ferratos orbeis rotarum currus, *currus* enim est patrii casus. *Lamb.*

Nec minus exultantes, quam ubi fortis equum vis] Ita proxime accedens ad veterum librorum scripturam edidi. Numeri congruenter exultant. Vulg. lectio: *exultant ubi currus cumque equitum vi*, Marulli est. *Gifan.* Proxime ad optimorum Codd. lectionem accedes si scribas, *Nec minus exsultant, ubi currus cunque et equom vis, &c.* i. e. ubicunque currus et vis equorum currum trahentium succutit, &c. *Hav.*

551 *Fit quoque, ubi magnas in aquæ*] Sic restitui, scripturæ veteris vestigia secutus. Sic enim habent quattuor lib. manuscr. *Fit quoque, ubi in, magnas aquæ.* vulgati autem fœde

corrupti sunt, in quibus ita legitur, *Fit quoque, ubi in magnas aquæ.* Venetos antiq. et Parisiens. et Vicetinos excipio: in quibus est, *Fit quoque, ubi magnas in aquas, &c.* quam lectionem non damno, sed illam magis probo. Verum non probat eam Zoilus, sed quandam perreconditam, talem scilicet: *Fit quoque, ubi in magnas aquæ, &c.* 'aqua' interdum (inquit) habet primam longam, ut docet Beda libro de metris. Primum Beda non dicit hoc esse perpetuum; deinde Beda non profert hunc locum, sed alium, qui est infra, 'Quæ calidum faciunt aquæ tactum, atque saporem.' in quo tamen ostendam Bedam falli, neque ejus me movet auctoritas. Sic igitur hunc locum esse legendum aio, ut olim edidi, quidquid dicant Zoili et sycophantæ. Licebit tamen legere, ut illi volunt, modo 'aquæ' sit trisyllabum. *Lamb.* Vss. 5. alia tremoris terræ causa continetur, nempe si in vastam aquæ paludem decidat gravis terræ portio, aquæ istius fit agitatio, istam vero aquæ jactationem sequitur telluris (quæ istam aquam tanquam vas continet) titubatio. *Creech.*

Fit, quoque, in magnas aquæ] Ita vet. libri. Marullus, *æque;* non recte. 'Aquæ' priorem interdum habet productam. *Gifan.*

552 *Gleba vetustate, &c.*] Facit huc quod legi in Relationibus Groenlandicis p. 45. anni 1676. Historia autem Latine (nam Belgice liber scriptus est) ita sese habet: 'Quum itaque per 19. dies immota navi coarctati inter glaciem sedissent concretam, nocte inter 31. Aug. et 1. Septemb. cœlo claro et sereno, quieta tempestate, nullo audito sonitu, subito magnus motus et jactatio subtus glaciem fit aquarum, ita ut tres illæ naves magno impetu propulsæ huc illuc, rupta glacie atque discedente, mediis veherentur aquis, &c. Hanc subitam atque inexspectatam aquæ jactationem, gubernatores nautæque inde factam judicabant; quod (sive naturali de causa, sive Dei pro servandis illis singulari providentia) alicubi vastum fragmentum montis ex glacie concreti deruptum, in aquas fuerit propulsum, atque hinc easdem tanto motu succussas fuisse naves atque jactatas.' *Hav.*

553 *Ut jactetur, aqua, &c.*] Sic vet. quidam, et vulg. In aliis, *jactentur aquæ, &c.* In quibusdam, *vacillat.* In quibusdam, *vacillans.* Gifan.

Ut jactetur aqua et fluctu, &c.] Cum olim hanc scripturam codicum Parisiensium secutus essem, *Ut jactetur aquæ fluctu quoque terra vacillans.* hæc annotaram, his ipsis verbis: Secutus sum codices Parisienseis. nam alii vulg. partim habent, *Ut jactetur, aquæ fluctu quoque terra vacillet:* partim, *Ut jactentur aquæ, fluctu quoque terra vacillet.* manuscripti autem etiam inter se dissentiunt, et alii cum his, alii cum illis vulgatis congruunt. Memmianus porro in eo quod habet *vacillans,* etiam cum Parisiensibus consentit. Legendum fortasse est, *Ut jactetur aqua, et fluctu quoque terra vacillet.* Hanc igitur scripturam nunc magis probo, idque pro meo jure: ab iisque, qui eam mihi palam ademerunt, recuperatorio judicio repeto. *Lamb.* Alii, *Ut jactetur aquæ fluctu quoque terra vacillans:* Nullo vero modo ferri potest istud Gifanii, *Ut jactetur, aquæ fluctu quoque terra vacillet.* Creech.

554 *Ut vas in terra, &c.*] Id docet a simili, hoc modo: Quemadmodum (inquit) si aqua, quæ est in vase, moveatur, movetur et vas, neque prius moveri desinit, quam aqua moveri desita sit. *Lamb.* Vossius ad Catullum p. 331. *Ut vas inferii.* Vinum autem 'inferium' est vinum novum: (Vinum inferium, id quod in sacrificando infra pateræ labrum ponebatur, Festus:) quis vero nescit vinum novum non contineri in vasis

aut doliis, si non satis deferbuerit? At rem ipsam non satis attendit vir ille doctus; quis enim vidit dolia ab isto novo vino quod non satis deferbuit jactata? et quæ novi vini necessitas, cum idem efficeret liquor vilissimus? recte igitur *in terra* editur. *Creech.* Et recte quoque intellexit Servius, cujus hæc sunt verba ad Virg. Georg. 2. 479. 'Alii aquam dicunt genitalem sub terris moveri, et simul eas concutere, sicut vas aquæ, ut dicit Lucretius.' *Hav.* Omnino aliquod mendum in hisce verbis latet. Non enim de quolibet vasorum genere verum est, quod hic dicit Luretius, sed de eo duntaxat, quod basi caret, et concavum est, ubi exteriori seu convexa parte loco alicui plano imponitur. *Vas inferii*, quod viro eruditissimo in mentem venit ad Catull. pag. 331. Creechio, ob additam ibi explicationem, haud immerito displicet. Verum, si quis suspicioni locus, videndum num 'vas inferii' accipi queat de pateris, quibus, ut lac et sanguinem, ita vinum præprimis, 'inferium' dictum, in Sacris Novemdialibus excipiebant et libabant, quæ Virgilio 'cymbia,' Æn. 3. 66. ut Lucretius tamen vas 'constare,' nimirum plano alicui loco impositum, ex vero neget, nisi humor destiterit 'jactarier intus.' Simili de causa, in seqq. 'scaphia' in exemplum adducet, ubi de vi magnetica vers. 1044. Certe Athenæus lib. 11. pag. 481. Κυμβία τὰ κοῖλα ποτήρια explicat καὶ μικρὰ, ex Simaristo. γένος autem ποτηρίων βαθέων, καὶ ὀρθὸν πυθμένα μὴ ἐχόντων, μηδὲ ὦτα, ex Dorotheo, ('poculi genus, quod nec rectum fundum, nec ansas habet,' nisi et sic simpliciter legendum est, καὶ πυθμένα μὴ ἐχόντων, explicandumque de eo, quod non habet basin, quemadmodum πυθμὴν arboribus, plantis, fructibus passim tribuitur, ut notant Lexicographi.) denique, τὰ κῦφα, 'pocula gibbosa,' ex Ptolemæo Aristonici. *Preig.*

555 *Jactarier*] In cod. Vaticano scriptum est *versarier*. Lamb. Quidam vet. *versarier*. Gifan.

556 *Præterea, ventus*] Aliam rationem affert terræ motus. *Lamb.* Tertio, vss. 20. Tellus vento agitatur, nam ventus, in speluncas telluris irruens, facit ut inclinet tellus, sed cum flatus venti non sit continuus, cum aliquando repulsus recedat, sua gravitate in pristinas sedes, imo in alteram partem nimis prolabitur terra; istam autem terræ fluctuationem sequitur tectorum dissolutio, et ruina. *Creech.*

557 *Et urget*] Quidam libri, *urgit.* Gifan.

560 *Exstructa domorum*] Talia sunt illa, 'strata viarum,' 'structa saxorum,' &c. *Lamb.* Ut 'miratur strata viarum.' Virg. Ecl. 7. 54. i. e. vias stratas. ita 'exstructa domorum,' exstructas domos significat. *Faber.*

561 *Ad cælum*] Et quanto quæque sunt editiora, et a terra remotiora ædificia, tanto magis, tantoque latius moventur. *Lamb.*

562 *Minent*] Sic reposui, cum libri omnes et manuscr. et vulg. habeant partim *micant*, partim *minant*, partim *manent*, partim hoc ipsum *minent*. 'minent' autem verbum est simplex pro composito positum, imminent: atque ita habent codices Veneti anno 1495. impressi. *Lamb.* Hæc verissima scriptura. In quibusdam lib. tamen, *minant*, *micant*, *manent*. Gifan. A *minent* natum *imminent*, *prominent*, &c. Lectio a Lambino constituta. *Faber.*

Prodita] Sic habent omnes libri tum manuscr. tum vulg. quos quidem viderim. Quidam tamen in nonnullis scriptum dicunt esse *percita*: ex qua putat quidam amicus meus legendum *percita.* ego nil mutandum censeo. sic enim paullo post loquitur, 605. 'Rerumque sequatur prodita summa.' *Lamb.*

563 *Protractæ trabes*] Nam inclinata tellure, trabes e suis sedibus excussæ protrahi videntur. *Creech.*

564 *Et metuunt magni naturam credere*] Et homines metuunt usque adeo, ut credant exitium aliquod, clademque mundo imminere: 'metuunt credere' more Græcorum dictum esse puto, φοβοῦνται πιστεύειν, ὥστε πιστεύειν. *Lamb.* Forsan hæc est verior interpretatio. *Creech.* *Metuunt credere* in sensum plane contrarium acceperim, pro, a se impetrare non possunt, ut credant, non audent credere. Sic libi noster, 'renuunt;' item, 'fugitant,' quod et Horatio arrisit, Od. 1. 9. 13. 'Fuge quærere.' Item, 2. Od. 4. 22. 'Fuge suspicari,' i. e. noli quærere, suspicari, &c. Sic hoc loco: 'Et metuunt credere,' q. d. Et tamen nolunt credere! cum signo admirationis. Manifesto hoc voluisse Lucretium, patet ex vs. 600. 'Proinde licet quamvis cœlum terramque reantur Incorrupta fore, æternæ mandata saluti,' &c. *Preig.*

567 *Quod nisi respirent, &c.*] I. e. si autem non respirarent venti, nulla res terram refrenaret, aut reprimeret, nullaque eam euntem et pereuntem ab interitu retinere posset. *Lamb.*

568 *Reprehendere euntem*] Sic habent aliquot libri manuscr. *euntes* autem, quod est in vulg. factum ex *euntez* per *z*. *z* autem scribebant librarii illi scriptores pro *m*. Lamb. Ita recte Lambinus ex vet. libris. In vulgatis, *euntes*. Gifan. *Euntes*, impetum facientes. Melius *euntem*, terram viz. perituram. Alibi (sup. 563.) *Ire* pro mori, aut perire. *Creech.*

572 *Retroque recellit*] I. e. reclinat. et ita Festus. *Lamb.*

573 *Et recipit prolapsa, &c.*] Ordo est: Et prolapsa se in suas sedes pondere, i. e. per suum pondus, recipit. *Lamb.*

575 *Perhilum*] Perpaullum. *Lamb.* Paululum modo, fere nihil, imo nihil omnino; quanquam verum non est. *Faber.*

576 *Est hæc ejusdem*] Alia causa terræ motus, quæ etiam a Plutarcho exponitur eodem loco, his verbis: Ἐνδέχεσθαι δὲ καὶ σηραγγώδη τοῖς κατωτέρω μέρεσι κατεστῶσαν ὑπὸ τοῦ διασπειρομένου πνεύματος εἰς τὰς ἀντροειδεῖς κοιλότητας ἐμπίπτοντος σαλεύεσθαι. i. e. 'Fieri posse autem, ut terra, quæ sit in inferioribus partibus cavernosa, a vento disperso, et in cavitates antrorum simileis incitato, quatiatur.' *Lamb.* Inclinationem tremoremque terræ pulsus et succussio sæpe comitatur; nam si ventus cavernas perrumpat, diffindatque terram, tum populi, urbes, insulæ, &c. ingenti hiatu absorbentur; si ventus non perrumpat, tum tantum tremor, et veluti horror telluris, a frigido viz. vento per omnes terræ meatus diffuso ortus; etsi autem nihil parumve timendum videatur a tremore simplici, esse nihilominus possit cum aliis speciebus conjunctus, nec certus esse quisquam valeat, non ita increbiturum, viresque accepturum tremorem, ut aut tecta evertantur, aut terra nonnihil dehiscat. vss. 24. *Creech.*

577 *Animæ subito vis*] Vis animæ, i. e. vis flatus, ut sæpe alias. *Lamb.*

Animæ] Spiritus, interpretor, propter Senecam Nat. Quæst. 6. 20. 'Nullam tamen placet Epicuro causam esse majorem, quam spiritum.' *Creech.*

578 *Aut ipse a tellure*] Sic legendum est, vel ut habent nonnulli alii lib. vet. *ab tellure:* quibuscum consentiunt cod. Florentini. nam alii libri vulg. non habent præpositionem. *Lamb.*

Aut ipsa ab tellure] Hoc ex vet. libris malui. In quibusdam aliis, *a.* Gifan.

579 *In loca se cava terrai conjecit, ibique Speluncas inter magnas fremit ante tumultu*] Legendum necessario, seu Mss. annuant, sive abnuant, *magno fremit ante tumultu.* Faber in Emend.

580 *Speluncas inter magnas*] Arbitror monuisse me in Emendation. le-

gendum esse, *magno fremit ante tumultu*. Faber in Not.

582 *Exagitata foras erumpitur*] Adi si placet Turneb. Adv. 30. 19. Jo. Ger. Voss. de Anal. lib. 3. p. 20. et Taubman. ad Virg. p. 355. atque versum superius hoc lib. 435. *Hav.*

583 *Concinnat*] Efficit, ut sæpe alias. *Lamb.*

584 *In Tyria Sidone quod accidit*] Justinus lib. 18. 'Tyriorum gens condita a Phœnicibus fuit, qui terræ motu vexati, relicto patriæ solo, Assyrium stagnum primo, mox mari proximum litus incoluerunt, condita ibi urbe, quam a piscium ubertate Sidona appellaverunt. Nam piscem Phœnices sidon vocant.' Hæc iccirco notavi, quod omnes fere libri vulg. habent *in Syria Sidone*, mendose. atque hanc meam emendationem Zoilus sibi adscripsit more suo. *Lamb.* Meminit Strabo ex Posidonio; quamquam alium quemdam terræ motum hic intelligi putem. Vulgo locus Justini profertur ex lib. 18. 'Tyriorum gens condita a Phœnicibus fuit, qui terræ motu vexati, relicto patriæ solo, Assyrium stagnum primo, mox mari proximum litus incoluerunt, condita ibi urbe, quam a piscium ubertate Sidona appellaverunt. Nam piscem Phœnices Sidon vocant.' Sed is locus male accipitur. Nam ibi de motu terræ, quo prostrata Sidon fuerit, non agitur, sed de clade, quæ Phœnices vexarit, non ad oram in qua Sidon condita, sed in regione Idumæorum. Phœnices enim Justini, Idumæi sunt, testanturque Herodotus, Plinius, et Dionysius Afer, eos ab origine prima Rubri Maris accolas fuisse. Stagnum autem Assyrium, illud ipsum est quod mare seu lacus Gennesaret in libris sacris dicitur. *Faber.* Quod de Sidone ait confirmatur a Posidonio, dum apud Strabonem scribit urbem sitam supra Sidonem terræ motu absorptam fuisse, et ipsius Sidonis corruisse propemodum Bessem. Quod autem subjicit de Ægis, respicit cladem Helices et Buræ Ægis Peloponnesiacis vicinarum apud Veteres celebrem. Ov. Met. 15. 293. 'Si quæras Helicen, et Buran, Achaidas urbes, Invenies sub aquis, et adhuc ostendere nautæ Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.' *Creech.*

Et fuit Ægis In Peloponneso] Ægis Achaicis. Hunc terræ motum fortasse significat Arist. lib. 2. Meteor. cap. 8. ibi, ἐγένετο δὲ καὶ περὶ Ἀχαΐαν, &c. nam satis est mihi locum indicasse. *Lamb.* Intellige Ægas Achaicas, non longe a Bura et Helice, quæ et ipsæ motu terræ afflictæ fuerunt. De iis scriptor libelli de Mundo; nil de Ægis tamen. *Faber.*

586 *Disturbât urbes*] Ita vet. libri, manu formisque descripti. Vulg. *Disturbavit res, Disturbans, Disturbatque.* Gifan. Secutus sum codices manuscr. neque vero est quod quenquam moveat ultima syllaba verbi *disturbât:* est enim longa, pro præterito disturbavit posita, ut sup. 1. 71. 'Virtutem irritât animi,' pro irritavit. Mendosi igitur sunt omnes libri vulg. quorum alii habent, *Disturbavit res,* ut Florent. alii, *Disturbatque urbeis,* ut Veneti antiqui alii, *Disturbans urbeis:* ut Veneti recentiores, et Lugd. et Basil. Hanc quoque emendationem compilavit Zoilus: et profecto piget me singillatim hujus sycophantæ furta apertissima atque impudentissima indicare. *Lamb.* Pro *disturbavit.* Vide quæ ad 1. 71. notata sunt. *Fab.*

587 *Multaque præterea*] Lege Plin. 2. 80. *Lamb.*

588 *Pessum*] Deorsum, et quasi sub pedes. nonnulli tamen lib. habent *passim.* Lamb. Quidam libri, *passim.* Gifan.

592 *Dispertitur, ut Horror, &c.*] Sic fere Aristot. lib. β. μετεωρ. Δεῖ γὰρ νοεῖν, ὅτι, ὥσπερ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν, καὶ τρόμων, καὶ σφυγμῶν αἴτιόν ἐστιν ἡ τοῦ πνεύματος ἀπολαμβανομένη δύναμις, οὕτω

καὶ ἐν τῇ γῇ τὸ πνεῦμα παραπλήσια ποιεῖ, καὶ τὸν μὲν τῶν σεισμῶν οἷον τρόμον εἶναι, τὸν δ' οἷον σφυγμόν. i. e. 'Intelligere enim oportet, quemadmodum in corpore nostro, tremorum et pulsuum causa est efficiens vis animæ, seu flatus, qui intercipitur, ita et in terra flatum simile quiddam efficere, et terræ motus alios esse veluti tremores, alios pulsibus consimileis.' *Lamb.*

Horror] Celsus 3. 3. de Febribus. Horrorem voco, ubi totum corpus intremit. *Creech.*

596 *Tecta superne timent, metuunt inferne*] Sic legendum, et ita scriptum est in codice Vaticano, Tettiano, et Memmiano: quibuscum congruunt codices Florentini, et Veneti recentiores. alii autem, in quibus suppositum est *superna*, et *interna*, mendosi sunt, quippe corrupti ab iis qui putarent, in illis adverbiis ultimam syllabam longam esse. quod falsum est, ut sæpe jam diximus. subintellige autem in 'timent,' 'metuunt,' homines, hoc modo; timent homines a superiore parte, ne tecta corruant, scilicet: 'inferne,' i. e. ab inferiore parte, metuunt, ne terræ cavernas repente natura dissolvat. *Lamb.* Quidam libri, *superna* et *inferna*. Gif.

597 *Terrai Natura*] Ipsa tellus. *Creech.*

598 *Neu distracta suum late dispandat*] I. e. neve terra divulsa suum hiatum late in diversas parteis aperiat. Mire autem terræ motum descripsit, ejusque magnitudinem terroris plenam auxit et amplificavit: videturque cum Homero certasse, qui non dissimili ratione terræ motum excitatum a Neptuno tum, cum Achilles placatus Græcis prœlium longo intervallo iniit, exaggeravit: nisi quod Lucr. noster non est ausus tanta sermonis uti superlatione, quanta Homerus. Sed præstat Homeri versus adscribere. Sic igitur ille 'Ιλ. lib. υ. 57. Αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα· Πάντης δ' ἐσσείοντο πόδες πολυπιδάκου Ἴδης, Καὶ κορυφαὶ, Τρώων τε πόλις, καὶ νῆες Ἀχαιῶν. Ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεὺς, Δείσας δ' ἐκ θρόνου ἆλτο, καὶ ἴαχε, μή οἱ ὕπερθε Γαῖαν ἀναῤῥήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων, Οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη Σμερδαλέ', εὐρώεντα, τά τε στυγέουσι θεοί περ, &c. i. e. 'Neptunus autem inferne terram immensam, montiumque alta cacumina concussit: omnes Idæ radices, seu pedes, vacillabant, et vertices: tum urbs Trojanorum, et Græcorum naves commotæ sunt. Timuit autem inferne rex inferorum Pluto, et timore affectus e sede sua exsiluit, et vociferatus est, ne subtus sibi terram perfringeret Neptunus, ædes autem suæ terribiles, et situ sentæ, quas etiam Dii horrent atque oderunt, mortalibus et immortalibus paterent.' Tantus sonitus excitatus est, Diis ad pugnandum congressis. Sed videtur in versu sequenti legendum, *Imque suis confusa velit compl. ruin.* *Im* autem, i. e. *eum* subintell. hiatum. *Lamb.*

599 *Idque suis*] *Imque* Lambinus: i. e. illumque hiatum. *Creech.*

600 *Proinde licet, quamvis*] I. e. proinde quatumvis licet homines putent mundum esse immortalem, numquamque interiturum; ipsa tamen periculi magnitudo interdum eos timere cogit, ne terra sese eorum pedibus subtrahat, atque in barathrum præceps cadat. *Lamb.* Demum vss. 7. illis insultat, qui putant mundum æternum fore et immortalem, cum terram, magnam illius partem, adeo concussam sentiunt, et labefactatam; imo cum ipsi totius compagis dissolutionem et ruinam timent. *Creech.*

600 *Licet quamvis*] Cicero in Lælio: 'quamvis licet excellens:' notante G. I. Vossio de Constructione p. 268. Edit. in Quarta forma; ut et lib. 4. de Anal. p. 240. Æque vero apud Ciceronem ac hic pro quatumvis sumitur. *Hav.*

603 *Subditat hunc stimulum*] Hunc stimulum timoris subter admovet. *Lamb.*

Subditat timoris stimulum aliqua de parte] Sic enim hæc verba collocanda; i. e. quodammodo terret ne, &c. *Faber.*

604 *Ne pedibus raptim, &c.*] Sic 1. 1099. 'Terraque se pedibus raptim subducat,' &c. *Lamb.*

607 *Nunc ratio reddunda*] Cur tot fluviis in mare decurrentibus, mare tamen nihilo majus fiat, quæsitum est ab antiquis, teste Aristot. lib. 2. *μετεωρ.* cujus hæc verba sunt: Τὸ δὲ ζητεῖν τὴν ἀρχαίαν ἀπορίαν, διὰ τί τοσοῦτον πλῆθος ὕδατος οὐδαμοῦ φαίνεται, (καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν ποταμῶν ῥεόντων ἀναριθμήτων, καὶ τὸ μέγεθος ἀπλέτων, οὐδὲν ἡ θάλαττα γίνεται πλείων,) τοῦτο οὐδὲν μὲν ἄτοπον ἀπορῆσαί τινας, οὐ μὴν ἀποβλέψαντί γε χαλεπὸν ἰδεῖν. τὸ γὰρ αὐτὸ πλῆθος ὕδατος εἰς πλάτος τε διαταθὲν, καὶ ἀθρόον, οὐκ ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἀναξηραίνεται, ἀλλὰ διαφέρει τοσοῦτον, ὥστε τὸ μὲν διαμεῖναι ἂν ὅλην τὴν ἡμέραν, τὸ δ', ὥσπερ εἴ τις ἐπὶ τράπεζαν μεγάλην περιτείνειεν ὕδατος κύαθον, ἅμα διανοουμένοις ἂν ἀφανισθείη πᾶν. ὃ δὴ καὶ περὶ τοὺς ποταμοὺς συμβαίνει. συνεχῶς μὲν γὰρ ῥεόντων ἀθρόων, ἀεὶ τὸ ἀφικνούμενον εἰς ἀχανῆ καὶ πλατὺν τόπον ἀναξηραίνεται ταχὺ καὶ ἀδήλως. i. e. 'Quærere autem id, de quo ab antiquis dubitatum est, quamobrem tanta aquæ multitudo nusquam appareat, (innumerabilibus enim et immensis fluminibus quotidie in mare influentibus, id nihilo fit majus,) hoc quidem non est absurdum, si nonnulli dubitent: non est tamen, si quis attendat, rationem videre difficile. Nam eadem aquæ magnitudo in latitudinem confertim effusa, non æquali tempore arescit: sed hoc differt, quod pars quidem totum diem permanere possit, pars autem puncto temporis evanescat, proinde ac si quis aquæ cyathum in magnam mensam profuderit, ac dilatarit, quod et hic accidit. Assidue enim et continenter, et confertim influentibus in mare fluminibus, semper id, quod delabitur in locum vastum et latum, cito et obscure arescit.' Hactenus Aristoteles. Idem ibidem refellit sententiam Platonis in Phædone de Tartaro, quem ille putat principium et fontem esse omnium aquarum. *Lamb.* Hic versus a quibusdam veteribus, manu formaque descriptis, abest. *Gifan.* Quamobrem ex tot tantorumque fluminum in mare exoneratione mare non exundet, sive non excrescat, respondet Lucretius vss. 8. Ista vorago in quam fit fluminum effusio tam vasta est, ut omnis illorum decursus una cum imbribus, nive, grandine, &c. vix unam guttam infundere videatur. Deinde vss. 7. sol e mari alto multum humori sevehit. Tertio vss. 4. multum venti auferunt. Quarto vss. 4. nubes rapiunt. Denique vss. 8. ut Fluvii in mare decurrunt, ita per terræ meatus ad fontes suos relabuntur, ita fit humoris ejusdem circuitus, ideoque minime mirandum quod æquor non augetur. *Creech.*

609 *Quo tantus fuat decursus aquarum*] Sic nunc restitui. Nam vulgo legitur, *quo fit tantus decursus aquarum.* alii legunt, *Quo fiat tantus decursus aquarum.* quod ferri non potest. *Lamb.*

Quo fiat tantus decursus] Ita ex vet. libris scripsi. Nam et mox, *quo veniant.* Vulg. *fit.* Gifan.

Decursus aquarum] Translate, et tamen usitate dictum est. sic 1. 284. 'Montibus ex altis magnus decursus aquai,' &c. *Lamb.*

610 *Omnia quo veniant ex omni flumina*] Supra 1. 1031. 'Efficit, ut largis avidum mare fluminis undis Integrent amnes,' &c. Sic Plaut. in Trucul. 2. 7. 12. 'Nam hoc assimile est; quasi de fluvio qui aquam derivat sibi. Nisi derivetur, tamen omnis ea aqua abeat in mare. Nam hoc in mare abit, misereque perit sine omni bona gratia.' sequitur paucis post verbis: 'Meretricem ego item

esse reor, mare ut est: quod des, devorat, nec umquam Abundat: at hoc saltem servatum tibi æstuat: id apparet: huic des Quatumvis, nusquam apparet, neque datori, neque acceptrici.' *Lamb.*

613 *Ad maris omnia summam*] I. e. si cum maris summa omnia comparentur. *Lamb.*

614 *Ad augmen*] Ad augendum mare. *Lamb.*

616 *Præterea magnam sol partem*] Alia ratio, quamobrem mare non augeatur, tot fluviis in id influentibus. *Lamb.*

619 *At Pelage multa*] Cum et in aliquot lib. manuscr. reperissem scriptum, *At pelagi multa*, et viderem scripturam vulgatam *pelago* ferri non posse, sic reposui, præsertim cum viderem codices Florentin. sic habere, scirемque Marullum hanc lectionem probavisse. *pelage* autem, i. e. maria, quarti casus est, πελάγη. quo utitur sup. 5. 36. 'Propter Atlanteum litus, pelageque severa.' utitur et Catull. in Galliambo: 'Rapidum salum tulistis, truculentaque pelage.' quamquam non pugnem cum iis qui apud Catull. lectionem vulgatam malint *pelagi* in patrio casu. *Lamb.* Ita vet. libri, fere. In vulg. plerisque: *pelago*. Lambinus: *pelage;* etiam recte. *Gifan.* 5. 36. 'Propter Atlantæum littus, pelageque severa.' Frustra igitur illi sunt, qui legunt, *Pelagi multa*. Creech.

621 *Delibet*] Degustet, et ita detrahat, et deminuat. Quidam tamen legendum etiam hoc loco putant *delibret:* nonnulli, *delimet*. Lamb.

623 *Tum porro*] Alia ratio. *Lamb.*

624 *Verrentes*] Sic sup. 5. 267. 'Partim quod validi verrentes æquora venti Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol.' *Lamb.*

626 *Mollisque luti concrescere*] Et lutum, quod erat molle, durescere. *Lamb.*

627 *Præterea docui*] Alia ratio. *Lamb.*

628 *Conceptum*] Contractum, haustum. *Lamb.*

630 *Cum pluit in terris*] Servius ad Virg. Æn. 10. 807. 'Dum pluit. in terris ut possint,' &c. ita scribit: 'Hic distinguendum, &c. nam si junxeris, 'dum pluit in terris,' erit Archaismos; debuit enim dicere 'in terras:' tamen sciendum hemistichium hoc Lucretii esse, quod ita ut invenit Virgilius ad suum transtulit carmen.' *Hav.*

631 *Postremo quoniam*] Postrema ratio, quæ est hujusmodi: quoniam (inquit) terra raro corpore est, et oras maris extremas et proximas omni ex parte cingit: quemadmodum aqua e terris in mare, ita e mari in terram manare debet. Libri quidem omnes habent, *Et conjuncta est oras maris undique cingens*, sed putavi legendum, *Et conjunctas orus maris undique cingit*. Verumtamen illam non damno. *Lamb.*

632 *Conjunctas oras maris, &c.*] Lambinus. At omnes Codd. *Et conjuncta est oras maris undique cingens.* Creech. Neque ratio est cur illos non sequamur. Licet enim findatur hic illic fluviis, tota tamen sibi cohæret, ut globosa et connexa. *Hav.*

634 *Percolatur enim*] Hic versus, et tres deinceps sequentes, jam sup. positi sunt 5. 270. *Lamb.*

635 *Virus*] Salsus humor æquoris: vid. 5. 270. *Creech.*

638 *Qua via secta*] Hunc quidem versum cum tribus, qui proxime antecedunt, profert Lucretius lib. 5. sed quia fugit me supra lectorem admonere 'secare viam' et 'via secta' Virgilium quoque dixisse, hic, serius quidem, sed non alieno loco tamen, admonebo, et versus indicabo. Sic igitur Virg. Georg. 1. 237. 'Has inter mediamque duæ mortalibus ægris Munere concessæ Divum: et via sec-

ta per ambas,' &c. Idem lib. 6. 899. 'Ille viam secat ad naveis,' &c. Idem lib. 12. 368. 'Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt.' *Lamb.*

Liquido pede] Solent poëtæ humori fluenti pedem tribuere : id ex eo credo, quod etiam currere aqua dicatur : quod sine pedum officio fieri non posse videtur, ac certe jus suum poëtæ tenent, ut translationibus utantur audacius. Itaque scripsit Hor. Epod. Od. 16. 48. 'Levis crepante Lympha desilit pede.' et Virg. in Ætna vs. 13. 'Ipse suo flueret Bacchus pede.' *Turneb. Adv.* 6. 20.

639 *Nunc ratio quæ sit*] Nunc de Ætna, Siciliæ monte, et de ejus ignibus disputare parat. *Lamb.* Quoniam meteora, terræ motus, et quædam maris phænomena sibi videtur satis explicasse, reliqua admiranda, quæ aliquam de Diis et providentia opinionem facerent, aggreditur : et primum vss. 6. de Ætnæ ignibus disputat, quos, licet interdum erumpentes Siciliam vastarent, non adeo debemus admirari, ut naturæ vires superare inconsiderate putaremus ; dicat aliquis ingens hoc esse incendium, et vires illius plane admirandas ; nempe quia non vidit majus ; sed in aliis rebus præcipites et inconsiderati perinde fallimur. Nihil est quod magnum dici potest, nihil quod debemus admirari, si universum infinitum contemplemur ; nam ex illo subito potest confluere immensa seminum ignis, sive venti copia, quæ semina in Ætna seu alio quolibet monte collecta vim impetumque sumant, terræ motus efficiant, erumpant demum, longe lateque flammam spargant et favillam. Hujusmodi autem eruptiones sunt veluti morbi et convulsiones hujus mundi, atque ut morborum semina in hominem (nam sæpe febricitat, dolet dentes, &c.) ex hoc mundo, ita ex universo in hunc mundum derivari possunt : nam si comparationem institnas, ut homo ad mundum, ita mundus ad universum. *Creech.*

Per fauceis montis ut Ætnæ, &c.] 'Fauceis' appellat, quas Græci κρατῆρας nominant, ut idem dicit paullo post, 701. 'In summo sunt ventigeni crateres, ut ipsi Nominitant, nos quas fauceis perhibemus, et ora.' *Lamb.*

640 *Exspirent*] 'Exspirent' absolute positum, et sine casu accusativo subsequente : quo modo alias poni solet, ut lib. 2. 354. 'Sanguinis exspirans calido de pectore flumen.' *Lamb.*

641 *Neque enim media de clade*] Hujus loci hæc mihi videtur esse sententia : non enim ex aliqua clade media coorta flamma, per Siculorum agros divagata, genteis admiratione affecit, quo tempore illæ omneis cæli parteis scintillare cernentes, magnopere erant sollicitæ atque anxiæ, dubitantes quidnam rerum novarum natura meditaretur: sed ex monte Ætna. Ad hunc locum pertinent illa M. Tull. lib. 2. de N. D. 'Nos autem tenebras cogitemus tantas, quantæ quondam eruptione Ætnæorum ignium finitimas regiones obscuravisse dicuntur, ut per biduum nemo hominem homo agnosceret : cum autem tertio die sol illuxisset, tum ut revixisse viderentur.' *Lamb.* Hunc quoque locum corruptum esse olim ad Phædrum ostendimus. Hæc ipsa verba fuerant : Verum quando ita factum est, ut jam solennem notulis modum egressi simus, locum quoque alium Lucretii (lib. 6.) emendabimus. nam ab eadem origine, qua superiores, corruptus est. Versus incomparabilis poëtæ sunt, 'Nunc ratio quæ sit, per fauces montis ut Ætnæ Exspirent ignes interdum turbine tanto, Expediam ; neque enim media de clade coorta Flammæ tempestas Siculum dominata per agros, Finitimis

ad se convertit gentibus ora.' Quid est *media clades*, lector? Neminem sane usque adhuc videre contigit, qui exposuerit; neque adeo mirum; locus enim est plane deperditus. Et tamen debuerant interpretes errorem animadvertisse. Sed, uti dicebam modo, corruptus locus est ab eadem causa, quæ a me superius memorata est; nempe propter reduplicationem litteræ *M* ἐν τῷ *Enim;* unde per socordiam exscriptoris factum est *enim mdia*, et mox (quippe istis pulmoneis hominibus hæc mirifica videbantur) *enim media*, quod nullum sensum habet; namque scripserat aliter Lucretius, *neque enim dia de clade, &c.* 'Dia tempestas' (explicatione enim dignissimum locum judico) est tempestas θεόπεμπτος, ut loquitur Diodorus, seu θεήλατος; quasi diceret Lucretius, quæramus nunc quid causæ sit quamobrem olim flammarum tempestas totam Siciliam pervastarit; neque enim putandum est Deos tantam vim incendii in insulam importasse. Quippe nemini, qui veterum philosophorum sectas perspectas habeat, ignotum est, existimasse Lucretium et ceteros Epicuri sectatores, non oriri isthæc ἐκ θεομηνίας, et ultrice Deorum providentia, quam impugnabant, sed ea omnia causis naturalibus niti. Unde et ille alter συνθιασώτης τοῦ αὐτοῦ λήρου scripsit alicubi, 'credat Judæus Apella, Non ego; namque Deos didici securum agere ævum; Nec, si quid miri faciat natura, Deos id Ex alto cœli tristes demittere tecto.' Hæc olim: queis addas licet apud Xenophontem in libello περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας, illiusmodi calamitates dici, ἐκ Διὸς εἶναι, pag. 699. edit. Aubrianæ. *Faber.* Gronovii Codex *Media Græcia de coorta*: Salmasius *Media e re clade coorta*, i.e. ex media rerum natura, ex summa rerum: sed olim monui Salmasium haud feliciter interpretari Lucretium. Faber tandem *Dia de clade.* 'Dia tempestas' est θεόπεμπτος seu θεήλατος, quasi diceret Lucretius, Quæramus nunc quid causæ sit, quamobrem olim flammarum tempestas totam Siciliam pervastarit, neque enim putandum est Deos tantam vim Incendii in insulam importasse. Egregia quidem conjectura. Neque istos moror, qui legunt *Mediocri.* Creech. Verissimam Fabri, cujus corroboratio exstat in Notis Pseudonimi Goralli ad Ætnam Severi versu 193. esse emendationem ex scriptura Codd. depravatorum evinci posse puto; quum enim inter alios Mss. Lugd. Bat. quoque habeant *media Græcia de coorta*, vix dubito, quin descriptor aliquis *Dia* inveniens, id relicta lacuna, (ut solebant,) non expresserit in ipso versu, sed ad oram notaverit Græcum ibi occurrere vocabulum; unde postea nata sit ineptissima lectio *Græcia de.* Alii invenientes scriptum connexis, more veteri, literis *enimdia*, putarunt per compendium ita exstare pro *enim media*, quod postremum maxime veram obscuravit lectionem; quam divine Faber adinvenit. Ad ejusdem vero confirmationem miror non occurrisse alicui interpretum vel Lucretii vel ipsius Severi hosce ejus in Ætna versus vs. 29. 'Principio ne quem capiat fallacia vatum, Sedes esse Dei, tumidisque e faucibus ignem Vulcani ruere et clausis resonare cavernis Festinantis opus; non est tam sordida Divis Cura, neque extremas jus est demittere in artes Sidera; seducto regnant sublimia cœlo Illa, nec artificum curant tractare laborem.' *Hav.*

647 *Hisce tibi in rebus*] Nunc demum incipit rationem horum ignium exquirere. *Lamb.*

Hisce tibi rebus] Al. melius, *in rebus.* Fab.

649 *Ut reminiscaris*] 1. 957. 'Omne, quod est, igitur nulla regione viarum Finitu' est, namque extremum debebat habere,' &c. et 2. 89. 'Et quo

jactari magis omnia materiai Corpora pervideas; reminiscere, totius imum Nil esse in summa, neque habere ubi corpora prima Consistant, quoniam spatium sine fine modoque est,' &c. *Lamb.*

651 *Et quam multesima constet*] Et quam sit pars multesima, i. e. et quam sit parva pars, si cum toto comparetur. Multesima pars est ea, cui multæ debent esse pares, aut similes ad constituendum totum: *πολλοστὸν μέρος* appellant Græci. profert autem hunc versum Nonius in voce 'multesima.' *Lamb.* Strabo lib. 1. pag. 26. *Πολλοστὸν γὰρ μέρος ἐστὶ τὰ πόῤῥω τερατολογούμενα τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι.* 'perexigua sunt eorum pars, quæ de ipsa Græcia.' Ubi in Notis hunc quoque locum adducit Casaubonus. *Hav.*

652 *Et quota pars*] Ita vet. quidam libri. In quibusdam vulg. *Hæc.* Forte legendum, *Ac;* ut et Marullus, *Et.* Vulg. *Nec.* Gif. Cum in omnibus libris manuscr. scriptum reperissem, partim *Nec quota,* partim *Hæc tota,* partim *Et quota,* sic reposui. hujus autem scripturæ, quæ perspicue vera et recta est, hæc sententia est. Et, ut videas quota, i. e. quam multesima et parva, sit pars totius terræ homo unus, &c. Hic quoque suum institutum tenuit, suoque ingenio indulsit Zoilus. *Lamb.* Ἀπροσδιόνυσα hæc. *Et quota pars homo sit terrai totius unus.* Quid enim ad rem facit quod et homo admodum parvula ac multesima demum pars terræ sit. Acute et ingeniose ὁ πάνυ I. Vossius: *Nec tota pars, homo terrai quota totius unus.* Ut hæc instituatur comparatio, hic sit sensus: Et quam ne tota quidem pars universi sit cœlum, quota unus homo totius terræ. Id enim voluisse virum Eruditissimum, opinor, et res ipsa postulat. Totus, quotus, utrumque priori correpta, eodem sensu Manilio quoque usurpatum notaverat Scaliger, ad lib. 3. pag. 70. in hisce: 'Detrahitur summæ tota pars, quota demit utrinque Omnibus ex horis æstivæ momine noctis.' Quem vide. *Preig.* Ut lectio præstantissimorum nostrorum Codd. Lugd. Bat. recte intelligatur, adscribenda esse duxi Jo. Ger. Vossii verba, qui de Anal. 1. 2. ita disserit: 'Servio etiam, interpretatione in edit. 2. Donati. pronomina generaliter infinita sunt, quis, qualis, talis, quantus, tantus, quotus, totus. Etiam Diomedi pronomina sunt, alius, alter, neuter, uter, uterque, alteruter, unus, unusquisque, ullus, nullus, nemo, talis, qualis, totus.' Ubi (ut et apud Servium) 'totus' intellige non pro integro (qua significatione plane est nomen) sed priore correpta, ut idem sit quod *τοσοῦτος*: quomodo (ut Despauterius primus annotavit) Manilius usurpat lib. 3. 'Detrahitur summæ tota pars, quota demit utrumque.' Similiterque loqui Tertullianum, observat ibi Josephus Scaliger. Imo et Lucretium eodem modo locutum animadverti. Nam 6. 652. ubi a Lambino, Gifanioque, editum est: *Et quota pars homo terrai sit totius unus:* elegantissima, verissimaque est lectio, quam disertim habent vet. membranæ nostræ: *Nec tota pars homo terrai, quota totius unus.* Quin Lambinus quoque fatetur, in quibusdam se manuscr. *Nec quota;* in aliis, *Et quota;* in aliis, *Hæc tota,* invenisse. Quod vero Petrus Candidus in Florentina, Marullus in Veneta mutarunt; id non aliunde est, quam quod, ob modulum prioris in *totus,* pravo male talo versum stare crediderunt. Quid mirum? quando antiquiores etiam in eo decepti: eosque inter Cledonius, Romanus Senator, Grammaticus Constantinopolitanus: qui cap. de Pronomine, recte quidem inter provocabula ponit, 'quot,' 'tot,' 'quotus,' 'totus;' verum inepte subjicit, 'quotus' penultimam acuere, 'totus' circumflec-

tere; quia scripserit Maro, Georg. 1. 434. 'Totus et ille dies.' Isthæc vero Sergii invalida est ratio; 'Neuter,' inquit, 'alius, et reliqua, constat esse nomina, quoniam Probus viginti et unum dicit esse pronomina; in quibus ista non computantur.' Nempe hoc est, quod sapientes tot sunt conquesti, sequi pene omnes pecorum ritu antecedentium gregem, pergentes, non qua eundum est, sed qua itur. Seneca lib. de vita beata cap. 1. Idem Voss. de Anal. 2. 4. Super hac quæstione eorum me sententiæ aggrego, quibus placet, quædam novorum horuncce, ut ita dicam, civium recte referri ad interrogativorum tribum; ut, uter, quantus, qualis, quot, quotus: quædam item non male relativis accenseri; uti ea, quæ vel substantiam referunt; ut, alius, alter, cæterus, reliquus: vel accidentis relationem habent: ut, qualis, quantus, quot, quotus; quando extra interrogationem ponuntur. Ut in ille Lucretii, 6. 652. 'Nec tota pars homo terrai quota totius unus:' quomodo versum eum ex manuscr. nostro codice lib. 2. rei Grammaticæ, cap. 17. emendavimus. Ubi et Manilium similiter loqui videbamus. Hæc magnus ille Grammaticus; in distinctione autem Preig. meo adsentior. *Hav.*

658 *Obturgescit*] Sic habent omnes lib. et vulg. et manuscr. quos quidem viderim. Sed Avancius Veronensis legebat *Obbrutescit*, i. e. obstupescit. quo verbo usus est lib. 3. 544. 'An contractis in se partibus obbrutescat.' *Lamb.*

660 *Sacer ignis*] Virg. Georg. 3. 565. 'nec longo deinde moranti Tempore contactos artus sacer ignis edebat.' 'sacer ignis' (inquit Corn. Celsus 5. 28.) 'malis ulceribus annumerari debet.' Auctor vocabularii Latino-græci manuscr. 'Sacer ignis,' inquit, 'ἐρυσιπέλας: al. ἕρπης.' Quid sit porro 'erysipelas,' et 'herpes,' et quid inter hæc duo intersit, et quæ sint eorum causæ, consulendi sunt medici: ego alio propero. Non me pigebit tamen lectorem admonere, Cornelio Celso aliud esse ἐρυσιπέλας, aliud 'sacrum ignem,' lib. sup. commemorato, cap. 28. ibi, 'Sacer quoque ignis malis ulceribus,' &c. Ejus duæ species sunt,' &c. *Lamb.* Πῦρ ἄγριον, ut et nos Galli voce ejusdem significationis notare solemus, ejus species est, sed lenis: at qui exedens est, ἕρπης ἐσθιόμενος, ad ossa usque pervadit; de quo hic Lucretium loqui credibile est. *Faber.* Addas Celso Paulum Æginetam 4. 20. Quos, si vacet, lege: nam in illis multa de sacro igne. *Creech.*

663 *Et satis hæc tellus morbi*] Ita vet. libri. Marullus tamen, *nobis;* quod et Florentini et Lambinus secuti sunt. Ego vet. libros sequor, etsi mox sequatur: 'procrescere morbi.' *Gifan.*

663 *Et satis hæc tellus nobis, cælumque*] Secutus sum codices Florent. nam ceteri vulg. quibuscum manuscripti congruunt, habent, *Et satis hæc tellus morbi, cælumque:* quæ lectio nullo modo ferri potest: hanc tamen tuetur Zoilus: tale est hominis palatum. *Lamb.*

666 *Suppeditare*] Sic habent quatuor libri manuscripti, et vulgati Veneti antiq. quod probo. est enim absolute accipendum. *Lamb.* Vulgati, fere: *suppeditari.* Gifan.

669 *Ignis abundare Ætnæus*] Ripas suas videtur superare dum erumpit igneum flumen. *Flammescere cælum:* dum coruscat et fulgurat. Fayus: Quasi aliquid de fulgure, et coruscatione Lucretius, cum de Ætnæ ignibus disputet: sed in istius viri ineptiis refutandis non amplius morabor. *Creech.*

Flammescere] Fulgere, seu flammam comprehendere, et concipere, seu flammis collucere. *Lamb.*

671 *Ut tempestates pluviæ*] Sic le-

gendum, non, ut vulgo, *Et tempestates pluviæ*. Lamb.

Graviore coortu Sunt] I. e. majores et graviores sunt, seu majore copia cadunt. *Lamb.*

672 *Tetulerunt*] Secutus sum cod. Parisiens. Florentinos, Basilienseis, Venetos utrosque, Lugdunenseis majores: nam minores mendose habent *retulerunt:* manuscripti autem etiam corrupte *detulerunt*. Jam 'tetuli' pro tuli antiquum, quo et Ter. utitur Andria 4. 6. 13. 'Nam pol si scissem, numquam huc tetulissem pedem.' et Plaut. Mostell. 2. 2. 39. 'Quia septem menses sunt, cum in hasce ædeis pedem Nemo intro tetulit, semel ut emigravimus.' *Lamb.* Locis a Lambino adductis alia addi possunt; Plaut. in Rud. 4. 1. 2. 'Hodie me his mulierculis Tetulisse auxilium.' et Menæchm. 4. 22. 21. 'Conditiones Tetuli tortas, confragosas.' Nec scenici solum poëtæ (verba sunt Jo. Ger. Voss. de Anal. 3. cap. 37.) sic locuti, sed etiam Catullus. Charisius enim citat ex carmine ejus de Vere, quod deperiit (nam in Pervigilio non exstat is locus) 'Concitum tetuli gradum.' Unde recte Pierius colligit contra nonnullos, Latine etiam dici 'ferre gradum.' Quid nunc Epicos dicam? Ennii enim est 1. Annal. p. 13. 'Ilia dia nepos, quas ærumnas tetulisti!' Suevii quoque apud Macrobium Sat. 3. 28. 'cum rege potenti, Nomine Alexandro Magno, fera prælia bello In Persas tetulere suo.' Ita enim ibi legi jubet Vossius idem, non (ut vulgo) *retulere*. Hav.

673 *At nimis est ingens, &c.*] Occupatio est objectionis. *Lamb.*

Incendii] Alias *incendi*, alias *incendii:* quod tamen intelligendum est pro trisyllabo incendi positum. *Lamb.*

674 *Scilicet et fluvius*] Solutio objectionis a simili; hoc modo scilicet et fluvius, qui non est maximus, ei videtur maximus, i. e. ejus judicio et sententia est maximus, qui aliquem ante majorem non vidit: et item homo et arbor non maximi, ei videntur maximi, qui nullos antea majores vidit: hunc locum in omnibus fere libris corruptum, qui sic habent, *Scilicet et fluvius qui visus maximus ei, Qui non ante aliq.* sic restitui jam in prima editione, plane (præfiscini præfatus dicam) divine. Quam emendationem etiam Zoilus probavit tacitus. *Lamb.* Codd. *Scilicet et fluvius qui visus, &c.* Unde Salmasius: *Scilicet et fluvius quis visus maximus eii:* fluvius aliquis visus est ei maximus, qui majorem non vidit. Istam quam Codices exhibent lectionem sequi possumus, at non rejicienda est illa altera Lambini lectio. *Creech.* Mire sua emendatione exsultat Lambinus. 'Plane,' inquit, 'præficine præfatus dicam, divine.' Verum ita, non modo 'Maxima quæ vidit quisque, hæc ingentia fingit,' ut versu ab hoc quarto Lucretius loquitur, sed et 'Optima quæ vidit quisque, hæc cœlestia fingit.' Quid enim simplicius, quin et elegantius, quam quod vidit Is. Vossius, *Scilicet et fluvius quivis ut maximus eji 'st*, quam emendationem et variantes Lectiones agnoscunt, et Annotator noster. 'Quivis' hoc versu, et 'aliquis' proximo, optime sibi invicem opponuntur. Locum ipsum egregie Claudianus illustrat, ubi de sene Veronensi: 'Proxima cui nigris Verona remotior Indis, Benacumque putat littora rubra lacum.' Haud inepte etiam legeris: *Scilicet et fluvius quivis est maximus eji.* Preig. Omnia hæc acuta et eleganter inventa; verum ego is sum, qui difficillime a Mss. probatiorum fide descisco, si aptus inde sensus erui possit, qui hic aptissimus et simplicissimus est. *Scilicet et Fluvius, qui visus, maximus eji Qui, &c.* 'Fluvius, qui visus,' est is qui primus, ante alios visus est: omnes enim hi versus de visu (primo, ut ante visos alios) agunt, et ita

inf. vs. 676. 'quæ vidit quisque,' pariter posita sunt, pro: quæ primum vel prima quisque vidit. Sed mala ubique distinctio confusionem peperit, quum ita distingui hi versus debeant, uti a nobis factum est, non ut vulgo, videlicet, *et omnia de genere omni, Maxima quæ vidit quisque hæc, &c.* sed *et omnia de genere omni Maxima; quæ vidit quisque, &c.* Arbor, inquit, et homo videtur ingens, et omnia in omni genere videntur ei, qui non ante aliquid majus vidit, maxima; nam quæ quisque vidit, (primum scilicet,) ea fingit sibi ingentia et maxima. *Hav.*

675 *Et ingens, &c.*] Et ingens videtur arbor, homoque, ei qui majorem arborem, majoremque hominem non vidit. *Lamb.*

677 *Maxima*] I. e. quibus majora numquam antea vidit. *Lamb.* Terentii interpretes ex Cicerone et aliis docebunt, quid inter 'magnus' et 'ingens' intersit. Non temere 'ingentior' occurrat; constat tamen apud Virg. Æn. 11. 124. legi. *Faber.*

680 *Nunc tamen illa*] Redit ad institutam disputationem de Ætnæorum ignium ratione. de quibus sic Virg. Æn. 3. 571. 'sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis: Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem, Turbine fumantem piceo, et candente favilla, Attollitque globos flammarum, et sidera lambit: Interdum scopulos, avulsaque viscera montis Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras Cum gemitu glomerat.' De iisdem sic Aristot. lib. de Mund. Ἐμπεριέχει δὲ καὶ πολλὰς ἡ γῆ ἐν αὑτῇ, καθάπερ ὕδατος, οὕτω καὶ πνεύματος καὶ πυρὸς πηγάς. τούτων δὲ αἱ μὲν ὑπὸ γῆν εἰσιν ἀόρατοι, πολλαὶ δὲ ἀναπνοὰς ἔχουσι, καὶ ἀναφυσήσεις, ὥσπερ Λιπάρα τε καὶ Αἴτνη, καὶ τὰ ἐν Αἰόλου νήσοις. αἳ δὴ καὶ ῥέουσι πολλάκις ποταμῶν δίκην, καὶ μύδρους ἀναῤῥιπτοῦσι διαπύρους. i. e. 'Continet autem terra et multos in se, ut aquæ, ita et flatus et ignis fonteis. Horum porro alii quidem sub terra sunt occulti et obscuri, alii autem respirationes habent, ut Lipara, et Ætnæ, et loca in Æoli insulis. qui sæpenumero et fluviorum modo fluunt, et flammas ac massas candenteis provomunt.' De iisdem idem lib. περὶ θαυμασίων ἀκουσμ. *Lamb.* Si inquiras cur collectæ in Ætna flammæ erumpant tanto impetu, vss. 31. declaratur ratio: Breviter, vi venti fit eruptio; venti autem istius semina ex universo infinito veniunt, et in monte Ætna collecta flammas vel latentes in visceribus montis, vel ex ipso monte expressas ejiciunt, vss. 14. aut ventus iste irruit per speluncas quæ sunt ad radices montis, et quarum ora, cum mare a littore recedit, (mare enim radices montis alluit,) aperta sunt, atque ita efflat ignes; vss. 7. Denique in ipsis faucibus montis generantur venti, vss. 2. Sic multas ponit causas, ut inter eas una vera, et certa diceretur, vss. 9. *Creech.*

682 *Primum totius*] Sic fere Trogus lib. 4. ut est apud Servium in Æn. 3. 'Sicilia terra est cavernosa et fistulosa: quo fit, ut ventorum flatibus pateat, unde ignis concipitur: intrinsecus sulphur habet, et bitumen: in quæ ubi ventus per spiramenta cavernarum incubuit, diu luctatus ignem concipit. Sic Ætnæ durat incendium. motus ergo ventorum, causa incendii est.' *Lamb.*

685 *Ventus enim fit, ubi est agitando*] Itaque quidam dicunt, ventum nihil aliud esse, quam agitatum aëra. *Lamb.*

687 *Qua contigit*] Qua parte saxa tangit. *Lamb.*

Terramque] Et ubi terram calefecit, qua eam tangit. *Lamb.*

689 *Ac rectis ita faucibus ejicit alte*] Severus in Ætna vs. 322. 'Haud secus adstrictus certamine tangitur ictu Spiritus, involvensque suo sibi pondére vires Densa per ardentes ex-

ercet corpora venas, Et quacunque iter est, properat, transitque morantem, Donec confluvio resolutis æstibus, omnis Exsilit, atque furens tota vomit igneus Ætna.' In quibus ultimis idem epitheton 'furens' notari debet, quod apud Lucret. modo vs. 687. legitur, ne quis sollicitet temere Mss. lectionem, *terens* ibidem reponendo, ut V. D. facit ad Severi ejusdem vs. 562. ubi legas 'Hæc operis summa est; sic nobilis uritur Ætna. Terra foraminibus vires trahit, urget in arctum, Spiritus incendi vivit per maxima saxa.' Sed et totum illud carmen cum Lucretianis hisce conferri meretur. *Hav.*

691 *Differt*] In diversas parteis fert. *Lamb.*

693 *Animai*] Flatus, spiritus, venti, πνεύματος. *Lamb.* Venti. Alibi: Horatius: 'Impellunt animæ lintea Thraciæ.' *Creech.*

694 *Præterea, magna*] Alia ratio horum ignium. *Lamb.*

Parti] Parte, ut sæpe alias. *Lamb.* Quidam libri: *parte.* Gifan.

696 *Ex hoc usque mare*] Ita fere vet. libri. Vulg. *mari.* Sup. 1. 390. et inf. vs. 712. *Idem.*

697 *Hac*] Per has speluncas fatendum est mare penetrare. *Lamb.*

698 *Et penetrare mari, &c.*] Secutus olim lectionem vulgatam, *Et penetrare mare, et penitus se cogier arcto:* ad eam hæc annotaram, eamque sic declararam: et fatendum est, mare hac, nempe per has speluncas, penetrare et penitus in angustum cogi a seipso coarctato. sed non dissimulabo, in aliquot libr. manuscr. ita scriptum esse, *Et penetrare mari penitus res cogit aperto.* quibuscum consentiunt cod. Parisienses; et Veneti antiq. Hanc igitur scripturam antiquam, quam olim lectori proposui, et indicavi, nunc in contextum restituo. Dicam tamen, quod sentio, neque hic versus, neque is, qui reperitur in libris vulg. lucernam olet Lucretianam: et eo detracto, nihil de sententia decedet. *Lamb.* Ita fere omnes libri vet. manu formisque descripti. Marullus tamen, *mare et penitus se cogier arto.* Et ita vulgati fere ac Lambinus. Mihi minime placet. Agit de vento poëta. *Gif.* Al. *Et penetrare mare, et penitus se cogier arcto.* Utraque lectio Lambino displicet; neque id injuria: ambæ enim corruptæ sunt: legendum putarim, *Et penetrare animam penitus res cogere aperto.* 'Anima' ventus est; sæpe apud Lucretium; modo legebas, 'Ne dubites, quin hæc animai turbida sit vis,' i. e. vis venti. Sensus itaque et ordo verborum sic se se habebunt: Fatendum est animam hac ire et cogere res penetrare aperto, i. e. per apertum, seu per illas fauces. Omnino enim agitur de vento, non de mari: itaque illa emendationis pars (animam) plane necessaria est; per 'res' autem intelligo ignes, scintillam, cinerem, saxa, &c. de quibus antea. *Faber.* Istam interpretationem vitiosa nuce non emerem. Si placet vox *animam,* leg. *Res cogit aperta,* ut alibi 'Manifesta docet res.' Ex 'Mari aperto' vix aliquis sensus potest exprimi, qui vero istas voces retinet, hoc modo interpretetur; 'Mari aperto,' i. e. cum mare recedit a radicibus istius montis, et resorbet fluctus. *Creech.*

700 *Subjectare*] Sursum jactare. *Lamb.* In altum tollere. vide Not. ad 1. 8. *Fab.* et *Creech.*

701 *In summo*] Lamb. legit, *In summa,* i. e. denique, ἐπὶ τούτοις, ut innuat plures esse rationes, qua de re in nota sequenti. *Faber.*

Ventigeni] Sic emendandum existimat Turneb. Adv. 22. 18. Nam vulgo legitur, *In summo sunt vertice item, &c.* 'Ventigeni' autem, i. e. ventos gignentes vel a ventis geniti. Ventus enim crateres seu fauceis illas efficit. Sed videtur hic locus explicari non posse, immo ne apte quidem cum

aliis cohærere, nisi legamus *In summa*, h. e. ad summam, ὅλως. vel *in summo* interpretemur, in summo monte. Vel dicamus, hos duos versus alieno loco esse positos. *Lamb.* Ita (*ventigeni*) ex quibusdam vet. lego, cum Adr. Turnebo. Vide Indicem. In quibusdam vet. *vertice erat.* Marullus, *vertice item.* Et ita vulg. *Gifan.* *Lamb. etiam in ed. prima.*

Ventigeni Crateres] Crateres Ætnæ ita dicuntur quod per eos venti ex visceribus montis fere semper prorumpant: qua de re nemo dubitabit, si qua Straboni fides. Is in lib. 6. sic scribit: *Οὔτε γὰρ προσιτὸν εἶναι τὸν τόπον, οὐθ' ὁρατόν. Εἰκάζειν τε μηδὲ καταῤῥιφθῆναί τι δύνασθαι ἐκεῖσε, ὑπὸ τῆς ἀντιπνοίας τῶν ἐκ βάθους ἀνέμων, καὶ τῆς θερμότητος, ἣν προαπαντᾷν εὔλογον πόῤῥωθεν, πρὶν ἢ τῷ στομίῳ τοῦ κρατῆρος προσπελάσαι· εἰ δὲ καταῤῥιφθείη, φθάνοι ἂν διαφθαρὲν πρὶν ἀναῤῥιφθῆναι πάλιν, ὁποῖον παρελήφθη πρότερον. τὸ μὲν οὖν ἐκλείπειν ποτὲ τὰ πνεύματα καὶ τὸ πῦρ, ἐκλειπούσης ποτὲ τῆς ὕλης, οὐκ ἄλογον· οὐ μὴν ἐπὶ τοσοῦτόν γε, ὥστ' ἀντὶ τῆς τοσαύτης βίας, ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ γενέσθαι τὸν πλησιασμόν.* 'Etenim locum illum neque adiri posse, neque conspici. Et conjecturam se facere, ne injici quidem posse eo quidquam, ob adversum ventorum ex profundo flatum et calorem; quem, consentaneum sit, procul occurrere, antequam ad os Crateris adpropinquetur. Quod si quid tamen omnino injiceretur, multo ante ejus formam corruptum iri, qua erat injectum, quam ipsum rursus ejiceretur. Ceterum non absurdum esse, deficiente aliquando materia, spiritus quoque et ignem aliquamdiu cessare. At eam intermissionem tantam non esse uti contra istam vim mortalium aliquis propius accedere queat.' Quare lectio vulgata, *In summo sunt vertice item crateres*, mihi non displicet, quod illud Lambinianum *In summa* mihi hoc loco haud probetur. Cumque opus aliquo verbo sit, quod indicet novam rationem afferri posse, illud *item* admittatur necesse est. *Fab.* Alii, *In summo sunt vertice item cratere.* Prior lectio (*Ventigeni, &c.*) placet, quippe duobus hisce versibus declaratur. Ventum non tantum per speluncas ad montis radices ingredi, sed etiam in ipsis faucibus generari; neque id mirum. nam nihil certius, quam aërem ex omni parte ad flammam ruere, atque inde ventum generare. *Creech.* Turnebi nota, quam Lambin. citat, hæc est: 'Est et illud spurium *In summo sunt vertice item crateres:* quidni enim nothum appellem, quod si non pellicatu, certe suppositione tamen subrepsit in liberorum locum? ego cum reperiam *vertigeni*, et intelligam *v* elementum sæpenumero in libris scriptis occupare sedem literæ *n ventigeni* legendum suspicor: hucque adducor, quia fauces illas Ætnæ certo scio auras et ventos effundere: et poëtæ atris speluncis ventos inclusos fingunt: quia inde eorum materia emanat, qua mons Ætna exuberat, igne venas sulphuris et bituminis in fumum animalem tenuante atque mutante. Suspicatus et aliquando sum *vertice enim* legi non inconcinne posse.' Hæc Turnebus, cujus posterior conjectura mihi præferenda videtur priori, eo quod in vestigiis Mss. appareat, et sensus postulet; nam *verticem*, quod in Lugd. Bat. est, natum est ex *vertice m*; pro quo conjuncte prius fuerat scriptum *verticeenim*, literarum vero *e* altera propter concursum similium inter se neglecta peperit lectionem *verticem* et *vertice item*, quæ inde ab aliis formata fuit. At sensus Lucretii postulat *vertice enim*, quod ita confirmo; In superioribus vim furentis aëris descripsit, qui fundat, differat, et extrudat ignem, favillam, atque saxa mirandi ponderis, quæ ejectari non possunt nisi per fauces sive crateras; vim itaque auget si in summo montis vertice crateres isti sint, per quos omnia hæc

tam alte efflata et sublata evomantur; nam, inquit, in summo vertice sunt crateres, &c. *In summo sunt vertice enim, &c.* et frustra cum Fabro *item* præferas, quum non novam adferat rationem poëta, sed concludat isto *enim* illam quam multis superius adstruxerat. *Hav.*

703 *Sunt aliquot quoque*] Ne quis miretur, me multas horum ignium rationes afferre, quasi dubium atque incertum, sunt aliquot etiam res, quarum unam causam afferre non est satis, sed plures afferendæ sunt, ex quibus tamen unica causa sit: idque ostendit a simili. *Lamb.*

707 *Dicatur ut illius una*] I. e. ut causa illius leti, quo homo ille interiit, quæ una est, dici possit. doctus quidam legendum putat, *Dicatur ut illius vera.* Lamb. Lethi scilicet. *Faber.*

708 *Nam neque eum ferro*] Ita constanter Mss. probatissimi; quod in *neque cum* mutarunt, qui putarunt *eum* poni non posse, ubi de corpore agatur, quasi vero non sæpius genus mutent auctores, atque æque ad 'Hominis' vs. 706. quam 'Corpus,' vs. 705. referri possit. *Hav.*

710 *Verum aliquid genere esse ex hoc, quod contio, &c.*] Ita ex vet. libris nostris, et aliis restitui. Vulg. et Lambinus: *credat.* Quidam vet. *ites, ito.* Gifan. Secutus eram initio cod. aliquot vulgatos, qui habent, *Verum esse ex genere hoc aliquid, quod contio credat:* idemque indicaram ingenioso lectori scripturam, quæ reperitur in quatuor manuscr. cum quibus consentiunt vulg. Veneti antiq. et Parisiens. *Verum aliquid genere esse ex hoc, quod contio dicat.* hanc igitur nunc sequor. Idem admonueram, codicem Memmianum manuscr. sic habere, *Verum genere aliquid esse ex hoc contioito.* quæ scriptura quid sibi velit, non video. Omnino in hoc loco mendum subesse suspicor. *Lamb.* Omnino vera Vossii emendatio est: quæ harum vocum, inane nescio quid sonantium, loco reponit: *quod contigit eji.* Nondum tamen, quid sibi vox *utrum*, pro *verum*, nempe in versus principio velit, mihi liquet. Cæterum, dum huic intenti versiculo, in eoque sanando toti sunt viri docti, in sequenti, *habemus*, pro *avemus*, irrepsisse, non animadverterunt. Lambini certe requiras diligentiam, qui de eodem hoc verbo alias haud male meritus est. Lego itaque, *Verum aliquid genere esse ex hoc, quod contigit eji, Scimus, et in multis hoc rebus dicere avemus.* Ut sit sensus: scimus, ac lubenter dicere solemus, id quod ei contigit, hujusmodi quid, aut ex hoc genere saltem esse. *Contigit eji*, more Lucretiano. Atque ita quam proxime ad veterem scripturam accedimus, quæ apud Lambinum: *contio ito*, apud Londinenses: *contio itel*, adeoque vestigia vocum, *contigito*, et *contigitei*, refert. 'Avemus,' ut Cic. 1. Off. cap. 4. 'Itaque cum sumus necessariis negotiis curisque vacui, tum avemus aliquid videre, audire, addiscere.' *Preig.* Si in *concio itel*, quod in Voss. L. B. est, *c. o. l.* mutes in *t. g. i.* vel in *contio ite*, quod in Voss. vet. est, mutes *o* in *g.* et *i* in fine addas, habes veram lectionem. *Habemus dicere*, i. e. dicimus, dicere solemus. Conf. 1. 1068. 6. 899. *Hav.*

710 *Contio*] Turba, quæ circumstat, et quæ ad audiendum convenit. *Lamb.*

712 *Nilus in æstati*] Nunc cur Nilus in æstate crescat; qua de re sæpe quæsitum est ab antiquis: et Herodotus treis antiquorum opiniones refert, easque refellit: quarum prima est ea, quæ in Etesias causam confert: secunda, quæ in oceanum: tertia, quæ in niveis liquefactas: quartam affert suam, qua solem vult esse causam efficientem hujus incrementi, nempe quia sol brumæ tempore in Libyæ partibus cursum suum conficiens, multum ad se humorem e Nilo attrahat; atque iccirco Nilus hoc tem-

pore præter naturam suam minor fiat: æstate autem adventante, atque appropinquante, sol discedens ad Septentriones, Græciæ fluvios siccet et minuat: idcirco Nilum videri æstate crescere, cum re vera hoc non fiat, sed potius hieme decrescat. sed hanc sententiam reprehendit Diod. Siculus lib. 1. quem legito, si plura hac de re cognoscere cupis: et Herod. Euterpe, et Plin. 5. 9. et Melam 1. 9. et Solinum cap. 45. Non arbitror hoc loco mihi esse prætereundum, quod retulit Antigonus inter eas, quas collegit, historias admirabileis: puteis, qui sunt Mythopoli, simile quiddam, atque Nilo, accidere. Æstate enim supra labra plenos esse; hieme vero ita decrescere, atque adeo exarescere, ut ne tingnere quidem aliquid ex eo facile sit, Græca verba sunt hæc: *Λέγειν δὲ τὸν Εὔδοξον καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ Μυθοπόλει φρεάτων, ὅτι παραπλήσιόν τι τῷ Νείλῳ πάσχουσι. τοῦ μὲν γὰρ θέρους ὑπὲρ τὰ χείλη πληροῦσθαι, τοῦ δὲ χειμῶνος οὕτως ἐκλείπειν, ὥστε μηδὲ βάψαι ῥᾴδιον εἶναι. Lamb.*

712 *Nilus in Æstati crescit, &c.*] Ab æstivo solstitio ad æquinoctium usque autumnale Nilus ita intumescit, ut per Ægyptum exundans, oblitos limo agros fœcundet, alias steriles futuros, egregium Divinæ Providentiæ monumentum: ('Ægypti incolæ aquarum beneficia percipientes aquam colunt,' &c. Julius Firmicus de Er. Prof. Rel.) huic igitur incremento pro more suo causas tantum naturales assignat Lucretius vss. 26. Et primo quidem vss. 12. Venti Etesiæ ab septentrione spirantes aquas amnis, qui ab austro fluit, repellunt, faciuntque, ut impleto alveo exundent: si vero Etesiæ ad obsistendum tanto aquarum ponderi, leries enim sunt venti, impares dicantur, tum vss. 5. arena, quam mare ab istis ventis agitatum congerit, obstruuntur Nili ostia; atque inde exundatio. Hisce causis duas alias conjunge, nempe pluvias, quæ ad fontes Nili decidunt vss. 6. et nives, vss. 3. resolutas. Nam omnibus hisce causis conspirantibus Nilus, aut quilibet alius fluvius exundet. *Creech.*

In æstati] In æstate. *Lamb.*

Æstate] Ita legendum. Quidam libri *æstatem;* male. Lambinus, *æstati.* Vide supra, vs. 696. *Gifan.* *In æstati* omnes libri; quum tamen nihil vetet, Lucretium scripsisse, *in æstate.* Id genus quam plurima apud eum a sciolis immutata, et, quod tanti non viderentur, a viris doctis neglecta, facile crediderim. Vide quæ ad 1. 390. *Preig.* Imo repone *in æstatem,* clarissime totidem literis ita scribentibus Mss. Lugd. Bat. nimirum, ut Terentius Eun. 2. 2. 29. 'esse in tantum honorem,' ut Curtius 3. 5. 'Darium fore in Ciliciam,' ut sepulturam roganti Augustus in Vita sua apud Sueton. cap. 13. 'eam in volucrum fore potestatem,' ita et Lucretius de Nilo dixit eum 'in æstatem' crescere. *Hav.*

714 *Is rigat Ægyptum*] Sic Virg. Georg. 4. 291. 'Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,' et M. Tull. lib. 2. de N. D. 'Ægyptum Nilus irrigat, et cum tota æstate obrutam oppletamque tenuerit, tum recedit, mollitosque et oblimatos agros ad serendum relinquit.' *Lamb.*

Per medium calorem] Sub finem extremum Junii mensis, ad usque initium Septembris. Quod ideo notare visum est, ut intelligamus hodie aliter fieri, quam olim. Citius enim desinebat inundatio Nili. Ejus rei testis oculatus est Lambertus Massiliensis, qui de peregrinatione Ægyptiaca, quam ipse anno 1626. suscepit, commentariolum reliquit Lutet. editum. In eam rem luculenta quæstio esse potest. *Fab.*

715 *Aut quia sunt æstate Aquilones*] Hanc rationem aiunt fuisse Thaletis. idque testatur et Diodorus Siculus. lib. 1. his verbis: Θαλῆς μὲν οὖν, εἰς

τῶν ἑπτὰ σοφῶν ὀνομαζόμενος, φησὶ τοὺς Ἐτησίας, ἀντιπνέοντας ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ ποταμοῦ, κωλύειν εἰς θάλασσαν προχεῖσθαι τὸ ῥεῦμα, &c. i. e. 'Thales, unus e septem sapientibus, ait Etesias Nili ostiis reflanteis, prohibere, ne in mare profundatur.' 'Etesiæ' autem iidem sunt, atque 'Aquilones:' flant enim a septentrionibus. Hoc interest, quod Aquilones qualibet anni parte potius quam æstate, et incertis anni temporibus spirant: Etesiæ autem sola æstate, nempe sub solstitium, spirant. Itaque 'Etesiæ' dicti sunt παρὰ τὸ ἔτος; quæ vox annum significat, quia certo anni tempore flant. de quibus sic Aristot. l. 2. de reb. superis: Οἱ δὲ Ἐτησίαι πνέουσι μετὰ τροπὰς, καὶ κυνὸς ἐπιτολὴν, &c. i. e. 'Etesiæ autem flant post solstitium, et canis ortum.' *Lamb.*

Aquilones ostia contra; Anni tempore, &c.] Post biduum exortus Caniculæ Aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant. Plin. 2. cap. 47. Et Lucretius vs. 730. 'Etesia flabra Aquilonum.' Fayus tamen, *Etesiæ*, sunt venti ab austro, seu a meridie flantes; et hoc Nili incrementum contendit fieri a duobus ventis contrariis, quorum alter, nempe Aquilo, retardat aquarum cursus, alter, nempe Etesiæ, impellit illas, quoniam Nilus ab austro in septentrionem fluit. En dignum Lucretio interpretem! *Creech.*

716 *Quo Etesia flabra feruntur*] Hanc esse puto veram et rectam scripturam, non quod reperiatur in lib. manuscr. expressa, sed quod propius absit ab antiqua. Sic enim omnes fere lib. vet. habent, *Quæ Etesia flare feruntur:* Memmianus autem, *Quo Etesia efflare feruntur;* cum quo consentiunt aliquot vulgati: in his Parisienses, et Veneti antiquiores. *Lamb.* Ita ut Lamb. et in vet. nostris. *Gifan.* Multa se specie commendat Is. Vossii lectio: *Anni tempore eo qui Etesii esse feruntur.* Aquilones nempe, quos eo anni tempore, non quolibet, non in hyeme ibi Etesios esse, perhibent. 'Etesia flabra' ex vs. 730. ut et lib. 5. 741. huc infarcire in promptu fuit iis, quos supervacanea metri cura tenuit, cum Lucretiana elisionis neglectio in hisce ac similibus nihil novi apportet. *Preig.*

718 *Cogentes sursus*] Quidam libri habent, *cogentes rursus replent:* quod fortasse probabilius est, ut *rursus* cohæreat cum verbo *replent.* Ego tamen alteram, ut tolerabilem et receptam, secutus sum. *Lamb.*

719 *Adverso flumine*] Ut vs. 725. 'Fluctibus adversis' (neque enim leg. *flamine*). Mallem tamen *gelidi.* Creech.

720 *Quæ gelidis a stellis*] Quæ flabra flant a septentrionibus. *Lamb.*

Quæ gelidis] Forte, *gelidi.* Gifan.

721 *Ab Austro*] A meridie, et ab axe illi opposito. *Lamb.*

722 *Inter nigra*] Æthiopas; in montibus, qui Lunæ dicuntur, res hodie nota, veteribus non item. *Faber.*

Percoctaque sæcla calore] Sic legi debet, et ita legitur infra non longe ab extremo, vs. 1107. 'Usque ad nigra virum, percoctaque sæcla calore.' adde quod Vaticanus codex habet *calore*, non, ut vulg. *colore:* significat autem Æthiopas, et taleis nationes, quæ calore solis perustæ sunt. *Lamb.* Sic Lambinus, ut inf. in fine. Vulg. *percocto sæcla colore.* Gifan. Neque tamen damnare tam subito ausim illam lectionem quæ et hic et inferius vs. 1107. a Mss. Lugd. Bat. etiam confirmatur. Legerim itaque lubens cum hac distinctione: *Inter nigra virum percocto sæcla colore*, ut dicat nigra illa sæcla virorum esse 'colore percocto,' tanquam δίβαφα ut Græci vocabant quæ bis et penitius tincta atque percocta erant; colore itaque nigro indelebili poëta hosce ait esse mortales. *Hav.*

723 *Media ab regione diei*] Janus Gulelmius Quæst. in Cas. Plauti cap. 1. seu Fac. Crit. Tom. 3. p. 375. scribi jubet *medi ab regione diei*, quoniam 'medidiem' et 'meridiem' veteres dicebant; et tmeses hæ certe satis familiares sunt Lucretio. *Hav.*

724 *Est quoque, uti possit magnus*] Hanc rationem commemorat Pomponius Mela. *Lamb.*

Congestus] Cumulus. *Lamb.*

725 *Oppilare*] Obstare tanquam multæ pilæ seu columnæ confertim oppositæ. verbum est absolute positum hoc loco. sed M. Tullius usus est participio patiente, secunda Philipp. 'Negotiumque transegisses, nisi ille se sub scalas tabernæ librariæ conjecisset, hisque oppilatis, impetum tuum compressisset.' *Lamb.* *Oppilatio*, optimum vocabulum, legimus in Scaligeranis primis pag. 80. ubi Lucretii hic adducitur versus, et vocabuli ipsius illustratio est. Huc pertinet elegans Epigramma Martialis Ep. 10. 85. de Ladonte nauta, quod adscribere non piget. 'Jam senior Ladon, Tiberinæ nauta carinæ, Proxima dilectis rura paravit aquis, Quæ quum sæpe vagus premeret torrentibus undis Tybris, et hiberno rumperet arva lacu; Emeritam puppim, ripa quæ stabat in alta, Implevit saxis, opposuitque vadis. Sic nimias avertit aquas. Quis credere posset? Auxilium domino mersa carina tulit.' *Hav.*

726 *Ruit*] 'Ruit' positum est ἐνεργητικῶς, ut apud Virgil. Georg. 1. 105. 'cumulosque ruit male pinguis arenæ.' et Æn. 1. 39. 'spumas salis ære ruebant.' et Lucret. sup. 1. 293. 'Quamlibet in partem trudunt res ante, ruuntque Impetibus crebris.' *Lamb.*

728 *Et proclivus*] Sic habent tres lib. manuscr. et aliquot vulg. alii, *proclivis*. Lamb. Vulg. *proclivis;* contra vetustatem. *Gifan.*

729 *Fit quoque, uti pluviæ*] Alia ratio, quam commemorat Plin. 5. 9. 'Causas hujus incrementi varias prodidere, sed maxime probabileis, Etesiarum eo tempore ex adverso flantium repercussum, ultro in ora acto mari: aut imbreis Æthiopiæ æstivos, iisdem Etesiis nubila illo ferentibus e reliquo orbe.' *Lamb.*

Ad caput ejus] Etiam de capite et origine Nili valde dubitarunt veteres. exstat apud Herodot. in Euterpe hac de re longissima disputatio, et item apud Diod. Sic. lib. 1. quos cum legeris, nihilo certiora de Nili fontibus cognoveris. Quin et Plinius eadem de re scribens 5. 9. nos æque fere incertos dimittit. sic autem ille. 'Nilus' (inquit) 'incertis ortus fontibus, it per deserta et ardentia: et immenso longitudinis spatio ambulans, famaque tantum quæsitus, sine bellis, quæ ceteras omneis terras invenere, originem (ut Juba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniæ non procul Oceano habet, lacu protinus stagnante, quam vocant Nilidem.' Sic fere et Solinus. Tum porro poëtæ fere omnes Nili originem faciunt ignotam, ut Horat. Od. 4. 14. 45. 'Te fontium qui celat originem Nilus.' et Tibull. 1. 8. 23. 'Nile pater, quanam possum te dicere causa, Aut quibus in terris occuluisse caput?' et Lucan. 10. 295. 'Arcanum natura caput non prodidit ulli: Nec licuit populis parvum te Nile videre: Amovitque sinus, et genteis maluit ortus Mirari, quam nosse tuos.' *Lamb.*

730 *Aquilonum nubila*] Hæc conjungit Fayus, Vir in errore constans, et qui eadem chorda semper egregie oberrat. *Creech.*

732 *Ad mediam regionem ejecta diei*] Ad meridiem, &c. *Lamb.*

735 *Forsit et Æthiopum*] Dum in duobus cod. manuscr. scriptum reperissem, *Forsit at Æthiopum*, *Forsit et* reposui. *forsit* autem idem valet quod forsan, et forsitan. quo usus est Hor. Sat. 1. 6. et Virg. Æn. 11. Pos-

trema autem ratio est, quamobrem Nilus æstate crescat: nempe quia tum nives in Æthiopiæ montibus liquescant, et liquefactæ Nilum augeant. *Lamb.* Ita recte Lambinus, ex veteribus libris. Vulg. *Forsitan;* etiam non male. *Gifan.* I. e. *fors sit,* fortasse. *Faber.*

De montibus Æthiopum] Vera ratio, quod tunc ibi hiems est; quæ in illis regionibus tota in pluvias perpetuas abit. Vide recentiorum relationes. *Faber.*

736 *Crescat*] Sic liber Vaticanus, et vulg. Florentini: atque ita legendum, non, ut vulgo, *Crescit:* est enim hæc sententia: Forsitan etiam Nilus crescere possit de montibus Æthiopum. Fuit autem hæc opinio Anaxagoræ, et Euripidis, quem illius discipulum fuisse ferunt: quam hoc uno argumento refellit Diodorus Siculus, quod fieri non potest propter immoderatos calores, ut in Æthiopia nives existant. *Lamb.* In aliis libris, etiam vet. *Crescit.* Gifan.

Descendere ningueis] 'Ninguis, is,' antiquum, pro nix, nivis. *descendere* autem legendum esse, non *decedere,* res ipsa loquitur. *Lamb.* Servius *effundere* legit ad Virg. 4. 250. 'Nix nivis facit; sed ab eo, quod est hæc ninguis, et hæ ningues, Lucretius 'albas effundere ningues.' Ninguit autem prima persona caret et secunda; quia non est in nostro arbitrio.' Hæc Servius. Quæ lectio si vera est, *effundere,* ut plura talia apud Lucretium, positum est pro *effundere sese* vel *effundi;* sed vulgata lectio satis commoda est. De præcedenti autem versu et Æthiopum montibus egit etiam G. Canterus 4. 8. Nov. Lectionum suarum. *Hav.*

737 *Tabificis*] Liquefacientibus, seu vim liquefaciendi habentibus. Tabescere enim valet τήκεσθαι, h. e. liquescere, ut sup. 2. 1170. 'Nec tenet, omnia paullatim tabescere, et ire Ad scopulum,' &c. *Lamb.*

Subigit] Cogit, ut Virg. Æn. 6. 567. 'Castigatque, auditque dolos, subigitque fateri.' et Lucil. lib. 30. 'Tune jugo jungas me autem, et succedere aratro Invitum, et glebas subigas proscindere ferro?' *Lamb.*

738 *Nunc age, averna*] Nunc de avernis disserere incipit. dicta autem sunt 'averna,' quasi ἄορνα, i. e. sine avibus, quia (ut ipse Lucret. statim dicet) sunt avibus contraria cunctis. de Averna palude interjecta inter Misenum et Dicæarchiam, i. e. Puteolos, lege Diod. Sic. lib. 4. Nam hoc loco Lucretius de genere ipso avernorum, non de uno averno loquitur. Arist. libr. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. quandam avernam paludem describit non longe ab insulis Electridibus, fluvioque Eridano: cujus paludis aquæ sint calidæ: odor ab ea exhalet gravis et tæter: ex ea nullum animal bibat: supra eam nulla avis volet: quod si forte volare conata sit, continuo in eam decidat, et intereat. Idem aliam non multis post versibus avernam paludem, Cumæ vicinam, commemorat his verbis: Περὶ τὴν Κύμην, τὴν περὶ Ἰταλίαν, λίμνη ἐστὶν ἡ προσαγορευομένη ἄορνος, i. e. 'Ad Cumas, Italiæ urbem, palus est, quæ averna appellatur,' &c. *Lamb.* Beneficum Deum non agnoscit, iratum negat Lucretius, et ut cœli aërisque phænomena Diis Superis, ita noxia quædam et in terris admiranda Diis Manibus eripit. Nam quædam sunt loca, quæ vss. 9. Averna dicimus, quæ avibus supervolantibus, aliisque animalibus, quæ forte illac transierint, sunt perniciosa. Talis est locus apud Cumas, vss. 2. In ipsa Athenarum arce vss. 7. in Syria vss. 4. in quibus locis atri Ditis januam patere credidit vulgus, ibique animas mortuorum ad Inferos et regna subterranea descendere, vss. 9. Ut vero vim naturamque Avernorum distinctius explicet, vss. 49. monet terram continere multa, ut salubria, ita noxia hominibus, aliis-

que animantibus semina, multaque congerit exempla, quibus docet multarum rerum effluvia multis rebus insalubria esse et mortifera. His propositis, denique rem ipsam aggreditur; et primum vss. 12. Nempe ex Avernis teter halitus erumpit, quo transvolaturæ aves subito afflatæ repente decidunt; vel vss. 10. Hic halitus erumpens ita attenuat et discutit aërem, ut aves volantes in illo sustentari non possint, decidentes autem in inani protinus expirant. Hæc omnia vss. 102. *Creech.*

740 *Principio, quod averna*] Profert hunc versum Nonius: sed mendose. *Lambin.* Virgilius Lucretium imitatus, Æn. 6. 237. 'Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu, Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumque tenebris; Quam super haud ullæ poterant impune volantes Tendere iter pennis, talis sese halitus atris Faucibus effundens supera ad convexa ferebat. Inde locum Graii dixerunt nomine Avernum.' *Lamb.* et *Creech.*

742 *E regione ea quod*] Ordo est: quod, cum e regione ad ea loca venere, &c. legendum autem fortasse est *advenere:* vel subintellige *ad*, si vulgata lectio *venere* retineatur. sic Virg. Æn. 1. 369. 'Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes Mœnia.' *Lamb.*

743 *Remigii oblitæ pennarum*] Sic Virg. Æn. 6. 18. 'tibi, Phœbe, sacravit Remigium alarum.' Lucianus Timone de Mercurio, qui in cælum revolarat: ὁ μὲν ἀπελήλυθεν, ὡς δοκεῖ· τεκμαίρομαι γὰρ τῇ εἰρεσίᾳ τῶν πτερῶν. i. e. 'ille quidem abiit, ut videtur: conjicio enim ex remigio alarum.' *Lamb.* Virgilius, aliique, 'Remigium alarum:' quippe alis tanquam remis aërem secant volucres. Nautæ autem in portum succedentes, nec remis amplius usi, vela etiam remittebant; inde remigium alarum, et vela conjungit Poëta. *Creech.*

744 *Molli cervice profusæ*] Volucris languidæ et morientis imago. *Creech.* Imitatus in bove languente est Virg. Georg. 3. 523. 'Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes, Ad terramque fluit devexo pondere cervix.' *Hav.*

745 *Si forte ita fert*] Sunt enim quædam averna sine aqua. *Lamb.*

746 *Si forte lacus substratus*] Si forte lacus est avernis subjectus. *Lamb.*

747 *Qualis apud Cumas est ocris vipera montis*] Ad hunc versum, quem sic olim edideram, *Qualis apud Cumas lacus est, montemque Vesevum*, hæc annotaveram, quæ sequuntur: Cum hic versus in cod. Vaticano ita legatur, *Is lacus est Cumas ap. et Visui per montis:* in Tett. autem, et Faërn. *Is lacus est Cumas aput, et Visus per montis:* in Memmiano porro, *Is lacus est Cumas apud ecris vi per montes,* in vulgatis autem partim, *Is lacus est Cumas apud ejus sub pede montis:* partim, *Is lacus est Cumas apud Etruscos per monteis:* partim, *Etruscos et monteis:* partim, *etrisui per montis:* perspicuum sit autem, Lucretium instituisse disputationem non de uno certo averno, sed de omnibus, et de genere ipso avernorum: in hac sententia sum, a qua deduci non possum, neque hunc versum, neque eum qui deinceps sequitur, esse Lucretianos, sed ab aliquo inepto inculcatos, et fortasse ex aliqua annotatiuncula ad oram libri adscripta notas. Quid enim ineptius, atque adeo absurdius, quam, posteaquam de toto genere avernorum mentionem fecit, ut dixi, hos versus subjungere, *Is lacus est Cumas, &c.* quibus ostendat, se de uno averno locutum esse? vel igitur non sunt Lucretiani, (quod verius esse puto,) vel principium versus ita est emendandum, quemadmodum excudendum curavi: *Qualis apud Cumas lacus est, montemque Vesevum,* ut intelligamus Lucretium avernorum genere explicato, singularis averni, ejusque noti exemplum proponere

voluisse. Hunc avernum autem non longe abesse a Vesevo, seu Vesuvio monte, et Cumis, constat. Si quis tamen malet legi *Montemque Misenum*, non pugnabo. Cum hæc aliquot annis ante quam Adr. Turnebus Adversariorum libros edidisset, scripsissem, et divulgassem; is ex antiqua scriptura, quam reperiri dixi in cod. Memmiano, conjecit legendum esse, *Is lacus est Cumas apud ocris vipera montis.* Nunc igitur hanc Turnebi conjecturam paullum immutatam sequor, ut proxime ad scripturæ veteris sententiam accedentem. propter eam rationem autem, quam initio exposui, sic eam immuto, *Qualis apud Cumas est ocris, &c.* non enim loquitur de uno certo averno, sed de genere avernorum: 'ocrim' autem (ut docet Festus) montem confragosum vocabant. Viperam porro montis Ætnæ dicit avernum, quasi pestilentem, et exitiosum, ut interpretatur Turnebus. Omnino hi duo versus, quantumvis licet ita immutati, et, si ita vis, sic emendati, mihi suspecti sunt. Jam Pompeii oppidum non longe abest a monte Vesuvio, et Cumis. Cum hæc ita scripsissem, et jam edidissem, Simeo Bosius, quem sæpe appello, cujusque et ingenii acumen, et judicii subtilitatem admiror, hoc loco diu multumque considerato, dixit tandem, sibi videri sic esse legendum: *Is lacus est Cumas apud, ex vivis per monteis Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus.* quam lectionem sic ille explicat: Is lacus (avernis substratus scilicet) est apud Cumas, ubi auctus (i. e. receptacula) oppleti ex vivis calidis fontibus per monteis fumant. De qua lectione, et amici mei conjectura, judicet lector eruditus. *Lamb.*

747 *Is lacus est Cumas apud, et Vesuvi per montis*] Ita ex vet. libris. *Is*, i. e. ejus generis. *Montis*, i. e. montes, ut inf. vs. 786. 'montes Heliconis.' In vulg. hæc per sciolos depravata sunt. Forte, *prope* legendum, pro *per*. Certe *lacus* posui pro *locus*; ut apud Festum: *Curtii.* Lambinus hos tres versus ὀβελίζει. *Gifan.*

Qualis apud Cumas locus est montemque Vesevum, Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus] Hic vero locus est, qui, si quis alius, viros doctissimos misere et anxie torsit; videamus et nos quoque, etsi longe infra illos positi sumus, an aliquid afferre possimus, quod tolerabilius videri queat, quam quod ab iis usque adhuc ad illorum versuum emendationem allatum est. Variantiæ lectionum multæ sunt; quas inter una est quæ ad verum ducere videtur, sed nil tale præstare potest. Aliæ autem, quæ prorsus alienæ possunt et ridiculæ haberi, illæ ipsæ sunt tamen, quarum ope ad veritatem penetrabitur. Sic igitur se se habent: *Is locus est Cumas aput et visui per montes. Is locus est Cumas aput ecris vi per montis. Is locus est Cumas aput ejus sub pede montis. Is locus est Cumas aput etruscos sub montes. Is locus est Cumas aput etrisui per montis.* Lambinus sic legendum putavit, *Qualis apud Cumas locus est montemque Vesevum.* Ibique hæc scribit. *Cum perspicuum sit, &c.* De illius sententia posterius videbitur quid sit sentiendum: Turnebus autem legebat, *Qualis apud Cumas est ocris vipera montis.* Sic rationem conjecturæ suæ exponit in Adv. 22. 18. 'Versus est lib. 6. Lucretii insigniter maculosus, cum de Averno disputat: *Is locus est Cumas apud Etruscos et montes, Pompeii calidis ubi fumant fontibus aucti.* Quis enim in Hetruria putet esse Avernum, quem in Campania uno ore omnes esse fatentur, neque est quisquam qui ignoret, nisi qui nondum ære lavantur. In libris ævi veteris reperio scripturam, quæ Sibylla egere videatur, *erisui per montes*: quam cum ego omnem in partem verterem, succurrit scriptum fuisse videri mutatis aliquot api-

cibus, *et Vesui per montes;* sed ne hoc quidem satis placuit, quod immutatio ad Ovidianam pene metamorphosin referri possit: secunda navigatione, ut in proverbio est, placuit tentare pelagus, et aliud quiddam probabilius periclitari, quod eodem modo ac voces veteris codicis in auribus sonaret; puto igitur Lucretium scripsisse, *ocris vipera montis.* 'Ocrem' enim Pompeius, quæ vox Græca est, asperam interpretatur, et montis epithetum perspicue fatetur: neque explicandam eam vocem suscepisset, si a nullo Latino auctore usurpata fuisset. Credo autem Avernum viperam dici, ob loci pestilentem naturam et venenatam diritatem, non minus noxiam et exitiosam, quam asperrimi sit montis vipera. Nam etsi viperæ sunt omnes uno nomine lethiferæ, tamen locorum conditione virus earum importunius est et tetrius.' De hoc et inf. agetur. At vero Gifanius hæc habet, quæ ordine suo infra a nobis examinabuntur quando hoc opus pertexendum est sedulo et diligenter. Utinam modo id ne irrito conatu aggressi fuerimus. 'Ita v. l. *is*, i. e. *ejus generis. montis*, i. e. *montes.* ut inf. vs. 786. 'montes Heliconis.' vulg. hæc per sciolos depravata sunt f. *prope* leg. pro *per.* certe *lucus* posui pro *locus.* ut apud Fest. *Curtii.* Lamb. hos 3. versus ὀβελίζει.' Sed his omnibus addendum quoque illud est, quod me nuper amicus quidam meus a Salmasio scriptum esse monuit, in Epistola quadam ad V. Ill. I. Fredericum Gronovium clarissimum Academiæ Leydensis ornamentum. 'Pro corollario et mantissa addam ex eodem lib. versum desperatissimum, in quo viri eruditi frustra diu desudarunt, feliciter ex vestigiis antiquæ scripturæ a nobis, præfiscine dixerim, restitutum: *Qualis apud Cumas est ocris vipera montis, Pompeii calidis ubi fumant fontibus auctus.* Ita noster Lambinus edidit a conjectura Turnebi, cum ipsius libri haberent, ut tuus ille quem vidisti: *Is locus est Cumas aput acri sui per montes Oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti.* Vide sis an divinus sit, qui conjiciat legendum: *Is locus est Cumas apud, acri sulpore montes Oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti.* Scis in illo codice, ut et antiquissimis quibusque, *L* pro *I* et contra sæpe occurrere. Cum igitur scriptum esset *acrisui pore* pro *acri sulpore*, ex eo factum, *acris vi per montes.* Non commendabo tibi pluribus hanc conjecturam. Per se bonitas ejus patet. Sed nec verbum amplius addam.' Nunc in tot tamque distractis sententiis, quid arguendum, quid probandum, singillatim videamus. Primum optime judicavit Lambinus τὸ *is* esse corruptum, neque ulla ratione locum in eo versu habere posse; uti ex iis apparet, quæ contra Gifanium dicuntur. Sed in eo graviter lapsus est vir doctus, quod Vesuvium montem juxta Cumas statuerit, qui 19. aut 20. plus minus millibus passuum ab illa urbe, quæ nunc modicum castellum est, distet. Dein, quod Turnebi sententiam posse defendi existimavit, qui legeret, *Is locus est Cumas apud ocris vipera montis*, id quoque ex iis est quæ reprehendi debeant. Nam quod ibidem Ætnæ montis, &c. meminit, aliud in animo habebat, cum vel pueri ac mulierculæ sciant Ætnam in Sicilia, non in Campania esse; videlicet de Vesuvio cogitabat, qui, ut Ætna, 'ignivomus' esset: unde et animi species impulsæ et mixtim confusæ. Sed est tamen et aliud quod in eo virgula censoria notari debuit; qui dicat scilicet, urbem Pompeios non longule a Cumis abesse: fallitur; remotior enim illa est quam ipsemet Vesuvius. De Turnebi vero sententia, non est quod quidquam dicendum arbitrer, ita ab omni verisimilitudine abhorret. Quis enim unquam putet, uti ab illo

scriptum est, Avernum lacum vocari posse 'viperam montis?' Idque venire in mentem tam docto tamque eleganti homini potuisse, nequeo satis mirari. Est etiam præterea, in quo peccat, nec vero leviter; qui scilicet crediderit τὸ 'ocris' epithetum esse montis: id quod a nemine unquam probari posse satis confido; cum videam huic voci *ocris* adjunctum epithetum fuisse ab eo ipso auctore cujus testimonio se se tegere possit: quod non fieret, si 'ocris' asperum significaret. Exempla ipsa Livii Andronici fidem dictis fecerint: 'Sed quei sont istei quei ascendunt altom ocrin?' et alibi: 'Celsosque ocris.' Addit præterea Turnebus: 'Festus Pompeius montis epithetum esse perspicue fatetur;' non sine errore id quoque: nam cum legisset apud Paulum (non autem Festum, uti mox constabit) 'ocrem montem confragosum dicebant antiqui,' existimavit distinctiunculam statuendam esse post τὸ 'montem,' cum contra sic scribendus ille locus sit: OCREM, deinde ἐξηγητικῶς, 'montem confragosum vocabant antiqui.' Nam Festus quidem ipse, quem haud dubie ob oculos non habebat cum ea scriberet Turnebus, rem, qua de agitur, extra omnem dubitandi locum statuit: sic enim scribit: 'OCREM antiqui, ut Ateius philologus in libro glossematorum refert, montem confragosum vocabant.' Itaque cum 'ocris' montem significet, mirabilis vero Turnebi lectio videbitur; nam *ocris vipera montis*, nihil esse aliud poterit, quam, montis vipera montis; indignum tanto viro. Verum quid fiat? homines sumus. Sed in versu sequenti, de quo in notis; 'Pompeii calidis ubi fumant fontibus aucti;' itidem circa 'Pompeios' erravit atque Lambinus: uti ex alio quodam Adversariorum loco ostendam alibi. Et hæc quidem adversus viri clarissimi sententiam. Nunc ad Gifanium: 'Certe,' inquit ille, '*lacus* posui pro *locus*.' Id quod verum est; sed si rem paulo considerasset diligentius, aliquantulo plus judicii eo die habere visus esset quam fortasse pridie habuerat; versus enim proxime superior eam emendationem respuit, ut probat quod mox de altero illo aorno scribitur: neque enim lacus erat in arce urbis Atheniensis. Dein lacum, de quo agitur, ad Vesuvii radices sine incili traduxit, sine haustris transvexit, quæ res hodie haud facile fiat. Quod autem addit, legi posse etiam *Vesuvi prope montes*, nihil agit tamen; ea enim conjectura hominem minime extricabit. Postremus omnium est Salmasius. Illius emendatio eo minus placet, quod cum tot tamque dissimiles scripturæ varietates sint, unam tantum agnoscit. Dein τὸ ἄορνον in monte Cumano ponit, quod verum non est; nam ἄορνον erat in lacu, aut certe in spelunca quæ lacu cingebatur. Quod ille cogitare debuit; ego autem ex Geographis veteribus et Virgilio ipso probare possem. His ita examinatis, sententiam meam, certe ut habeant quod in me scribere possint, quibus id, si forte, cordi fuerit, aperiam. Memini me in exordiundo hoc negotio dicere, omnium illarum lectionum, quas ibi exposui, eam esse maximo usui posse, quæ maxime ridicula, maximeque falsa videretur: contra autem, quæ manifestiora veri indicia præ se ferret, ex ea nil nisi falsum posse protrahi. Quis enim, nisi postea diffidere cœptet, ex illa depravatissima scriptura, *ecvisui per montes*, non continuo exclamet, commode effici posse, *Vesuvi per montes?* unde postea effingatur, *montemque Vesevum?* quod antea tamen satis refellere visi fuimus. Contra autem, illa, *etruscos per montes;* unde ceteræ manarunt, planissime falsa est, cum Etrusci in Campania et circa Cumas non sint, non magis quam Armorici

in Turonibus; et tamen monstrum illud lectionis ad stabiliendum conjecturam vel maximo erit adjumento. Eam jam apponemus, pedetentim progrediundo. Primum totius antiquitatis testimonio constat, Cumas in Campania coloniam Euboicam esse; quod Livius, Strabo, Dionysius, Paterculus, ut ne alios appellem, probabunt: quæ una res emendationis, seu conjecturæ mavis, fundamentum substruet. Nam, quod usque adhuc invitus feci, ne te morer amplius, pro *Is locus est Cumas apud Etruscos per montes* (quam ego lectionem corruptam quidem ipsam arbitror, sed ceteras omnes ex se se progenuisse;) facile putarim esse legendum, *Ut locus est Cumas apud Euboico sub monte.* Eamque si minus unicam putes lectionem esse et veram; tutam certe esse, et ab omnibus objectionibus, quæ contra cunctos doctorum conatus afferri possunt, securam asserere posse videor. Videlicet homines imperitissimi, quibus hunc tantum scriptorem debemus, cum Eubœam in Græcia esse inaudissent, et tamen de *monte Euboico*, quasi in Italia situs esset, mentionem a Lucretio fieri viderent, ingeniosiores quam par erat fuerunt, et pro *Euboico*, scripserunt *Etrusco*, (quidni enim? Etrusci in Italia sunt, scilicet) cujus audaciæ, prudentiæ, solertiæ, facinora apud omnes fere scriptores pæne innumera ubique reperias. Ceterum qui a Lucretio 'mons Euboicus' dicitur, is a Virgilio, qui perpetuo Lucretii vestigia pressit, 'Euboica rupes' dicitur; (nam versus in 6. Æneidos notissimi sunt;) ut Claudiano 'Cumana rupes;' collis videlicet, cui olim impositæ Cumæ fuerunt. Hæc erant, Lector, quæ ad hunc locum scribenda existimavi; quæ, si nihil aliud, iis certe meliora et tutiora sunt, quam quæ a Turnebo et aliis allata fuere. Nam quod Interpres existimavit debere hos tres versus ὀβελίζεσθαι; non potest, cum id, quod mox de aorno Attico addit Lucretius, planissime probet, jam antea exemplum aliquod præmissum fuisse; id enim ni esset, qui tandem potuisset dicere, *Est quoque in arce Attica, &c. Est et Athenæis in montibus, arcis in, &c.* Addam unum quiddam; in versu sequenti, ubi de fontibus, &c. non intelligi Stabias, ut a nonnullis scribi memini, sed Baias: Stabiæ enim a Cumis remotiores etiam erant, quam Pompeii, de quibus antea dictum. *Faber.* De duobus hisce versibus multa interpretes. Omnium commenta refutavit Faber, et ipse tandem legit *Ut locus est Çumas apud Euboico sub Monte.* Nam Cumas in Campania Coloniam esse Euboicam plurimi testantur; et qui a Lucretio mons Euboicus dicitur, is a Virgilio, qui perpetuo Lucretii vestigia pressit, Euboica rupes dicitur Æn. 6. 42. et 2. 'Euboicæ Cumarum oræ.' Gassendus, *Qualis apud Cumas Miseni sub pede montis:* ut lectiones variæ conciliari possint tum inter se tum cum Virgilio, qui, Æn. 6. 234. mentione facta Miseni, Averni descriptionem subjicit. *Creech.* Multo sudore interpretes exercuit vs. 747. nec eos modo qui Lucretium ex professo emendandum atque illustrandum susceperunt, sed et alios; inter quos Janus Parrhasius Syll. 4. Exercit. Tomo 1. Facis Crit. Jani Gruteri p. 834. ita emaculandum putat: *Hic locus est Cumas apud, Æthruscos per montes. Oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti.* Carrion vero ad Valerii Argonaut. 3. 209. *Is lacus est Cumas apud, et Vesuvi prope montem.* Alii forsan aliter. Testatur vero idem Carrion abfuisse versum hunc ab exemplari Moguntia ad se misso. Imo tuto satis abesse posse, neque a Lucretio, sed glossatore natum esse, tribus forsitan argumentis demonstravero. Primum hoc est, quod, licet absit, satis cohæreant verba: 'Aut in aquam, si forte lacus

substratus Averno est, Oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti.' Ubi illud 'aucti' respicit locos, quorum naturam id ferre dicit versu 745. Alterum inde desumo; quod tria diversa locorum genera describere videatur Poëta; quorum primum lacum locumque aquosum tangit; secundum, terram solidam; tertium, terram cavatam, sive terræ antrum. Prioris plura exempla ad manum in Italia ipsa aderant, quare nullum nominatim posuit; secundi in sola forsan arce Athenarum, in solo plano, sine lacu aut antro, quod certe apud scriptores non commemoratur; tertii Syria adferebat; quod Strabonis adfirmat auctoritas. Hinc tertium argumentum lectio optimorum Mss. mihi apportat, quæ malam manum in contextum irrepsisse clamare videtur. Ex iis enim (et maxime Lugd. Bat.) apparet hanc lectionem maxime ad antiquiora exemplaria accedere: *Is locus est Cumas apud, ecris* (vel *ocris*, vel *acris*) *vipera montis*. Quæ verba mihi primo ad marginem videntur adscripta fuisse, quasi ad illustrandum exemplo, id quod dixerat Lucretius; et forsan ita initio concepta fuerunt: *Is locus est apud Cumas, Nonacris, vipera mortis*. i. e. tanquam quædam pestifera Nonacris et mortis seu lethalis vipera. Eaque postea intrusa fuerunt in qualemcunque versum redacta; deleto *Nonacris*, quod non intelligebant. Est autem Nonacris Arcadiæ humor seu aqua pestilens tanti veneni, ut 'Stygiæ' inde nomen meruerit. Seneca Nat. Quæst. 3. 25. 'Quædam aquæ mortiferæ sunt, nec odore notabiles, nec sapore. Circa Nonacrin in Arcadia Styx appellata ab incolis, advenas fallit: quia non facie non odore suspecta est: qualia sunt magnorum artificum venena, quæ deprehendi nisi morte non possunt. Hæc autem, de qua paulo ante retuli, aqua summa celeritate corrumpit; nec remedio locus est, quia protinus hausta duratur nec aliter quam gypsum sub humore constringitur et alligat viscera.' Describit et Vitruvius 8. 3. 'Item est in Arcadia Nonacris nominata terræ regio, qui habet in montibus e saxo stillantes frigidissimos humores. Hæc autem aqua Στυγὸς ὕδωρ nominatur.' Additque deinde necatum ea fuisse Alexandrum; quo et Tertullianus respexit lib. de Anim. cap. 59. 'Sed aut ebriosos reddit Lyncestarum vena vinosa, aut lymphaticos efficit Colophones scaturigo dæmonica, aut ut Alexandro accidit Nonacris Arcadiæ venenata.' Atque ita Glossator ille Lucretianus Nonacrim addere potuit, non ut ejusdem naturæ cum Cumano lacu quoad halitum, sed quoad mortiferum effectum, si sumeretur; sicuti etiam vipera, non afflatu sed morsu necare solet. *Hav.*

748 *Aucti*] I. e. præditi, et instructi. *Lamb.*

749 *Est et Athenæis*] Est etiam in mœnibus Atheniensibus, i. e. Athenis, in ipso arcis vertice, locus, ad quem nunquam cornices advolant. *Lamb.*

750 *Palladis almæ*] Fæcundæ, Fayus: fæcunda Virgo! ut Virg. Æn. 8. 43. 'Inventa sub ilicibus sus Triginta capitum fœtus enixa.' Os Hominis! *Creech.*

Tritonidos] Pallas Tritonia, et Tritonis, et Tritogenia dicitur, quod ad amnem Tritonem nata sit. Virg. 2. 226. 'Sævæque petunt Tritonidos arcem.' Aliæ tamen horum cognominum rationes afferuntur. *Lamb.*

752 *Cornices, non cum fumant*] Ita interpunxi. Vulg. *non cum, &c.* Gif.

Non cum fumant altaria] Ne tunc quidem; cum verisimile erat eas maxime advolaturas. *Lamb.* Ita illum locum cornices aversantur, ut, etsi in eo sacra fiant, ne tum quidem advolent, quantumvis carnium nidor illas invitare ad se se videatur. *Faber.*

753 *Usquealo fugitant non, &c.*] I. e. non quod fugiant graveis Palladis iras, inquit Lucretius, sed quod talis sit illius loci natura. Fabula talis est: Coronis, quæ postea in avem cornicem versa est, cum Erichthonium in cista inclusum, cistam aperientibus Pandroso, Herse, Aglauro, vidisset, rem ad Palladem detulit. Propterea e comitatu Palladis ejecta est. avis postea a Neptuno facta, ne tum quidem iras Palladis oblita, templum ejus fugere, quasi iratæ, fingitur. Ov. Met. 2. 563. ‘Acta Deæ refero: pro quo mihi gratia talis Redditur, ut dicar tutela pulsa Minervæ,’ &c. Sed hanc eandem pluribus verbis persecutus est Antigonus is, qui collegit historias admirabileis: quæ non pigebit me huc adscribere: Ἀμελησαγόρας δὲ ὁ Ἀθηναῖος ὁ τὴν Ἀτθίδα συγγεγραφὼς, οὔ φησι κορώνην προσιπτᾶσθαι πρὸς τὴν ἀκρόπολιν, οὐδ᾽ ἔχοι ἂν εἰπεῖν ἑωρακὼς οὐδείς. Ἀποδίδωσι δὲ τὴν αἰτίαν μυθικῶς. φησὶ γὰρ, Ἡφαίστῳ ἐκδοθείσης τῆς Ἀθηνᾶς, συγκατακλιθεῖσαν αὐτὴν ἀφανισθῆναι· τὸν δ᾽ Ἥφαιστον εἰς γῆν πεσόντα, προΐεσθαι τὸ σπέρμα· τὴν δὲ γῆν ὕστερον αὐτῷ ἀναδοῦναι Ἐριχθόνιον· ὃν τρέφειν τὴν Ἀθηνᾶν, καὶ εἰς κίστην καθεῖρξαι, καὶ παρακαταθέσθαι ταῖς Κέκροπος παισὶν, Ἀγραύλῳ, Πανδρόσῳ, Ἕρσῃ· καὶ ἐπιτάξαι μὴ ἀνοίγειν τὴν κίστην, ἕως ἂν αὐτὴ ἔλθῃ. ἀφικομένην δὲ εἰς Πελλήνην, φέρειν ὄρος, ἵνα ἔρυμα τὰ πρὸ τῆς ἀκροπόλεως ποιήσῃ. τὰς δὲ Κέκροπος θυγατέρας τὰς δύο, Ἄγραυλον, καὶ Πάνδροσον, τὴν κίστην ἀνοῖξαι, καὶ ἰδεῖν δράκοντας δύο περὶ τὸν Ἐριχθόνιον. τῇ δ᾽ Ἀθηνᾷ φερούσῃ τὸ ὄρος, ὃ νῦν καλεῖται Λυκαβηττὸς, Κορώνην φασὶν ἀπαντῆσαι, καὶ εἰπεῖν, ὅτι Ἐριχθόνιος ἐν φανερῷ. τὴν δὲ ἀκούσασαν, ῥίψαι τὸ ὄρος, ὅπου νῦν ἐστι· τῇ δὲ Κορώνῃ διὰ τὴν κακαγγελίαν εἰπεῖν, ὡς εἰς ἀκρόπολιν οὐ θέμις αὐτῇ ἔσται ἀφικέσθαι. i. e. ‘Amelesagoras autem Atheniensis, qui historiam Atticam conscripsit, negat cornicem in arcem Athenarum advolare, neque quisquam est, qui possit dicere se ullam in ea vidisse. Causam autem hujus rei reddit fabulose. Ait enim, Palladem Vulcano in matrimonium datam, et cum eo in communi lecto collocatam, repente ex conspectu Vulcani abiisse, neque amplius cum eo visam: Vulcanum autem in terram decidisse, et semen profudisse: porro autem terram posterius Erichthonium ei protulisse: eumque Minervam aluisse, et in cistam conclusisse: cistam apud Cecropis filias, Agraulon, et Pandroson, et Ersen deposuisse, easque vetuisse cistam aperire, donec ipsa revertisset. Illam autem in urbem Achaiæ Pellenam profectam, montem abstulisse, ut anteriora arcis communiret. Interea duas Cecropis filias Agraulon et Pandroson, cistam aperuisse, et dracones duos circum Erichthonium vidisse. Minervæ autem montem ferenti, qui nunc Lycabettus appellatur, Coronam obviam factam esse, eique nuntiasse, Erichthonium in promtu esse. Illam, hoc audito, montem eo, ubi nunc est, abjecisse: Coronæ autem dixisse, numquam ei fas futurum propter malum nuntium in arcem venire, eoque dicto Coronam in cornicem esse versam.’ *Lamb.*

754 *Pervigilii causa*] Si legamus *Pervigili cura*, i. e. summo studio, accurate, assidua cura; conjungemus cum verbo *vitant*, ut sit *vitant pervigili cura*. Sin, ut in plerisque libris legitur, *Pervigilii causa*; hujus scripturæ rationem non erit facile explicare, nisi quis dicat, iratam Coronidi fuisse Minervam pervigilii causa, id est quia pervigilaverit, ut Erichthonium in ea cista inclusum videret. *Lamb.* Fabula Corones notissima est; sed non illud pervigilium; credibile itaque sit Lucretium alios secutum esse auctores, quam qui ad nos pervenere. *Faber.* Vid. Ov. Met. 2. 557. ‘Abdita fronde levi densa speculabar ab ulmo Quid facerent,’ &c. *Creech.*

755 *Sed natura loci hoc opus*] Secutus sum codices Parisienseis. nam alii habent *Sed nat. loci opus efficit.* quæ lectio si cui magis probetur, in voce *loci*, *i* vocalis ante vocalem non elidetur, et producetur. sic apud Hor. Epod. Od. 11. 14. 'Fervidiore mero arcana promorat loco.' Quamquam ex hoc versu duos feci in secunda editione Horatiana. *Lamb.*

Sua vi] Sic legi debet, non, ut vulgo, *suapte:* quod natum est ex depravata scriptura *suabi.* Sed unde nata sit hæc vis loci, non dicit Lucret. Quid si dicamus, hoc non esse naturæ loci adscribendum, sed noctuæ et cornicis inimicitiis? et cum Athenis noctuarum magna sit multitudo, ex quo proverbium, *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*, i. e. 'noctuam Athenas' (subintell. fers) cumque noctuæ Palladi sint sacræ, cornices in eum locum, ubi hostes sunt potentiores, et superiores viribus, ire non audere? *Lamb.*

Ipse suapte] Ita omnes libri. Lambinus tamen: *sua vi.* Gif. Alii, *Ipsa suapte:* et Vossius ad Catullum p. 113. i. e. 'sponte.' *Creech.*

756 *Locus esse, videri, Quadrupedes quoque quo*] Sic habent omnes lib. et manuscr. et vulg. quos quidem viderim, præter Florentinos: in quibus ita impressum est, *Locus esse volantes, &c.* quarum lectionum neutra mihi admodum placet, nisi dicamus, hanc receptam, quam secutus sum, sic explicari posse: In Syria etiam fertur esse locus, et videri, quo etiam quadrupedes simulac, &c. ut *esse, videri*, sit *ἀσύνδετον*. vel sic: in Syria fertur locus esse, i. e. licere, videri, &c. quamquam esset duriusculum. mollior esset fortasse scriptura, si ita legeretur, *In Syria quoque fertur item locum esse videre.* vel sic receptam scripturam interpretare: fertur locus esse in Syria, *videri*, i. e. ut videatur, seu ad videndum, *ὥστε ἰδέσθαι.* Omnino locus est perplexus et impeditus. Ego sic putabam hunc locum emendandum: *In Syria q. f. i. locus esse, volucres, Et quo quadrupedes simulac v. p.* Per hunc locum autem, Plutonium significari puto, quod est in Hierapoli, non procul a Laodicea. de quo sic Strabo lib. 13. Τὸ δὲ Πλουτώνιον ὑπ' ὀφρύϊ μικρᾷ τῆς ὑπερκειμένης ὀρεινῆς, στόμιόν ἐστι σύμμετρον, ὅσον ἄνθρωπον δέξασθαι δυνάμενον, βεβάθυται δ' ἐπιπολὺ, &c. τῷ δ' εἴσω παριόντι ζώῳ θάνατος παραχρῆμα ἀπαντᾷ. ταῦροι γοῦν εἰσαχθέντες πίπτουσι, καὶ ἐξέλκονται νεκροί. ἡμεῖς δὲ στρουθία ἐπέμψαμεν, καὶ ἔπεσον εὐθὺς ἐκπνεύσαντα. i. e. 'Plutonium autem sub exiguo montis imminentis supercilio, os est ea amplitudine, ut hominem capere possit tantum, altitudine vero immensa, &c. animanti autem eo ingresso mors præsens parata est. Tauri enim introducti concidunt: et extrahuntur mortui: nos autem passerculos immisimus, et statim ceciderunt anima profusa.' Hactenus Strabo. Est etiam Panium antrum in radice montis Libani: quod gravem et mortiferum spiritum exhalat. *Lamb.*

756 *Videri*] Marullus, *volantes;* contra omnes libros. *Gif.* Omnino locus est perplexus et impeditus, ait interpres: addo etiam ego, versum illum secundum corruptum esse; in eo enim *τὸ quoque* nihil loci habere potest; tertium autem solœcismo inquinatum esse aio: nam quod ad mutationem generis, unde isti figuram fecere, vulgo confugitur, id ab hoc loco abhorret: neque, quod non observant, ejusmodi licentiam omnia exempla admittunt, ut aliquando demonstrabitur. In primo autem quid est, 'fertur esse videre?' Sed conjecturam meam aperire satius sit, quam longum loqui. Hos tres versus ab una eademque origine depravatos esse arbitror, ex glossemate scilicet *τοῦ* 'videri;' quod cum hoc loco non pro *δοκεῖν*, ut fere semper, sed pro esse positum sit, ideo *τὸ* 'esse' ad illam vocem apposuere; quod

mox in ipsummet versum irrupit, ut ubique actum esse exempla probant. Hinc autem cum longior æquo versus evasisset, cetera pro ingenio librariorum torta, detorta fuere; ut mox apparebit. In secundum autem cum illud 'quoque' (id negari haud potest) migrasset, cetera item tanta labe contacta fuerunt, ut in tertio solœcismus repente enatus sit. Lego itaque, *In Syria quoque fertur item spelunca videri Quadrupedum quo sæcla simul vestigia prima Intulerint graviter vis cogat concidere ipsa, Manibus ut si sint divis mactata repente.* Elegantiores homines, si rem diligenter seduloque inspexerint, hanc nostram, spero, emendationem non plane contemnendam esse arbitrabuntur. *Fab.* Forsan melius legatur *Locus esse, vigentes Quadrupedes quoque, &c.* 'Locus esse,' ut vs. 547. 'Apud Cumas locus est:' ista autem vox *quoque* non otiosa est, nam iste in Syria locus tam quadrupedibus quam avibus noxius: in tertio vero versu 'ipsa' cum 'vis' conjungi potest. Vid. Strabonem lib. 13. de Plutonio. *Creech.* Multa Faber, acuta, ut solet, sed et longius a Mss. remota. Sola forsan distinctione locus juvari poterit, si ita interpungas, *In Syria quoque fertur item locus esse, videri Quadrupedes, &c.* i. e. ubi videri possunt quadrupedes (avibus tanto robustiores) e vestigio perire, et ut (quod subintelligi debet) ipsa vis cogat eos gravi casu procidere, tanquam, &c. *Fertur esse* dixit, ut Mss. legunt inf. vs. 848. 'Esse apud Ammonis, &c. fertur.' *Hav.*

757 *Quadrupedes quoque quo, &c.*] Videri posset gradatio quædam seu exaggeratio rerum hic fieri, qualis admirantium vel admirationem in aliis excitantium fere est. Atque ita neque ingrata neque superflua foret ista vocis *quoque* repetitio. 'In Syria quoque: Quadrupedes quoque,' &c. Sed plura a Fabro non de nihilo moventur adversus vulgatam lectionem, de quibus eruditiores judicent. *Preig.*

758 *Concidere ipsa*] Mutat genus: subintelligendum enim est 'animalia,' aut aliquid simile. sic sup. 1. 353. 'Quod cibus in totas usque ab radicib. imis,' &c. ad quem locum plura. et supra hoc eodem lib. vs. 214. 'Nam cum ventus eas leviter,' &c. subintelligendum 'nubes,' cum antecedat vox 'nubila.' *Lamb.*

759 *Manibus ut si sint Divis*] Proinde ac si sint Diis Manibus repente immolata. *Lamb.*

762 *Janua ne potius his Orci*] Ita ex veterum librorum vestigiis scripsi. Vulg. *potius Orci.* Gifan.

Janua ne his Orci potius regionibus] I. e. hoc dico, nempe hæc omnia naturali ratione geri, et causam apparere, quamobrem fiant: ne forte potius Orci janua credatur his regionibus esse posita: ut vulgo creditur. Aliter Zoilus, sed non recte. Plautus in Trinummo, 2. 4. 124. 'Acheruntis ostium in nostro est agro.' *Lamb.*

763 *Credatur posta*] Ita Marullus, *posita.* Vulg. *post hunc;* male *Gifan.* Sic restitui post Marullum. neque vero dubium est, quin ita sit legendum. *posta* autem, i. e. posita, sita. quod probavit Zoilus: nam vulgo legitur *posthinc.* Lamb. Imo illud *posthinc* haud ita male huic loco convenit, ac Lambinus putat. Sed ne quid dissimulem, totum locum ex Mss. vestigiis ita legendum atque interpungendum esse censeo: *Janua ne puteis Orci regionibus esse Credatur: posthinc animas Acheruntis in oras Ducere forte Deos Manes inferne reamur.* i. e. ne existimemus in illis regionibus spiraculum, et quasi vestibulum (ut loquitur Turneb. cui hæc emendatio etiam in mentem venit Adv. 19. 24. et 22. 19.) puteorum Orci esse, atque adeo Æstuarium quoddam; ad quod quum veneris, nisi tibi caveas vide ne (inquit Poëta) subito Orcus tibi pedes ducat, atque mirifico saltu

in regna sua pertrahat. De Plutoniis autem hisce locis consule Strabonem lib. 5. pag. 244. et notas ibi Casauboni. *Hav.*

Hinc] Ex hac Orci janua. *Lamb.*

764 *Ducere*] Trahere. *Lambin.*

Inferne] Sic legendum, non *inferna. inferne* autem, i. e. ex inferis, seu, ex locis infernis. *Lamb.*

765 *Naribus alipedes, &c.*] Nihil magis ad ridiculum, neque unquam facetius Scomma: Plinius autem 2. 53. ‘Elephantorum anima serpentes extrahit, cervorum item urit.’ *Creech.*

Naribus alipedes] Quemadmodum ‘cervi alipedes,’ h. e. quibus pedes alarum sunt loco, et pedum celeritate præstantes, naribus serpenteis e latebris ducere existimantur. Itaque cervi dicuntur a Græcis ἔλαφοι, παρὰ τὸ ἑλεῖν τοὺς ὄφεις. i. e. ‘quia capiunt serpenteis:’ vel παρὰ τὸ ἐλᾷν τοὺς ὄφεις, i. e. ‘quia agitent et abigant serpenteis.’ Quod hic cervis tribuit Lucretius, hoc idem elephantis attributum esse proditum est, teste Plin. 2. 53. ‘Elephantorum anima serpenteis extrahit, cervorum item urit.’ *Lamb.* De mapparum fure Hermogene Martialis 12. 29. agens, ejus dexteritatem cum halitu cervino angues attrahente comparat. ‘Tu licet observes dextram, teneasque sinistram: Inveniet mappam qua ratione trahat. Cervinus gelidum sorbet sic halitus anguem, Casuras alte sic rapit iris aquas.’ *Hav.*

769 *Quod dixi sæpe*] Supra 2. 333. ‘Nunc age jam deinceps cunctarum exordia rerum Qualia sint,’ &c. *Lamb.*

771 *Multa homini*] Ordo est: Multa esse, quæ homini sint vitalia: et multa, quæ possint morbos incutere, et mortem accelerare. *Lamb.*

Multa, cibo æque vitalia] Gryph. Nard. Florentina, et Pii Bononienses, Edd. monentibus Londinensibus, habent: *Multa cibos quæ.* Forte ita, ut vocem *cibos* parenthesi inclusam voluerint, hoc modo: *Multa* (*cibos*) *quæ sunt, &c.* Is. Vossius, ut iidem notant, *Multa cibo æque sunt.* Sed haud dubie vir ille eruditissimus legit: *Multa, cibo æque vitalia, &c.* neglecta videlicet elisione, quod nostro non inusitatum. Nam et annotator marginalis: *cibo æque* tantum notavit, addito: *opt.* Preig. Rectissime, nam *sunt* in Mss. est additum ab illis, qui Lucretianæ elegantiæ minus erant gnari. *Hav.*

774 *Ostendimus ante*] 4. 634. ‘Nunc aliis alius cur sit cibus, ut videamus,’ &c. et 5. 896. ‘Neque sunt eadem jucunda per artus. Quippe videre licet pinguescere sæpe cicuta,’ &c. *Lamb.*

778 *Atque aspera odore*] Sic necessario legendum, etiam libris omnibus invitis: non *aspera tactu:* loquitur enim hoc versu de iis quæ sunt naribus infesta: quæ quid aliud sunt, quam odores? proximo autem de iis quæ tactum lædunt. *Lamb.*

Atque aspera tactu] Ita omnes libri quos viderim. Lambinus: *odore;* quod bonum quidem est, sed libros posco. *Gif.*

781 *Deinde videre licet*] Hunc versum cum eo qui deinceps sequitur, profert Nonius in nomine ‘spurcus.’ *Lamb.*

782 *Acriter infesto sensu*] Legendum puto, *Acriter infesto sensu*, tametsi Nonius legat *Acriter infestent sensum. sensu* autem si legamus, *infestæ* interpretabor sensui. *Lamb.* In Nonio, *infestent sensum.* Forte, *infestæ sensu.* Gifan.

Spurcæ] Fœtidæ: Nonius. Et in sequenti versu ‘Infestant sensum.’ Lambinus *Infestæ sensu,* i. e. Sensui, at nihil mutandum. *Creech.*

783 *Arboribus primum certis gravis*] Ut juglandibus: de quibus sic Plin. 17. 12. ‘Jam quædam umbrarum proprietas. Juglandium gravis, et noxia, etiam capiti humano, omnibusque juxta satis, &c. et juniperi.’ Virg. Gallo, 76. ‘Juniperi gravis

umbra.' *Lamb.*

786 *Est etiam in magnis*] Quæ sit hæc arbor, et quo nomine appelletur, non legi, aut, siquando legi, non memini, nisi forte taxum significet, quod credibile est. De taxo lege Plin. 16. 10. *Lamb.*

Arbos in montibus Heliconis] Taxum fortasse intelligit. *Gifan.* Quænam illa sit divinabunt alii. Quidam existimant esse taxum. Sed cur nos ad Heliconem mitteret? taxus enim frequens erat in Italia. Dein verum illud de taxo non est, 'floris odore necare.' *Faber.*

788 *Terris ex*] Pro, ex terris, ἀναστροφή. *Lamb.*

789 *Multa modis multis, &c.*] Ordo est: Quod tellus gerit multa multarum rerum semina multis modis permista, et ea discreta tradit. Itaque putavi aliquando hos versus præpostere locatos, et converso ordine legendos, hoc modo, *Quod permista gerit, &c. Multa modis, &c.* Lamb.

791 *Nocturnumque recens*] Odor lucernæ modo exstinctæ consopit, atque adeo spiritum intercludit: denique (ut scribit Plin. 7. 7.) plerumque abortus causa est. *Lamb.*

Nocturnumque recens extinctum lumen ubi acri Nidore offendit nares, consopit ibidem, Concidere ut privos qui morbus mittere suevit] Me imprudente factum est, ut tertius in hac nostra editione versus omissus fuerit, cum ex eo exemplari, quo uti typographum jusseram, ex auctoritate Lambini sublatus fuisset. Lambinus enim eum minime Lucretianum esse existimavit: Turnebus contra. Eos itaque audire non abs re fuerit; idque ubi erit factum, tum quid de hoc versu sentiam, quaque arte sanandus videatur, ostendam. Primæ in hoc operoso dramate partes Lambini erunt; sua enim diligentia effecit, ut dignus videatur, qui tecum primus agat. 'Hujus versus' (inquit) 'ita varia et multiplex scriptura est,' &c. Hæc ille. Nunc procedit Turnebus ex Adv. 26. 13. 'Lego etiam, *consopit ibidem Concidere ut fumos qui morbos mittere suevit:* antiqua antigrapha *pumos* habent, unde *fumos* facio. Consopit autem concidere, est ita consopit ut concidere faciat.' Quanquam apud me semper, uti debet, magna viri clarissimi auctoritas fuit, tamen non possum facere, ut ei concedam, cum asserit, dici belle posse *consopit concidere.* Deinde, indigna tanto viro sententia in versu fuerit; nam *fumus qui morbos mittere suevit*, aut, (est enim ἀμφιβολία in illa lectione) *morbus qui fumos mittere suevit*, non satis expresse, nec διαῤῥήδην enunciatum fuerit; opus enim est exemplo quod familiare et obvium in hac materia sit. Sed alius quidam in scenam venit, qui omnia, si fides homini est, et plana et detersa dabit. Audire est operæ pretium; σίγα πᾶς: Ecce φέναξ, ἅρπαξ, prodit κλυτὸς 'Αεροβόμβαξ, Autolyco proles non infitianda parenti; Οὐ γὰρ κλεπτοσύνῃ τοίου πατρὸς ἧε χερείων, Νύκτωρ ἠδ' ἦμαρ κλέπτων χερσίν τε ποσίν τε. 'Ex signis hominem noscitas; Gifanium, Lavernæ pallum, dico: nunc itaque cave; sique potes, manibus pallium tribus tene.' Is, ut semper admirabilis fuit, sic, in editione sua, legendum contendit: *Dejicere ut privos qui morbus sæpe suevit.* Et quasi negotium hoc intricatissimum, ὦ ζεῦ καὶ θεοί, confragosum et desperatissimum, duobus verbulis transigi queat, 'Ita,' inquit, 'ex veteribus libris optime a nobis restitutus est locus; vide (hominis verba sunt) inf. vs. 1030.' Bene hercle, dicebam olim, εὖ, νὴ τὸν Δία, καὶ ὑπέρευ, quod nos monitos voluit, locum hunc 'optime a se restitutum' fuisse. Ni enim affirmasset ipse, haud ita facile crederem, qui sim duriusculus καὶ ἄθελκτος; sed est alius quidam, καθ' 'Ηράκλειτον dico, qui mihi nunc æque carus est atque egomet sum mihi, a quo metuo male ut hoc Gifanii judi-

cium reprehendatur. jurene an secus, judex sedebis, lector. Primum, (inquit ille noster, aut pænissime ego,) miror quo exemplo sibi tantum licere postulet Gifanius, ut ex *concidere*, quod nihili est, immo minus nihilo, effingat illud suum *deicere* seu *dejicere:* neque enim illa Latinitas tantopere bella est, *morbus Titium dejecit*. Deinde cum pro *mittere*, uti in omnibus libris legitur, scripsit τὸ *sæpe*, rem audaciæ palmariæ fecisse videtur. Præterea ex certo quodam morbo, non enim ex omnibus, sumptum a Lucretio exemplum ut fuerit necesse est; omnes enim omnino morbi, qui paulo acriores sunt, *hominem dejicere* solent (Gifanii Latinitas est) et in lectum transdare; sed omnibus morbis gravis ille sopor, unde emergi non potest, comes non fit. Postremo undenam ostendet, vel si universum Latium a Numa ad Ciceronem usque otiose perlustrarit, (neminem enim citra Ciceronem veræ et germanæ Latinitatis agnosco) vocem hanc *privos, privas*, &c. sine aliquo nomine adjecto reperiri? quasi si dicas privos homines, privas feras, priva vestigia, &c.) ubi tandem id reperiet? Nam illud ipsum exemplum, quod in animo habebat, quodque ab illo designatum est, illi haud favet. ibi enim 6. 1030. legitur, *privas ad partes subtiliter insinuatus, &c.* sed aliud probandum fuerat, quam quod probare instituit; nam quod in illo Indice suo, qui ex Lambinianis lucubrationibus crevit, tanto conatu ostendit quid sit 'privus,' operæ potuit parcere; cum nec obscura nec difficilis res sit: nec ab interpretibus Horatii negligenter tractata. His itaque omissis ad emendationem nostram aditum moliamur. Ea autem hoc nititur fundamento maxime, (id enim ratio monet) quod ex nulla alia re similitudinem ducere potuerit poëta, nisi (quod haud probandum) ex lethargo, de quo in 3. dixerat, 'Interdumque gravi lethargo fertur in altum Æternumque soporem,' &c. et inferius paulo, 'Adde quod in nigras lethargi mergitur undas.' Cumque ita judicium postulet, uti superius innuebam, majorem jam et potiorem hujus versus partem videri possumus hinc constituisse; legendo scilicet ex vestigiis variantis lectiónis, *ut somnos qui morbus mittere suevit*. Ille autem morbus esse alius non potest, κατ' ἐξοχὴν dico, quam lethargus. Sed enim illo 'concidere' quid fiet? Id videndum scilicet; sique res erit prolixior paulo, ne te, quæso, ejus tædeat. Sic igitur existimo; esse hic debere palillogiam, qua figura et Catullus, et hic noster et Ovidius delectantur maxime; sed Lucretius usu suam fecerat, ut exempla probabunt. In 3. 12. 'Omnia nos itidem depascimur aurea dicta, Aurea, perpetua semper dignissima vita.' In 5. 298. 'Suppeditare novum lumen, tremere omnibus instant, Instant, nec loca,' &c. Ibid. 948. 'proluvie lavere humida saxa, Humida,' &c. In 6. 527. 'Et quæ concrescunt in nubibus omnia, prorsum Omnia, nix, venti, grando,' &c. In 2. 158. 'Ulla foris, atque ipsa suis e partibus unum, Unum, in quem cœpere locum,' &c. In 2. 953. 'Relliquiæ motus vitalis vincere sæpe, Vincere, et ingentis plagæ sedare tumultus.' Multa alia proferri possunt; sed, ut finem aliquando faciam, hos tres versus sic esse scribendos conjicio: *Nocturnumque recens extinctum lumen ubi acri Nidore offendit nares, consopit ibidem Nidore, ut somnos qui morbus mittere suevit*. Videlicet ex *pronos* seu *p̄nos* uti patrum nostrorum memoria vulgo scribebant, feci *somnos*. quæ vox ita plerumque exarabatur *s̄mnos*, cum lineola transversa super τὸ *m*, aut etiam, ut hodieque fit, *sōnos*. Itaque vel minima licentia locus hic aut restitutus est, aut certe non sine judicio tentatus. Qui ingeniosiores erunt,

il me plausorem habebunt. *Faber*. In Codicibus mira varietas: tres hos versus ita refingit Faber, *Nocturnumque recens extinctum lumen, ubi acri Nidore offendit nares, consopit ibidem Nidore, ut somnos qui morbus mittere suevit.* Repetitur vox *Nidore*, ut sæpe alias. Iste autem morbus qui somnos suevit mittere, lethargus. Gifanius e Codd. *Disjicere, ut privos qui morbus sæpe suevit:* Pro *privos* leg. *pronos*, et tum ea erit lectio quam Faber tam petulanter solicitare non debuit: morbum enim, qui pronos dejicit, morbum comitialem recte interpreteris. *Creech.* Aristarchus noster versum *Concidere*, *&c.* inducit, et suum supponit. Scilicet hoc est Lucretium emendare. Legendum autem: *Consopit ibidem Concidere: ut pronos qui morbus mittere suevit.* Describit enim morbum comitialem, qui pronos terræ affligit. Sed fugit Lambinum forma illa, 'consopit concidere,' pro, consopiendo cogit concidere. Tacit. Hist. 2. 10. 'Terrore et propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui pervertere.' Incubuerat pervertere, i. e. incubuerat ut perverteret. Idem ibid. 2. 63. 'Contantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit e periculo principis famam clementiæ affectare.' Virg. Culic. vs. 204. 'Et infessos requiem dare comparat artus.' Item vs. 389. 'Rivum propter aquæ viridi sub fronde latentem Conformare locum capit impiger.' Hæc Jan. Mellerus Palmerius in Spicileg. Facis crit. Gruter. Tom. 4. p. 849. Et sane hæc lectio proxime adhæret optimis Mss. Sed tamen ne et ipse asymbolus sim, non pigebit meam quoque conjecturam aperire. Scribunt constanter Lugd. Bat. *Concidere et pumos qui morbo mittere suevit.* Neque multum alii inde abeunt. Potuit itaque vetustior fuisse scriptura hæc: *Cum cinere ut prunas κονιορτὸς mittere suevit.* vel *sæpe suëvit.* Ut hic sit sensus; nidor ille exstincti luminis ita vitales spiritus suffocat et deprimit, ut solet collapsum in cineres ignem obtegere κονιορτὸς, sive cineris tumulus eadente igne excitatus. Græcas enim voces passim interserit poëta, et similitudo est aptissima. *Hav.*

793 *Quin gravidis nidor*] Ad hunc locum, cum eum ita olim edidissem, *Concidere ut pronos qui morbos mittere suevit*, hæc quæ sequuntur, annotaram: Hujus versus ita varia et multiplex scriptura est, ita absurda, atque adeo obscura sententia, ut verisimile sit, non esse Lucretianum. proponam igitur lectori scripturæ varietatem: hoc primum: deinde quid de hoc loco sentiam, dicam. Sic igitur habent quidam lib. manuscr. in his Tettianus, *Concidere et fumos qui morbo mittere suevit:* Vaticanus sic, *Concidere et primos qui monstro mittere suevit:* Memmianus sic, *Concidere ut pronos qui morbos mittere suevit:* cum quo consentiunt quidam vulgati: Lugdunenses et Florentini sic, *Concidere ut pronos, qui morbus mittere suevit:* Parisienses sic, *Concidere et primos qui morbos mittere suevit:* Aldini antiq. sic, *Concidere et primos, qui morbo mittere suevit:* Basilienses sic, *Concidere ut pronos qui morbus mittere suevit.* Jovian. Pontanus sic legebat, *Concidere ut primos qui morbo mittere suevit.* ad oram codicis Memmiani sic emendatum est, *Concidere ut spumas qui morbos mittere suevit.* quidam amicus meus sic, *Consopit spinus qui morbos mittere suevit.* 'Spinus' autem lapidis genus est apud Theophr. Vides lector nihil esse certi, in quo insistere queas. Nunc, quid sentiam de hoc loco, exspectas ut dicam. Delendum. Nam neque Lucretianum esse arbitror, et ausim affirmare ex aliqua annotatiuncula adscripta natum. Sed si quæras, quam potissimum harum scripturarum probem; nulla mihi probatur: est ta-

men aliqua species in hac, *Concidere, ut spumas qui morbo mittere suevit.* quamquam 'agere spumas' dicimus, non 'mittere.' Hæc igitur ad hunc versum olim annotaram his ipsis verbis. Nunc, quamvis maneam in sententia, hunc versum, quomodocumque legatur, non esse Lucretianum; sic immutandum tamen arbitror, ut aliqua sit in eo species Lucretio digna, et ut aliqua ex eo sententia elici possit: denique ut cohæreat cum iis quæ antecedunt, et cum iis quæ sequuntur: *Quin gravidis hic nidor abortum immittere suevit.* cujus versus sententia aptissima atque apertissima est. Licet et ita legere, *Quin nidor gravidis hic abortum immittere suevit.* Sed superior lectio mihi magis placet. Quamvis autem hunc versum ita immutatum, itaque edendum curarim, nihilominus vulgatum illum, quantumvis corruptum et ineptum, retinui, ne quis malevolus queratur, eum a me esse sublatum. Retentum tamen veru confodi jussi. *Lamb.*

Dejicere ut privos, &c.] Ita ex vet. libris optime a nobis restitutus hic est locus. In multis vet. *Concidere ut primos qui morbus mittere suevit.* Quidam: *pronos;* ut Marullus, et vulg. Quidam: *morbo.* Quidam *; et.* Vide inf. vs. 1080. *Gifan.*

794 *Castoreoque gravi*] 'Grave' appellat 'castoreum' propter odorem gravem: nam gravidæ mulieres castorei odore partum abjiciunt. Virg. Georg. 1. 56. 'virosa castorea' dicit ab eo quod est virus: dictum autem 'castoreum' a castore, qui Latino nomine 'fiber' appellatur: quem vulgo aiunt scientem, quamobrem expetatur, abscissis sibi testiculis, effugere e manibus insectantium. quam opinionem secutus etiam Cicero pro Æmilio Scauro, 'Redimunt se,' inquit, 'ea parte corporis, propter quam maxime expetuntur.' Sed negat hoc Sextius medicinæ diligentissimus, (ut tradit Plinius libr. 32. 3.) quia parvi sint testiculi, et substricti, et spinæ adhærentes, nec adimi sine vita animalis possint. *Lamb.* Eodem modo 'grave castoreum' dixit Varro Quinquatribus: 'Quid medico mihi est opus, nempe, tuo absynthium ut bibam, gravem et castoreum, levemque robur?' In quo tamen exemplo nugator Nonius, 'gravem,' ad absynthium refert, et id dici masculino genere putat. *Palmer. in Spicil. Fac. Crit.* Tom. 4. p. 849.

795 *Et manibus nitidum, &c.*] Opus muliebre, ut tela, et similia ad lanificium pertinentia. *nitidum* autem puto intelligendum, quod Homerus dicit ἑανὸν, aut φαεινόν. *Lamb.* Tela, et reliqua ad linificium pertinentia. *Creech.*

Effluit eji] Excidit ei de manibus. *Lamb.* Et hic et alibi *eii* legi posse putat Achilles Statius ad Catulli Epigr. 83. sed ut 'reji,' ita et 'eji' Lucretius et Plautus produxerunt, posterioris exempla profert Voss. de Art. Gramm. 1. 22. p. 88. prioris exstant 2. 1134. 3. 857. 5. 285. 753. et alibi. *Hav.*

796 *Si odorato est*] *Si o* duæ syllabæ breves: quæ cum longa antecedente dactylum efficiunt. *Lamb.*

Quo menstrua solvit] Vel ex hoc loco refelluntur ii qui in superiore versu legi volunt, *Castoreoque gravis*, et per *gravem* gravidam significari volunt. Nam mulieres gravidæ menstrua non solvunt. Est autem hic *menstrua solvere* aliud, quam apud Sallustium, 'Conventum vitantes ad menstrua solvenda montem ascendunt.' *Lamb.*

797 *Multaque præterea*] I. e. et multæ res præterea solvunt membra, &c. *Lamb.*

799 *Denique, si in calidis, &c.*] Cum in libris manuscr. scriptum reperissem partim *cuncta relavaris*, partim *contere lavaris;* in Venetis præterea et Parisiensibus *cum te relevaris;* ego, Mureto approbatore, atque adeo auctore, jam antea cum Romæ essem,

cunctere lavacris, et in meis adversariis reposueram, et in meo Lucretio emendaram. quam emendationem multo magis amplexus sum, cum in codice Bertiniano ita hunc versum reperi emendatum. docti quidam tamen ex hac antiqua scriptura conjiciunt legendum *lavabris*: 'lavabrum' autem dicunt esse nomen integrum a lavando: a quo sit diminutum 'labrum,' vas in balneo, ubi lavabant. Hanc emendationem probavit Zoilus. *Lamb.*

Lavacris] Ita legendum etiam ex nostris. *Gifan.*

800 *Plenior et solio in*] 'Solium,' vas, in quo lavabant sedentes: atque idem fortasse quod 'labrum.' *Lamb.* De deliquio quod cibo distenti in balneo patiuntur, Juven. sæpe, Horat. alii: 'Solium' autem vas in quo lavabant sedentes. *Creech.*

801 *In medio*] Solio. *Lamb.*

803 *Præcepimus*] Ante hausimus, et bibimus. *Lamb.*

Ante] Ante quam odor carbonum in cerebrum insinuari possit. *Lamb.*

804 *Aut nisi membra prius pertexit frigida servus*] Ita ex vet. libris scripsimus; rectissime, sententia perspicua. *Gifan.*

At cum membra hominis] Vide obsecro te, lector, quot et quantas hujus loci corrumpendi ansas præbuerit unius litteræ immutatio. Nam cum pro *febris* imperiti illi librarii scripsissent *fevris*, *v* pro *b*, deinde ex *fevris* factum esset *servis*; hinc natæ sunt tot et tam variæ scripturæ. alii enim sic corruperunt, *At cum membra minus pertexit fervida servus:* et ita habent codices Parisienses, et Veneti antiquiores: alii, *At cum membra domans percepit fervida servis:* et ita Florent. alii, *At cum membra domus percepit fervidus ignis.* quid multa? longum est ceteras scripturas referre. Sententia autem ejus quam restitui scripturæ hæc est. At, cum homo febri affectus et correptus est, tum odor vini est illi tanquam plaga, seu ictus validissimus. Confer cum hoc loco, vss. aliquot 4. 668. ab illo: 'Quippe ubi cui febris bili superante coorta est,' &c. Triumpho primum, hanc emend. non esse a Zoilo probatam: deinde in ejus locum hanc esse ab eo substitutam, *Aut nisi membra prius pertexit fervida servus.* Nam vel ex hoc uno cognoscere licet, quam sit bardus et bliteus, et plane suillo ex genere, ut cui cœnum melius oleat quam unguentum. *Lamb.* Gifanius; *Aut nisi membra prius pertexit frigida servus, Aut sit odos vini plagæ manabilis mora?* Quasi hæc omnia essent remedia contra vim gravem et odorem carbonum: quam lectionem iste ferat, qui amat tales versus. *Creech.* Hæc quum prodigiosa sensu, prodigiosa metro, præterea audacissima mutatione ita edidisset Gifanius, valde tamen defunctorie; ita, notat, ex v. l. scripsi rectissime, sententia perspicua. Sane, sed et palam inepta: carbonum illam vim cerebro infestam non esse, si servus vestimenta injecerit, aut vinum sit odoratus. In Caro, mallem, quam in sese fuisset hoc expertus vir excellens. Lambinus: *At quum membra hominis percepit fervida febris Tum fit odos vini, plagæ mactabilis instar.* A versus utique vitio sibi cavit, et minus licenter a veteri scriptura recessit. Sensus tamen quam bonus? febri correptis odorem vini pro plaga esse? Quis hoc dixit? quid deinde ad rem facit? Sane Vossianus codex: *At cum membra domus percepit fervida fervis Tum fit o. v. p. mactabilis instar.* Sic igitur scribe: *At cum membra domus percepit fervida mustum, Tum fit odos vini plagæ mactabilis instar.* Agit de halitibus et odoribus cerebrum afficientibus: et inter eos refert ferventis in apotheca plena musti vim; quam notum est ab homine sustineri non posse, sed velut apoplexia ictos concidere et pro mortuis exportari, qui

nescii intraverint, aut diutius ibi manserint. Τὸ *fer* errore librarii repetitum est in πρωτοτύπῳ codice. Ex *mustum tum fit* restitit *ustum fit*, litera *m*, evanescente et τῷ *tum* absorpta ab ea particula, quæ sequentem versum orditur. *Membra domus* ex suis nonnullis Mss. et Florentino notat et Lambinus, ex Paris. et Ven. *membra domans*. Significat non illam tantum apothecam aut cellam, in qua fervit aut situm est plenis vasis fervens mustum, impleri et occupari gravissimo spiritu, sed et vicinas ædium partes, in quas penetrare potest. Et est veteris elegantiæ. Cicero ad Quintum fratrem: 'nec habere poterat adjuncta cubicula et ejusmodi membra.' Plinius lib. 2. epist. 17. 'dormitorium membrum.' Et quos adduxit G. Fornerius 1. Select. 23. Quod si meminisset derisor ille nuper valde direptus et pessimæ causæ patronus, non fassus esset gestire se scire, quid esset 'per aulæ membra duci.' *Percipere*, ut 5. 603. 'Est etiam quoque, uti non magno solis ab igni Aëra percipiat calidis fervoribus ardor.' *Mustum percipit membra domus fervida*, hypallage, mustum ipsum fervidum percipit membra domus: aut *fervida*, jam fervore illius infesta et gravia. *Gron. Obs.* 3. 5. Recte mihi sensum loci tetigisse maximus Gronovius videtur, sed illud *mustum* non satis placet: ad veterem scripturam magis accedet, si legas *At quum membra domus percepit fervida, ferme, Tum fit odos vini plagæ mactabilis instar.* quorum verborum fere idem sensus est cum Gronoviano. 'Ferme' vero ita Poëta sæpius usurpat 5. 243. 'Hæc eadem ferme mortalia cernimus esse.' et 6. 11. 'Omnia jam ferme mortalibus esse parata.' et ibid. 323. 'Et celeri ferme pergunt sic fulmina lapsu.' *Hav.*

805 *Mactabilis instar*] Quæ mactare possit. quidam libri, in his Parisienses, habent *manabilis*. Lamb. Ita omnino legendum, neque satis mirari possum, in utraque Gifanii editione scriptum fuisse, *plagæ manabilis mora*, contra sensum, contra metrum, contra, &c. Sed in vs. 13. longe aliud reperies: Ibi loquitur Poëta de metallariis hominibus, qui 'Terrai penitus scrutantes abdita ferro,' plerumque odoris tetri appulsu necantur. Quid autem isto carmine facilius, 'scrutantur abdita terrai?' (scrutantur terræ partes a sole remotas) tamen Gifanius (hominis judicium!) ait 'abdita auri' significare abditum aurum; sed illud 'terrai' cum quo jungetur? neque enim posthac stare poterit. *Faber*. Indicem Gifanii innuit Faber. Contextus enim in neutra editione tale quid agnoscit.

806 *Nonne vides etiam terra*] Ad hunc locum illustrandum multum confert quod ait Vitruvius 2. 7. his verbis: 'In puteorum autem fossionibus non est contemnenda ratio: sed acuminibus solertiaque magna naturales rerum rationes considerandæ quod habet multa variaque terra in se genera. Est enim, uti reliquæ res, ex quattuor principiis composita: et primum est ipsa terrena, habetque ex humore aquæ fonteis: item calores, unde etiam sulphur, alumen, bitumen nascitur: aërisque spiritus immaneis, qui cum graves per intervenia fistulosa terræ perveniunt ad fossionem puteorum, et ibi homines offendunt fodienteis, naturali vapore obturant in eorum naribus spiritus animaleis: ita qui non celerius inde effugiunt, ibi interimuntur.' *Lamb.*

808 *Denique ubi argenti*] Si legamus *exspiret*, ordo verborum et sententia hujus loci hæc est: denique nonne vides, qualeis odores exspiret scaptesula, ubi, seu in qua, homines auri atque argenti venas sequuntur, terræ parteis abditas ac retrusas ferro scrutantes? sin *exspirat*, nihil repetendum est ἀπὸ κοινοῦ. *Lamb.*

810 *Scaptensula*] Ita omnes libri, et Festus. Male Lambinus: *scaptesula*. Gifan.

Scaptesula] *Scaptesulam* (sic enim scribi debet) Pompeius Festus ait 'esse locum, unde argentum effoditur, in Macedonia, a fodiendo dictum,' nam σκάπτειν Græce 'fodere' dicitur: idemque hunc Lucretii versum profert. Ut autem notior sit hujus vocabuli origo, *scaptesula* dicta est, quasi σκαπτὴ ὕλη, i. e. 'fossilis materia.' mutata est enim aspirationis nota in *s*, 'scapte hula,' 'scaptesula,' ut in ὗς 'sus,' ὑπὲρ 'super,' &c. Cum hæc olim ita edidissem, ac vulgassem, Zoilus a me dissensit, et vero gravis auctor ita pronuntiavit: Male Lambinus. sententia judice digna. Sed audiamus rationem. quamvis enim contenti esse deberemus tanti viri auctoritate, tamen sententiam suam ratione confirmat. Ait, 'Scaptesulam esse nomen oppidi in Thracia.' O acutum et ingeniosum hominem! quasi vero non sint urbes innumerabiles a communibus aliarum rerum nominibus, quæ appellativa appéllant Grammatici, nominatæ; verbi gratia, Carthago, aut certe ejus urbis arx, Byrsa dicta est, ut testatur Virg. Æn. 1. 371. 'Mercatique solum, facti de nomine, Byrsam.' At 'byrsa' corium significat. Roma, nomen est urbis, et vireis corporis significat. Abrotonum, nomen est urbis et herbæ. Ἄγκυρα urbem ut ancoram significat: Antemnæ, Potentia, Cingulum, Alba, Laus Pompeia, Parma, Pedum, Industria, Corniculum, Capitulum: alia sexcenta commemorare possum, quæ et propria urbium, et appellativa sunt nomina. Hoc igitur iterum atque iterum dico, Zoilo cum pecudibus ire pastum jusso, *scaptesula* sine *n* scribendum esse. *Lamb.*

Subter] 'Subter' adverbium est, vel subintellige, terram. Sed quod hic de metallorum et fodinarum odoribus a Lucretio dicitur; sciendum est, non unum esse omnium metallorum odorem. nam odor auri igne calefacti, gratus et suavis est: argenti minus gratus: æris et ferri, spurcus et tæter. Taleis igitur et singularum fodinarum odores esse credibile est. *Lamb.* Nomen generale est, materia fossilis scilicet; vocamus, *terre de mine;* neque hic de Thraciæ loco cogitandum, qui sic proprie dicebatur; est enim, ut dixi, nomen generale τῶν μεταλλείων seu fodinarum metallariarum. σκάπτειν 'fodere' est, ὕλη 'materia.' *Faber.*

812 *Quas hominum reddent*] Quam pallidas, et virideis, et exsangueis? ut videantur mortui ambulare. *Lamb.*

814 *Vitai copia deflat*] Ita conjectura ductus scripsi. In libris, *deflt.* In quibusdam, *desit.* Gifan.

Desit, quos, &c.] Desit iis quos 'vis magna,' i. e. necessitas (durum telum) et servitus (erant enim olim servi pœnæ, damnati ad opus metalli) cohibet et continet in tali opere. post vocem *magna* interpunctionis nota scribenda est. nam quod vulgo ita legitur, *Cohibet vis magna vacare*, peccatum est ab iis, qui non videntes, hanc partem ultimam versus *necesse est*, referri et pertinere ad ea quæ sequuntur, nimium arroganter et confidenter, deleta vera scriptura, substituerunt verbum *vacare*. Sic enim legitur in omnibus libris vulg. præter Venetos antiq. et Parisienseis, *Cohibet vis magna vacare*, plane inepte. *Lamb.*

815 *Vis magna? necesse est Hos igitur, &c.*] Marullus, *vacare;* pessime. *Gifan.*

Necesse est hos igitur] I. e. necesse igitur est, ut terra hos odores omneis exspiret foras, in apertas et promtas cæli parteis. Atque hæc est sola omnium avernorum causa. *Lamb.*

818 *Sic et Averna*] Multis similibus collectis præpositis, ex quibus intelligere licet, variis e rebus odores mitti, redit ad averna: et ostendit, averno-

rum rationem in aquarum, aut terrarum odoribus, quæ in auras surgunt, esse positam. *Lamb.*

823 *Qua dirigit*] Quidam libri manuscr. habent, *Qua derigit æstus*. hanc lectionem, his verbis a me olim indicatam, arripuit Zoilus, sibique more suo arrogavit. *Lamb.*

Qua derigit æstus] Ita ex vet. quibusdam malui. In aliis, *dirigit*. Gifan. Cum nullum in toto Latio exemplum sit hujus significationis, ut τὸ 'dirigere' neutrale sit, et id, quod ex Festo designavit Gifanius, huic significationi non faveat, ut ex Notula I. Scaligeri constare potest, aliud est quod necessario quærendum sit. Præterea, si 'derigere,' uti vult Gifanius, eandem significationem habet ac τὸ deorsum tendere, nullam causam dicere potest quin imperitissime fecerit, qui huic loco illam convenire posse existimarit. Nam de Virgilio quod ait, ubi tandem? (nos certe aliquando Virgilium non indiligenter legimus;) an in Æn. 11. 654. 'Spicula conversa fugientia dirigit arcu?' An in 10. 140. 'Vulnera dirigere et calamos armare veneno?' An, ut plus uno loco (Æn. 1. 405. 5. 162.) legitur: 'Huc dirige cursum?' Neminem certe videre me, aut legere, memini, qui in iis locis τὸ 'dirigere' acciperet pro, deorsum tendere. Dein non mediocris oscitantiæ est ita locum hunc Lucretii explicare, cum res ipsa per se se clarissime ostendat, agi de motu ab inferioribus ad superna, non contra, ut ille plane ridicule existimavit. Sed mihi credi nolim, Lucretius ipse paucis ante versibus vs. 819. idem quod dico, dixerat: 'Sic et averna loca alitibus summittere debent Mortiferam vim, de terra quæ surgit in auras.' Vides 'summittere,' quod in altum tollere est: tum illa mortifera vis 'surgit in auras:' mirum itaque, si, ut voluit Gifanius, deorsum tenderet, quæ surgat scilicet. Quamobrem cum in Ms. Cod. legatur *dirigit*, quæ lectio corrupta est, cum venia, opinor, scribam *se erigit*, vel, ut etiam vulgo olim scribebant, *s' erigit æstus*. Faber. Dirigit, deorsum tendit, Gifanius, at recte Faber, Æstus non dicitur 'deorsum tendere,' sed 'de terra surgere in auras:' vs. 819. Ipse autem legit, *Se erigit:* agitur enim de motu ab inferioribus ad superna. Vereor ne hoc sit nimis inconsiderate dictum; nam vs. 822. 'Avis cæcò correpta veneno cadit:' leg. igitur *Qua dirigit æstus:* et tam plana et perspicua sunt ista verba, ut pluribus illustrari nequeant. *Creech.*

826 *Conciet æstum*] Strabo lib. 5. de Plutonio, Ἑωρῶμεν δὲ ἐκ τῆς ὄψεως ὁσὰν πνιγώδους τινὸς πάθους ἔμφασιν. Qualis autem sit iste Æstus conjicias e 4. 1017. 'Vix ad se redeunt permoti corporis æstu.' *Creech.*

827 *Veneni in fonteis*] Sic legendum est. *cecidere* autem aves scilicet. nam mutat numerum, cum antecedat vox 'ales' numeri singul. Sic contra apud Homer. Ἰλ. ρ. 76. cum numerus multitudinis præpositus esset, subjunctus est singularis: οἱ δ' ἀλεγεινοὶ Ἀνδράσι γε θνητοῖσι δαμήμεναι, ἠδ' ὀχέεσθαι Ἄλλῳ, ἢ Ἀχιλῆϊ, &c. *Lamb.*

828 *Vita vomenda*] Vita amittenda, anima efflanda, tralatio est. *Lamb.*

830 *Fit quoque, ut interdum*] Potest etiam fieri (inquit Lucretius) ut spiritus ex avernis efflatus, aëra inter aveis et terram interpositum dimoveat, ac discutiat, et ita totum illud spatium inane relinquatur. quo facto aves in eo inani spatio volare conantes, non habentes jam ubi nitantur, delabuntur in terram, aut in aquam: eodemque tempore, quia aërem, quem ducant, non habent, exstinguantur atque intereant. Sed quod efficit terræ æstus, et ingens halitus, idem potest efficere etiam multorum hominum vox magnis lateribus profusa. quod testatur Plutarchus in T. Flaminio: ubi narrat, Macedonibus a

Flaminio devictis, cum præco Corinthios, Locros, Phocenseis, Eubœos, Thessalos, ceteros, liberos et a vectigalibus pensitandis immuneis in stadio declarasset, tantum clamorem Græcorum, imperatori Rom. gratias agentium, atque inter se gratulantium, fuisse, ut corvi interea e regione stadii volantes in medium theatrum exanimes deciderint. cujus rei causam confert Plutarchus vel in aërem discissum: quia, cum multus clamor et magnus profunditur, dissipatus ac distractus aër volantibus avibus, ubi nitantur atque insistant, præbere non potest; ita fit, ut decidant: vel in ictum ac plagam a clamore incussam: qua quasi transverberatæ exanimantur: vel in aëris circumactionem et quasi vorticem, qualis in aquis et mari exsistere solet, salo quodam vim et impetum de integro assumente, et amplificato. *Lamb.*

834 *Pennarum nisus inanis*] Nunquam niti possunt, aëre discusso. inane enim nulli rei subsistit. al. *pinnarum.* vel, frustra nitantur pennis. *Lamb.*

835 *Conamen*] Conatus. *Lamb.*

Utrimque] A dextra et læva. *Lamb.*

Proditur] Sic reposui, quattuor codices manuscriptos secutus: in his Vaticanum et Memmianum. sic supra usurpavit: vs. 562. 'Inclinata minent in eandem prodita partem:' et paullo post, vs. 635. 'rerumque sequatur prodita summa.' *Lamb.* Ita (*proditur*) vet. libri. Vulg. *perditur.* Gifan.

836 *Hic ubi nictari nequeunt*] Pompeii Festi testimonium atque auctoritatem secutus, sic excudendum curavi: qui in verbo 'nictari' profert hunc versum, docetque 'nictare' esse oculorum et aliorum membrorum nisu sæpe aliquid conari, ut jam ante ex eo retulimus sup. Non celabo lectorem tamen, in omnibus libris manuscriptis et vulgatis, quos quidem viderim, legi *nixari.* quam scripturam si quis magis probabit, non valde repugnabo: quin, nisi me movisset Festi auctoritas, *nixari* retinuissem. Est enim verbum a nitendo deductum: quod huic loco magnopere convenit. nam et supra tertio abhinc versu 'nisum pennarum' dixit: et Virg. Æn. 4. 252. sic locutus est, 'Hic primum paribus nitens Cyllenius alis Constitit.' *Lamb.* Sic (*Nixari nequeunt*) omnes libri. Festus tamen: *nictari.* Vide Indicem; et sup. 4. 509. *Gifan.* *Nictari* legerat Festus; sed haud dubie legendum *nixari,* ut alibi passim, quod et optime vidit interpres. *Faber.*

837 *In terris delabi*] Sic lego ex vet. libris. Marullus, et vulg. *in terram.* Gifan.

838 *Jacentes*] Quomodo 'jacentes' dici possunt, si feruntur per inane? jacent, quia nictare seu nixari membris nequeunt: et quia pennas explicare atque agitare non possunt: vel potius, quia, tanquam corpora inanima, deorsum feruntur, neque vel in hanc, vel in illam partem moveri alarum adjumento possunt, et, ubi terram nactæ fuerint, jacebunt immobiles. *Lamb.*

839 *Dispergunt animas, &c.*] Dissipant animas per omneis corporis meatus. *Lamb.*

Per caulas corporis] Sic 3. 702. 'Dispertitur enim per caulas corporis omnis.' *Lamb.*

840 *Frigidior porro, &c.*] Lucretiana hæc quidem ratio, quamobrem puteorum aquæ æstate sint frigidiores, hieme calidiores, valde probabilis et naturalis est. Sed Aristot. diceret id fieri διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν. Alii, quia aër hieme frigidus est, æstate calidus: cum quo aqua comparata, hieme quidem calida, æstate vero frigida videtur. quemadmodum cum calidiores æquo sumus, calida tactu, nobis videntur frigida, et contra: itemque in balneo meientibus

urina frigida videtur. M. Tull. eandem fere, atque Lucretius, rationem affert, ut jam dicam. *Lamb.* Multa videntur adeo humanis usibus accommodata, ut benignam quandam providentiam demonstrent: Ita tempore æstivo aqua in puteis frigida est, unde istius tempestatis calor temperetur: hyberno autem calida, qua refici pariter et recreari possimus. Istam vero difficultatem vss. 8. amolitur Lucretius, nam in æstate terræ superficie a solis rarefacta semina ignis quæ in terra continentur in aërem erumpunt, hyberno autem frigore constricta, in puteos exprimuntur, atque inde tepor aquæ. *Creech.*

841 *Rarescit quia*] Ita legendum ex veteribus, et inf. 'Et rarefecit,' &c. *Gifan.* Sic esse legendum, non *arescit,* declarat versus ille inf. 870. 'Et rarefecit calido miscente vapore.' hanc quoque emendationem sibi adscripsit Zoilus. *Lamb.* Ita et inf. vs. 861. 'Nimirum terra magis quod Rara tenet,' &c. *Hav.*

842 *Vaporis*] Caloris. *Lamb.*

843 *Affecta calore*] Sic reposui, secutus fidem trium lib. manuscr. neque dubium est, quin ita legi debeat, et vulgata scriptura, *effæta calore*, sit rejicienda: quam ita interpretantur, spoliata et orbata calore, cum hæc sententia pugnet cum Lucretii verbis et sensu, quippe qui paullo ante dixit, 'Rarescit quia terra calore.' 'affecta' autem 'calore.' i. e. a sole calefacta. *Lamb.* Ita recte Lambinus, ex veteribus; agit enim de æstate. In aliis, *effæta.* Ita variatum sup. *Gifan.* Viz. Solis radiis calefacta: Lambinus. Addit Fayus, Ideo aqua in puteis hyeme fit calida, quia terra affecta calore calefacit eam subter. Qua explicatione nihil unquam stupidius. *Creech.*

845 *Frigore quom premitur, &c.*] I. e. cum autem terra frigore comprimitur et contrahitur, et quasi concrescit, fit scilicet, ut coëundo et concrescendo exprimat, i. e. per compressionem emittat in puteos semina caloris quæ in se continet. M. Tull. lib 2. de N. D. ex sententia Stoicorum, eandem fere quam Lucretius, rationem affert his verbis: 'Omnes igitur mundi partes (tangam autem maximas) calore fultæ sustinentur: quod primum in terræ natura perspici potest. Nam et lapidum conflictu atque tritu elici ignem videmus: et recenti fossione terram fumare calentem: atque etiam ex puteis jugibus aquam calidam trahi, et id maxime hibernis fieri temporibus, quod magna vis terræ cavernis contineatur caloris, eaque hieme sit densior, ob eamque causam calorem insitum in terris contineat arctius.' Atque hujus loci facta mentio me admonet eorum, quæ ibidem paucis post verbis sequuntur, ibi: 'Ipse vero aër, qui natura est maxime frigidus,' &c. In eo igitur loco memini me reponere, in ea editione Ciceronis, cui præfui anno 1565. 'qui natura est maxime humidus,' &c. Quod non oportuit. nam tametsi hoc verum sit, aërem esse maxime humidum, præsertim ex sententia Aristotelis, tamen, cum hic tractet Cicero Stoicorum sententiam et Stoici dicant, aërem esse frigidissimum, ut refert Diogenes Laërtius, nihil est in Cicerone mutandum. Fefellit me, ut dixi, quod Aristoteles a Zenone dissentit ac discrepat. *Lamb.*

847 *Exprimat in puteos, &c.*] Servius ad Virg. Georg. 4. 51. 'Quod superest, ubi pulsam hyemem sol aureus egit Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit,' ita scribit, 'Secundum physicos, qui dicunt, quo tempore hic hyems est, æstatem esse sub terris: et versa vice, cum hic æstas, illic hyemem. Quod etiam Lucretius exequitur, et trahit in argumentum putealem aquam, quæ æstate frigidissima est: hyeme vero calidissima.' De Carino Imperatore

agens Vopiscus, in vita ejusdem, argutum quoddam ejus dictum refert: 'Quum hyemis tempore ad quendam locum venisset, in quo fons erat aqua pertepida, ut solet per hyemem naturaliter, eaque in piscina usus esset, dixisse balneatoribus fertur: Aquam mihi muliebrem præparatis.' *Hav.*

848 *Esse apud Ammonis fanum*] In quibusdam libris, *Est;* ut subintelligatur, *qui;* ibid. *luce.* Gifan. Sic habent lib. manuscr. Tett. et Memm. et Bertin. alii, *Est apud,* &c. mendose. 'Jupiter Ammon' autem, qui cornutus pingebatur et fingebatur, ab arena dictus est, quam ἄμμον Græci vocant, quia locus, in quo colitur, undique desertus, et aridus, et arenis coopertus est. de quo, et de hoc fonte lege Arrianum lib. 3. et Q. Curtium lib. 4. Sic autem de fonte Curtius: 'Est etiam aliud Hammonis nemus: in medio habet fontem, aquam solis vocant: sub lucis ortum tepida manat: medio die, cum vehementissimus est calor, frigida eadem fluit; inclinato in vesperam, calescit: media nocte fervida exæstuat, quoque propius nox vergit ad lucem, multum ex nocturno calore decrescit, donec sub ipsum diei ortum assumto tempore languescat.' de eodem sic Arrianus: Καὶ πηγὴ ἐξ αὐτοῦ ἀνίσχει οὐδέν τι ἐοικυῖα ταῖς πηγαῖς, ὅσαι ἄλλαι ἐκ γῆς ἀνίσχουσιν. ἐν μὲν γὰρ μεσημβρίᾳ ψυχρὸν ὕδωρ γευσαμένῳ τε καὶ ἔτι μᾶλλον ἁψαμένῳ οἷον ψυχρότατον· ἐγκλίναντος δὲ τοῦ ἡλίου ἐς ἑσπέραν, θερμότερον· καὶ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἔτι θερμότερόν ἐστι ἐπὶ μέσας τὰς νύκτας· μέσων καὶ νυκτῶν ἑαυτοῦ θερμότατον· ἀπὸ δὲ μέσων νυκτῶν ψύχεται ἐν τάξει· καὶ ἕωθεν ψυχρὸν ἤδη ἐστὶ, ψυχρότατον δὲ κατὰ μεσημβρίαν. i. e. 'Et fons ex eo oritur nulla in re ceteris fontibus qui ex terra exsistunt, similis: nam meridie aqua frigida est, si quis eam gustaverit, et multo magis, si quis attigerit, ita ut frigidior esse non possit: inclinante autem in vesperam sole, calescit: a vespera porro calidior fit in horas usque ad mediam noctem: quo tempore calidissima est: a media nocte autem sensim refrigescit magis ac magis: et mane jam frigida est, meridie porro frigidissima.' De eodem Antigonus historiarum admirabil. συναγωγῇ, his verbis: τῶν δ' ἐν Ἄμμωνι κρηνῶν, λέγειν Ἀριστοτέλη, τὴν μὲν ἡλίου γε νομιζομένην, μέσων μὲν νυκτῶν καὶ μεσημβρίας γίγνεσθαι θερμήν. ἕωθεν δὲ καὶ δείλης καθαπερεὶ κρύσταλλον. i. e. 'Eorum fontium, qui sunt apud Hammonem, dicere Aristotelem, fontem eum, qui solis esse existimatur, mediis noctibus et meridie calidum fieri: matutino autem et serotino tempore frigidum, tanquam glaciem.' De hoc eodem sic Plin. 2. 103. 'Jovis Hammonis fons interdiu frigidus, noctibus fervet.' de eodem Mela 1. 8. *Lamb.* Quod si in omnibus puteis non sit divina virtus, at præsens est in fonte apud Jovis Ammonis fanum, de quo Curtius 4. 7. 'Ammonis nemus,' &c. At hoc quoque frustra dictum, quamvis enim isti errant, qui causam referunt ad solem subter terras positum, et per totius telluris crassæ corpus calefacientem istas aquas vss. 11. dici tamen potest vss. 13. quod terra frigore nocturno compressa veluti elidat, sive exprimat, transmittatque in aquam ignis semina, unde et aqua incalescat: calore vero diurno laxata eadem semina veluti resorbeat, unde multum ex nocturno calore decrescit. Præterea, ista aqua, quæ ex ignis seminibus propter aërem tempore nocturno frigidum repressis efficitur calida, evadat deinceps frigida diurno tempore, radiis solis ita aquam pervadentibus, et rarefacientibus, ut liberum iis seminibus exitum in aërem faciant: quippe radii solis ita glaciem dissolvunt, ut dimittantur leves stipulæ, et ejusmodi alia quæ constricta tenebantur. vss. 5. *Creech.*

851 *Raptim*] Celeriter, ut sæpe

alias. *Lamb.*

852 *Terribili*] Noctis caliginem 'terribilem' dixit, quia tenebræ terrorem incutiunt. vide supra, quæ annotata sunt ad illum locum 2. 54. 'Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis In tenebris,' &c. *Lamb.*

854 *Quippe ubi sol nudum*] Quidam vulgati, *udum*; male. *Gifan.* Argumentum est a majori. Si sol non potuit nudum et apertum aquæ corpus suis radiis superne calefacere; quanto minus queat, terra opposita, inferne calidum reddere? *nudum* autem legi debet, non, ut in quibusdam vulgatis, *udum*. quod arripuit Zoilus, sibique arrogavit. *Lamb.*

857 *Tam crasso corpore*] Ita etiam in nostris libris. In aliis, *crassi corporis*. Gifan. Sic habent duo lib. manuscr. et nonnulli vulg. in his Parisienses. ceteri *tam crassi corpori'*. utraque lectio probabilis est. *Lamb.*

Terram] 'Subter terram tam crasso corpore.' i. e. tam densam et spissam. *Lamb.*

858 *Calido sociare vapori*] I. e. calore temperare, et calefacere. Tralatio. alii libri habent *calido satiare vapore*. quam lectionem non probo. verumtamen judicet lector. *Lamb.* Vet. quidam libri, *satiare vapore*; et, *vaporem*. Gif.

860 *Insinuare*] Ἐνεργητικῶς, intromittere. *Lamb.*

861 *Nimirum terra magis quod Rara tenet*] Sic Lambinus; præclare: quod et libris nostris confirmatur. *Gifan.* Hunc etiam locum valde εὐστόχως (nisi me animus fallit) restitui. Nam cum ex libris alii haberent *Parva tenet*, ut Parisienses; alii *Pura*, ut Veneti recentiores, et Florent. et Basil. alii *Par tenet*, ut cod. Memmianus; alii *Para tenet*, ut Vatic. et Bertin. mihique ex hac varietate scripturæ mendi suspicio esset injecta, et jam antea hujus loci sententia non satis explicata videretur; ex antiqua scriptura *Para tenet*, feci *Rara tenet*; cujus sententia est in promptu: hoc enim dicit, eam terram, quæ hunc fontem circumplectitur, esse rariorem cetera terra, multaque ignis semina in se continere: atque hæc ignis semina idcirco aquæ corpori esse vicina. Itaque nocturno frigore hanc terram compressam et contractam, quæ alioqui sua natura rara est, ignis semina in se inclusa in fontem exprimere, quibus fons concalescat. Hanc emendationem probat Zoilus, mihique, quod ab eo raro admodum fit, et invito, reddit, ac rescribit. Debuerat potius sibi adscribere, ut sibi constaret. *Lamb.* Aliquid in Indice monet Gifanius quod prætermitti haud deceat; '*tenere*,' inquit, sumitur pro esse, habitare, incolere, absolute. Papæ! unde isthæc? Quis unquam in Latio ita locutus est? nemo. Interim quid erat facilius quam locum hunc recte exponere, et ita recte ut nunquam eo confugiendum esset? Ipsa enim verborum series rem expeditam dabat, quæ sic habet: 'Nimirum quod terra magis rara tenet hunc fontem circum,' seu, circumamplectitur. Vides, Lector, quo cum homine tibi res sit. Ceterum hujus loci emendati gloria Lambino debetur. *Faber.* 'Parthenice' Vossii 'terram virginem,' quasi raro et tenui corpore, significaret. Sed 'terra virgo' Lat. nondum arata. Vide sup. vs. 841. *Hav.*

868 *Quæ calidum faciunt aquæ tactum*] Ita ex Beda scripsi, libris repugnantibus. In quibusdam est: *laticis*. Sed hoc non dubito, quin ex ignoratione numerorum irrepserit. *Gifan. in ed. priori.*

868 *Quæ calidum faciunt laticis tactum atque saporem*] I. e. quæ faciunt ut hujus fontis aqua sit tactu et gustatu calida: quod est consentaneum cum iis quæ paullo ante ex Arriano retuli. Cum initio secutus essem lectionem vulgatam, quæ talis est, *Quæ calidum faciunt laticis tactum at-*

que saporem (quam et nunc retineo) hæc annotaram. Sic habent libri omnes, quos quidem viderim: sed Beda legit hoc loco, *Quæ calidum faciunt aquæ tactum, &c.* docens, vocalem, alioqui brevem, quæ littera *q* juncta cum vocali *u*, et deinceps quælibet alia vocali exciperetur, produci licere, ut hic a Lucretio producitur. Hæc igitur olim adscripseram: quæ arripuit Zoilus, neque mihi indicii præmium aut gratiam persolvit, ut nec aliarum innumerabilium emendationum et scripturarum veterum. Nunc igitur ego hanc scripturam vindico ac repeto. hoc primum. deinde, quod Beda dicit *a* in hac voce 'aquæ' esse longum, ignoscant mihi Bedæ manes: non est ita. sed vox 'aquæ,' quæ natura sua dissyllaba est, per διαίρεσιν trium fit syllabarum, ita ut 'aquæ' sit anapæstus: quemadmodum 'relliqüo' sup. lib. 1. et lib. 4. 'relliqüas,' facta sunt quattuor syllabarum. Sed quid si dicamus, *laticis* scriptum esse a Lucretio, et *aquæ* natum esse ex annotatione? Judicet igitur lector. *Lamb.* Ita omnes vet. Beda, *aquæ*. Vide 'Aqua,' in Indice. *Gifan. in ed. post.*

Atque saporem] Multi codd. legunt *vaporem*, quod ex vs. 858. 'Percoquere humorem et calido sociare vapori,' videtur esse natum; at vero calidum laticis vaporem sine tactu deprehendere non possumus; præfero itaque *saporem*. Hav.

869 *Terram dimovit*] Melius *umbram dimovit*. Ita enim sæpe Poëtæ: Virg. Æn. 4. 6. 'Humentemque Aurora polo dimoverat umbram.' Sup. vs. 864. 'Terram nox obruit umbris:' In vs. 870. 'Et rarefecit.' subintel. terram. *Creech.*

Obartus] Hoc malui cum Marullo, consentientibus libris quibusdam. In aliis, *obortis*. Gifan. in ed. pr.

Obortis] Ita vet. omnes. Marullus, *obortus*, ut vulg. Cui bono? *Gifan. in ed. post.* Cod. Florent. habent *obertus*, manuscr. autem nonnulli *obertus*: quæ vitiosa scriptura fortasse confirmat Florentinam. *Lamb.*

871 *Rursus in antiquas, &c.*] Ordo est: Primordia ignis redeunt in antiquas sedeis, nempe in terram. *Lamb.*

874 *Præterea solis*] Aliam rationem affert. *Lamb.*

875 *In luci*] In luce. *Lamb.*

In luce] Ita conjectura ductus scripsi. In aliis: *lucem*. Gifan. At ego omnibus conjecturis probam Mss. et Macrobii 6. 4. præfero lectionem. Vide quæ sup. ad vs. 712. 'Nilus in æstatem crescit,' &c. *Hav.*

Ab æstu] Solis, quem 'æstum tremulum' dicit, ex eo quod in aqua tremula tremere ipse quoque videatur. *Lamb.*

876 *Propterea fit uti quæ*] Profert hunc versum cum duobus deinceps sequentibus Priscianus, sed duos proximos paullo aliter, quam vulgo leguntur, ut jam dicemus. *Lamb.*

877 *Quasi sæpe gelum*] Libri vulg. fere omnes præter Parisienseis et Venetos antiq. habent *cum sæpe gelum*: manuscr. tres, *quasi sæpe gelum*, quibuscum congruunt Paris. et Veneti antiq. quo modo legit et Priscian. alii scripti, partim *quia sæpe gelum*, partim *quin sæpe gelum*: quod postremum, ut omnium optimum, olim secutus eram; quamquam illud *cum sæpe gelum*, non improbaram: nunc scripturam antiquam omnibus antepono. *quasi* autem, i. e. quemadmodum. Sic sup. 2. 552. 'Sed quasi naufragiis,' &c. Jam 'gelum' perspicue hic neutrius generis est: quamvis Nonius Marcel. in ordine vocum, quæ initium capiunt a littera G, ponat 'gelu' neutrum monoptoton, et gelus, li, lo, masculinum. quemadmodum supra retulimus hoc eod. lib. vs. 206. 'Adsiduusque geli casus,' &c. non commemorans etiam 'gelum, li,' neutrum. Idem in capite de mutata declinatione, ubi ver-

sum illum profert, ‘Assiduusque geli,’ &c. nihilo magis. Sic enim ille: ‘Gelu ars monoptoton esse vult: contra sentit auctoritas. Lucret. 6. 206. ‘Adsiduusque geli casus mortalibus aufert.’ Idem 6. 155. ‘Denique sæpe geli multus fragor, atque ruina.’’ *Lamb.* Sic ex vet. libris restitui. *Quasi*, i. e. quemadmodum. Quidam libri, *cum*. Alii, *quin*. Alii, *quia*. Omnia mendose; ut etiam alio loco. *Gifan.* Recte Lamb. ‘gelum’ neutrius dicit esse generis; ut enim pro ‘cornu’ veteres ‘cornus’ non tantum, sed et ‘cornum’ dixerunt; ita pro ‘gelu’ quoque reperitur ‘gelus’ et ‘gelum,’ de quibus vide docte (pro more) disputantem Ger. Joh. Voss. de Arte Gramm. 2. 17. pag. 330. 331. qui ibidem pro ‘relaxat’ habet ‘remittit.’ quod tamen alibi non invenio.’ *Hav.*

878 *Mittit*] Sic legitur apud Priscianum, et ita habent codices Veneti antiquiores, et Parisienses, et tres manuscr. Memmianus autem *Mutit*, quod depravatum esse ex recto *mittit*, vel cæcus videat: ‘mittit’ autem positum pro dimittit, seu omittit. nam ceteri libri vulg. habent *Mutat*, mendose. *Lamb.*

Nervosque relaxat] Ita restitui ex vestigiis veterum codicum. Vulg. *nodos*. Gifan.

Nodosque relaxat] Sic legitur etiam apud Prisc. et ita habent omnes fere lib. vulg. præter Ald. antiq. in quib. legitur *novosque relaxat*, et ita scriptum est in membrana Vaticana: in duobus aliis libris manuscr. *venasque*, quibuscum consentiunt libri Florentini: in Memmiano, *nubosque*. quæ scripturæ omnes sine dubio sunt corruptæ, nisi forte probanda sit scriptura, *venasque relaxat*. Nam quod Thraso legendum censet *nervosque relaxat*, minus placet. *Lamb.* Gifan. in Ind. animum alibi habebat, cum hoc loco *nervos* legebat. *Faber.* Hor. Epist. 1. 3. 3. ‘Hebrusque nivali compede vinctus.’ *Creech.*

879 *Frigidus est etiam fons*] Talis fons est in Epiro, non longe a Dodonæi Jovis templo, ut testatur Mela lib. 2. his verbis: ‘Et fons ideo sacer, quod, cum sit frigidus, et immersas faceis, sicut ceteri, exstinguat, ubi sine igne procul admoventur, accendit.’ de eodem fonte Plin. 2. 103. ‘In Dodone Jovis fons cum sit gelidus, et immersas faceis exstinguat, si exstinctæ admoveantur, accendit. Idem meridie semper deficit: qua de causa anapauomenon vocant.’ Antigonus historiarum admirabilium collectione, *Περὶ δὲ τὴν Ἀθαμανίαν ἱερὸν εἶναι νυμφῶν, ἐν ᾧ τὴν κρήνην τὸ μὲν ὕδωρ ἔχειν ἄφατον ὡς ψυχρόν· ὃ δ’ ἂν ὑπερθῇς αὐτοῦ, θερμαίνειν· ἐὰν δὲ τις φρύγανον, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων προσενέγκῃ, μετὰ φλογὸς καίεσθαι.* i. e. ‘Circa Athamaniam autem (i. e. Thessaliam) templum esse nympharum, in quo fontem esse, cujus aqua cum sit frigidissima, quicquid tamen super eam aquam posueris, calefieri: quod si quis stipulam, aut lignum aridum, aut aliud quippiam tale admoverit, id flamma concepta statim accendi.’ *Lamb.* In Epiro. Plin. Vide omnino Physiologiam p. 1059. et quod alibi dixit Vir Maximus de fonte Gratianopolitano. *Faber.* Postquam ostendit in Jovis Ammonis fonte nihil admirabile esse aut divinum, jam vss. 27. Jovis Dodonæi fontem, Jovi ubique infestus, attingit. ‘In Dodone autem fons, cum sit gelidus, et immersas faces extinguat, si extinctæ admoveantur, accendit.’ Plin. 2. 103. Nimirum quoniam sunt in ipsa aqua, vel terra isti aquæ subjecta, multa ignis semina, quæ ex aqua erumpentia corpori inflammabili viz. stuppæ aut tedæ recenter extinctæ adhærent, et accendunt: neque magis incredibile semina ignis per fontem erumpere, quam aquæ dulcis scaturiginem per medium maris oriri; et sæpissime videmus tedas recenter ex-

tinctas accendi, antequam ipsum ignem, ad quem admoventur, attigerint. *Creech.*

884 *De terraque necesse est*] Etiam Arist. l. 2. *μετεωρ.* testatur in terra vim ignis inesse, his verbis: *Εἰσὶ δὲ πολλαχοῦ κρῆναι καὶ ῥεύματα ποταμῶν παντοδαποὺς ἔχοντα χυμούς. ὧν πάντων αἰτιατέον τὴν ἐνοῦσαν ἢ ἐγγινομένην δύναμιν πυρός· καιομένη γὰρ ἡ γῆ, τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον παντοδαπὰς λαμβάνει μορφὰς καὶ χροιῶν καὶ χυμῶν.* i. e. 'Sunt autem multis locis fontes et fluvii omnis generis saporibus præditi: quorum omnium causa, ei, quæ inest aut innascitur in terra, ignis potestati adscribenda est: terra enim dum uritur, magis et minus omnis generis formas et colorum et saporum sumit.' *Lamb.*

885 *Per totum consurgere fontem*] Sic habent omnes lib. et manuscr. et vulg. præter Lugdunenseis in quibus legitur *consistere fontem.* Lamb.

889 *Conciliari*] Cogi, congregari. *Lamb.*

890 *Quod genus*] Cujus generis. *Lamb.*

Endo mari] I. e. in mari. secutus autem sum codicem Memm. Licet etiam legere *Indu mari:* ut sup. 2. 1095. 'Quis habere profundi Indu manu validas potis est moderanter habenas?' ad quem locum de præpositione 'endo' et 'indu' plura. Non enim iis assentimur, qui *indu* ejiciunt e civitate Romana. Sic sup. 3. 710. 'Quippe ubi prima perit, alioque est altera nata Endo statu,' &c. vulgata autem lectio *Inde mari,* corrupta et vitiosa est. *Lamb.* Ita (*endo mari*) vet. quidam; recte vulg. *inde.* sup. 4. 776. *Gifan.*

Fons, dulcis aquai] Fortasse ut Arethusa: quæ tamen non in mari, sed in insula est. M. Tull. de signis: 'In hac insula extrema est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est.' Plin. 2. 103. 'Quidam fontes odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa, fons Syracusanus, in quo redduntur jacta in Alpheum.' Cum his Plinianis congruunt illa quæ refert Antigonus *ἱστορ. παραδοξ. συναγωγῇ* his verbis: *'Ἀρέθουσαν δὲ τὴν ἐν Συρακούσαις, ὥσπερ οἱ λοιποί φασι, καὶ Πίνδαρος, τὴν πηγὴν ἔχειν ἐκ τοῦ κατὰ τὴν Ἠλίαν Ἀλφειοῦ. Διὸ καὶ ταῖς Ὀλυμπικαῖς ἡμέραις, ὅταν ἐν τῷ ποταμῷ ἀποπλύνωσι τῶν θυμάτων τὰς κοιλίας, οὐ καθαρὰν εἶναι τὴν ἐν Σικελίᾳ κρήνην, ἀλλὰ ῥεῖν ὄνθῳ. φησὶ δὲ καὶ φιάλην ποτ' εἰς τὸν Ἀλφειὸν ἐμβληθεῖσαν, ἐν ἐκείνῃ φανῆναι.* i. e. 'Arethusam autem, quæ est Syracusis, fontem suum habere ex Alpheo, ut et alii, et Pindarus ait. Quocirca et diebus Olympicis, cum in fluvio lavant hostiarum immolatarum ventres, non esse sincerum fontem qui est in Sicilia, sed fimo et stercore manare. Ait autem et phialam aliquando in Alpheum jactam, in Arethusa visam esse.' Huc pertinet illud Virg. Ecl. 10. 4. 'Sic tibi, cum fluctus subter labere Sicanos, Doris amara suam non intermisceat undam.' *Lamb.*

Quod genus endo mari spirat fons dulcis aquai; Qui scatit, &c.] Mala distinctio est, quæ ita restituenda: *Quod genus endo mari spirat fons; dulcis aquai Qui scatit.* ut alibi, 'Terra scatit ferarum.' *Faber. in Emend.* Sic enim distinguendum omnino esse, alibi monui. Illud autem 'spirat' de fonte audacius videri queat, et pæne dithyrambicum: sed tamen dicimus, 'vivas lucernas,' 'aquam vivam,' 'aqua currit,' 'aquas salientes,' 'mare mortuum,' 'vivum fontem,' 'vivum saxum,' *ζώπυρον*, &c. Cumque interdum 'spirare' pro vivere ponatur, hinc factum ut Lucretius dixerit, 'fons spirat.' *Faber in Notis.* Ita omnes ediderunt, quasi sanus foret iste versus, neque medico egeret: at si *endo mari* legatur, quo referendæ sunt istæ voces vs. 892. 'Multis aliis regionibus?' Nam et 'multæ istæ aliæ regiones' sunt *endo mari.*

Legatur igitur *Aradius fons*, de quo Strabo in libro Geogr. 16. Ita enim scripsit Lucretius, et voces *intra in mari*, sive *endo mari*, ad marginem Codicis adnotatæ tandem in versum ipsum irrepserunt. *Creech.* Plus æquo doctissimus Creechius favisse videtur verbo isti, *spirat*, quo utique, post indicatam a Clariss. Is. Vossio veram lectionem, carere possumus. Omnino voces, *endo mari*, retinendæ sunt; ne tamen de mari universo, aut de quibusvis maris regionibus loqui videatur, addendum non *Aradius*, ut ad fontem hoc adjectivum, sed *Aradio*, ut ad mare, de quo sermo est, referatur, hoc modo: *Quod genus endo mari Aradio fons dulcis aquai* sc. est, reperitur, &c. 'Aradium' autem 'mare' potuit appellare fretum illud, quod 'Aradium,' scopulum, seu insulam a continente disterminat, et a Strabone describitur, qui videndus omnino est. Suppeditavit hanc emendationem, præclaram sane atque pulcherrimam, Is. Vossio Lemma, quod ad hunc locum ita annotator noster expressit: De fonte Aradi in mare V. *Preig.* De miranda ista scaturigine agens Strabo, ita loquitur lib. 16. p. 754. postquam aquarum in continenti copiam discripsit: Ἐν δὲ τοῖς πολέμοις ἐκ τοῦ πόρου μικρὸν πρὸ τῆς πόλεως ὑδρεύονται, πηγὴν ἔχοντος ἀφθόνου ὕδατος. εἰς ἣν περικαταστρέφεται κλίβανος, καθεθεὶς ἀπὸ τοῦ ὑδρευομένου σκάφους μολυβοῦς, εὐρύστομος, εἰς πυθμένα συνηγμένος στενὸν, ἔχοντα τρῆμα μέτριον· τῷ δὲ πυθμένι περιέσφιγκται σωλὴν σκύτινος, εἴτε ἄσκωμα δεῖ λέγειν, ὁ δεχόμενος τὸ ἀναθλιβόμενον ἐκ τῆς πηγῆς διὰ τοῦ κλιβάνου ὕδωρ· τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἀναθλιβὲν τὸ τῆς θαλάττης ἐστί· περιμείναντες δὲ τὴν τοῦ καθαροῦ καὶ ποτίμου ὕδατος ῥύσιν, ὑπολαμβάνουσιν εἰς ἀγγεῖα παρεσκευασμένα ὅσον ἂν δέῃ, καὶ πορθμεύουσιν εἰς τὴν πόλιν. i. e. 'In bello autem e freto paulo ante urbem aquam petunt: abundantem id ipsum aqua habet fontem; in quam clibanus inversus e scapha aquaria demittitur, plumbeus, ore lato, in angustum fundo coacto: is fundus mediocre foramen habet, cui fistula ex corio (sive utriculum dicere malumus) adstricta est, quæ aquam e fonte per clibanum elisam excipit. Primo quæ exhauritur aqua, salsa est: exspectantes vero puræ et dulcis aquæ cursum, in vasis ad id paratis excipiunt, atque in urbem deferunt.' Lib. vero 6. p. 172. similem fontem Gadibus in Herculis templo commemorat ex Polybio, deficientem mari exundante, affluentem vero, ubi mare defluxerit. Ad utrumque locum Casauboni notæ debent consuli. 'Aradium' vero fontem nomine designatum a Lucretio fuisse apparet ex sequentibus, qui non nominantur. *Hav.*

891 *Scatit*] A verbo scato, is: ut 5. 950. 'Et partim plano scatere atque erumpere campo,' &c. *Lamb.*

897 *Quo cum conveniunt*] Ad quam stupam cum semina ignis conveniunt, &c. *Lamb.*

Aut cum tædai corpori adhærent] Sic restitui, librorum manuscript. vestigia secutus. Nam ceteri fere libri habent *corpora.* Atque hanc emendationem prætermisit silentio Zeilus, cum eam tamen secutus sit: et in hoc sibi constitit. Nam superiorem illam 'endo mari,' et eam quæ sequitur, 'Nocturna ad lumina lychnum,' ait esse rectissimas, sed a quibus acceperit, non commemorat. Ita usquequaque sui similis est, hoc est, injustus, malignus, invidus, impudens, ingratus. *Lamb.*

898 *Ardescunt*] Stupa et tæda. *Lamb.*

899 *Tædæque tenentes*] 'Tædæ habent tenentes' sic dictum, ut illud sup. 1. 1068. 'Amplexi quod habent perverse prima viai.' ad quem locum lege, si tibi commodum est, quæ annotavi. *Lamb.* Imitatio Græci sermonis, ut antea notatum fuit, 'ha-

bent tenentes,' pro tenent, ut ἔχω δράσας, i. e. ἔδρασα, λέξας ἔχω, pro ἔλεξα, sæpe apud Tragicos et Aristophanem. *Faber.*

900 *Nonne vides etiam*] Argumentum a simili, quo utitur et Aristot. lib. 1. Meteor. ut mox dicemus. *Lamb.*

Nocturna ad lumina lychnum] Omnes libri vulgati habent *nocturna ad lumina, linum,* præter Parisienseis: in quibus impressum est *lychnum.* quæ scriptura reperitur et in codice Memmiano: reperitur et in libris Basiliensibus ad marginem adscripta. in Tettiano autem et Faërn. manuscr. *licnum.* ex qua scriptura legendum aliquando putavi *lignum.* Nam etiam lignum, paullo ante extinctum, si ad lumen nocturnum admoveatur, continuo denuo accenditur. Cum alias autem ob causas, *lignum* mihi magis placet, quam *linum,* tum propterea, quia etiam sup. lib. 2. ignem e ligno et tæda factum, seu ortum, conjuncte posuit, vs. 387. 'Noster hic e lignis ortus tædaque creatus.' de illa autem, quam dixi reperiri in libris Parisiensibus, quid dicam, nescio. Nam ut eam improbem, facit, quod lychnus, et nocturnum lumen, si quid inter se differunt, differunt ut species, et genus. Propemodum igitur simile est, ac si ita loqueretur: Nonne vides, ubi lychnum nuper extinctum ad lychnum admoveas, illum ante accendi, quam flammam tetigit? Rursum ut eam probem, facit Aristoteles, qui lib. 1. meteor. eo loco, ubi disputat de stellis cælum percurrentibus, tali utitur similitudine: 'Απορήσειε δ' ἄν τις, πότερον, ὥσπερ ἡ ὑπὸ τοὺς λύχνους τιθεμένη ἀναθυμίασις, ἀπὸ τῆς ἄνωθεν φλογὸς ἅπτει τὸν κάτωθεν λύχνον, &c. i. e. 'Dubitare autem possit quispiam, utrum, quemadmodum exhalatio sicca lychnis subjecta, a superna flamma lychnum inferiorem accendit,' &c. has igitur scripturas consideret lector eruditus, et, quam judicarit optimam, eam sequatur. *Lamb.* In vet. nostris ita (*lychnum*) rectissime. Vulg. fere, *linum.* Quidam, *lignum;* ex mala pronunciatione creato mendo. Sententia est perspicua et popularis. *Gifan.*

904 *Imbuat ignis*] Tralatio est a succis et odoribus ad ignem. *Lamb.*

906 *Quod superest, agere incipiunt*] Nunc disserere incipit de lapidis ejus, quem et Magnetem, et Heraclium, et Sideritin appellant, natura. Magnes autem appellatus est vel ab inventore, quod a Nicandro traditum est, ut auctor est Plinius; vel a Magnesia terra, in qua primum inventus est; quam sententiam sequitur noster Lucretius. Gerit hic lapis ferri impoliti similitudinem, et in metallis ferrariis plerunque invenitur: non tamen in omnibus, immo ne in multis quidem, sed in valde paucis. Cum sit autem hujus lapidis hæc natura, ut ferrum attrahat; multi philosophi rationem quæsiverunt. Thales (ut scribit Aristot. lib. 1. de animo) eo putavit Magnetem anima quadam esse præditum, quod vim movendi et alliciendi ferri haberet. Plato in Timæo ait vim inesse in Magnete non attrahendi ferri, sed propellendi aëris: inesse et in ferro, sed imbecilliorem. ita, ne spatium inane relinquatur, ferrum, propulso a Magnete aëre, continuo in locum ab aëre vacuum succedere. quæ ratio congrueret cum ratione Lucretii, nisi de inani Plato et Epicurus inter se discreparent. Clemens Alexandrinus Magnetem vim ferri attrahendi habere putat propter cognationem quandam, quæ sit ei cum ferro. Nonnulli Magnetem ferrum attrahere dicunt, tanquam cibum. Sed hoc est præterea in Magnete mirabile. quod interdiu quidem hanc ferri trahendi vim habet, noctu vero, aut imbecillam, aut potius nullam. *Lamb.* Vss. 182. præclara disputatio instituitur de Magnete. Hujus autem idem est, quod et reliquarum dispu-

tationum consilium, quod nemo olim observavit. Nam hic lapis Herculi attribuitur, et vim suam illius Numini acceptam referre creditur: jam fontes suos amisit Jupiter, et quid filio parcat Lucretius, qui patri non pepercit? Ut virtutem attractricem Magnetis rectius explicet Lucretius, quatuor capita præmittit, quæ tametsi alias comprobata fuerint, hic tamen inculcata vult ob insignem difficultatem. Unum caput est, effluere continuo corpuscula quædam ex omnibus rebus, vss. 15. Alterum, nullum esse corpus adeo solidum, quod non inania spatiola intercepta contineat, vss. 23. Tertium, emissa corpuscula non omnibus rebus eadem ratione congruere, vss. 20. Quartum, inania spatiola non uniusmodi circumscriptionis in rebus omnibus esse, quare nec eadem quibuslibet corpusculis accommodari, vss. 17. His ita præmissis dicere aggreditur causam seu modum quo Magnes ferrum attrahit, ferrumve ad Magnetem fertur. Is autem in eo consistit, ut effluant ex Magnete corpuscula, ex quo fiat, ut aër circa Magnetem discutiatur, atque idcirco multa inania spatiola creentur. Et quia, cum ferrum collocatur intra discussi aëris sphæram, multum inanis inter ipsum et Magnetem est interceptum, tunc evenit, ut in eam partem corpuscula ferri liberius prosiliant, (nam omnium corporum semina in vacuum spatium subito prorumpunt,) ac versus Magnetem proinde ferantur; non possunt vero eo contendere, quin pelliciant simul cohærentia, (ferri autem semina sunt maxime implicita,) atque idcirco totam ferri massam: vss. 19. Interea vero, quia ferrum tendit indiscriminatim sursum, deorsum, transversum, et in quamcunque obliquitatem, prout ad Magnetem appositum fuerit, docet non posse id fieri, nisi ratione inducti vacui, in quod corpora, alioquin deorsum solum prolabentia, indiscriminatim ab ictibus aliorum corporum protrudantur, vss. 5. *Creech.*

907 *Ut ferrum ducere possit*] De quo præter alios consuli possunt Prosper Aquitan. de Promiss. et Prædict. Dei Parte 3. Prom. 38. ubi agit de quadriga ferrea Alexandriæ in Templo Serapidis suspensa et quasi in aëre pendente. Tertull. adv. Hermog. c. 44. qui lapidi huic Dei in materia operationem adsimilabat. Theodoret. Gr. Aff. Cur. Serm. 5. p. 69. qui cum eodem Divinarum Scripturarum vim comparat. Ferrum denique sursum attrahere monuit et Nazianz. in Præcept. ad Virg. vs. 779. *Hav.*

908 *Quem Magneta vocant, &c.*] Vid. Bochartis Geog. Sa. par. post. lib. 1. cap. 38. *Creech.*

910 *Quippe catenam sæpe ex annellis, &c.*] Totus hic locus, non admodum obscurus, illustrabitur tamen verbis Platonis in Ione non longe a principio. Videtur enim Lucretius, cum hos versus scriberet, verba illa Platonis spectasse. sic autem ille: *Θεία δὲ δύναμις ἥ σε κινεῖ, ὥσπερ ἐν τῇ λίθῳ, ἣν Εὐριπίδης μὲν μαγνῆτιν ὠνόμασεν, οἱ δὲ πολλοὶ Ἡρακλείαν. καὶ γὰρ αὕτη ἡ λίθος οὐ μόνον αὐτοὺς τοὺς δακτυλίους ἄγει τοὺς σιδηροῦς, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ἐντίθησι τοῖς δακτυλίοις, ὥστε δύνασθαι ταὐτὸ τοῦτο ποιεῖν, ὅπερ ἡ λίθος, ἄλλους ἄγειν δακτυλίους· ὥστ' ἐνίοτε ὁρμαθὸς μακρὸς πάνυ σιδηρείων δακτυλίων ἐξ ἀλλήλων ἤρτηται· πᾶσι δὲ τούτοις ἐξ ἐκείνης τῆς λίθου ἡ δύναμις ἀνήρτηται.* i. e. 'Divina autem vis est quæ te movet, qualis est in eo lapide, quem Euripides quidem Magnesium nominavit, plerique autem Heracleum. hic enim lapis non solum ipsos annulos ferreos attrahit, verum etiam eam vim inserit annulis, per quam idem, quod lapis ipse, possint efficere, nempe alios annulos ducere: ita, ut interdum longa admodum series, longaque catena annulorum ferreorum inter se apta et con-

nexa sit: his autem omnibus ex illo lapide vis ac potestas insita pendeat.' *Lamb.*

913 *Ordine demissos*] Sic legi debet, non *ordine demisso*. Lamb.

Levibus jactarier auris] Secutus sum libros manuscr. in his Tettianum, et Memmianum: quibuscum congruunt vulgati Florentini. ceteri habent *levibus jactarier hamis*. quam scripturam probare, an improbare debeam, nescio. *Lamb.* Quidam libri veteres, *hamis;* etiam recte. ut mox, *vinclaque noscit*. Gifan. Alii, *hamis:* isti vero frustra; neque enim ista voce hoc in loco uteretur Lucretius, qua ante vs. 1087. uti non debuit: neque hamis jactantur annuli, at levibus auris agitari quis nescit, qui vidit annulos suspensos? *Creech.*

915 *Noscit*] Sentit. *Faber.*

916 *Permananter*] I. e. eo modo, ut permanet et perveniat ad multas res ferreas. *Lamb.*

917 *Hoc genus in rebus*] In rebus hujus generis. *Lamb.* Προθεράπευσις. *Gifan.*

Firmandum est multa] I. e. multa firmanda sunt, vel multa firmare oportet, ut sup. 1. 112. 'Æternas quoniam pœnas in morte timendum.' *Lamb.*

919 *Longis ambagibus*] Longis circuitionibus rerum ac verborum. Virg. Georg. 2. 45. 'non hic te carmine ficto, Atque per ambages, et longa exorsa tenebo.' *Lamb.*

921 *Principio, omnibus a rebus, &c.*] Sic fere sup. 4. 217. 'Quare etiam atque etiam mitti hæc fateare necesse est Corpora, quæ feriant oculos, visumque lacessant,' &c. ibi enim duodecim versus, qui hic deinceps sequuntur, sine ulla fere varietate positi sunt. *Lamb.*

924 *Certis ab rebus odores*] Marullus, et Lambinus, *obortu*, contra omnes libros; male. Vide sup. 4. 219. *Gifan.* In tertia tamen edit. Lambinus, *odores*, restituit.

926 *Exesor mærorum*] Sic legi debet: et ita scriptum reperitur in quattuor libris manuscr. et aliquot vulg. *mærorum* autem positum pro, murorum, *æ*, pro *u*: ut a pœna 'pœniri,' seu 'puniri;' a Pœnis, 'Punicus, a, um.' de quo sup. 4. 229. ubi hi versus jam ante positi sunt, ut dixi. *Lamb.* Ita (*mærorem*) vet. libri. *Gifan.*

927 *Per auras*] Legendum *per aureis*. Lamb.

Aures] In libris, *auras*. Sed vid. sup. 4. 222. *Gifan.*

930 *Cum tuimur misceri*] Hunc versum profert Priscianus lib. 8. *Lamb.*

935 *Cernere, &c.*] Vid. sup. 4. 230. *Gifan.*

936 *Nunc omnes repetam*] Nunc, inquit, denuo commemorabo, quam raro corpore sint præditæ res genitæ. nihil est enim omni ex parte solidum præter primordia rerum: et rebus omnibus genitis admistum est inane, ut docuit lib. 1. *Lamb.*

937 *Quod in primo quoque carmine*] Primo libro. ibi enim de inani disputavit. *Lamb.* et *Fab.*

Claret] Declaratur, ostenditur. *Lamb.*

941 *Nisi corpus mixtum inani*] Ita ex quibusdam vet. scripsi, poscente etiam eum ordinem sententia. In aliis, *mistum corpus*. Gifan.

943 *Sudent humore*] Tralatio est a rebus animatis. Sic sup. translate dixit 5. 1128. 'sanguine sudent.' sed inf. vs. 1145. proprie: 'Sudabant etiam fauces intrinsecus atro Sanguine.' *Lamb.*

946 *Diditus in venas*] Si *Diditur* legamus, interpretandum erit dissipatur, dispergitur, ac distribuitur, a verbo dido, is, dididi, diditum. malim autem legi *Diditus*, ut sit hæc sententia: cibus in venas omneis diditus, auget alitque etiam extremas parteis corporis. quanquam si *Diditur* legas, eadem fere sententia erit. cum hoc loco congruit ille 1. 351. 'Dissupat

in corpus sese cibus omne animantum.' *Lamb.*

Diditur] Forte legendum, *Diditus.* Gif. Sive *Diditus*, sive *Diditur* legas, perinde est. *Creech.* Neque ego pugnarem, nisi pro posteriori Mss. codd. starent. *Hav.*

950 *Quom pocula plena tenemus*] Sic sup. l. 495. 'Permanat calor argentum, penetraleque frigus, Quando utrumque, manu retinentes pocula, rite, Sensimus infuso lympharum rore superne.' *Lamb.*

951 *Per dissæpta domorum*] I. e. per parteis domorum dissæptas: 'dissæptas' autem, h. e. in diversis partibus sæptas. l. 490. 'Transit enim fulmen cæli per sæpta domorum, Clamor ut, ac voces.' *Lamb.*

952 *Permanat odos, frigusque, vaposque*] Sic legendum, et ita legit Nonius Marcellus, neque aliter habent libri manuscr. *Lamb.* Ita in vet. nostris; et Nonius. *Gifan.*

Vaposque ignis] Et calor ignis. *Lamb.*

953 *Quin ferri quoque vim*] I. e. ferrum. *Lamb.*

Suevit, undique qua] Sic et distinguendum, et legendum. *suevit* autem nempe morbida vis. *Lamb.*

954 *Qua circum corii lorica coërcet*] Cum olim hanc lectionem secutus essem, *Qua circum corpus lorica coërcet*, hæc quæ sequuntur, his fere ipsis verbis ad hunc locum annotaram: Penetrare (inquam) suevit vis morbida ferrum ea parte, qua parte lorica corpus undique circum coërcet: id est, morbus etiam loricatum tentat et corripit: neque lorica, quæ totum hominis corpus tegit et circumdat, arcere vim et causam morbi externam potest, quominus in corpus penetret. Secutus autem sum codices Florentinos. Nam ceteri vulgati partim habent *Qua circum colli lorica cohæret:* partim, *Qua circum colli lorica coërcet.* manuscripti autem partim, *Qua circum corii lorica coërcet*, ut Tettianus: partim, *Qua circum coli lorica coërcet*, ut Vaticanus; partim, *Qua circum cæli lorica coërcet*, ut Memmianus: partim, *Qua circum corpus lorica coërcet*, ut Faërn. Neque vero mihi placet cujusdam amici mei, quamvis doctiss. sententia, qui censet legendum, *Qua circum collo lorica cohæret:* vel: *Qua circum colli lorica coërcet.* nam lorica non solet collum tegere, neque undique et 'omni ex parte' (i. e. enim, circum) collo cohærere, neque 'circum' (i. e. circuitum) colli coërcere, seu ambire, sed pectus, ventrem, et latera operire. M. Tull. Orat. pro Mur. 'Descendi in campum cum fortissimo præsidio fortissimorum virorum, et cum illa lata insignique lorica, non quæ me tegeret: etenim sciebam Catilinam non latus, aut ventrem, sed caput et collum solere petere,' &c. Hæc (inquam) olim annotaram. Nunc attentis antiquis scripturis, multumque ac diu consideratis, *coli, cæli, colli, corii*, neque tamen dijudicatis, eam tandem, quam mihi fors obtulit, sumsi, et in contextum Lucretii conjeci, non hanc cæteris anteponens, sed rem totam in medio relinquens, et judicio ingenioque lectoris permittens. Omnino ulcus est in voce *colli*, aut *cæli*, &c. *circum* integra vox est: accusandi enim casus est a recto circus: ita ut hæc ex his verbis sententia elici possit, qua parte lorica circulum et ambitum corii, quod loricæ supponitur et subjicitur, coërcet, ea parte vis morbi penetrare potest, aut consuevit. licet etiam per 'corii circum' pellem, quæ totum hominis corpus ambit, intelligere. neque vero novum est, aut inusitatum, 'corium' poni pro pelle, quæ corpus hominis ambit. Nam vel Plaut. unus hujus significationis locuples auctor esse potest. Quod autem nonnulli legunt, *coli circum*, seu *colobi;* amplius deliberandum censeo. *colobi* mihi placeret, si libri vet. adjuvarent. *Lamb.*

Qua circum cœli lorica fere veteres. In quibusdam vet. *cœli.* Quidam, *corii.* Vulg. *colli.* Mihi aqua hæret. Lambinus, *corpus.* Gifan. Quanto ego hos versus attentius considero, tanto illos magis inquinatos judico, et fere deperditos. Quid enim dicam aliud? Videlicet eorum sententia esse nulla alia potest, quam hæc: 'Quinetiam morbida vis vulgo penetrat ferrum; et tempestates cœlo terrave coortæ, in cœlum et terram facessunt repente.' Orationem vero mire περιττὴν scilicet! Turnebus quidem secundum versum ita exponit, ut per 'loricam cœli,' ambitum cœli, cœli tegmen, et cœli amictum, ut alibi locutus est Lucretius, interpretetur; quam expositionem Salmasius, immemor scilicet, quasi suam attulit. Itaque ex sententia virorum doctissimorum, 'qua circum cœli lorica coërcet,' nil aliud significabit, quam ubique, seu per universum mundum; de qua interpretatione aliorum judicium erit. Ipse autem conjecturam meam aperiam, quæ ab ingenio quidem est, sed et vestigiis librorum Florentinorum nititur. *quis ferri quoque vim penetrare suëvit, Undique quam circum corii lorica coërcet, Morbida vis, quæcumque extrinsecus insinuatur; (Nam tempestatem cœlo terrave coortam Vel ferri natura timet, circumque fatiscit.)* Sensus erit, vi tempestatis ferrum ipsum discuti et diffringi, non itaque debere tantopere mirum videri, si per poros et meatus loricæ corio munitæ morbida vis, seu pestilens, acrior et noxius aër quandoque insinuetur. Librorum autem Florentinorum lectio, cujus ductu hæc scribo, talis est: *Nam tempestatem terra cœloque coortam In cœlum terrasque timet, circumque fatiscit.* In conjectura nostra, *vel ferri natura, &c.* est, vel ferrum ipsum; neque aliter Lucretius. Cetera in notis; seu quæ ad variantes lectiones, seu quæ ad interpretationem, pertinebant. *Fab.* Ita aliquando Lambinus, viz. Penetrare suevit vis morbida ferrum ea parte, qua parte lorica corpus undique circum coërcet: i. e. morbus etiam loricatum tentat, et corripit; neque lorica, quæ totum hominis corpus tegit et circumdat, arcere vim et causam morbi externam potest, quo minus in corpus penetret. In iterata editione legit, *qua circum Corii lorica,* i. e. qua parte circulum et ambitum corii, quod Loricæ supponitur, et subjicitur, coërcet. Gifanius, *Coli circum:* coli autem circus, sive circulus, est pectus, venter, et latera; vel potius *colobi circum:* nam 'colobium' ambiebat pectus, cui 'colobio' inducebatur insuper lorica. Salmasius Epist. 52. ita constituit: *Permanat odos, frigusque, vaposque Ignis, qui ferri quoque vim penetrare suëvit. Denique, qua circum cœli lorica coërcet, Morbida vis quacunque extrinsecus insinuatur.* Postremo inquit, quacunque, qua circum cœli lorica coërcet, id est sub cœli tegmine, vel, ut alibi, qua nos cœli ambit amictus, morbida vis corporibus insinuatur. Faber tandem, *Quis ferri quoque vim penetrare suëvit, Undique, quam circum corii lorica coërcet, Morbida vis quæcunque extrinsecus insinuatur. Nam tempestatem cœlo, terrave coortam Vel ferri natura timet, circumque fatiscit.* Sensus erit, vi tempestatis ferrum ipsum discuti et diffringi, non itaque debere tantopere mirum videri si per poros et meatus loricæ corio munitæ Morbida vis, sive pestilens et noxius aër quandoque insinuetur. Nihil placet, at quid addam vix habeo: quid enim de 'loricato' Lucretius, quis enim unquam crediderit vim morbidam militis loricati loricam penetrare? Quid insuper de cœli ambitu? Nugæ, imo Nihil. Igitur pro *morbida vis* in vs. 955. legatur *fervida vis,* et tum plana erunt omnia et perspicua; sæpe enim loricati milites, dum urbem expug-

nant, pice, sulphure, seu aqua fervente aspersi vim fervidam loricas suas penetrantem senserunt. Hæc optime conveniunt præcedentibus, et sequentes versus mihi videor recte explicare. *Creech.* Adde Fl. Josephum de Bello Jud. 3. 7. 28. ubi agit de defensione Jotapatana. 'Morbidam' vero videtur vocasse vim fervoris pice vel oleo ferventi illatam, quod omni morbo sit intolerabilior. *Hav.*

955 *Morbida vis, quæcumque extrinsecus*] Cum a duob. lib. manuscr. abesse animadvertissem vocem, *simul*, atque in eis ita scriptum repperissem, *Morbida vis quæcumque extrinsecus;* orta mihi continuo suspicio est, eam particulam esse inculcatam ad versum mutilatum supplendum, cum a Lucretio scriptum esset, *Morbida vis, quæcunque extrins. insin.* Ideo autem addidit, *Quæcumque extrins. insinuatur*, ut quæ ex cælo corrupto nascitur: quia interdum morbi oriuntur intrinsecus, ut ex vitioso corporis habitu, aut immoderatis animi affectibus. Vulg. autem lectio, *Morbida visque simul cum intrins. &c.* inepta et inconcinna est. *Lamb.*

Vis, quæcumque extrinsecus] Ita in libris nostris. Vulg. et in quibusdam vet. *visque simul cum.* Lambinus fecit *quæcunque;* etiam recte. *Gifan.* Sic ille, in utraque editione. Aliud quidpiam in contextum videtur voluisse referre, quod tamen divinare non possum. *Preig.*

957 *In cælum terrasque remotæ jure facessunt*] Ita fere omnes libri, manu formisque descripti. Lambinus hæc mutavit; non recte. *Gifan.*

E cælo emotæ, terraque repente facessunt] Sic hunc versum restitui, cum in codic. Tettiano ita scriptum reperissem, *In cælo, terraque remotæ facessunt.* facile enim suspicatus sum primum a librario factum esse ex *emotæ*, *remotæ*, deinde propter vocum similitudinem, omissam esse vocem *repente:* atque ita ordinem et casum vocabulorum esse immutatum: postremo additam vocem *jure* ad versum perficiendum. Nam libri vulg. sic habent, *Nam tempestates terra, cæloque coortæ, In cælum, terrasque remotæ jure facessunt:* præter Florentinos, in quibus impressum est, *Nam tempestatem terra, cæloque coortam, In cælum, terrasque timet, circumque fatiscit.* 'emovere' autem, est extra movere, et ejicere, atque expellere. Virg. 6. 382. 'His dictis curæ emotæ.' Horat. Od. 4. 15. 11. 'emovitque culpas, Et veteres revocavit arteis.' Zoilus hanc emendationem non probavit. At probatur tribus viris totius nostræ Galliæ doctissimis et optimis, et utroque nomine Zoili dissimillimis. *Lamb.*

Facessunt] Discedunt. M. Tull. 1. de Legibus, 'Paullisper facessant, rogemus.' idem in Hortens. 'Facessant igitur omnes, qui docere nihil possunt, quo melius sapientiusque vivamus.' Plautus Rud. 4. 4. 18. 'Siquidem sis pudicus, hinc facessas.' *Lamb.* Discedunt, Lambinus. Mallem, Penetrant, et pervadunt omnia. *Creech.*

958 *Quandoquidem nil est, non raro corpore*] Hæc ratio valet ad ea omnia quæ proxime dixit, nihil esse factum aut genitum, quod non sit raro corpore connexum. quod docuit 1. 330. 'Nec tamen undique corporea stipata tenentur Omnia natura: namque est in rebus inane.' et 369. 'Est igitur nimirum id, quod ratione sagaci Quærimus, admistum rebus, quod inane vocamus.' *Lamb.*

959 *Huc accedit, uti non*] Adde (inquit) quod non æque omnia corpora, quæ ex rebus omnibus fluunt, rebus omnibus apta sunt, neque res omnes peræque in res omneis vim suam expromunt atque explicant.

962 *Et facit are*] Ἀναστροφὴ, *facit are*, pro arefacit. *Lamb.* Ita fere Tibullus, Eleg. 1. 1. 18. 'ponitur

ante,' pro, anteponitur. *Gif.* I. e. arefacit. exempla ad 1. lib. congesta sunt. *Fab.*

963 *Et alte exstructas*] I. e. et exaggeratas, et ita confertas, densas, ut sæpe alibi. *Lamb.*

964 *Ningueis*] Niveis. supr. eod. lib. 736. 'albas descendere ningueis Tabificis subigit radiis.' *Lamb.*

Tabescere] Liquescere, τήκεσθαι. Sic sup. radios solis 'tabificos' dixit, quia niveis liquefaciant. *Lamb.*

965 *Denique cera*] Hac tota de re lege Aristot. lib. 4. Meteor. *Lamb.*

Liquescit] Quidam libri manuscr. habent *liquefit*. Lamb. Vet. quidam, *liquefit*. Ita et inf. vs. 1003. variatum. *Gifan.*

In ejus] Alii, *In ignis*. Creech.

In ejus posta] Quidam libri habent, *in ignis posta vapore*. Lamb.

967 *Conducit in unum*] Συνάγει εἰς ἕν. sic sup. 1. 398. 'et parteis conducere in unum.' *Lamb.*

968 *Ferrum condurat ab igni*] Ferrum candens et igni calefactum aqua condurat. Ita fit στόμωμα, i. e. acies (inquit Aristot. meteor. 4. 6.) subsidit enim, et expurgatur fæx, et scoria. Quo sæpius autem ferrum igni mollitum, in aquam frigidam conjicitur, et refrigeratur, eo fit purius, ac solidius; atque ex tali ferro fit acies. *Lamb.*

970 *Barbigeras oleaster eo juvat*] Capræ enim delectantur frondibus amaris, ut salicibus. Virg. Ecl. 1. 79. 'Florentem cythisum, et salices carpetis amaras.' Oleastri autem frondes amaræ sunt. idem Virgilius Georg. 2. 314. 'Infelix superat foliis oleaster amaris.' cum hoc loco conferre proderit eum qui est 4. 644. 'Præterea nobis veratrum est acre venenum: At capris adipes, et coturnicibus auget.' *Lamb.*

971 *Diffluat*] Sic legendum, non *effluat*. Lamb.

972 *At nihil est homini, quod amarius fronde hac exstet*] Ita ex vet. nostris scripsi. Vulg. *homini, quod amarum frondeat æque*. Gif.

At nihil est homini fronde hac quod amarius exstet] Secutus sum scripturæ veteris, quamvis corruptæ, vestigia: sic enim habent lib. manuscr. nonnulli, *At nihil est homini quod majus fronteat exstet:* alii sic, *Quo nihil est homini quod amarius frondeat exstet:* Memmianus sic, *At nihil est homini quod mari frondeat, ac exstet.* Vulgati autem aliquot hoc modo, *Qua nihil est homini quod amarum frondeat æque.* Parisiens. et Veneti antiq. et Lugdunens. sic habent plane ut nos excudendum curavimus. quidam hunc versum non putant esse Lucretianum. Zoilus pro hoc versu illum substituit plane se dignum: ita ut liceat mihi hoc loco vetus illud verbum usurpare, simileis habent labra lactucas: verumtamen illum substituit, *At nihil est homini, quod amarius frunde hac exstet.* Et, O Lucreti, sub terram abdite, non refers gratiam homini tam bene de te merito, qui taleis versus tibi largitur? *Lamb.*

973 *Amaracinum*] Unguentum ex amaraco. *Lamb.*

Et timet omne unguentum] Itaque sic dici solet, sui gratius esse et suavius olere cœnum, quam unguentum. *Lamb.*

974 *Nam, setigeris*] Sic 5. 968. 'Setigerisque pares suibus.' et Virg. 7. 17. 'Setigerique sues, atque in præsepibus ursi.' *Lamb.*

975 *Tamquam recreare*]. Εἰκὼν, quasi reficere. *Lamb.*

976 *At contra cœnum*] Hunc versum, cum ejus qui deinceps sequitur principio, profert Nonius, in nomine 'spurcities.' *Lamb.*

977 *Eadem subus hæc jucunda videtur*] Ita in libris nostris; et Marullus. Vulg. *quibus hæc munda.* Lambinus, *subus hæc res munda;* contra vet. libros. *Gifan.*

Eadem subus hæc res munda videtur] Magna est etiam hoc loco librorum

vis id sentiat Gassendus, pertinere non existimo: ibi enim per semina e ferro in locum vacuum ab effluviis Magnetis factum exsilientia tota res agitur: in his autem versibus corpora ictibus in vacuum protruduntur: ideoque cum sequentibus rectius conjungi possunt. *Creech.*

1016 *Sive superne*] Sive ex loco superno magnes locum vacuum reddat: aëre plagis discusso. *Lamb.*

1017 *Corpora continuo*] Statim prima ferri corpora feruntur in locum vacuum, et ita sursum feruntur: quod fit præter corporum naturam, cum sit eorum proprium deorsum moveri. *Lamb.*

Vicina] Vicina ferri corpora dixit fortasse, ut ferrum magneti vicinum intelligamus. *Lamb.*

1018 *Nec ipsa Sponte sua sursum, &c.*] Nam contra sponte sua corpora omnia deorsum feruntur. *Lamb.*

1020 *Huc accedit item, &c.*] Contendit motum ferri adjuvari ab aëre, ob continuam quandam istius motionem agitationemque: et primum quidem vss. 12. ab aëre exteriore, qui cum semper urgeat et urgeat vehementius qua ex parte copiosior est, non possit non impellere ferrum in quam partem est parcior seu inanior, utpote versus ipsum Magnetem. Deinde vss. 8. etiam ab interiore, qui pari ratione, cum semper agitet, commoveat, compellat, non possit non indere motum in quam partem spatium est inanius redditum. *Creech.*

1021 *Hæc quoque res*] Hic versus mihi suspectus est; abest enim longe ab elegantia Lucretiana. quid est enim hoc, 'juvatur adjuvamento?' Adde quod eo detracto nihil de sententia decedet. *Lamb.*

1022 *Quod simul a fronte*] Sic habet cod. Vatic. quocum congruunt vulgati, Veneti antiq. et Parisiens. quæ lectio perspicue recta est. 'simul' autem, i. e. simul atque, vel simul ut. *Lamb.* Sic et vet. nostri. Vulg. *ac fronte.* Gif.

1026 *Semper enim circum positus*] Sup. 4. 930. 'Principio externa corpus de parte necessum est, Aëriis quoniam vicinum tangitur auris, Tundier, atque ejus crebro pulsarier ictu.' *Lamb.*

1028 *Et capit in se*] Et spatium vacuum, seu locus ille a magnete vacuatus, capit, i. e. recipit, in se ferrum. *Lamb.*

1029 *Hic ubi quem memoro, &c.*] Ordo verborum, et sententia est: Ubi hic aër, quem tibi commemoro, insinuatus est per crebra foramina ferri *in pronas* et jam inclinatas ejus parteis, vel (ut habent alii libri, in his Memmianus) *in parvas ejus parteis*, vel (ut alii) *in primas*, i. e. in ejus primordia; trudit et impellit ferrum, tanquam *ventus navim et vela*: vel, ut quibusdam videtur legendum, *Quasi ventus, velaque navim*, subintell. impellunt. *Lamb.* Revocavi ex Mss. veram lectionem; elegantiæ enim causa *tibi* hic ponitur, ut 2. 1036. 'Quam tibi jam nemo fessus satiate videndi.' et 4. 3. 'Nunc agere incipiam tibi, quod v. a. h. r.' Qui hæc et similia non attenderant, auctorem nobis corruperunt. *Hav.*

1030 *Primas ad parteis*] *Pronas* habent omnes, quos quidem viderim, vulgati cod. nonnulli manuscr. *pravas*, plane mendose: Memmian. autem, *parvas*: alii, *primas*: ex quibus quidam faciunt *privas*. Lamb.

Privas ad partis] Ita scripsi, cum in libris esset, *prevas, pravas, parvas.* Marullus, *pronas*, et ita vulg. Vid. sup. vs. 26. et 793. *Gifan.*

1031 *Quasi navim, velaque*] Usus est eodem simili sup. lib. 4. ubi quærit, qui passus proferre possimus, vs. 895. 'Corpus uti, ut navis, velis ventoque feratur.' ex quo loco, si quis eum attente consideret, videtur hic legendum, *Quasi ventus velaque navim.* Lamb.

1036 *Sollicito motu*] Sic et sup. lib.

1. 344. motum sollicitum appellavit, 'Non tam sollicito motu privata carerent,' &c. vel, ut legebat Adr. Turneb. *prognata carerent.* a quo tamen dissentio. *Lamb.*

1037 *Verberat*] Verberat, quia semper movetur, ut dixit, ab aëre scilicet circumposito jactatus. *Lamb.*

1038 *Atque eodem*] I. e. et in eundem locum. in voce 'eodem' *e* et *o* pro una syllaba habentur. Quidam tamen legunt *atque illo fertur.* Lamb.

1039 *Et quamquam in partem, &c.*] I. e. et in quamcumque partem conatum eundi sumsit. Sic autem restitui tum lectionis varietate commotus, tum vulgata lectione offensus. Nam alii habent *vacuam in partem,* alii *partem in vacuam,* alii *parte in vacue,* alii *parte in cacue,* plane mendose. *Lamb.*

Et partem in vacuam conamina sumpsit] Ita omnes fere libri, manu formisque descripti. Quidam, *cacue, vacue.* Forte, *quamque in partem.* Lambinus, *quamquam in partem.* Gifan.

1040 *Fit quoque ut a lapide*] Fit etiam (inquit) ut ferrum ab hoc lapide refugiat, consuetum modo sequi, modo fugere: sequi quidem, nulla re inter lapidem et ferrum interposita: fugere autem, ære interposito. *Lamb.* Adnotat Gassendus, videri Lucretio perspectum fuisse id experimentum, quo Magnes ferrum interdum manifeste repellit, videturve repellere: scilicet, deprehensum est esse in Magnete duas quasdam oppositas partes (polos jam vulgo dicimus, alterum boreum, alterum austrinum) quarum uni si admoveatur unum ferreæ acus extremum, trahatur ab illa, et si idem extremum postea admoveatur alteri, ab illa refugiat, repellique appareat; cum et aliunde oppositum ab ista trahatur, ab illa refugiat. At nimis sibi indulget vir ille magnus, nihil enim in his versibus proponitur de fuga ferri, quod per sequentia exempla non satis declaratur. Sæpe autem vidit Lucretius minutos annulos, et ramenta ferri in vase æneo posita subsultare, cum Magnes vas istud æneum subtus contingeret; et persuasus causam esse in corpore æris interposito, (cum interposito tamen vitreo, ligneo, lapideo, quovis alio, haud secus contingat,) ita causam exinde reddit, quod emissis quoque ex ære in frustula et ramenta ferri corpusculis, spatiola ferri iis sic compleantur, ut accedentia deinceps corpuscula Magnetica per æs trajecta ubi ea occupata comperiunt, subagitent, et quo possunt nisu propellant. vss. 14. *Creech.*

1041 *Interdum, fugere, atque, &c.*] Quæ consuevit modo fugere, modo sequi: 'consueta' participium junctum cum infinitivo. De quo lege quæ annotavimus ibi, 'At consueta domi catulorum,' &c. 4. 995. *Lamb.*

1042 *Samothracia ferrea*] Ferreos annulos, a Samothracia, ubi primum fieri cœpti sunt, dictos: qui erant pervii, et cassi, eoque gerebantur, quod aliquid haberent ἀλεξίφθονον καὶ ἀλεξίκακον. quasi amuleta quædam, et proëbia, seu (ut alii appellant) proëbra. *Lamb.* Annuli ferrei, pervii, et cassi: olim flamen dialis gestabat; 'Annulo nisi pervio cassoque ne utitor.' Demum Servi; et Plinii ætate 'Servitia jam ferrum auro cingunt, alia per sese mero auro decorant, cujus licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat:' Plin. Nat. Hist. 33. 1. *Creech.* Aliquando τὰ 'Samothracia' pro mysteriis Deorum Samothracum, seu Cabirorum sumuntur, ut apud Tertullianum c. 8. Apol. sed hoc loco annulos ferreos ἀλεξητηρίους, qui ex Samothracia afferebantur, ea vox significat. Tales fuisse illos Eudami annulos arbitror, de quibus comicorum princeps in Pluto. *Faber.* Omnino de annulis intelligendum est. Plinii et aliorum loca qui desideret, adeat Turneb. Adv. 20. 20. *Hav.*

1044 *In scaphiis*] In vasis amplis. *Lamb.* Vasis, a forma scaphæ: forte de scaphiis horologicis in quibus styli ferrei extremitas horarum auctus notabat. De iis Martianus Capella. Cur autem hoc exemplo potius uti maluerit Lucretius quam alio, nil necesse habeo respondere, quia nec interrogare necesse fuit. Hoc enim factum est ἐκ τοῦ ἐπελθόντος, ut loquuntur magistri, i. e. cum temere, et nullo delectu, quolibet exemplo utimur. At Gifanius (nasum comprime, lector, οὐ γὰρ λιβανωτὸν βδέει) hunc locum de 'sella familiarica,' sic enim vocat Varro, accipit. 'Vas est,' inquit, 'ex ære, ad retrimenta alvi, muliebre fere, ut lasanum virile. Qui pro matula accipiunt, verbo abutuntur.' Fœtidam vero explicationem, Mephitim alteram! Hanc itaque a naso molestiam amoliamur. Vide omnino super ea re notas in Vitruvium. *Faber.*

1045 *Videtur*] Ferrum. *Lamb.* Mutavi hic distinctionem; male enim (ut opinor) ita interpungebatur, *Usque adeo fugere a saxo gestire videtur; Ære interposito discordia tanta creatur.* Hav.

1046 *Discordia tanta creatur*] Inter ferrum et magnetem. *Lamb.*

1048 *Præcepit*] *Percepit* habent libri omnes vulg. 'Percepit' autem interpretor occupavit, invasit, nempe vias apertas: quo verbo sæpe alibi utitur, ut 3. 28. 'His tibi me rebus quædam divina voluptas Percipit, atque horror.' ibid. paullo post: 'vitæ Percipit humanos odium.' Sed scripturam veterem, quæ reperitur in tribus lib. manuscr. huic anteponendam esse puto, *Præcepit.* 'Præcepit' autem, i. e. præoccupavit. neque iccirco minus probanda est, quod antecedat adverbium 'prius.' sæpe enim hoc pleonasmo utuntur scriptores. *Lamb.* Ita fere omnes vet. Vulg. fere, *Percepit.* Gifan.

1049 *Plena*] Ab æris æstu occupata. *Lamb.*

1050 *Neque habet qua*] Neque habet viam, qua transeat. *tranet*, tralatio est. *Lamb.*

1051 *Offensare*] Crebro offendere, crebris offensionibus laborare. *Lamb.*

Pulsareque fluctu] I. e. et suo motu, suaque agitatione, seu suo æstu, verberare. tralatio est. Sed videtur nonnullis legendum *flictu*, non *fluctu.* 'flictus' autem a verbo fligo, quo et ante usus est 2. 85. 'Obvia cum flixere, fit ut diversa repente,' &c. Virg. 9. 667. 'cavæque Dant sonitum flictu galeæ.' *Lamb.*

1052 *Ferrea texta*] I. e. ferreos textus, et ferrum ipsum arctissime contextum. Idem 5. 95. 'Propter dissimilem naturam, textaque rerum.' Virg. Æn. 8. 625. 'et clypei non enarrabile textum.' Catull. Epithalam. Pelei et Thet. 'Pinea conjungens inflexæ texta carinæ.' *Lamb.*

Quo pacto] I. e. qua ratione magnes respuit a se *ferrea texta*, seu ferrum: vel, quo fit, ut magnes ferrum a se rejiciat ac repellat. *Lamb.*

Respuit] Rejicit. Tralatio est. *Lamb.*

1053 *Atque per æs agitat*] I. e. per vas æreum texta ferrea agitat. *Lamb.*

Sine eo quæ sæpe resorbet] Quæ texta ferri magnes sæpe resorbet sine eo ære: i. e. quando id æs non interponitur. 'resorbet,' tralatio est, quæ respondet illi superiori, 'respuit.' *Lamb.*

1054 *Mitte*] Omitte. *Lamb.*

1055 *Alias item res*] Alias quam ferrum. *Lamb.*

1056 *Quod genus*] Cujus generis. *Lamb.*

1057 *Ut æstus*] Magnetis. *Lamb.*

1058 *Pervolet intactus*] Per eas res, quæ sunt raro corpore, intactus est. tralatio est. *Lamb.*

1062 *Magnesii flumina saxi*] Sic ex vet. libris scripsi. *Flumina* dicit, quod modo 'æstum,' et 'fluctum.' In quibusdam vet. *semina.* Vid. sup. 4. 1030. Hoc Lambinus. Vulg.

Magnesia flumine saxa; etiam non male. Quidam libri *flamine.* Gifan.

Impellant ut eum, &c.] Mire etiam hic locus depravatus est in omnibus libris. Nam manuscripti quidem habent partim, *Magnesia flamine saxa;* partim, *Magnesia flumina saxa:* partim, *Magnetis semina faxit.* vulgati partim cum aliquibus ex manuscriptis consentiunt, partim habent *Magnesia flumine saxa.* ego probabilem scripturam reposui. licet et legere, *Magnesii flumina saxi.* ut 'flumina' intelligamus primordia a magnete fluentia. Zoilus hanc secutus est, neque addidit, eam mihi quoque valde probari. Sed quid mea? mihi displicere incipio, cum aliquid meum isti placet. *Lamb.* Si *flumina,* quod in probat. Mss. invenitur, eligas, præsto Lucretii locus est 4. 1030. 'Fluminis ingentes fluctus vestemque cruentent.' ubi pariter flumen de seminis profluentis vi usurpatur. *Hav.*

1063 *Nec tamen hæc*] Quæ de magnetis et ferri conjunctione et quasi cognatione diximus. *Lamb.*

Aliarum rerum aliena] 'Aliena' junxit cum generandi casu, ut sup. 3. 832. 'Aut quia non veniunt omnino aliena salutis.' et sup. hoc eod. lib. vs. 68. 'alienaque pacis eorum.' *Lamb.* Hactenus de ferri motu ad Magnetem, aut ejusdem a Magnete fuga; quod ad ipsam adhæsionem attinet, par est quoque inter alias res consensus, quippe quæ una tantum certaque re copulari, et connecti possunt. Si vero ipsum modum adhæsionis requiras, in extremis partibus Magnetis hamos, in extremis partibus ferri Annulos concipe, et nihil amplius inquires, vss. 25. *Creech.*

1065 *Singulariter*] Ita ex vet. libris scribo; ut et sup. 4. 263. et inf. hoc lib. vs. 1086. *Gifan.*

Singlariter] Singulariter, unice, eximie. *Lamb.* Pro singulariter. Ita Lucilius dixit 'monstrificable,' pro monstrificabile. 'Nunc his nobilitas mirum est ac monstrificabile.' Apud Nonium, et fortasse jam alibi notaveram. *Faber.*

1066 *Coalescere*] Ita omnes libri. Cur ergo Lambinus, *coolescere?* Gif.

Coolescere] Concrescere, et conglutinari. *coolescere* autem legendum, non, ut vulgus putat, *coalescere.* Zoilus hoc non probat: non probet. Quin, ut rumpatur, dico amplius, *coalitum,* quod reperitur apud Gell. Arnob. et alios, esse mendosum, et pro eo reponendum *coolitum.* Sic enim 'coolitum' a coolescendo, ut 'concretum' a concrescendo figuratur. Est autem etiam hæc una ex ducentis vocibus Latinis, quas se unum scire, vere gloriari solebat vir Latine doctissimus, Gulielmus Pellisserius, Episcopus Mompess. cujus unius judicium pluris mihi est, quam sexcentorum mei Zoili similium. *Lamb.*

1067 *Materies*] Lignum. *Lamb.*

Taurino] Ex auribus et genitalibus tauri: quod tradidit Plin. 28. 17. *Lamb.*

1068 *Hiscant*] Hient, latentur, disjungantur. *Lamb.*

1069 *Quam laxare queant compages*] *Compages,* i. e. commissuras, et conjunctiones. Virg. Æn. 1. 126. 'laxis laterum compagibus omnes Accipiunt inimicum imbrem.' *Lamb.*

Taurea vincla] Vincula ex glutine taurino. *Lamb.* et *Faber.*

1070 *Vitigeni latices*] Vina. Sic 5. 15. 'Liberque liquoris Vitigeni laticem mortalibus instituisse.' *Lamb.*

Audent] I. e. possunt, ὑπερβολικῶς. tralatio. sic inf. 1189. 'A pedibusque minutatim succedere frigus Non dubitabat.' ubi tamen Aurat. legit *Eudebitabat,* ut suo loco dicemus. *Lamb.*

1071 *Et leve olivom*] 'Leve' dixit oleum, quia non subsidit, immo exstat, et super insidet humoribus omnibus: quod iccirco fit, quia plurimum habet aëris. Contra 'picem gravem,' quia subsidit. *Lamb.*

1072 *Mergitur una Corpore cum lanæ*]

Sic habent nonnulli libri manuscr. quibuscum consentiunt vulg. Parisienses, et Veneti antiq. nisi quod habent, *uno Corpore cum lanæ:* alii, *Jungitur una Corpore c. l.* Lamb. Ita (*mergitur*) vet. nostri. In aliis quibusdam, et vulg. *jungitur*. In quibusdam, *uno*. Gifan.

1074 *Renovare*] Lanam ad suum candorem revocare, ac restituere. *Lamb.*

1075 *Omnibus undis*] Virg. Georg. 1. 31. 'Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.' Catull. in Gell. 'Suscipit, o Gelli, quantum non ultima Tethys, Non genitor Nympharum abluat oceanus.' *Lamb.*

Mare velit] Hoc loco mare *προσωποποιεῖται*. *Faber.*

1076 *Denique res auro, &c.*] Secutus sum treis lib. manuscriptos, Vatican. Tettian. Faërn. Nam Memmianus habet, *Denique non auro arum copulat una:* vulgati autem alii, *Denique res auro argentum copulat una:* alii, *Denique res auro fit ut aurum copulet una:* quam postremam scripturam factam esse puto ex alia item corrupta, *Denique res auro aurum copulat una.* Plane in hoc versu hæreo: nec quam potissimum scripturam sequar, video, nisi eam quam excudendum curavi. Licet tamen per me et illam recipere, *Denique res auro argentum copulat una*, ut dicamus talem fieri hiatum, qualis apud Virg. Ecl. 2. 24. 'Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.' et Æn. 1. 621. 'Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchise,' &c. Licet etiam sic legere, sine hiatu, ut sit ἀναστροφὴ, *Denique res argentum auro cum copulat una.* Si quis autem quærat, quæ sit ea res, qua aurum argento aut alii metallo agglutinetur, puto esse 'chrysocollam,' i. e. auri gluten: quod quomodo fiat, disce ex Plin. 33. 5. *Lamb.* Sic (*auro*) veteres fere. In quibusdam, *aurum*. Lambinus, et Marullus, pro *copulat*, *concopulat*. Gifan. Ex codice Memmiano, in quo hic versus ita scriptus est, *Denique non aurum arum copulat una.* Legendum arbitror, *Denique non auro res aurum copulat una?* Agit enim planissime de chrysocolla, quæ ferrumen est, si ita loqui licebit, seu gluten auri. cumque in versu proxime sequenti dicat æs æri jungi solere, si 'plumbo albo' utaris; sic in hoc scribit chrysocollæ ope aurum cum auro conjungi. *Faber.* Faber: *Denique res auro non aurum copulat una?* recte quidem, aurum auro conjungitur, ut æs æri versu sequenti: non tamen rejicienda est vulgata lectio, nam supra aqua miscetur Vino, &c. Vid. Plin. Nat. Hist. 33. 5. *Creech.*

1077 *Ærique æs plumbo fit*] Sic restitui, cum reperissem scriptum in libris manuscr. partim, *Æreaque res:* partim, *Æra quæ:* in vulgatis autem partim, *Æs æque plumbo:* partim, *Æraque nec plumbo.* Æs autem æri conferruminari plumbo candido, quod vulgo stannum esse putant, et ita appellant, notum est. Verumtamen si cui dubium est, Plutarchi testimonio atque auctoritate probari et confirmari potest. Sic igitur ille lib. περὶ φιλαδελφ. Ὡς γὰρ ὁ κασσίτερος ῥαγέντα τὸν χαλκὸν συναρμόττει, καὶ συγκεράννυσι τῷ ψαύειν ἑκατέρου πέρατος οἰκείως ὁμοπαθὴς γενόμενος· οὕτω δεῖ τὸν φίλον εὐάρμοστον ὄντα καὶ κοινὸν ἀμφοτέροις τοῖς ἀδελφοῖς προσκαταπυκνοῦν τὴν εὔνοιαν. i. e. 'Ut enim plumbum candidum æs fractum conjungit et conferruminat, quia utrumque æris extremum apte et accommodate tangit, dum similitudine perpetiendi cum eo convenit; sic oportet amicum sese aptum et commodum, et communem duobus fratribus efficiendo, eorum inter se benevolentiam condensare et confirmare.' Plumbum candidum commemorat et Cæsar. lib. 5. de B. G. 'Utuntur autem Britanni nummo æreo, aut annulis ferreis ad certum pondus examinatis pro nummo. Nascitur ibi plumbum album in medi-

terraneis regionibus: in maritimis ferrum: sed ejus exigua est copia.' *Lamb.*

1077 *Æreaque res plumbo fit uti jungatur*] Sic veteres libri fere. Vulgati, *Æraque nec.* Quidam, *Æs Æque.* Lambinus, *Ærique æs.* Gifan.

1078 *Quid ergo*] Quasi dicat, num me iccirco hoc loco ea omnia referre oportet. *Lamb.*

1081 *Præstat*] Post Pium (cujus lectionem neglexerant interpretes) ita emendavi ex Cod. Lugd. Bat. Vulg. *restat.* Hav.

1082 *Mutua*] Mutuo, ut sæpe alias? *Lamb.*

1083 *Hæc illius illa, hujusque*] Hæc plena illius cavis, illaque cava hujus plenis conveniant. *Lamb.* *Hujus cava illius plenis.* I. e. Hujus corporis cavitates solidis illius corporis et prominentibus corpusculis. *Creech.*

1084 *Inter se junctura horum optima*] Sic legendum. ordo enim est: Horum inter se junctura est optima, quorum ita texturæ mutuo ceciderunt, ut et illius cava hujus plenis, et illius plena hujus cavis conveniant. *Lamb.*

1085 *Est etiam*] Alia ratio, quamobrem quædam magis inter se cohærere possint. Fieri enim potest (inquit) ut quædam possint inter se compacta cohærescere, quasi quibusdam 'annellis,' i. e. parvis annulis, hamisque implicita, atque inflexa. *anellis* autem, seu *annellis,* etiam in superioribus editionibus scripsi. *angellis* vero, quod scriptum est in commentariis, fuit erratum typographi, qui admonitus a me fuerat, ut illa præteriret ac prætermitteret: nam in contextu Lucr. *annellis* impressum est. *Lamb.*

Quasi ut anellis] Ita vet. nostri, et vulg. omnes. Male Lambinus, *angellis.* In quibusdam vet. *ancillis,* quod depravatum est ex *anellis.* Vide sup. vs. 911. *Gifan.*

1086 *Coplata*] Sic legendum puto: quam scripturam quidam vel non intelligentes, vel insolentem judicantes, *compacta* reposuerunt. *coplata* autem dictum pro copulata, ut 'vinclum,' 'sæclum,' 'periclum,' &c. pro vinculum, sæculum, periculum. *Lamb.* Vet. libri *copulata.* Sup. vs. 1065. Vulg. *compacta.* Gifan. Coplâta, ut gubernâclum, &c. *Faber* et *Creech.*

1088 *Nunc, ratio quæ*] Nunc rationem morborum explicare incipit. deinde pulcherrimam pestis illius, quæ temporibus belli Peloponnesiaci Athenis acerrime sæviit, descriptionem ex Thucydidis lib. 2. expressam proponet. *Lamb.* Unica remanent irati Numinis indicia. Morbi epidemii et pestes; si vero nihil in his admirabile et divinum, actum erit de providentia: ut pestis ratio explicetur non longis ambagibus opus est; quippe ut in universo multa sunt corpuscula hominibus reliquisque animalibus salubria, ita plurima noxia et lethifera: quandocunque hæc noxia corpuscula, sive per cœlum intromissa, sive e terris surgentia aërem repleruut, morbidus fit iste aër, et inde pestis in viscera hominum ingressus vss. 13. Si peregrina hæc corpuscula rejicias, aërem ipsum excute, atque in illo tanti mali cladisque originem invenies: nam diversarum regionum diversus aër; inde qui sanus indigenis, advenis ipsique inassuetis insaluber vss. 11. Inde etiam morbi quibusdam regionibus peculiares vss. 5. Jam vero alterius regionis aër in alteram feratur; sequatur, necesse est, totius cœli corruptio vss. 6. Inde fontes, herbæ inficiuntur, vel demum ipse aër corruptus enecat vss. 13. Hanc disputationem demum confirmat Lucretius exemplo memorabilis illius pestis, quæ vigente bello Peloponnesiaco Athenis contigit, et quam fuse describit vss. 149. *Creech.*

1092 *Supra docui*] 4. 634. 'Nunc aliis alius cur sit cibus,' &c. et 5. 897. 'Quippe videre licet pingues

cere sæpe cicuta,' &c. et hoc eod. lib. 769. 'Principio hoc dico, quod dixi sæpe quoque ante, In terra,' &c. *Lamb.*

1093 *Et contra, quæ sint, &c.*] Ordo est: Et contra, necesse est multa semina volare, quæ sint morbo et morti, id est, quæ sint morbida et mortifera semina. 'volare' autem translate dictum, ut illud 6. 29. 'Quod flueret, naturæ vi, varieque volaret.' *Lamb.*

1095 *Morbidus aër*] Νοσώδης ἀήρ. *Lamb.* Virgilium ordinem, quem Lucretius quoque tenet, esse secutum, docet Servius ad Georg. 3. 480. 481. ad priorem versum scribens: 'Hanc autem pestilentiam ordine quo diximus plenissime Lucretius est executus.' Ad posteriorem hæc: 'Ordinem secutus est, quem et Lucretius tenuit et Sallustius; primo aërem, inde aquam, post pabula esse corrupta.' *Hav.*

1096 *Pestilitas*] I. e. pestilentia, ut interpretatur Nonius: qui profert versum sequentem infra non longe, 'Hæc igitur subito clades nova, pestilitasque,' &c. *Lamb.*

1097 *Aut extrinsecus, ut nubes*] Morbus (inquit) aut extrinsecus oritur, verbi gratia, ex terris longinquis ac remotis, ventis insalubribus, qui per loca morbosa spirantes, cælum nostrum, unde animam ducimus, corrumpunt: aut ex iis terris, in quibus commoramur. Sed videtur hæc partitio valde angusta et jejuna esse. Quid enim dicemus de iis morbis qui nascuntur ex copia, luxu, et cruditate? ex intemperantia? ex cibis insalubribus? ex immoderatis animorum affectibus? ex animi ægritudine ac mærore? *Lamb.*

1099 *Ubi putrorem*] Sic legendum, non *putorem*. nam 'putor' aliud est, quam 'putror,' quemadmodum aliud est 'putere,' aliud 'putrere,' seu 'putrescere.' sic 2. 870. 'Quippe videre licet vivos exsistere vermeis Stercore de tætro, putrorem cum sibi nacta est Intempestivis ex imbribus humida tellus.' *Lamb.*

1099 *Putorem*] Ita in vet. libris, et vulg. Lambinus, *putrorem*, ut sup. 2. 871. Sed ibi, *putror*, hic, *putor* magis quadrare videtur. *Gifan.*

1103 *Quia longe discrepitat res*] Veteres, *discrepit acres.* In quibusdam, *discrepat acres.* Vulg. *discrepitant res.* Pius, *discrepat aër;* ut mox: 'varius concinnat id aër.' Ego a libris non ausim recedere. Ita et sup. usus est 'rei' verbo, ἀορίστως. 2. 1017. *Gifan.* Adde et 4. 779. *Preig.*

Quia longe discrepat aër] Hanc lectionem potius secutus sum, quam illam alteram, *Quia longe discrepitant res*, non eo solum, quod magis cum sententia hujus loci consentanea est, verum etiam quod nata videtur esse ex antiqua scriptura depravata. sic enim habent libri aliquot manuscr. in his Vaticanus, *Quia longe discrepat acres.* atque hanc lectionem confirmant cum alia multa, tum id quod statim sequitur, 'Varius concinnat id aër.' Quod autem eam non probat Thraso, tanto magis mihi probatur. *Lamb.* Alii, *Discrepitant res*, inepte. *Creech.*

1104 *Nam quid Britannum*] Britanni, omnium mortalium proximi sunt Septentrionibus, iis tamen exceptis, qui Thulen incolunt. Virg. Ecl. 1. 67. 'Et penitus toto divisos orbe Britannos.' Idem Georg. 1. 30. 'tibi serviat ultima Thule.' docti quidam, in his Petrus Paschalius, historicus Regius, amicus meus, hoc loco legendum censent *Britannum cælum*, quo modo edendum curavi: non ut habent lib. vulgati, *Britannis cælum.* Sic autem dictum *Britannum cælum*, ut 'Mauris jaculis,' et 'Sulpiciis horreis' apud Horat. sententia porro hujus loci hæc est: quid, aut quantum (inquit) putamus differre *cælum Britannum*, i. e. Britannicum, a cælo Ægyptio? quid cælum, quod est in

Ponto Euxino, et ad illam orbis terrarum partem, a cœlo Gaditano? sumsit Lucretius, quattuor orbis terrarum loca maxime nota et insignia, quæ temporibus illis maxime inter se distare putabantur: duo a Septentrionibus ad Austrum, Britanniam, et Ægyptum: quæ est distantia latitudinis: duo ab ortu solis ad occasum, Pontum et Gadeis, quæ distantia est longitudinis. Sed videtur legendum, *Nam quid Britanno cœlo differre putamus Id quod in Ægypto, &c.* Lamb.

Nam quid Britanis cœlum] Ita in vet. libris repperi. Male ergo alii, *Britannum*. Marullus; *Namque Britannis quid cœlum;* contra vet. libros. Forte, pro, *Et quod in Ægypto est,* vers. seq. legendum, *Id quod in Ægypto est*. Gifan.

Nam quid Britannum cœlum differre putamus Et quod in Ægypto est] Hæc conjectura est Paschalii viri clarissimi, ut monuit Lambinus, qui aliud exemplum ad illius confirmationem proferre poterat quam quod protulit: ita enim *Britannum cœlum* dixerit Lucretius, ut Hor. 'Italum cœlum.' Od. 2. 7. 4. 'Diis patriis, Italoque cœlo.' Gifanius autem legit, *Nam quid Britanis cœlum differre putamus Et quod in Ægypto est?* Scio quidem perinde esse si *Britanis* legas, seu Britannis, qui norim in fine carminis hexametri Donysium Periegeten ita usum fuisse. Primam quoque syllabam produci posse, mihi ignotum non est; itaque nil in Gifanio circa eam rem reprehendi postulem. Sed quod addit, versum hunc a Paschalio male emendatum fuisse; id metuo ut probet; quid enim mali ea emendatio habeat? Fortasse vera non est, sed non continuo pro mala haberi debeat. At lectio Gifanii, ea vero pessima est; quo enim alio nomine vocetur; cum ejus sententia tantopere inepta sit? (*Cœlum Ægypti differt Britannis.*) Quæ Latinitas? Quæ ratio id probet? Quamobrem cum in Mss. legatur, et quidem constanter, *Nam quid Britannis cœlum*, scribendum putem, *Nam quid Brittanidis cœlum*. Græci enim illas omnes insulas Βρεττανίδας vocabant, ut ex Dione, et excerptis ἐθνικῶν Stephani constat. Ita autem Brittanidem pro Brittannia dixerit Lucretius, ut in hoc ipso libro Atthidem pro Attica. *Faber*. Codices constanter *Britanis*, unde Faber *Brittanidis*: Græci enim insulas illas omnes Βρεττανίδας vocant. *Creech*.

1105 *Qua mundi claudicat*] I. e. qua parte axis, sive polus Arcticus, qui nobis sublimis semper apparet, illis est depressus: seu qua parte mundus inclinatus est ad oram nobis ignotam, quam Græci ἀντάξονα vocant, axi nostro contrariam. Est autem hæc pars meridionalis, seu australis. *Lamb.*

1106 *Quidve quod in Ponto est*] Aut quid putamus differre cœlum Ponti, qui ad orientem spectat, a Gadium cœlo? quæ distantia longitudinis est. Gades, insula et oppidum, quæ ab Oceano alluuntur: a quibus fretum Gaditanum dictum est: quo Libya ab Europa dividitur. M. Tull. lib. 2. de N. D. 'Quid Oceani fervore illis in locis constantius, 'Europam, Libyamque rapax ubi dividit unda?'' *Lamb.*

Atque usque ad nigra] A Gadibus, atque ab ea ora, quæ porrigitur et pertinet ad Mauritaniam, seu potius ad Æthiopiam usque. Sunt enim Æthiopes nonnulli Oceano finitimi, ut testatur et Homer. lib. 1. Iliad. 423. *Ζεὺς γὰρ ἐπ' Ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα· θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο.* i. e. 'Jupiter enim ad strenuos et forteis Æthiopas hesterno die profectus est, ad epulas: Dii autem omnes eum una consecuti sunt.' *Lamb.*

1107 *Percoctaque*] Quidam libri, *percocto*. Gifan. Vide quæ diximus ad 6. 722. *Hav.*

1109 *Quattuor a ventis et cœli par-*

tibus] Britanni ab aquilone, et a septentrionibus: Ægyptii a meridie et austro: Pontici a subsolano, seu euro, et oriente: Gaditani a favonio et occidente. *Lamb.*

1111 *Et morbi generatim*] Et morbi videntur generatim nationes ipsas infestas habere. *Lamb.*

1112 *Est elephas morbus*] Hunc morbum ἐλεφαντίασιν vocant Græci: de quo lege Cornel. Celsum 3. 25. *Lamb.* Vulgo 'Eleophantiasin' vocant: aliquando et 'Elephantiam:' sed et nonnullis dictus est λεοντίασις; eo enim morbo vetuli leones, qui feras consequi haud possunt, fere plerumque tentantur, et inedia facit ut exarescant. *Faber.* 'Elephantia' et 'Elephantiasis' dicitur, et alii asserunt, hunc Morbum infestare tantum incolas Ægypti qui de Nilo bibunt. At Celsus 3. 25. 'Ignotus pene in Italia: in quibusdam regionibus frequentissimus est morbus:' vide plura. *Creech.*

1114 *Atthide tentantur*] In Attica tentantur pedes. Athenienses podagra magna ex parte laborant. *Lamb.* Casaub. ad Theophrasti Charact. cap. 20. p. 316. putat de tibiarum ulceribus agi, quem morbum non infrequentem fuisse Athenis Aristophanis ibidem allata loca ex Pluto 3. 3. 14. et Equit. 2. 4. 71. ut et ipsius Theophr. qui ἕλκη ἔχειν ἐν τοῖς ἀντικνημίοις appellat. Quòd tamen minus probo, quum vel sic affecti ambulare possimus; gressus autem merito tentantur podagra laborantibus. *Hav.*

Oculique in Achæis finibus] Achivi solent oculorum dolore affici, seu ex oculis laborare. *Lamb.*

1116 *Concinnat*] Efficit, ut sæpe alibi. *Lamb.* Efficit. *Faber.*

1117 *Forte venenum*] Sic emendavi ex opt. Lugd. Bat. sic et Lucretius 4. 641. 'Ut quod aliis cibus est, aliis fuat acre venenum.' et ibid. vs. 644. 'Præterea nobis veratrum est acre venenum.' Nam quod vulgati habent, *forte alienum*, de omni aëre dici potest cui non assuevimus, licet minus noxio. *Hav.*

1120 *Conctat*] Cogit. *Lamb.*

1123 *Pestilitasque*] Et pestilentia: ut supra. Hunc versum profert Nonius, ut diximus. *Lamb.*

1124 *Persidit*] Sic legendum, non *præsidit*. Lamb.

1125 *Hominum*] Quidam libri, *homini*. Gif.

1129 *Consimili ratione venit bubus*] Virg. Georg. 3. 470. 'Nec tam creber agens hiemem ruit æquore turbo, Quam multæ pecudum pestes: nec singula morbi Corpora corripiunt, sed tota æstiva repente,' &c. *Lamb.*

1130 *Etiam pecubus balantibus ægror*] Cum in libris manuscr. ita scriptum reperissem, *Etiam pigris halatibus ægror:* in vulgatis autem plerisque, *Pecudum balatibus ægris:* in nonnullis, *Pecudum talaribus ægre:* primum facile sensi in hoc loco mendum subesse: deinde continuo conjeci sic esse legendum, *pecudis*, seu *pecubus* potius, *balantibus ægror*. 'Pecua' autem et 'pecuda' dixerunt antiqui pro pecora: unde 'res pecuaria,' teste Nonio: qui rursus præter alios testem citat Ciceronem lib. 4. de rep. 'Cum adhibent in pecuda pastores,' citat et Cæcilium Umbris: 'Et homini, et pecubus omnibus.' Jam 'ægror' etiam morbum corporis interdum significat. *Lamb.* Ita (*Pecubus balantibus ægror*) ex vet. libris hunc locum restitui. Vulg. *pecudum balatibus ægris*. Hoc Marullus novavit contra vet. libros. Vide Indicem. *Gifan.*

1132 *Nobis adversa*] I. e. nobis inimica et infesta. *adversa* autem esse legendum, non *diversa*, evincunt libri vet. in quibus partim plane hoc modo scriptum est, partim *ad diversa*. quamquam defendi fortasse potest lectio vulgata, *Nobis diversa*, pro *a nobis diversa;* i. e. in quibus non consuevimus commorari. *Lamb.* Ita vet. libri.

Vulg. *diversa*. Gifan.

Et cœli mutemus amictum] I. e. cœlum mutemus. 'cœlum' autem, i. e. aërem, quo videmur 'amiciri,' quia nos ambit undique. Jovianus Pontanus hunc versum sic legebat, *Nobis adversa, et cœlum mutemus amicum.* ego lectionem receptam retinendam censeo. *Lamb.* Alii, *Cœlum amicum:* et in sequenti versu *Inimicum* aut *corruptum* pro *cruentum*, sed jam occupatus sum, nec sequar. *Creech.*

1133 *An cœlum nobis ultro natura cruentum Deferat*] Sic olim in prima editione edideram, *natura corruptum.* ad quem locum hæc quæ sequuntur, annotaram: Secutus sum vestigia veteris scripturæ. sic enim habet codex Vaticanus, *An cœlum nobis vitro natura coruptum,* unico *r:* Tettianus autem, et Memmianus, et Faërn. *An cœl. nobis vitio* (aut *vitro*) *natura corruptum,* gemino *rr.* ex *vitro* igitur feci *ultro,* quod reperitur tamen in codicibus Vicet. et Parisien. Veneti antiqui porro habent, *Intro natura corruptum.* *ultro* autem interpretor, sine aliqua manifesta causa. jam *coruptum* uno *r*, aut sine *n* scriptum est, propter versum, pro *corruptum*, aut *conruptum.* atque ita legit Pierius ad illum Virg. versum Æn. I. 615. 'Lævaque Serestum.' Non celabo lectorem tamen, Joanni Colobino populari meo, viro docto, videri hoc loco legendum, *An cœlum nobis ultro natura inimicum Deferat.* putat enim ille primo *inimicum* scriptum esse a Lucretio: deinde studiosum aliquem Lucretii lectorem, hujus vocis interpretandæ causa, adscripsisse ad oram libri *corruptum:* postremo imperitum librarium, qui ex illo exemplari Lucretium descripserit, ejecta vera voce *inimicum,* substituisse *corruptum.* Si cui igitur hæc amici mei conjectura, erudita præsertim atque ingeniosa placebit, gaudebo. Interea hoc quoque lectorem scire velim, hanc, quam excudendam curavi, scripturam, ordine tantum duarum vocum, et numero litterarum in voce *corruptum,* a Parisiensi discrepare. Sic enim habent codices Parisienses, *An cœlum nobis natura ultro corruptum.* quam lectionem nonnulli probant, ut sit versus totus ex spondeis constans: quibuscum non pugnabo. Cum hæc scripsissem in prima editione, non longo post tempore venit in mentem Adriano Turnebo, et Joan. Aurato, mihique cum una essemus, neque *corruptum,* neque *coruptum* legi posse, quia sit novum et inusitatum; neque *inimicum,* quia ab antiquæ scripturæ vestigiis nimis remotum: sed *cruentum,* quod valet hoc loco, impurum et inquinatum: cruor enim inquinat et contaminat. Itaque qui cruentas manus habent, et qui hominem occiderunt, dicuntur habere manus impuras: et contra qui neminem occiderunt, puras. *Lamb.*

Ultro natura corruptum] Ita omnes libri veteres, ut sit Creticus, in quinto loco. Vide Indicem: 'Versus.' *Gifan.*

Cruentum] Fœdum, tetrum, inquinatum. Est autem conjectura Turnebi, aut J. Aurati. In vulgatis editionibus legebatur *corruptum,* contra legem carminis. *Faber.* Turnebi emendatio exstat Adv. 22. 19. ubi pro confirmatione addit hunc versum ex 4. 1030. 'Fluminis ingentes fluctus, vestemque cruentent.' Cui alterum addo 5. 1137. 'Et capitis summi præclarum insigne cruentum Sub pedibus volgi magnum lugebat honorem.' Ubi 'cruentum' pariter est inquinatum, fœdatum, non sanguine tantum, sed et pulvere, ut sub pedibus projectum et conculcatum. *Hav.*

1134 *Quod non consuevimus uti*] Sic libri vet. Marullus mutavit in, *quo.* Gifan.

1136 *Hæc ratio quondam*] Nunc incipit pestem illam Atheniensem describere. Videtur autem Virgilius Georg. 3. 478. hunc locum adum-

brasse, teste Macrob. lib. 6. Saturn. his vss. 'Hic quondam morbo cæli miseranda coorta est Tempestas, totoque auctumni incanduit æstu; Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum, Corrupitque lacus, infecit pabula tabo. Nec via mortis erat simplex; sed ubi ignea venis Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus, Rursus abundabat fluidus liquor,' &c. *Lamb.* Descriptio pestilentiæ Atheniensium, expressa ad verbum e Thucydide, lib. 2. Videat hic lector admirabilem Poëtæ doctrinam, et orationis copiam. Imitatus est Virgilius, 3. Georg. et alii. *Gifan.* Sequitur pestis, quæ Athenas olim vastavit, descriptio, e secundo Thucydidis libro, et tertio Hippocratis de Morbis Popul. desumpta, quam adeo feliciter expressit, ut, Macrobio judice Sat. 6. 2. Virg. Georg. 3. certe Ovidius Met. 7. habuerit quem imitaretur. Dicit vero 'Hæc ratio morborum,' &c. pestis viz. ab aëre alieno ortus. *Mortifer æstus*, Alii, *Aër*, sed *Æstus* olim Macrobius. *Creech.*

Mortifer æstus] Sic habent omnes libri vulg. sed tres manuscr. *mortifer æ.* ex quo legendum videtur, *mortifer aer.* verumtamen nihil sum mutare ausus. satis est mihi hoc indicasse lectori. *Lamb.* Ita Macrobius, et Marullus et vet. quidam. In plerisque, *æ.* Forte legendum, *aër.* Gifan. At nimis forsan religiosi et Gifan. et Lambin. quod enim vs. 1117. *cælum* quibusdam dixit esse *venenum*, id nunc *mortiferum aërem* vocat. *Hav.*

1137 *Finibus Cecropiis*] Finibus Atticis. sic autem esse legendum, non *Finibus in Cecropis*, probant libri veteres. Jam Cecrops Atheniensium rex fuit. *Lamb.* Hæc descriptio a Thucydide est; cui tamen nonnulla ex Hippocratis observationibus poëta admiscuit. Sed hæc ab aliis examinata fuere, ut et imitationes Virgilianæ. Evenit autem hæc clades paulo post exortum bellum Peloponnesiacum. *Faber.*

1139 *Nam penitus veniens, Ægypti e finibus*] Ab hoc loco Thucydidis verba cum Lucretianis conferre incipiamus. Sic igitur ille libro secundo: Ἤρξατο δὲ τὸ μὲν πρῶτον, ὡς λέγεται, ἐξ Αἰθιοπίας τῆς ὑπὲρ Αἰγύπτου· ἔπειτα δὲ καὶ ἐς Αἴγυπτον καὶ Λιβύην κατέβη, καὶ ἐς τὴν βασιλέως γῆν τὴν πολλήν· ἐς δὲ τὴν Ἀθηναίων πόλιν ἐξαπιναίως ἐνέπεσε. i. e. 'Initium autem fecit primum, ut aiunt, ex Æthiopia ea quæ est supra Ægyptum: deinde etiam in Ægyptum et Libyam descendit, atque in magnam regis Persarum ditionis partem. tum autem in Atheniensium urbem repente invasit.' *Lamb.*

Ægypti e finibus ortus] In prima et secunda editione, ego plerosque libros vulg. secutus, edideram, *Ægypti e finibus Orcus.* Sed nescio quo modo fugerat me, lectorem admonere, ut consuevi, libros fere omneis vet. quibuscum congruunt aliquot vulg. in his Basilienses et Vicetini, habere *ortus.* quam scripturam nunc magis probo: neque quemquam movere debet participium 'veniens,' quod antecedit, quasi quædam ταυτολογία sit, 'veniens,' 'ortus.' Nam 'veniens' cohæret cum adverbio 'penitus,' 'ortus' cum his '*Ægypti e finibus.*' Et vero cum hanc scripturam confirment verba ipsa Thucydidis, ἤρξατο δὲ τὸ μὲν πρῶτον, &c. tum maxime illa, quæ sunt apud Tyrium Maximum in oratione 41. Ἀθήνησιν ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει, &c. λοιμὸς ἐμπεσὼν, ἐξ Αἰθιοπίας ἀρξάμενος, καὶ καταβὰς διὰ τῆς βασιλέως γῆς, καὶ τελευτήσας ἐκεῖ, καὶ ἱδρυθεὶς αὐτόθι, ἔφθειρε τὴν πόλιν. i. e. 'Athenis autem in urbe, in qua populus summam rempublicam tenebat, &c. pestis invecta, ex Æthiopia orta, cum per fineis regis Persarum descendisset, et illuc erupisset, et ibidem constitisset, civitatem perdidit.' *Lamb.* Sic ex vet. libris restitui. Vulg. *orcus.* quidam libri: *Ægypti finibus ortus.* Scil. æstus mortifer. *Gifan.*

1140 *Camposque natanteis*] Maria et lacus. sup. eod. lib. 404. 'et liquidam molem, camposque natanteis.' *Lamb.*

1141 *Incubuit tandem*] Thucydid. ἐνέπεσε, i. e. incidit, seu potius incurrit atque irruit. *Lamb.*

Pandionis] Pandion Athenarum rex, Philomelæ et Procnæ pater. *Lamb.*

1143 *Principio caput incensum fervore*] Thucyd. πρῶτον μὲν τῆς κεφαλῆς θέρμαι ἰσχυραὶ, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐρυθήματα, καὶ φλόγωσις ἐλάμβανε: i. e. 'primum quidem capitis fervores acres et validi, et oculorum rubores, et inflammatio eos corripiebat.' *Lamb.*

1145 *Sudabant etiam fauces*] Thucyd. καὶ τὰ ἐντὸς, ἥ τε φάρυγξ, καὶ ἡ γλῶσσα, εὐθὺς αἱματώδη ἦν. i. e. 'et interna, et fauces, et lingua, continuo cruenta erant, seu cruore manabant.' *Lamb.*

1149 *Inde, ubi per fauceis, &c.*] Hic locus non ita prope accedit ad Thucydidis verba: non tamen a sententia ipsa longe admodum discedit. sic enim ille: Καὶ ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ κατέβαινεν ἐς τὰ στήθη ὁ πόνος μετὰ βηχὸς ἰσχυροῦ· καὶ ὁπότε ἐς τὴν καρδίαν στηρίξαι, ἀνέστρεφέ τε αὐτὴν, καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι, ὅσαι ὑπὸ ἰατρῶν ὠνομασμέναι εἰσιν, ἐπῄεσαν. i. e. 'Et non longo post temporis intervallo dolor in pectora descendebat cum tussi vehementi: et ubi in corde, seu potius stomacho, hæserat, cum ipsum torquebat, tum purgationes bilis omnes, quæ a medicis nominatæ sunt, consequebantur.' Perspicue Lucretius hoc loco Græcos imitatus, 'cor' pro 'stomacho' posuit. Ex quo cardiaci dicti sunt, qua de re plura in commentariis Hor. ad illud, 'ut solet in cor Trajecto lateris miseri capitisque dolore,' Sat. 2. 3. 28. *Lamb.* E quibus intelligere possumus, quid velint ista, 'Omnia vitai claustra lababant,' &c. Sequebatur viz. omnium intestinorum convulsio, atque inde excretiones cum torminibus. *Creech.*

1150 *In cor*] Stomachum: Schol. ad Thucyd. Οἱ παλαιοὶ ἰατροὶ τὸν στόμαχον καρδίαν ἐκάλουν, καὶ καρδιωγμὸν τὸν πόνον τοῦ στομάχου. *Creech.*

1151 *Vitai claustra*] Nihil muto. verumtamen cod. Vaticanus habet, *Vitalia claustra lababant.* Lamb. Ita et sup. 1. 416. Quidam codex, *vitalia.* Vide et sup. 5. 225. *Gifan.*

1152 *Spiritus ore foras*] Thucyd. καὶ πνεῦμα ἄτοπον καὶ δυσῶδες ἠφίει. i. e. 'et spiritus absurdus, et tæter, et gravis odoris edebatur.' *Lamb.* Duos hos versus suo loco emotos versui 1149. subjungendos esse censeo; ita enim Thucydides, καὶ πνεῦμα ἄτοπον καὶ δυσῶδες ἠφίει: et deinde melius conveniunt omnia, pressiusque declaratur Thucydidis narratio. *Creech.* Hinc apud Plautum in Milite 3. 1. 53. 'Minime sputator, screator sum, itidem minime muccidus. Post Ephesi natus sum, non in Apulis, non sum in Umbria.' pro *in Umbria* reponit *anima tabida*, Rutgersius V. L. 5. 17. *Hav.*

1156 *Intolerabilibusque malis, &c.*] Videtur plurib. verbis expressisse quod dixit Thuc. brevius: καὶ αὗται μετὰ ταλαιπωρίας μεγάλης, i. e. 'et eæ magno cum cruciatu corporis, animique afflictatione.' *Lamb.* Thucyd. καὶ αὗται (viz. ἀποκαθάρσεις memoratæ) μετὰ ταλαιπωρίας μεγάλης: Schol. ταλαιπωρίας μεγάλης, τῆς δυσεντερίας δηλονότι. Atque ita forsan ipse Thucydides, sed latior vocis istius apud Lucretium acceptatio, et tam Animi anxietatem quam intestinorum tormina significat. *Creech.*

1158 *Singultusque frequens*] Thucyd. λύγξ τε τοῖς πλείοσιν ἐνέπιπτε κενὴ, σπασμὸν ἐνδιδοῦσα ἰσχυρόν: i. e. 'et singultus pluribus accidebat inanis, convulsionem membrorum validam afferens.' Verum, ut ne soli Lucretio, sed etiam Thucydidi ipsi medeamur et consulamus, legendum videtur apud Thucyd. non κενὴ, sed πυκνὴ, idque ex verbis Lucretii, 'Singultusque frequens.' *Lamb.* Lambi-

nus legit λύγξ πυκνή, propter vocem frequens: at vero λύγξ ipsa est singultus frequens, istum autem singultum, qui κένος dicitur, (alius autem πλήρης,) Convulsiones maxime sequuntur. *Creech.*

1159 *Coactans*] Cogens: ut sup. 1120. 'et immutare coactat.' *Lamb.*

1160 *Defessos ante, fatigans*] Fatigans eos, qui jam ante vi ipsius morbi defessi erant. *Lamb.*

1161 *Nec nimio quoiquam*] Thucyd. καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν ἁπτομένῳ σῶμα, οὐκ ἄγαν θερμὸν ἦν, οὔτε χλωρὸν, ἀλλ' ὑπέρυθρον, i. e. 'et corporis quidem extremitas non erat admodum tactu calida, neque pallida, aut viridis, sed subrubra.' *Lamb.*

1162 *Corporis in summo*] Forte, *Corpore*, ut sit hiatus Lucretianus, et Ennianus. *Gifan.* Ordo est: nec posses 'tueri,' h. e. videre, cuiquam summam corporis partem in summo, subintell. corpore, nimio ardore ferviscere. Quod autem Zoilus legi posse existimat, *Corpore in summo, &c.* ut sit hiatus, facessat hinc cum suis hiatibus. Quod si tantopere hiatibus delectatur, adhibeat eos in suis versibus, non in Lucretianis, præsertim ubi nihil est necesse, ut hic non est, neque item sup. non longe a principio 5. 248. 'Illud in his rebus ne me arripuisse rearis,' &c. in quo versu, sublato provocabulo *me*, vult legi *ne arripuisse rearis, &c.* Nec sat habet hos præclaros hiatus Lucretio allinere, sed etiam in Virgilio hac abutitur hiatuum licentia. Censet enim, aut certe assentitur cuidam, qui non longe a principio Georg. 3. 95. in altero horum versuum, 'Hunc quoque ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis Deficit, abde domo, nec turpi ignosce senectæ.' sic legendum censet, *Abde domo, et turpi ignosce senectæ:* non intelligens, negationem 'nec' non esse conjungendam cum verbo 'ignosce,' sed cum voce 'turpi,' hoc modo: *et non turpi ignosce senectæ.* Quod cum ego, et Simeo Bosius, vir doctissimus, acerrimique ingenii, una legeremus, risum continere non poteramus. Nam quod ille Aurato auctore se ita restituisse scriptum reliquit; defugit Auratus auctoritatem, atque adeo negat sibi hoc umquam ex ore excidisse, aut si etiam forte sibi aliquando exciderit, negat se eo animo protulisse, ut vulgaretur. queritur de illo alia quædam, quæ in præsenti reticebo, ne quid de amicitia nostra detrahere videar. Illum enim, qui auctoritate Aurati nititur, amavi, et vero etiam nunc amo: quamquam ab officio aliquando discessit, et se gratiam meam parvi facere ostendit. Verum lubet hoc dissimulare, sive potius oblivisci. Volo enim constantior esse in amicis retinendis, quam video vulgus hominum solere. *Lamb.*

1164 *Et simul ulceribus, &c.*] Thucyd. φλυκταίναις μικραῖς καὶ ἕλκεσιν ἐξηνθηκός: i. e. 'pustulis parvis et ulcerib. efflorescens.' *Lamb.*

1165 *Sacer ignis*] Ejus viz. generis, quod est subrubicundum, aut mistum ex pallore et rubore; exasperatumque per pustulas continuas, quarum nulla altera major est, sed plurimæ perexiguæ: Celsus 5. 28. *Creech.*

Intima pars homini] Τὰ δὲ ἐντὸς οὕτως ἐκαίετο, ὥστε, &c. 'internæ autem partes ita flagrabant,' &c. Quidam lib. habent *hominum*. Lamb.

1166 *Ad ossa*] Alii libri habent *adesa*. quod minus probo. verumtamen judicet lector eruditus. *Lamb.*

Adesa] Ex vet. libris ita scripsi. Habet et Pius. In aliis, *ad ossa.* Quidam, pro *homini, hominum;* contra vet. libros. *Gif.*

1167 *Flagrabat stomacho*] Hunc abjicit Lambinus, male, contra omnes libros. *Gifan.*

Flagrabat stomacho flamma] Delendus. *Faber.*

1168 *Nil adeo posset quicquam, &c.*] Sic flagrabat (inquit) pars hominum,

seu hominis intima, ut nullum quantumvis leve ac tenue vestimentum posset membris vertere in utilitatem, id est afferre utilitatem, seu esse utilitati. hanc esse hujus loci sententiam licet ex Thucydide intelligere. sic enim ille: τὰ δὲ ἐντὸς οὕτως ἐκαίετο, ὥστε μήτε τῶν πάνυ λεπτῶν ἱματίων καὶ σινδόνων τὰς ἐπιβολὰς, μήτε ἄλλο τι, ἢ γυμνὸν ἀνέχεσθαι. i. e. 'intimæ autem partes ita flagrabant, ut neque tenuissimarum vestium et linteorum injectiones, neque aliud quicquam, præter nuditatem, sustinere possent.' 'Vertere in utilitatem' sic dictum, ut a T. Livio 'vertere in perniciem.' sic enim loquuntur Latini, 'hæc res tibi male vertat,' et 'bene vertat:' et 'in perniciem,' seu 'in utilitatem vertat:' in quibus generibus verbum 'vertat' est absolutum. Plautus Trucul. 1. 2. 44. 'male vertit Res pecuaria mihi apud vos: nunc vicissim volo habere Aratiunculam pro copia hic apud vos.' sic ab Ennio dictum est: 'Hæc bene verruncent populo,' i. e. bene vertant. Quod si quis tamen hoc *vertere* sic absolute positum non poterit concoquere, et ægre feret, licebit ei per me legere, *Verti in utilitatem*, ut hic recipiamus hiatum, tolerabiliter, et usitate, quia *i* vocalis longa est. Sed videtur legendum, *Nil adeo ut posset quidque, &c.* ut pendeat ex iis quæ antecedunt. *Lamb.* Emendat Lambinus, *Nil adeo ut posset quidquam leve, tenueque membris Vertere in utilitatem: ad ventum, &c.* Ita enim fiet ut hic versus cum ceteris cohæreat. Intellige autem ita æstuasse intima corporum, ut nullum iis vestimentum, quantumvis leve et tenue, utile esse et commodum posset. Ita τὸ 'vertere' absolutum erit, ut alias sæpe. *Faber.*

1168 *Posset*] In quibusdam libris, *posses.* In quibusdam, *possis.* Gifan.

1169 *Vertere*] Forte: *Vertier*, aut *Verti.* vid. sup. 1. 210. *Gifan.* Τὸ *Vertere* est absolutum, ut sæpe alias. Alii, *Verti in utilitatem.* Creech.

Ad ventum, ad frigora semper] Hujus loci hæc sententia est: ad ventum et ad frigora semper membra dabant: atque, dum frigus captabant, partim se in fluvios conjiciebant, partim in puteos præcipites cadebant. *Lamb.*

1170 *In fluvios partim gelidos*] I. e. alii in fluvios gelidos se conjiciebant. Thucyd. ἥδιστά τε ἂν ἐς ὕδωρ ψυχρὸν σφᾶς αὐτοὺς ῥίπτειν, 'et libentissime in aquam frigidam se ipsos conjiciebant.' *Lamb.*

1172 *Lymphis putealibus*] Thucyd. καὶ πολλοὶ ἐς φρέατα, τῇ δίψῃ ἀπαύστῳ συνεχόμενοι. i. e. 'et in puteos multi se præcipites egerunt inexplebili siti cruciati.' quidam libri vulg. habent, *Nymphis putealibus.* Lamb.

1174 *Insedabiliter sitis arida corpora mersans Æquabat multum parvis humoribus*] I. e. tanta erat eorum sitis, ut multa aquæ et humoris copia epota, nihilo plus valeret ad sitim sedandam, quam aqua pauca. vel sic: sitis ingens et insedabilis efficiebat, ut magna aquæ copia, aqua pauca videretur. Atque hanc esse hujus loci sententiam verba Thucyd. ostendunt: καὶ ἐν τῷ ὁμοίῳ καθειστήκει τότε πλέον καὶ ἔλασσον ποτόν: i. e. 'tantundem eis proderat liberalior et parcior potus ad sitim sedandam.' *Lamb.* Legendum videtur, *Insedabiliter sitis arida corpora vexans.* Ita certe ratio suadet, et illud *insedabiliter*, quod cum *mersans* non belle concinit. *Faber.* Vereor ut id probet Faber; et hæc quidem scripsit versuum præcedentium immemor, quod si considerasset ægros in undas insilientes, vocem *mersans* probasset. *Creech.*

1175 *Æquabat multum parvis*] Efficiebat ut quatumvis larga aquæ copia præ nimio ardore æstuantium corporum exigua videretur. *Faber.*

1176 *Nec requies erat ulla mali*] Thucyd. καὶ ἡ ἀπορία τοῦ μὴ ἡσυχάζειν, i. e. 'et quietis ademta facultas.' Omnino non videntur hic idem dicere

Thucydides et Lucret. primo adspectu: sed si attente considerabis, nihil inter se discrepare reperientur. Quid enim est aliud 'non esse requiem mali,' quam non dari conquiescendi facultatem? Macrobius lib. 6. Sat. hunc versum profert cum eo qui deinceps sequitur, et confert cum Virgilianis, ut diximus. *Lamb.*

1177 *Mussabat*] 'Mussare' (inquit Nonius) 'est depressa voce loqui, quod celari velis.' Varro putat 'mussare' dictum a littera μῦ, quia muti ne μῦ quidem pronuntiare possunt. Virg. 12. 657. 'mussat rex ipse Latinus.' De hoc verbo plura supra ad illum locum, 'Sed quia multa sibi cernunt contraria, mussant,' &c. 1. 658. quibus adde quæ scribit Sosipater lib. 2. Instit. gramm. 'Mu facere, pro mutire.' Lucil. Sat. 'Non laudare hominem quemquam, neque mu facere umquam.' significat igitur Lucretius ita novum et inusitatum morbi genus fuisse, ut medici nihil excogitare possent, quod ad eum levandum valeret. quod dicetur planius inf. 1224. 'Nec ratio remedi communis certa dabatur.' *Lamb.* Ita novum et inusitatum morbi genus fuit, ut Medici incerti quid agerent, dubia quædam sed plena timoris murmura mittebant, Thucyd. οὐ γὰρ ἰατροὶ ἤρκουν τὸ πρῶτον, θεραπεύοντες ἀγνοίᾳ. *Creech.*

1178 *Quippe patentia cum, &c.*] Quippe cum, inquit, nocteis totas insomneis ducerent. *Lamb.* Hujuscemodi autem insomniam inter pessimi eventus prognostica referri constat. *Faber.*

1179 *Lumina versarent oculorum expertia*] Thucyd. καὶ ἡ ἀγρυπνία ἐπέκειτο διὰ παντὸς, 'et perpetuæ vigiliæ urgebant.' *expertia somno* dixit, ut sup. 2. 1091. 'Ipsa sua per se sponte omnia Diis agere expers.' *Lamb.*

1180 *Multaque præterea*] Hæc quæ deinceps sequuntur ab hoc versu usque ad eum cujus principium est 'Octavoque fere,' &c. non sunt apud Thucyd. sed probabile est, ea Lucretium sumsisse a medicis, ut ab Hippocrate in Prognost. *Lamb.* Vss. 14. inseruntur, non a Thucydide desumpti, quos, præclaros licet et insignes, si ideo rejiceremus, (nam Poëta historici fidissimus interpres,) non est quod aliquis irascatur: sed quoniam sunt digni Lucretio admittantur. *Creech.*

1181 *Animi mens*] 4. 762. 'Mens animi vigilat.' *Lamb.*

1183 *Sollicitæ porro*] Aures sonoribus, ut mentes curis plenæ sollicitæ dicuntur. *Creech.*

Plenæque sonoribus] Tinnitus aurium. *Lamb.*

1184 *Creber spiritus, aut ingens raroque*] Hippocr. Progn. Πνεῦμα πυκνὸν μὲν ἐὸν, πόνον σημαίνει, ἢ φλεγμονὴν ἐν τοῖσιν ὑπὲρ τῶν φρενῶν χωρίοισι· μέγα δὲ ἀναπνεόμενον, καὶ διὰ πολλοῦ χρονοῦ, παραφροσύνην δηλοῖ, &c. i. e. 'Spiritus creber dolorem, aut inflammationem in locis supra præcordia significat: magnus autem, et longo intervallo coortus, dementiam declarat.' *Lamb.*

Ac ingens] Ita Macrobius. In vet. quibusdam: *aut;* etiam recte. Vulg. *haud*, pessime; ut ex Hippocrate, Progn. liquet, unde pauculos hos versus Poëta sumpsit. *Gifan.* *Aut ingens.* Alii, *ac ingens*, frustra. *Creech.*

1185 *Sudorisque madens, &c.*] Sudores frigidi per caput et collum sunt letales, ut licet ex Hip. intelligere in Prognost. *Lamb.*

1186 *Tenuia sputa, minuta, croci contincta*] Hipp. ibid. Πτύελον ξανθὸν ἐὸν, ἢ πυῤῥὸν, ἢ πολλὴν βῆχα παρέχον, καὶ μὴ ἰσχυρῶς συμμεμιγμένον, κάκιον γίνεται. i. e. 'Sputum flavum, aut rufum, aut quod multam tussim præbeat, et minutum, neque admodum concretum, deterius est.' *Lamb.*

Croci contacta colore] Ita omnes libri, et Macrobius. In quibusdam tamen, *contracta*. Sed in iis variatum est

sæpissime. Lambinus, *contincta;* ut sup. 2. 735. 742. et alibi. Forte, *contecta;* ut 'velata,' sup. 4. 354. *Gifan.* Putaram olim legendum *contincta*, non *contacta*, ex illo versu 2. 742. 'Ex ineunte ævo nullo contincta colore.' Nunc utrobique, atque adeo ubique, *contacta*, et *contingere*, non *contincta*, neque *continguere*, legendum arbitror. Quamquam de omnibus non affirmo: de hoc loco, et nonnullis aliis non dubito. *contacta* autem *croci colore*, i. e. crocei coloris. ex contactu enim coloris alicujus, contrahitur color. sic sup. 4. 12. 'prius oras pocula circum Contingunt mellis dulci, flavoque colore.' *Lamb.* Neque ego Lambino admodum repugnare velim; id tamen scio, passim apud Lucretium id quod aliqua re contactum dicitur, ut 2. 852. et 4. 642. aliquam vim ab ipsa pati, quod hic dici non potest, ubi similitudo tantum locum habet, unde *contincta* edere cum Creechio malui. Præterea *cruore* apud Macrobium legitur, forsan non inepte, quum cruorem quasi referat Corycii pressura croci. Mox quoque *tussis* ex Macrobio scripsi, non *tussi*, quod caruisset adjectivo suo. *Hav.*

1188 *In manibus trahier nervi, &c.*] I. e. in manibus vero nervi contrahebantur, et tremebant artus: seu nervi contrahi, et artus tremere non dubitant. Licet etiam sic legere, *nervi trahier, tremere artus*, ἀσυνδέτως. *Lamb.*

Trahier nervi] Nervi trahi. *Gifan.*

1189 *Succedere*] Sursum ire, ut sup. eod. lib. 401. 'An simulac nubes successere, ipsa in eas tum Descendit,' &c. *Lamb.*

1190 *Non dubitabat*] Audebat, ἀνάλημα. tralatió est. sic sup. eod. lib. 1070. 'Vitigeni latices in aquai fontibus audent Misceri,' &c. et 4. 189. 'Non dubitant transire sequenti concita plaga.' Sed Jo. Auratus, collega meus, vir ingenio et doctrina præstans, existimat hoc loco legendum, *Endobitabat*, i. e. incipiebat. 'endoitium' enim initium et ingressum significat: vel *imbititabat*, a verbo imbitito, as. Porro autem 'endobitabat,' non a verbo antiquo 'betere,' quod ire significat, et 'endo,' præpositione item antiqua, sed ab 'endo' et ito, as, interposito *b*, oritur. Ego nihil muto. *Lamb.*

Ad supremum denique tempus] Usque ad diem mortis. *Lamb.*

1191 *Nasi primoris acumen Tenue*] Hippocr. ibidem, ῥὶς ὀξεῖα, i. e. 'nasus acutus.' Corn. Celsus 2. 6. 'nares acutæ.' *Lamb.* Tacitus, 'In primori acie:' et Gell. 1. 18. 'Varro in primore libro scripsit de ratione vocabulorum scitissime.' *Creech.*

1192 *Cavati oculi*] Hippocr. ὀφθαλμοὶ κοῖλοι. Celsus ibid. 'oculi concavi.' *Lamb.*

Cava tempora] Hippocr. κρόταφοι συμπεπτωκότες, i. e. 'tempora contracta,' aut coëuntia. *Lamb.*

Frigida pellis, duraque, &c.] Hippocr. καὶ τὸ δέρμα τὸ περὶ τὸ μέτωπον, σκληρόν τε καὶ περιτεταμένον, καὶ καρφαλέον ἐόν. i. e. 'et pellis fronti circumdata, dura et extenta, et arida.' Celsus ibid. 'Cutis circa frontem dura et acuta.' *Lamb.*

1193 *Inhorrebat rictum*] Sic excudendum curavi, veteris scripturæ vestigia secutus. *rictum* autem usurpatum esse a veteribus in neutro genere testatur Nonius Marcellus. et supra idem Lucretius usurpavit 5. 1062. 'cum primum magna Molossum Mollia ricta fremunt,' &c. et M. Tull. l. accus. 4. 'Usque eo, judices, ut rictum ejus ac mentum paullo sit attritius.' *Lamb.* Hæc Lambinus. Idem mox legit, *tenta minebat*, contra vet. libros. *Tenta*, et Nonius. Sed vet. libri fere: *in ore jacens rictu*: Fortè: *tenta manebat*. Gifan. Neque feliciter Lamb. et illum secuti *inhorrescebat rictum;* neque felicius Rutgers. V. L. 4. 1. *inhorrescens rictum*,

quamvis sibi plaudat aliisque insultet. Omnino legendum, ut edidi, *in ore patens rictum*, cujus veræ scripturæ vestigia latent in corruptis *jacet* et *jacens rectum* vel *rictu*. Quin et Thucydides firmare videtur hisce verbis, Καὶ τὰ ἐντὸς, ἥ τε φάρυγξ, καὶ ἡ γλῶσσα, εὐθὺς αἱματώδη ἦν, i. e. 'Introrsum vero statim lingua cum faucibus sanguinolenta erat.' ex quo scilicet malo patens rictum et terribilis illa oris species oriebatur. *Hav.*

Frons tenta minebat] Sic esse legendum, evincunt verba illa Hippocratis et Celsi, quæ paullo ante protuli: δέρμα τὸ περὶ τὸ μέτωπον, σκληρόν τε, καὶ παρατεταμένον, καὶ καρφαλέον ἐόν. i. e. 'pellis fronti circumjecta, dura, et tenta, et sicca.' 'minebat' autem, i. e. imminebat, simplex pro composito: ut sup. eod. lib. 562. 'Inclinata minent in eandem prodita partem.' *Lamb.* I. e. Imminebat, Lambinus, ut supra, *Inclinata minent, &c.* Alii *Meabat:* i. e. Fluebat: absurde. Nam res tentæ non fluunt. Leg. igitur: *Micabat.* Hippocrates, δέρμα περὶ τὸ μέτωπον σκληρόν τε, καὶ παρατεταμένον: Celsus 2. 6. 'Cutis circa frontem dura, et intenta.' Forsan etiam legi potest *minabat:* ut enim veteres minito, ita forsan mino: nisi alicui placeat *manebat*, i. e. Erat. Rutgersius denique, *Inhorrescens rictum frons tenta minabat.* Creech. Lege *meabat.* i. e. abibat, minor quasi fiebat et peribat. 'Meare' hic dixit, ut 'ire' 3. 525. 6. 563. et 568. atque nares quoque et nasi acumen tenuiora et pressiora modo occurrebant. *Hav.*

1194 *Nec nimio rigida post strati morte*] Secutus sum vestigia scripturæ veteris, tametsi corruptæ: atque iis ducibus ad veræ lectionis cubile (nisi fallor) perveni. habent autem libri vet. partim, *Post artus morte jacebant:* et ita cod. Veneti antiqui, et Paris. partim, *post arti.* alii vulgati, *prostrati.* sententia autem plana est: nec nimio, id est nec multo admodum post, rigida morte strati jacebant. Jampridem me piget admonere lectorem, hanc et illam emendationem a Zoilo esse compilatam, et aversam. Sed tamen venit mihi in mentem non tacere, etiam hanc ab illo impudentissime et palam mihi esse ereptam. *Lamb.* Vet. libri, *post artus*, et *post arti.* Vulg. *prostrati;* male. Vide simile sup. 4. 1246. *Gifan.*

1195 *Octavoque fere*] I. e. et octavo fere, aut nono post quam ægrotare cœperant, die moriebantur. Thucyd. ὥστε ἢ διεφθείροντο οἱ πλεῖστοι ἐναταῖοι, καὶ ἑβδομαῖοι, &c. i. e. 'Itaque aut interibant plurimi nono, et septimo die,' &c. *Lamb.* Lucretius autem 'octavo' aut 'nono' die. *Creech.*

1196 *Aut etiam nona, &c.*] Amicus quidam scribendum censet, *Aut etiam nono reddebant lampada vitæ.* Ego vulgatam sequor. *Hav.*

1197 *Quorum siquis (ut est) vitarat*] Thucyd. Ἢ εἰ διαφύγοιεν, ἐπικατιόντος τοῦ νοσήματος ἐς τὴν κοιλίαν, καὶ ἑλκώσεώς τε αὐτῇ ἰσχυρᾶς ἐγγιγνομένης, καὶ διαῤῥοίας ἅμα ἀκράτου ἐπιπιπτούσης, οἱ πολλοὶ ὕστερον διὰ τὴν ἀσθένειαν διεφθείροντο. i. e. 'aut si effugissent, multi, cum descendisset morbus in alvum, et ulcera tætra ei ingenerata fuissent, simulque profluvium immoderatum accessisset, posterius propter infirmitatem interibant.' *Lamb.*

Ut est] Ut est aliquis, vel ut sunt aliqui, qui effugerunt: vel, ut verum est aliquos effugisse. *Lamb.*

1198 *Ulceribus tætris*] Sic restitui, Thucydidem secutus. sic enim ille, ἑλκώσεώς τε ἰσχυρᾶς ἐγγινομένης, &c. quæ verba supra interpretati sumus. *Lamb.*

Nigra proluvie alvi] Vs. 1203. 'Tetri sanguinis acre profluvium.' Thucyd. διαῤῥοίας ἀκράτου (sive ἀκρατοῦς legas perinde est, at διάῤῥοιαν ἄκρατον non sincerum et purum, sed vehemens, et immoderatum alvi pro-

fluvium interpreteris) ἐπιπιπτούσης. *Creech.*

1200 *Aut etiam multus*] Hæc obscurius videntur ex Thucyd. expressa. Sic enim ille: Καὶ διεξῄει γὰρ διὰ παντὸς τοῦ σώματος ἄνωθεν ἀρξάμενον τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ πρῶτον ἱδρυθὲν κακόν. i. e. 'Peragrabat enim hujus mali vis totum corpus, superne exorsa, et in capite primum sedem nacta.' *Lamb.* Tres sequentes versus in Thucydide neque enim obscure, quod vult Lambinus, exprimuntur: atque ideo additos crediderim, ut 'Acre profluvium tetri sanguinis' explicetur. *Creech.*

1201 *Plenis ex naribus*] Ita ex vet. libris scripsi, ut et sup. 2. 631. Vulg. *expletis.* In quibusdam libris, *plenis.* Forte etiam, *pletis.* Gifan.

Plenis ex naribus] Sic legi debet, non, ut est in codicibus vulg. *expletis.* nisi quis malit legi *pletis ex naribus*, ut intelligamus pletas nareis, completas, a verbo pleo es. hanc conjecturam arripuit Zoilus. *Lamb.*

1202 *Huc hominis totæ vires corpusque fluebant*] Legendum necessario, *Hac hominis totæ vires, &c.* 'hac,' i. e. ea parte, per nares scilicet, fluebat humani corporis substantia. Quod cum perspicuum sit et τομώτερον ἢ ἀπὸ δάφνης, desinam. *Fab.*

1203 *Profluvium porro qui*] Ordo est: qui porro 'exierat,' i. e. effugerat, et vitaverat profluvium acre seu vehemens sanguinis, huic tamen morbus ibat atque erumpebat in nervos, et artus, et parteis ipsas genitaleis, id est gignendi vim habenteis. Verbum 'exierat' junxit cum accusandi casu, ut paucis versibus post, 'Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem:' et 5. 1329. 'Nam transversa feros exibant dentis adactus Jumenta.' Sic Virg. Æn. 5. 438. 'Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.' Idem 11. 750. 'Sustinet a jugulo dextram et vim viribus exit.' vide quæ supra annotata sunt ad illum versum 5. 1329. 'Nam transversa feros exibant d. adact.' sic Horatius junxit cum eodem casu verbum evagari, Od. 4. 15. 9. 'et ordinem Rectum evaganti frena licentiæ Injecit.' Nunc ad Thucyd. sic igitur ille: Καὶ εἴτις ἐκ τῶν μεγίστων περιγένοιτο, τῶν γε ἀκρωτηρίων ἀντίληψις αὐτοῦ ἐπεσήμαινε, &c. i. e. 'Et si quis ex maximis illis morbi doloribus incolumis et victor discessisset, at extremorum ipsius membrorum obsessio magnas superesse morbi reliquias significabat,' &c. *Lamb.* Διεξῄει δὲ διὰ παντὸς τοῦ σώματος ἄνωθεν ἀρξάμενον τὸ ἐν τῇ κεφαλῇ πρῶτον ἱδρυθὲν κακόν: v. 1143. *Principio, caput incensum, &c.* καὶ εἴτις ἐκ τῶν μεγίστων (κινδύνων δηλονότι Schol.) περιγένοιτο, τῶν γε ἀκρωτηρίων ἀντίληψις αὐτοῦ ἐπεσήμαινε, κατέσκηπτε γὰρ καὶ εἰς τὰ αἰδοῖα, καὶ εἰς ἄκρας χεῖρας, καὶ πόδας. καὶ πολλοὶ στερισκόμενοι τούτων διέφυγον, εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν. Thucyd. *Creech.*

1204 *Exierat*] I. e. vitaverat, evaserat, ut et mox 1215. 'Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem.' *Hav.*

Tamen in nervos huic morbus] Thucydides. Κατέσκηπτε γὰρ καὶ ἐς αἰδοῖα, καὶ ἐς χεῖρας, καὶ πόδας. i. e. 'Impetum enim faciebat in parteis genitaleis, et manus, et pedes.' *Lamb.*

1206 *Et graviter partim, &c.*] I. e. et metuentes mortem, partim vivebant sine parte virili, partim sine manibus, partim sine pedibus. Thucyd. καὶ πολλοὶ στερισκόμενοι τούτων διέφευγον i. e. 'et multi his corporis partibus privati mortem effugiebant.' Sed existimat Petrus Victorius lib. 35. Variar. lect. cap. 8. Thucyd. sententiam non satis esse assecutum Lucretium, neque recte interpretatum: quia (inquit) dicat Lucretius, quosdam hoc morbo correptos, cum mortem valde metuerent, vixisse, et mortem effugisse, posteaquam ferro privati fuissent parte virili, aut manibus, aut aliis membris, in quæ membra vis illius

morbi forte irrupisset atque invasisset: adhibito videlicet chirurgo, qui parteis illas affectas exsecaret: de qua re tota nullum a Thucydide verbum fieri. sic ille. Ego vero arbitror et Lucretium Thucydidis sensum acutissime perspexisse, et P. Victorium, cui aliter visum est, hic vehementer errasse: quod item alibi ei, ut homini, sæpe usu venisse alias ostendam. Sed nunc hoc quod est in manib. videamus: illa alias. Verba igitur Thucyd. hæc sunt, *καὶ πολλοὶ στερισκομένοι τούτων διέφευγον*, &c. Ego autem dico, horum verborum eam ipsam sententiam esse, quam Lucretius expressit, nisi quod id, quod brevius a Thucydide dictum est, et idcirco fortasse obscurius, Lucretius uberius, et ita planius explicavit. Nam cum dicit Thucydides, multos, dum his membris privantur, mortem effugisse, nihil aliud significat, quam eos mortem metuenteis, adhibito chirurgo, qui scalpello parteis illas affectas præcideret, periculum effugisse, et vixisse: participium enim *στερισκόμενοι* hoc valet, 'patientes se privari a medico, seu chirurgo,' &c. et *διέφευγον*, i. e. effugiebant, metum includit. nam qui periculum effugit, intelligitur fugisse: quisquis fugit autem, metuit. *Lamb.*

1208 *Nonnulli*] Partim. *Lamb.*

1209 *Et perdebant lumina partim*] Thucyd. *Εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν*, i. e. 'Sunt et qui oculis privati manebant in vita.' *Lamb.*

1210 *Metus his incusserat acer*] Ita omnes libri, manu formisque descripti. Lambinus tamen, *incesserat*. Gifan. in ed. priori.

Usque adeo mortis, &c.] Sic videtur hic versus restitui posse, levi immutatione facta, nempe ex *incusserat* (quo modo habent libri omnes et manuscr. et typis excusi) facto *incesserat:* quod probabat Auratus. sic sup. eod. lib. 28. 'vel gravis ignis Impetus incessit.' Sed, si liceret, mallem ita reponi, nimirum verbis in suum ordinem restitutis, *Usque adeo incussus mortis metus his erat acer*. usque adeo acer (inquit *ἐκφωνηματικῶς*) his erat *incussus*, i. e. injectus mortis metus: usque adeo acriter mortem extimescebant. Cum ita jam bis edidissem, dico, *His incesserat acer*. Zoilus maluit legi, *Usque adeo mortis metus his invaserat acer*; nimis longo ab antiqua scriptura intervallo. *Lamb.*

Metus his invaserat acer] Sic restitui; cum in vet. libris sit, vel, *incusserat*, vel, *incenserat*. Vide Indicem. Vulgati, *incusserat*, ut vet. libri. Lambinus, *incesserat*. Gifan. edit. altera. At vero, quum constanter libri optimi retineant *incusserat*, mirum interpretes non vidisse positum pro *incusserat se*, vel *incussa erat*, cujus locutionis plura passim apud Lucretium exempla sunt; sic itaque lego cum Doctiss. Gronov. Obs. 2. 7. metus autem mortis *incusserat se*, uti 'incutere amorem' 1. 20. et 923. 'tremorem' 6. 592. 'morbos' 6. 772. *Hav.*

1211 *Atque etiam quosdam cepere oblivia*] Thucyd. *Τοὺς δὲ καὶ λήθη ἐλάμβανε παραυτίκα ἀναστάντας* (*ὑγιάναντας* ex Schol. Creechius addit.) *τῶν πάντων ὁμοίως, καὶ ἠγνόησαν σφᾶς τε αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἐπιτηδείους*. i. e. 'Nonnullos autem cum e morbo convaluissent, et e lecto surrexissent, statim omnium peræque rerum oblivio capiebat, necnon et se ipsos, et familiareis, ac necessarios suos ignorabant.' *Lamb.* Inquirit causam ejus rei Camerarius Problemate 7. Parte 4. Facis Crit. pag. 11.

1213 *Inhumata*] *Ἄταφα*, seu *ἄθαπτα*, 'insepulta.' *Lamb.*

1213 *Jacerent supra corporibus*] I. e. cum multa corpora superjacerent corporibus, ut intelligamus, verbum compositum esse divisum. *Lamb.*

1213 *Jacerent corpora supra corporibus*] I. e. Superjacerent corpora. Vide inf. 1254. 'Exanimis pueris

super exanimata parentum,' &c. *Fab.*

1214 *Tamen alituum genus*] Thucyd. Τὰ γὰρ ὄρνεα, καὶ τετράποδα, ὅσα ἀνθρώπων ἅπτεται, πολλῶν ἀτάφων γιγνομένων, ἢ οὐ προσῄει, ἢ γευσάμενα διεφθείρετο, &c. i. e. 'Aves enim et quadrupedes, quæ carnem humanam tangunt, cum multa corpora jacerent insepulta, aut ad ea non accedebant, aut si gustarant, interibant.' *Lamb.*

1215 *Ut acrem exiret odorem*] Sic restitui, reclamantibus libris omnibus, in quibus legitur *exciret odorem*: *exiret odorem* enim dixit, pro declinaret, effugeret, ut supra docuimus, vs. 1203. 'Profluvium porro qui tætri sanguinis acre Exierat,' &c. sic et Propertius hoc verbum cum accusandi casu conjunxit, Eleg. 3. 3. 59. 'Curve suos fineis altum non exeat æquor.' quamquam non videtur Propertius in eandem significationem usurpasse, neque ab eadem re transtulisse. *Lamb.* Ita hunc locum restitueram, ut et alia multa, cum in eadem sententia posterius Lambinum etiam comperi. Vulgati: *exciret*. Gifan. in utraque ed.

1217 *Illis solibus*] Sic habent quattuor libri manuscr. quibuscum congruunt vulg. Veneti antiqui et Parisiens. *Solibus* autem interpretor diebus. sic Persius Sat. 5. 41. 'multos consumere soles.' fuit tamen cum putarem legendum, *Temere illis ulla diebus*. sed hæc certior ac tutior lectio est. Ceteri tamen vulg. habent *sedibus*, et ita videtur legisse Macrobius Sat. 6. sed ego exempla Macrobii corrupta esse puto. Thucyd. Τῶν μὲν τοιούτων ὀρνίθων ἐπίλειψις σαφὴς ἐγένετο, καὶ οὐχ ἑωρῶντο οὔτε ἄλλως οὔτε περὶ τοιοῦτον οὐδέν. i. e. 'Talium quidem avium pænuria manifesta erat, neque alibi comparebant, neque circa ulla talia cadavera.' *Lamb.* Sic vet. omnes libri. Marullus, et vulg. fere, ut et in Macrobio, *sedibus*. Gifan. Viz. Diebus: Macrobius olim *sedibus*, at voci *noctibus* in sequenti versu melius respondet vox *solibus*, quamvis alii legant *noxia secla ferarum*. Creech.

1218 *Nec noctibus*] Sic restitui, secutus obscura antiquæ scripturæ vestigia. Nam libri manuscr. habent partim *nec noctia*, partim *nec noctis*, quibuscum consentiunt nonnulli vulgati. Sententia autem hujus loci plana est. 'Nec temere' (inquit) i. e. non fere, seu raro admodum 'illis solibus,' i. e. illis diebus, et sole lucente, avis ulla comparebat, nec 'illis noctibus' feræ exibant e silvis. *Lamb.*

Nec nocti secla ferarum] Ita restitui. In veteribus, fere, *noctis*. Lambinus: *noctibus*. Marullus, et vulg. *nec tristia secla*. Gifan. *Noxia* quoque magis amat Rutgers. V. L. 4. 1. venustior tamen illa Lambini est oppositio, cujus lectionis vestigia Mss. servant. *Hav.*

1220 *Cum primis fida canum*] Thucyd. Οἱ δὲ κύνες μᾶλλον αἴσθησιν παρεῖχον τοῦ ἀποβαίνοντος διὰ τὸ συνδιαιτᾶσθαι. i. e. 'Canes autem propter contubernii et victus societatem sensum mali ingruentis magis præbebant.' Lucret. 5. 862. 'Et levisomna canum fido cum pectore corda.' *Lamb.*

1221 *Ægre*] Ita correxi ex Mss. extorquebatur enim vi morbi, ut versu seq. dicit. Virg. 12. 952. 'Vitaque cum genitu fugit indignata sub umbras.' *Hav.*

1223 *Incomitata rapi*] Rapiebantur funera, non solemni more et pompa ducebantur. non enim propinqui, neque amici, suorum corpora ad rogum prosequebantur: sed aut passim insepulta jacere patiebantur, aut in alienum rogum temere conjiciebant. 'incomitata,' i. e. non comitata, ταφηγικῶς. *Lamb.* Non agnoscit Thucyd. *Creech.*

1224 *Nec ratio remedi communis*] Thucyd. Ἐθνῄσκον δὲ οἱ μὲν ἀμελείᾳ, οἱ δὲ καὶ πάνυ θεραπευόμενοι· ἕν τε οὐδὲ ἓν κατέστη ἴαμα, ὡς εἰπεῖν, ὅτι χρῆν προσ-

φέροντας ὠφελεῖν. i. e. 'Moriebantur autem alii incuria, alii etiam cum studiose curarentur, nullumque fere certum fuit remedium, quod adhibitum profuerit.' *Lamb.*

1225 *Nam, quod aliis dederat*] Thucyd. Τὸ γὰρ τῷ συνενεγκὸν, ἄλλον τοῦτο ἔβλαπτε. i. e. 'Nam quod alicui profuerat, hoc alii nocebat.' in voce *aliis*, quæ est in hoc versu, duæ vocales *ii* habentur pro una syllaba. quidam libri tamen habent *ali*, in numero singulari, unico *i*, a recto *alis*. Quod igitur aliis, aut alii dederat licere, τὸ ἐξεῖναι, i. e. licentiam, seu ut liceret volvere in ore vitaleis auras, h. e. animam e cælo ducere, et spirare, et cælum adspicere ; hoc erat aliis exitio. *Lamb.*

1126 *Et cæli templa tueri*] I. e. et lucem intueri: ὁρᾷν φάος ἠελίοιο. sup. 3. 64. 'Et sæpe usque adeo mortis formidine vitæ Percipit humanos odium, lucisque videndæ,' &c. Virg. Æn. 4. 451. 'tædet cæli convexa tueri.' *Lamb.*

1227 *Aëris auras volvere*] Uno verbo, vivere est. *Faber.*

1228 *Illud in his rebus miserandum, &c.*] Δεινότατον δὲ παντὸς ἦν τοῦ κακοῦ ἥ τε ἀθυμία, ὁπότε τις αἴσθοιτο κάμνων (πρὸς γὰρ τὸ ἀνέλπιστον εὐθὺς τραπόμενοι, τῇ γνώμῃ, πολλῷ μᾶλλον προΐεντο σφᾶς αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἀντεῖχον) καὶ ὅτι ἕτερος ἀφ' ἑτέρου θεραπείας ἀναπιμπλάμενοι, ὥσπερ τὰ πρόβατα ἔθνησκον· καὶ τὸν πλεῖστον φθόρον τοῦτο ἐνεποίει. i. e. 'Omnium autem malorum hoc erat gravissimum, et maxime horrendum, et quod, simul atque aliquis se a morbo correptum esse sentiebat, de sua salute desperabat, animumque despondebat: (omni enim spe salutis orbati, multo magis sese projiciebant, ac negligebant, neque durabant, aut resistebant ;) et quod alter ab alterius curatione malum contrahentes, tanquam pecudes, moriebantur : atque hoc quam plurimis interitum afferebat.' Hanc Thucydidis sententiam octo versibus expressit Lucret. quod ostendemus minutatim. *Lamb.*

1229 *Ærumnabile*] Ærumnosum. *Lamb.*

Quod se quisque videbat Implicitum morbo] Thucyd. 'Οπότε τις αἴσθοιτο κάμνων, 'Ubi se morbo implicitum atque impeditum sentiret.' *Lamb.*

1230 *Morti damnatus ut esset*] Ut si jam Orco addictus esset. Itaque 'ut' pro quasi. non temere alibi. *Faber.* Apud Horatium quoque (indice Rutgersio V. L. 4. 1. juxta quem locum interpunximus) Serm. 1. 3. 15. 'Decies centena dedisses.' i. e. si dedisses. *Hav.*

1231 *Deficiens animo mæsto cum corde*] Thucyd. ἀθυμία, animi contractio, et desperatio. *Lamb.*

1233 *Quippe etenim, &c.*] Ordo est : Quippe etenim contagia morbi avidi non cessabant alios ex aliis *apisci*, i. e. adipisci et corripere. Thucyd. ἕτερος ἀφ' ἑτέρου θεραπείας ἀναπιμπλάμενοι, 'alter ab alterius curatione morbum contrahentes.' *Lamb.*

1235 *Lanigeras tanquam pecudes*] Thucyd. ὥσπερ τὰ πρόβατα ἔθνησκον, i. e. 'tanquam pecudes moriebantur.' Admonet me hic locus, ut eruditi cujusdam juvenis conjecturam, quam mecum nuper communicavit, de Plinii verbis, quæ leguntur 7. 2. referam. Sic autem Plin. 'In eadem Africa familias quasdam effascinantium Isigonus et Nymphodorus esse tradunt: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes.' Quod igitur alii quidam docti viri putant, *probata* Græcam vocem esse, pro *pecudibus* aut *ovibus* a Plin. positam, juvenis ille acerrimo ingenio præditus, arbitratur hæc Plinii verba esse corrupta, legendumque hoc modo, *interea probatæ arescant arbores.* probatas autem arbores intelligit, quæ in aquis non putruerint. Sic enim Theophrast, δένδρα, ἃ οὐ διασήπεται ἐν ὕδασι. Sed Adrianus Turnebus apud Plin. nihil mutandum putat : sicque Plinii verba explicat, *intereant probata*, id est,

ea quæ laudata ab illis familiis fuerint, quasi fascinata: profertque in hanc sententiam Virgilii versus ex Melibæo, seu Ecl. 7. 26. 'Aut si ultra placitum laudarit, baccare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.' *Lamb.*

1236 *Idque vel in primis*] Thucyd. καὶ τὸν πλεῖστον φθόρον τοῦτο ἐνεποίει, i. e. 'atque hoc plurimam stragem edebat.' *Lamb.* Octo sequentes versus obscurius Thucyd. Ἕτερος ἀφ' ἑτέρου θεραπείας ἀναπιμπλάμενοι ὥσπερ τὰ πρόβατα ἔθνησκον· καὶ τὸν πλεῖστον φθόρον τοῦτο ἐνεποίει. Εἴτε γὰρ μὴ θέλοιεν δεδιότες ἀλλήλοις προσιέναι, ἀπώλλυντο ἔρημοι, καὶ οἰκίαι πολλαὶ ἐκενώθησαν ἀπορίᾳ τοῦ θεραπεύσαντος. Rectius autem mutetur horum versuum ordo: *Quippe etenim nullo, &c. Ex aliis alios avidi, &c. Idque vel imprimis cumulabat, &c.* Creech. Mutavimus itaque auctoritate Codd. Lugd. Bat. et ante Creechium idem judicium fuit Jani Rutgersii V. L. 4. 1. *Hav.*

1237 *Nam, quicumque suos fugitabant*] Hunc locum (præfiscine præfatus dixerim) felicissime restitui. nam, cum in duobus libris manuscriptis ita scriptum reperissem, *fugitabant, ut se redat ægros*: in aliis, *viscere ad ægros*; in uno *vise re ad ægros. visere ad ægros* reposui, conjecturam meam approbantibus Adriano Turnebo, Joan. Aurato, et multis aliis viris doctiss. Ne cui autem insolens videatur ita loqui *visere ad ægros*, proferam aliquot ex bonis scriptoribus exempla. Lucretius 2. 360. 'et crebra revisit Ad stabulum, desiderio perfixa juvenci.' et 5. 634. 'Propterea fit, ut hæc ad signum quodque reverti Mobilius videatur, ad hanc quia signa revisunt.' Ter. Adelph. 5. 6. 1. 'Hera, ego hinc ad hos provisam.' Idem Hecyra 1. 2. 114. 'nostra illico it visere ad eam.' Idem ibid. 2. 1. 40. 'Quod heri nemo voluit te visentem ad eam intromittere.' quanquam hic licet ita distinguere, 'te visentem, ad eam intromittere.' Plaut. Cap. 4. 2. 113. 'Postremo, Hegio, si parva jurijurando est fides, Vise ad portum,' A. Gell. cap. ult. libri decimitertii: 'Cum valebo ab oculis, revise ad me.' Idem 2. 26. 'Phavorinus philosophus cum ad M. Frontonem consularem pedibus ægrum viseret,' &c. Hujus autem loci hæc sententia, et hic ordo verborum est: nam, quicumque fugitabat visere ad amicos, et propinquos suos ægros, dum nimium sunt vitæ cupidi, mortisque timentes, hos incuria mactans paullo post *pænibat*, i. e. puniebat, seu punibat turpi morte, malaque, desertos atque opis experteis. Thucyd. Εἴτε γὰρ μὴ θέλοιεν δεδιότες ἀλλήλοις προσιέναι, ἀπώλλυντο ἔρημοι, καὶ οἰκίαι πολλαὶ ἐκενώθησαν ἀπορίᾳ τοῦ θεραπεύσαντος, &c. i. e. 'Nam sive noluissent metu deterriti se mutuo invisere, deserti peribant, multæque domus exinanitæ atque exhaustæ sunt inopia hominum qui curarent,' &c. *Lamb.*

1237 *Visere ad ægros*] Ita rectissime Lambinus. Quod et nostris libris comfirmatur expresse. Vulg. *ut fit ad ægros.* Gifan.

1239 *Pœnibat*] I. e. punibat. hujus loci restitutionem debemus Adriano Turnebo: qui cum animadvertisset in lib. manuscr. esse scriptum *pœnibus at*, valde εὐστόχως *pœnibat* legendum esse vidit. 'pœnibat' autem dictum pro punibat, *œ* pro *u*, more veteribus usitato. sic a 'Pœnis' Afris, 'Punicus, a, um:' 'pœna,' 'punio:' 'mœri,' 'muri.' de quibus sup. 926. 'exesor mœrorum.' *Lamb.* Sic Turnebus, εὐστοχώτατα. Marullus, et Vulgati, *Pœnitet, et.* In vet. fere, *Pœnibus at.* Gifan.

1241 *Qui fuerant autem præsto*] Thucyd. εἴτε προσίοιεν, διεφθείροντο, i. e. 'sive ad suos accederent, interibant.' *Lamb.*

Contagibus ibant] I. e. contagiis obibant, seu interibant. ibant, ᾤχοντο.

sic sup. 3. 525. 'cernimus ire.' *Lamb.*

1242 *Pudor quem tum*] Quem *laborem* tum cogebat *obire*, i. e. adire, seu subire pudor. Thucyd. Αἰσχύνῃ γὰρ ἠφείδουν σφῶν αὐτῶν, εἰσιόντες παρὰ τοὺς φίλους, i. e. 'Pudore enim affecti sibi haudquaquam parcebant, ad amicos suos adeuntes.' *Lamb.*

1243 *Blandaque lassorum, &c.*] Et quem laborem cogebat subire vox blanda ægrorum cum querela conjuncta, &c. Thucyd. Ἐπεὶ καὶ τὰς ὀλοφύρσεις τῶν ἀπογιγνομένων τελευτῶντες καὶ οἰκεῖοι ἐξέκαμνον, ὑπὸ τοῦ πολλοῦ κακοῦ νικώμενοι. i. e. 'Nam et querelis pereuntium tandem etiam propinqui et domestici succumbebant ac cedebant, mali magnitudine victi.' *Lamb.*

1244 *Optimus hoc leti genus*] Καὶ μάλιστα οἱ ἀρετῆς μεταποιούμενοι, i. e. 'maximeque peribant viri boni, et virtutis studio dediti.' *Lamb.*

1245 *Inque aliis alium populum*] I. e. et cum certarent ac contenderent suorum mortuorum turbam in alia familia, vel inter dissimileis tribus, aut municipii homines sepelire, &c. *populum* fortasse dixit, quem Græci δῆμον appellant. *Lamb.*

Inde aliis alium populum sepelire suorum Certantes, &c.] Legendum omnino est, *Inque aliis alius populum sepelire, &c.* Verborum enim consecutio hæc esse debuit: 'alius in aliis, alius porro in aliis populum,' seu 'ingentem multitudinem, suorum necessariorum, familiarium, sepelire certantes, lacrymis lassi luctuque redibant.' *Faber.* Faber, *Inque aliis alius, &c.* Verborum enim consecutio hæc esse debuit. 'Alius in aliis, Alius porro in aliis populum, seu ingentem multitudinem suorum necessariorum, familiarium sepelire certantes, lachrymis lassi luctuque redibant.' Breviter Thucyd. Ἐπεὶ καὶ τὰς (πρὸς τὰς Schol.) ὀλοφύρσεις τῶν ἀπογιγνομένων τελευτῶντες καὶ οἱ οἰκεῖοι ἐξέκαμνον, ὑπὸ τοῦ πολλοῦ κακοῦ νικώμενοι. *Creech.*

1247 *Inde bonam partem*] Cum in libris manuscr. scriptum reperissem, *Inde bonam partem*, et ita habeant cod. Parisienses: hanc lectionem potius, quam vulgatam *bona ex parte*, secutus sum: quæ substituta videtur ab iis, qui veram non intelligerent. Atqui sic loquuntur boni scriptores. Lucret. sup. 3. 64. 'Non minimam partem mortis formidine aluntur:' et inf. 1257. 'Nec minimam partem ex agris ægror is in urbem Confluxit,' &c. ut quidem legendum censet Bosius. et M. Tull. offic. 1. 'Maximam partem ad injuriam faciendam aggrediuntur nonnulli,' &c. *Lamb.* Ita vet. libri, rectissime. Vulg. *bona ex parte in letum.* Gifan.

In lectum] Quidam libri manuscr. habent *in lectum*, quidam *insectum:* quod videtur depravatum ex vera lectione *in lectum;* vulg. *in letum:* quos non sum secutus. *dabantur in lectum* autem, i. e. (ut loquitur Hor. Sat. 1. 1. 81.) 'affligebantur lecto,' quod est decumbere in lecto cogebantur. *Lamb.*

1250 *Armentarius*] Qui armentis præest, ut bubulcus. *Lamb.*

1251 *Et robustus item curvi*] Sup. 5. 931. 'Nec robustus erat curvi moderator aratri.' Virgil. Pollione, seu Ecl. 4. 41. 'Robustus quoque jam tauris juga solvet arator.' *Lamb.*

1252 *Casis contrusa*] In casis conjecta et coarctata, Thucyd. ἐν καλύβαις διαιτωμένων, &c. *Lamb.* Rure vix. supra, 1137. *funestos reddidit agros:* Et Lambinus frustra adducit ista Thucyd. verba ἐν καλύβαις διαιτωμένων. *Creech.*

1253 *Dedita morti*] Nonnulli lib. vulg. habent *tradita morti.* Lamb.

1254 *Exanimata pueris super*] Super exanimis pueris, ἀναστροφή, ut tertio ab hinc versu 'Matribus et patribus natos super edere vitam.' *Lamb.*

1255 *Retroque*] Et contra. *Lamb.*

1257 *Nec minimam partem ex agris ægroris in urbem Confluxit*] Ita vet.

libri; ut sit antiptosis. Male Marullus, *minima pars;* et Lambinus, *minimum partim.* In quibusdam libris, etiam: *mœroris.* Quod ex Glossa irrepsit. *Gifan.*

Nec minimum partim] Thucyd. Ἐπίεσε δὲ αὐτοὺς μᾶλλον πρὸς τῷ ὑπάρχοντι πόνῳ, καὶ ἡ συγκομιδὴ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐς τὸ ἄστυ, καὶ οὐχ ἧσσον τοὺς ἐπελθόντας. i. e. 'Præter malum autem, quo in præsens tempus laborabant Athenienses, magis eos pressit agricolarum multitudo ex agris in urbem conveniens: eaque ipsa collecta multitudo iis qui in urbem advenerant, non minus erat infesta atque exitialis.' Cum in omnibus libris manuscriptis scriptum reperissem, *Nec minimam partem ex agris, &c.* et ita in nonnullis vulg. pro eo, quod est in aliis vulg. *Nec minima pars ex agris, &c.* ego quod ad hanc priorem versus partem attinet, reposui, *Nec minimum partim, &c.* quod autem ad posteriorem, quæ sic legitur in vulgatis, *Ex agris mœroris in urbem, &c.* in manuscriptis vero, *Ex agris ægroris in urbem, &c.* ego libros manuscr. secutus sum, quamvis ne hanc quidem lectionem admodum probem. Sed ea tamen, qualiscumque sit, tolerabilior est, quam vel illa altera vulgata, *Nec minimam partem ex agris mœroris in urbem, &c.* vel antiqua, *Nec minimam partem ex agris ægroris in urbem, &c.* nam 'ægroris minimum,' Latine et usitate dictum est. Cetera in hoc versu, quo modo eum edidimus, tolerabilia sunt. 'minimam partim ægroris' autem, seu 'mœroris' vero, non potest cohærere cum verbo 'confluxit,' quod sequitur proximo versu. Nihilo magis ea scriptura, quæ est in cod. Florentinis, *Nec minima pars ex agris mœroris in urbem,* ferri potest, primum, quia pes secundus, iambus est, cum dactylus aut spondeus esse debeat: deinde quia perspicue contra omnium veterum librorum auctoritatem factum est, sive a Navagerio, sive a Marullo, sive a Pontano. sive ab aliquo alio, quisquis sit ejus auctor, *minima pars, ex minimam partem,* idque nimis remote ab antiqua scriptura, apte quidem ad sententiam et elocutionem, sed inepte ad versum, ut diximus. Jam vero neminem movere debet, quod *partim* semel ponatur. hoc enim usitatum est tum bonis scriptoribus, tum ipsi T. Lucretio, et M. Tull. Lucret. lib. 5. 950. 'Et partim plano scatere atque erumpere campo.' M. Tull. Verr. Statuæ in locis publicis positæ, partim etiam in ædibus sacris. 'partim' enim idem valet quod ex aliqua parte. Præterea cum in duob. lib. manuscr. offendissem ita scriptum, *Nec minimam partem ex agris ægroris in urbem, &c.* pro eo, quod est in aliis, *Nec minimam partem ex agris mœroris in urbem, &c.* ortaque mihi esset ex ea varietate mendi suspicio, venit mihi continuo in mentem, vocem *mœroris* non satis quadrare, et legendum potius *ægroris:* qua voce etiam supra usus est, vs. 1130. 'Etiam pecubus balantibus ægror.' Sic igitur mihi et olim in duabus editionib. hic versus legendus visus est, et nunc item in hac tertia videtur. Non celabo lectorem tamen Simeonis Bosii, amici mei, sententiam, quæ talis est: nihil hic esse mutandum, nisi quod ex voce una *ægroris,* duæ sunt faciendæ, ut sic legatur, *Nec minimam partem ex agris ægror is in urbem Confluxit, &c.* *Nec minimam partem* autem, i. e. nec minima ex parte: de quo genere alibi diximus, et infra mox dicemus. Sic igitur Bosius. a quo difficile est, in re tam aperta, dissentire. Unum me suboffendit, harum vocum *agris ægror is,* concursus, aliquanto meis quidem auribus asperior ac durior. Quid si cetera Bosio assentientes dicamus legendum *ægros* pro *ægror,* qualia sunt 'colos,' 'vapos,' 'labos,' &c. pro color, vapor, labor, &c. vel *ægror hic in urbem?* Ego nihil affirmo. sed judicet lector. Zoilus

legit *algoris*, in patrio casu, ut sit vox integra: et *minimam partem* retinet, ut positum intelligamus pro *minima pars*, per antiptosin, inquit. festivum grammaticum. Et audes, cœnum, tuis inquinatissimis et furacissimis manibus Lucretium et simileis scriptores tractare? *Lamb.* Ita edit. Lamb. ut sit *minimum ægroris*, minima pars morbi; sed Gifanius ex vet. lib. *Nec minimam partem ex agris ægroris in urbem Confluxit.* Verum non animadvertit esse in oratione solœcismum ἀνακολούθητον; non quidem in [*minimam partem*] est enim elegantissime dictum, κατὰ, &c. sed quia, si legas *ægroris*, τὸ 'confluxit' casum suum non habebit. Itaque Simeonis Bosii V. Clariss. conjecturam unice probo, qui legit, *ægror is in urbem confluxit:* is morbus, &c. Notum enim est τὸ R producere syllabam solere; cujus rei apud utriusque linguæ scriptores exempla sunt. *Fab.* Melius *Nec minimam partem ex agris ægror is in urbem:* Ita vs. 1130. 'Pecubus-balantibus ægror.' Ἐπίεσε δ' αὐτοὺς μᾶλλον πρὸς τῷ ὑπάρχοντι πόνῳ, καὶ ἡ συγκομιδὴ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἐς τὸ ἄστυ, καὶ οὐχ ἧσσον τοὺς ἐπελθόντας, οἰκιῶν γὰρ οὐχ ὑπαρχουσῶν, ἀλλ' ἐν καλύβαις πνιγηραῖς ὥρᾳ ἔτους διαιτωμένων, ὁ φθόρος ἐγίγνετο οὐδενὶ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ νεκροὶ ἐπ' ἀλλήλοις ἔκειντο. Thucyd. *Creech.*

Nec minimam partem ex agris ægror is in urbem Confluxit] Ita Bosius, monente Fabro. *Ægroris* voce quoque utitur Serenus Sammonicus. Hinc explicandus Suetonii locus in Tiberio cum dicit [cap. 11. nempe] voluisse eum 'invisere, siquid ægrorum in civitate esset Rhodiorum,' i. e. ægritudinum. Dicuntur enim et urbes ægrotare. Hoc vocabulum non intellectum fecit, ut in quibusdam libris substitutum sit *mæroris* pro *ægroris*. Ita quoque 'vanor' pro vanitudine. Seneca epist. 85. [Respicit verba, credo, quæ in aliis ita se habent: 'Dicam quid sit, ex quo veniat hic error.'] Pari ratione 'tetror' pro tetritate, seu tetritudine, dixit Hor. 1. Ep. Penult. 13. 'Exiguæque togæ simulet tetrore Catonem.' 'Tetror,' a tetrando. Nonius: 'Tetret, fœdet, polluat. Pacuv. Pæribæa: 'Belluarum ac ferarum adventus ne tetret loca.' Is. Vos.

1260 *Omnia condebant loca*] Ita libri vet. et vulg. Lambinus: *complebant.* Vide Indicem. *Gifan.*

Omnia complebant] Sic legendum, non *condebant.* Atque, ut magis credas hoc mendum natum esse ex errato librariorum scriptorum, in uno libro manu scripto reperi scriptum *condiebant.* *i* enim pro *l* sæpe ponebant scriptores illi indocti, et contra *l* pro *i*. Thucyd. Οἰκιῶν γὰρ οὐχ ὑπαρχουσῶν, ἀλλ' ἐν καλύβαις πνιγηραῖς ὥρᾳ ἔτους διαιτωμένων, ὁ φθόρος ἐγίνετο οὐδενὶ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ νεκροὶ ἐπ' ἀλλήλοις ἀποθνήσκοντες ἔκειντο, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐκαλινδοῦντο. i. e. 'Cum enim domus eis non suppeterent, sed in tuguriis aëre et vento carentibus propter anni tempus habitarent, fœda hominum strages sine ullo ordine edebatur, moribundique moribundis acervatim accumulati jacebant.' Reperitur etiam hæc lectio in quibusdam lib. vulg. *Omnia complebant loca tectis:* de qua scriptura judicet lector. ego quidem mendosam esse arbitror. Quod autem ὁ κυνώπης *condebant* retinet, digna patrono lectio. *Lamb.*

Quo mage eos tum] Ita Lambinus. In veteribus libris, *magis æstus.* Vulg. et Marullus, *æstus.* Sic et sup. vs. 401. *Gifan.* Cum omnes libros et manuscr. et typis excusos animadverterem ita habere, *quo magis æstus*, præter Florentinos, in quibus legitur *quo magis æstu:* ego sic reposui, Adriano Turnebo approbatore, atque adeo auctore. depravavit autem principio hunc locum scriptor librarius, cum scripsit *eos tuz*, *z* pro *m*. deinde alius ex *z* fecit *s*, et scripsit *eos tus:* ex quo factum est postea *æstus:* quemadmo-

dum supra hoc eodem libr. ex duabus vocibus *eas tum*, ostendimus factum esse *æstum*. Sententia autem hujus loci restituti plana est. quo magis (inquit) id est, propter quam causam magis eos sive agricolas, sive urbanos, sive utrosque tunc ita confertos, vel (ut alii libri habent) *infertos*, mors acervatim accumulabat. quæ sententia cum verbis Thucyd. consentanea est. Sic enim ille: ἀλλὰ καὶ νεκροὶ ἐπ' ἀλλήλοις ἀποθνήσκοντες ἔκειντο, i. e. 'sed etiam mortui alii aliis accumulati morientes jacebant.' Hanc quoque emendationem tacitus probat ὁ κυνὸς ὄμματ' ἔχων, καὶ βάσκανος. *Lamb.*

Quo mage eos tum Confertos] Ita Lambinus. Alii, *Quo magis æstu Confectos*. Utraque lectio ex ipsis Thucyd. verbis modo adductis probari potest. *Creech.* Quum igitur utrumque ex Thucydide probari possit, tutius Mss. sequi vestigia pressa. *æstu* quoque maluit Rutgersius V. L. 4. 1. Quia imo mihi integer locus ita ut edi jussi legendus videtur: *Omnia complebant loca tectaque, quo magis æstu Confectos ita acervatim, &c.* Hav. Turnebus tamen, idem ille, cujus auctoritatem Lambinus hoc loco pro se commemorat, veterem scripturam: *quo magis æstus*, aliquando prætulit, locus enim me effugit; nimirum ut hæc sit credo, constructio: 'Quo magis æstus' h. e. aër pestilens, 'complebat omnia, ita mors accumulabat,' &c. Quo certe nihil simplicius. *Preig.*

1262 *Multa siti prostrata, &c.*] Καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐκαλινδοῦντο, καὶ περὶ τὰς κρήνας ἁπάσας ἡμιθνῆτες, τῇ τοῦ ὕδατος ἐπιθυμίᾳ. Thucyd. *Creech.*

Viam per] Per viam, ἀναστροφή. Thucyd. ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐκαλινδοῦντο, i. e. 'in viis volutabantur.' *Lamb.*

Proque voluta] Et provoluta, tmesis: ut 'seque gregari,' 'inque pediti,' 'perque plicatis,' 'disque supatis,' et sexcenta similia. *provolvere* autem est palam et in loco publico volvere, vel porrotenus volvere. Ter. Andr. 4. 5. 37. 'Ni puerum tollis, jam ego hunc in mediam viam Provolvam.' Lucret. 2. 469. 'Provolvi simul ut possint, et lædere sensus.' *Lamb.*

1263 *Silanos ad aquarum*] Ad fonteis, ad aquarum tubos, sive salienteis, sive scatebras, sive fistulas, e quibus erumpit aqua: κρουνοὺς appellant Græci. Atque ita hanc vocem Latinam interpretatam reperi in vocabulario Latino-græco, cujus mihi copiam fecit Cl. Puteanus: Silanus (inquit) κρουνός. Festus: 'Tullios alii dixerunt esse silanos, alii rivos, alii vehementeis projectiones sanguinis arcuatim fluentis: quales sunt Tiburi in Aniene.' Celsus 3. 18. 'Confert etiam aliquid ad somnum silanus juxta cadens.' Thucyd. καὶ περὶ τὰς κρήνας ἁπάσας. i. e. et ad omneis fonteis, &c. *Lamb.* Tubos, aquarum canales, salientes. Qui linguas orientales callent, vocem esse mere Arabicam aiunt. *Faber.* Κρήνας Thucyd. Hyginus fab. 169. 'Neptunus compressit Amymonem, pro quo beneficium ei tribuit, jussitque ejus fuscinam de petra educere, quam cum eduxisset, tres Silani sequuti sunt, qui ex Amymones nomine Amymonius fons appellatus est.' Celsus 3. 18. 'Confert etiam aliquid ad somnum Silanus juxta cadens.' *Creech.*

1264 *Interclusa anima*] Spiritu intercluso, atque extincto. *Lamb.*

Nimia ab dulcedine aquai] Thucyd. τῇ τοῦ ὕδατος ἐπιθυμίᾳ, i. e. 'aquæ cupiditate.' *Lamb.*

1265 *Per populi passim loca*] 'Per loca poplica,' seu publica. *Lamb.*

Prompta] Aperta, et in promptu posita. *Lamb.*

1267 *Pædore*] Putore ac fætore ex illuvie, et angustiis locorum, et mærore, et ægritudine contracto. M. Tull. Tuscul. 3. 'Detestabilia genera lugendi, pædores, muliebres lacerationes genarum,' &c. *Lamb.*

Pannis cooperta] Non vestibus niti-

dis amicta, sed pannis laceris ac sordidis obsita. ῥάκεα appellant Græci. Terent. Eunuch. 2. 2. 5. 'Video sentum, squalidum, ægrum, pannis, annisque obsitum.' *Lamb.* Nam pauperrimi rustici sese in urbem receperant. *Creech.*

1268 *Pellis super ossibus*] Sic Virg. Menalca 3. 102. 'Vix ossibus hærent.' pellis (inquit) sola super ossibus, subintell. erat. vel 'super' pro superat, Græcorum more, qui utuntur interdum præpositionibus pro verbis, ut πέρι, πάρα, ἔπι, ἔνι, pro περίεστι, πάρεστι, ἔπεστι, ἔνεστι. quidam vir doctus legendum censet *pelli*, in sexto casu. *Lamb.*

Super una] Sola restans. *Faber.*

1269 *Visceribus cæcis*] Hanc puto esse verissimam scripturam, ex veteribus quibusdam libris. In quibusdam libris, *Viceribus;* mendose, ex mala pronunciatione. Ait absumpta viscera omnia, solam pellem et ossa restare. *Ulceribus tetris*, Lambinus, ut sup. 4. 926. *Gifan.*

Ulceribus tætris, &c.] Ordo et sententia est: propemodum jam sepulta, nempe pellis, tætris ulceribus, et sorde, seu sordi. 'sepulta,' i. e. cooperta et obducta. sic autem excudendum curavi, non *sepultis*, secutus codicum manuscriptorum auctoritatem. Præterea *ulceribus* reposui, admonitus a duobus codicibus item manuscriptis, in quibus scriptum reperi *viceribus*, suspicatus a librariis ita scriptum esse pro *ulceribus*, i pro *l*. sed non displicet mihi tamen Turnebi conjectura et sententia, qui servata vulgata scriptura in voce *sepultis*, reliqua sic legit, *Ulceribus cæcis prope jam, sordique sepultis:* atque hunc versum sic explicat; Ulceribus jam *prope cæcis*, i. e. adspectum fugientibus, et non apparentibus propter squalorem, et sordem, et illuviem: verba enim quæ subsequuntur, 'sordique sepultis,' declarant vocem 'cæcis.' 'cæcis' (inquit) i. e. sorde et squalore sepultis et coopertis. conjecturam Turnebi adjuvant codices Veneti antiq. in quibus legitur, *Visceribus cæcus, &c.* Hanc lectionem arripuit, sibique arrogavit Zoilus. quam tamen ei non invideo. sed ingenium et mores Zoili demonstro, quamvis satis jam perspectum et cognitum. *Lamb.*

1270 *Omnia denique sancta*] Thucyd. Τά τε ἱερὰ, ἐν οἷς ἐσκήνηντο, νεκρῶν πλέα ἦν αὐτοῦ ἐναποθνησκόντων: i. e. 'Et templa Deorum, in quibus tabernacula collocarant, cadaveribus erant referta, cum ibi immorerentur.' *Lamb.* Convenerant videlicet ibi, vel ut incubarent solo pro recipienda sanitate, vel quia alibi tam patens locus non esset. *Hav.*

1272 *Manebant*] Διετέλουν, ut sup. *Lamb.*

1273 *Hospitibus loca quæ*] Quæ loca æditumentes, i. e. æditui seu æditimi, complerant hospitibus, i. e. rusticis et agricolis, et τῶν ἐκ τῶν δήμων, i. e. 'hominibus vicanis,' seu 'ex oppidis Atticis.' Gell. 12. 10. profert hunc locum, his verbis: 'Titus autem Lucretius in carmine suo pro æditituis æditumentes appellat: 'oneerataque passim Cuncta cadaveribus cælestum templa manebant, Hospitibus loca quæ complerant æditumentes.' *Lamb.*

Hospitibus] Intellige rusticos qui in urbem se se receperant: 'æditumentes' autem sunt 'æditui,' νεωκόροι. *Faber.*

1274 *Nec jam relligio Divum*] Thucyd. Ὑπερβιαζομένου γὰρ τοῦ κακοῦ, οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἔχοντες ὅτι γένωνται, ἐς ὀλιγωρίαν ἐτράποντο καὶ ἱερῶν καὶ ὁσίων ὁμοίως. i. e. 'Nam, cum vis mali esset immoderata, et vim intolerabilem afferret, homines non habentes quid agerent, aut quo se verterent, templa Deorum et pietatem peræque negligere cœperunt. *Lamb.*

1275 *Pendebantur: enim, &c.*] Ita interpungendum. Vide Indicem a 'Enim.' *Gifan.*

Nec jam relligio divum, nec Numina magni Pendebantur: enim præsens dolor, &c.] Ita omnino distinguendum, ut in edit. Gifanii; sic quippe ratio incipiet ab *enim;* quod Plautus et Terentius factitarunt. Est autem hæc ratio, qua fiebat ut 'numina magni non penderentur:' Nil mirum, inquit, 'enim dolor omnia exuperabat.' Exempla apud Comicos crebra sunt, ut dixi. *Fab.*

1276 *Nec mos ille sepulturæ, &c.*] Thucyd. Νόμοι τε πάντες συνεταράχθησαν, οἷς ἐχρῶντο πρότερον περὶ τὰς ταφάς. i. e. 'Et leges omnes, quibus antea in sepulturis utebantur, perturbatæ fuerunt.' *Lamb.*

1277 *Quo prius hic populus*] Cod. Memmianus habet, *Quo prius hic populus, &c.* quam scripturam probo. Ceteri partim, *Quo pius:* partim, *Ut prius. prius* autem videtur legendum, non, ut in vulgatis, *pius:* idque Thucydidis verbis intelligere licet, οἷς πρότερον ἐχρῶντο, i. e. 'quibus prius utebantur;' verumtamen licet etiam legere *pius*, ut referamus ad religionem et pietatem populi Atheniensis antiquam atque avitam. Judicet lector eruditus. Omnino *prius* magis consentaneum est cum verbis Thucydidis. *Lamb.*

Ut pius hic populus] Ita ex vet. quibusdam et nostris, et etiam vulg. malim, quam, quod in aliis, *prius*. Multus est Lucretius, in Athenis laudandis. *Gifan.* In al. *pius hic populus*. Fortasse melius: si enim de pietate in deos intelligendum, notum est quid in Act. Apost. et apud Xenoph. de Atheniensibus scriptum sit: si de cura sepulturæ (nam ea apud veteres pars pietatis erat) in eo populo ad superstitionem usque insignis erat. Memineris modo quid Atheniensium imperatoribus evenerit ob corpora eorum insepulta, qui ad Arginusas perierant; et his exemplis plenæ historiæ. *Faber.* Alii, *Quo pius:* frustra, nam Thucyd. Οἷς πρότερον ἐχρῶντο. *Creech.* Quod tamen in 'semper' satis includitur. *Hav.*

1278 *Perturbatus enim totus trepidabat*] Sic habent libri manuscr. non, ut vulgati, *repedabat*. Lamb.

Trepidabat] Vulg. *repedabat*. Gif.

1279 *Consortem*] Alias *cognatum*. Lamb.

1280 *Et paupertas horrida*] Thucyd. Καὶ πολλοὶ ἐς ἀναισχύντους θήκας ἐτράποντο σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, i. e. 'Et multi ad sepulchra impudentia conversi sunt, facultatum pænuria.' *Lamb.*

Suasit] Tralatio est. sic lib. 1. 141. 'Sed tua me virtus tamen, et sperata voluptas Suavis amicitiæ, quemvis efferre laborem Suadet,' &c. ibid. 176. 'Viteis auctumno fundi suadente videmus.' ad quem locum plura. Sic Virgil. Æn. 6. 276. dixit; 'malesuada fames.' *Lamb.*

1281 *Namque suos consanguineos, &c.*] Hujus loci sententia hæc est: Nam suos consanguineos locabant cum ingenti clamore 'super aliena rogorum exstructa:' i. e. super eos rogos exstructos; 'qui erant alieni:' i. e. non sui. 'exstructa rogorum' autem sic dictum, ut illa 'sæpta domorum,' 'strata viarum,' 'aperta viarum,' 'structa saxorum,' et similia apud eundem: et illa, 'vana rerum,' 'amara curarum,' et similia apud Horatium: quæ notavimus in commentar. Horat. Hujus loci sententiam paullo quidem aliam, sed tamen his verbis exprimit Thucyd. Ἐπὶ πυρᾶς γὰρ ἀλλοτρίας φθάσαντες τοὺς νήσαντας οἱ μὲν ἐπιθέντες τὸν ἑαυτῶν νεκρὸν, ὑφῆπτον. οἱ δὲ καιομένου ἄλλου ἄνωθεν ἐπιβαλόντες ἀπῄεσαν. i. e. 'Nam in rogum alienum eos antevertentes, qui exstruxerant, alii suum mortuum imponebant, faceisque subdebant: alii, cum alius mortuus combureretur, suo insuper injecto discedebant.'

Quidam tamen hunc Lucretii locum sic explicant: namque super suos consanguineos (rogis scilicet impositos) locabant 'aliena rogorum,' i. e. res a rogis alienas, i. e. quæ non solent in rogum conjici. ego priorem explicationem magis probo, quia cum verbis et sententia Thucydidis magis mihi congruere videtur. *Lamb.*

Namque suos consanguineos aliena rogorum Insuper exstructa ingenti clamore locabant] I. e. cum familiaria sepulcra, seu busta, non habebant, corpora suorum imponebant alienis rogis. 'Exstructa rogorum,' i. e. rogi, ut alibi; itaque 'aliena exstructa rogorum,' erunt exstructiones rogorum alienorum. Sed τὸ 'insuper' pro simplici super; quod aliis quoque præpositionibus evenit. *Faber.*

1283 *Subdebantque faces*] Subjiciebant faceis rogis. Thucyd. ὑφῆπτον. *Lamb.*

1284 *Quam corpora desererentur*] Quidam legendum censent, *Quam ut corpora desererentur*. Lamb. et Fab. Ventum est supremæ præscripta ad candida calcis, mi Lector, et Notulas nostras absolvimus; quibus tamen pauxillulum quid addere etiam visum est, quod tibi non ingratum fore speramus. Emenda itaque Manilium in extremo I. lib. ubi de hac clade loquitur: 'Qualis Erechtheos pestis populata colonos Extulit antiquas per funera pacis Athenas.' Cætera omitto quæ ex Lucretio adumbrata sunt, id quod studiosi facile advertent; sed in secundo versu neminem vidi qui intelligeret illa *funera pacis*. Neque vero mirum. Sic itaque legendus uterque est: *Qualis Erechtheos olim populata colonos Extulit antiquas per funera pestis Athenas.* Sed juvat excurrere, neque hanc, et spero, veniam denegabis. Sic scribit Gifanius in 'Pestis:' 'Qui hac voce pro morbo, quem veteres constanter pestilentiam vocant, utuntur, barbarissant.' Edictiones vero basilicas! Hem! barbarissant qui 'pestem' pro 'pestilentia' usurpant. Bene sane: jam Manilium barbarismi manifestum habemus; sed fortasse sæculum Theodosianum a puritate Latini sermonis longius aberat, quam ut inde auctoritas peti debeat. Esto sane. At Justinus tamen Manilio antiquior, in morte Agathoclis describenda (jube afferri librum) ita quoque locutus est. Verum alium auctorem magis idoneum postulent Gifaniani; satis igitur erit Horatius! annuunt. Sic itaque ille Od. I. 21. 13. 'Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem Pestemque, a populo et principe Cæsare in Persas atque Britannos Vestra motus aget prece.' Hic certe pestis tam pestilentia est, quam fames fames est, opinor, neque tamen barbarissat Horatius, si nobis ita sentire per Gifanium licebit. Et hæc quidem ad calamitatem illam, quam sibi describendam suscepit Lucretius pertinere videbuntur; sed, quæ jam dicam, ad Cecropios seu Atticos tantum. Videlicet, ne emendatio pereat, adscribam quod ego in epistola quadam ad Guidonem Patinum Virum Clarissimum, et Regium Medicinæ Professorem nuper scripsi. Apud Hesychium hæc leguntur: 'ΚΕΚΡΟΠΙΔΑΣ, Ἀθηναίους τοὺς ἀπώκιδας, CECROPIDAS, Athenienses apocidas.' Hem! Apocides isti unde terrarum advecti sunt? Sed non est cur in ea re quærenda quidquam operæ ponatur, locus non corruptus modo est, sed et mutilus. Lege et supple ΚΕΚΡΟΠΙΔΑΣ, Ἀθηναίους [ἀπὸ Κέκροπος] Ἢ ἈΠΑΤΕΩΝΑΣ. Cecropidas scilicet, significare Athenienses, a Cecrope, vel etiam significare fallaces; allusione facta ad Cercopas qui δόλιοι et πανοῦργοι, notissimo proverbio, habebantur, Κερκώπων ἀγορά. Ac ne quis de emendatione dubitet, ipsemet Hesychius plane et diserte

alibi scripsit Κέκρωψ, ἀπατεὼν, ἢ πίθηκος. Ubi ex illa interpretatione [πίθηκος] lusum fuisse in ea voce per metathesin τοῦ κ et ρ cognoscas, ut καρτερὸς pro κρατερὸς, κραδία pro καρδία. Itaque verbum erit comicum aut Sillographi alicujus. *Faber.*

MULTA in hoc libro præclare disputavit Lucretius, at excidit proposito; neque enim de providentia opinionem, quam oppugnavit totis viribus, concussit: sit omnis meteorων ratio perspicue declarata, tonitru, fulgur, fulmen, terræ motus explicentur, omnia denique agantur naturali ratione, at nulla unquam sine domino, saltem dominum ipsa natura non respuit; natura enim est ea brutæ materiæ particularum dispositio, quæ facit ut isti oriantur effectus, quos vocamus naturales. Illa autem dispositio, si casu inducta sit, non refutat, si prudentia sit constituta, confirmat providentiam. Ita singulæ explicationes physicos delectare possunt, atheos non juvant.

De meteoris autem nemo accuratius collegit veterum philosophorum opiniones, nemo acutius exposuit; his pauca addiderunt recentiores philosophi, non meliora. Et profecto ut hæc nostra ætas, ita plures post nostram memoriam nascentes (hæc Vitruvius) cum Lucretio videbuntur velut coram de meteoris disputare.

De terræ motu, et mari ea docet quæ res ipsa comprobat, nisi quod quidam terræ motus (de quibus forsan aliquando copiose) vires causarum, quas assignat, superare videantur.

Ætna nobile est argumentum, sed difficile; et in hoc deficit Poëta: at de Nili incremento, de Avernis, et de fontibus admirandis, tanquam ipsa veritas loqueretur, disserit. Id vero observandum, quod de fabuloso Jovis Ammonis fonte minus satisfacit; quippe melius naturam explicat Lucretius, quam fabulas.

De Magnete plura, quæ avide legeremus, scripserat, si notæ fuissent lapidis istius admirandi vires. Pestis et morborum commoda explicatio: Thucydidem ita denique interpretatur, ut vim illius historici exprimat, augeat majestatem: neque ipsa Thucydidis narratio tam perspicua, aut tot ingenii luminibus distincta. *Creech.*

FINIS NOTARUM VARIORUM.

NOTITIA LITERARIA

DE

T. LUCRETIO CARO,

EX JO. ALB. FABRICII BIBLIOTHECA LATINA EXCERPTA,
TOM. I. CAP. 4. ED. ERNEST. 1773.

Lucretii Ætas.

T. LUCRETIUS CARUS, patria ut videtur Romanus, natus est, teste Eusebio, Olymp. 171. 2. anno U. C. 659. ante Christum 95. 'Postea amatorio poculo[1] in furorem versus, cum aliquot libros per intervalla insaniæ[2] conscripsisset, quos postea Cicero emendavit, propria se manu interfecit anno ætatis quadragesimo quarto, U. C. 703.[3] ante Christum 51. Philosophus de Epicuri schola acutissimus, quem qui legunt, videntur, ut IX. 3. ait Vitruvius, cum eo velut coram de rerum natura disputare: poëta sublimis, idemque elegans et multæ artis luminibus pictus, ac Latinæ linguæ auctor egregius. De hoc Caspar Barlæus lib. II. Miscell.

Hic Phœbi furiis, furiisque exarsit Orestis.
Quam præstat solis versiculis furere!

Scriptor vitæ Virgilii, eo die, quo togam virilem sumsit Maro, periisse Lucretium testatur (a. U. C. 698.): 'Alii eodem die, quo natus est Virgilius, obiisse ferunt: et aliquis Pythagoreus credat Lucretii animam in Maronis corpus transiisse, ibique longo usu et multo studio exercitatam, poëtam perfectissimum evasisse. An

[1] Euseb. Chron. Prosper in Chron. Pomponius Sabinus ad Virg. Georg. III. 202. hippomanem bibisse ait.

[2] Hoc vix credibile mihi videtur. Neque eo respicere putem Statium lib. Sylva II. 7. in verbis vs. 76. 'et docti furor arduus Lucretii.' Poëtarum enim furor laudabilis, ἐνθουσιασμός. Pro arduo 'difficilem' ait Quintilianus x. 1. quo sensu etiam Statium intelligit Barthius, qui ad ejus verba conferendus, T. I. p. 260 sqq. ubi veterum loca eum laudantium vel testimonio ejus libenter utentium.

[3] Triennio citius mortem Lucretii assignat Is. Vossius p. 83. ad Catullum, e Scriptore vitæ Virgilii.

sibi ipsi manus attulerit incertum: interiit anno ætatis suæ 43. et miserrimam, quam olim ludibrio habuerat, nimis cito expertus est immortalitatem.' Hæc Thom. Creech.

Libri Sex de Rerum Natura.

Extant ejus Libri VI. de Rerum Natura, ad C. Memmium Gemellum [1] Heroico poëmate, versibus jucundo antiquitatis sapore conditis, Epicuri de rebus naturalibus sententiam, sed et impios ejus errores disertissime explicantes. Non plures a Lucretio libros [2] hujus argumenti scriptos esse, ut male conjiciebat Gyraldus Dialog. IV. de poëtis, Tom. II. Opp. pag. 197. secutus Philippus Beroaldus et Barthius LII. 4. Advers. Lucretio ipsi testi credimus, qui libro sexto vs. 92. 'supremæ præscripta ad candida calcis spatium' currere se affirmat. Exordium operis idem quoque, quod nos hodie, legit olim Ovidius Trist. II. 261.

Sumserit, Æneadum genitrix ubi prima; requiret,
Æneadum genitrix unde sit alma Venus.

Hoc est, si in manus sumserit Lucretium, cujus prima hæc sunt verba: 'Æneadum genitrix, hominum Divomque voluptas:' quem Ovidii sensum esse, jam pridem notavit Ludovicus Carrio lib. I. Emendationum cap. 8. Usitatum enim fuisse veteribus, ut vocibus initialibus scripta ipsa denotarent, pluribus exemplis docet Jo. Jonsius II. 5. de Scriptoribus Hist. Philos. pag. 136. sq. et Scaliger ad Euseb. num. MDCCCCLX. Quod vero in limine operis invocat Venerem Lucretius, homo Epicureus, qui a Diis omnia humana susque deque putabat haberi, satis se duxisse existimandus est excusari more vulgato poëtarum, neque alia opus esse responsione arbitror ad dubitationem hanc dissolvendam, quam multos viros doctos exercuisse docet, præter interpretes Lucretii, Creechium, aliosque, Petrus Bælius, vir ingeniosissimus, in Dictionario Historico pag. 1923. editionis secundæ, quem de poëta lector, ubi volet, consulet. Memmium, cui poëma suum Lucretius inscripsit, scripsisse et ipsum versus, colligas ex Plinii Epist. V. 3. Eundem Mæcenatibus ac liberalibus studiorum patronis accenset Martialis XII. 36.

[1] De hoc consulenda Gifanii prolegomena et Lambini.

[2] Aliud certe opus, ni Lucretius alius, de quo Varro lib. IV. de L. Lat. p. 7. 'Lucretius suorum unius et viginti librorum initium fecit hoc Ætheris et terræ genitabile quærere tempus.' Pro Lucretio *Lucilium* legit Gifanius. Alius Lucretius Episcopus, cui Feriolus Regulam Monachorum inscripsit. Vide Menardum ad Comœdiam Regularum p. 97.

Pisones, Senecasque, Memmiosqne
Et Crispos mihi redde, &c.

Quæ vero a recentiore ætate in Gallia etiamnum claret illustris Memmiorum gens, Gallice *des Mesmes*, si Bernhardum Monetam audimus, Latine Maximorum potius nomine appellanda erat. Vide Menagiana Tom. IV. pag. 175. De illius gentis laudibus Casp. Gevartius præfatione ad tres Electorum libros editos Paris. 1619. 4. Franciscus Vavassor in elogio Claud. Memmii, Hadr. Valesius in dedicatione diatribæ de basilicis, aliique laudati a Grævio in Epist. ad Nic. Heinsium Tom. IV. Syll. Burmann. pag. 610.

Lucretii placita Epicurea carmine confutanda sibi sumserunt, Latino Heroico quidem, Aonius Palearius, Scipio Capicius, Polignacus Cardinalis, et Thomas Ceva, S. J. Anglico Henricus Morus et Richardus Blackmore; Gallico Carolus Claudius Genestus, et Italico Alex. Marchetti. Scipionis Capicii libri II. de Rerum Principiis, Venet. 1546. 8. prodiere, et Palearii libri tres pro animæ immortalitate, Lucretio oppositi, ex merito laudantur a Sadoleto Epp. V. pag. 200. quos a Paleario scriptos esse, sine idonea causa dubitat Rob. Titius ex Welseri Opp. pag. 878. Cardinalis Polignaci libri IX. de Deo auctore universi cupide expectati post specimen eorum editum, lucem viderunt, post mortem ejus, primum Parisiis cura Abbatis Caroli Rothelini, in cujus præfatione historia libri traditur; deinde Lipsiæ 1748. 8. cura Gotschedii, addita Diatribe de Poëtis Philosophis. Cevæ Philosophia nov-antiqua, qua confutavit Lucretium, excusa est Mediolani 1704. 12. et merita laude celebratur in Diario Veneto, Giornale de' letterati d'Italia, Tom. VII. pag. 114. sq. Henrici Mori Poëmata philosophica, in quibus præcipue multa pro animorum immortalitate, prelum evasere Cantabrigiæ 1647. 8. Blackmorii, Equitis et Medici Londinensis, poëma insigne de Creatione, septem constans libris, quo Providentiam Numinis adversus Lucretium defendit, jam tertium prodiit Londini an. 1714. Genesti poëma pulcherrimum Parisiis primum, deinde Amstelodami an. 1717. 12. excusum hoc titulo est: ' Principes de philosophie, ou preuves naturelles de l'existence de Dieu et de l'immortalité de l'âme.' Idem cum Bertholdi Henrici Brockesii metaphrasi Germanica Hamburg. 1728. 8. Sed Marchetti (ejusdem, cujus metaphrasin Lucretii Italicam infra memorabo) Poëma philosophicum imperfectum ab auctore relictum, nec luci datum est, cujus initium extat in Diario Veneto Tom. XXI. pag. 258-260. Nec Germanis nostris deest; quem ingeniosis hisce religionis asser-

toribus poëtis accensere cum laude, et Lucretio opponere possimus, laudatus Brockesius, cujus carmina suavissima vernacula de Creatoris et rerum creatarum admirandis jam sæpius post primam an 1723. Hamburgi vulgatam editionem recusa quatuor voluminibus in 8.

Si quis titulum modo consulat, facile putet Lucretio etiam oppositum esse librum Belgica prosa Amst. 1710. 8. ab Henrico Wyermarsio vulgatum hoc titulo: 'De ingebeelde chaos, en gevaande verels vording der oude en hedendaagze vysgeeren, veridelt en veerlegt, byzonder de gevœlens hier omtrent van T. Lucretius Carus en Dirk Santvoort,[1] betoonende dat ze de beginzelen der Werelt, dat is, vording van Zon, Maan, Aardklot enz volgens hin eygen gronden niet vel asgeleyden betrogt hebben. Ment een verstandige verklaring vegen Gods inblyvende en overgaande verking.' Sed qui scriptum ipsum evolverunt, putidum Spinosæ asseclam, derisorem sacrarum literarum impium, et religionis contemtorem Lucretio ipso haud meliorem illo prodi observant.

'Substantiam et corpus æque late patere, omne extensum esse corporeum, (cum suo consectario, Spiritus nusquam esse,) nihil fieri posse nisi ex præjacenti materia; vel, quod idem est, nihil posse creari. Omne corpus motum ab alio corpore moveri. Omnia mundi phænomena rationibus pure mechanicis posse explicari. Cohærentiam corporum atomorum hamatarum unione contineri, et id genus alia fere infinita, præsertim apud Democriti et Epicuri sectatores, apud Lucretium præ ceteris: quem cum admodum adolescens evolverem, putabam profecto subinde, me satyrum quempiam simiumve senem e sylphis philosophantem audire, adeo omnia ex solo sensu externo crassaque imaginatione deducebantur. Quod genus philosophos innumeros e lustris locisque desertis credibile est jamdudum confluxuros fuisse, si Deus ac Natura brutis animalibus loquendi scribendique facultatem concessissent. Ipsa enim facile potuissent prolixas crassarum imaginationum concatenationes, sive carmine sive soluta oratione, ornate et copiose deducere et enarrare. Hoc vero proprie philosophari non est, sed materialia αἰσθήματα καὶ φαντάσματα inani opera recensere.' Hæc Henricus Morus, Theologus et Philosophus Anglus, in Confutatione

[1] De Santvoortii libro de orsaak van de bewegingen de Beginsein der vaste lichamen, et de scripto Wyermarsii vide Christoph. August. Heumanni Acta Philosophorum edita Germanice, Parte VII. pag. 121. sq. Unschuldige Nachrichten von theologischen Sachen an. 1717. pag. 424. sq.

Cabbalæ Aëtopædomelissææ, Tom. I. Operum Philosophicorum pag. 527.

Invocationem Veneris, in limine libri primi Lucretii, exposuit Gallicis versibus pluribus Poëtria ingeniosissima Deshoulieria Tom. II. carminum, editorum Gallice Bruxell. 1708. 8. pag. 80. 'imitation de Lucrece,' en galimatias fait exprés.' De invocatione illa videndus etiam Petrus Victorius, Epistola ad Joannem Casam. Jo. Clerico viro doctissimo Tom. XXVI. Bibl. selectæ pag. 154. rectius facturus fuisse videtur Lucretius, si Rationem sive Mentem tanquam Deum in limine poëmatis potius, quam Venerem, implorasset. Sed Lucretius, sensibus plus quam rationi tribuens, et generationem rerum cupiens exponere, nullum magis physicum numen, quam Venerem, appellare se posse existimavit. In Lucretium scripserat olim Velius Longus, cujus commentarii, citati a Charisio pag. 187. edit. Putsch. jam pridem intercidere.

Poëtæ quos Lucretius imitatus fuit.

Poëtas imitatus esse Lucretius cumprimis videtur, e Græcis Homerum et Empedoclem, e Latinis Ennium. Lucretii vestigia non puduit legere Virgilium in Georgicis: neque semper eum vicit aut post se reliquit, ut judicat Alexander Rossæus, qui loca Lucretii nonnulla cum Virgilianis contulit libro tertio Virgilii triumphantis, capite 6. Obscuritatem in Lucretio reprehendit Pallavicinus. Non opus est monere eruditos, commentitiam esse inscriptionem Cæsenatem, obviam in Aldi Manutii Orthographia pag. 129. et Fulvii Ursini imaginibus, atque apud Gruterum pag. CCCCXXXII. 2. laudatamque a Mabillonio itineris Italici pag. 42. et Bernardo Manzonio in Chronologia Cæsenæ pag. 126. Tom. IX. Thesauri Italiæ parte VIII. 'A. Lucretii Historici ac Poëtæ Conditoris verissimi, cui ob excellentiam ingenii statua condonata, ac Civitati Cæsenæ, Roman. Coloniæ deductæ in hoc sacro monte dedicata.'

Claudant præsens de Lucretio caput hi versus Marulliani:

Amor, Tibulle, Mars tibi, Maro, debet,
Terentio soccus levis:
Cothurnus olim nemini satis multum,
Horatio satira et chelys:
Natura magni versibus Lucretii
Lepore museo illitis.

RECENSUS EDITIONUM

T. LUCRETII CARI,

AUCTIOR FABRICIANO,

ET IN TRES ÆTATES DIGESTUS.

[EX ED. BIPONT. 1808.]

ÆTAS I. NATALIS

1473—1558.

EDITIO princeps. Fol. s. a. et l. per Thomam Ferandum, char. Rom. absque sign. cust. et pagg. Incipit ab ipso auctoris textu, sine titulo. In fine hæc leguntur: 'TITI LUCRECII CARI FINIS. Lucrecii Unicum meas in manus cum pervenisset exemplar de eo imprimendo hesitavi: quod erat difficile unico de exemplo quæ librarii essent preterita negligentia corrigere. Verum ubi alterum perquisitum exemplar adinvenire non potui: Hac ipsa motus difficultate unico etiam dicto exemplari volui librum quam maxime rarum communem multis facere studiosis: siquidem facilius erit pauca loca vel alicunde altero exemplari extricato vel suo studio castigare et diligentia: quam integro carere volumine. Presertim cum a fabulis quæ vacuas (ut inquit poëta) delectant mentes remotus Lucretius noster de rerum natura questiones tractat acutissimas tanto ingenii acumine tantoque lepore verborum ut omnes qui illum secuti sunt poëte: eum ita suis in descriptionibus imitentur: et Virgilius presertim poëtarum princeps ut ipsis cum verbis tria interdum et amplius metra suscipiat. Thoma Ferando auctore.'

—Rarissimam hanc editionem, et a nullo adhuc editorum collatam, primus in notitiam adduxit Boni Lettere II. pag. LXXVIII. sq. Conf. Panzer Tom. IV. pag. 263. Brixiæ factam fuisse, ex Epistolis Phalaridis aliisque libris ejusdem impressionis satis

apparet; videturque referenda ad annum 1473. quo Ferandus Brixiæ Statuta civitatis illius impressit.

1486 Lucretii Opera. In fronte folii secundi: 'T. Lucreti Cari poëtæ philosophici antiquissimi de rerum natura liber primus incipit fœliciter.' In fine libri sexti: 'T. Lucreti Cari poëtæ philosophique antiquissimi de rerum primordia natura ad memmium Liber sextus et ultimus explicit fœliciter.' Tum post exiguum spatium:

'Paulus hunc impressit fridenberger in verona,
Qui genitus est in Patavia [Passavii] alæ magnæ [Alemanniæ]
Ab incarnatione christi: MCCCCLXXXVI.
Die vigesimo octavo septembris calen. octobris.'

Accedunt versus anonymi, quibus partim Lucretium, partim lectorem alloquitur. Fol. Char. Lat. sine custod. et pagg. num.—Panzer Tom. III. pag. 505. Usus est ea Wakefieldus, qui omni genere corruptelarum refertissimam, apprime tamen utilem dicit.

1491 Lucretii Opera, cum comment. Omniboni Leoniceni. Mediolani, per Ulderic. Scinzenzeler. Fol.—Maittar. Ind. II. pag. 35. Panzer Tom. II. pag. 65.

1495 Lucretius de rerum natura. In fine: 'Impressum Venetiis per Theodorum de Ragazonibus de Asula dictum Bresanum. Anno domini M. CCCC. LXXXXV. die IIII. septembris.' 4.—Panzer Tom. III. pag. 375. Sequitur Veronensem an. 1486.

1500 Aldina I. Titi Lucretii Cari libri sex nuper emendati. Præmittitur Aldi Manutii epistola ad Albertum Pium Carporum Principem. Hanc excipit Hieron. Avancii ad Valerium Superchium Pisaurensem, medicinæ Doctorem et mathematices Professorem, epistola, scripta Kal. Martiis MID. Sequitur Hieron. Avancii præfatio ad lectorem; et hanc excipit expositio eorum quæ singulis libris continentur. In fine: 'Hieronymi Avancii Veronensis ingenio et labore. Venetiis accuratiss. Apud Aldum, mense Decem. MD. Non licet sic alteri cuiquam sine mulcta, in Oris Venetis.' 4.—Renouard Annales de l'imprimerie des Alde Tom. I. pag. 32. Panzer Tom. III. pag. 477. Ab Avancio bonos auctores malo mangonio interpolatos esse, queritur Broukh. ad Propert. II. 7. 76. Ipse de hac sua editione profitetur, se nullum exemplar antiquum adhibuisse manuscriptum; sed conformavisse textum ex Veronensi; pa-

rallelis aliorum scriptorum locis, cum Aristotelis operibus, aliisque scriptis veterum, in subsidium convocatis.

—Lucretius. Venetiis, per Theodorum de Ragazonibus de Asula. Fol.—Panzer Tom. III. pag. 472.

... Titi Lucretii Cari de rerum natura libri sex. S. a. l. et typogr. Fol.—Panzer Tom. IV. ex Denis Suppl. Conf. Catalogue des livres imprimés de la bibliotheque du Roi, Poëtes, n. 733.

1504 Raph. Franci, Florentini, in Lucretium Paraphrasis, et Appendix de animæ immortalitate. Bononiæ, apud Jo. Antonium. 4.

1511 Titi Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum commentariis Jo. Baptistæ Pii. Bononiæ, typis excussoriis editum in Ergasterio Hieronymi Baptistæ de Benedictis Platonici Bononiensis Anno MDXI. Fol.—Panzer Tom. VI. pag. 326. Opes, quæ sibi ad emendandum Lucretii carmen competerent, Pius ipsemet sic percensuit: 'Contulimus, non sine ærumnis vigiliisque diutinis, Codicem Veneti Hermolai,' &c. Vid. Wakefieldi Præf. supra p. 7.

1512 T. Lucretii Cari de rerum natura libri VI. (curante Petro Candido.) In fine: 'Impressum Florentiæ sumptibus Philippi Giuntæ bibliopolæ. Anno salutis MDXII. Mense Martio.' 8.—Panzer Tom. VII. p. 14. In præfatione Candidus profitetur, se ex Manuscriptis Lucretium emendatiorem dare, obelis Pontani Marullique temere inducta expungendo adhibitis. Videtur tamen ejus editio ad normam Aldinæ prioris potissimum composita, a qua in paucissimis recedit.

1514 In Carum Lucretium poëtam Commentarii a Jo. Baptista Pio editi: Codice Lucretiano diligenter emendato: nodis omnibus et difficultatibus apertis: obiter ex diversis auctoribus tum Græcis, tum Latinis multa leges enucleata: quæ superior ætas aut tacuit, aut ignoravit. Perlege: lætaberis: Additus est index literarius. Venundantur ab Ascensio et Joanne Parvo. In fine: 'In Chalcographia Ascensiana ad IV. Idus Augusti MDXIIII. Fol.—Panzer Tom. VIII. pag. 12. Repetitio ed. Bononiensis 1511.

1515 Aldina II. ex recensione Andr. Naugerii. Lucretius. Venetiis, in ædibus Aldi et Andreæ Soceri, Mense Januario. 8.—Renouard l. c. pag. 116. De nova hac editione audiamus Aldum ipsum præfantem: 'Quod autem longe correctior emittitur nunc Lucretius ex ædibus nostris, quam consueverit; habenda est potis-

simum gratia Andreæ Naugerio nostro: qui eum, quamquam cursim propter ipsius occupationes, et importunam impressorum nostrorum festinationem, tamen accurate recensuit. Capita præterea mutata fere sunt omnia.—Quod si per adversam valetudinem mihi licuisset, qua menses jam aliquot acerbiore conflictatus sum, addita essent infra non pauca, quæ diligentiæ nostræ fidem omnibus facerent, et Lucretium ipsum pleniorem redderent . . . cetera ita præstita esse a nobis opinor Naugerii nostri industria, quam non contemnendam adhibuit: ut Lucretius legi atque intelligi tandem possit.'

1531 Titi Lucretii de rerum natura libri VI. ad verorum exemplarium fidem castigati. Basileæ, apud Henricum Petri. 8.—Catal. de la biblioth. du Roi, Poëtes, n. 741. Editor nescitur. Variæ lectiones sunt in margine, sed ex aliis editionibus.

1534 T. Cari Lucretii de rerum natura libri VI. Lugduni, apud Seb. Gryphium. 8.—Panzer Tom. IX. pag. 526. Videntur Gryphianæ editiones hujus ætatis ex Aldina fluxisse.

1536 T. Lucretii Cari de rerum natura libri VI. Lugduni, apud Seb. Gryphium. 8.—Panzer Tom. VII. pag. 367.

1539 T. Lucretii Cari, poëtæ ac philosophi antiquiss. de rerum natura libri sex. Parisiis, ex offic. Prigentii Calvarini. 4.—Maittar. Ind. pag. 35.

1540 T. Cari Lucretii de rerum natura libri sex. Lugduni, apud Seb. Gryphium. 8.—Biblioth. Emtinck. P. IV. pag. 300. n. 1409.

1542 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. Lovanii. 4.—Biblioth. Emtinck. P. IV. pag. 121. n. 590.

1546 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. Lugduni, apud Seb. Gryphium. 12.—Biblioth. Emtinck. P. IV. pag. 438. n. 385.

1558 T. Lucretii Cari, poëtæ ac philosophi vetustissimi de rerum natura libri sex. Lugduni, apud Seb. Gryphium. 12.—Crevenna Vol. III. pag. 180.

ÆTAS II. LAMBINIANA.

1563—1693.

1563 Lambini I. T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. A Dionysio Lambino, Monstroliensi, literarum græcarum in urbe Lutetia doctore regio, locis innumerabilibus ex auctoritate quinque Codicum manuscriptorum emendati atque in antiquum et nativum statum fere restituti, et præter ea brevibus et perquam utilibus

commentariis illustrati. Parisiis et Lugduni habentur in Guilielmi Rouilii et Philippi G. Rouillii nep. ædibus. 4.—Catal. des livres imprimés de la bibliotheque du Roi, Poëtes, n. 743. Quinque Codd. msstis, et Adriani Turnebi atque Jo. Aurati consilio usus Lambinus, octingenta Lucretii loca restituisse se profitetur. At neminem se novisse affirmat Wakefieldus, qui contextum scriptoris cujuslibet, auctoritate membranarum leviter conculcata, propriis conjecturis inferciendis, per effusiorem licentiam, atque inconsultam magis temeritatem, passim præfractius vitiatum et deturpatum dederit. Commentarius Lambini non solum optimis in Lucretium, sed generatim optimis annumeratur. In Goetzii Memor. bibl. Dresd. I. pag. 332. et in Catal. bibl. Ludewig. hæc editio prodiisse dicitur an. 1564.

1565 Lambini II. sine commentariis. T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, a Dionysio Lambino recogniti. Accesserunt Adr. Turnebi emendationes aliquot. Parisiis, apud G. Rouillium. 16.

—T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, emendati et ex manuscriptis restituti ab Oberto Giphanio, Burano: addita sunt vita Lucretii, et gentis Memmiæ descriptio; notæ marginales; epitome seu compendium Epicuri de rerum natura, Lucretio accommodatum, Græce; capita quædam philosophiæ Epicureæ de rerum natura, ex M. Tullii collecta libris, item verbis Titi composita; collectanea ad antiquitatis notitiam; Thucydidis verba e libro secundo de pestilentia Athen. Græce; variæ lectiones et castigationes. Antverpiæ, apud Christoph. Plantinum. 8.—Giphanius præter Lambini commentarios, quos expilasse incusatur, etiam Lucæ Fruterii reliquias suffuratus atque undique doctorum ea ætate conjecturas corrasisse arguitur. Vid. Havercampi præf. In lectione, interpunctione, et orthographia, de qua in præfatione multus est, discessionem facit frequentem ab editoribus superioribus; parum tamen contulit, ex quo Lucretii contextus emendatior evaserit, vir diligens quamvis et doctus, sed limato judicio, sine quo frustra Critice exercetur, destitutus.

1566 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex emendati et ex manuscriptis restituti ab Oberto Giphanio, &c. ut in ed. antecedente. Antverpiæ, ex officina Christoph. Plantini. 8.—Recusa ex ed. 1565.

1570 Lambini III. T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, a Dionys. Lambino olim locis innumerabilibus ex auctoritate quinque

Codicum manuscriptorum emendati, ac fere redintegrati, et præterea brevibus, ac perquam utilibus commentariis illustrati: nunc ab eodem recogniti, et longe meliores facti, planeque in suam pristinam integritatem restituti: cum iisdem commentariis, plus quarta parte auctis. Accesserunt hæc præterea, Vita Lucretii, eodem Lambino auctore. Præter eum indicem, qui in omnibus aliis libris ante impressis poni solitus est, indices alii duo, unus rerum, quæ sunt in contextu Lucretii, et vocum elocutionumque fere omnium Lucretianarum: alter, earum rerum, quæ sunt in commentariis Lambini. Lutetiæ, apud Jo. Benenatum. 4.

1576 Lambini IV. sine commentariis. T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, a Dionysio Lambino et Adr. Turnebo recogniti. Lugduni, apud Ant. Gryphium. 16.—Repetitio ed. 1565.

1583 Lambini V. T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, a Dionysio Lambino emendati et commentariis illustrati. Francofurti, apud hæredes A. Wecheli. 8.—Ex ed. 1570. recusa.

1589 Antverpiæ, apud Plantinum. 12. et

—Lugduni Bat. 12.—Bibl. Emtinck. P. IV. pag. 438. n. 387. et 388.

1595 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ad postremam Giphanii emendationem restituti. Lugduni Bat. apud Franc. Raphelengium. 8.

1596 Lugduni. 12. ex Lambini et Turnebi recognitione.

1597 Lugduni Bat. apud Rapheleng. 12.

1603 Genevæ. 4. in Corpore omnium veterum Poëtarum Latinorum.

1606 Lugduni Bat. apud Rapheleng. 12.

1611 Lugduni Bat. apud Rapheleng. 12. quam vehementer commendat Barthius ad Statium Tom. III. pag. 81. et a Justo Lipsio curatam ait.

—Genevæ. 4. in Corpore Poëtarum Latinorum ed. II.

1616 Lugduni, in Corpore Poëtarum Latinorum ab Alex. Ficheto edito. 4.

—Amstelodami. 12.

1620 Amstelodami, apud Guil. Janssonium. 24.

1626 Amstelodami. 24.

1627 Genevæ. 4. in Corpore Poëtarum Latinorum ed. III.

1631 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, notis brevioribus ex ipso potissimum auctore succincte et perspicue illustrati:

cum lexico, sive indice absolutissimo omnium elegantiarum Lucretianarum, cura et labore Danielis Parei. Accesserunt Scipionis Capicii de principiis rerum libri duo: necnon Aonii Palearii Verulani de animorum immortalitate libri tres. Francofurti, impensis Guil. Fitzeri, librarii Angli. 8. 2 voll.—Nihil præfatus non laudat præsidia, quibus fultus ad Lucretium edendum accesserit; noluit vero, ut Creechius recte de eo judicat, chartæ perituræ parcere. Testimonia de Lucretio implent plures pagellas, a pag. 29-73. Annotationes parum valent nec ad sensus perspicientiam, nec ad lectionis veritatem. Index, qui alterum volumen efficit, quamquam mole laborat et sæpe nugax est, multa tamen habet egregia, quorum quidem bonam partem Lambinus et Giphanius sibi possunt vindicare.

—Amstelodami. 24. apud Jansson.

1647 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, una cum paraphrastica explanatione et animadversionibus Jo. Nardii. Florentiæ, typis Amatoris Massæ Foroliviens. 4. cum novem tabulis æneis.—Parvi æstimatur hæc editio: atque Creechius in præfatione Nardium severius vocat sexagenarium interpretem de ponte dejiciendum. Commentarius verba opinionesque Lucretii observationibus physicis potius, quam philologicis illustrat.

1650 Parisiis. 8. cum versione Gallica Mich de Marolles.

1656 T. Lucretii Cari de rerum natura liber primus, cum ejusdem translatione in versus Anglicos, adjectis animadversionibus, auctore Jo. Evelyn. Londini, apud Gabr. Bedle. 8.

1660 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, additis conjecturis et emendationibus Tanaquilli Fabri, cum notis perpetuis. Salmurii, apud Jo. Lenerium. 4.—Notæ sunt eruditæ; sed de ingenio, more suo, Lucretium emendavit Faber.

1675 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex: quibus additæ sunt conjecturæ et emendationes Tan. Fabri, cum notulis perpetuis; et præterea Oberti Giphanii Vita Lucretii, et de gente Memmia ejusdem Prolegomena; item Dion. Lambini Index perquam necessarius. Cantabrigiæ, ex offic. Jo. Hayes. 12.

1680 T. Lucretii Cari de rerum natura libros sex interpretatione et notis illustravit Michaël Fayus, in usum serenissimi Delphini. Parisiis, apud Fredericum Leonard. 4.—Pareum sequitur in textu. Notæ plenæ sunt hallucinationum, et, quæ bona sunt, debet aliis. Nardii animadverss. de funeribus Atheniensium reje-

cit ad calcem, et particulas carminis obscœnas collectas dedit post indicem; scilicet, ut, quæ ab oculis removeantur, ea congesta uno obtutu perlegi queant.

1685 Parisiis, cum Gallica versione Baronis des Coutures. 8. 2 voll.

1686 Cantabrigiæ. 12. repetita editio 1675. cum notis Tan. Fabri.

1692 Parisiis. 12. 2 voll. cum Gallica versione Baronis des Coutures.

1693 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum argumentis Mich. Fayi et castigationibus Tanaq. Fabri. Accurante Val. Pect. Neapoli, ex officina Bulifoniana. 16.

ÆTAS III. CREECHIO-WAKEFIELDIANÀ.
1695—1801.

1695 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. Interpretatione et notis illustravit Thomas Creech, Collegii omnium animarum Socius. Oxonii, e theatro Sheldoniano. 8.—Creechius, qui Lucretium totum imbiberat, optimis interpretibus est accensendus. In textu quidem maxime sequitur Lambinum: at nemo adhuc felicius dilucidiusque, et tamen in summa brevitate copiosius explicuit tam verba, quam placita Lucretii, quam Creechius; Gassendum tamen in examinanda Epicuri philosophia sæpe in subsidium vocavit. Plus tamen editione Latina prodesse dicitur ad res in Lucretio intelligendas interpretatio ejus Anglica, in qua notis subjectis cum Lucretii errores refellit, tum ejus sententiam interdum vindicat a malignis expositionibus.

1708 Parisiis. 12. 2 voll. cum Gallica versione Baronis des Coutures.

1709 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ex editione Samuelis Garthii. Londini. 4.

1712 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ad optimorum exemplarium fidem recensiti. Accesserunt variæ lectiones, quæ in libris Msstis et eruditorum commentariis notatu digniores occurrunt. Londini, sumptibus et typis Jacobi Tonson. Fol. regio augustiss. et 4 maj. c. figg.—Splendida editio. Textum sequitur Creechii, exceptis paucis. Variæ lectiones ex ed. Jo. Bapt. Pii et libris collatis a Nic. Heinsio, Jac. Susio, Munckero et Is. Vossio desumtæ sunt.

1713 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cura Mich. Maittaire. Londini, ex offic. Jac. Tonson et Jo. Watts. 12.—Imitatur editionem antecedentem.

—Eadem editio, inter Mich. Maittaire Opera et Fragmenta Poëtarum Latinorum. Londini. 1713. Fol. Vol. I. pag. 293. sqq.

1717 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum interpretatione et notis Thom. Creechii. Editio altera, priori multo emendatior. Londini, e typographeo Mariæ Matthews. Sumptibus T. Child, &c. 8.—Repetitio editionis Creechianæ prioris, sed mendosissima.

1721 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. Patavii, excudebat Josephus Cominus. 8.—Curavit hanc ed. Jo. Ant. Vulpius, textum Creechianum secutus, additis tamen variis lectionibus.

1725 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum notis integris Dionysii Lambini, Oberti Giphanii, Tanaquilli Fabri, Thomæ Creech, et selectis Jo. Baptistæ Pii aliorumque, curante Sigeberto Havercampo, qui et suas et Abrahami Preigeri annotationes adjecit. Accedunt interpretatio Thomæ Creech, variæ lectiones ex notulis Is. Vossii, atque ex plus quam viginti quinque Codd. tam impressis, quam Mss. ut et complures iique locupletissimi indices. Cum figuris artificiosissimis atque venustissimis. Lugduni Bat. apud Janssonios van der Aa. 4. 2 voll.—In maxima parte meritorum Havercampi ponendum, quod Codicum Lugdunensium diligentiorem collationem repræsentaverit, et amici sui Preigeri nonnullas animadversiones, eruditas illas et acutas, protraxerit in lucem: nam doctissimus editor de penu proprio paucissima, nec ea quidem magni pretii, depromsit.

1731 In Corpore Poëtarum Latinorum Mediolanensi. 4.

1734 Parisiis. 12 maj. c. figg.

1743 Londini. 8. 2 voll. cum versione Anglica.

1744 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. Accedunt selectæ lectiones dilucidando poëmati appositæ, nec non Glossarium Lucretianum (curante Steph. Andr. Philippe.) Lutetiæ Parisiorum, sumptibus Ant. Constelier. 12. c. figg.—Editio nitida.

1749 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ex editione Thomæ Creech. Glasguæ: in ædibus academicis excudebant Robertus et Andreas Foulis, Academiæ typographi 12.—Commendatur a nitore, ut et editio sequens.

— T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. Londini, typis Jo. Brindley. 12. c. figg. æri incisis.

1751 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex. Patavii, excudebat Jos. Cominus. 8.—Repetitio editionis 1721.

1754 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum notis Thomæ Creech. Londini (Basileæ) apud Emanuelem Thurnisium. 8.—Pessimo consilio interpretatio s. paraphrasis, quæ ad intelligentiam poëtæ quam plurimum facit, in hac ed. omissa est: quod malum etiam editioni Lipsiensi an. 1776. Musis invitis accidit. In altèra Basileensi, recusa 1770. bene recteque illa interpretatio oræ affixa hæret.

— Parisiis, apud Barbou. 12.

1759 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ex editione Thomæ Creech. Glasguæ, excudebant Rob. et Andr. Foulis. 4. et 12.—Vid. 1749.

1761 Lausannæ. 8. 2 voll. cum versione Italica Alex. Marchetti.

1766 In Collectione Pisaurensi omnium poëmatum, carminum, fragmentorum Latinorum, &c. a prima Latinæ linguæ ætate ad sextum usque Christ. sæculum. 4.

1768 Parisiis. 8. 2 voll. cum versione Gallica.

1770 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum notis Thomæ Creech. Basileæ, apud Eman. Thurnisium. 8.—Vid. 1754.

1772 T. Lucretii de rerum natura libri sex. Birminghamiæ, typis Johannis Baskerville. 4.

1773 Eadem editio, ibidem, apud eundem. 12 maj.

1776 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, cum notis Thomæ Creech. Lipsiæ, apud Schwickert. 8.—Vid. 1754.

1782 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ad optimas editiones collati. Accedit varietas lectionis, cum indice rarioris et obsoletæ Latinitatis. Studiis Societatis Bipontinæ. Biponti, ex typographia Societatis. 8. maj.

1784 Viennæ Austr. cum versione Germanica F. X. Mayr. 8. 2 voll.

1787 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ad Codicem Vindobonensem expressi. Edidit Franciscus Carolus Alter. Viennæ, apud Trattner. 8.—Est quidem vitiosissimus hic Codex, seculo XVI. scriptus; genuinas tamen aliorum librorum lectiones, atque haud dubie Lucretianas, sæpiuscule confirmat.

1795 Lipsiæ, cum versione Germanica et notis Jo. Henr. Frid. Meineke. 8. 2 voll.—Versio est metrica in genere heroico. Præfixæ sunt duæ commentationes de Epicuro et Lucretio.

1796 et 1797 T. Lucretii Cari de rerum natura libros sex, ad exemplarium Mss. fidem recensitos, longe emendatiores reddidit, commentariis perpetuis illustravit, indicibus instruxit, et cum animadversionibus Ricardi Bentleii, non ante vulgatis, aliorum subinde miscuit Gilbertus Wakefield, A. B. Collegii Jesu apud Cantabrigienses olim Socius. Londini. Impensis editoris, typis A. Hamilton. 4. 3 voll.—Est nova textus recensio, a sagacissimo Critico facta, qui (judice novissimo Lucretii editore) dijudicatis revocatisque optimorum librorum lectionibus præclare effecit, ut quem librariorum stupor atque editorum ante eum temeritas nobis pæne eripuissent, Lucretium in Lucretio agnoscamus. Notæ, textui subjectæ, partim criticæ sunt, partim exegeticæ, quibus res et sententiæ docte eruditeque explicantur. Antiqua scribendi ratio ubique fere est reducta. Nobilis editio elegantissime impressa.

1799 Parisiis. 8. 2 voll. cum versione Gallica et notis Langrangii.

1801 T. Lucretii Cari de rerum natura libri sex, ad optimorum exemplarium fidem emendati. Cum Rich. Bentleii animadversionibus, Gilb. Wakefieldi præfationibus et commentariis integris, ceterorumque Interpretum præstantissimorum observationibus selectis edidit, suas notas et indices copiosissimos adjecit Henr. Car. Abr. Eichstædt. Volumen primum. Lipsiæ, impensis Petr. Phil. Wolfii et sociorum. 8. maj.—Sequitur textum a Wakefieldo constitutum, ita tamen, ut quicquid in eo vel perperam reliquisse vel innovasse videbatur doctus Britannus, (novavit autem plurima tum Codicum tum criticæ conjecturalis ope;) id omne expelleret Eichstædtus melioresque lectiones postliminio reduceret. Textui præmissæ: 1 Epistola ad b. Weissium, in qua de consilio hujus editionis agitur; 2 Wakefieldi Præfationes; 3 de T. Lucretii Vita et Carmine docta Commentatio editoris. In fine est Index nominum et verborum in Lucretii carmine obvenientium utilissimus. Commentarii in titulo promissi adhuc expectantur.

EDITIONES PROMISSÆ, OBSERVATIONES, &c.

Non paucis Lucretii locis multum lucis attulit P. Gassendus in

Opere de Philosophia Epicuri: quamquam eum subinde reprehendunt illi ipsi, qui eum alias libenter sequuntur, ut Creech et des Coutures. Vide tamen Epistolam Ad. Preigeri ad Havercampum, in qua dicit Gassendum interdum aliter afferre loca, quam sint in textu, non e Mss. vel emendandi causa, sed memoriæ lapsu, docto tamen illo et nihil alienum affingente Lucretio. Tourneminii Remarques sur Lucrece prodierunt in Memor. Trevoltinis an. 1735. m. Nov. pag. 2252. Explicatio loci Lucretiani III. 175. legitur in Nouvelles de la Republ. des Lettres, m. Febr. 1687. pag. 117. sqq. Super procemio Lucretii Programma edidit Faber Onoldi 1781. 4. Observationes in vitam et scripta Lucretii vide in Christian Freethinker, &c. Londini 1740. 8. De animi immaterialitate, quam dicunt, secundum Lucretium egit Andr. Baxter in Enquiry into the Nature of the human Soul, &c. Londini 1745. 8. Vol. I. sect. 5. Jo. Jortin observationes criticas in Lucretium vide in ejus Tracts philological, critical and miscellaneous. Lond. 1790. 8. Vol. II. pag. 271. sq. Roberti Alves animadversiones in Lucretium extant in illius Sketches of a History of Literature. Edinburgi 1795. 8. Elegantissimam Lucretii descriptionem pestilentiæ Atheniensium (libr. VI. 1137. sqq.) cum Virgilii, Ovidii, et Silii Italici descriptione comparat Scaliger Poët. libr. V. cap. 10. pag. 670. sqq. et cum Thucydidea, additis observationibus medicis, Jo. Ern. Hebenstreit in Anthropologia forensi, Lipsiæ 1753. pag. 129-155. et 167. sqq. Adde: Remarks on the Athenian pestilence, and on the poetry of Lucretius, by William Tasker, in ejus Series of Letters. London. 1798. 12. Ep. X. et XIII. De œconomia carminis Lucretiani, ejusque virtutibus et vitiis agunt Jo. Jac. Dusch in den Briefen zur Bildung des Geschmacks. Breslau 1773. 8. Vol. II. et Henr. Car. Abr. Eichstædt in Commentat. de Vita et Carmine Lucretii, præmissa editioni Lucretii ab eo curatæ Lipsiæ 1801.

In Lucretium infinita se notata habere scribit C. Barthius in Stat. Tom. III. pag. 81. Tollius scripserat notas in Lucretium. Eas moriens tradidit Gerardo de Uries, qui Lucretium commentariis philosophicis illustrare volebat. vid. Henniniumad Toll. Epp. itiner. pag. 77. Isaaci Vossii notas ineditas memorat Grævius f. ad Callim. pag. 174. cujus pater promisit novam editionem ad Catull. pag. 249. Vinc. Alsarium a Cruce, Prof. Med. Patavinum, se an. 1632. occupatum vidisse commentario Lucretiano, narrat Gabr. Naudæus Epp. pag. 231. Ante hos Luc. Fruterius dicitur in Lu-

cretium affecta habuisse, quibus adjuti sint, qui post Lambinum illustrare collectaneis tentarunt Lucretium. Vid. Swertii Athen. Belg. pag. 518. Val. Andreæ Bibl. Belg. pag. 579. Titi Joannis Scandimensis Commentarii doctissimi commemorantur a Bernhardino Realino, Carpensi, cap. 14. annot. in varia script. loca. Lamp. Grut. Tom. II. pag. 367. Andreæ Riveti notas Mss. in Lucretium laudat Servatius Gallæus ad Lactant. II. I. Voluit etiam edere Jo. Barbeyrac castigatum ad Mss. et edd. vett. metaphr. Creechii et suis aliorumque notis; vid. le Clerc Bibl. chois. Tom. XVII. pag. 242. Sed institutum abjecit, sine jactura magna literarum, ut putamus. De Britanni Rich. Burridge promissis in Lucretium animadv. vid. Acta Erud. 1716. pag. 64. Etiam textum Lucretii cum Mss. contulerat et emendarat Franc. Medices, teste P. Victorio Castigg. poster. ad Cicer. Epp. XV. 19. ubi et exemplum correctionis e libr. II. affert, quæ in omnes post editiones recepta est. Mss. Codices passim extant in bibliothecis, ut e Catalogis Mss. impr. Montefalconii patet: duo membranacei in Leidensi inter Vossianos. Codex antiquissimus est in bibliotheca Gottorpiensi. Nic. Heinsius in Ep. ad Scheferum (Tom. V. Syllog. Burm. pag. 21.) tria se Lucretii exemplaria supra annos 800. scripta dicit evolvisse, sed sine magno fructu. Extat et in bibl. Leid. editio Antv. 1565. cum Mss. collata a Fr. Nansio et Is. Vossio, et editio Lugd. 1576. notata Casauboni manu.

VERSIONES.

GALLICÆ.

1650 Le Poëte Lucrece latin et françois, de la traduction de Mr. de Marolles. Paris, chez Toussaint Quinet. 8.

1659 Les six livres de Lucrece de la nature des choses, traduits par Mich. de Marolles. Seconde édition, augmentée de tables et de remarques; à quoy sont adjoûtées les petites notes latines de Gifanius, et la vie d'Epicure tirée de Diogène Laërce. Paris. Guil. de Luyne. 8.

1685 Lucrece de la nature des choses, avec des remarques sur les endroits les plus difficiles: traduction nouvelle (par Mr. de Coutures.) Paris. Th. Guillain. 8. 2 voll.

1692 Les Œuvres de Lucrece. contenant sa philosophie sur la

Physique, ou l'origine de toutes choses, traduites en françois, avec des remarques sur tout l'ouvrage, par Mr. le Baron des Coutures. Derniere édition, avec l'original latin et la vie de Lucrece. Paris. 12. 2 voll.

1708 Lucrece de la nature des choses, avec des remarques sur les endroits les plus difficiles: traduction nouvelle (par M. des Coutures.) Paris. Michel David. 12. 2 voll. c. textu Lat. et notis novis.

1714 Traduction du commencement de Lucrece en vers, par Jean Henault.—Legitur in Recueil de Pieces choisies, tant en prose qu'en vers rassemblées en deux volumes (par Bern. de la Monnoye.) à la Haye. 1714. 8.

1768 Lucrece, traduction nouvelle, avec des notes, par M. L. G. (Lagrange.) Paris. Bleuet. 8. 2 voll. c. figg.

1788 Lucrece de la nature des choses, traduit en vers par Mr. le Blanc de Guillet. Paris. Moutard. 8. 2 voll.

1799 Lucrece, traduction nouvelle, avec des notes, par Mr. Lagrange. Paris. Potey et Laron. An. VII. 8. 2 voll. c. textu Lat.

ANGLICÆ.

1656 An Essay on the first Book of Titus Lucretius Carus de rerum natura, with a metrical Version and Notes, by John Evelyn. London, printed by Gabr. Bedle. 8.

1676 The Plague of Athens, described by Lucretius, translated by Thomas Sprat. London. 8.

1682 Titus Lucretius Carus on the Nature of Things, in six Books, translated into English Verse by Thomas Creech. Explained and illustrated with Notes and Animadversions; being a complete System of the Epicurean Philosophy. Oxford. 8.—Repetita ibidem an. 1683. 8. et Londini 1714. 1715. 1722. 1744. et 1776. in forma octava, 2 voll.

1743 Translations from Lucretius, viz. The Beginning of the first Book; the Beginning of the second Book; the latter Part of the third Book against the Fear of Death; the latter Part of the fourth Book, concerning the Nature of Love; from the fifth Book. By John Dryden. In his Original Poems and Translations. London. 1743. 12. Vol. II. pag. 46-69.

— Titi Lucretii Cari de rerum natura libri sex. With a free

prose English Version, illustrated with Notes and adorned with cuts by Guernier. London, printed by Daniel Brown. 8. 2 voll.

1761 Translations from Lucretius, by James Beattie. In his Original Poems and Translations. London. 1761. 8.

1795 A Translation of Lucretius, Book II. 342. by Gilbert Wakefield. In his Poetical Translations from the Ancients. London. 1795. 8.

1799 The first Book of T. Lucretius Carus on the Nature of Things, in English Verse, with the Latin Text. London. Faulder. 8.

BELGICÆ.

1693 Belgice versibus expressit Lucretium Jerem. Dekker, cujus specimen est apud Petr. Rabum in Bœcksaal van Europe. an. 1698. Tom. II. pag. 251. et 1699. Tom. I. pag. 91.

1701 De werken van T. Lucretius Carus van het Heelal, uit het Latyn Nederduitsch vertaalt (door Jo. de Witt.) te Amsterd. 8.— Libri sunt divisi in capita, præmissis argumentis, totique operi præmissæ breves animadversiones, quibus præcipui errores poëtæ refelluntur: accessit et carmen Adr. Relandi venustum in poësin Lucretii.

GERMANICÆ.

1784 Titus Lucretius Carus von der Natur der Dinge, aus dem Lateinischen übersetzt von Franz Xaver Mayr. Zwei Theile. Wien. 8.

1785 Hymne an die Venus. Erst. B. v. 1-44. Abscheulichkeit des Aberglaubens. v. 81-102. Aufmunterung zur Philosophie. Zw. B. v. 1-61. Trostgründe wider die Schrecken des Todes. Dr. B. v. 874-1107. Die Liebe. Viert. B. v. 1099.-1185. von Aug. Rode.— In Rodens philosophischen und andern Gedichten. Hamburg 1785. 8.

1786 Lukrez über die Natur der Dinge. Erstes Buch. von Œlsel.—In den Denkwürdigkeiten aus der philosophischen Welt, herausgegeben von K. A. Cæsar. Dritt. B. Leipzig 1786. 8.

1787 Versuch einer Uebersetzung des Lukrez von Ch. V. Kindervater.—Ibidem Vol. IV.

1792 Probe einer Uebersetzung des Titus Lucretius Karus von der Natur der Dinge. Erstes Buch.— In dem Neuen teutschen Merkur 1792. M. Sept.

1793 Probe einer neuen Uebersetzung des Lukrezischen Gedichtes von der Natur der Dinge. Aus dem ersten Gesange.—Im Neuen teutschen Merkur 1793. M. Merz.

1794 Titus Lukretius Karus von der Natur der Dinge. Drittes Buch. Neu verteutscht (von Knebel.)—Im Neuen teutschen Merkur 1794. M. Dec.

1795 Titus Lukretius Carus von der Natur. Ein Lehrgedicht in sechs Büchern. Uebersetzt und erlæutert von J. H. F. Meinecke. Zwei Bænde. Leipzig. 8. c. textu Lat.

Præterea singula Lucretii loca verterunt: G. Ephr. Müller in der Historischkritischen Einleitung zur Kenntnis der alten Lateinischen Schriftsteller. Dresden 1747. seqq. 8. Jo. Jac. Dusch in den Briefen zur Bildung des Geschmacks. Zw. B. Breslau 1773. 8. Schmidtius in der Uebersetzung des Crusius 1777. Herderus im Neuen teutschen Merkur 1792. und den Briefen zur Befœrderung der Humanitæt. Dritt. Samml. Riga. 1794. et Halemius in dem Schleswigischen Journal 1793. M. Jan.

ITALICÆ.

1717 Di Tito Lucrezio Caro della Natura delle cose libri sei. Tradotti da Alessandro Marchetti Lettore di Filosofia e Mattematiche nell' Università di Pisa et Accademico della Crusca. Prima edizione. Londra. Per Giovanni Pickard. 8.

1754 Di Tito Lucretio Caro della Natura delle cose Libri sei tradotti da Alessandro Marchetti. Dati nuovamente in luce da Francesco Gerbault Interprete di S. M. Cffia per le lingue Italiana e Spagnuola. In Amsterdamo a spese dell' Editore. 2 Tom. 8. cum figg.

1761 Di Tito Lucrezio Caro &c. tradotto in verso sciolto da Alessandro Marchetti, &c. col Testo Latino a fronte. Si aggiugne l'Anti-Lucrezio del Card. di Polignac tradotto da D. Francesco Maria Ricci. In Lausana a spese di Domenico Deregni. 2 Tom. 8.

1764 Tito Lucrezio Caro della Natura delle cose Libri sei tradotti da Alessandro Marchetti con le osservazioni dell' Abate Domenico Lazzarini. In Londra. 2 Tom. 8.

1779 Di Tito Lucrezio Caro della Natura delle cose Libri sei, tradotti in verso Toscano da Alessandro Marchetti, ora per la prima volta publicati secondo le ultime correzioni e addizioni da esso fatte. Londra, nella stamperia Mackintosh. 4.

Sic explicit Editionum Lucretii Recensus Bipontinus, cui paucula subjicienda videntur.

Notatur a quibusdam Lucretii editio a. 1494. 4to. sed ab aliis suspecta, præcipue a Maittario, Tom. IV. neque mentionem ejus facit Panzerus in Annal. Typogr.

Excerpta quædam ex libro sexto de Rerum Natura, p. 213. de Balneis, Ven. ap. Junt. 1553.

T. Lucretii Cari, &c. Lugd. 1603. Catal. Univers. Dd. p. 155.

T. Lucretii Cari, &c. Additæ sunt conjecturæ et emendationes Tanaquilli Fabri, cum notulis perpetuis. Recte de hac editione, quæ ad manum nostram nunc est, prædicaverunt Bipontini, nisi quod annum 1660. pro 1662. substituerunt.

Carmina quædam selecta, cum notis Vorstii, Lips. 1675. 8vo.

Una Gallica versio debet potius vocari metrica versio prosaicæ Marollianæ interpretationis quam Lucretii. Opus hoc deridendum est Jacobi Langlois, Paris. 1677.

T. Lucretii Cari, &c. Accedunt selectæ lectiones poëmatis dilucidandi causa appositæ, 8vo. Lut. Par. 1744. In Biblioth. Advocatorum apud Edinenses.

Gallia supra omnes nationes abundat versionibus Lucretii; et præter istas tres editiones multum æstimatæ versionis Gallicæ, per Lagrange, a Bipontinis notatas, alia ex typographeo Didoti Jun. prodiit 1794. 2 voll. 4to. cum figuris. Hæc interdum in tria volumina dividitur.

De Rerum Natura, poëma didacticum, Anglice versum a Joanne Mason Good, 2 voll. 4to. Lond. 1805. Versio est metrica, in numeris Miltonicis, vulgo vocatis *blank verse;* textum Latinum habet e regione. Prolegomena præbent Præfationem, quæ continet, inter alia, tam exterarum quam Anglicarum versionum bene compactam descriptionem; Vitam Lucretii, et variarum antiquorum philosophorum de Rerum Natura sententiarum explicationem.

T. Lucretii, &c. Mediol. per Aloys. Musium, 1807. fol.

Creechiana editio repetita 1807. 8vo. E typographeo Clarendoniano, nitide expressa.

In Excerptis ex variis poëtis qui in scholis leguntur, a Rogero Pitmanno, in usum suum multa Lucretiana trahit editor. Lond. 1808. 8vo.

Editio Bipontina multis aucta et correcta vulgata est Argentorati 1808. 8vo. maj.

T. Lucretii Cari de Rerum Natura libri VI. ad fidem editionis Creechianæ accurate expressi. Excudit A. Balfour, Edinb. 1812. 8vo.

T. Lucretii Cari De Rerum Natura Libri sex; ad exemplar Gilberti Wakefield, A. B. cum ejusdem Notis, Commentariis, Indicibus, fideliter excusi. Adjectæ sunt editionum quinque, in quibus Principis, Ferrandi, lectiones variantes omnes; ut et integræ Ricardi Bentleii Annotationes, Illustrationes, Conjecturæ, ex ipsius autographo, in Museo Britannico conservato. Glasguæ 1813. 4 voll. 8vo. Ad dictum exemplar fidelissime et accuratissime excusa est hæc editio. Splendidissimæ Wakefieldianæ editionis in fol. multis exemplaribus igne voraci consumtis, editio in 4to. magis desiderata fiebat, adeo ut præsens non modo opportuna, sed pæne necessaria esset.

The Nature of Things, a didascalic poem, translated from the Latin of Titus Lucretius Carus: accompanied with Commentaries, comparative, illustrative, and scientific; and the Life of Epicurus. By Thomas Busby, Mus. Doc. Cantab. Lond. 1813. 2 voll. 4to. Versio est numerosa, splendide impressa, in fronte habens Epicuri iconem. Textum Wakefieldi sequitur Busbeius, in paucis vero ab eo recedit. Præfigitur Vita Lucretii, et Dissertatio in qua philosophiam Epicuri pluribus prosequitur, et mores defendit. Huic subjungitur Poëmation Latine scriptum a Georgio Dyer, quo Wakefieldum Lucretium editurum prædicavit. Hoc etiam Anglice vertit Busbeius, sed in Latinum exemplar duo, quæ omnibus statim patebunt, crassa typographi sphalmata admisit, paginas tam splendidas fœde maculantia.

Observationes ad T. Lucretii Carmen de Rerum Natura scripsit Trauz Frid. Benedict, Armament. 1815. Optime audiunt hæ Observationes, adeo ut ægre ferant viri critici eas non ultra duos libros protrahi.

Descriptio pestis quæ Atticam devastavit, ex Germanica versione Knebel, separatim edita est a J. C. V. Meister, M. D. cum commentario ad medicinam et philologiam attinente. Hoc opus bene audit: cui tit. T. Lucretii Cari Schauergemalde der Kriegspest in Attica, Zullichav. 1816. 8vo. maj.

T. Lucretii Cari, de Rerum Natura, Libri sex, ex editione Gilberti Wakefield, A. B. Lond. 1821. 18mo. Textus nudus accurate excusus.

Nulla Lucretii versio Hispanica vel Lusitanica est: sed imitationes multæ sunt vividæ, a Lopez de Vega, Garcilasso de la Vega, Ercilla, et Camoens, de quibus consulatur Anglicus Lucretii interpres, J. M. Good. Hispanicus etiam, Frachella, commentarium elucubratum in lingua Castiliana contexuit, in 4to. cui tit. Sposítione di tutta l'opera di Lucretio.

Grayius noster Anglicus poëta pluris habuit carmina quæ ipse Latine scripsit quam quæ scripsit Anglice, multusque fuit in Imitationibus. Inter commentarios de Vita et Scriptis ejus a Gulielmo Mason, A. M. publici juris factos, invenienda sunt Philosophici simul et elegantis poëmatis fragmenta, De Principiis Cogitandi: et in versibus suis poliendis non adeo sequitur Anglicus Poëta Virgilium, ut non simul Lucretium imitetur. Præterea, forma poëmatis (si modo vir nimis levis et fastidiosus ad umbilicum id perduxisset) et multa vocabula sunt pure Lucretiana: et ut Lucretius philosophum suum et ducem, de Rerum Natura canens, sibi proposuit Epicurum, haud aliter Grayius, de Principiis Cogitandi carmen compositurus, sequitur magnum Veritatis sacerdotem, Joannem Lockium.

RECENSUS CODICUM MSS.

T. LUCRETII CARI

QUI IN BIBLIOTHECIS BRITANNICIS ASSERVANTUR.

Codices in Museo Britannico.

In *Biblioth. Harl.* N. 2554. cod. chartac. sæc. XVI. forma quarta: T. Lucretii Cari de Rerum Natura Libri VI. Sine notis, sed cum paucis quibusdam variantibus lectionibus. Nomen et insignia Baronis Pandulphi de Ricassolis exhibet.

N. 2612. cod. chartac. sæc. XV. forma quarta: T. Lucretii Cari de Rerum Natura Libri VI. Lucide scriptus, sine notis aut variis lectionibus.

N. 2694. cod. membran. sæc. XV. forma minima, eleganter scriptus charactere Ital. illumin. sine notis aut variis lectionibus.

Hi dicti codices etiam notantur à Gilberto Wakefieldo in Præfatione ejus ad Lucretium, supra p. 11.

Inter codices *Lansdounienses* volumen est quod, inter alia, continet: Di Tito Lucrezio Caro della Natura della cose Libri sei, Tradotti dal Latino al Toscano Idioma da Alessandro Marchetti, filosofo e mathematico ordinario nella celebre università di Pisa. Codex hodiernus est, et continet unum tantum Lucretii librum, e celebri versione Marchettiana excerptum.

Codices Oxonienses.

Duos tantum codices bibliothecæ Oxonienses nobis præbent, quorum ambo in *Bodleiana* restant. Horum notitiam nobiscum, in aliis rebus Londini occupatis, publicus bibliothecarius Philippus Bliss, S. T. P. benigne communicavit. Sic vir doctus: Mss. Angl. 3045. nunc Ms. Bodl. Auctar. F. 1. 13. est codex pulcherrimus Lucretii membranaceus; scriptus forsan sub initio vel sub medio sæc. XIV. Calligraphia supra modum pulchra est. Bibliothecæ Bodleianæ donatus est a. 1610. Videtur Italicæ fuisse originis. Fol.

Apud *Canonici* Mss. est exemplar Lucretii membranaceus, recentioris ætatis, sed optimæ calligraphiæ. Hic etiam fortasse Italicæ originis, et scriptus circiter medium sæculi XV. Formæ minoris.

Codex Cantabrigiensis.

De codice Cantabrigiensi chartaceo, quo usus est Wakefieldus in Lucretio edendo, vide Præfationem ejus supra pp. 10. 11. Hic codex olim fuit Antonii Askeuii, M.D. et postea, pretio redemtus, in Biblioth. publ. Cantab. migraverat: at quidem catalogus Codicum Biblioth. publ. Cantab. paucis abhinc annis a nobismet exscriptus nos certos reddiderat in suo loco eundem nunc non inveniendum esse: at ut adhuc certiores nos redderemus, ad Custodem Biblioth. Cantab. scripsimus, qui, benigne nobiscum communicans, iterum atque iterum rescripsit, talem Codicem in Bibliotheca nullum esse, neque in Generali Mss. Indice notari. Et quidem nos valde mirabamur, qui bene novimus Wakefieldum fuisse in rebus hujusmodi virum, si quis alius, fidei antiquæ, et, ut alma ejus mater codicem hunc pretiosum benigne subministraverat, ab eodem pro certo restitutum fuisse. Tandem aliquando accepimus eundem Cod. post longam inquisitionem factam feliciter in lucem prodiisse: quod eo alacrius hic publice memoramus, quia

forsan quis, Wakefieldi notitia literaria ductus, hunc Lucretianum Ms. consulere voluerit, et, opera perdita, virum eximium negligentiæ incusaverit. Norit igitur talis, si quis erit, eundem codicem in sua sede nunc locari, et signum ejus Class. esse Nn. 2. 40. Est nitide scriptus, capital. illuminat. et notis margin. comitatus, fol. min. et secundum Wakefieldum optimæ notæ.

Cum codices Mss. Lucretiani in nostris publicis bibliothecis adeo rari sint, nobis veniam dabit lector si unum in privato museo servatum notemus. Hic in Catalogo librorum in bibliotheca *White-Knights* describitur N. 4663. quibus auctione publica divenditis eum emerunt bibliopolæ Londinenses bene noti Payne et Foss. Alium etiam bene notum bibliopolam Londinensem penes fuerat, R. H. Evans: nunc in bibliotheca viri Rev. H. Drury, unius e ludimagistris Scholæ Harroviensis, restat.

INDEX

IN

LUCRETIUM.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

M.

P.

Q

R.

S.

Stillantia v, 949

T.

V.

FINIS.

